

MIKSZÁTH KÁLMÁN

A FEKETE VÁROS

TARTALOM

ELSŐ FEJEZET
<i>NÉMELY ELŐZMÉNYEK ÉS RÉSZLETEK, MELYEKET OKVETLENÜL SZÜKSÉGES TUDNI</i>
MÁSODIK FEJEZET
<i>A GYANÚ</i>
HARMADIK FEJEZET
<i>QUIETA NON MOVERE</i>
NEGYEDIK FEJEZET
<i>NÉMELY KÖZDOLGOKNAK FECSKERÖPTÉBEN VALÓ ÉRINTÉSE</i>
ÖTÖDIK FEJEZET
<i>A SZÁSZOK FURFANGJA</i>
HATODIK FEJEZET
<i>LŐCSE VÁROS GYÁSZBAN VAN</i>
HETEDIK FEJEZET
<i>MENYECSKE PALÁNTÁK</i>
NYOLCADIK FEJEZET
<i>VITAM ET SANGUINEM PRO VICECOMITE NOSTRO</i>
KILENCEDIK FEJEZET
<i>A KIS ROZÁLI SORSÁBAN VÁLTOZÁS ÁLL BE</i>
TIZEDIK FEJEZET
<i>»A MI BASÁNK« ÉS A TOVÁBBI FEJLEMÉNYEK</i>
TIZENEGYEDIK FEJEZET
<i>OTROKÓCSY ROZÁLIA ELADÓ LÁNNYÁ SERDÜL</i>
TIZENKETTEDIK FEJEZET
<i>NYUGTALAN ESZTENDŐK</i>
TIZENHARMADIK FEJEZET
<i>A HOLT BÍRÓ UTOLSÓT MOZDUL</i>
TIZENNEGYEDIK FEJEZET
<i>NÉMELY MEGJEGYZÉSEK AZ ANYAI SZEM EREJÉRŐL ÉS A SZERELMI ÉRZÉSEK FŐLPISZKÁLÁSÁRÓL</i>
TIZENÖTÖDIK FEJEZET
<i>MELYBEN A SZERZŐ AKARATA ELLENÉRE A GONDVISELÉS SZESZÉLYE SZERINT FEJEZTETIK BE A TÖRTÉNET</i>

ELSŐ FEJEZET

NÉMELY ELŐZMÉNYEK ÉS RÉSZLETEK, MELYEKET OKVETLENÜL SZÜKSÉGES TUDNI

Szepes vármegyének emlékezetes alispánja volt Görgey Pál a Thököly-féle időkben. Rossz, bizonytalan világ volt. Hétfőn még a labanc volt az úr, szerdán már a kuruc parancsolt. Tojások közt kellett táncolni, de a hibás lépésekre emberi fejek törtek össze. Igaz azonban, hogy akkor az emberi fejek olcsóbbak voltak, mint a tojások.

Mindegy, azért a hatalom mégis hatalom, s úgy van vele az ember, mint a morfinista, mindig nagyobb adagot akar a morfinból. Hiszen végre is csak fölfelé volt kényelmetlen, lefelé mindig kényelmes a hatalom.

Görgey Pál elég jómódú úr, családja illő tekintélyben áll a Szepességen, de már mégsem az, ami volt a néhai Árpádok alatt, isten adjon neki örök nyugodalmat, ha már az országuknak örök nyugtalanságot mért.

Hja, megy az idő, megy, megy és a Görgeyek egy kicsit lejjebb csúsztak... Első ősük Arnold és a fiai még a szász grófok tisztjét viselték és a legnagyobb oligarchák voltak a lengyel széleken. Ez az Arnold csalogatta be a szászokat a néptelen Szepességre, de nem úgy, mint az erdélyi szászokat a hammelni patkánybűvölő. Ezek a szászok okosak voltak és nem imponált volna nekik a sípszó, - ígéretek és kiváltságok kellettek nekik, - meg is kapták. Sőt magának Arnoldnak is adott a király, IV. Béla öfelsege egy kis földet, a Dunajec és a selyemvizű Poprád közti területet, mert az Árpádok gavallér királyok voltak, nem katasztrális holdakban mérték a földet, hanem egyik folyamtól a másikig. Arnold fiai hasonlóan vitéz emberek voltak, kivált Jordán gróf. IV. László ezeket is megemberelte egy faluval, Görgövel. Innen írták a nevüket.

Óriás területek urai lévén, ők játszották az első hegedűt Szepesben. Egész sor comes került belőlük, majd a megye főispáni székét ülték sok nemzedéken át. Isten tudja azonban, miképpen forgott akkor a föld (talán kardhegyen forgott), elég az hozzá, hovatovább egyre szegényebbek lettek, új dinasztia családok fölibük kerekedének. Jött a hatalmas Csák, a Zápolyák, a Thurzók, ezidőszert a Csákyak, akik elhomályosították őket s egyre lejjebb-lejjebb nyomták nimbusz és tekintély dolgában. A Dunajec meg a Poprád most is ott folydogált, ahol azelőtt, de közte a földek már nem voltak az övéik, ami maradt itt-amott, az már csekélység, a családfa is mintha elaggott volna, már nem termelt vezéreket és államférfiakat, legfeljebb egyszerű viceispánokat és főszolgabírákat, noha megjósolta a késmárki százhet éves cigányasszony Görgey Mihály uramnak, hogy a családfa csak olyan ép, mint volt, hanem most a telet éli és pihen, ez a tél pedig kétszáz évig tart, kétszáz év után megint olyan lombot ereszt, amelyik fölibe nő hetedhét országon minden családfának.

A mi hősrünk, Görgey Pál, már csak az úgynevezett jobb módú nemesek közé tartozott, atyafiságban a Berzeviczyekkel, Jekelfalusyakkal, Máriássyakkal és Darvasokkal - Katalin nővére egy Darvasnál volt férjénél, Gömör megyében, Osgyánban. Azért emlitem főképp a *nexust* és nem a két-három ezer holdját, mely a görgői bástyás váracsszerű kúriához tartozott, mert a nexus volt a mértéke annak, ki milyen úr és csak másodsorban a birtok. Nagy nexussal éppen olyan könnyű volt akkoriban nagy birtokhoz jutni, mint ebben az időben (amikor én ezeket írom) nagy birtokkal nagy nexushoz. Az elevenebb vérű nagy uraknak, az olyan Balassa-, Csáky-féléknek, hol van valamijük, hol nincs, egyszer hopp, máskor kopp, néha öt-hat várat is összekaparítanak, néha meg már egyebük sincs, mint a testi ruhájuk, amelyben bujdosnak sötét erdőkben, csőszkunyhókban, nádasokban keresve menedéket, de ez

úgyszólván mindegy, egy kis játék, föl se veszik. Király elveszi, meg visszaadja - mert hat a nexus; ha az egyik családtag rossz fát tesz a tűzre, a másik vagy a harmadik azalatt bizonyosan ott dörgölődik a király palástjához és apránként rendbe jön minden.

Nem is az a különös tehát, hogy a Görgey-birtokok összezsugorodtak, inkább ne volna semmijök, de az a baj, hogy a nagy dinasztia-családok sorából kiestek. Miért történt s miképp, nem érdemes vele bíbelődni. Egy jelszó volt akkor a boldogulásra: »jól verekedni és jól házasodni«. Nos, alkalmasint rosszul házasodtak, mert hogy jól verekedtek, azt az annálék bizonyítják. Aztán egyebekben is pechjük volt; rosszul választották a királyukat Szapolyai János és Ferdinánd idejében, majd az istenüket - a Luther tanainak hódolva meg.

Valamennyi Görgey közt mégis Pál örökölt legtöbbet őseitől; a birtokaikból ugyan keveset, de a kevélységük egészen rámaradt. Nagy brontesz alak volt, szúrós, szürke szemeiből hidegség áradt ki, mintha két jéggolyó mozogna a bozontos szemöldök alatt. Rút gurgulya arca volt, de ha egy megyegyűlésen szónokolt, kisugárzott belőle a lángész és szépnek látszott. Orra alul tömött bajusz lógott le, de már a szakállra nem telt, az már csak ritka, rőt szálakból állott, homloka erősen kidudorodott, s a ráncok rajta makacsságra, kegyetlenségre engedtek következtetni. Ajkait többnyire összeszorítva tartotta, mosoly ezek körül nem játszott, csak a haragtól remegtek igen gyakran. Mintha egy olyan tájék volna ez az arc, melyen sohasem süt a nap, mely sugártalan, sötét és hideg - csak néha világítják meg a villámok.

Olyan nagy feje volt, hogy külön kellett rá kalapot csináltatni Kammleitner János uramnál, a híres lőcsei kalaposnál; hanem volt is ész ebben a nagy fejben. Úgy forgatta a nemes vármegyét, ahogy öneki tetszett. Noha csak negyvenkét éves volt, már harmadszor választották meg alispánnak, mindig egyhangúlag. Erre az egyhangúságra nagy súlyt fektetett, mert minden választás után kivágta a rezet azzal a vakmerő mondattal:

- Nemes atyámfiai! Ha csak egy van is kegyelmetek közül, aki engem nem akar alispánnak, jelentkezzék, és én nem fogadom el a tisztséget, itt állok, nem tehetek másképp, isten engem úgy segéljen!

Persze rendesen síri csend következett. A nemes atyafiak dehogy szóltak volna, pedig titkon mindenki szeretné, ha a szomszédja nekiugrik. De hát ezt halálugrásnak gondolták. Maga Görgey Pál népszerűségnek vette alkalmasint egész komolyan és az egyesek is annak vették, akképpen okoskodván belül a lelkükben: »Nekem ugyan nem kell, de a többiek szeretik, majd bolond vagyok, hogy agyonverjenek.«

Népszerűség! Különös kis holmi. Az egyetlen dolog, amiből a látszat annyit ér, mint a valóság. Sőt talán többet, mert ha az embert népszerűnek gondolják, sokra viheti a közpályákon, ha alapjában gyűlölik is. Ellenben semmire se viszi, ha szeretik bár, de nem látszik, hogy szeretik. A valóságok bizonyára erős gránitkövek, de a legnagyobb karriernek mégis a látszatokon épültek fel.

Görgey Pál uramat, szó, ami szó, a kutya se szerette, de annyira rajta volt száradva egyéniségén a »szeretve tisztelt« cím, hogy senki se merte lefeszégetni róla. Kegyetlen, hiú, szeszélyes, gyanakodó és gőgös, valamint lusta embernek tartották. Azonban e rossz tulajdonságok egy része is alapjában csak látszat. Kegyetlensége s úgynevezett zsarnoksága mindössze hirtelen felfortyanó természetére vezethető vissza. Ilyenkor szinte rabiátus, de ha kihűl, rendesen magába száll és megbánja, amit tett, némelykor jóvá is teszi.

Egyszer, beszél róla, megbetegedett a megyegyűlések alatt Lőcsén, hideglelést kapott, etette vele a chinát a felcsere, tudós Plasznik András úr, derűre-borúra, de csak rázta a hideg eszeveszetten, nem használt ellene semmi szer; napokig ott feküdvén a megyeházi szállásán, elküldte a huszáriját Görgőre, hogy a gazdasszonya, Marjákné küldje el a flanel alsó ujjását. El

is hozta a huszár, de amint felhúzná, akkor veszi észre, hogy felül a gomb nincsen felvarrva, mire éktelen dühbe jött, kiugrott az ágyából, magára rángatta a ruháit, kirohant és a huszár künn kapálózó lovára ülve, elvágatott.

- Hova-hova? - kiáltozák a megyei urak meglepődve.

- Az isten szerelméért, mit csinál spektakuláris? - lelkendezett rémulten a szembe jövő felcser.

- Kénytelen vagyok hazamenni egy percre - felelte rekedten, vad szikrázó szemekkel -, hogy a gazdasszonyomat megpofozzam.

Egy félóraig nyargalt Görgő felé a régi cikcakkos országúton, azalatt kipárolgott a bosszúsága s közvetlenül Görgőnél szép csendesen visszafordult és a hideglelését is elvesztette a nagy felindulástól.

Annyira ismerte magát e tekintetben, hogy a kaloda, deres, kurtavas és egyéb közigazgatási eszközöket egy kamarában tartotta bezárva, s a kulcsot minden használat után föl kellett vinni egy-egy ostoros gyereknek az udvaron levő jegenyék valamelyik magas ágára s egy madzaggal odakötni; mikor aztán kellett, az alispán úr kihozta a puskáját s addig lövöldözött rá, míg a kulcs lepottyant. Ez némi szórakozást okozott neki, s minthogy néha egy óráig is eltartott, míg eltalálta, mert mérgében reszketett a keze, rendesen csak akkor találta el, mikor nyugodtabb lett s ennél fogva nyugodtabban, hidegebben nézte a büntetni szándékoló delikvens esetét is, magát a hóbotos ítéletektől a legtöbb esetben megkímélvén.

Az igazságra törekedett kétségkívül, ennél fogva nem volt rossz ember. Nem, nem, Görgey pusztán megsavanyodott kedély volt, kit a csapások idegessé tettek. Hiába volt a vármegye esze, ha három dolgot nem tudott. Nem tudott felejteni, nem tudott enni és nem tudott aludni. Pedig mit nem adott volna egy jó, egy igazi alvásért! A kakasok egész nemzetségét kiirtatta a kastély környékén, a szomszédos parasztokét is, a hajnalban túlkölő tehénpásztorra huszonöt botot vágatott. Kivált a délutáni szundikálását nem volt tanácsos megzavarni. Sok ember megjárta ezzel. Mert a délutáni álom az édes. Az éjjelit az isten adja, de a délutánit a megyétől lopja az ember - ha megyei tisztviselő. Azért ér ez többet.

Lábujjhegyen kellett járnia minden élőlénynek az ablakai alatt, a szomszédos malomnak, mikor felkelt az ebédől, amit egy tarack elsütése a bástyán jelzett, be kellett szüntetnie az őrlést, mert a zúgás zavarta volna. Mindenki vigyázott, hogy zaj ne legyen; kútnak nem szabad csikorogni, lánc ne csörögjön, mozsárban ne törjenek semmit, mert az uraság szundikál. Dalolás, hangos beszélgetés tilos. Még az öreg Apró Mihály, a kertész is egy rakáson tartotta a kis eszét ilyenkor, ha valamely halaszthatatlan okból el kellett mennie az ablakok alatt, levetette a patkós bagaria csizmáját, télen botost húzott, nyáron pedig mezítláb hatolt át a veszedelmes területen.

Történt egy ízben, hogy az unokája jött látogatóba hozzájuk a vakációban. Örültek a nagyszülők a kedves fiúnak, aki már úri sorba jön, mert az apja, egy késmárki mézeskalácsos, papnak taníttatja, vézna testalkata miatt. Szegény jó öregek tejbe-vajba füröszténék, sűrőgnék-forognak körülötte, még a helyet is megfűjják, ahova ültetik, s íme, talán csak egy-két percig hagyják magára, mégis mi történik. (Oh, istenem, istenem, ezek a gyerekek mindig kitalálják, mit nem szabad csinálni.) Meglát a nebuló valahol a szekrény tetején egy harmonikát, fogja, kimegy vele az árnyas udvarra, leül a hársfa alá, éppen az alispán hálósobájának az ablakainál és elkezd vígan játszani a mélabús régi dalt:

Buda, Buda hinné-e valaki?

Érted be sok magyar vér omla ki?

Nem tartott ez tovább egy percnél, csak éppen addig, míg az udvaron levők odaszaladtak őt figyelmeztetni. Apróné asszonyom (pedig már csoszogó asszonyka volt) szinte röpült, hogy csak ropogtak, suhogtak a tiszta, kikeményített szoknyái s kitépte kezéből a harmonikát.

- Csitt, te szerencsétlen! Jössz el innen mindjárt!

Magával rángatta, óvó szeretettel eltakarva őt a kötényével, vezette tüskön, bozóton, mert már hallatszott, hogy nyílik az ablak (Jaj, uram teremtőm!), s egy éles, parancsoló hang megmordul:

- No, mi az?

Semmi válasz nem jött, csak a cserjék, bokrok zizegését hallotta egyre messzebből.

Képéből kikelve, vérben forgó szemekkel rohant ki az udvarra, melyet Apró uram hosszú kertészkedése alatt olyan széppé varázsolt, mint egy tündérgert. A faóriások közé pompás bokrokat növesztett s gyönyörű virágokból szemléltetővé tette az idén Szepes megye címerét, mely a Thurzók, Berzeviczyk és Draveczkyek címeréből van összeállítva, az egyszarvú pedig a Korotnoky-családéból. Vasárnaponként messze földről eljárnak a parasztok megbámulni a csodát, mert nem az Apró művészetének tulajdonítják, hanem az anyaföldnek, mely magától löki ki virágszíneiben Szepes vármegye címerét annak a jeléül, hogy szepesi emberre jut most a királyság sora.

(Bizony közel jártunk hozzá, de most már vége van - Thököly uram távol keleten bujdosik valahol a feleségével.)

Éppen a szép címer plántáit öntözgették kupákból a cselédek, mikor Görgey Pál megjelent a tornácon.

- Hozzátok ide azt a harmonikást - üvölté. - Élve vagy halva kerítsétek elő, de mindjárt.

Fogait csikorgatta dühében. Csúnya, sárga fogai voltak, mivel ő is a »haladók«-hoz tartozott. (Haladóknak nevezték akkoriban azokat, kik a törököktől eltanulták és átvették a dohányzás férfias gyönyöreit.)

A cselédek dermedten nézegettek egymásra, az öreg Apró elsápadt, mint a fal, Marjákné pedig teljes erővel kezdte tisztogatni valami fehér porral az ostyasütő vasat.

- Ki volt? - kérde zordonan.

Senki sem felelt, pedig mindenki tudta, de a cselédség szerette Apróékat s az ő kedvükért hallgatott.

- Marjákné, magának látni kellett.

- Nem láttam - felelte Marjákné vakmerően -, így görbüljek meg. (Volt annyi esze, hogy az ujjait eközben egyenesen tartotta.)

- No, szépen bántok velem - dühöngött Görgey. - Egyitek se tudja?

Megint semmi felelet.

- Te se tudod, Preszton?

Ez volt a leibhuszár neve.

- Nem tudom, tekintetes alispán úr.

- És te se, Mátyás? (A parádéskocsist hívták így.)

- Én se - hörögte csukló hangon.

- Hát jól van, nagyon jól van, fiacskáim, nagyon derék gyerekek vagytok - és vérfagyasztó nevetésre vicsorította ki a fogait (ilyenkor volt a legkíméletlenebb, mikor a nyájasat adta) -, de ha egy fél óra alatt ide nem teremtitek a harmonikást, mindnyájatokat megcsapatlak. Dixi.

Ezzel bement szörnyű morgással a kastélyba, hallani lehetett, amint csapkodta az ajtókat és rugdalta a kutyákat, melyek szanaszét jártak és feküdtek a szobákban. Siralmas vonításuk hátborzongatóan hangzott kívülre.

Bezzeg lőn nagy elszontyolódás az udvaron, a szolgák sügtak-búgtak, tanácskoztak, mitevők legyenek, kiszolgáltassák-e a diákot vagy ne, az öreganyóka, Apróné, a kezeit tördelte, hogy túl nem éli ezt a napot, később inkább menten a kútba ugrani, mintsem hogy az ő unokáját megfenyítés érje. (Istenem, istenem, mit szólna hozzá a szegény lányom?)

Hallván az anyókat jajveszékelní, Apró bátya is elvesztette a fejét, tutyimutyi ember lévén különben is, beszaladt a szobájába megkeresni, nem a fejét, de az olvasóját, s mint jó katolikus keresztény, azt kezdte morzsolgatni, hátha használ, csak Marjákné asszonyom rakta fel csípőjére a kezeit.

- No, hát én azt a szegény vézna gyereket bántalmazni semmiféle pogánynak kedvéért nem engedem! Ne félj, kis fiam, oltalmamba veszek. (Megsimogatta a diák fejét, aki reszketve állott mellette.) Eredj be a konyhába, én majd rád zárom. Oda be nem jut a Herkó páter sem, míg én odaleszek és eligazítom a dolgot. Te csak eredj be és ülj ott veszteg, míg a zivatar elmúlik. Találsz ott a rurában egy kis túróslépényt, meg egy libacombot. No mármost megyek és magammal viszem a kulcsot. Legyen épséges lelki nyugalommal, Apróné asszonyom!

Marjákné pedig nyakába vette a kertet s onnan a kis ajtón egyenest a pástnak tartott, hol a falubeli cigányok vályogot vetettek. A legöregebb rajkó Peti volt, már legénysorba nőtt nagy akasztófa. Őrá vetett most szemet Marjákné s rábízta szép szóval, hogy vállalja a harmonikálás vétségét az alispán előtt. Nagy huzavona után végre egy négyhetes malac és két fehér cipő ellenében kötélnek állott s hagyta magát vitetni az urasági portára.

Az udvaron ögyelgő cselédek, valamint Apróék legott megértették a Marjákné miskulanciáját (de iszen hosszú ennek az esze is, nemcsak a haja), nagy barátsággal fogadták a megmentő Petit s mindenféle biztatások és lelki erősítések mellett segítették őt betuszkolni az uraság elé, csak a kétszínű Preszton ijesztgette, a fülébe súgván: »Nem szeretnék more a bőrödben lenni«.

Úgy látszik, ő maga se érezte benne most magát elég jól, s némi jelek mutatkoztak, hogy szeretne megszökni, de Marjákné görcsösen fogta gallérját s föltépvén a dolgozószoba ajtaját, egy nagy lendítéssel úgyszólván behagyította.

- Itt a delikvens, tekintetes uram - kiálta lelkendezve.

Az alispán, aki csendesesen csibukozott, hanyattfekve egy medvebőrös kereveten, lustán, fáradtan odapillantott.

- Ah! - mondta közömbösen, unottan, egyet ásítva. - Szépen harmonikáztál, Petyusko! Adjon neki Marjákné egy rénusi forintot és négy sing posztót.

Sokat lehetne ilyeneket felhozni annak a bizonyítására, hogy Görgey Pállal nehéz tisztába jönni. Maga volt a kiszámíthatatlanság. De akármit tett, neki nem vették rossz néven. Valami különös szerencse incselkedett az ő útjában és olyan bolondos tükröket rakott a rosszaságai elé, hogy azok szinte csinosan festettek. Más embert régen agyonverték volna, őt védelmezték. Ugyan hagyjátok szegényt. Érteni kell azt az embert. Azt az ő nagy lelkét. Még mindig el van keseredve a felesége miatt. Gyásza van, ilyenkor nem szabad egy embert megítélni. Ingerlékeny, keserű, kegyetlen - hiszen éppen ez mutatja, hogy milyen jó szíve van.

Azonban olyasféléket is suttogtak némelyek (*audiat et altera pars*), hogy a nagy gyászt már elfújta szívéből az idő, a rossz tulajdonságait meghagyta, és hogy nem olyan rideg aszkéta ő, amilyennek magát a világban mutatja, hogy mikor az est palástja ráborul a görögői kastélyra, gyakran látni libbenő árnyakat a falakon s hallani szoknyasuhogást az elhagyott folyosókon...

Akik jobban ismerték Görgey Pált, azok nem hitték, nem olyan ember az, de akik a görögői parasztnyenyecskéket ismerték jobban, mint Görgey Pált, azok nem tamáskodtak, mert hát a görögői nyenyecskék messze földön híresek voltak szépségükről meg a kacérságukról, s bizony a férfiak javarészből otthagyták a fogukat a »készmárki király« csatáiban.

A puritán erkölcsű Görgey-család szűkebb köreiből méltó bosszúságot keltettek az ilyen szárnyra eresztett pletykák a *vademberről*, csak a jó humorú Görgey János, Pál jóval idősebb testvérbátyja, ütötte el tréfával:

- Nem hiszem ugyan, de ha teszi, se bűn. Tíz esztendeje már, hogy a szegény Karolina meghalt. Hiszen nincs fából s ha abból volna, se fejfa egyetlen sír fölött. Különben még az is kidől tíz év alatt. És a végén, kinek mi köze hozzá? Az ember úgy szaporítja a jobbágyságot, ahogy lehet.

Ezért a szóért aztán jól hátba vágta János urat a felesége, Jánoki Mária, de a sógor dolga ezzel lekerült a fekete tábláról, nála éppúgy, mint a többi atyafiságnál, mert János úr volt a család orákuluma, ha nem is oly nagy talentum, mint Pál öccse, de jó hazafi, nagy kuruc és olyan tiszta jellem, mint a frissen esett hó.

Hát igen, Görgey Pál tíz év óta volt özvegy s azóta lett »vadember«. Így nevezték a családban. Az öreg János pláne azt szokta neki mondani: »A Görgey-címerből ugrottál ki, öcskös.«¹

Azelőtt vidám kedélyű, nyugodt, szeretetreméltó ember volt, ez a haláleset roncsolta össze az idegeit. Azt mondják, mélyen alul sok jószág és érzés van most is a szívében, de a felesége elvesztése óta oly rétege takarja el a keserűségnek, melyen csak ritkán bírja magát átütni. Ideges, szeszélyes, zsarnok, szóval vadember akkor lett, ezért szolták meg, most pedig azért kezdik megszólalni, hogy miért nem vadember még tovább is. Hát nem bolond a világ?

Ami az elhalt úrnőt illeti, azt csakugyan érdemes siratni. »Igazgyöngyöt ásnunk be a földbe« - e szavakkal kezdte halotti beszédét tiszteletes Podolinczi Sámuel úr, aki maga is sírva fakadt a temetésen -, pedig oka lett volna akár káromkodni is.

Már lánynak is szép volt messze földön Jekelfalussy Karolina, hát még azután nyenyecskének! A Porubszky krónikájában olvassuk, hogy már tizenhét éves korában kilencvenhat kérésze volt, s kevélykedő apja, Jekelfalussy György, semmi szín alatt se akarta odaadni Máriássy Kristófnak (noha úgy öneki, mint a kisasszonynak kedvére való deli és módos gavallér volt), míg nem lesz ki kerekszámra a száz kérésze. Nosza fogta magát Máriássy Kristóf, fellovallta ravaszul néhány jó barátját, kérjék meg színből, hadd teljék kedve az öregnek. Így ment oda a nagyfejű Görgey Pál, a jó tréfa kedvéért, s uccu, mi lett belőle, halálosan beleszerettek egymásba, se szó, se beszéd többé Máriássyról (mind ilyen a fehérség), megtörtént a menyegző s pontum. Maga Thököly Imre nyitotta meg a táncot a szép menyasszonnyal s úgy belemámorosodott, hogy egyszer-kétszer meg is ölelte, amiért láthatólag megneheztelt a vőlegény.

- Ej no, mi az? Mit morogsz, Görgey? - mondá a fejedelem mosolyogva az ünnepi lakomán. - Jobban az enyim ő, mint a tied. Ha én vagyok a *felvidék királya* (akkoriban kapta a szultántól ezt a címet), kié akkor a *felvidék királynéja*?

¹ A Görgey-címer egy vadembert ábrázol, talán az erdőirtás emlékéül.

Tréfa mezbe volt bújtatva a szó, de lehetett annak komoly magja is. Még a mézeshetek alatt ott toppant Görgön egyszer-kétszer. Inkognitó jött, egyetlen lovász kíséretében, mint valami közönséges lovag. Görgeyt bántotta és mikor egyszer egy deputációban Késmárkon járt, és Thököly nyájasan üzent a feleségének, hogy e napokban ellátogat Görgőre, egy kis jó vacsorára, Görgey elpirult s mogorván felelte:

- Nem leszünk otthon e napokban.

Thököly összeráncolta a homlokát. Berzeviczky Miklós tapintatlan jóakarattal megrántotta a Görgey dókáját s félhangosan kérlelte:

- Vigyázzon a fejére, öcsémuram, per amorem dei.

Amire kevély, elutasító mozdulatot tett a fiatal férj:

- A fejem öfelségéé, arra vigyázzon öfelsége, de a feleségem az enyém, arra majd én vigyázok.

Tetszett a válasz Thökölynek, elnevette magát:

- Ha már nem akarsz házigazdám lenni, légy legalább vendégem.

S ottmarasztotta ebédre, ami nem kis tisztesség volt a deputátus urak szemében. Nem is volt aztán Thököly Görgön soha többet. Azért-e, mert megneheztelt? Isten tudja. Talán csak azért, mert már nem ért rá.

A napsugár, mely most sütött pályáján a legfényesebben, csakhamar lehanyatlott. Mert rossz napsugár volt. Nem az égről sütött rá, hanem a szultán szemeiből. S a szultán sokszor behunyta a szemeit, mikor nem kellett volna, vagy pedig a harag árnyéka jelent meg azokban. Szóval a dicsőséges harcoknak vége szakadt. Thököly csendes ember lett, aki valahol Törökországban mereng az emlékein. Itthon minden a régi rossz kerékvágásba fordult. Egypár unalmas, szomorú esztendő következett. Csak a görgői kúrián uralkodott boldogság és megelégedés. Karolinból bájos, megennivaló menyecske lett. Görgey Pálnak nem lehetett semmi egyéb kívánnivalója egy tökéletes paradicsomhoz. Még a féltékenység is, mely eleinte nagyon izgatta, eltűnt a szívéből. Ki rabolhatná el az ő Karolináját? Ki merné, mikor még Thököly se merte?

Pedig már akkor útban volt érte, hogy elvigye, egy nagyobb úr Thökölynél: a halál. A szép Görgey Pálné 1689-ben egy leány gyermeknek adva életet, örökre behunyta a szemeit, miután gyenge, elhaló hangon magához kérte újszülött kisdédét és meghagyta, hogy Rozáliának kereszteljék.

Görgey Pál kétségbeesése felülmúlt minden képzelhetőt. Ordított, ruháit tépte, ütni, harapni akart, mint egy fenevad. A temetésen való viselkedéséről esztendőig beszéltek. Mikor a pap, tiszteletes Podolinczi Sámuel úr megjelent a végtisztességtételhez, rettentő dühbe lobbant.

- Ki az az ember? - riadt fel. - Mit akar itt? Nem engedem elvinni Karolinát. Nem, nem. Takarodjék innen!

- Ugyan az istenért, sógor, legyen eszed - csitította Darvas. - Nem szégyenled magad így bánni az isten szolgájával?

- Micsoda? Az isten szolgája. Éppen van egy kis számadásom a gazdáddal. Ne eresszétek el - ordítá lázas paroxizmusban. - Hiszen csak éppen az kell, hogy itt kapjam a szolgáját, ha már ömagát kézbe nem keríthetem, aki elvette az én drága lelkemet. Úgy, hát a te szolgád ez, te kegyetlen isten (s kezeit fenyegetőn emelte fel az égre)? No, jól van. Hollá hajdúk, Preszton, Szlimicska, verjetek rá nyomban huszonnégyet (akkor még csak főszolgabíró volt Görgey Pál).

A gyászoló gyülekezet megrendült, hajszálaik égnek meredtek a szörnyű kifakadásokra, a lelkész szelíden emelte égre szemeit: »Bocsásd meg neki, uram, mert a fájdalom kiáltoz«, az

atyafiai restellték, de nem bírták észretéríteni; végre is, hogy megtartható legyen a gyászszertartás, erőszakkal lefogták a szegény Pál urat, három erős ember: Görgey János, Jekelfalussy Kristóf és Horánszky Dávid alig bírtak vele, bezárták a pincébe és úgy temették el a százsorszép asszonyt, hogy az ura jelen se volt.

MÁSODIK FEJEZET

A GYANÚ

A gondviselés körültekintő ereje bizonyára felismerhető a legapróbb dolgokban, most is úgy intézkedett, hogy Görgey Jánosné Jánoki Máriának ugyanakkor szülessék egy kisleánykája, ki a Borbála nevet kapta és most volt hathetes. A derék úrasszony, minthogy elég teje volt, elhatározta, hogy magával viszi ezt a másik babát is és azt is ő fogja szoptatni. Iszen csak nem hagyhatja itt anyátlanul, cselédre bízva. Az akkori emberek még tudatlanok voltak, el se hitték, hogy a parasztdajka fehér tejétől kék vér képződjék az úri csemetében. Így aztán, mihelyt egy kicsit beszélni lehetett Pál sógorral, megegyeztek ebben, s a csecsemő elkerült a toporci kastélyba.

Még meg se látogathatta a búskomor apa, aki hetekig jóformán nem volt észnél s akit váltig ijesztgetett Marjáné, hogy a kis leánykának aligha lesz elegendő tápláléka, mikor híre jött, hogy a Jánosék leánykája, Birike, meghalt. Minthogy késői gyerek volt, amolyan vakarcsféle (Jánoséknak már felnőtt gyerekeik voltak), nem sokba vette az atyafiság a halálesetet. Hiszen az ilyen gyerek még senki. Idegen, ismeretlen. Úgy megy el, hogy itt se volt. Nem nagy teketóriát csináltak belőle a rokonok s mivel hófúvásos téli idő volt, nem is igen mentek el a temetésre, tekintve a rossz utakat. Egészen csendben, noha nyilván mélységes fájdalommal kísérték a szülők kis halottjukat a családi kriptába. Igazán nem történt semmi különös, de mikor aztán pünkösdi táján látogatást tett Pál úr Toporcon (csodálatos, már nevetni is tudott a gyermek), sok mindenféle benyomást szedett össze. Kereste a fejletlen arcocskában a Karolina édes vonásait és nem találta. Órákig nézte ebből a szempontból. Szép, kedves volt a gyermek, de mégsem az. Oh, nem az. Néha valami olyasforma csillant meg a szemecskéjében, mintha a Karolina özikenézéséből volna, de ez hamar kialudt, talán csak képzelődés volt. A picike kövér volt, mint ahogy az angyalokat festik a katolikus templomokban, amorettek játszottak ajkai körül, s mikor János urat meglátta, elkezdett a karjaival repesni, mintha szárnyakat emelgetne, hozzá kéredzkodott, mikor ellenben az apja karjára tette a sógorasszony, sírásra fakadt: félt tőle. Hát hol van itt a gyermeki ösztön? Különös nyugtalanság fogta el, melynek alig bírt nevet adni. Zúgott a feje, s mint a varjú a ködben, ide-oda kóvályogtak a gondolatai. Összevonta a szemöldjeit, mikor János föl-fölkapta bölcsőjéből a kunkogó gyereket s elkezdte hajsókálni s mindenféle gyermeki szavakkal engesztelni, míg csak ki nem csikarta a napfényes mosolygását. Csodálatos, hogy nem restelli deresedő hajjal, a patvaristák szeme láttára, akik nyilván gúnyolódhatnak a háta mögött: »Nini, megbolondult az alispán, beállott pesztonkának.«

S ha még a maga gyermeke volna - szötte tovább képzelete tarka vásznát, úgy, mintha a patvaristák gáncsolásait szőné, de ez a gondolat annyira az övé volt, hogy ekörül szállongtak, mint alkalmatlan legyek, sokfelé járó elméjének összes villanásai.

Miért szereti János annyira ezt a gyereket? Hát természetes az? Egy idegen gyereket? Egy komoly alispán? (Ebbe az időszakban ugyanis még Görgey János volt az alispán.) Aztán a sógorné is imádja. A maguk elhalt leánykáját pedig nem is emlegetik. Meghalt, hát nincs, föl se veszik. Pál úr egypárszor szóba hozta, de alig borult el a homlokuk. Olyanformán veszik, mint amely házban egy kanári pusztult el. János valami olyast mondott, hogy aki még nem érintette lábacskaival a földet, az még nem élt, az még az égben volt, és hát a kis Birike a pólyákban halt meg - még nem volt karonülő. Hja, a karonülő, az már más; az már kisasszony. Ugye, kis mákom, te már kisasszony vagy, no, ne vess hátré egy kicsit az apádra is.

De Rózsika bizony nem nevetett, visszahajolt morcosan a János feje mögé; nem is csoda, a vadember akkor kezdett vadember lenni, arca sötét volt és fanyar, a külseje teljesen elhanyagolva, szakálla kuszált, haja belógott az arcába - nemcsak a gyerekek ijedhettek meg tőle, hanem a mindkét nembeli felnőttek is.

György úrfi, egy tízéves, csinos, kamasz késmárki diák, szintén hazaszaladt a pünkösdi ünnepekre. Pál úr előfogta, mint alkalmas matériát az észleleteihez, s messziről környékezte meg.

- Hallod-e nebuló, hát pünkösdkor is kaptok vakációt? Szeretném én tudni, mikor tanultok. Úgy látom, te is csak olyan diák vagy, mint Sváby Pista, hogy arra is hazakéredzkedik a professzoroktól, ha az anyja libát ölt.

- Én olyan diák vagyok, Pali bácsi, aki nem szokott kérni semmit, még vakációt sem.

- Hm, látom, Görgey vagy. Mi akarsz lenni?

- Katona - felelte György úrfi kevélyen.

- Úgy, de a katonának engedelmeskedni kell, atyámfia.

- Hiszen éppen az. Engedelmeskedni tudok, de kérni nem. Akkor jövök haza, amikor meg van engedve.

- Ohó, barátja az erénynek, hányszor voltál itthon az idén?

- Karácsonykor, húsvétkor és most.

- Hát mikor a kishúgod meghalt?

- Akkor nem voltam.

- És miért?

- Mert nem tudtam, hogy meghalt.

- Micsoda? Neked meg se írták?

- Nem.

- Hát mikor, kitől tudtad meg?

- Apám mondta egyszer később, mikor Késmárkon meglátogatott.

- És nagyon búsult az apád, szomorú volt az arca?

- Meglehet.

- Hogyhogy, hát nem láttad?

- Nem néztem az arcára.

- És te nagyon sajnáltad a húgocskádat?

György úrfi elgondolkozott, hogy mintegy magából kihúzza előbb az igazságot, mert arra ki volt nevelve szigorúan, hogy hazug szót soha ki ne ejtsen.

- Nem ismertem - felelte végre teljes határozottsággal.

- De hiszen látnod kellett őt karácsonykor.

- Iszen láttam, de...

- Ennélfogva tudod, milyen volt... Emlékezz csak vissza, no, erőltess csak meg az eszedet - ösztökélte Görgey Pál.

- Hát semmilyen.

- Micsoda beszéd az? - pattant rá a nagybácsi.

- Úgy értem, Pali bácsi, hogy a kisgyerekek nem olyanok, mint a kismacskák, akik mindjárt tarkák, feketék vagy hamuszínűk és meg lehet ismerni, hogy ki melyik. A lányokat én csak akkor tudom megkülönböztetni, ha már szoknya van rajtuk.

- Eredj, te ásinus. Azt akarod ugye mondani, hogy Borbála éppen olyan volt, mint Rozália? No, ha ez így állna, miről ismerte volna anyád, hogy melyik az övé?

- Hja, öneki könnyű, mert ő tudta, milyen pántlikájú főkötőt adott az egyikre, meg a másikra.

Görgey Pált ki nem elégítette ez az együgyű beszélgetés, de némileg felizgatta és mikor harmadnapra összecsókolta leánykáját, ki édes szuszogással aludt a bölcsőjében s elbúcsúzáva testvérétől és sógornéjától, megindult szürke négyesen Görgő felé, elgondolta azt a megható gyöngédséget, azt a jóságot, mellyel iránta viseltettek, csupa vidám beszéddel szórakoztatván őt, elkerülésével minden olyan vonatkozásnak, ami csak távolról érinthetné lelkének sebeit, kialakult benne egy fájdalmas gyanú, mely észrevétlenül gyúlt már benne és most egyszerre életre pattant, hogy hátha az az *ő Rozáliája voltaképpen az ő Borbálájuk és Rozália meghalt.*

Ah, istenem! Hát lehetséges-e ez? Fölszisszent, de azért keresni kezdte, hogy lehetséges-e.

Nos, miért ne volna lehetséges? János a legnemesebb lelkű ember és a legpéldásabb testvér a világon. Hiszen az idegenekhez is jóságos, úgy nevezi a vidék: »Patronus és pater lutheranorum.« Puha szíve fönséges dolgokat sugall neki. És Mari méltó társa. A nemes poézis megtestesülése. Több egy asszonynál. Mari egy szent.

No, mármost mondjuk, hogy Rozália meghalt, tegyük fel - okoskodott Pál úr magában -, Jánosék kétségbeestek, hogy velem mi lesz, ez a csapás okvetlenül a tébolyba kerget. S amint erről tanakodnának, miképpen értesítsenek róla, elgondolván a következményeket, Marinak vagy Jánosnak egy mentőgondolata támadt s közölte a másikkal, körülbelül ezeket szólva: »Tudod-e, fiam, mit gondoltam, a gyermek meghalt, de Pált kímélni kellene. Ez a kis lélek elköltözött az anyjához, de a Pál lelke, ha most megtudja, úgy költözik el, hogy nem a szerettei után megy, hanem az örök homályba, a zűrzavarba. Hát ne mondjuk meg neki, hogy Rozália meghalt, hanem mondjuk azt, hogy Borbála halt meg. Hisz mit veszünk mi ezzel? A mi Borbálánk azért élve marad, szerethetjük, láthatjuk, gyönyörködhetünk benne, egyéb se történik, csak az, hogy Rozáliának hívják. Sőt egyszer talán meg is mondhatjuk neki, jöhet olyan nap, hogy visszavehetjük a leányunkat s föl se veszi, hiszen abból a bajból még eddig mindenki meggyógyult. De nézzük, mit nyer ő. Mindent. Enélkül elveszett, elkárhozott, ezzel meg van mentve az életnek, a közügynek, a hazának, visszanyerheti egyensúlyát és még boldog is lehet. Aztán nekünk még két leányunk van, az igaz, hogy már férjnél vannak, de hiszen ez is férjhez fog menni, és ne feledkezz meg arról se, hogy a férjhez ment leányaink gyermekei mihelyt megtanulnak járni, itt fognak szaladgálni a kertünkben; de öneki, Pálnak, nincs senkije.«

Mindezt így állította össze elméjében Pál úr és immár világos lett előtte, miért vették Jánosék olyan félvállról a gyermek halálát (no, mert nem volt az övék) és az is, miért imádják úgy a megmaradt gyereket (mert az öreg szüle rendesen nagyobb bolondja a gyerekinék, mint a fiatal), és világos végre, miért nem hasonlít Karolinához, s miért nem nyilatkozik meg a kicsikében a vérugyanazonosság rejtelmes ösztöne vele szemben...

Ez a különös gyanú úgy fejlődött és nőtt benne, mint egy daganat, eleinte csak feszélyezte, később már fájt, aludni nem hagyta. Két vagy három hét múlva megint átment Toporcra s egy detektív szenvedélyes buzgalomával szaglálózott, megkörnyékezett cselédeket, figyelte a testvé-

rét, sógornéját, a legfurfangosabb módokat eszelte ki, valami bizonyosat megtudni, de a dolog csak egyre homályosabb lett. Voltak percei, amikor mindent meg tudott magyarázni az érem másik oldaláról. Oh, istenem, de bolond vagyok, ezek a szegény jó emberek azért becézgetik a gyereket, hogy e szeretettel az én sebemet gyógyítsák, azért nem emlegetik a kis Borbála halálát, hogy a szomorú témáktól lelkemet eltereljék. Hogy nem csináltak nagy teketóriát? Hát mit tudom én azt, mit éreztek. Hogy nem hasonlít a kicsike Karolinhoz? Hát ugyan hasonlít-e az embrióban levő kis alma a tavalyi nagy almához? De nem fog-e hasonlítani a nyár végén? Nem, nem, az képtelenség, amit gondoltam.

Oh, jaj, hasztalan volt menekülni, e lelket mardosó lidércek csak percekig aludtak a másik oldalukra fordulva, aztán megint föltápáskodtak és kínozták. Próbálta a mások bajába temetni a magáét. Mint főszolgabíró, bejárta a községeit, ami kis ideje maradt, vadászott, néha rogyásig, de nem ért semmit. Közbe az a vágya támadt, hogy valaki előtt megnyissa a lelkét. Hátha az, akivel közli, szembekacagja, lecáfolja s ettől megkönnyebbül. Nem bízott már a saját ítéletében, noha különben sokat adott rá ő maga is, nemcsak mások. De éppen mert eszes megfigyelő volt, tudta, hogy a legokosabb ember lovagolja be magát a legerősebb egy-egy rögeszmébe.

De kivel közölje gyanúját? Marjáknéra gondolt. Marjákné hűséges lélek, ő látta a kis Rozáliát három-négy napig, ő segédkezett a füröszteknél, míg el nem vitték. Marjáknét Karolina hozta magával és babonás ösztönnel valahogy úgy érezte, mintha egy köteles formának tenne ezzel eleget s egy homályos, megfoghatatlan fonalon magával Karolinával beszélgetne erről.

Az esküdt, Rolly István, nem volt otthon egy nap s a főszolgabíró egyedül ebédelt. Megszólította a pohárszéknél foglalatostkodó asszonyt.

- Ugyan mondja csak, Marjákné, kihez hasonlít a kis Róza?

- Hát ki máshoz, mint az anyjához? - felelte egyszerűen. - Vagy talán nem?

- Én legalább semmi hasonlatot nem tudok felfedezni - folytató a főszolgabíró egy sóhajjal.

Marjákné vállat vont.

- Semmit, de semmit - panaszolta Görgey tovább. - Nem furcsa az?

- Furcsa? És miért volna furcsa? Ha van benne valami furcsaság, akkor az bizonyára nem abban az ártatlan kis angyalban van, hanem abban, hogy minden szem másképp lát. Igaz vagy nem igaz?

- Igaz, Marjákné, hiszen nem is emliteném, ha nem zavarja az a körülmény, hogy a két kisbaba közül az egyik meghalt. S hozzá sok minden egyéb.

- Valami egyéb? Hm.

- Hát tudja, az embernek sok mindenféle bolondság az eszébe jut, ha álmatlanságban szenved, mint én, s ilyen körülmények között közeli az a gondolat, hogy hátha kicserélődött a leányka.

Mint a kígyó a kövér bogarat röptében, úgy kapta be Marjákné ezt a gondolatot. Mert élt-halt a pletykáért, boldog volt, ha rosszat kipiszkálhatott és terjeszthetett, de olyan ártatlan, jóságos arcot adott neki a gondviselés és olyan mély, őszinte szemeket, s a rossz nyelvét olyan művészettel használta, hogy lehetetlennek látszott őt pletykázáson vagy rosszhiszeműségen érni. Az volt a módszere, sohase állítani, csak kérdezni, mindég kérdezni s a kérdésekbe rejteni be észrevétlenül a fullánkokat.

- Azt mondja a tekintetes úr, hogy kicserélték? (És a szája is nyitva maradt az ámulattól.) Oh, istenem, istenem, hogy a mi kis Rozálíknak már ott volna a mamájánál. Oh, uram, szent atyám (ájtatosan keresztet vetett magára), ne vígy minket a kísértetbe! Hát hogy kicserélték?

- No, azt én nem állítom - tiltakozott Görgey -, csak úgy eszembe jutott.

- Eszébe jutott? - tűnődött a gazdasszony s egyet csavart az asztalkendőket leszorító présen. - Milyen finom esze is van a tekintetes úrnak, milyen finom esze! Hát mért nem jut nekem eszembe ilyesmi, pedig mennyi esetet hallottam?

Egy Osztrócluczy-fiút említett, akit valaha az ősidőkben kicseréltek, úgyszintén hallott egy kicserélt lányról, akinek a nevét elfelejtette, csak annyit jegyezett meg magának, hogy grófkisasszony volt és Kassán laktak a szülei. Sőt hovatovább mind több-több kicserélési história bontakozott ki emlékezetéből, melybe össze volt hordva, mint egy csókafészekbe mindenféle.

- De ezek az esetek mind jól végződtek - jelenté ki. - Valami anyajegy meghozta a kibonyolódást. Az a baj, kérem alássan, hogy a mi kis szentünknek egy akkora anyajegy se volt a fehér testecskéjén, mint a mákszem. Úgy látszik, a hajdani gyerekek csupa anyajegyekkel születtek.

- Már megint együgyűséget beszél.

- Együgyűséget beszélek? - védekezett szelíd szemrehányással. - Persze, persze, én csak egy szegény szücsnek a tudatlan özvegye vagyok. De hogy is beszélhetnék én okosakat. Mert vagy igaz a dolog, és akkor mit akar tőlem hallani, én nem segíthetek rajta, vagy pedig nem igaz a dolog és akkor mért mondja a tekintetes úr, hogy én beszélek együgyűségeket?

- Hohó, Marjákné! Maga csípős kezd lenni - mondá féltréfásan, de voltaképpen jól esett neki, hogy Marjákné gúnyolni kezdi.

- Uccu ni! Szépen vagyunk. Én vagyok a csípős, én vagyok a harapós. Azért, hogy egy szót se szólok, mert sokkal puhább az én lelkem, mintsem egy rossz lehelet támadhatna benne a toporci uraság ellen.

- Ej! - pattant fel Görgey bosszúsan -, hiszen én is csak úgy képzelem, hogy jóságból történt, ha történt.

- Az hát - kapaszkodott meg Marjákné az ildomos szóban. - Jóságból. Oh, istenem, mi másból? Avagy lehet-e nagyobb jóság a szülői szeretetnél? Jámorabb, tetszetősebb dolog lehet-e isten előtt? És telik-e a toporci uraktól egyéb, mint jóság és tökéletesség? Mennyire hálás lehet az a gyermek, kit gondos szülői kéz a földi javak paradicsomába vezérel. Kivált ha semmi élőnek nem árt vele, ha nem kell elvenni se haddal, se erőszakkal, se uzsorával. Ha csak annyit kell mondani, neveztesék ezentúl Rozáliának. Hát kinek rossz az? Senkinek se rossz, de neki jó, mert ő öröklí Görögöt a kastéllyal, a rétekkal, a malmokkal és az erdőkkel.

- Ostobaság! - dűnnyögte Görgey félhangon, inkább magához szólva. - Hiszen Görögöt anélkül is a bátyám gyerekei örökölnék, mert Darvasék gyermektelenek.

Marjákné le volt főzve. Behúzta a fejét a vállá közé és egy darázs ellen dohogott, amelyik beszabadult az ablakon és körülötte repdesett.

- Hess, te cudar! Az ember azt se tudja miatta, hogy mit beszél. Ez is engem bánt, aki senkit se bántok soha... Hogy anélkül is ők örökölnék, mondja a tekintetes úr? Az bizony igaz lehet. A tekintetes úr jobban tudja. Én azért mondom rosszul, mert én mindent rosszul tudok. Mit tudhatna egy szücsnek az egyszerű özvegye? Én csak azt tudom, hogy legjobban szeretem, ha minden a valóságos Rozáliának jut. De mit beszélek én valóságos Rozáliáról, mintha volna nem

valóságos Rozália is? Ok nélkül semmi se lesz a világon, mindennek oka van, ami történik, mondja tiszteletes Podolinczi úr. Borbála nem lehet ok nélkül Rozália, mert Görgő így vagy úgy, odajutna idővel és jó helyen lenne, ha jobban nem lehetne, de odajutna-e minden esetben Jekelfalva és Lesznice, a Jekelfalussy-birtok? Ezt már megint csak a tekintetes úr tudja és ha akarja, nekem is megmondhatja.

Lopva vetette szelíd, őszinte tekintetét urára s látta, miképpen tántorodik hátra, mint akit láthatatlan ütés ér.

- Takarodjék innen a pokolba! - mordult meg haragosan és az asztalra csapott, mire megindultak a poharak és a tányérok a lecsuszló abroszon, de megindult Marjákné is, nem ugyan a pokolba, csak a konyhába; a poklot otthagya Görgeynek.

Új perspektíva nyílt meg előtte. Erre nem gondolt. Új út ez. Nemesember esze nem jár azon. Pedig ez az út mégis megvan, s a Marjákné józan esze egyszeriben ezen kereste a »rejtély« nyitját. De szabad-e Jánosékról ilyen alacsonyságot feltenni? Bizonyára nem. Haszonlesésből Görgey Jánosék nem mennek bele ilyen hazugságba. Belemennek, ha nagy jót tehetnek vele. Úgy ám, de ha az, amivel jót tehetnek, egyszersmind hasznos nekik, elvetik-e pusztán azért, mert hasznos is? Ennyire talán mégse puritánok. Végre is mindenkinek maga felé hajlik a keze és a legjobb családokban is megesik az ilyesmi. Végiggondolt esze az ismerős gazdag famíliákon, ki hogy szerezte a birtokait. Egy kis szépséghiba bizony megakad mindenütt. Talán maga a császár se tiszta. Csel, fufang nem hiányzott a jogcímek közül. Az akvirálás vágya ott van minden jó magyar ember szíve fenekén és akkor ugrik ki, mikor senki nem gondolná. Jó lélekkel bizony még Jánosért se tehetné tűzre a kezét Görgey Pál. Gondolat kergetett gondolatot s az lett az eredmény, hogy Marjákné, ámbár azért közölte vele az esetet, hátha ami kórakás a szívét nyomja, levesz abból egy-két követ, most ahelyett rágurított egy egész sziklát.

Ebben a fixa ideában tépelődött, soványodott Görgey, belső nyugtalanságban. Gyakran megfordult Toporcon, azt hitte, új benyomások elsöprik a régieket. Mindenfelét megpróbált, még ispiant is tartott a toporci kastélyban; a Marjákné lányát, Zsuzsannát fogadta meg s küldte Rozália mellé pesztonkának, különös titkos utasításokkal ellátva. De se új nyomok nem kerültek napfényre, se nem mosódtak el az eddigiek. Minden állt. Még az idő is mintha állt volna. Csak a szél suhogott Késmárk felett...

Egyszer aztán valami egyéb is suhogott. Hír jött Erdélyből, hogy Thököly Imre betört oda a szultán csapataival, s a lelkes kis ország fejedelemnek kiáltotta ki. Megbizsergett a vér az ereken, megmelegedtek a szívek. Lóra kuruc, lóra! Előkerültek az öreg nyergek a padlásokról s forgott a köszörűkő a kuruc udvarokon, élesítve a rozsdás fringiákat...

Görgey János egypár hirtelen összeszedett nemessel, kiket lándzsás nemeseknek neveztek Szepesben, nyomban elindult. A megyei karoknak és rendeknek csak egy levelet hagyott, melyben lemond az alispánságról, »mivelhogy előbbrevaló dolga jött közbe« (így nevezi a hadba való menetelt, ahelyett, hogy egy nagyzó frázist vágna ki), s öccsét, Görgey Pált ajánlja utódjául, »mert nehéz keze van, de erős elméje és erősek az idői is«.

Mint már tudjuk, Görgey Pált egyhangúlag választották meg alispánnak. Az új tisztség, a hatalom gyakorlása, elszorakoztatta egy darabig, ez kétségkívül orvosság volt, a megyeházán a zajosabb társasélet sokat tompított a felesége utáni bánatán, az elcsérelési fantazmagóriát szintén háttérbe szorította a sok tárgyalás, tanácskozás, a kedélyek izgalma, a politikai élet élénksége, de azért a lelki egyensúly korántsem jött létre. A szű ott bujkált benne, fűrt, vágjt, örölt, nem pihent. S még a közdolgok is gyakran terelték éppen erre a gondolatait.

Az a körülmény, hogy Görgey János az új erdélyi fejedelem hadaihoz ment, némileg veszélyes ponttá tette a toporci kastélyt. Késmárk fészkelődése immár szemet szűrt Bécsben. Nem lehetetlen, hogy itt toppan valami labanc csorda és mindenekelőtt Görgey Jánoson áll bosszút. A toporci kúria lakói tehát egy percig sincsenek biztonságban.

Ennek az előrelátásnak pedig az lett volna a következménye, hogy az alispán, mint jó rokon, eleve gondoskodjék a család elhelyezéséről valamely megerősített városba, vigye például Lőcsére. Görgey ehelyett egy salomoni ötletet főz ki, hogy bizonyosságot szerezzen Rozáliára nézve.

Elhatározta, elviszi Osgyánba a húgához, Darvasnéhoz. Szépen kitervezte, együtt mentek el Darvasnéval Toporcra, s ott előadván a háborús kilátásokat, azon ürügy alatt, hogy Osgyánban (levén a különben is beteges Darvas minden pártoskodástól távolálló) teljes biztonságban lesz a kisdéd, holott itt veszedelemben forognék, felszólítják a sógorasszonyt, csomagolja össze a baba holmiját, mert rögtön viszik. Így hirtelen, mintegy ajtóstul rohanva be, lehetetlenné válik valamely átgondolt szerep; kihasad belőle az anya (ha csakugyan ő az), elárulja magát s nem adja oda könnyen. Ha pedig mégis könnyen adja, akkor az a Karolina leánykája.

Úgy is lett, levél útján eligazított a húgával mindent, és a nemzeti asszony, akit bátran lehetne nevezni vitézlőnek is, mert harcias, bátorszavú és szapora cselekedetű egyéniség vala, feljött szüret után Görgőre, s onnan együtt elmentek a lánykáért Toporcra, magukkal vivén Marjánét is, kit kettős indok vezérelt: részint látni akarta Rozáliát, hogy megtehesse alkalomadtán észrevételeit, érezvén, hogy az ő összehasonlító megjegyzései a háromnapos és a mostani Rozáliát illetőleg, fontos csemege lesznek az úr számára, melybe ő, mint a pampuskákba, tetszés szerint keverhet ilyen vagy amolyan ízű lekvárokat, részint pedig azért ment, hogy Zsuzsijától elbúcsúzzék.

Kedves, napfényes őszi idők jártak, élvezet, öröm volt megtenni ezt az utat, mely gyermekéveire emlékeztette Darvasnét. Hegyen-völgyön, erdők, ligetek, vízesések közt kanyarodik az út a szepesi Kárpátok felé. Öreg várak bámulnak le a hegyekről, a fálvak meglapulva, álmodni látszanak a völgyekben. Csak egy-egy malom eleven az ezüstpatak mentén. Legelésző nyáj fehérlik a sziklás domboldalakon, nehéz eltalálni messziről, melyik a birka, melyik a kő.

Örültek a vendégnek Toporcon, hanem rövid ideig tartott, mert Darvasné asszonyom nem sok teketóriát csinált, csakhamar kijelentette, hogy leánynézőbe jöttek, amire rögtön megütődött Görgey Jánosné.

- Menyecske, lelkem Katika, mind a kettő.

- No, márpedig mi mégis leánynézőbe jöttünk, és pedig nem is kérjük, hanem mindjárt visszük is a leányzót.

Mire aztán lassankint kivallogatta Pál úr a szándékát és az okot, a bátorságtalan helyzetet, amiért Osgyánba helyezi el a kicsikét.

- De hiszen a testemmel védeném - szólt a toporci úrnő, ijedt tekintettel méregetve hol az alispánt, hol az osgyáni sógorasszonyt, ha nem tréfálnak-e?

- Hja, lelkem sógorasszony, a maga teste elég testnek, de kőfálnak roppant csekélység.

Darvasné elmosolyodott, mert Mária magas termetű és hatalmas testű takaros asszony volt.

- Szívemhez nőtt, nem bírok tőle megválni, inkább halálokat akarnám - sóhajta, miközben két forrás buggyant ki a két szeme alul.

Görgey Pál homlokán minden ellenvetésre több-több ránc gyűlt.

- Meg kell lenni, Mariska; az atyai szív aggodalma sugallja.
- Köszönöm azt az atyai szívet. Odaadja a harmadik vármegyébe az egyetlen gyermekét, ahonnan hírt se hall felőle. Oda bezzeg át nem szaladhat, ha vágya támad megcsókolni.
- Csak addig lesz ott, míg a háborús világ tart; megint visszahozzuk Toporcra.
- Hisz éppen az, hogy háború van. Az uram a csatamezőkön, a kisfiam Késmárkon, nincs más vigasztalóm, csak ez a csöppség.
- Mert nem mondja a sógorasszony - jegyzé meg gúnnyal az alispán -, hogy az egyedüli védelmezője. Mit tudna az még vigasztalni, szegényke!

Ezalatt Darvasné a karjaira vette és fölemelte.

- Olyan kövér, akár egy ágyú - mondá -, jó helye volt, kár innen elvinni, de ha az apja így kívánja, nyugodj bele, Mariska. Nálam se fog koplalni.

Visszatette a gyereket a medvebőrre, mely a szoba közepére volt kiterítve. Szép piros baba volt, puha és lusta. A tejtől már el volt választva (e napokban múlt egyéves), gagyogni már tudott, de járni nem. (Hja, a lánygyerekeknek a nyelvük mozdul meg legelőbb, a fiúknak a lábuk.) A kis Róza meg se akarta kísérleni a járást, se a csúszást vagy a négykézláb való kirándulásokat az egyik széktől a másikig, megállt egy helyben, mint egy liliputi udvari dáma és parancsolgatta Zsuzsinak vagy Görgeynének: »Vigyél ide - vigyél oda«.

Most az öreg Marjákné guggolt mellette és kellemeztette magát mindenféle gyerekvidító mondásokkal: »Jaj, a Dráva, Rába, Rábca rákja rágja lábamat«. Ropogott a sok r betű, s Róza nevetett rajta (bizony isten, egyszerre más lett a szoba, megvilágosodott a nevetésétől, és hogy fénylettek a finom szekrények és almáriumok), Marjákné jól tudott beszélni a gyermekek nyelvén.

- Hát emlékszel-e rám, kis galambom? No, ugye nem? Ejnye, te csúnya baba, mindjárt megverlek - s pif-puf, megütögette a medvebőrt. (Ez is tetszett Rózának.) Pedig engem láttál elsőnek ebből a világból, te kis mihaszna rózsabimbó. Az én kezembe voltál a legelőbb, gigom-gágom, kis virágom. Mikor a gólya hozott, én rántottalak ki a csőréből: »Csip-csup gólya, ne vidd ezt a gyereket odább, mert a mienk«. No, nézz meg hát jobban. Én vagyok az öreg Marjákné. Az meg ott az apuska, kis rubintom. Az ám, az édesapuka. No, nézz oda hát, nézz oda!

A baba odapillantott a mutatott irányba, de nem talált semmi feltűnőt és érdekeset a nagybajuszú úron, közömbösen vette le róla a szemeit.

Görgey Pál sóhajtott.

- Katalin - szólítá meg nővérét félénken, aggodalmasan, ami nem volt szokása -, mondd csak, kihez hasonlít ez a gyerek?

Darvasné, aki éppen valami érdekeset akart kérdezni sógornéjától, s most ez a közbeszólás kiverte fejéből, bosszúsán felelt:

- Minden gyerekhez, édes barátom, s minthogy az öregek fiziognómiája a gyermekarcokból képződik, következésképp Róza még egyelőre minden emberhez hasonlít, akinek két szeme, két füle és egy szája van, kivéven hozzád. Te persze azt várod tőlem, hogy hozzád hasonlítsam. Nem, csak éppen hozzád nem hasonlít, de azt jól teszi, mert különben sohase menne férjhez.

Görgey kemény vonásai elkényszeredett mosolyra ferdültek össze.

- Oh, dehogy. Csak azért kérdeztem Katarinka, mert úgy találom - és a fürkésző tekintetét gyorsan átemelte Görgeynére -, hogy tökéletesen a Mariska sógorasszony arca kicsiben.

Kétségen kívül egy előre kiszámított nyomozó megjegyzés volt, de kútba esett, mert amikor mondta, a nyitott ajtón át belépett a Rozália játszótársa, a macska, egy szárnyával vergődő szajkót tartva szájában. A szajkó idétlenül rikácsolta: »Ne félj Mátyás, ne félj Mátyás«. A macska közvetlen maga előtt emberi hangot hallva, meghökkent e csodálatos jelenségre és megállott a gyermek előtt.

- Pipi! - gagyogta Rozália, szuverén hangnyomattal, a szajkó után kapkodva kezecskéivel. - Azt akarom, add ide.

Görgeyné felkiáltott:

- Jaj, az istenért, a Gyuri szajkója!

Nosza hamar, meg kell a macskát fogni. Görgeyné, Marjákné utána vetették magukat.

- Add ide - parancsolta a gyermek a macskának.

De annak esze ágában sem volt kiereszteni zsákmányát, ő csak eldicsekedni jött vele Rozáliának, merő pajtáságból és most látván, hogy el akarják tőle venni, megiramlott, végig a szobákon, mígnem valahol nyitott ablakot talált, kiugrott, és a jámbor madár folytonos önbátorító kiáltásaitól: »Ne félj Mátyás, ne félj Mátyás« (amelyekre Gyuri oly fáradságosan tanította meg a vakációban) sem tántorodva meg, felkúszott a bástyára, ahol végre jól megérdemelt magányban élvezhette a kalitka előtt való hosszas és türelmes leselkedésének gyümölcsét.

Ez a kis dráma egészen felforgatta a hangulatot, melyből az alispán a teljes igazságot remélte kihalszni. Görgeyné nagyszony roppant patáliát csinált: melyik cseléd hagyta nyitva Gyuri úrfi szobájában a kalitkaajtót, s minthogy a vigyázatlanságnak nem akadt gazdája, lehetőleg mindnyáján kitöltötte lelkének keserűségét. Utoljára annyira belebőszítette magát, hogy önkívületbe esett, ágyba kellett fektetni s mindenféle herbateákat és liktáriumokat itattak vele.

Másnap már hajnalban, hogy a beteg föl se ébredjen s ne essék ártalmára a búcsúzkodás, nagy tapintatosan befogatott Darvasné s gyöngéden elhelyezve dunyhákba, vánkosokba a még alvó Rozáliát, a Zsuzsi pesztonkával együtt megindult Osgyán felé.

Nemsokára az alispán is felkészült Marjáknéval. Marjákné természetesen a kocsis mellett foglalt helyet, de egyszer-másszor hátrahajolt, ha az úr megszólította. Mindenről beszélgethettek, a kocsis csak tótul tudott, Marjákné ellenben hibátlanul beszélt magyarul.

- Mégiscsak különös - említette az alispán, mintegy szemlét tartva a történteken -, hogy egy madár miatt annyira kétségbeesett a sógorném.

- Egy madár miatt? - tette meg a szokott kérdéseit Marjákné. - Azt gondolja a tekintetes úr, hogy a madár miatt? Hm, no, hogy a madár miatt.

Mély hallgatásba burkolózott, sötéten nézte az előbukkanó és eltűnedező tájakat, hallgatta a fenyvesek zúgását, még a dohányzást is abbahagyta, órák hosszáig ült így némán, legfeljebb a két fekete szemkarikája mozdult meg, ha a kocsis vagy Marjákné figyelmeztette valamire, hogy: »Nini, mekkora nagy szára van itten a kukoricának«, vagy: »Ejnye, be gyönyörű ürük«, csak a Draveczky-féle malom tájékán szólalt meg újra, mutatva, hogy váltig egy tárgyon töprengett.

- Mondja csak Marjákné, nem vette észre, mikor a kislányról azt mondtam tegnap, hogy a sógornémhoz hasonlít, mennyire elpirult?

- Elpirult? Nem láttam, nem néztem oda. Az az utálatos macska jött közbe. Hát elpirult? (A fejét csóválta s elszörnyülködve hadonászott kezeivel, majdnem kiütötte az ostort a Matyej kocsis kezéből.) No, szépen vagyunk. Hát miért pirult el? Ugyan miért? (S ravasz együgyűséggel hozzátette.) Hát szégyen az vagy mi, egy olyan gyönyörű angyalkához hasonlítani.

Még dohogott valamit, de a kocsikerekek zörgése s a négy szürke kocogása elnyomta szavait.

HARMADIK FEJEZET

QUIETA NON MOVERE

Görgey Pál hazaérkezve, csakhamar belátta, hogy nem ért célt. Hasztalan tette meg ezt a lépést. - Az ördögnek tartozott vele - amint a magyar ember mondja, ha be nem válik valami. S tényleg az ördög incselkedett Görgeyvel, rakván alá a parazsat, a gyanút, nem hagyva azt soha elaludni; ha egy kis hamuréteg ülepedett is rá némelykor, az csak ideig-óráig tartott, alul váltig pislogott a gonosz tűz, és egy lehelet, fuvalom elég volt föléleszteni.

Zárkózott természeténél fogva senkivel se közölte többé kételyeit, csak önmagával disputált magányos óráiban, mintha két Görgey Pál ülne egymással szemben, a józan és a kételkedő s beszélgetnének csendesen.

»Ne légy bolond, Pál - mondja a józan Görgey. - Miért kellett volna éppen a te Rozáliának meghalni? Hiszen éppúgy meghalhatott a másik. Az esély egyforma. És ha Jánosék azt mondják, hogy a másik halt meg, milyen alapon hiszed az ellenkezőt? Vajon mit csinálnál, ha azt állítanák, hogy a te Rozáliád halt meg? Hinnéd-e akkor megfordítva, hogy életben maradt?«

»Nem hinném - feleli a kételkedő Görgey -, mert akkor nem volna többé okuk engem ámítani.«

»Jól van - vág vissza a józan Görgey -, az eset nagy fantáziával kezelve, ebben a másik formájában tényleg alkalmas lenne bizonyos nagylelkű megtévesztésre, de miből táplálkozik ez a regényes gyanúd? Főképp abból, hogy nézeted szerint Jánosék nem siratták meg eléggé az elhalt leánykájukat. Úgy, de ha a te leánykád halt volna meg és meg akarnának csalni, akkor, érezvén az elkövetett turpisságot, olyan sirámokkal temetik el a kicsikét, hogy gyanúd ugyancsak föl nem ébredhetne ezen a réven.«

No, ebben aztán igaza volt a józan Görgeynek, s hagyta magát letepertetni a kételkedő Görgey. Béke szállt belé egy időre. Nagyon rövid időre, mert a disputa csak egyre folyt s egy gyenge órában ismét a kételkedő Görgey kerekedett felülre, kiindulván a Jekelfalussy-vagyon megszerzéséből vagy valamely újonnan kiemelt argumentumból. Így ment ez hónapokon, éveken át, lelke örökösen ott hányódott a két hiedelem valamelyikén, mint az ostáblán ténfergő légy, felváltva a fehér és fekete kockákon.

Még szinte jobb lett volna, ha valamely erős bizonyíték támad, mely egyszerre eldönti, hogy Rozália halt meg, elfelejtette volna rövidesen, hiszen az emberi szív is leszámol a bevégzett dolgokkal, de éppen azért volt benne ebben a szemfényvesztő játékban az ördög keze, úgy lengette a kétely pondusát, hogy sohase érjen a bizonyosság széleihez.

Pedig lázas vággyal iparkodott oda. Volt a toporci Görgeyéknek egy öreg tót cselédjük, névszerint Görlin Verona, egy házi moly, aki mindenbe bevette magát. Ha valaki, hát ez tudhat a dologról. Görgey Pálnak eszébe jutott, hogy jó volna szolgálatába fogadni s szépszerivel kiszedni, ami benne találtatik. Nem volt ez könnyű dolog. Nagyobb fizetés az akkori cselédeknek nem imponált. Nagyobb jólétet sem ígérhetett. Hiszen tejben-vajban fürdött Toporcon. Nem volt hát más rugó, csak a mindenható szerelem. Ez többnyire beválik. Verona már ugyan a hatvan felé járó özvegyasszony volt, de hát a szerelem hatalmáról nincs még kisütve, hogy melyik évnél végződik. Görgey megpróbálta. Volt egy öreges hajdúja, Preszton, az is özvegyember, ígért neki két fejőstehenet és egyheti szabadságot, ha elveszi Veronát. Hm, két fejőstehen! Ezzel Verona egyszeribe nagy parti lett, s Preszton az egyheti szabadságot arra használta, hogy elment Toporcra, kihúzta magát egy kicsit, kifente a bajuszát, slingelt kendőt húzott az ellenzőjébe és diktum-faktum, megkérte Veronát. Verona nagy szemeket meresztett

az első szavakra, hirtelen megnyálazta az őszülő haját elől, ha netalán kosztros lenne, hogy összetapadjon, azután sírva fakadt, és lakodalom lett belőle: Preszton mindszentnapkor Görgőre hozta ládástól.

Mihelyt egy kicsit megmelegedett a portán, mindenekelőtt Marjákné vette a kezelésébe, az ő metódusával, de nem sikerült. Nem is tud az akkor semmit, mert különben Marjákné kiszedte volna belőle. Mindamellett megpróbálta maga az alispán is, hol nyájassággal, hol fenyegetésekkel megoldani a nyelvét, természetesen messziről környékezve meg a kényes kérdést, vizsgálóbírói furfanggal, hogy a vallatott ne vegye észre, melyik ponton keresgélnek. Ez a fáradság is füstbe ment. Verona ugyan zavarba jött egyszer-másszor, néha úgy rémlett, hogy tud valamit, de amit elcsevegett, az mind olyan közönséges semmiség, hogy nem érte meg a két tehenet.

Görgey már le is mondott a reményről, mikor egy este csömörről kezdett panaszkodni, s az akkori szokás szerint egy kis jó megdömpöckölésre szorult rá a földi hüvelye. Verona híres kenőasszony volt s ugyancsak hozzálátott, a legfinomabb lúdzsírral kenve meg. Isten igazában nyomogatta meg a tekintetes úr hátát, úzván belőle az istentelen nyavalyát. Ilyenkor beszélgetni szokás, hogy észrevétlenül múljék az idő, és ilyenkor az alispán is csak ember, akivel szóba lehet állni.

Locsogott is Presztonné, el nem állt a nyelve, a hasmánt fekvő alispán csak néha hallatott egy »ühm«-et vagy egy »bizony«-t.

- Talán untatom is a tekintetes urat?

- Hát szó ami szó - mondá az alispán -, valami egyébről is beszélhetne kend, mert tudna ám.

- Milyen irányban? - kérdé Verona fojtott hangon és a bütykös nagyujját nekifeszítette az alispán hátgerincének.

- A toporci házról és az ott történetekről.

- Hiszen eleget beszéltem már, egyebet se teszek.

- Jó, jó, öreg szüle, de olyan valamit is tud, amit nem akar elmondani, engem el nem ámíthat.

- Nem tudok én olyat, bizony isten.

- Ne fogadkozzék, Presztonné, mert én azt is tudom, hogy mit tud.

- Ha a tekintetes úr tud is valamit, nem tőlem tudja.

- Ki tudja, nem-e kendtől tudom? Az embernek nemcsak a szavaiban, hanem a szavai mögött is van értelem, amit az okosak észrevesznek. Az ember sohase mondhatja: »ezt vagy azt nem tőlem tudják«, hiszen az ember álmában is beszélhet.

A szüle olyat nyomott a hátán erre a szóra, hogy szinte beleropogtak a csontjai. Amiből abban a pillanatban csak azt a következtetést vont le, hogy Verona még jó erőben van, másnap azonban nagyobb jelentőséget nyert öklének ez az önkénytelen szorítása.

Reggel ugyanis összekarmolt ábrázattal állított be Preszton a kancelláriába.

- Hát neked mi a bajod? - kérdé az alispán. - Talán a macskákkal verekedtél?

Preszton savanyúan mosolygott.

- A harmadik tehén rúgott meg, kérem alássan.

- Miféle harmadik tehén?

- Hát az életpár. Nekem esett az éjjel éles körmeivel, hogy azt mondja, valami olyat súgtam be a tekintetes úrnak, amit ő álmában beszélt. A tekintetes úr tudja legjobban, hogy az nem igaz.

- Mi az ördög! - kiáltott fel élénken Görgey. - Szokott éjjel álmában beszélni?

- Nem tudom. Nem ügyeltem.

- Ejnye, de mafla vagy, ha még ennyit se figyelsz meg.

Preszton vállat vont.

- Hisz tudja a tekintetes úr, hogy ő csak olyan nappali feleség.

Most már mindent tudott Görgey. Biztos tehát, hogy Presztonné valami titkot tud, s ez nem lehet más, mint a gyermekcsere. Mi is lehetne egyéb e becsületes, nyílt emberek életében, amit a hű cselédnek takargatni kell, mert talán ő maga is ludas benne?

Elborult előtte a jövő és sajnálta már, hogy világosság támadt. Hiszen az igaz, kínozták a homály is, de mégis jó volt. Inkább hagyta volna úgy örökké. Legalább hihetné, hogy van valakije. Most egyszerre üres lett a világ. Hát számoljunk le vele. Igyuk ki a keserű poharat fenéig. Hiszen a bánatban is lehet tobzódni.

Hívatta Veronát s keményen nézett a szeme közé.

- Presztonné! Maga egy titkot tud és azt most nekem rögtön elmondja, parancsolom.

- Semmit se tudok - felelte az asszony eltökélten.

Az alispán az ujjaival fenyegette meg.

- Vigyázzon, szerencsétlen asszony. Én azt is tudom, hogy mi az, amit tud.

- Ha tudja a tekintetes úr, minek kérdezi?

- Magától akarom hallani.

Az asszony a nyakán levő olvasót morzsolgatta a remegő ujjaival, de a szava nem árult el félelmet.

- Én semmit se tudok, de ha tudnék is, inkább a nyelvemet vágatnám ki, hogysem valami rosszat mondjak a gazdáimról. Ültessen a tekintetes úr akár kalodába, akár üttesse el a fejemet pallossal, de én semmit se mondhatok.

Görgeyt a lázongó düh fogta el, hogy nem bírta vele boldogulni. Csak Marjákné tudta lecsillapítani azzal az ígérettel, hogy ő szólasra bírja, csak bízza rá; majd megmutatja ő, mennyivel jobban tud vallasni, mint a vármegye vagy a viceispán.

A következő éjjel, minthogy az alispán a hajdújával együtt Lőcsére ment, részint a kéthetenkint felszaporodott megyei ügyeket lemorzsolni, részint pedig, hogy a gyomorfájdalmait ellen gyógyíttassa magát a városban, Verona egyedül hált. Éjfél tájban fehérlepedős kísértet jelent meg ágyánál, feje egész a mestergerendáig ért (ha ember volt, kecskelábakon kellett jönnie, ha lélek volt, ugyancsak sok eső eshetett a túlvilágon, hogy úgy megnyúlt.) Verona felrezzent, majd vacogó fogakkal, reszketve bújt párnáiba az elrémitő látományra, a kísértet pedig rejtelmesen suttozta:

- Verona, Verona, Verona! Könnyíts bűnös lelkeden, vallj be mindent az úrnak, vagy elkárhozol és viszlek. Még kétszer eljövök előbb.

Veronát kilelte a hideg reggelre, egész nap kuruzsolta Apróné asszonyom. Egy kicsinyt jobban lett uzsonna táján, szentelt barkával kifüstölte a szobáját, de amint az este közelgett, halálos félelem fogta el. A selyma béresek tréfálkoztak vele, egyik is, másik is ajánlkozott, hogy bemegy strázsálni (dehát mit szólna ehhez Presztón?), nem, az illet nem szabad, de valamit mégis tennie kell. Megfogadta a görögői öreg harangozót, Hamelik Józsefet egy icce pálinkáért, hogy bátorság okáért a pitvarban hál. Hamelik bátyó már túl volt a hetvenen - abból már kihurcolkodott a sátán.

Késő este aztán elő is jött Hamelik, hozott magával egy vasvillát és előlegesen bevette a kísértetek elleni medicinát, az egy icce pálinkát. Verona mécses gyújtott, Hamelik pedig előretartva a vasvillát, léptek be a kis házba, mely az urasági kamrákhoz volt ragasztva. De amint keresztülmentek a pitvaron, hirtelen elaludt a mécses s egy síri hang lekiáltott a padlásról.

- Verona, Verona, Verona! Könnyíts bűnös lelken, vallj be mindent az úrnak, vagy elkárhozol. Még egyszer eljövök és aztán viszlek!

Verona sikoltott, a bátyika pedig elhagyván a villát, rohant ki, ahogy a lába bírta, megállapítván később, mikor higgadtsága visszatért és gúnyolódta vele, hogy egy icce nem icce a kísértetek irányában, holtig tanul az ember, ahhoz legalább két icce kell.

Verona Marjáknéhoz menekült a kastélyba, ott összeesett a konyhában, mikor Marjákné előkerült, mert csodálatosképpen nem volt otthon (azt mondja, a pincében rendezte a borokat), ájultan találta a tűzhely előtt, vízzel kellett fellocsolni, mint valami meghervadt plántát. Marjákné jószívű asszony volt, lefektette a saját dunyháiba, ezerjófű-teát főzött neki és úgy tett, mintha egy szót se hinne a látományaiból. - Ugyan édes lelkem, hogy képzelődhetik ennyire. No, holnap én megyek oda aludni magával és megmutatom a seprővel annak a kísértetnek, hogy merre van a temető...

Hanem biz ezt nem várta be Verona, amint reggel fölébredt, bement Lőcsére gyalog s beállított a megyeházra az alispán úrhoz, aki nagy szemeket meresztett a sápadt asszonyra; olyan fehér lett a haja két nap óta, mintha bemeszelték volna.

- Hát maga, szüle, mit keres itt? Mi történt otthon? - kérde az alispán meglepetve.

- Eljöttem, hogy letegyem a titkomat a tekintetes úr pecsétje alá.

S körülnézett, hogy be van-e az ajtó zárva.

- Hát mégis? - mondá az alispán és a szíve hangosan vert, mint egy kalapács. - Beszéljen! Itt senki se hallja.

- Az uram se?

- Ő se. Elküldtem a városba vagy öt helyre füveket, vizikátorokat és kóktumokat kérni, mert ma rosszabbodott az állapotom, és már felcser sincs; meghalt az éjjel.

(Egész Lőcse városában csak egy orvos volt s az is csak némelykor. Ebben az időben különben is csak a legnagyobb urak hozattak doktort, sokszor Bécsből, a kisebb urak a megyebeli úriasszonyokhoz küldöztek csatlósokat levéllel vagy szóbeli üzenettel, jelezvén a betegségi tüneteket s amit az asszonyságok küldtek, tinktúrákat, liktáriumokat, azt szép csendesen beszedegették, a végeredmény azonban ugyanaz volt, ami ma, hogy vagy meggyógyultak, vagy meghaltak. Lőcsén ez könnyebben ment. A hajdú hamar beszaladgálhatta a nevezetesebb házakat. Mauks Mihályné asszonyomat, aki olyan zsírokat és balzsamokat tud főzni gyíkokból, békákból, bogarakból, egérfarkakból, hogy még a halott is lábra áll, ha megkenik a szíve táján - probatum est (azt mondják egyébiránt, hogy tetszhalott volt az illető), a tudós Klöster

Matildot, akihez messze földről küldik az előkelő lányokat, hogy egy-két évig úri viseletre és mindennemű ismeretekre nevelje, amelyik pedig megbetegszik, ő maga gyógyítja, pusztán füvekből kisajtolt nedvekkel, melyeket apró palackokba szűr le a nevezett Klöster Matild nevű öreg kisasszony, ugyancsak érdemes útba ejteni a bírónét, Kramler Károlyné nemzeti asszonyomat, aki egy lebergi doktornak az unokahúga és annyi receptje van a nagybátyjától, hogy annyiféle nyavalya talán nincs is, úgyszintén járatos az effélékben a Sztelovics vaskereskedő édesanyja, tavaly fordult bele a kilencvenes évekbe és most is olyan, mint a makk, hát akárhogy van is, tudnia kell valamit a halál ellen.)

- Nos? - kérde az alispán türelmetlenül, mikor látta, hogy Verona reszket és némán áll előtte, zavartan babrálja a fekete kendője két lecsüngő végét. - Hallgatom.

- Hát mi tagadás benne, a szegény nagyasszony, isten bűnéül ne vegye, megtántorodott, hiszen ugye tudja a tekintetes úr?

- Természetesen - szólt az alispán szomorúan -, tudom, tudom, csak folytassa kend.

- Mindég is mondom én, hogy - de ne tessék rossz néven venni a szavamat -, aki egyszer megszokta a férfit, olyan az, mint a dohány... Nehéz tőle elszokni és hát minden asszony csak asszony és minden szalmaözvegység csak szalmából van.

- Miket beszél összevissza - vágott közbe Görgey. - Kiről beszél?

- Ki másról, mint az én édes nagyasszonyomról.

- És ki az az édes nagyasszonya?

- A tekintetes Görgey Jánosné - hebegte Verona, félig csodálkozva, félig megzavarodva.

Most már Görgeyn volt a csodálkozás sora. Talán megbolondult? Megnézegette figyelmesen. Kék patkók voltak a szemei alatt, de a szemek is kékek voltak és tiszták, becsületeseek.

- Miféle férfit emleget itt maga, nem értem!

- Azt a gézengúz molnárlegényt, kérem alásson.

- Molnárlegényt? Hogy jön az ide?

- Mivelhogy ővele tántorodott meg a nagyasszony.

- Megtántorodott? Mit ért kend ezalatt?

- A szeretője neki, megkövetem alásson.

A Görgey vonásai hirtelen eltorzultak, indulatosan ütött öklével az asztalra.

- A sógorném? - ordította, mint egy sebzett tigris.

- Nem - hebegte Verona remegve -, a molnárlegény.

- Hogy mersz ilyet beszélni, te bestia? - Feléje rohant, hogy leüti. - Ötven vesszőt vágatok rád ezért.

Feltépte az ajtószárnyakat, hogy hajdút, lándzsást szólítson be, de senki sem volt se az előszobában, sem a folyosón. A hideg tavaszi szél megfújta arcát ott künn, ziháló melle is áttért a rendes lélegzetvételre s meggondolta, hogy az efféle kínos ügyet nem szabad elhamarkodással elrontani, különben is az asszony nem fecsegő, hiszen majdnem erőszakkal próbáltak belőle kivenni titkokat, s az is, hogy most idejött ezeket elmondani, bizonyosan a Marjákné manipulációja, nem, nem, az asszonyt nem szabad bántani, nem vétkez, hogy reszket, hogy szenved, semmi esetre se pletykázik kedvtelésből. Hiszen bizonyos, hogy nem igaz, amit mond,

de az ilyen bárgyú teremtés esze más alkatrészekből van, melyekbe másképp nyomódnak be a dolgok; a szavak talán mint események, a képzelődések mint szavak motoszkálnak e szegény műveletlen fejekben. - Hát nem vagyok én bolond - csitította magát -, hogy ilyenekért méregbe jövök? Nevetni kellene ezeken. Hiszen képtelenség. Hamarább piszkolódhatnak be a csillagok, mint Görgey Jánosné. Bolondság, bolondság. Az ilyennek inkább szemébe kell nézni, hogy honnan kerekedett, mintsem elfojtani. Hiszen tudnivaló, hogy valami bohókás félreértés, valami bolondgomba fog kisülni, amin majd nagyot lehet nevetni.

Visszament egész nyugodtan és szinte örült, hogy ez volt a Verona titka s nem a másik.

- Ej-ej, megijesztettem, ugye szüle - vette fel a fonalat engesztelő hangon és senki se tudott nálánál melegebb lenni, ha akart. - No, nem baj; ne féljen, nem esik semmi bántódása, mondja csak bátran, ami a lelkén van, de lássa, felháborított az eset, mert hihetetlen nekem, hogy az a derék, jó asszony...

Presztonné a kezeit tördelte.

- Hiszen az, kérem alássan, inkább hittem volna, hogy a mi urunk, Jézus Krisztus (dicsértessék mindörökké amen) nem ment fel az égbe, minthogy ez az asszony lejött onnan.

- És ebben a korban, Verona, ebben a korban - tette hozzá Görgey, ki most a csendes belenyugvás taktikáját vette elő. - Hány éves most a sógorné?

- Bizony még gyerekasszony. Hogyiscsak? Tavaly múlt negyvenegy. A kor semmi se volna, kérem alássan, hanem az, hogy olyannak hittem, mint egy szentet és ha nem a saját szemeimmel láttam volna, amit láttam, kitaposnám a lelkét, aki állítani merné.

Görgey felugrott a székéről.

- Láttá? - kiáltott fel felháborodva, de csak egy percre villant meg szemében a zöldes fény, aztán újra leült, karjait leeresztette, szemeit lehunyta -, no semmi, minden jól van. Beszélje el, miképp volt, de ne hagyjon ki semmit sem. Nem fogom többé félbeszakítani. (Ezt inkább önmagának mondta.)

- Hát úgy volt, kérem alássan, hogy mióta az úr a háborúba ment, azóta én háltam a nagy-asszonnyal egy szobában, mert félt egyedül. Azaz csak azontúl háltam nála, mióta Rozáliát el tetszett vitetni, mert addig a gyermek aludt ott, Marják Zsuzsival. Eleinte sokat búsult az ura miatt és a kicsike miatt is.

- A kicsike miatt is búsult? - ütötte fel Görgey a fejét és tágra nyitotta a szemeit.

- Bizony búsult.

- És miért búsult? - förmedt rá Görgey fürkésző tekintettel.

- Mert nagyon szerette a kis Rozálit.

- Mit gondol, mért szerette olyan nagyon, hiszen nem az ő gyereke?

- Azért, kérem alássan, mert az ilyen nagyurak, akiknek semmi dolguk, ráérnek szeretni a másét is, míg mi a magunkéra se érünk rá.

Ez az ostoba válasz teljesen meggyőzte, hogy Presztonnétól semmi megtudnivalója nincs a gyerekcsere ügyében.

- Csak folytassa, Presztonné, folytassa bátran.

- Hát jól van, ott hagytam el, hogy nagyon búsult. Sokszor írt és kapott levelet az urától, később aztán ritkábbak lettek a levelek, ő is ritkábban sóhajtozott, megszokta az egyedüllétet, később aztán, úgy az ősz elején, mikor hazajött Osgyánból, ahová a kis Rozálit ment meglátogatni...

- Hát volt Osgyánban? - mordult fel Görgey nyugtalanul. - Gyanús dolog ez. (Ezt is önmagának mondta.)

- Volt és mikor hazajött, többször ellátogatott a malomba. Ott kezdődik az eset. Hogy miért ment először a malomba, nem emlékszem, meglehet, a gát miatt, mert a molnár sokat járt a nyakunkra a nyáron át, hogy csináltassa meg az uraság. Elég az, hogy a malomban volt. A molnár, úgy hallatszott akkor, új legényt szerződttetett, hát a nagyasszony találkozott ott az új legénnyel, azt mondják, de úgyis kell lenni. Mi szó esett köztük, mi nem, azt csak a jó istenke tudja, meg ők, de bizonyos, hogy a nagyasszony másnap, harmadnap is elment a malomba s ilyenkor felöltözött csinosan, ahogy mi paraszti fejrénépek szoktunk, ha a kutyaság belénk száll. Hogy meddig tartott ez, nem tudom. Egyszer, mikor a csípősebb idők bejöttek, azt mondja az én lelkem galambocskám: »Te Verona, nem tudok miattad aludni éjjel, mert szörnyen hortyogsz, máshol vettetek neked ágyat ezentúl.« No, már ez nekem mindjárt nem tetszett. Nem hortyogtam én soha, se azelőtt, se azóta, megmondhatja Preszton is, ha meg tetszik kérdezni. Aztán a kisgyerek is itt sírt azelőtt és tudott aludni, most pedig nem tud, mert én hortyogok. No, csak lássuk, mi fog ebből kisülni. Hát az sült ki, hogy a molnárlegény belopózott éjjel, mikor a cselédség elaludt, az udvarba, s az a szent asszony (nem állhat már fenn a világ sokáig) kikelt az ágyból, s úgy, ahogy volt, csak egy alsószoknyát rántva magára, kiment a hideg folyosóra s bebocsátotta. Uram Jézus, ha az legalább valaki volna, de egy ilyen semmi embert.

Kínos verejték gyöngyözött a Görgey homlokán, a nemesember háborgott benne, de leküzdötte indulatát, keresztbefonván a két karját mellén, mintha nem eresztené az egyikkel a másikat.

- Kitől hallotta ezt? - kérde sötét pillantással.

- A cselédek suttogták egymás közt, eleinte bizonytalanul. A virradat párázatában embert láttak kiosonni a kastélyajtón, mint árnyékot. Később azután rájöttek, hogy a molnárlegény jár az úrnőhöz.

- Képzelték, hazudtak - hörögte az alispán.

- Én is azt mondtam, amit a tekintetes úr - felelte Verona asszony szomorúan. - Megesküdtem magamban, hogy a végire járok. Kukoricahántás volt egy este a nagy ebédlőben, melyből az asszonyunk hálósobája nyílik. Így szokott ez lenni minden évben, valóságos ünnepség, melyet mindig a kastélyban tartanak meg s nem az ispánházban. Ilyenkor eljönnek segíteni a falubeliek, nemcsak a mi jobbágyaink, de a Budaméryé is, különösen a fiatalja. A nagyasszony mindenkor jelen van, még az úr is, ha otthon tartózkodik. Leölnek egy juhot s mákos kukoricát főzet a nagyasszony vacsorára. Van vidámság, dalolás, s ég a munka a sok kézben, éjjelig rendesen vége is van. Akkor aztán hamarosan kitakarítják az ebédlőből a nagy garmada csöveket, külön a pirosakat, melyek a szent Antal tüze ellen jók, meg a boglyának föltornyosodott kukoricaháncsot, valahonnan ott terem a duda, meg a juhász, aki fűjja, s megindul a tánc, be az éjjel-utánba, egy-két óráig. Az idén azonban alighogy elfűjta a bakter a tizet, egyszercsak bejön a nagyasszony a konyhába, ahol a tokányt és a kukoricát főztük, s elrendelte, hogy neki a feje fáj, le akar pihenni s nem engedi az úgynevezett éjjeli vacsorát a kastélyban, hanem vigyük el a katlanokat az étellel az ispánékhoz, majd ő most mindjárt abbahagyatja a munkát és oda küldi a hántókat. Úgy is lett, rögtön beszüntette a munkát, kialudt a világ a szobákban, az ebédlőben, s

mindenki az ispánékhoz gyülekezett, csak engem furkált a kíváncsiság, éreztem, hogy most lesz, ami lesz, s ahelyett, hogy a népekkel tartsak, beosontam észrevétlenül az ebédlőbe, ahol beástam magam a háncsboglyába, úgy hogy csak a fejem búbja látszott ki. Nemsokára mély csönd állott be a kastély felső részében, csak a tücsök cirpelt a falban; figyeltem, hallgatóztam, semmi nesz sehol, végre úgy egy félóra múlva egyet-kettőt vakkantottak a komondorok, mintha valaki járna az udvaron, s éles fütty hangzott közbe. Erre gyorsan kijött a nagyasszony, keresztülment az ebédlőn, a kulcs megcsikordult, kinyitotta a külső ajtót. Még a szívem is megállt dobogni. Jaj istenem, mindjárt elsüllyedek, ha igaz lesz. A holdvilág egy picinyt beszűrődött az ablakon, csak annyira, mintha egy kis tejet öntenének a megolvadt szurokba. Megcsikorgott az ajtó, és egy férfi lépett be, széles karimájú kalapban, nehéz csizmákban: »Vigyázzon lelkem, meg ne botolják - suttozta az asszonyunk -, mert kukoricarakások vannak szanaszét,« s nyilván kezénfogta, úgy vezette át a szobájába, de így is megropogott vagy kétszer talpa alatt egy-egy kukoricacsutka. No, erre aztán én is kibújtam a boglyából s reszketve, mint a nyárfa, rohantam el az ispánékhoz, de olyan sápadt voltam, hogy megijedtek tőlem.

Eddig tartott a Verona elbeszélése, láthatólag megkönnyebbedett, mikor megszabadult súlyos és veszedelmes titkától. Kínos csönd támadt. Várta, mit mond az alispán, de az egy szót se szólt. Ott ült a karszékében, félíg megmerevedve, hamuszínű arccal. Az asszony lopva, félénken pillantott rá, úgy tetszett neki, hogy nem is él. De mégis. Hiszen az ádámcsutka mozog a nyakán, tehát lélegzik. Így telt el vagy három-négy perc. Verona egyszer-kétszer köhintett, hogy az urat figyelmeztesse jelenlétére, de az most se vett róla tudomást. Messze járt most az ő elméje! Olyan rejtélyeken tűnődött, melyeket még halandó meg nem fejtett. Miből van gyűrva az asszonyi állat? Csakugyan nem volna benne semmi keményebb anyag? Csupa csiriz, mely ragad mindenhez, mindenkihez. Csiriz felül és csiriz belül, csupa csiriz az utolsó porcikáig. Hát Karolina is ilyen lett volna? (Mélyen sóhajtott és bozontos nagy feje a mellére hanyatlott.) Az isten hát nem teremtett semmi egészen tisztát? A legtündöklőbb ékességnek, a napnak, foltjai vannak, a legátlátszóbb forrásvízben undok ázalagok hemzsegek. A legfehérebb liliomnak is van árnyéka...

- Elmehetek? - kérdezte végre Verona.

Görgey összerezzen, akkor vette észre, hogy ott van. Beleegyezőleg biccentett, hogy elmehet, de az ajtótól visszaszólította.

- Megálljon, Presztonné, még kérdezek valamit. Gyakran előfordult ilyen eset?

- Legalábbis minden második éjszaka hallani lehetett az ismeretes füttyöt az udvaron.

- Jól van, Presztonné. Senkinek se szól többet a dologról soha és most elmehet.

Nem kételkedett többé. A természeténél fogva könnyen hívő volt, ehhez járult egy tegnapi jelenet a »Szeretseny Királ«-hoz című traktérban, hol a megyei tisztikar közösen étkezett. A vacsoránál a közügyekről beszélgetve, szóba került Görgey János táborba szállása. Marsalkó Péter mondani kezdte: »Furcsa hírek érkeztek...« Mire közbevágott a már egy kicsit becsípett protonotárius, Reviczky Dániel, mintegy kiegészíteni a mondatot: »Toporcról.« Hüledezve néztek össze a megyei urak, mint mikor valaki nagy tapintatlanságot mond, s Marsalkó uram mohón sietett kiegyengetni a hibát: »Dehogy - mondá -, Erdélyből jönnek a furcsa hírek, hogy ott mindennek vége van.« Az alispán nem értette meg tegnap, miről lehet szó, de most már minden világos. Az urak már hallottak egyet-mást a sógorné kalandjáról. Nem, ezt nem lehet tovább tűrni, ennek végét kell vetni, a szegény János becsülete kedvéért.

Alighogy megjött Preszton mindenféle bögrékkel, üvegekkel, zsírokkal, fűvekkel és azokhoz való utasításokkal, legott felhívatta a két legügyesebb *lándzsást*,² Göbolyó Andrást, valamint Szabó Gergelyt s megparancsolta, hogy nyomban útra kelvén, a legnagyobb titoktartással környékezzék meg éjjel Toporcon a Görgey János kastélyát, ahol a toporci molnárnak valami újonnan szegődött legénye szokott gonosz szándékból megjelenni, fogják meg és lehetőleg feltűnés és zaj nélkül hozzák eleibe.

Ez szerdán délelőtt történt s már pénteken este, mikor az alispán éppen vetkeződni kezdett, jelenté neki Preszton:

- Egy rabot hoztak Toporcról a lándzsások. Mit mondjak nekik?
- Hogy most nem érek rá. Majd reggel beszélek vele.

Kisvártatva visszatért Preszton, hogy a lándzsások azt kérdeztetik, ne adják-e át a várnagynak?

- Eredj, mondd meg nekik, hogy semmi esetre sem. Előbb én akarok vele beszélni. Ez az én privát rabom. Csukják be ideiglenesen valami üres cellába.

Megint csak visszajött Preszton.

- Azt üzenik a lándzsások, hogy a szegény rab egész nap és egész megelőző éjjel nem evett egy falatot sem, pedig olyan rázós szekéren hozták, hogyha evett volna is, holtéhes volna azóta.

Az alispán, aki már azóta levetkőzött és a takaró alá bújt, ingerlékenyen válaszolt:

- Mondd meg a lándzsásoknak, ne üzengessenek. Mit gondolnak a beste lelkek, hogy kivel beszélnek? Előttem lehet könyörögni, de nekem üzenni nem lehet. Ha még egyszer üzenni mernek, megbotoztatom őket. Ami a rabot illeti, hadd bójtöljön az ebugatta!

Ezzel aztán rendbe jött ez a függő kérdés is. Reggelre azonban nagy elfoglaltságra kelt az alispán, már ott csoszogtak előszobájában a mindenféle ügyes-bajos felek és deputációk, azonfelül értekezletek, tárgyalások vártak rá, úgy, hogy szinte zúgott a feje, mint egy köpű, s teljesen megfélemlített a rabról. Minthogy vasárnap jött közbe, estefelé hazahajtatott Görgőre, hol megint gazdasági ügyekben kellett traktálni. Lembergi kereskedők várták, kik a hízott ökreit akarják megvenni. Másnap cudar idő kerekedett, hó, szél, de olyan, hogy a fákat csavarta ki az erdőkben. A kutyát se való ilyenkor kihajtani. Egész nap ki nem mozdult szobájából. Csak innen szép most a világ, fehérek a fák, a házfedelek, a hegyek és minden, ameddig a szem lát, csupán messze az úton rontja a fonséges összhangot egyetlen fekete pont. A fekete pont egyre közelebb jött. Eleinte olyan piciny volt, mint egy varjú, aztán mint egy szuszék, míg végre egy hintó alakját vette föl, melyet négy sötét pej vontatott nagynehezen a kerékagyig érő hóban. Messziről jöhet, mert különben szánkó lenne - annak vetnek most puha, pihes ágyat felülről. Amint aztán a templomhoz ért a hintó, nagy ostopattogtatás közt befordult az urasági fasorba.

- Vendéget kapunk - jegyezte meg Marjákné bosszús hangon, birsalmákat rakosgatva a meleg kályha párkányára, hogy azok ott szépen szagoljanak a tekintetes úrnak. - Megfoghatatlan az, hogy kedvük van az embereknek ilyenkor is mászkálni!

A hintó ezalatt bejárt az ambitus kiugrója alá. Görgey maga is kíváncsi volt és az udvarra nyíló ablakhoz lépve, látta, hogy a farkasbőrbundából egy nagykendőkbe keresztül-kasul bebabulyázott asszonyi alak kázmálódik ki, magával rántván sötétzöld csurapéja szárnyával téglát,

² Lándzsásoknak a megyei rendőri közegeket, a pandúrok elődeit nevezték Szepesben, bár karddal és karabéllyal voltak ellátva s a lándzsát csak díszkivonulásoknál, vagy mint parádés örök használták.

palackot, melyek nyilván melegítőül szolgálhattak. Az érkező bekötött fejéből csak a két szem látszott ki és a hidegtől pirosra mart orr, lehetetlen volt felismerni. Csak miután az előszobában leszedte róla a ruhákat Preszton, a vele váltott néhány behangzó szóból ismerte meg Marjákné:

- Akármilyen legyek, a toporci úrasszony - s azzal eleibe rohant.

Görgey ellenben összeszorította ajkait s halántékán kidagadtak az erek. Ahelyett, hogy ő is kifelé sietne, amint azt az illedelem hozná magával, leült az íróasztalához és írni kezdett, vagy legalább mímelte, hogy ír.

Csakugyan Görgey Jánosné nyitott be. Görgey hallotta, amint belép és megsuhognak a szoknyái, de csak írt izgatottan, mérgesen és hátra nem fordult egy világért se: nem látta hát az asszony feldúlt arcát, megtört, roskadozó alakját.

Az asszony megállt egy percre a szoba közepén, mintha megütődne, majd csendes, rekedt hangon figyelmeztette az írásban elmerültet.

- Én vagyok, sógor.

De még erre se fordult meg Görgey, szorgalmasan írt tovább s csak úgy foghegyről szólt hátra rideg, megvető hangon:

- Mit akar?

Talán észre sem vette a hideg sértő modort, ki venné észre a tűszúrást, mikor a szívét hasogatja a legnagyobb fájdalom; ereje elhagyta, egy székbe roskadt, csak éppen hogy még szavakba bírta rakni a lesújtó hírt:

- Elfogták az uramat, a kegyelmed testvérébátját.

Erre aztán lecsapta a tollat az alispán s keserű gúnyba tört ki:

- És kegyelmed persze búsul ezen.

- Oh, istenem - kiáltá fuldokló hangon -, hiszen vége van, gályákra viszik, vagy vesztőhelyre.

Az alispán elsápadt.

- Ki fogatta el? - kérde izgatottan.

- Bizonyosan a császár.

- És hol van ő most?

- Nem tudom, hova vitték.

- Hol és mikor fogták el? Ütközetben vagy másképp?

- Otthon - felelte Görgeyné, s hangosan kezdett sírni.

Az alispán csodálkozó szemeket meresztett rá.

- Hát otthon volt? Én erről semmit se tudtam.

-- Mert titkolni kellett; álruhában volt meghúzódva a toporci malomban.

Az alispán halovány arca olyan vörös lett erre a szóra, mint a főtt rák, szemeiből kialudt a haragos fény s homlokáról eltűnt a bánatfelleg, egy tekintetet vetett a remegő nőre, volt abban részvét, bűnbánat, szégyen s egy hirtelen mozdulattal térdre esett előtte s fekete kötényének, mely megfeszült a térdein, megfogván egyik szélét, ajkához vitte és megcsókolta.

- Mit csinál kegyelmed? - ijedezett az úrnő s felugrott a székről.

- Valami olyast, amit vezeklésül szabtam most magamra, de amire nem vagyok érdemes. (Felkelt, lerázta térdéről a port s élénken folytatá.) Mária, kedves sógorasszony, egy percre se tartson a bánata többé, Jánost nem a császár fogatta el, hanem olyan ember, aki visszaadja.

Görgeyné nagy lélegzetet vett s félig hívón, félig bizalmatlanul tekintett rá.

- Oh, istenem, ki hát?

- Én - felelte Görgey -, én fogattam el.

Csalódottan csüggesztette le a fejét. Milyen új szerencsétlenség! Isten csakugyan elvette az eszét, éppen a legrosszabbkor, mikor rászorult volna. Már előbb is feltűnt a különös viselkedése, de most már bizonyos.

Görgey észrevette az asszony arcán, hogy mit gondol és sietett őt megnyugtatni.

- A sógorasszony most azt hiszi, hogy megőrültem, de én nem vagyok bolond, csak gonosz. Nem tudom, megbocsájthat-e nekem valaha? Azt pletykázták előttem, hogy a sógorasszony éjjelenként egy molnárlegényt eresztget be a szobájába, ez engem fellázított és elrendeltem a molnárlegény elfogatását. Alávaló dolog volt tőlem, hogy elhittem. Üssön pofon érte most, megérdemlem, itt van a fejem, tartom.

Oh, most kellett volna megnézni, milyen szép az, hogy nemcsak az égről jöhet napsugár, hanem megterem a könnycsepp alatt is; íme, keresztültört a mosoly a nagyasszony könnyein. Sírt és nevetett egyszersmind.

- No, csak az kellene, hogy megüssem. Hiszen igaz volt, amit beszéltek - áradozott Görgeyné, s rózsza nyílt ki az arcán, elpirult egy kicsinyt; pajkos derű repdesett amellet az ajkszögleteiben (szebb volt akármilyen üde hajadonnál). - Mi türes-tagadás, beeresztgettem Jánost éjjel, mint a parasztasszonyok a szeretőjüket. Hiszen annyi beszélőnivalónk volt. Mert ne gondoljon valami egyebet (szemérmatosan lesütötte a szemét). Oh, kell is már nekünk! Hanem ez is meg gondolatlanság. Most már belátom. Adjunk hálát az istennek, hogy csak így végződött, nem rosszabbul. Mert fel is ismerhették volna. Ámbár szakállt növesztett, a bajuszát leborotválta és... de hiszen látta őt, mennyire át van alakítva.

- Nem, még nem láttam.

Árnyék vonult át a Mária homlokán.

- Hogy lehet az? Hát nem itt van? Hát hol van ő most?

Nyugtalanul függesztette rá a szemét, de Görgey nem felelhetett, nyelvét ebben a szempillantásban bénítá meg a rémület, levegő után kapkodott. Eszébe jutott, hogy a foglyot nem engedte a várnagyhoz vitézni, hogy az bevegye a rendes rabok létszámába, minélfogva nincs gondoskodás a kosztjáról, éhen is halhatott azóta.

- Az isten szerelméért, mi lelte? Mért nem felel?

A finom női ösztöne súgta meg, hogy Jánossal történt valami.

Görgey az ajtóhoz szaladt, felszakította izgatottan s kikiáltott:

- Rögtön fogjátok be a legsebesebb négy lovamat! Marjákné, a bundámat, botosomat! Hamar, hamar!

- Meghalok a bizonytalanságtól, sógor, ha nem felel - esengett Görgeyné remegő hangon.

Pál úr a verejtéket törölte le homlokáról parasztosan, a kabátja ujjával.

- Meddig él meg - szólt tompán fojtott hangon -, egy ember étlen-szomjan?

- Nem tudom - nyögte Görgeyné megsemmisülve, elhalón.

- Majd talán tudja Marjákné. Hej, Marjákné! Jöjjön csak be, Marjákné! Meddig él meg egy ember étlen-szomjan?

- Sohase próbáltam - felelte Marjákné. - Hanem azt hiszem, embere válogatja. A katolikus ember kibírja egy hétig is, mert az hozzá van szokva a böjtökhöz, de a lutheránusokért nem mernék jótállni. Mikor a megboldogult uramnak, isten nyugtassa meg, az a nagy hideglelése volt...

- Menjen a bolond fecsegésével! Sürgesse inkább a kocsist!

Görgeyné kétségbeesetten ragadta meg a sógora karját:

- Mi történt az urammal?

- Az isten kezében van - felelte megtörten.

- Annyira volnánk! - sikoltott fel az asszony.

- Elfeledkeztem róla - vallotta be bűnbánó arccal. - Éjjel hozták, külön cellába zárattam, anélkül, hogy a kosztjáról gondoskodnám, persze azzal a szándékkal, hogy reggel megpiron-gatom, ráijesztek és kitoloncoltatom a megye területéről.

- Csak nem gondolja - vetette fel az asszony -, hogy emiatt baja lett, vagy talán...

Görgey elhárító mozdulatot tett.

- Nem. Dehogy. Isten ments. (Az erős ember egész testében reszketett, mintha láz törné.) Oh, szó sincs róla. Semmi olyanra nem gondolok, sógorasszonykám. Becsületemre mondom. Ej, mi baja lehetne? Hanem tudja, mégis, péntektől, vagy éppen csütörtöktől nem enni egy harapást sem. Nagyon éhes lehet. Azért hát készítsenek egy kis jó vacsorát, én most bemegyek érte és kihozom. Legyen addig itt nyugton, sógorasszony.

- No, én is bemegyek. Mindenesetre bemegyek.

- Ahogy tetszik. De igazán nincsen semmi ok a nyugtalanságra, semmi ok. Be se mennék, hanem egy kicsit a fejem fáj... Majd széthasad. Egy kis szánkázás, egy kis friss levegő kihúzza.

Bizalmatlanul nézegettek egymásra.

- Jó, de én mégis elkísérem, legalább nem unja magát az úton.

Ezalatt előállott a szán, a nyugtalanul kapálózó lovak szerszámán megszólaltak a csengettyűk, megannyi apró lélekharangok. Az este is kezdett leszállni, piszkos, kékes köd ereszkedett alá a tiszta fehér takaróra, a szél elállt már, de a hó még pilinkélt, mintha fehér legyek úsznának valami zavaros folyadékban.

Görgey fölsegítette sógorasszonyát az ülésre és betakargatta a lábait.

- Hát csakugyan nem restell velem jönni? Mindjárt visszajövünk, Marjákné. Jó vacsorát főzön. Három személyre, Marjákné. El ne felejtse, három személyre. (Aztán felugrott és leült a sógorné mellé.) Lőcsére, Matyej! Ne kíméld a lovat. Ha mind a négy megdöglik is.

Matyej szót fogadott, siklott a szán a csillogó fehér havon, mint a kilőtt nyíl. Sebesen maradoztak el a gyémántos erdők, ligetek az út két felén. A lovak orrlukaiból, szájából sárgás párafátyolok szálltak a levegőben a jármű előtt.

Görgey megbánta, hogy olyan nagy sietségre intette a kocsist. Még megijeszti vele az asszonyt. Pedig elég, hogy ő maga se él, se hal a rémülettől. Szükségét látta a magyarázatnak.

- Hamar szeretnék beérni, mert a várnagynál felejtettem a penicilusomat, s az ilyenkor vasárnap mindig hivatalos valahova vacsorára. Még majd hozzá nem juthatok a bicskámhoz, pedig valójában a bicska kedvéért megyek be. Meg vagyok lőve. Egész nap nem bírtam magamnak kalamust faragni.

Olyan közömbös hangon mondta, mintha a penicilusnál csakugyan nem volna egyéb baja. Görgeyné hasonlóképpen erőt vett magán s kivallogatta apránként, hogy ő meg leginkább azért megy be a sógorral, mert nem szenvedheti a Marjákné üres fecsegéseit. Hovatovább már szó sem esett Jánosról, mintha a világon se volna. Igazi hősiességszámba ment ez a megnyugtató számító kölcsönös gyöngédség, mely csak nagy lelki erőfeszítésekkel volt fenntartható s amellet nem ért semmit, mert mindenik tudta a másikról, hogy a lelke valóságos kínpadra van feszítve. Összebeszéltek hetet-havat, mint az unatkozó utasok szokták, hogy egymást szórakoztassák, még az időjárás sem maradt megszólás nélkül, hogy igen zordnak ígérkezik az idei tél (valahol a távolban farkasüvöltést vélt hallani Görgey), mire megjegyezte a nagyasszony: »Bizony jól járt a szegény urunk, Thököly, hogy már megverték s nyugton ülhet valahol Törökországban, ahol szelídebbek a telek.«

Mindezekről még semmit se tudott Görgey Pál, mert nem villanyos dróton jártak abban az időben a hírek, de csigaháton. Utasok hozták. Kovácsműhelyekben lovaikat patkoltatták és elmesélték, ami nevezetesen hallottak, sokszor tizedik szájból. Nem ért ez semmit és rettenetes lassan ment. Először is már magában ritkaság volt az erdélyi utas a Szepességen. De ha volt is, esetleg nem tört el a szekere és nem esett le a lovainak patkója, tehát nem ment be a kovácsműhelybe. De ha bement is, hát nem mondott igazat. De ha igazat mondott is, azt senki nem vehette annak, lehetetlen lévén kihámozni az ezer meg ezer keringő s egymásnak ellentmondó tábori hírekből, melyik verzió felel meg a valóságnak. Hogy tart-e még a háború, vagy nem tart, legfeljebb a zab- és lóárakból lehetett kombinálni. A *veres égálj* csak a közelségből jel, egy-két meggyújtott erdélyi falu nem fest ki olyan messzire kiabáló pirosságot.

Görgeyt most még ez a leverő hír se érdekelte, csak úgy gépiesen tett néhány kérdést: »Mit? Hát le van már verve Thököly? Megint az a bizonyos szalmaláng volt. A szabadság oltárán gyúl ki, de mint a lidércfény, csak a temetőkhöz visz. Persze, no persze, hiszen különben hogyan is lenne itthon János...«

S ezzel most megint csak odacsúsztak vissza, ahonnan el akartak távolodni - Jánoshoz.

Elűjságolta Görgeyné, hogy Erdély lecsendesült, elég volt a császári haderőnek bejönni, lassanként elhagyogatták Thökölyt a hívei. Az erdélyi urak teljes bűnbocsánatot kaptak, mint akik a helyi hangulatok ereje alatt cselekedtek vala, ellenben a Magyarországból zászlóihoz csatlakozottak főembereit lázadóknak tekintik, az üldözöttek listáján van János is. Parasztruhában, mint fuvaros menekült Osgyánig, ahol egy darabig Katalinéknál rejtőzött. Darvas sógor, akinek jó embere a nádorispán, Esterházy Pál, Budára ment, hogy teljes amnesztiát eszközöljön ki számára, most is ott kuncsorog valahol, bárcsak segítené meg az isten. Osgyánból Katalin értesítette őt (a nagyasszonyt), hogy az ura ott van, s így ment el hozzája szüret táján s rávette, hogy közelében, a toporci malomban tartózkodjék, ahol helyet csinált neki a hűség, hallgatag Gáll Péter molnárnál - addig is, míg Darvas kijárja a pecsétes iratot.

Matyej hátrafordult a bakon:

- Behajtsak a kapun?

Ott voltak a megyeházánál.

- Hajts be csak. Ki tudja meddig kell itt maradnunk. - Önkénytelenül felsóhajtott.

A szán érdes sziszegéssel szaladt be a megkopott kőkockákon, a vártán álló őr szabályszerűen tisztelgett a meztelen kardjával.

Az alispán nevén szólította:

- Szaladj a várnagyhoz, Vlaszinkó. Azonnal idejőjjön!

Eközben leugrott és lesegítette sógornőjét, megszorítá a kezét. »Bátorság, Mariska«, susogta az ő rekedtes hangján, melynek mégis valami kellemetes íze, sajátságos melegsége volt.

Mária nem felelt. A boltozatról lelógó lámpa bágyadt fényt vetett arcára. Sápadt volt, szomorú szemei különös kifejezéssel tapadtak az alispánra.

- Maga reszket - mondá Görgey, megérezve a kezéről.

- Fázom - rebegte Mária. - Hűvös van.

- Mindjárt itt lesz a várnagy, mindjárt itt lesz.

Vlaszinkó visszatért.

- A várnagy úr nincs itthon, kérem alássan.

- Meg kell keresni, ha a föld alatt van is. Hej, örök! Szólíts hamar egypár ört.

Örök, huszárok, poroszlók iszen ott termettek egyszerre négyen is.

- Keressétek meg a várnagyot valahol a városban - parancsolá indulatosan. - Élve vagy halva, itt legyen ebben az órában. Egy-kettő... fordulj, indulj! Te pedig, Vlaszinkó teremtsd elő szaporán a főporkolábot az összes börtönök kulcsaival.

Nagy sürgés-forgás támadt az egész roppant épületben. Ajtók csapkodása hangzott. Imbolygó fények villantak meg az udvaron és emeleten, vagyis lámpással járó emberekkel népesült be a háztáj. Híre ment, hogy az alispán váratlanul megjött és haragszik. Maga nemzeti Grodkovszkyné asszonyom, a várnagyné is kijött ropogós fehér kötényével, felgyúrt ingujjban, kipirulva, úgy, ahogy volt a tűzhelynél, s meglátván a hatalmas urat, megharsogtatta éles hangját:

- Jaj, bizony nem tudom, hova ment. Egyszer csak eltűnt, most estefelé, ma éppen úgy, mint tegnap és vacsorára se jött haza. Mindjárt nem tetszett nekem, valami rosszban töri a fejét, mert sunyi ravaszság terpeszkedett az ábrázatán, holott azelőtt mindég meghagyta, hogy hová ment. Hát tegnap este is egy staféta kereste, tűvé tettük érte az egész várost, nem volt sehol. Mikor aztán előkerült, vallattam, hogy hol volt, de ne adj isten, hogy megmondaná. Mondom neki szépen: »Grodkovszky, édes uram, hol jártál, mondd meg nekem, még ha úgy volna is, hogy asszony van a játékban, akkor is az volna rendjén, hogy töredelmesen bevalljad«. De az én Grodkovszkym csak a szakállába dörmögött valamit. No, erre aztán én is feleltem a hangomat: »Grodkovszky, kutya teremtette, ez többet ne történjék« - s íme, ma megint eltűnt estefelé, mint a kámfor és azt se tudom a méregtől, melyik lábamra álljak, mert az bizonyos, hogy rossz úton jár és lészen itt hajak lemetélése és kontyok megkobozása, annyit mondhatok, de egy csöppet se árt, ha egy kis kóstolóul jól megpirongatja ökelmét a tekintetes alispán úr is. Azért öntöttem ki a szívemet.

Grodkovszkyné még beszélt, mikor a főporkoláb is előcsoszogott a lámpával és a kulcsokkal.

Az alispán már messziről kiáltá:

- No, mi van a rabokkal, Baltazár?

- Semmi nevezetes.

- Úgy? Semmi említésreméltó? Nagyon helyes. - Az alispán föllélegzett. - Minden megy a régiben, ugyebár?

- Tetszik valamit parancsolni?

- Egy új rab van most itt, akit azonnal látni akarok.

Baltazár gondolkozott.

- Nem igen van itt most új rab. Mikor jött volna?

- Most pénteken. Pénteken este.

- Nem tudok róla, nekem a várnagy úr semmit se szólt.

Görgey izgatottan gombolgatta prémes bekecsét szorosabbra.

- Pedig itt van. Gondolkozzék csak!

- Lehetetlen, tekintetes uram, nekem tudnom kellene; az én feleségem főz nekik.

Görgey ingerülten szakította félbe:

- Szamár kend, Baltazár. Küldje ide Szabó Gergelyt.

- Az most rablókat üldöz. Farkasfalván kifosztották a templomot.

- Hát Göbolyó hol van?

- Toporcon megfázott a szolgálatban, tüdőgyulladást kapott és haldoklik. Már meg is gyónt tegnap.

- Ez az. Ez tudja. Rohanjon hozzá tüstént, kérdezze meg tőle, hová csukták a rabot, akit pénteken hoztak Szabó Gergellyel? Ne engedje addig meghalni, míg meg nem mondja.

Szedte a lábát Baltazár, egy agár se jobban, pedig egy kis pocakja is volt, dacára, hogy a rabok főztjén élt vagy hogy éppen azért.

A Görgeyné lába megroskadt, lankadtan szorította fejét a lépcsőoszlophoz s kezével megkapaszkodott a baluszterben.

A pohár végre kicsordult. A galamb is tud a csőrével kopogni.

- Istentelen pogányok - fakadt ki. - Hát mi van itt? Még egy kutyát se zárnak úgy el a sintérek, hogy ne tudnák, melyik ólba dobták. Szégyen, gyalázat. Hát megyeház ez vagy bűntanya?

Görgey az ajkaiba harapott. Olyasvalamit érzett, hogyha a megyeház dőlné rá, az sem nyomná úgy, mint ennek az asszonynak a szavai és lehúzta az asztrakán sapkáját a fülére, hogy ne hallja a továbbiakat, mert amilyen arányban gyengült a nagyasszony testi ereje és lélekjelenléte, éppen olyan arányban növekedék meg a nyelvi bátorsága.

Sokat kibírt Görgey, de ezt nem, behúzódott mélyen az udvarba, mintha arrafelé volna valami dolga, ott járkált izgatottan fel s alá a hóban.

Szerencsére megjött lihegve Baltazár. Meghozta a hírt, hogy a toporci rabot az emeleten zárták el, a levéltár melletti üres kamrába, hol a régi világban a kínzóeszközöket tartogatták.

- Valahára - lélegzett fel az alispán.

Csak hogy ennek előbb még a kulcsát kellett megkeresni. Baltazár beszaladt a várnagynéhoz, ott voltak a használaton kívüli különböző szobák és helyiségek kulcsai egy nagy szakajtóban, mindenik hozzákötve egy kis fatáblához, melyen a helyiség száma és mineműsége volt felírva. Mialatt a kulcsok között kotorászott, elmesélte, hogy Göbolyó Andrást haldokolva találta, nem

volt már eszméletnél, mikor a kérdést intézte hozzá, egy szót se felelt, csak a felesége mondta: »Szaladhat már utána a másvilágra.« »De nem addig az - feleltem -, nem rólam van itt szó, a vicipán parancsolja.« Hát erre a szóra, mintha csak a halál eresztette volna ki a karmaiból, egyszerre felnyitotta a szemeit és elmondta a dolgot értelmesen. Isten úgy segítjen, nem is fog meghalni, mert a halál a vicipán említésére ijedtében kiszaladt a kéményen.

Görgeyné ezalatt arra kérte sógorát, hogy mindenekelőtt egy kis ivóvizet szerezzen és egy csipetnyi konyhasót.

- Mi végből? - kérde az alispán. - Eredj Vlaszinkó, hozz egy bögre vizet és egy marék sót.

- Azt akarom, hogy kéznél legyen - nyöszörögte Görgeyné rekedten -, mert ha még lesz benne egy kis élet (itt most már eltört a mécses, hangosan sírni kezdett), ez a legjobb, elsőbben egy kis sós víz s csak azután egy kis gyenge bor.

- Ne sírjon, Mária. Tartsa magát. Ne felejtse el, hogy ezeknek nem szabad megtudni, kiről van szó.

Vlaszinkó megjött a vízzel meg a sóval, Baltazár pedig azzal a tapasztalattal, hogy a kamara kulcsa nincs meg.

- Akkor hát feltörjük az ajtót! - parancsolá az alispán. - Egy pár markos ember jöjjön fel. Hozzanak baltát, feszítővasat!

Maga megindult fölfelé a lépcsőkön, a sógornőjét támogatva. Baltazár a lámpát vitte előttük, meg a bögre vizet.

Fent kísértetiesen kopogtak lábaik alatt a téglák, melyekkel a folyosó ki volt rakva. Nagy dimenziójú árnyékuk velük húzódott a falon és a boltozaton végig. Amint átmentek a főjegyző lakása mellett s befordultak a keresztfolyosóra, undok denevérek rebbentek fel a fejük fölé. Doh és penészszag áradt ki mindenünnen, a fülkékből és a fal mentén két oldalt felállított szekrényekből, melyekben régi paksaméták, régen élt emberek viszályainak, bűneinek dokumentumai szórakoztatták az egereket. Az egyik ilyen szekrényből keserves macskanyávogás hallatszott. Boldogtalan cica, alkalmasint bement a nyitott ajtón át a szekrénybe egy kis kellemetes vadászat okáért, a délutáni nagy szélből egy erősebb áram rácsapta az ajtót és most nem tud kijönni.

- Az a szegény macska be van valahol rekedve - mondá a nagyasszony. Az ő puha szíve ilyenkor sem tagadta meg magát.

Görgey nem is felelt, gépiesen ment a főporkoláb után, ki most megállott az utolsó ajtónál.

- Ez az! - mondá halkán. - Helyben vagyunk.

Mind a hárman megálltak. A többiek még alant készülődtek a szerszámaikkal. Mélységes csend támadt, mint egy kriptában. Görgey hallotta a saját szívének hangos dobogását. Milyen nagyon sietett s most, mikor már itt van a döntő pillanat, megdöbben, elsápad, nem mer átesni rajta... elfutni szeretne innen. Jaj, mi lesz most, mi lesz?

- Erősnek gondolja az ajtót, Baltazár? - kérde olyan bátortalan, szepegő hangon, mintha gyermek volna s nem Szepes vármegye alispánja.

- Tölgyfából van - felelte a főporkoláb egyszerűen.

Letette a lámpást a földre, a vizesbögrét meg átvette tőle Görgeyné. »Nézzük csak,« szólt önmagához, megköpte a markát s egész erővel nekidőlt hatalmas vállával az ajtónak.

Görgeyné és az alispán megfeszült érdeklődéssel lesték a próbát, illetve a szakszerű nyilatkozatát (a recsegés hangjából kiösméri ő az ajtó erejét), s íme, csak egy »jaj«-t hallanak, aztán két lábat látnak kalimpálni a levegőben, míg a felső test végképp eltűnik s amilyen hosszú volt, úgy zuhant le hanyatt a kamarába, miután az ajtó abban a szempillanatban befelé fordult szélesen.

A kamara mélyéből világosság derengett. A kályhában izzó tűz duruzsolt barátságosan. Az asztal innenső végén boros kulacs mosolygott, mellette fonatos kalács és egy megkezdett sonka. Az asztal másik szélén szemben két férfi ült, nyilván malmoztak vagy kockáztak s most a hirtelen támadt zajra bosszúsan felugrottak. Az egyiket rögtön felismerte az alispán. Az bizony Grodkovszky, a várnagy. A másikat, aki olyan piros, mint a kapos, ellenben Görgeyné ismerte fel mindjárt. Persze, hogy János úr az.

Annyira el volt változtatva, hogy az alispán csak bámult, mikor az asszony odarohant az ismeretlen emberhez és a nyakába borult.

- Hát nem haltál meg, hát élsz?

János úr kedélyesen megölelte életepárját, még fel is emelte egy kicsit örömeiben, szemeit élénken jártatta körül, a gúnyolódás kedve csak úgy ragyogott és szikrázott ki belőlük.

- Dehogyan haltam, dehogyan - felelte tréfás panaszkodással -, tengődöm valahogy a rabság keserű kenyerén (ezzel fölvetett az asztalon levő zsíros papirosról egy tepertős pogácsát, hirtelen elmajszolta és kortyintott rá egyet a kulacsból). Sokat kiáll az ember, hm. De te hol veszed itt magadat, galambom? Nem vagy te már olyan fiatal, hogy az urad után mászkálj. Mit zavarjátok az embert!

Az alispán, aki a háttérben maradt, csak most, a hangját hallva, bizonyosodott meg a bátyja felől, de ezzel aztán helyre is zökkent nyomban a lelki egyensúlya és a preventív közigazgatási talentuma.

- Kázmálódjék fel, Baltazár és hordja el magát! Mondtam, hogy maga nagy számár. Nekidőlt annak az ajtónak, ahelyett, hogy a kilincshez nyúl. Hiszen ki volt nyitva. Bárcsak betörte volna egy pár bordáját.

Csak miután a porkoláb eltisztult onnan, lépett ő is az előtérbe, a gyér világosság vonalába.

- Adjon isten szerencsés jóestét, bátyámuram.

Képzeltetni, volt öröm a nagy ijedségre és mindenféle kimagyarázás. Vagyis egyelőre csak a várnagy igazolta beavatkozását. Tegnap estefelé, mikor az alispán úr elkocsizott Görgöre, hívatta a súlyosan megbetegedett hajdú az ágyához, hogy, úgymond, papot akar. Ő (Grodkovszky) ki akarta próbálni, s minthogy a pap messze lakik és az idő utálatos volt, fölvetette azt a kérdést: »Nem-e jobb volna neked, fiam, ha inkább egy pint öreg bort küldenék a pap helyett?« mire azonban tagadólag rázta a fejét, amiből konstatálható lett, hogy már nincs tiszta esze. Ha pap kell neki, isten neki, legyen. Azonban a lelke titkaiból neki is meggyónt egyet. Azt, hogy a múlt éjjel egy foglyot hoztak be s csukta el a régi szerszámkamrába az alispán úr parancsára, aki már két napja nem evett egy harapatot sem, nem bírja elvinni ezt a tudatot a másvilágra.

- Nagyon helyesen cselekedett, Grodkovszky - dicsérte meg az alispán -, helyrehozta, amit én mulasztottam. Most már rajtam volna a sor helyrehozni, amit kegyelmed mulasztott, de azt nem köszönné meg (s itt elnevette magát, talán először hosszú idők óta), mert a nemzeti asszonyról van szó, aki ugyancsak feni a tenyerét a tegnapi és a mai titokzatos elmaradásáért. Ám lásson utána, miképpen igazítja el.

Ez egyszersmind szelíd figyelmeztetés volt, hogy a család tanúk nélkül akar maradni. Grodkovszky tehát elvonult és most olyan derült, meleg félóra következett, aminőt keveset ad az élet. Biz isten, érdemes bajba keveredni, ha a belőle való kimászás olyan kellemetes érzést nyújt. Mindenki egyszerre beszélt, felelt, kérdezett, szörnyűködött és kacagott. »Hát mért fogattál el, te lurkó?« Pál elmondta, János a hasát fogta, úgy nevetett. »Ej-ej, sógor, ilyet föltenni énrólam«, évelődött Görgeyné. János hamiskásan hunyorgatott: »Így járnak a kikapós menyecskék, hehehe«. Ezer tréfa csattant el, mézbe mártott nyilak, melyek nem fájnak, csak csiklandoznak.

Szinte kedvetlenül hagyták el a kamrát s egész életükben úgy fognak rá emlékezni, mint egy kedves zugra. Pál úr azt találta célszerűnek, hogy a bátyja Görgön tartózkodjék, míg az amnesztia megjön, ott legkevésbé fogják keresni a császári fogdmegek, mert nem képzelik el azt az együgyűséget, hogy a testvérénél bújjék el. Kritikus esetekben a ravaszság fumigálása a legnagyobb ravaszság.

No, de egyelőre az a legsürgősebb veszedelem, hogy a Marjákné vacsorája elpang, tehát sietni kell hazafelé. Csakhogy ehhez az utazáshoz a Matyej jelenléte nem szükséges, mert a Matyej szája el szokott járni, ellenben szükséges a Matyej fürtös gubája, mert a János úr lisztlopó bekecse, melyben foglyul ejtették s ide hozták, nem mutatkozott a csípős időhöz elegendőnek.

Az alispán tehát lejött előre a kapuboltozat alá, a megtisztítá az utat, eltávolítván az ott ácsorgó személyzetet s hogy két legyet üssön egy csapásra, a vártán álló Vlaszinkónak parancsot adott:

- Vezesd el a kocsisomat, Vlaszinkó, a várnagyékhoz, hogy ott adjanak neki vacsorát és éji szállást. Reggel pedig adasson alája egy lovat a várnagy a megyei huszárokból, amelyen hazajöjjen.

Ezzel most már minden tanú nélkül beülhetett a Görgey-pár a szánkóba, az alispán pedig fölvette a fürtös gubát és hajtotta hazafelé a lovakat.

Matyejnak tetszett a dolog, csak azt az egyet nem értette eleinte, hogy a gubát miért vették el tőle (mi az ördög akar ez lenni). Később aztán nem is tetszett neki a dolog, mert a jó vacsorából nem lett semmi; a várnagyi lakásból háborús tünetek mutatkoztak. Bögrék és tányérok recsegték (talán egymáshoz hagyigálják), bútorok ropogtak, mintha dulakodnának köztük, s egy éles női hang ki-kicsapódott olykor érthetően az összefolyó zajból, lármából: »Vigyázz magadra, Grodkovszky, mert megtudom, hol flangérozol. Asszonyi pomádét érzek a ruházaton, te lator. Ne hivatkozz nekem az alispánra, ne hazudj, az is csak olyan imposztor, mint te. Hogy az ő ügyében jártál? Hát mondd meg akkor, milyen ügyben... Huh, mindjárt kiásom azt a két göboly szemedet.«

- Menj be, Matyi öcsém - mondá Vlaszinkó -, de én be nem megyek ebbe a tigrisbarlangba ezért az egész Thurzó-házért sem.

Matyiban sem volt annyi bátorság, csak ott künn duzzogott, fel s alá járva, dideregve, étlen-szomjan s hol önmagát sajnálta, hol a szegény Grodkovszky várnagy urat. Mi azonban természetesen tartjuk, hogy így történt, mert valahányszor a nagyurak valami galyibába keverednek, annak a levét az alantasok isszák meg. A sors Görgey János úrnak rendezte az éhezést és Görgey Pál úrnak az ezért járó szemrehányást is íme, Matyej helyettesíti az egyiket s Grodkovszky a másikat. Ej, mindég így volt és így is kell talán lenni.

Matyejt megszánta Vlaszinkó és mikor felváltották, magával vitte az »Ezüst szarvas«-hoz, ahol fölséges kocsonyát és jó bort adott egypár garasért a korcsmáros. Matykó itt kibékült sorsával, s csak az az egy ne volna már, hogy a fürtös gubát elvették. Hogy ugyan mért vették azt el?

- Ne törd rajta a koponyádat, hékás - oktatta Vlaszinkó. - Nincs az urak eszén ablak, hogy abba mi belenézhetnénk.

Mennyivel rosszabb éjszakája volt Grodkovszkynak! Majdnem éjfélig tartott a patália s alig hogy lecsendesült, vagyis megállott az asszony nyelve és egy kicsit letehető fejét a párnákra, lovasember nyargalt be a megyeház udvarára s dörömbölni kezdett a várnagyék ajtaján.

Az asszony felriadt s ott folytatta, ahol elhagyta. Grodkovszky Mihály pedig botosokat rántván a lábára, felköltötte a szolgát, hogy nézze meg, ki zörget és mit akar.

- Levél Görgőről - jelezte egy hang kívülről.

A levelet behozta a leány, ismeretlen írás volt, vitézlő nemes Grodkovszky Mihály uramnak szólt - cito citissime.

Hirtelen feltörte s a konyhai mécs világánál olvasta:

Jóakarátú nagy uram,

Nemzetes Castellanus uram!

Bocsássa meg kegyelmed, ha békességes álmából felszakítom, de miután becsületes hívő léleknek tanultam megösmerni, kinek az oktalan állathoz is könyörülő szíve vagy, arra kérem kegyelmedet, hogy az ambituson, ahol az uram tömlőce volt, az egyik szekrényben valamiképpen megrekedve egy macska találtatik az éhen való halálnak kitéve, aki nem tudom mi oknál fogva és mióta van ott, úgy, hogy kijönni nem tud, lévén pedig ő is a mindenható Isten teremtménye, ne restellje kegyelmed éjszakának évadján bár, kiszabadítani, akit mindjárt akkor elfelejtettem megmondani.

Datum: Görgő, Die Novembri 21.

Istennek oltalmába ajánlja kegyelmedet most is, mint közönségesen

Görgey Jánosné Jánoki Mária.

- No, az isten verje meg azt a macskát - dühöngött Grodkovszky uram, ezer darabra szakítva szét a levelet, mert benne volt a »férjem tömlőce« kifejezés, ami áruló lehetne, hanem azért mégiscsak magára rángatta a gúnyját és fölment az emeletre kiereszteni a szomorú helyzetbe került macskát, útközben elgondolva, hogy mire való az ilyen ostobaság, dehát ilyenek az asszonyok, az ördög tudná, melyik a kellemetlenebb köztük: egy olyan nagyfullánkú áspis-kígyó, mint az övé, vagy egy ilyen puhaszívú galamb, mint Görgey Jánosné.

NEGYEDIK FEJEZET

NÉMELY KÖZDOLGOKNAK FECSKERÖPTÉBEN VALÓ ÉRINTÉSE

Leopoldus császár nem volt úgynevezett tehetséges ember, hanem azért mégis a stílusával verte ki Thökölyt Erdélyből. Egy szépen írt, jóságos hangú proklamáció elég volt, hogy a hívei elhagyják a kuruc-királyt. Az ócska történet ez a menekülő patkányokról. Szétszéledtek, mert már úgyse volt kilátás s a császár proklamációja felejtést ígért: »Bocsánatot biztosítunk mindenkinek - *ha csak valami különös ok fenn nem forog.*«

Görgey Jánosnak nemigen tetszett ez a szöveg, kivált mert Caraffa megüzente neki egy kicserélt fogoly által még a nyáron (de már akkor gyengén ment a kurucok dolga), hogy nézze meg jól a fejét még egyszer a tükörben, mivelhogy nemsokára el fog tőle válni.

Megértette tehát, hogy önála az a különös ok csakugyan fennforog (ha t. i. forgatja a vállain), s még a teljes szétzúllás előtt menekült hazafelé álruhákban. Útközben hallotta, hogy csakugyan rajta van az »eltávolítandók« listáján. Az eltávolítás pedig valamely közeli vár kazamatáiba van kontemplálva, vagy egy nagyon távoleső országba, melyet a papok ígérnek, sőt ahova vágyunk is - de nem mindjárt és nem a császár segítségével.

Pál úr megértvén bátyja helyzetét, hogy hebehurgya tétlenek milyen következményei lehetnek volna (hiszen az éhenhalás esete sem volt kizárva) és még milyenek lehetnek, ha Jánost, mikor Toporcról mint foglyot hozták a lándzsások, valaki útközben felösmerte, vagy ha Grodkovszky szája eljár, megrémült és lelkében összetört. Az összetört test a felcserre bíztatik, az összetört lélek az istennél keresgél. Vallásos elmélyedésekbe merült. Miért történtek mindezek? Azért, mert elég kislelkű volt felülni egy gyanúnak, mely megcáfolhatlannak látszott. A végzet aztán olyan csodálatosan keverte az ő beavatkozó lépéseit, hogy a legnagyobb veszedelmek támadtak. Dehát nincsen-e mindenben tudatos cél, isteni erő, amit a végzet keze sző? Nem intő jel-e ez, mintha azt mondaná a gondviselés: »Vigyázz, Görgey, még egy másik gyanút is kergetsz. Látod, mire visz az efféle, szabadulj meg attól is!«

Úgy tűnt ez fel neki, mint egy égi parancs, s amint hazaértek és elhelyezte vendégeit a kastély egyik lakatlan osztályában, ahova ezentúl csak Marjáknénak lesz szabad belépni, felkereste neje szobáját, mely azon módon van fenntartva, ahogy a halál pillanatában volt, megállt a szép fiatal asszony olajképe előtt s így szólott ünnepélyesen, vagy tán nem is szólott, csak gondolta a szavakat, de nem rakta hangokba:

»Látod, mi történt velem, Karolina. Nagyon szerencsétlen vagyok. Nem tudom, a leányka nálad van-e, vagy itt van. De nem is akarom tudni többé. Úgy veszem, mintha itt volna és fölnevelem. Itt van ő bizonyosan. Százszor is azt fogom mondani: bizonyosan, bizonyosan. Ne haragudj rám ezért. Kivetem a szívemből a gyanút e pillanatban te előtted, mint ahogy az egészséges test kiveti a beleakadt szálkát. Isten engem úgy segéljen.«

Görgey Pál megkönnyebbült ezzel, szinte más ember lett belőle.

Érezvén Jánosék ellenében elkövetett igaztalanságát, édelgett azon a gondolaton, hogy azt valamely testvéri tettel ellensúlyozza. (Hiszen olyan jó volt belülről, mint egy falat kenyér.) Szinte óhajtotta, hadd keressék hát a császáriak Jánost, ő ugyan ki nem adja, pozdorjává vereti az érte küldött poroszlokat s kiszökteti Lengyelországba. Majd megmutatja ő, mi lakik benne, ha mindjárt életébe kerülne is.

Erre azonban nem nyílt alkalma, mert alig voltak ott Jánosék három napig (micsoda fölséges ebédeket főzött ezalatt Marjákné!), utánuk jött a Darvas csatlósa, aki hiába kereste a nagyasszonyt Toporcon, idehozta Görgey János számára a pecsétes menlevelet.

Ujjongott a nagyasszony, János úr azonban, aki mindenekelőtt át meg átolvasta az irat szövegét, keresve benne a reservatio mentalist, nagy flegmával vette a szabadságot.

- Milyen szerencse! S kegyelmed nem is örül - feddette az urát.

- Hiszen szerencsének szerencse - mondotta mélabúsan -, de csak olyanforma, mintha valaki, akit minden bordájában összetörve kidobnak a füre, négyleveles lóherét találna benne s azt mondaná: Milyen szerencse!

- Mindenesetre jobb, mintha ez se volna.

- Nem tudom én - felelte Görgey János elgondolkozva -, eddig bujdosó kuruc voltam, legalább tudtam, mi vagyok, és az üldözött farkas is megszokja végre az állapotát; ezentúl pedig...

- Nos, ezentúl?

- Ezentúl szabad magyar nemes volnék, de nem tudom, mi vagyok és félek, hogy nem tudok majd belenyugodni. Mert az előbbi állapot legalább igaz volt, ez ellenben nem igaz.

- Hát mit szándékozol tenni? - kérdezte Pál.

- Egyelőre semmit. Vagyis egyelőre levetem ezt a molnáros ruhát. Adhatnál kölcsön valami habitust.

- De már azt én nem engedem - tiltakozott Görgeyné. - Csak tessék magán tartani. Így megyünk haza. Hadd lássák a cselédek, hogy ki volt az én molnárlegényem.

- Ebben a sógorasszonynak igaza van, ruhát tehát nem adok, bátya, de adok neked egy tanácsot, hogy az efféle dolgokba ne ártsd magadat többé, mert addig jár a korsó a kútra, míg eltörik.

- Igaza van, Pál sógor. A szívem közepéből olvassa ki szavait.

- Nincs ennek a nemzetnek kitartása - folytatá Pál úr. - Lehet vele kezdeni nagy dolgokat, de nem lehet bevégezni. Hasztalan erőlködések ezek.

- Tisztában vagyok már én ezzel - sóhajtott János úr s keserű íze volt minden szavának. - Kihulltak már az én csikófogaim, ne féltsetek többé. Hat ökör sem mozdít ki többé a kúriámból.

- No, no - ellenkezett az alispán -, majd mindjárt felelek én erre.

Ezzel bement a kancelláriába s csak egy negyedóra múlva tért vissza egy irattal, melyet Jánosnak nyújtott át. Az messze tartotta el magától, úgy nézett bele. Jele, hogy már gyengültek a szemei.

- De hisz ez gróf Csáky főispánnak szól, nem nekem. Mi van benne?

- Lemondásom az alispánságról. Megjöttél, visszaadom a hatalmat. Tőled származott, én csak locumtenens voltam, téged illet.

János úr átfutotta az iratot, aztán széttépte vagy hat darabra.

- Köszönöm szépen, öcsémuram, de én nem avatkozom ennek a mai világnak semminemű dolgaiba. Még csak az kellene, hogy adókat segítsek behajtani, lutheránus templomokat elvenni, meg a többi és a többi. Csendesén visszavonulok Toporcra. Punktum.

Mária szelíden hajtotta fejét a vállára.

- Az isten áldja meg, édes uram, ebben a szándékában, ámen - hangoztatá hálásan és kenetesen.

- De mit fogsz Toporcon csinálni? - ijesztgette Pál.

- Fákat ültetek.

- Az csak egy nap az évből.

- Hernyókat szedegetek le róluk.

- Az is csak egy-két nap, még üresen marad vagy háromszáz. Mivel töltöd azokat?

- Hát majd csak várni fogom - szólt elmélázva -, míg a gyerek megnő.

- No, az pedig szépen nyúlik - kottyant bele Görgeyné -, éppen elfelejtettem mondani, hogy levelet kaptam tőle múlt pénteken, mikor kegyelmedet elfogták.

- Levelet? - csodálkozott Görgey János. - Miféle gyerekről beszélsz?

- Hát Gyuriról; azt írja, hogy mind a két dolmányát kinőtte. Gondolom is, vegyünk neki most útközben egy pár sing posztót Lőcsén, mert ott olcsóbb, mint Késmárkon.

- Hm, persze persze - szólt atyai ellágyultsággal. - Neked Gyurin jár az eszed. Igazán ostoba vagyok. Erre nem is gondoltam.

- Avagy miféle gyerekről beszél akkor kegyelmed?

A János úr szeme felcsillant.

- Eh, hát a Thököly mostohafiáról, a kis Rákócziról.

Görgey Pál titkon összenézett a sógornéjával.

- Javíthatatlan - mormogta a foga közt.

Ámbár nem mutatta, mégis örült a menlevélnek János úr, mert azontúl nem volt többé maradása. Száz és száz elhalaszthatatlan dolga támadt otthon. (Ejnye, ejnye, csóválta a fejét Pál úr, hátha itt kellett volna maradnod egész télen?) A nagyasszony is haza akart menni, ezer ürügyet találtak mindketten, lehetetlen volt megmarasztani tovább; hát el is mentek mindjárt ebéd után.

Mikor már fenn ültek a hintóban, az alispán még egyszer megismételte ajánlatát:

- Gondolkozzál, bátya, azokról, amelyeket mondtam, és ha akármikor kedved jönne az alispáni székhez, elég lesz csak egy intés.

- Ugyan hagyd a pokolba ezt a tervet - hárítá el János úr haragosan, de csakhogy az elérékenyülését palástolja a haraggal -, ne add vissza, amit odaadtam, de add vissza, amit elvettél, ha valami jót akarsz velünk tenni.

- Mit?

- Hát a mi kis Rozáliánkat. De majd beszélünk még erről.

- A ti Rozáliátokat? - hebegte összeráncolódó homlokkal és a szíve összeszorult.

A kocsí megindult és kihajtatott a kapun, Görgey Pál pedig ott maradt az udvaron, szinte megmeredve, kezében tartva a süvegét, melyet azért vett le, hogy vele végső búcsút intsen, de amelyet dacára a csikorgó hidegnek, elfelejtett azután feltenni.

- Tehát mégis...

Fejéhez kapott. Eszébe jutott a szava: »Kivetem a gyanút a lelkemből, mint az egészséges test a beletört tövist.« De amit az egészséges test kivet, kivet-e vajon a lélek is... a beteg lélek?

Ettől kezdve csak ritkán találkozott a két testvér. János úr még a megyegyűlésekre se járt, csak otthon érdeklődött a politika iránt. Újságok, az igaz, még akkor nem voltak, de voltak szomszédok a közeli falvakban s meghozták a híreket.

Bizony, nem sok öröm volt azokban! Budavár elestével letört a félhold ereje. A keresztények ujjongtak örömben. Szamarak voltak. Hiszen ennek az országnak, minden országok közt a legszerencsétlenebbnek, egyedüli támasza az ellensége volt. (Ilyen is csak mivelünk eshetik meg.)

Mikor a törököt kikergették Budáról, akkor ijedtek meg eleink: - Mi lesz most már belőlünk a török nélkül?

Eddig csak azért bánt a magyarokkal csínján Bécs, mert megvolt a lehetőség, hogy a török kaftányába kapaszkodnak, aki mindig kész volt egy kis kellemetlenséget csinálni a németnek, valahányszor akarták. Hej, bizony a török olyan szükséges volt a politikánkban, mint a háztartásban a só.

És ha még csak a török pusztult volna (ámbátor, mondom, jó a török a háznál), de alighogy megmelegedett otthon János úr, azt verték a hírek, hogy a császár vonakodik az Apafi fiát fejedelemnek megerősíteni. A császár azt mondta volna: »Minek az a játékosdi Erdélynek?«

No, hát ezentúl már nem lesz »kisebbik haza«, ahova menekülni lehet, ha a nagyobbik megszűkül és ahonnan esetleg vissza is lehet ütni. Isten, aki ránk mérte ezt az Ausztriai Házat, adá ellenében önagyságaikat, az örökké fészkelődő kurta királyokat az erdélyi trónuson. S most már ez se lesz. Tudja Leopoldus, mit csinál. De hogy mi mit csinálunk ezentúl, azt senki sem tudja.

Még hittek némely vérmesebb nemesek (kivált itt, Késmárk körül) a Thököly újra előtűnő szerencséjében. Jaj, jaj! Nem káposzta a szerencse, hogy föl lehetne melegíteni. Kifacsart citrom már Thököly uram, akivel a kutya se törődik.

A karlócai békét megkötötték a civakodó hatalmak, megosztzkodtak, amin lehetett, de Thökölyről szó sincs benne. A hatalmas Maurocordato, akinél Thököly, felemlítve a múltban tett szolgálatait, lépéseket tett, hogy némely kívánságait támogassa a hatalmaknál, azt felelte:

- A múltakon ne tépelődjék, a jelenről gondoskodják maga, a jövőt pedig bízza istenre.

Sorra keringett ez a válasz a zsindelyes magyar kúriákon és a tornyos kastélyokban. Ejnye, a szemtelen! (Elég módja volt csuklani Maurocordato uramnak.)

- Thökölynek mondta - magyarázták elszomorodva -, de bizony szól a szegény magyaroknak, édes mindnyájunknak.

Így süllyedt az ország napról-napra lejjebb, tehetetlen árvaságba. Alkotmánya iszen még volt, csak éppen nem tartották meg. Nádora is volt, közvetítő a nemzet és az uralkodó közt, csakhogy a nádor mindig hallgatott, mikor a nemzettel kellett volna beszélnie, az uralkodó pedig nem hallgatott rá, ha vele beszélt. Országgyűlése is volt a nemzetnek, csak éppen nem kérdezték meg, ha valamit akartak Bécsben. Oh, szegény országgyűlés! Nem vitte többre, mint egy bábu - ha felhúzzák, hát sír.

Bécsnek Kollonich csinálta a programot: »rabbá, koldussá s aztán katolikussá tenni az országot.« Bécs nem volt pedáns ebben, nem tartotta magát a sorrendhez, csak a programhoz. Előbb is szívesen csinált a protestánsokból katolikusokat s csak azután tette koldusokká vagy rabokká.

Legrosszabb helyzetben mindenesetre a protestánsok eveztek. Volt min mérgeledni Görgey János uramnak. Mint főpatrónushoz, nap-nap után érkeztek a panaszok, itt is, ott is megint elvettek egy templomot a lutheránusoktól. Ám a katolikusok se feküdtek rózsákon, mert az elvett templomokat ugyan nekik adták, de végre is a templomokat nem lehet kenyérre kenni, azonfelül pedig tőlük a parókiákat vették el, amennyiben idegenekkel, nem magyar honosokkal töltötték be a püspökségeket, apátságokat, kanonoki stallumokat, sőt a zsírosabb plébániákat is. Mint a varjak csapatja, úgy kóvályogtak és károgtak a Burg körül a stréber papok, a jezsuiták pártfogoltjai, kiknek Magyarországon kell helyet csinálni.

A katonaság nem kapván elég zsoldot, minden fegyelem nélkül, apró bandákká oszolva csatangolt és hatalmaskodott a lakosságon. Ezek csak részben fogadták el a Kollonich programját: »Koldussá tenni Magyarországot« - harácsolnak valláskülönbség nélkül.

Az udvar az országgyűlés megkérdezése nélkül vetett ki új adókat a megyékre és a nemesekre. Erre már a nádor is fölszisszent, de hirtelen betapasztották a száját egy hercegi titulussal.

A törvényszékeket felülről szuggerálták, hogy jó néven veszi az udvar, ha némi különbséget tesznek a felek közt vallásuk és pártállásuk szerint. Amiből az lett, hogy a protestánsok csak akkor nyerhetnek pört, ha megfizetik a bírót, de ha aztán jól megfizették, akkor is pört nyertek, ha nem volt igazuk; ebből viszont az következett, hogy a katolikusoknak szintén vesztegetni kellett, ha az igazukhoz akartak jutni.

Így borult a magyar égboltozat mindig jobban, jobban. Felhők, új felhők, csupa felhők. Felhőkből születnek a villámok. De ezekből legfeljebb cseppfolyós dolgok támadtak: nemzeti könnyek. A nép és a nemesség el volt keseredve, csak a főurak burkolóztak közönybe.

A hatalom pedig egyre többet mert. A jászkun kerületet elzálogosították egy német lovagrendnek. A Frangepán-féle tengerparti jószágokat ugyancsak zálogba adták a gráci kamarának. Erre aztán a főurak is megmozdultak. No, már ez mégis gyalázat! Hiszen az ilyen gazdátlan jószágok arra valók, hogy donációkba osztogassák úriembereknek, ne pedig hogy zálogba adják. Hát gavalléros dolog az ilyen? Ófelségének az elődei, ha már fejeztettek, legalább nekünk fejeztettek, de nem maguknak vagy az aerariumnak. Nem, ezt már mégsem lehet túrni.

És így lehetne folytatni a gravameneket végtelen sorozatban, de e sorok írójának csak addig állt érdekében, amíg a főurak is megharagusznak. (Kik közül számosan álmodoztak arról, hogy majd otthonról horgásznak a branzinókra és asinellikre a Quarneróban.)

Szóval a pohár betelt, csak még egy mozdulat és kicsordul. A mi történetünk színhelyén Görgey János volt a forróvérű nemesek orakuluma, de Görgey János inkább csendesítette az embereket, mintsem tüzelte volna.

- Várjatok, tűrjetek, hiszen a fiú még csak tizenhat éves.

Minden egyes sérelemnél csak ezt számította: »Most megy át a 17-dik évibe. Most már tizennyolc múlt... várjatok, tűrjetek«.

És ami nem történt, amióta ezen a planétán lakunk, minden magyar szem szeretettel, áhítattal fordult Bécs felé. Mint a muzulmán Mekka felé. Onnan jöttek a felhők - ez egyszer onnan várták a villámot is. Pokolból a messiást.

Hogy elálmodoztak róla azokon a szép ambitusos kúriákon. Milyen lehet most? Bizony már jó nagyocská lehet. Fekete szeme van-e vagy kék? Öreg, komoly táblabírák hányszor disputáltak erről. Anyjához hasonlít-e vagy az apjához? Bárcsak az anyjához hasonlítana. Vajon mit csinál ilyenkor? Talán éppen lovagol valahol a bécsi határban, szilaj paripán ül, kerecsentollas fővegben, aranybrokát köpenyében, sárga szattyán csizmában és ő is hazagondol.

És hát az öregek... az öregek! Száll, száll a mese őfelölük is. Messze, túl a tengereken, Nikomédiában éldegélnek. Madár se megy oda, madár se jön onnan. Hanem valahogy mégis idejut, ami tudnivaló. Thökölyt a köszvény kínozza, a fejedelemasszony hajában a fehér szálak jutottak immár többségbe, de még mindég szép asszony. Kik tíz várban sem fértek el azelőtt, most egy kis villában, a Dsidek Majdanban éldegélnek csendesen. A *Dsidek Majdant* úgy tudja minden magyar úr, mintha határabeli dülönév volna. »Virágos mezőt« jelent törökül. Hát iszen lehet virágos, iszen lehet, de azok csak olyan ázsiai virágok, nincs azok közt muskátli, rozmaring.

Remélnék-e még? Oh, bizonyosan. Ők is nyilván azt várják, hogy a fiú felnőtt. Mert mondott is olyat a fejedelem egy arra utazó lublói borkereskedőnek, hogy az ezüstitakodalmat Munkácson ülik meg... (No, amikor az a lakodalom lesz, aznap én is leiszom magamat - ígéretik rendre az öregek.)

Sajnos, sokat rontott ezeken az illúziókon herceg Apafi Mihály, akit az ördög idehozott a Szepességbe vadászni, azaz nem az ördög, hanem Rolly Sámuel uram hozta, rivalizálván Luzsénszky Péterrel. A Luzsénszky-vadászatokon ugyanis részt vett egy gróf is, amiért is fekete kabátban kellett megjelenni az ebédeken, vacsorákon. Hát erre akart rálicitálni a rangkóros Rolly s Bécsben járván, felcsípte ezt a herceget (no, most aztán még inget is feketét vehet fel Luzsénszky). A herceg egyébiránt senki más, mint a jó öreg Apafi Mihály fia, a félbenmaradt II. Apafi Mihály, kit a császár Bécsbe hítt fel, hercegnek tett meg és lumpot neveltetett belőle nagy sikerrel. Ha az apja csak félemler volt, amint Teleki nevezte (ámbátor szegény Erdélyt a *felet* se látta), akkor ez egész ember, mert a megboldogult csak délután csipett be s így csak fél napig volt beszámíthatlan, ez ellenben már délelőtt is holtrészeg; azonfelül erkölcsökben sem kifogástalan, teljesen züllött alak.

Vagy két hétig lebzselt Rollyéknál, míg teljesen meg nem utálták. Ötöle és a vele jött bécsi korhelyektől szívárgott ki itt a Szepességben legelsőbbben, hogy a kis Rákóczi papnak szánta a tutora, Kollonich. Valamint olyan részletek is napfényre kerültek a fiatalember hajlamairól, szokásairól és magaviseletéről, melyek megrendítették a belé vetett reményeket.

Csak Görgey János nem engedett a régi hitéből semmit.

- Ami nem lehet, nem lehet. Az apja Rákóczi Ferenc, a mostohaapja Thököly Imre, az édesanyja Zrínyi Ilona. Merő lehetetlen, hogy ilyen tőkén ne teremjen jó bor. A természet nem csinálhat olyan örültséget.

- Hiszen nem mondom én azt, kedves bátyám - magyarázta ki magát Szentiványi Ádám -, de nem látott-e már kegyelmed olyan jó bort, amely a hordóban megromlott és mivel hordószagú lett, nem lehetett többé meginni?

János úr kényelmetlenül csavargatta ide-oda a nyakát.

- Hm, ízé, hogy a hordó, azt mondd, hogy a hordó...

- Avagy kegyelmed olyan tiszta hordónak tartja Bécset, amiben nem romolhat meg a must?

- Nono - felelte a kuruc elgondolkodva.

Ki tudja, mit értett a »nono« alatt. Annyi azonban bizonyos, hogy még mindig nem adta meg magát. Egyik következő tavaszon Semsey Gábor uramnak akadt valami ügye-baja Bécsben. Semsey Gábor is egy követ fűjt Görgey Jánossal, régi jó barátok, fegyvertársak voltak. Semsey előkelő bécsi rokonságának segítségével valahogy hozzáférközt az ifjú Rákóczi herceghez is, s azzal a szemmel nézte, figyelte meg, melynek a lelkében dagadozó vágy adott élességet, azzal a szemmel, mely tudja, hogy mi célra nézi, s Bécsből visszajövet, bár éjszaka ment keresztül Toporcon, bezörgetett a János kastélyában az ablakon, s mikor János úr kidugta a fejét, hogy mi az, ki zörög, mindössze ennyit mondott szomorúan:

- Láttam a fiatalembert. Beszéltem vele. Nem arra való.

Hanem Görgey Jánosnak az is mindegy volt. Az ő makacsságának nem volt határa. Az ő nehéz, vastag koponyájába nem vezetett semmi út befelé. Ezentúl is minden sérelemnél azzal biztatta meg magát, miközben megcsikorgatta a fogait:

- No, semmi az. Hiszen a fiú már a huszadikban jár. Márciusban megy át a huszonegyedikbe...

Ezalatt egyre sűrűbben jöttek a gravamenek, de jöttek az esztendők is, ámbátor csak a magok rendes tempójában; nőttön-nőtt az országban az elégtelenség, és nőtt Rákóczi Ferenc is.

ÖTÖDIK FEJEZET

A SZÁSZOK FURFANGJA

Mióta Galilei meghatározta, hogy a föld mozog, bizvást élő állatnak lehet tartani minden poétai fantázia nélkül is. Az általános törvénynek legalább megfelel: ami mozog, él. Valóban él a föld és úgy tűnik fel, mint egy sokpúpú teve, melyen rajta ül és jár billió és billió parazita, emberek, állatok, férgek stb. Milyen csalóka látszat, hogy nem él! Serkedhetne-e egy holtból élet? Alakul, változik, izzad, megrázkódik (földrengéskor), alszik (télen), bömböl (bent a vulkánikus hegyekben), táplálkozik és táplál, mint akármely más anyaállat (amit az állatok és növények elhullatnak, az az ő kosztja, amit viszont ő lök ki magából, az meg az ő kosztjuk). A pihenés erőt ad neki, mint minden más élőlénynek, a folytonos munka elgyöngíti, és mégse megy a fejünkbe, hogy ő él. Pedig csak egyben tér el a többi élőktől, abban, hogy egyetlen, hogy nincsen társa, nincsen hímje, hogy nem szaporodik, egyedül jár a nap körül.

Hanem iszen éppen azért becses, mert nem szaporodik. Azért szeret belőle minden ember egy kevéskét (többet persze még jobban szeret). A nagy anyaállat egyes tagjait a saját nevükre kebelezi be az emberek, ezek lévén a legönzöbbek, legkapzsibbak, a jámbor, derék állatok ellenben meghagyják az egészet egy darabban közösnek és szépen elférnek egymás mellett. Az emberek még a föld iránti szeretetben is perverzek. A medve az erdőt szereti, a zerge a sziklás hegyeket, a vadkacsa a tocsogókat, ereket, a daru, tűzok a síkságot, de a telhetetlen ember nem elégszik meg valamely egyes részével vagy porcikájával a roppant testnek, minden az övé legyen s a saját önös érdekei és a kapzsiságon alapuló divatok szerint értékeli még ezt a legszentebb anyát is.

Csak az eleinket nézzük. Eleinte a púpokat keresték, a hegyeket, ahová biztonságot nyújtó váraikat építik. Aztán a völgyre vetették szemeiket, melyben dús legelők zöldültek s hallal gazdag folyamok hömpölyögtek. Majd az arany kalász imádata következett. Most már a laposat, az alföldet, a tejjel-mézzel folyó Kánaánt kereste a bírvágy. Az arany kalásznál akadt még becsesebb holmi. Hohó, hiszen amit a föld magától hoz, az is valami, a repce, búza és egyéb, de még többet ér, amit visszatart, amit erőszakkal kell elvenni tőle, a köszén, s megint visszament a bírvágy a felföldre. S így vándorol hol ide, hol oda folytonosan és soha nem fog megállapodni.

Történetünk idején még ott állottunk, hogy az alföldi síkságokra nem nagyon vágyakozott senki. A jó bácskai és békési föld nem háborgatta a földművelő- és birtokososztály álmait. Mocsaras hely volt az Alföld nagy részben, tele veszedelmes miazmákkal. Idegen utasok elpusztultak hagymázban a kipárolgásoktól. A temető előszobájának nevezték az országnak ezt a részét a külföldi följegyzések. Rajta átvonuló más nemzetbeli katonákból csak egy harmadrész maradt életben az út végén. Nem is mert odáig eljönni az ellenség. Nagy erősség volt az az egészségtelen kipárolgás, a katonai létszám szükségét redukáló. La Cattori olasz tudós mint szemtanú írja: hogy ezt az országot nehéz volna meghódítani, mert senkinek se tanácsos a belsejébe hatolni, kinek az élete kedves, maguk a magyarok azonban csodálatos módon nem hálnak meg ez epidémikus levegőben, de ők is fokhagymát tartanak a nyelvük alatt, mialatt a kritikus vidékeken átmennek.

Ez volt az oka, hogy az akkori gazda nem a torontáli földet emlegette, ha valami nagyot akart mondani, hanem a rimaszombati határról mesélt, ahol háromszor kaszálják a fűvet évenként s ahol a káposzta olyan nagyra nő a Rima partján, mint egy rocska. Azután Nyitra megyében emlegetett némely kövér földeket. Tokaj szőlőiről legendák szálltak szerte az országban.

Hevesben a dinnye dolgában jeleskedik a föld. De hát ez mind kismiska a lőcsei földekhez képest. Mert hát a lőcsei földben terem a világ legjobb és legnagyobb szemű borsója. Egy kilós földdarabból egy egész kis vagyont bír a lőcsei szász kihozni. Az aztán a föld! Abból volna jó egy olyan darab, aminőt egy jólábú ember egy félnap körüljár. De egy sánta emberébe is bele lehetne nyugodni.

A borsó nagy potentát volt. Az első a kapás termények közül. A borsó az volt a szegény felvidéki népnél, ami a kínainál a rizs. Ha bor nem termett, vagy ha kevés búza termett, ezt még lehetett pótolni, a zabkenyérke is jó, meg a szilvapálinka se kutya, hanem a borsó - annak lenni kell, anélkül nincs az innenső világban semminemű gyönyörűsége a szegény embernek. Persze ma már ez se volna igaz, mert az idők ereje ezzel a nagy potentáttal is bírt. Nemsokára bejött a krumpli. No, hát az még nagyobb potentát lett s lecsapta a borsót a közönséges fityfirtyi ázalékok közé. Ma már csak ott van ökelme, ahol a pohánka kása.

Nem csoda egy cseppet sem, ha a borsónak ebben a fénykorában rettenetes földéhség dühöngött Lőcsén. Amelyik polgárnak nem voltak szántóföldjei a határban, azt igen kicsibe vették még akkor is, ha a ládáiban halomban állt az ezüst, arany. A hatóság politikája tehát az volt ősidők óta: minél több szabad földet szerezni Lőcsének. Tágítani a határt, ha lehet, sőt ha nem lehet is. Erről álmodtak, ezután sóvárogtak nemzedékről-nemzedékre. Földet pedig nehéz volt szerezni, mert körös-körül uraságoké volt minden. Legfeljebb azoktól lehetett volna kapni, csakhogy attól szolgálni kellett volna, ami mélyen lealázó dolog a dölyfös lőcsei polgárokra nézve, kik annyi privilégiumot csikartak már ki a királyoktól, hogy a kis Kramler Károly, a mostani főbíró olyanféle szavakra fakadt a minap a tanácsteremben (úgy látszik, egész Európában ragadós a napkirály hencegése), melyek híven festik a lőcsei önérzetet, ezeket mondván orációjában: »A velencei nemesek után közvetlenül a lőcsei polgárok következnek világi rangra nézve«. Magunk közt maradjon, ezt egy kicsinyt meg is orrolták a megyei nemesek s Görgey Pál uram a legközelebbi sessio alkalmával vissza is vágott a főbíró szavaira: »Minek akar a bolha köhögni, mikor tüdeje nincsen?«

A kis csupor hamar felforr, méregbe jött a bíró és olyasvalamit üzent az alispánnak a városi hajdú által: »hogya a kutyabőr se tüdő, éppúgy, amint a hét szilvafá nem erdő«. Amelyeket megértvén Görgey Pál uram, lehúzatta az üzenethozó hajdút a megyeház udvarán »és huszonégy botig vágatá vala, amiből ismétlen új és új satisfactiók vétele lészen«.

Ily kutya-macska barátságban hagyá hátra a két tiszteletreméltó férfiút a halódó század, mely tizenhetediknek nevezeték és természetesen így találta az új század első napja is. De minthogy ez a nevezetes század sok mindent rendetlenségben hagyott, ez a csekély dolga fel se tűnt. Az emberek csak olyan jókedvűek voltak szilveszter estéjén Lőcsén, mint az alispán házában Görögön, mintha minden pompásan el volna igazítva a világon és egyéb se hiányoznék, csak még a krampampulit kell behozni az asztalra.

Akik reggel felkeltek vagy fel nem keltek, mert csak azok kelhettek fel, akik egyáltalában lefeküdtek, szép fehérre meszelt világot találtak a tegnapi kopott helyében, úgy látszik, egész éjszaka havazott, és az úrrenden levők, ha szerencsésen kikerülték, hogy az első »boldog újévet« kívánó asszony legyen, ha aztán meghallgatták délelőtt a Podolinczi tiszteletes úr prédikációját (ma igen szépen beszélt, meg kell adni), s megették délben a szokásos sült malacot, lehetetlen, ha vadászemberek voltak, hogy már csak a komóció kedvéért is ki ne csábítsa őket puskájukkal a határba a vadak hirtelen beállott hátrányos helyzete.

Különösen a nyulakon esik ilyenkor nagy sérelem, sőt határozott jogtalanság. Nekik a gondviselés olyan színű szőrt adott, mint a föld színe, hogy hozzálapulva, úgyszólván láthatatlanok legyenek. Ez az úgynevezett mimikri. A nyulak védelmére tett isteni rendelkezés. S íme, hogy

játssza ki a természet? Nem veheti el tőlük a bundácskájuk szürke színét, hanem a földet öltözteti át hófehér ruhába. S a szegény nyúl ki van ezzel szolgáltatva céltáblának messziről. Hát járja ez? Igazságos ez? Hát az isteni törvények nemcsak idelent szegetnek meg, hanem már *ott fönn* kezdődik az ignorálásuk?

S ha még csak a föld ruhájának kicserélése volna, hanem az a nagyobb baj, hogy amerre fut a szegény nyúl, lábaival kicsipkézi a havat s a vadász egész biztosra vetheti magát utána. Olyan ez a lyikacsos vonal az óriás fehér lapon, mint egy madzag, melynek a végében okvetlenül ott a nyúl.

Az alispán nem szerette a lármás vadászatokat, nem annyira a vadölés volt eleme, inkább a barangolás a természetben. A természet társasága fölfrissítette, idegei lecsillapodtak. Úgy szerette, mint a hívő a templomot. Jobban. Mint ahogy a szeretőjét szereti valaki; egyedül kívánt vele lenni, mert csak négy szemközt vetkeződött az le előtte s mutatta meg a bájait.

Most is mindjárt délután felhúzta bagariabőr csizmáját s egyedül indult a határba. Vagyis még két hajdú ment vele, Preszton és Kovács Pista, mindenik hozván magával egy-egy megtöltött puskát, Kovács egyet golyóra, ha netalán valami nagyvad kerülne szembe, hogy kéznél legyen (a vidék tele volt farkassal, vaddisznóval), Presztoné ellenben csak nyúlra, fogolyra volt veszedelmes, s abból a célból hordozta, hogy az alispán kétszer lőhessen egymás után, mert a kettős cső még akkor nem volt kitalálva. A pusokák új szerkezetűek voltak, kerekcs zázvázattal ellátva, az égő kanóc már elavult, a pusokaport a kovának az acéllaphoz való ütődéséből támadt szikrák gyújtották meg. A társaságot kiegészíté a Fityke nevű vizsla, Görgeynek kedvence.

Végigmentek a Haricska-dűlőn, majd befordultak a szénégetők tanyájánál a *Nahore* és *Jazerec* alatt a löcsei határ felé. Nyomokat ugyan láttak, de vadat nem. Meg lehetett ismerni, ez nyúl-, ez farkas-, ez meg szarvasnyom, sőt Preszton esküdözött, mint a vereshagyma, egy helyütt, hogy ezek mackó talpának a lenyomatai, hanem ezeket nem érdemes követni, mert a Tarlik-hegynék tartanak, oda pedig lehetetlen most a fölmenetel, mikor a gyalogutat a hó befűjta. Míg a szolgák fecsegték, Fityke közömbösen poroszkált Görgey mellett, jelöl, hogy a közelben nem érez semmi vadat.

Görgey bosszúsán jegyezte meg:

- Úgy látom, ma a pusokát se fogom elsűtni. Pedig újév napja lévén, ha ma nem lövök semmit, egész évben nem lesz szerencsém a vadászatban.

Ebben a pillanatban a Nahore-erdőből fejedelmi dāmivad, egy sokagancsú szarvas nyúlánk teste bontakozott ki. Fityke előreszaladt egy kissé, aztán megfordult, megállt és a gazdájára nézett, mintha intene neki az okos, barna szemével. A szarvas jóval túl volt a lövonalon s mint a nyíl száguldott egyenest a »Klokocs« nevű erdőfoltnak. Az egész Klokocs nem volt több tíz holdnál, a szántóföldek közepén, mint egy szemölcs a sima arcon, szép fiatal fák sűrűn egymás mellett, fácánoknak való hely, nem szarvasnak. Hogy fér az itt el a csont koronájával?

Görgey hirtelen elcsereelte pusokáját a Kovácséval, mely nagyvadra volt töltve s megindult a Klokocs felé. Lövésre készen hatolt be a sűrűségbe, a zúzmarát hullató fák gallyait elhárítva ment nagy izgatottságban a nyomok után, amikor egyszerre két lövést hallott elől s nyomában emberi hangok verték fel a csendet.

Megrezzent. Mi lehet ez? De csak ment a szarvasnyomok után, melyek kivezettek az erdőcskéből. A Klokocs túlsó oldalán aztán világosan eléje tárult a szász urak vadászcsoporta, kik éppen most tértek le az útról hajtóikkal, hogy innen a határunk végpontján kezdjék a körvadászatot.

- Nini, meglőtték már a szarvasunkat! - kiáltott fel Preszton.

- Ostoba szerencsájuk van - jegyezte meg az alispán -, még meg se kezdték a vadászatot s már egy ilyen nagyvadat ejtenek. Sajnálom tőlük az agancsot.

A nemes állat ott feküdt élettelenül, alig egy puska lövésnyire a Görgey répa földjeitől, a Durst-patak mentén, de már az ő határukban. Noha a rendezők úgy látszik a hajtók felállítási taktikájával voltak elfoglalva, a váratlan zsákmány egyszerre összezavarta őket, hajtók és puskások minden fegyelem nélkül a haldokló állathoz rohantak, élénk gesztusokkal és nagy ujjongással. Senki a világon nem tud úgy örülni egy-egy szerencsés lövésnek, mint a Sonntagsjäger.

Olyan közel voltak, hogy föl lehetett őket ismerni. Az a kicsiny vézna emberke a vidrasapkában és a morvaposztó rockban maga Kramler uram, a bíró, a lengő szakállas vékonyvállú úr a »scriba« Trück Sebestyén, városi nótárius, a kövér zöldkabátos Brewer Mátyás, a fertálmester (Viertelmeister), az, aki most iszik a csutorából, Gygles József, a gyógyszerész, a guggoló, aki a szarvast próbálja emelgetni, Greff Lőrinc aranyműves, míg a magas góliátalak a kék krispinben Nustkorb András szenátor uram.

Görgey felismervén a bírót, akire haragot tartott, éppen vissza akart fordulni, mikor Fityke a befagyott Durst árkából egy hatalmas tapsifülest ugratott ki, s minden vizsla hatáskörök összeállításával, mert őt csak a szimat illeti és nem a végrehajtási hóhérmunka, utána iramodván, átkergette a patak jegén a lőcseiek területére.

Görgey haragosan fütttyentett a vizslának, de az föl se vette, valamely rossz sugallat által ösztönöztetve ment a szomorú végzete felé, mert a következő percben durrant a bíró puskája, és a szegény Fityke egyet fordult a saját tengelye körül s fájdalmas vonítással élettelenül összeesett (a nyulat ellenben a fertálmester terítette le).

Görgey Pál arcát halotti sápadtság borította el e látványra, majd minden vér arcába futott. Előreszaladt egy darabon, aztán megállt a pataknál, lekapta válláról fegyverét és megcélozta a lőcsei bírót.

- Ebért ebet! - hörögte egész testében reszketve, és lőtt.

A bíró egy jajkiáltással a hóra zuhant. Görgey csak ennyit látott az egészből, megfordult és méltóságteljes, szilárd lépésekkel indult haza. Egy szót se szólt útközben, csak sebesebben ment a szokottnál. A két hajdú némán követte s alig bírt utána loholni. Egy kis szél támadt. A Nahoreból titokzatos zúgás keletkezett, az elhagyott Durst-patak megint előkerült a falunál s az innenső partján a megszáradt nádak fázékonyan zörögtek, míg szemben a nap vérvörös gömbje szemmel láthatóan csúszott az ég alján egyre lejjebb-lejjebb. A Görgey arca mind-mind sötétebb lett, mikor beléptek otthon a kapun, odaszólt Kovácsnak:

- Ülj hamar egy lóra, tudd meg, mi történt a bíróval s tégy rögtön jelentést.

A lőcsei bíróval pedig az történt, hogy a golyó a harmadik és negyedik bal borda közt hatolt be (ahogy az a jegyzőkönyvből kitűnik), a hajtók és a vadász urak rögtön odaszaladtak, de ami különös eset s annálékbán sehol elő nem fordul, ahelyett, hogy a vérzést elállítanák és a sebet hirtelen bekötöznék, minden keresztényi könyörülettől eltekintve, a szász urak susogva tanácskozni kezdtek egymással, úgy látszik, Nustkorb András uram vitte a szót köztük, a tanácskozásban csak a hevesebb Brewer Mátyás nem vett részt, hanem a hajtókat bujtogatta.

- Hajrá! Utána fiúk, fogjátok el a gyilkos zsványt!

- Ne okoskodjék - intette le Nustkorb. - Mit gondol kegyelmed, micsoda következményei lennének annak a városra nézve, ha a megye területén az alispánt elfogni merésznének.

Még egy-két percig tanácskoztak s akkor aztán egyszerre fölkapták hárman a megsebesült nemzeti Kramler Károly bíró uram ökegyelmét és szaladni kezdtek vele a Görgey-földek irányában. Nustkorb András uram a fejét fogta, Gygles József a derekát nyalábolta át, Greff Lőrinc ellenben a két lábát tartotta. A szegény sebesült rimánkodott, hogy eresszék el, tegyék le, hagyják meghalni, ne kínozzák, de ők csak mentek vele, ahogy tudtak, lihegve, izzadó üstökkel vitték, vitték az úgynevezett répaföldeken át a Klokocsig. A vér mindenütt csepegett, amerre vitték, s vörös csíkot hagyott a fehér havon. Nagy fájdalmak lehettek a szegény bírónak, kivált a zökkenőknél felordított és a száján is elindult a vér. A derék száraz urak azonban mégse tették le, hanem valóságos futásnak eredtek, megkerülték a Klokocsot is és most, hogy egy szabályos négyszöget járjanak be vele, az országút felé tartottak, mialatt a test hűlni kezdett és a vérzés is szűnőfélben volt. Szemei befelé fordultak, már alig volt benne élet szegényben.

- Nyomogassa meg egy kicsit, Gygles uram - figyelmeztette a szenátor.

- Nem vagyok én hóhér - tiltakozott a gyógyszerész. - Megteszem a városomért, amit lehet, de ez már kegyetlenség volna.

- Ej, nem szabad azt úgy felfogni. Férfiak vagyunk. Ökegyelme a városért élt, a legszebb befejezés, ha most a városért hal meg. Tartozunk neki azzal - vélte Nustkorb András uram -, hogy rásegítsük erre.

S ezzel ő maga hajolt le, megnyomogatta a lágyékát, mire megint permetezni kezdett a vér, s már nem véres vonal, hanem csak elszórt piros pettyek jelezték különös útjukat.

Egyszer azután azok is megszűntek. A lőcsei bíró meg volt halva.

- Vége van - sóhajtott fel Nustkorb uram, sajnálkozással nézve hol a holtat, hol a havat. - Pályáját befejezte. Tegyük le.

Tiszteletteljesen vette le sapkáját s hajadonfővel állt meg a holttest fölött.

- Az örök világosság fényeskedjék kegyelmednek - mondá ájtatosan. - Nagy kár, hogy több vér nem volt kegyelmedben!

Azzal odaintette a hajtókat s beküldvén egy Kadulik nevű kapuórt, hogy siessen a városba és hozzon szánt, melyen a bíró testét hazaviszik; a többiekhez ekképpen szólott, illendő méltósággal, amint Lőcse város szenátorához illik:

- Lőcse város népei, akik jelen vagytok, íme, figyelmeztetek benneteket, nézzétek meg és mérjétek ki lépéssel ezt a területet, melyet a bíró uram vére kerít körül, talán van is egy zollstock kegyelmednél, Brewer Mátyás uram. Úgy nézem, csinos darab, megvan egy *laneus*.³ De ha nincs is meg, többet nem lehetett. Hasztalan, kevés vér volt a boldogultban, nagyon kevés vér.

- Pedig mennyi veresbort ivott szegény - kottyant bele Trück Sebestyén.

- Kicsike test volt - folytatá a szenátor -, túlságosan kicsike test, mindamellett sok esze volt, igen sok esze, kár, hogy nem változott át most az utolsó pillanatban vérré. Amit azonban lehetett, megtették. Főlemelt fejjel vihetjük őt vissza a város kapuján. Minden megtörtént, most már csak az van hátra, hogy addig is, míg a hivatalos helyszíni szemle megtörténik, jól megnézzétek a helyet, hogy esetleg esküt tehessetek rá, mekkora volt, ha netalán valamely hirtelen támadó eső vagy újabb hó elmosná a nyomokat, minthogy ez a darab föld ezentúl már

³ Egy *laneus* 34 királyi hold.

Lőcse városának *véren szerzett területévé változott.*⁴ Nem ártana, Trück uram, ha addig is egy kis protokollumot venne fel és legalább feljegyezné a jelenlevők neveit.

Mindez pedig kegyetlen, hihetetlen és amellett együgyű dolognak is látszik, komoly ábrázattal elbeszélve s még csodálatosabb színben tűnik fel, ha hozzátesszük, hogy e területet máig is bírja Lőcse város, de ha visszamegyünk a történelemben, igazat kell adnunk Nustkorb András uramnak, akinek az öt ujjában voltak a százszok jogai, s aki mint fanatikus bennszülött és szenátor, minden eszközt megragadott a kulcsos város erejének és hatalmának gyarapítására.

Tisztelet, becsület adassék a Nustkorb éles és gyors elméjének - hát úgy volt az, hogy mikor a lőcsei határt igazították, Róbert Károly király idejében, Csák Máté leveretése után, nekik jóval kisebb határuk volt, mint a mostani. Az akkori lőcsei bíró Jób, Péter fia nem lévén vele megelégedve, alázatos folyamodványt vitt fel egy küldöttséggel Visegrádra a királyhoz, melyben előadja vala, hogy ők csak a nagy kőig kapták határukat, holott pedig a Marovka-dűlőig illetné őket a föld, mert egész odáig ők védelmezték a határt s csak azontúl a vármegye; a legutoljára is Csák Máté hadait egész a Marovkáig kergette a város drabantjai élén a főbíró (maga az alulírott Jób, Péter fia), ki ott a Marovka-dűlőnél sebet is kapott, Trebel Gergely, Hain Miklós, Zellerbeck Tamás királyi katonák, kik e csatában segítségükre voltak, valamint más tanúk is, még figyelmeztették a bírót, hogy vérzik, aminthogy valóban vértócsa volt alatta a Marovka-dűlő kezdeténél stb.

Őfelsége, úgy látszik, kegyesen fogadta a lőcsei deputációt s elolvassván alázatos szupplikációjukat, mintegy utasításul saját kezűleg írta rá: »*Effusio sanguinis judicis Lewchoviae terrae acquisitiones vigorem obtineat.*« (A lőcsei főbíró vérenek földszerző erő adassék.)

Most már megvolt a határnagyobbítás, de a király széljegyzete is ki tudja mire lesz jó, ha nem használ, nem árt s rendre becsúszatták az V. István által adott kiváltságok és jogok lajstromába, valahányszor azokat a következő királyok alatt megerősítés céljából bemutatták. A királyok vagy észre nem vették és akkor rendben volt, vagy észrevették és értelmetlen számárságnak tartották, amit nem veszedelmes aláírni, és ebben az esetben is rendben volt.

⁴ Id. Görgey István: »*A Görgey-nemzetség története*« -ben ekként beszéli el e szájhagyományt: »Az alispán és a polgármester ki-ki a maga területén vadászván, Görgeynek egyik kedvenc kutyája átszaladt a mezsgyén, be a lőcsei határba. Erre a polgármester agyonlőtte a kutyát, az alispán pedig a polgármestert. Ekkor a még hevenyében is okos és körültekintő vadásztársak felkapván meglőtt polgármesterük holttestét, vele betörtek a görgői határba s abból annyi földet, amennyit ma is az említett négyszög befoglal, szaladvást megkerülvén, ezzel azt az akkori idők szokásjoga szerint megszerezték városuknak véren.«

HATODIK FEJEZET

LŐCSE VÁROS GYÁSZBAN VAN

Lőcse városában villámként híre futott a nevezetes vadászatnak, melyet késő emberöltők is akként emlegettek, hogy »elesett benne: egy szarvas, egy kutya, egy nyúl és egy bíró.« Kadulik, a városi kapuőr, aki szánért jött haza és a villikust (a városi gazdát) kereste az egyes borivó helyeken, hogy fogasson be, telelarmázta az utcákat:

- Meghalt a bíró. Megölte a bírót a viceispán. Leesett a város koronája! Sírjatok lőcseiek!

Lőn nagy felháborodás és zűrzavar. A házak önteni kezdték az embereket, kik nagy csapatba gyülekeztek a városháza előtt, riadtan, sápadt arcokkal. Mi történt? Hogy a bírót ölték meg? Hol? Ki? Mikor? Miért? Hogy? Soha még püspök szava se volt oly becses és nagy horderejű, mint most egy hitvány kapuőré. Aki azonban nem ért rá sokat lefetyelni, hanem futott, futott kocsmától kocsmáig, míg végre megtalálta a villikust, Unglád Kristóf uramat a »Pacsirtá«-nál, egy kupa szerednyei bor mellett, nagy disputába keveredve a megyei várnaggyal, ki is hallván a kapuőr lihegve elmondott szavait, felkiáltott:

- Te Kadulik, te részeg vagy! - s felugorván, hogy pofonüsse, amint az ütéshez meglendíté karját és felsőtestét, ő esett végig a padozaton, amiből kisült, hogy ő a részeg.

Az utcán ezalatt tanácstalanul, bizonytalanságban hullámozott a tömeg, egymástól kérdezősködve. Megriadt szenátorok és patriciusok gyülekeztek a városházára díszes bundákban. Az árkádok alatt olyan volt a tolongás, hogy egy lakatosinas-gyereket valóságosan agyongázoltak. Némelyek a pixadarius után szaladtak, más csoportok ellenben, kivált a fiatalság, kifelé igyekezett a város kapuján. Egy fiatalember eközben lóra ült s csak nagynehezen tudott keresztülhatolni a sokaságon.

- Majd mindjárt hozok én hírt - szólt le az ismerősöknek.

Csinos, délceg legényke volt, valódi szász típus, hullámos szőke fürtök omlottak le a piros-leffentyűs nyestkalpag alól, sötétzöld Wammest⁵ viselt, kockás dobin ujjakkal, testhezálló zsinórtalan nadrágot, alacsonyszárú sárga csizmát. A Wammes fölött panyókára vetett, rókával bélelt, szegszínű német köpenyeg egészíté ki ruházatát.

- A fiatal Fabricius - suttozták.

- Jól üli meg a lovat - jegyezték meg, akik utána néztek, amint kijutván az emberáradatból, megindította a vasderest.

Sokan még nem hitték, üres hír lesz az egész, valami gézengúz naplopó akarja felültetni a várost, ki merné Lőcse bíráját bántani, lehetetlenség az. De íme, egy szán vág magának utat most, benne ülnek Gosznovitzer és Brüneck tanácsnok uraimék, a másik utána következő szánon pedig fáklyákkal ellátott hajdúk csörtetnek el lóhalálában. Istenem, istenem, hát mégis igaz lesz!

Az őrtoronyban a Stadtpfeifer dobolása és kúrtrivalgása hangzik fel. Ez a napnyugtát jelenti, a kulcsos város kapui bezárandók.

⁵ Nyakig begombolható mellény, melynek ujja rendszerint másszínű szövetből volt, nyáron pedig ujjatlanul viselték a szászok.

Egy csoport megkaparította valahol Kadulikot. Mindenki Kadulikot akarta hallani. Óriási tolongás támadt körüle. A Thurzó-házból hamarosan kihoztak egy asztalt, arra állították rá Kadulikot, hogy beszéljen, de Kadulik már akkor annyira el volt rekedve, hogy az édesanyja se értette volna meg a szavát. Csak jelekkel mutogatta, hogy kampec a bírónak, és hogy a golyó hova ment, meg az öklével (megfenyegetvén a vármegyeházat), hogy honnan jött.

Az est leszállt apránként. Némi köd is volt. A Scheiben-hegy felől hideg, metsző szél kezdett fújni. De azért a tömeg nem akart oszlani. A kóválygó hírek, melyek egyre változtak, kibővültek vagy átmódosultak, folytonos feszültségben tartották az idegeket. A városház tanácstermében megvilágosodtak az ablakok, odagyülekeztek a szenátorok és patríciusok ebben a szokatlan órában, de ott se tudtak semmi bizonyosat.

Végre megint lódobogás hallatszott a távolból. A fiatal Fabricius jön vissza. Ugyan hamar megjárta az utat. Nem csoda, toronyirányában ment, el lehetett kerülnie a Scheiben és Tarlik közti völgyben kanyargó hosszadalmas országutat. Élénk mozgás támadt mindenfelé, míg végre előnyargalt párolgó, tajtékos lován és az összeverődött csoportnál megállott.

- Halljuk! Halljuk!

- A hír igazat mondott - kiáltá Fabricius messze hallható csengő hangon -, Lőcse város bírása meg van halva.

Tompa morgás hömpölygött végig a sokaságban. Egy-egy üvöltést a maga zúgásával olvasztott össze a szél, csak némelyik volt kivehető értelem tekintetében.

- No, szépen kezdődik az esztendő!

- Meg van a város gyalázva.

- Ki ölte meg? Hogy történt az eset? Halljuk, halljuk!

- A Görgey alispán kutyája átszaladt a lőcsei területre, a bíró lelőtte a kutyát, az alispán pedig erre lelőtte a bírót.

- És mi lett az alispánnal? - rivallt közbe egy pár hang.

- Haza, Görgöre menekült a gazember - felelte a fiatal Fabricius szenvedélyesen.

A fölháborodás orkánja tört ki erre. Szégyen, gyalázat! Hiszen a többieknek is volt puskájuk. Kik voltak még ott? Kik azok a gyávák? Nevezd meg őket Fabricius!

Az ifjú azonban, úgy látszik, nem akart belemenni a továbbiakba. »Helyet, helyet!« kiáltá és térdeivel megszorítá lova lágyékát, hogy odább lépegessen a városháza felé.

De ebben a szempillanatban egy kéz megragadta lova zabláját.

- No, mi az? - förmedt fel Fabricius meglepetve. - Ereszted el rögtön azt a zablát?

- Nem addig, míg nem beszélek veled, te tacsó!

Egy fiatal úr, egy másik tacsó fogta a Fabricius lovát, magyaros zsinórzatú bekecset viselt, sastollas csalmát és kard volt az oldalán, szemei vadul szikráztak. Fabricius sohase látta ezt az arcot, de úrfi volta nyilvánvaló volt.

- Mit akar ön? - kérde magyarul. (Eddig németül folyt a párbeszéd.)

- Meg akarom mondani, hogyha ön talán nemesember, hát elégtételt ad nekem azért, hogy Görgey alispánt gazembernek nevezte. Azt én nem tűröm.

- Nem tűri? Hát ki ön?

A fiatal emberke kevélyen emelte fel dacos fejét:

- Én Görgey György vagyok.

- Pszt - vágott közbe gyorsan -, ne mondja ön a nevét olyan hangosan, mert az most veszedelmes lehetne. Ami pedig a dolog velejét illeti, hát én ugyan nem vagyok nemesember, lőcsei polgár fia, Fabricius vagyok, de azért összemérhetjük a kardunkat, ha úgy tetszik. Hol kívánja, hogy legyek?

- A csalitosban a város kertje mögött, reggel.

- Hány órákor?

- Hét órákor.

- Ott leszek.

S ezzel fővegét megbillentve, továbblépdelt, de nem mehetett messzire, valóságos ostromló tábor állta útját a megyeháznál. »Pereat Görgey«-kiáltások reszkettették meg a levegőt s recsegeve hullottak alá apró törmelékben az ablakok üvegtáblái. Grodkovszky bezáratta a kaput, de eközben két kölyök ágyút, úgynevezett »Hakent«, vitetett fel az erkélyre s azokat ijesztésül a tömegre irányította. Baltazár páncélban, rostélyos sisakkal jelent meg a két könnyű ágyú mellett:

- Aki lármázni és rendetlenkedni akar, az menjen haza - kiáltá le -, mert különben baj lesz. Az okozott kárt fizeti a város.

- Pereat Görgey!

- Görgey alispán úr nincs most itt - kiáltá le Baltazár -, mert ha ő itt volna, azóta már ti nem volnátok itt.

Hatalmas közápor volt a válasz alulról, de nevette azt Baltazár a páncélban, melyet a megyei fegyvertárból hozott ki erre a célra.

Ugyanakkor a városház erkélyén is megjelent az ősz hajú Mostel Ambrus szenátor, a legöregebb tanácsnok. Két fáklyás által megvilágítva, hosszú fehér haja kísértetiesen lobogott a szélben. Olyannak tűnt fel, mintha Barbarossa jött volna elő, kit veszedelmek idején vár a németiség - csak hogy a veres szakállá megöszült már és még nem nőtt meg akkorára, mint a legenda előszabja. Minthogy a csengettyű el volt valahol csukva a bíró fiókjában, egy üres poharat hozott ki s az áldomásoknál divatos szász szokás szerint megcsendíté azt a hozzá vert penicilusával.

Nem volt az különb hang a zajhoz mérve, mint zsinagógában a szúnyogdöngés, mégis lett eredménye.

- Az öreg Mostel akar beszélni. Csönd legyen! Hallgassuk meg az öreg Mostelt!

Templomi csönd támadt, csak a szélkakas csikorgott a városház tornyán. Az öreg megszólalt bágyadt, gyenge hangon, mely a fogai hiánya miatt szétfolyt volna még a szobában is, de egyik a másiknak tovább adta s ha jól nem értette, saját kénye szerint egészítette ki:

- Gyermekeim! Oszoljatok szét békességben. Igaz, úgy hallatszik, városunkon sérelem esett, de még nem tudjuk, mekkora és milyen körülmények között. Ha történt valami, bízzátok annak megtorlását ránk, öregekre. Lőcse város szenátorai meg tudják őrizni a város méltóságát, meghiggyétek. Azért hát, mordizom adta teremtette, ne csináljatok azért, mert egy baj van, még hozzá egy másikat, hanem menjetek isten hírével a házaikba és énekeljete inkább zsoltárokat, mert ha szét nem mentek és még tovább is itt lábatlankodtok, isten engem úgy

segéljen, én megyek le közétek ezzel a nád pálcával, és akit én ezzel megütök, azon rajta lesz nemcsak az ütés, hanem a szégyen is. Jó éjszakát gyerekek!

Csak egy szuverén beszélhet ilyen fensőséggel, mint az öreg Mostel, aki ezzel nyugodtan megfordult, s re bene gesta, a tanácssterembe vonult vissza, mert az egyáltalában eszébe sem jutott, hogy az ő szavának fogamatja ne lenne, aminthogy a rakoncátlan tömeg valóban szó nélkül széledezni kezdett, mintha elsöpörnék onnan.

A tanácssteremben majd mind együtt voltak a szenátorok, még a podagrás lábú Bibera Antal is felkocogott két mankón. Minthogy a terem nem volt befűtve, le se vették prêmes csurapéikat és le se ültek, fel s alá járva sopánkodtak nagy fejcsóválásokkal az eset fölött, türelmetlenül, míg a terem átmelegszik s míg hiteles híreket hallanak. Egy hajdútól, ki kívül a kályhák begyújtásával foglalkozott, a fiatal Fabricius üzent be, hogy az esemény színhelyéről jön, szabad-e a szenátorok termébe bejönnie?

- Hogyne! Hogyne! - kiálták egyszerre négyen is, s a türelmetlen Hulik István eleibe szaladt, de Mostel visszaintette.

- Egy szenátornak - mondá méltósággal -, sohase szabad se megijedni, se csodálkozni, se türelmetlenkedni. A világ foroghat, mehet úgy, amint neki tetszik, de a szenátor csak annyira mozdul, amennyire illik. Azért tehát maradjon veszteg Hulik uram, az a fiatalember bejöhet anélkül is, hogy eleibe szaladna és az ölében hozná be.

Fabricius megjelent és elbeszélte részletesen a látottakat. Némán hallgatták a patrícusok, csak az arcuk lett egyre fehérebb, amennyire a gyér világítású faggyúgyertyák fényénél ki lehetett venni.

- Ilyen csapás! - sopánkodott Pálfalvi Mihály. - Nem hiába álmodtam én az éjjel, mintha a városház helyén mocsár lett volna és én rákokat fogdostam volna benne.

Bibera idegesen csapott mankójával az asztalra.

- Én magam ölöm meg azt az embert, ha más nem vállalkozik rá.

- Ne ragadtassa magát könnyelmű nyilatkozatokra - utasítá rendre Mostel uram -, kivált idegen fülek előtt. (Majd Fabricius felé fordult.) Most már elmehetsz, édes öcsém. Igen helyesen cselekedtél, hogy jelentetted a látottakat. Kegyelmed pedig, Pálfalvi uram, szintén jól tenné, ha eleibe menne a holttestnek és elrendelné, hogy idehozzák.

- Ide? Minek? - pattant fel Kripélyi János. - Hiszen itt tanácsülés lesz.

- Éppen azért, Praesente cadavere, a holttest jelenlétében tartjuk meg a mai tanácsülést. A karzatokat ki kell nyitni.

- A tanácsülések nem nyilvánosak - ellenkezett Hulik uram.

- Rendes esetben - tette hozzá az aggastyán, ki fiatalos eréllyel ragadta magához a hatalom gyepölőit -, de ez rendkívüli eset. Mikor a lőcsei bírót agyonlövik, akkor minden lőcsei embernek halottja van, s a maga halottjához mindenki beengedendő.

A szenátorok a fejikkel bólingattak. De iszen tudja Mostel uram a maga leckéjét.

A karzatokat tehát kinyitották, aminek a híre mint a futótűz terjedt el az utcán. Lett is ebből olyan nagy tülekedés, hogy a hajdúk sehogy sem bírták a rendet fenntartani. Boldog, boldogtalan tódult be. Mauks Donát szenátor uram, akit most gyanakodó szemmel néztek a többi társai, minthogy a tanácsban ő volt az egyedüli nemesember s valószínűleg odahúz titokban szíve a megyeházhoz, hogy magát némileg kimossa a gyanú alól, kiment és azt a parancsot adta ki a hajdúknak, hogy »viselős asszonyokat és nemesembereket ne bocsássanak fel a

karzatokra«. Ami ugyan fölösleges intézkedés volt, mert már akkor többen voltak fent, mint amennyien befértek, úgy ülén egymás hátán, mint a méhek. Bibera, a közerkölcsök javításával foglalkozó szenátor összeráncolta homlokát arra a látványra, hogyan gyömöszöltetnek össze vegyesen asszonyi és férfitestek, mint a fűgék, mi bizonyára bűnös gondolatokat ébreszt a lakosságban s lerombolja, ami szemérmet ő furfangos statutumokban és Polizeiordnungokban egy fél életem át belenevelt a tömegbe. Valóban hajmeresztő látványt nyújtott, milyen helyzetbe jutottak a többnyire alsóbb osztályokból való szegény menyecskék és leányzók (ha ugyan érdemesek a sajnálatra), a nagy tolongásban ide-oda lökve, úgyszólván a férfiak ölében vagy azoknak a térdén kuporognak, s még csak megszólalni se lehet őket, mert ha ki akarnának menni, se tehetnék (ámbar talán nem is szívesen tennék meg). Mostel apó intézkedése valóban meggondolatlanság volt, rontja nemcsak a népet, de az alkalomhoz kívántató komolyságot is, mert minduntalan felhangzik egy-egy fölssiissenés vagy női sikítás, jelöl annak, hogy a sok istentelen férfi csupa dévajságból olyan helyütt is megcsipkedi őket, ahol az illedelem nagy hátrányára esik, ha nem vesszük is számba, hogy olyan megcsipkedés sincsen kizárva a világ romlottságában, amelyet semmi fölssiissenés sem kísér.

A tanácsurak nem győzték figyelmeztetni és féken tartani a karzatot.

- Csend legyen! Nem szégyenlik magukat ilyenkor nevetgézni? Aki valamely kihágást elkövet, két napra áristomba tétetik.

Ezzel csakugyan elértek némi csöndet, de még jobban azzal, hogy odalent is történni kezdett valami. Egyelőre csak a villikus jött be (de milyen hamar kijózanodott ökegyelme) s lehúzza a tanácskozó asztalról a ráborított zöld posztót, aztán kivitte magával.

Kisvártatva berohant Pálfalvi szenátor s lihegve mondá:

- Megérkeztek!

Majd a két ajtónálló őr (janitor) széttárta a szárnyas ajtókat, mire hűvös, dermesztő áram csapott be kívülről s a mahomet-termetű Nustkorb lépett be az ajtón, nagy vadászcsizmában, csatakosan, vértől nedves ruhában. Utána Trück Sebestyén, Gosznovitzer Dávid és Brüneck Máté következtek, mindenek piros, a hidegtől kimart képe volt, melyek nagy ellentétet képeztek itthoni társaik sápadt orcáival.

Minden szem az ajtóra volt szegezve. Nehéz léptek csoszogása hangzott az ajtó előtt. Bezzeg elcsendesült a karzat is, a légy zirrenését is meg lehetett volna hallani, s borzongás futott végig a hátgerinceken, mikor négy hajdú egy saraglyán behozta a bírót, az imént kivitt zöld posztóval betakarva. Csak a fejéből látszott egy darabka.

- Ide tegyék - rendelkezett Mostel uram, az elnöki szék mögött elhelyezett kisebb asztalra mutatva.

A hajdúk odahelyezték a halottat.

- Elmehettek!

Némán, dermedten néztek oda a tanácsstagok, a gyöngébb idegzetűek elfordították fejüket. A széláram, melyet a nyitott ajtó okozott, eloltott vagy két gyertyát. Trück Sebestyén sietett újra meggyújtani. Kínos csend állott be. Csak a karzaton indult meg halk morajban a beszélgetés, hogy milyen derék ember volt a megboldogult, és milyen jól járt a felesége, aki még a nyáron meghalt. Vajon maradt-e utána nagy vagyon? S kié lesz az? Mert se gyermeke, se rokona. Nyilván a város öröklí.

Mostel Ambrus uram odajárult most a halotthoz, leemelte róla a leplet, egy pillanatig reá nézett, aztán újra betakarta s a hosszú zöld asztalhoz lépve, beült egyenesen az elnöki székbe, intvén a többieknek, hogy foglalják el helyeiket, mire csendesen beleigazították magukat a gótstílusú székekbe; legalulra jutott Trück Sebestyén, maga elé tolta az irdatlan nagyságú fa tintatartót és a többi írószereket, eleinte egy fehér lúdtollhoz nyúlt, de aztán, mintha meggondolta volna, lecsapta azt és megkereste a legfeketebbet.

Az öreg Mostel felkelt most s megvárván, míg Gosznovitzer Dávid kikrákogja magát, ekképpen kezdé, reszketeg hangon:

- Bölcs és körültekintő uraim, Lőcse város nemzeti tanácsa! Teljes számmal gyűltünk itt össze ebben az órában, de csak testileg teljesen, mert bíró uram lelke, amely lélek táplálta mindnyájunk lelkét, immár az égbe szállott, egy szerencsétlen esemény következtében...

- Ne cifrázza kegyelmed! - vágott közbe az örök ellenzéki Brüneck Máté. - Mondja meg magyarán, hogy meggyilkolták.

- Hogy én mit mondok, az az én dolgom, s amit én innen mondok, annak olyannak kell lennie, mint a biblia, és olyan is - tette hozzá méltóságteljes önérzettel -, én csak azt látom eddig hivatalosan, hogy a lőcsei bíró jelen van, de a lelke nincs jelen, minélfogva, mint a legöregebb tanácsnok, helyette én nyitom meg törvényeink szerint a mai ülést. Hogy miként fosztatott meg lelkétől e tisztes gyülekezet feje, ezt mint szemtanú, Nustkorb András tanácsnok uram van hivatva elmondani, kinek is átadom a szót.

- Halljuk! Halljuk!

Nustkorb fölemelkedett s minden részleteiben megvilágítja a szerencsétlen esetet, onnan indulva el, hogy már karácsony előtt is némely torzsalkodás volt észlelhető a város és a vármegye feje közt. Igaz ugyan, hogy künn a vadászterületen a bíró lőtt rá az alispán kutyájára, tehát ő kezdte, de ez lehetett elhirtelenkedés, ügyetlenség is, talán a nyúlra akart lőni, melyet a kutya már-már elért.

- Hát azután? - szólt közbe Mauks Donát uram.

- Mi csak azt vettük észre, hogy kevéssel ezután egy jajkiáltással bíró uram is összeesett. Ösztönszerűleg odafutottunk, anélkül, hogy az alispán lövéséről tudomásunk lett volna. Azt csak egy-két pillanattal később értünk rá konstatálni, hogy ő lőtt. Valaki közölünk még hangoztatta is, hogy menjünk utána és lőjük agyon.

- Az lett volna a legokosabb - vélte Bibera Antal -, most legalább már kvittek lennénk a vármegyével.

Nustkorb a fejét rázta.

- Sem nem lennénk kvittek, sem nem lett volna a legokosabb. Kvittek azért nem lennénk, mert ha az alispánt lelőjük, ezzel csak egy ellenségeskedést nyitunk meg a város és a megye közt - amennyinél most kevesebb van, lévén ezúttal csupán a város elkeseredve. Legokosabb pedig azért nem lett volna, mert egy jogtalan gonosztettet másik jogtalan tettel viszonzni sohasem okos dolog, azonfelül...

- Jogos lett volna in flagranti - dohogott bele Pálfalvi Mihály, mire helyeslő moraj zúgott fel a hivatalos asztal körül, mely átragadt a karzatra is.

- Azonfelül - folytatá Nustkorb zavartalanul -, a puskáink pusztán seréttel voltak megtöltve, s míg mi azokba golyót teszünk, Görgey azalatt messze túl járt volna a lőtávolon.

- Hm - dörmögte Bibera, levetvén rókaprémcs csurapóját, mert már meleg kezdett lenni a teremben. - Ez már ok. Ezt mondta volna kegyelmed a legelőbb.

Gosznovitzer Dávid uramat görcsös köhögés fogta el, a vér mind arcába tolult, mindamellettsz integetett a kezével, hogy ő akar szólni. De ez nem történhetett meg előbb, csak miután Trück Sebestyén háthaütögette egy kicsit a göthös tanácsurat.

- Nekem nem az a kifogásom, nemzetes tanács, Nustkorb uram, szenátortársunk ellen, hogy egy emberéletet, a Görgeyét, megkímélte, mert Lőcse városa még elég erős arra, hogy akivel akar, elbánjon, ha még olyan hatalmas lenne is, hogy a felhőket érné a feje, de arra már nem elég Lőcse városa, de semmi földi hatalom se, hogy egy embert, akinek könnyelműségből hagyják a vérét elfolyni, hogy egy életet, mely nem kíméltetett meg a kellő pillanatban, visszaadhasson.

Nyugtalan mozgás, fészkelődés keletkezett a tanácsasztal körül. A szenátorok összenéztek, csodálkozva, mi akar ez lenni.

- Csak úgy sebtiben beszéltem a hajtók közül némelyekkel, kiket a kocsinkra fölveltünk - folytatá Gosznovitzer -, az idő rövidsége és ezeknek az embereknek az együgyűsége lehetlenné tette, hogy alapos tájékozódást szerezhessenek, de annyi már világosan áll előttem, hogy egy hajmeresztő és minden esetre keresztényietlen, az emberi érzéseket megbecsztelenítő eljárás történt a sebesült bíró irányában, amennyiben ahelyett, hogy a sebeit bekötözték és a vérzést elállították volna az arra hivatottak, fölkapták - úgymond -, nem tudom, igaz-e, és szaladgáltak vele, mint az örültek, míg csak ki nem folyatták minden vérét, vagyis míg szándékosan meg nem ölték.

Erre megint rájött a köhögés Gosznovitzerre, de most már hagyta Trück Sebestyén (csak hadd füljön meg), a szenátorok megdöbbenve ültek az asztalnál. A kiröpített vád új volt és megfoghatatlan, a helyzet kínos... A karzat felől morajló zúgás hallatszott, mint mikor vihar süvít a búzák fölött.

- Nem értem ezt a dolgot - zavarta meg a kínos hallgatást az elnöklő agastyán, szép kék szeméit Nustkorb felé fordítva, ki nyugodtan, egykedvű arccal ült székében.

- Én értem a rókát - vágott közbe jelentős tekintettel Brüneck -, ki így közelebb jut a szőlőfűrthöz.

- Mit szól ehhez Nustkorb uram? - kérdé Mostel. - Világosítson fel bennünket!

- Bevárom, míg kiköhögi magát - felelte Nustkorb egyszerűen. - Hátha még van valami megjegyzése.

- Igaz vagy nem igaz? Ez a kérdés! - pattogott Mauks Donát, öklével az asztalra ütve.

Ez volt az első ingerült mozdulat. Ez szabadította fel a féken tartott indulatokat, mint ahogy az első szikra gyújtja fel a felhalmozott puskaport. Zagyva láрма támadt. Mindenki beszélni kezdett. Tíz-húsz kéz hadonászott, mintha láthatatlan cséplőkkel ütögetnének valamit. Egy-egy értelmes kifakadás is ki-kicsendült a babiloni zajból:

- Hisz ez formális gyilkosság!

- De halljuk hát körülményesen!

- Ohó! Szép dolgok kezdenek kisülni.

Ezalatt az asztmás Gosznovitzer egyet-kettőt lélegzett, szaporán, mint a harcsa, ha ismét vízbe teszik, arca visszanyerte eredeti színét, kidülledt szemei helyreigazodtak, és így szólt felemelt hangon:

- Én a felelősséget Nustkorb András uramra hárítom, mint aki egyedül volt jelen a tanácsból.

- Trück Sebestyén is ott volt - jegyezte meg egy hang.

Trück Sebestyén sápadt volt, mint a halott, behúzta fejét a váll-lapockái közé és dideregve panaszkodott, hogy láza van, sőt már odakünn is beteg volt, neki hagyjanak békét, ő megy is, azt mondja, haza lefeküdni.

A zűrzavaros kígyósziszegés közt csak a Nustkorb ajkán játszott megvető mosoly.

- Bevégezte, Gosznovitzer uram? - kérde zavartalan, egészséges hangon.

- Úgy látszik - felelte Gosznovitzer szárazon.

- Ennélfogva én kérek szót.

- Igaz vagy nem? - hajtotta egyre Mauks Donát. - Csak erre feleljen!

- Úgy van, nem szabad engedni sokat beszélni - vélte Brüneck Máté, kinek eleme voltak az ilyen perpatvarok -, mert ez a pokolból is képes magát belemosni a mennyországba.

Mostel uram összeráncolta a homlokát és rápörkölt:

- No, ezt ugyan eltalálta kegyelmed. Nem szégyenli magát, hogy éppen attól venné el a szót, akit támadnak? Szép igazság volna, mondhatom.

Amire Brüneck uram tényleg elszégyenelte magát és a két szőrös tenyerével takarta el a fejét. A karzat pisszegni kezdett a Nustkorb felállásánál, Mostelnek elég volt odanézni: »No, mi az?« és legott elcsendesedett. Úgy uralkodott itt ez aggastyán, mint Neptun a vizeken.

- Nemzetes tanács! - kezdé Nustkorb. - Valaki azt mondta az imént, nem figyeltem meg, melyik társam, hogy én a róka vagyok, aki a bíró halála által közelebb jutott a szőlőhöz. Hát én ezt elfogadom. Jól van, legyen úgy, legyen én a róka. De nem az az igazi róka, tisztelt tanács, amelyik róka is és rókának is látszik, hanem az az igazi és veszedelmes róka, amelyik báránynak látszik és mégis róka.

- Nem értjük - mordult bele Kripélyi.

De a karzaton értették, mindjárt melegiben akképp magyarázván, hogy az Gosznovitzer Dávidra vonatkozik, akinek Nustkorb után a legtöbb kilátása lehetett a bíróságra, minélfogva érdekében feküdhetett Nustkorb becsületesen eláztatni.

- Ami a Gosznovitzer szenátor uram vádját illeti...

- Igaz vagy nem igaz? - ismétlé újból Mauks Donát.

- Hát igaz - felelte Nustkorb, fejét dacosan hátravetve, mint aki egy csöppet sem akar megijedni. - Mikor az alispán golyója érte a bírót s megpillantottam köntösén a kibuggyanó vért, ugyanakkor egy rég elfeledett szász privilégium villant meg fejemben, mintha azt is puskából lőtte volna bele egy láthatatlan kéz. Úgy tetszett nekem e pillanatban, mintha a gondviselés irányítaná akaratomat, s igenis, tisztelt tanács, én intézkedtem, hogy kapjuk fel a sebesült bírót karjainkra s vele, jobban mondvá kiszivárgó vérével a szomszédos Görgey-féle nemesi földekből egy akkora darabot kerítsünk körül, amilyet lehet, s cselekedtem ezt, mint e város szenátora, városom érdekében, körülbelül egy laneust jelölve meg elcsurgott véréből piros szegéllyel.

- Az embernek a hajaszála is égnek mered - szólt közbe Pálfalvi, akinek különben olyan sima koponyája volt, hogy korcsolyázni lehetett volna rajta.

- Pogány! - sziszegte Kripélyi s idegesen dobolt gyűrűs ujjával az asztalon. Foglalkozására nézve aranyműves lévén, minden alkalommal más és más gyűrűket viselt az ujjain, melyek kirakatoknak használtattak.

A közhangulat most már nyíltan és növekedő erővel fordult a Góliát ellen. Csodálkozás, megbotrányozás mutatkozott az arcokon, harag, megdöbbenés a szemekben. A karzat felől a tengermorajlás egyre erősödött. Mauks Donát azt súgta a Brüneck Máté fülébe, melyből mint valami liliputi mókusfark, nyúlt ki néhány rőt szőrszál.

- Immár két hullát látok itt, komám uram.

- No no - jegyezte meg Brüneck Máté.

- Halljuk csak, halljuk!

- Mert az elfelejtett szász privilégium - folytató a vádlott szenátor, fölemelve a hangját -, mely Róbert Károly királytól származik, világosan mondja, hogy a lőcsei bíró vérének földszerző ereje van.

Bibera nyugtalanul mozdult s felütötte olajbarna fejét, melyet eddig a két könyöklő karján lehajtva tartott.

- Igaz - hagyta helyben Mauks Donát, aki, mint a város hajdani levéltárnoka, a poros írások turkálásában öregedett meg. - Ez a privilégium megvan és Mátyás király is helybenhagyta.

- Igenis, helybenhagyta - fűzte be Nustkorb a Mauks uram közbeszólását a maga előadásához -, sőt helybenhagyta II. Lajos is, midőn a királyné asszonynak két láda csipkét vitt ajándékba a lőcsei deputáció, éppen a kegyelmed ősenek vezetése alatt, Kripélyi uram...

Kripélyi nagy lélegzetet vett, kipirult, mint a rák a forró víztől, láthatólag jólesett neki ez a szó, mintha hájjal kennék. (Ez most már le van csendesítve.) Mauks uram sem állhatta meg, hogy bámulatának kifejezést ne adjon: - »Két láda csipke! - dünnyögte. - Kutya kutyárum. Ez az ember még azt is tudja.«

- Nem csoda tehát, hogy amint a régi privilégium eszembe nyilallott, éppen abban a pillanatban s ezt mérlegeljük leginkább kegyelmetek, mikor az alkalom is megérkezett, századok óta talán először és utoljára, valami lelki kényszer lepott meg, kipróbálni az ősi kiváltságot, hogy végképp el ne nyelje az idők feneketlen torka, mert a tengerek is elpárolognak, nemcsak a királyi szavak...

- Istenem, de szépen tud beszélni - szaladt el egy hang a karzatról, hol egyszeribe olyan csendesség támadt, hogy amint Petrás, a varga, tarkóját vakarta, az egész teremben hallani lehetett a körmei kaparászását.

- Csiklandozott egyrészt a ritka királyi jog, aminő egyetlen városnak sincs Európában, hogy használva fölújíttassék, mielőtt végképp elavulna, másrészt incselkedett velem a szerzési vágy, a város híres borsóföldjeihez hozzákapcsolni egy kövér területet, éppen a merénylő birtokából...

Bibera a fejével biccentett és behunyta apró szemeit, ami azt jelentette, hogy beszünteti a további harcot. Brüneck uram azt súgta a Mauks uram fülébe: »Bibera most arra gondol, hogy árendába veszi ki az új borsó-földeket, fogadni mernék rá négy kupa borba.« (Bizony kitelik tőle! - felelte Mauks Donát.) A karzat helyeselni kezdett. Az öreg Mostel haragosan kiáltott oda:

- Csak a fülek bocsáttattak be és nem a szájak.

- Abból a borsóból nem esztek - toldotta meg Mostelnek a karzathoz szóló intését Gosznovitzer Dávid.

Mire az előlülő Mostel mérgesen csapott az asztalra a vidrabőr sapkájával.

- Kegyelmed is pihentethetné az esztét, Gosznovitzer uram, egy kicsinyég, míg Nustkorb uram a circumstantiákat ismerteti. Ne csináljanak közbeszólásaikkal valóságos metéltet a beszédéből. Folytassa Nustkorb uram.

- Ehhez a két szemponthoz még két másik indító ok járult - folytatá Nustkorb. - Az egyik az, hogy a seb halálosnak látszott előttem és az is volt, a másik az, hogy meggyőződésem szerint magának a sebesültnek sem lehetett volna eljárásom ellen kifogása.

- Azt tőle kellett volna megkérdezni - hallatá vékony kappanhangját Makulics János, az egyetlen katolikus szenátor, aki rendesen némán meghúzódva könyökölt a sok lutheránus közt.

- Megkérdeztem volna, de már akkor nem volt szavánál, noha főlöszleges lett volna a megkérdezés, mert hiszen nemegyszer hangoztatta a megboldogult, a múltkori nagy beszéde is azzal végződött, hogy városa gyarapodásáért kész áldozni az utolsó csöpp vérére is...

- Igen, az utolsó csöppet, de nem az utolsó csöpp előtti néhány iccét - jegyzé meg gúnyosan Gosznovitzer, ismét fordítva valamit az ingadozó hangulaton.

Nustkorb egy megvető legyintést tett a karjával, mintha egy legyet akarna elhajtani.

- A megboldogult bíró férfi volt - mondá csengő hangon, bizonyos oroszlaní nyugalommal -, aki nem szokott a szavakkal játszani, kegyeletlenség hát...

- Mondtam, ugye, hogy ne hagyjuk beszélni - nevette Brúneck Máté. Már nem haragudott, csak nevetett.

- Kegyeletlenség hát - ismétlé Nustkorb -, jellemét kicsinyíteni. Férfi volt, akinek a szava nem üres levegő s mindig helyt állott annak, amit kimondott. Különben is ez volt munkás és érdeemes életének legszebb befejezése, amint azt ott künn a mezőn is említettem, kiszivárgó vérével még haldoklásában is városát szolgálta. Fönségesebb halála még nem volt löcsei bírónak, mióta Löcse áll. Csak Leonidás és Zrínyi Miklós vetekedhetnek övele az örök dicsőség országában, ahová a lelke most száll, vagy talán már oda is ért. Hogy mindez így történt, némi felelősség engem is terhel, elősmerem. Amit cselekedtem, jó lélekkel tevém. Ha büntetés jár érte, városom iránti szeretetemért fogok bűnhődni a város atyái által, ítéljenek tehát felettem kegyelmetek.

S ezzel félretaszítván székét, heves léptekkel indult az ajtó felé, hogy ott künn várja be a szentenciát. A karzatról néhány bátortalan éljen kísérté. Egy úriasan öltözött nő, kinek szöszke hajában szép piros élő rózsa volt betűzve (hogy hol vette most tél közepén!), hirtelen kihúzta és feléje dobta, amit a tanácsnok kellemetes mosollyal, ügyesen megkapott, jele, hogy nem volt felindulva, és ily nehéz körülmények közt is megtartotta nemcsak lélekjelenlétét, de teljes éberségét. (Ez ám a bírónak való ember - suttogták a karzaton.)

Az öreg Mostel utána kiáltott:

- Mi az? Hé! Nustkorb! Hova szalad kegyelmed? Jön mindjárt vissza!

Mire megfordult, visszatért, s ahogy elmenne a holt bíró előtt, megállt egy pillanatra és szépen lassan letette a rózsát a mellére. (Kutya kutyárum, hogy nem fél odaállni - csodálkozott Mauks Donát.) Majd az asztalhoz járult, de nem ült le, hanem csak megállt Mostel előtt, lehajtott fejjel, mint egy vádlott.

- Nemzetes és körültekintő tanács - szólalt meg az öreg úr csendesen -, én úgy tanultam az élet tudományát, hogy mikor bajban vagyunk és közös ellenség van a nyakunkon, a legnagyobb botorság volna egymással hajba kapni. Egyébként is olyan az eset, a Nustkorb uram esete, amelyben valamelyes hiba találtatik az isteni törvények ellen, viszont azonban valamelyes érdem a városi törvények szerint, ezt ugye senki se tagadhatja?

- Úgy van, úgy! - bólingatott a tanácsnokok többsége. (De szó ami szó, helyesen járt az öreg esze.)

- Ha mármost az érdem miatt elfelejtjük a hibát s a hiba miatt nem létezőnek vesszük az érdemet, hát ugye nem marad semmi tárgyalni való?

- Úgy van, úgy! - ismételték a szenátorok, kik szerettek a kolomp után indulni.

- Azután pedig azt kell venni, hogy mi itt a várost képviseljük és nem az istent, mert bármily vallásos emberek legyünk is, ezt mégse arrogálhatjuk magunknak, mi szegény földi férgek. És bármilyen érzéseink legyenek otthon vagy a templomban külön-külön, itt összegyűlve nem vagyunk egyebek, mint a város képviselte. Ami baja tehát Nustkorb uramnak az istennel van, azt végezze övele, ő szent felsége elég hatalmas nélkülünk is és a keze ügyében vagyon Nustkorb uram, akkor teszi rá a haragját, amikor akarja, neki bizonyára nincs szüksége ahhoz akár a Gosznovitzer, akár a Mauks uram szavazatára. Ami azonban minket illet, kik itt pusztán a város képiben ülünk, mi inkább csak az érdemeit látjuk Nustkorb uramnak, kinek alig vethetnénk a szemére mást, mint hogy talán buzgóbb volt a város érdekeinek keresésében, mint kellene. Nos, ki állítja, hogy nincs igazam?

Szép kék szemei szúróssá váltak s fürkészve jártatta végig a tanácsnokok gyülekezetén. Egyetlenegy se mozdult, némán, csendesen ültek helyeiken, csak Gosznovitzer kacagott fel keserűen és felugrott a székéről.

- Ostobaság az egész - kiáltá -, csak a lőcsei tanácsban lehet ilyen sületlenséget így feltálni. Jó, hogy tudjuk. Ezentúl majd mindég hektikus, vérköpős bírakat fogunk választani, akik a Róbert Károly privilégiumai szerint majd körülköpködik nekünk a szomszédos határokat. Hahaha, fel van találva a nagy arkánium. Lőcse így éri utol Londont, s földbirtoka egykor majd csak Kassa kapujánál fog végződni, hahaha.

Mire megint nagy köhögés fogta el az asztmás urat, melyből alig bírt kibonyolódni. Mostel apó egy ravasz hunyorítással odaintette a kályhánál sütkérező villikust, megsúgván neki:

- Hozd ide csak a város tyúkját, Kristóf öcsém.

Egy fél perc se múlt el, már ott volt az asztalon a város tyúkjá, minden szárnyas és szárnyatlan állatok közül a legfélelmetesebb ragadozó Lőcsén, melytől a legbátrabb, legházsártosabb ember is ijedten némult meg. Egyébiránt nem volt az állat, hanem egy fekete ládikó, három lakattal bezárva oldalt és egy szűk nyílással ellátva a tetején. Legigazabban buksza volt, amibe a bírságpénzeket eregette be a tanács s azért nevezte el a város tyúkjának, mert derekasan tojt a városnak.

Gosznovitzer megszeppent s mint ahogy a kutya elereszti a csontot, ha a szájkosarat hozzák, egyszerre elhagyta a témáját s nagy zavarodottan meresztvén a szemeit a rémületes tárgyra, rekedten dadogta:

- Hát mi ez? Nekem szól ez?

Mostel csak a fejével bólintott, de nem felelt.

- És miért?

- Hát azért, kedves Gosznovitzer uram - mondá az elnöklő aggastyán szelíden -, mert illetlen magaviseletet tanúsított, lebecsmérelte a tanácsot és mert a borsóföldek dolgában megindítandó pör kilátásával szemben argumentumot segített kovácsolni az ellenfélnek a vérköpös bíró gúnyos példájával. Fizet ezekért a város tyúkjának két sárga csikót.

- Sok - hörgögte Gosznovitzer elvörösödve, mert felette fösvény volt, aki akár Krakkóig elhajtott volna egy kecskét egy petáért. - Nincs nekem nagy vagyonom.

- Nem a vagyon, hanem a száj mekkoraságához méretik a nyelvbírság Lőcsén, tudja azt kegyelmed.

Minthogy a tanács szíve se volt kőből, az alkudozás nem volt kizárva a bírságok megszabásakor, s igen gyakran megtörtént, hogy arany, ezüst és egyéb ércék gyorsan változtak át cseppfolyós dolgokká, így most is közbe vetette magát Kripélyi kérlelő hangon:

- Talán elég volna, ha egy pár kupa bort fizetne?

Egy kis áldomás mindenkor szokásban volt a lőcsei városházán, ítéletek kimondásánál. In vino veritas. Themisnek csak a szeme van bekötve, a száját, gégejét szabadon hagyta az ősfantázia, és végre is nem volna igazságos, ha egy tyúk habzsolna fel mindent.

Mostel hátra mutatott kezével a holttestre.

- Ilyenkor? Nem férne össze a tanács méltóságával és a köteles kegyelettel.

- Nem látom be - sietett Bibera a Kripélyi támogatására. - Bánatában iszik a magyar, s mi is csak magyarok volnánk, vagy mi...

(Ámbátor bizony egyikük se tudott magyarul, még a magyar nevű Pálfalvi sem, csak az egy Hulik János törte a nyelvet egy kicsit.)

- Hiszen persze magyarok vagyunk - felelte Mostel. - Az onnan is kilátszik, hogy meg akarjuk egymást enni. Hát ezért a magyar virtusáért is megérdemli Gosznovitzer uram, hogy fizesse meg a két aranyat. Dixi.

Nem volt semmi mentség, a két aranyat le kellett szűrni, nagy kínok és mogyorónyi verejtékcseppek közt kotorászott elő a wammszt zsebéből egy aranyra való apró ezüstpénzt, azzal a kijelentéssel, hogy a többit »hozom« (ez meg egy másik magyar vonás volt benne), s azzal nagy dohogással visszaült a helyére.

- Most pedig, szent lévén a béke - mondá elégedetten az öregúr, egyet szippantva burnót-szelencéjéből -, végezzünk egyelőre a borsóföldekkel. Holnap mindjárt meg kell tartani a hivatalos helyszíni szemlét, aztán hadd csinálja meg a szükséges további lépéseket a tanács nevében maga Nustkorb uram. Nem tudom, milyen formában és hová kell a pörrel fordulni, a tárnokmesterhez-e vagy a királyi személyekkhöz? Ha olyan nagyon köpi a markát ökegyelme, hát lássuk.

Nustkorb meghajtotta magát, hogy engedelmeskedik a parancsnak.

- Ezek után térjünk át a legsürgősebbre, amiért voltaképpen összejöttünk, vagyis hogy megbeszéljük a végtisztesség módját, mellyel szeretett bíránknak tartozunk. Én azt indítványozom, tisztelt tanács, hogy a megboldogult a város halottjának tekintessék s annak a költségén temettessék el, még pedig a városházából. (Általános helyeslés.) A város összes középületeire a fekete lobogó tűzessék ki. A holttest három napig legyen kitéve ravatalon a városház nagytermében s négy kivont kardú s négy fáklyát tartó hajdú álljon mellette őrséget éjjel-nappal. E három nap alatt a város összes harangjai három óránként húzassanak meg. Indítványozom

továbbá, hogy holtteste a katedrale-templom fala alá temettessék, hol Lőcse nagyjai pihenik örök álmukat.

- Elfogadtatik.

- A katedrale falába illesztendő sírköve pedig nemes alakjának domború másával örök emlékezetre ugyancsak a város költségén a híres Késmárki Tomis József kőfaragó által készíttessék el fehér vagy szürke márványból. Kerül, amibe kerül. Ugyancsak elrendelendő, miszerint a temetési szertartás idején a boltok becsukassanak, hogy minden élet megdermedjen, valamint becsukassanak a város kapui is, hogy a keresztutazók szekerei ne mászkáljanak és ne zörögjenek. Ezeket tartanám szükségeseeknek.

- Én azt hiszem - indítványozta Gosznovitzer, de milyen szerényen, mintha nem is a régi volna -, hogy az arcképét is meg kellene festetni a tanácssterem számára.

- Hogyne, hogyne. Magától értetődik! - hangoztatták mindenfelől.

- Tehát kimondom ezeket határozatilag - jelenté ki Mostel, fölemelkedve helyéről -, s minthogy ezzel a mostani összejövétel tárgya ki is merült...

De Bibera uram hirtelen visszarántotta a krispinjét és így szólt:

- Ohó, még nem merült ki. Maradjon még, kedves bátyámuram. Még hátra van a legégetőbb rész, a lakosság lázadó vérének a lecsillapítása. A halottért már igen keveset tehetünk, az már nyugodt a mi intézkedéseink nélkül is, de az élők nyugalma főbenjáró dolog. Itt van a város becsülete, sérelme, ezt nem lehet egy óráig sem úgy hagyni.

- Arra még ráérünk - felelte elutasító kézmozdulattal Mostel -, arra még aludni kell egyet. A harag rossz tanácsadó s a friss harag a legrosszabb.

Bibera most már felkelt a székről s amit közbeszólásnak szánt, egész beszéddé kerekítette ki és pedig olyan pátozzal szólt, hogy a szívek sebesebben kezdtek dobogni.

- Egyetlen óráig se érünk rá. A megtorlásról kell határozni. Minden csak ezután következhet. Ha az embert pofonütik, nem az az első dolga, hogy a megütött helyet borogassa, hanem hogy a pofont visszaadja. Lőcse valamennyi polgárának az arca szégyenpírban ég. Ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. (Éljenzés a karzatról.) Sőt ami a halottat illeti, annak a ravatalán sem a legnagyobb pompa a virágok, melyekkel telehintjük, se a fáklyák füstje, se a hajdúk meztelen kardjának villogása, se a harangok zúgása a tornyokban, hanem hogy még jelen lehet legalább testileg azon a gyűlésen, ahol halálának megbosszulására hoznak végzést.

Mostel a vállait vonogatva felelte:

- Nem olyan kis dolog ez, mint gondolnók. Én elképzelni sem tudom, mit tehetnénk hirtelen. Nem a késésben van a veszély, hanem a sietésben. Szerintem várni kell. Kommt Zeit, kommt Rat. De ha kegyelmetek tudnak valami csodamódot és ha gondolják, hogy polgártársainkat megnyugtatja, nem bánom, szavazásra bocsátom, hogy most bocsátkozzunk-e a kérdésbe vagy később?

- Most! Most! Most! - hangozott az asztal körül, csak Makulics és Hulik szavaztak »később«-el, az előbbi azért, mert elve volt mindent ellenezni, amit a lutheránusok akarnak, az utóbbi pedig abból az okból volt nyugtalan, mert fiatal, csinos felesége ott ült a karzaton, feltűnő, szinte önfeledt suttogásba merülve a nyalka Blom Miklóssal, aki nagy gézengúz hírében állt, s már két városból (Béláról és Késmárkról) tiltották ki családi boldogságok megrontása miatt. Hulik uramat különben is a zöldszemű szörnyeteg kínoztta, képzelhetni, milyen pokoli szenvedéseket állott ki a tanácskozásszálhoz láncolva, annál is inkább, mert a dévajabb tanácsnokok

figyelmeztették is célozgató tréfákkal: »Szikrák hullanak a ház fedelére, Hulik öcsém«, vagy: »Macska van a kéményben a ház mellett.«

- Jól van - adta meg magát Mostel -, a többség most akar foglalkozni a visszatorlás módzataival. Kénytelen vagyok engedni. Hanem ilyen főbenjáró dologhoz nem kíváncsiak a tanúk, azért tehát felhívom a karzatot, hogy távozzék, kegyelmeteket pedig figyelmeztetem esküjükre, hogy abból, amit itt beszélni fogunk, mélységes titok mindaz, amit nyilvánosságra hozni nem ítélünk szükségesnek, s aki ezt a titkot megszegi, árulást követ el, melynek büntetése fejvesztés vagy örökös száműzetés.

A karzat erre cihelődni kezdett, ami nem történt meg mindenféle taszigálások, tyúkszem-megtaposások, sikítások és mérges szóváltások nélkül. Mikor végre teljesen kiürült, a villikus szorgosan megvizsgálta a karzatot, nem bújt-e el valaki a padok alá, s miután meggyőződött, hogy ilyen merénylet nem történt, maga is eltávozott a teremből, megfenyegetvén kívül az ajtónál álló két hajdút:

- Ha pedig valamelyiteknek kedve kerekednék a kulcslyuknál hallgatózni, annak mind a két füle le fog vágatni a hóhér által holnap délután a piacon.

Ezzel mindeneket eligazítván, nyugodt lélekkel leballagott a városháza alatt levő pincébe (akkoriban minden városháza alatt pince volt, mert az nagy kényelem a szomszéd szenátoroknak). A pince ezúttal tele volt vendéggel, a legelőkelőbb Ringburgerok se restelltek ma ott gubbaszkodni a söröspoharak mellett, feszült érdeklődéssel várva a tanács határozatait. Nagy riadalommal fogadták a villikust, aki elmesélte a történeteket, Gosznovitzer vádját, Nustkorb védekezését, valamint a temetésre vonatkozó határozatokat.

- Tehát vége a gyűlésnek?

- Dehogy. Még csak most kezdődik. A karzatot kiharancsolták, és én is kidobtam magamat. Ez eddig csak rendkívüli értekezlet volt, az igazi gyűlés most kezdődik. A szenátorok, mikor kiléptem, akkor vették magokra a hivatalos köpenyeiket.⁶

- És hát mi lesz most?

- Görgeyre nézve határoznak.

- De mit csinálhatnak vele?

- Azt csak az isten tudja - felelte a villikus, szemeit az ég felé, vagyis a pinceboltozat felé fordítva.

- Nehéz a nagyurakat leteperni. Nyársat faragnak őkegyelmeik odafönn, de a pecsenye még szabadon szaladgál az erdőben.

Ugyanilyen kérdezősködések és ilyenforma tarkabarka megjegyzések folytak odakünn is. A piacon ismét nagy sokaság hullámozott, a Mostel uram parancsa, hogy oszoljanak szét, csak egy kis időre használt, mint a kinin a láz lenyomásánál. De csak nem tudtak az emberek otthon ülni ilyen történelmi pillanatban. A tiszteletes úr, Rafanidesz Sámuel, kinyitatta a nagy székesegyházat, gyertyákat gyújtatott, mert már leszállott volt az este, az alsóbb néptömeg hirtelen megtöltte a templomot s miután elhangzott az »Erős várunk nekünk az isten«, dörgedelmes beszédet vágott ki Sodoma és Gomoráról, amely városokat az isten annak idején olyan erősen meglátogatta, Lőcsének is nagy intő jel ez, büntetés ama nagyravágyásáért, mely a gazdagok

⁶ Minden szenátornak külön fekete köpenye volt a városházán, melyet hétköznapi ruhája fölé borított, hogy a tanács külsejében is ünnepélyes és imponáló legyen.

lelkét egypár év óta mámorba ejtette, hogy kilépve szerénységükből, egyszerű polgári erkölcsükből, a hivalkodásnak és rangkórságnak a pokol zsarátnokaiból rakott oltárain áldoznak, hajadonaikat árucikknek bocsátják s viszik piacra, hogy nemesi összeköttetéseket szerezzenek s isten képétől elfordulva, üres, léha cifraságok után nyújsák ki bűnös kezeiket.

A karzatról jövőket valóságosan megrohanták a künnlevők. Mi történt? Miről tanácskoznak még? Mikor lesz a temetés? Mit végeztek Görgeyre nézve? Még semmit? Ejnye, kutya mor-dizomadta - hengegett Bobest Tamás, Thököly Imre egykori kapitánya. - Hogy még semmit se végeztek? Öreg legény vagyok, de isten engem úgy segéljen, magam ülnék lóra s elfognám otthon, Görgön, vason hoznám ide, majd megmutatnám én, ha...

- Ha mi?

- Ha lutheránus nem volna, de lutheránus emberre nem teszem a kezemet.

A városháza kivilágított ablakai nagyban izgatták a kedélyeket. Száz meg száz ember nézett fel kíváncsi szemmel. Néha egy-egy árnyék libbent el az átellenes falon. No, most valamelyik szenátor felkelt. Talán már jönnek. Vagy hogy talán veszekszenek, mert ha haragszik, ugrál az ember, még ha szenátor is.

Az este nem volt sötét. A hold is világított egy kicsit, a hó is. Az úton szinte térdig ért a hó, de az árkádok alól el volt söpörve, úgy, hogy kényelmesen lehetett sétálni az apró lábas házak alatt. Mert az csak mesebeszéd, amit a regényírók firkálnak a löcsei fényes palotákról. Nem volt ott palota a Thököly utáni időkben, a Thurzó-ház, a megyeház és a városházán kívül. Apró polgári házak emelkedtek, többnyire gót stílusban, háromablakos fronttal. Négy ablakra való széles fundusa senkinek se volt, ami nem is csoda. Bátyákkal körülkerített városnak minden talpalatnyi földje roppant érték és nem szabad elpazarolni úri passziókra.

Az erősített városnak nem az a politikája, hogy fényes kastélyai és kertjei legyenek, hanem hogy sok ember elférjen és szaporodjék benne, aki a falakat megvédelmezi. Történetünk idejében még ezek a házak is többnyire fából voltak, csak az előrészüket épült kőből. Egész kőből nem volt több harminc háznál. Kinek is lettek volna ezek a nagy házak? Úr egy se lakott ott, meg se engedték. Az egy Máriássy-családdal tettek kivételt, 1660-ban, mert Máriássynak le volt a város kötelezve. A löcsei házakban alul bolt volt vagy műhely és mély, széles kapuboltozat, melyben áruikat rakták ki vásárkor az idegen kereskedők. Fent az emeleten mindössze három helyiség volt: a »Stube«, az utcai vizitszoba, a »Zimmer«, az udvari lakószoba és hátul a »Kammer«, a hálószoba. Négyszobás famíliák nem laktak a városban. Mikor 1622-ben Bethlen Gábor a Magyarbród melletti táborból hazatérőben, Lőcsén akart pihenni, három szomszédos házat kellett kilakosítani és ajtókat törni a falakba, hogy szállást adhassanak neki. Ugyanebben az évben a II. Ferdinánd biztosai, Biber János váradi püspök és Révay Péter koronaőr erre hozván a Bethlentől átvett szent koronát, a legszebb magánháza, a Weissenbergerébe szállásoltattak; a püspöknek egy rendes szoba jutott, de Révay uram a koronával már csak egy kis kamrába szorult.

De ezek a kis házacskák igen kedvesek voltak azért. A három utcai ablak közül volt legalább egyikben muskátli, meg egy-egy szép leány- vagy menyecskefej, de persze ezt csak nappal lehet látni. Most az egész városban sötétek az ablakok. Mindenki az utcán van.

A bíró halálának tragédiája azonban egyre halványodni kezdett a járókelők előtt. Minthogy mindenki künn volt, következképp mindenki találkozhatott azokkal, akikkel akart és akik érdekelték. Valahogy csodamódon történik az ilyesmi, egy félóra alatt érdekes csoportok támadnak, zsákok a faltájakra találnak. A lányos családokhoz odaszegődnek az ismerős fiatal emberek és megkezdődik a trécelés, a mama összeakad öreg barátnéival s kicserélődnek újabb megfigyeléseik és értesüléseik. Az agglegények a menyecskéken legeltetik szemeiket, ámbátor

nem mindenki olyan szemtelen, mint a gézengúz Blom, aki, ha valami csinosabb fehérszemély elmegy mellette, erkölcstelen gondolatokkal táplálkozván, rendesen azt az észrevételt teszi vele menő barátaihoz: »Győzi a fene!«, vagy pedig csak annyit mond, fájdalmasra változtatván a hangját és rázván a kikent-kifent fejét: »Nem győzöm.« Néha a szegény asszonyok is hallják és elpirulnak. Bizony, ha szemérem volna a tanácsban, Löcséről is kitiltaná azt a kellemetlen frátert.

Egyébiránt nemcsak a Blom-féle léha kéjencek találják fel ilyenkor a maguk kedvelt szórakozását, de úgyszólván mindenki. A mesterinasok hógolyókkal dobálják egymást, a színes bőrt készítő tímárlegények ellenségeskedésben élve a rézműves- és bádigoslegényekkel, ádáz verekedést kezdenek a Menhárd-toronynál. A fertálmesterek nagy sebbel-lobbal hajkurásszák elő a drabantokat, hajdúkat, hogy siessenek oda és fogdossák be a legényeket, akik nem áttallanak összemarakodni ilyen szomorú pillanatban.

Azaz csak szomorú volt, de hol szalad az már - mindenki elfelejtette. Hiszen azért »pillanat«. Ellenkezőleg, pompásan mulat a lakosság, vidám terefere, viháncolás, csengő kacaj hangzik mindenfelől, mintha egy maskara-bálból kivonuló közönség lepné el az utcákat. Csak a városház kivilágított ablakai juttatják eszükbe egyszer-egyszer a célt, hogy híreket jöttek hallani.

Hírek iszen teremnek. Sok koponyában sok a fantázia. Egyik is, másik is újságol valamit. Hogy azt mondja, arról van szó, zsoldosokat fogad a város, néhány százat és megostromoltatja az ürgelyukat, Görgöt, hogy kifoghassa az ürgét. Leginkább az alsó osztályok hiszik el. »Zsoldos katonák? No, az bizony nem lesz rossz« - gondolják felvillanyozva a vászonnépek.

Az előkelőbb közönség nevet rá egyet. Ostoba lefetyelés. Hiszen élő ember nem tudhatja, miről folyik fent a tanácskozás, mert zárt ajtóknál folyik.

De ezekre rácáfol a Hulik szenátor uram hirtelen megjelenése az utcán. »Hát kegyelmed honnan cseppen ide, hiszen a többiek még fönnt tanácskoznak?«

Hulik uram mentegeti magát, hogy hirtelen rosszul lett, kénytelen volt otthagyni az ülést. Egyszerre egy egész embergyűrű veszi körül. Szép, előkelő asszonyok tolakodnak hozzája, kiket a kíváncsiság gyötör.

- Mi történt?

- Nem látták a feleségemet? - kérde Hulik.

- Itt járkál valahol a Gosznovitzer-családdal. De mondja már, mit végeztek?

- Lakat van a szájamon - s a kezével is mutatta, nem a lakatot, csak a száját.

- No, de valamit mégiscsak mondhat - kérlelgették az asszonyok. - Ne legyen már olyan kényes és akaratos, szenátor uram. Látjuk az arcáról, valami rettentőt határoztak.

- Bizony nem fog az asszonyoknak tetszeni - felelte Hulik uram, komoly meggyőződéssel.

- Ugyan, menjen! Tudja is maga, mi tetszik az asszonyoknak, mi nem. Legalább azt mondja meg hát, mikor lesz a bíró temetése?

- Holnapután délután és valamikor - mondá Hulik úr rejtélyesen és tovább ment.

- Meg van ez bolondulva? - morogta az asszonyok közül valamelyik, azt hiszem, a csintalan Teöke Antalné. - Olyan különös feleleteket ad - s fitymáló arcfintorgatással kísérte szemeivel egy darabon, amint beleütődött Blom Miklósbá.

Nagy kő esett le szívéről, hogy a félelmetes szoknyahóstit, akire utóbb gyanakodott, nem a feleségével, hanem az unokaöccsével, bizonyos Koppen báróval találja.

- Nem láttad a feleségemet?

- Nem győzőm - hadarta Blom szórakozottan -, azaz nem láttam; azaz nem láttam, amióta a karzatról kidobtatok bennünket.

- Hova sietsz? - kérde most már Hulik úr nyájasan.

- Haza. Lefekszem. Korán kell felkelni. Becsületbeli ügy. Egy kis vér. Hm. Egy kis kék vér, hm.

- Ne beszélj! Kik és miért?

- No persze. Bolond vagyok, hogy a hatóság orrára kössem. Menjünk, Konrád.

Eközben híre száguldott, hogy a villikust, ki a városház pincéjében búszult a bíró halálán, sürgősen felhívatta a tanács és egyszersmind elrendelte, hogy rögtön álljon elő a város fogata. Mi az ördög lehet az?

Kisvártatva csakugyan ott kapálózott a város négy pej lova a székház előtt, aztán lejött a villikus egy nagy bundában és felült. Hamar, hamar! Siessünk oda, hátha meg lehetne tőle valamit tudni.

- Hova, hova? - kérdik egyszerre tízen is a felkászmálódott urat.

- Rissdorfba megyek - szolt kedvetlenül -, Krikner doktorért.

Egy beteges Csákyiné lakott Rissdorfban, aki kommenciós doktort tartott a házábanál. (Ezeknek a nagyuraknak minden bolondságra telik.)

- Olyan sürgősen, éj évadján? Kinek a számára?

- A bíró számára - felelte a villikus rejtélyesen. - Azért kell pedig sürgősen indulnom, mert ha nem találom otthon, esetleg utána kell mennem, akárhol volna is, így szól a tanács parancsa.

- De hisz a bíró meghalt. Abba már nem fújhat lelket a doktor.

A villikus vállat vont.

- Mit tudom én, mit csinál. Semmi közöm hozzá. Hajts!

A különös rendelkezés száz és száz találgatásra adott okot. Igazán megfoghatatlan. A kíváncsiság a legmagasabb fokra csigázódott.

Talán föl fogják boncolni? De minek? Hiszen tudnivaló, miben halt meg. Hátha föléledt őkegyelme? - jegyezte meg valaki. Ostobaság, hiszen kifolyatták minden csöpp vérért!

Erről folyt a beszéd, mindenféle babonás hiedelmek kezdtek elterjedni, kivált a legalsó osztály közt, mikor egyszerre megkondult a városház tornyán a kis harang.

- Ah! A Bierglocke! Milyen hamar. Hogy elsiet az idő.

A kis kotnyeles Bierglocke hangja kilenc órát jelent. Záróra Lőcsén, amikor a kocsmákat, sörméréseket elhagyni kötelesek a vendégek. A Bierglocke csilingelése után italt már csak haza lehet vitetni, de azt is csak a második csengetésig - vagy különben hízik a város tyúkjá. Úgy-szintén bírságot fizetnek mindazok, kik az utcán lődörögve tartózkodnak ezentúl. Legfeljebb átmenni szabad, akinek halaszthatatlan útja van - s annak is csak lámpással a kezében. A lámpás nélküli átmenetelt, még ha a holdvilág kegyelméből a legfélébb éjszaka volna is, szigorúan bünteti a tanács. Bolond dolog biz ez, de hát a városok munkából élnek, s a munkás

polgárnak aludni kell. Az alvásába is beleszól a tanács, de ami aztán az álmait illeti, ott teljesen szabad, arról álmodhatnak, amiről akar.

A jámbor szász városok fegyelemhez lévén szokva, a Bierglocke szavára egy negyedóra múlva üresen tátongtak az utcák. A hajdúk hazaszalasztattak a városházáról lámpásokért, maguk a szenátorok is lámpással fognak hazatérni, ha majd végeznek valamit. (Hogy mit, azt már csak reggel lehet megtudni.) Az ablakok szerte a városban megvilágosodtak, de az se tartott sokáig, tíz óra után már rendesen behunyták szemeiket a kis lábas házacsák és mély álomba merültek. A fenséges kupolán, mely a világot borítja, ezernyi csillag gyúlt ki, szikrázva, nevetve s mélységes csöndesség ereszkedett alá, ünnepélyesebb, mélyebb, zordonabb, mint az erdőben, mert ott a fák gallyai zörögnek, vagy mint a falvakban, mert ott a kutyák ugatnak. De Lőcsén nincsen se fa, se kutya. Itt a kutyákat is a nemes tanács pótolja. Nem az ugatásban (isten ments, hogy olyat bocsátanánk ki a szájunkon), hanem abban, hogy a tanács őrzi a házat és a vagyont a Polizei-Ordnung, a tizenhárom bástya és a zárt kapuk segítségével.

*

Noha nem szerették városaikban a fákat a szász polgárok, ami nem csoda, mert hisz abból a célból jöttek be Arnold vezérükkel (a Görgeyek őseivel) ide, hogy a fákat, erdőket irtsák, Lőcsének mindamellett volt egy csinos kertje a falakon kívül, tele egzotikus díszfákkal, cserjékkel, szépen gondozott utakkal. Kedves hely nyáron, hova vasárnaponként kísértelt az egész város, s ahol aztán kialakultak a párok; sok szerelmes szó és sóhaj röppent el azokon a padokon és a vén fák alatt, melyekbe ezer és ezer bevéselt kezdőbetű jelez hajdan kedves csengésű neveket és bűvös pillanatokat. A kert közepén állt a szép fehérre meszelt kertészlak és egy kocsmá, ráházolva a homlokzatra a város címere, hármassal kettős keresztrel s a két ezüst oroszlán, amely tartja. Nagy szőlőbirtokos lévén a város a Tokaj hegyén (egy Thurzó hagyta, testálta a városra), főséges borokat mérnek itten nyáron, melyektől az ember maga is oroszlán lesz - ha ugyan nem lesz disznó. A patriciusok nagy előszeretettel sétálnak ki hétköznap, a céhek itt tartják mulatságaikat és a fiatalság majálisainak is ez a színhelye. Télen át azonban megdermed itt minden élet. A kertész és a kocsmáros behúzódnak a városi falak közé, mert itt a farkasok falnák fel őket. Üldözött zsidók találhatnak éjszakai menedéket a padlásokon vagy a kocsmá mellett félkörben.

Ezt a találkozóhelyet jelölte ki Görgey György a fiatal Fabriciusnak.

Amilyen átlátszó, világos volt az éj, éppoly homályos, ködös lett a reggel, mintha szerepet cseréltek volna egymással.

Fabricius érkezett meg elsőnek a segédeivel, a Blom Miklós cifra csengős szánján. Blom Miklós volt a segédje és egy vörös kecskeszakállas ifjú ember, báró Koppen, aki idegenszerű fekete bársonyruhát viselt s szőke allonge parókát. Franciának látszott, de drezdai szász volt. Blom Mártának fia, a Leibicon lakó öreg Blom dúsgazdag nővéréé, ki az őshazába, Szászországba ment férjhez.

A fiatal Koppen először járt Magyarországon, a rokonait látogatni s egy hetet töltött Lőcsén is, Miklós kuzinjánál. Fennhéjázó és dicsekvő fráter volt, aki meglehetősen fitymálva bánt polgári rokonaival.

A köd lassan oszlott. Fabricius bosszankodva jegyezte meg:

- Hogy lehessen itt verekedni? A kardom hegyéig se látok. Ez már nem is köd, de mártás.

Egy darabig fel s alá jártak a hóban s türelmetlenül várták az ellenfelet.

- Talán el se jön - vigyorgott a báró.

- Ki van zárva - pattant fel Fabricius. - Görgey nemesember.

- Ej, majd mit mondok! - nyafogta a báró, egy megvető kézlegyintéssel. - Nem mindenki lovag, akinek sarkantyúja van. A kakasnak is van sarkantyúja, mégse lovag. A nemeslevél még nem teszi a gentlemant.

- No, a magyar nemesről mindent el lehet mondani kedves kuzin - magyarázta Blom -, de hogy a párbajnál meg ne jelenjen, olyasvalami még nem történt, amióta ez az isten van.

(Blom nagy előszeretettel használta a túlzó kifejezéseket.)

- Szűk látkör, tisztelt uraim, szűk látkör. A béka bástyafalnak nézi a keresztbe tett sétatálcát is. Mik ezek a magyar nemesek? Hát járnak ezek társaságba? Olvasnak ezek könyveket? Kifinomítja a lelküket a művészet, a zene? Parasztok ők csak, akiknek a ládafiókjában kutya-bőrük van. Lompos, piszkos kúriájukban dőzsölnek, basáskodnak egypár nyomorult jobbágypöcc fölött. Mindent felesznek, amit az állam adhat, és ők semmit se adnak az államnak. S kivált e Szepesi megyei nemesek, a sovány zabföldeikkel. Csodálkozom, hogy olyan nagyra nézitek őket! És ha még volnának valamirevaló privilégiumaik.

- Van annyi, mint nektek a kis országokban, melyet egy bolha átugrik kétszerre.

De már erre dühbe gurult Koppen Konrád.

- Hogy van-e annyi? - szólt hevesen. - A Koppeneknek például az a kiváltságuk van, hogy az asszonyaik leülhetnek, ha a fejedelemszóny leült és ülve maradhatnak, ha a fejedelem állva szólítja meg őket.

- Képelem, mennyire meghíznak ettől a Koppen bárónőktől. Hát aztán?

- Nos, hát ott kezdem, hogy egy szepesi nemes be se juthat a fejedelemhez.

- Micsoda? - vágott közbe nekirivulva Fabricius. - Nagyon téved, tisztelt báró úr. A szepesi nemesekből már kettő lett Magyarország királya: Zápolya János és Thököly Imre.

A báró elkényszeredetten mosolygott.

- Mondhatom, szép polgárok, hogy így beszélnek, mikor a bírójukat egy efféle vad nemes lelövi.

- Az más. Azt meg fogjuk bosszulni.

- Alig hiszem. Mert ha már a mai napon ilyen a hangulat...

- Pedig elhiheti, ha én mondom - erősíté Fabricius nagy lendülettel. - De itt jönnek már.

Görgey György jött a két segédjével. Az ellenfelek köszöntötték egymást, a segédek kölcsönösen bemutatkoztak és kezet fogtak. Mecséry Károly, báró Koppen; ifjabb Máriássy Ferenc, Blom Miklós.

- Cudar időnk van!

- Menjünk be a felszer alá, urak, ott legalább nem kell a hóban állni.

Kardokat Fabriciusék is hoztak, Görgeyék is.

A segédek kiválasztották az élesebbeket.

- Most már mindenekelőtt azt döntsük el - indítványozta Blom Miklós -, hogy szász szokás szerint legyen-e a párbaj vagy magyar szokás szerint?

- Ebben a kihívott határoz - vélte Mecséry Károly.

Fabricius vállat vont közömbösen.

- Nekem mindegy. Átengedem a választást az ellenfelemnek.

Görgey könnyedén meghajtotta magát.

- Legyen szász szokások szerint.

A szász párbaj sokkal okosabb intézmény volt, mint az akkori másféle párbaj, mely hasonlított a mostanihoz, kivéven, hogy a most kódexekbe foglalt sok teketória nem tartatott meg. Az emberek kiálltak, verekedtek első vérig vagy utolsó vérig, doktort azonban nem vittek (kevesebb doktor volt, mint ahány vitézi perpatvar), protokollumot se vettek fel. Nem tinta folyt az akkori párbajoknál, hanem vér. A szász párbaj pedig azért volt okosabb és nobilesabb intézmény, mert a félnek megvolt a lehetősége, ha a hibáját lelkében belátta, hogy a presztízisének, gavallér-voltának hajszálnyi érintése nélkül, önértetének és becses bőrének teljes megóvásával hagyhatta győzni a másikat - míg a többi párbajoknál a gyávaság bélyegétől való félelem, a társadalom logika nélküli felfogása, ha még úgy megbánta is a másikon ejtett sérelmet, belekényszeríti, hogy még azonfelül üsse, vágja a már különben is megsajnált ellenfelet, kit méltatlanul sértett meg, mert csak bocsánatkéréssel lehetne az ügyet simán elintézni, de a bocsánatkéréshez nincs elegendő bátorsága, csak annyi van, hogy megölesse magát vagy megölje a másikat.

A szász párbaj másként megy végbe. Blom Miklós egy meglehetősen egyenes és vékony ágat tört le egy vén, odvas fáról s az odvába három petákot potyogtatott be, mert szeretett a pénzével hencegni, s ennyi volt a kiszabott bírság a gally-letörésért, ha a villikus megtudja. A letörött ággal most már megmérte Fabriciust, mint kihívottat, a talpától a feje tetejéig (elég megnyúlt ember volt), most aztán elvágta késével a fölösleget és két egyforma kört csinált közvetlen egymás mellett a földön, amekkorát a gally hosszúsága engedett.

- No, most már rajta!

A vívó felek beálltak a körökbe s egymáshoz közeledve, megkezdhatték a vívást, miután előbb kihirdették a szabályok, hogy aki vívás közben heveskedésében, vagy pedig szorongatott helyzetből kifolyó hátrálásban kilép a számára megvont körből, legyőzöttnek fog tekintetni s ez a becsületnek isten és emberek előtt teljesen elég.

Nos hát, aki nem akart vért látni, szeleskedett egy kicsit, olyan nagy vehemenciával rohant rá az ellenfelére, hogy kilépett. Ezzel vége volt a duellumnak és a legyőzött lovag káromkodott egy kicsit és azontúl is megmaradt bátor gentlemannek.

Különben a szász módszernek is megvoltak a maga hibái. A hosszú kezek előnye szembe-
szökő, azonfelül mindenféle szabálytalan vágás jogosult a *Coup de Jarnac* (a szúrás) kivételével, az »üsd, vágd, nem apád« legősibb tantétele érvényesült - vágd, ahol éred. Csel, finta, ravaszság nemcsak megengedhető, sőt hasznos.

Egy, kettő, három! Összeaptak. A két kard megvillant, összeért, csattant, szikrát adott s csakhamar kitűnt, hogy a fiatal Fabricius, mint drezdai diák, ott künn jó mesterektől tanulta a bajvívást; biztosan, elegánsan fogta fel a vágásokat, ellenben Görgey apjától tanulta a mesterséget, magyar módra, s csak a csuklója forgatásával vagdalkozott. Hanem éppen ez hozta zavarba a »kottából« vívót és a görbe, kurtább magyar kardok feszélyezték, mert az ő keze a hegyes és a hegyén kétélű német schlägerhez volt szokva. Nem hagyta el lélekjelenléte (ami a legjobb a mérkőzésnél), ellenkezőleg, egész hidegen a helyzethez képest, arra módosította szándékát, hogy egyelőre nem támad, hanem csak a védelemre szorítkozik, míg kitanulmányozza ellenfele szerinte újdonszerű vívásának csínját-bínját, tehát csak parírozott és hátrált.

Görgey csak úgy játékszerűen kezdte a viadalt, mert rokonszenves volt neki a fiatal Fabricius, s azt tartotta, hogy a burger kezébe dikics való vagy gyalu, minélfogva illő vele gyengéden bánni s egy kis karcolással megelégedni, de ahogy evés közben jön meg az étvágy, a kemény acél-pengék csattogása megmámorosította, szemei szikrákat hánytak, mint az egymást horzsoló kardok. Az ellenfél folytonos hátrálása vakmerővé tette, az incselkedő fölényes védekezése bosszússá, forró vére lázasan nyargalt ereiben, s az emberi testnek ezekből a siető folyamaiból ha iszik, megrázza magát az oroszlán, aki ott piheg minden Görgeyben. Magasztos, hősiek érzésekben megmártódva, mit tudta most Görgey, hogy csak a drezdai diák Fabricius áll előtte és nem a hétfejű sárkány? Szent György lovag volt ő most a saját képzeletében, s megfélelkeztén az imént magára parancsolt kíméletről, hatalmas sújtásra lendítette meg karját, amit az észrevett s önkénytelenül földre ugrott előle balra, miközben mégis fölfogta a vágást s abban a szempillantásban ruganyos erővel egyszermind visszasújtott, amitől viszont Görgey tántorodék meg s balra hátrált.

Mecséry fűrge volt, hirtelen keresztbe fektette közük a kardját.

- Halt! Fabricius úr kilépett a körből.

- Ugyanezt tette Görgey úr is - sietett kijelenteni Koppen báró.

Csakugyan az történt, mind a kettő úgyszólván egyszerre hagyta ott a kijelölt kört. Nincs győztes, tehát nincs legyőzött se. Újra kell kezdeni a szász regula szerint.

- Hadd fújják ki előbb magukat - vélte Máriássy.

- Nem. Éppen nem - tiltakozott Blom az ő szokott hebehurgyaságával. - Tiltakozom a tüdők nevében, uraim. Micsoda alapon foszthatnánk meg a tüdőt az ő legszentebb jogaitól? Miért ne lehetne ő is faktor? Mindig csak azt mondják, ha valami hősi cselekedetet visz valaki véghez: »volt szíve hozzá.« Hát csak a szívnek szabad a hőst segíteni? Hadd lássuk egyszer-másszor azt is, hogy van-e tüdeje hozzá.

Ennek az érvelésnek engedni kellett. Beállottak tehát a körökbe s folytatták a viadalt. Most már megnehezült a Görgey dolga, mert Fabricius támadott hidegen, kecsesen, olyan arccal, melyen semmi indulat nem volt észrevehető, míg ellenben Görgey nekipirult, lihegett, szépen boltozott homlokán verejték csurgott, csupa tűz volt ismét, csupa elevenség, de ez nem sokat látszott használni az iskola szerinti vívással szemben, egyre hátrább szorult. Tízet lehetne tenni egy ellen, hogy Fabricius győz. Fabriciust azonban nem vezette harag, belátta, hogy a fiatal Görgey nem cselekedhetett tegnap másképp, nem akarta hát megsebesíteni s a Gribe-féle cselvágáshoz nyúlt, mely száz esetből legalább kilencvennyolcszor beválik, ki akarta kezéből ütni a kardot (ami szintén legyőzetest jelent a szász párbajnál), hadd végződjék be az egész bohóság vér nélkül, a segédjeinek esetleges vidám gúnyolódásával, hogy »szurok a markodba«. A finta pedig abból áll, hogy a kardot úgy kell emelni, mintha az ellenfél mellét akarná érni, mire az megfelelőleg készül parírozni, ahelyett azonban a csukló villámgyors fordulatával egy félívet ír le a kard a levegőben lefelé s alulról csapódik fel szilaj erővel az ellenfél pengéjére, hogy az menthetetlenül kirepül kezéből a váratlan helyről jött ütésre. Ez egyszer azonban olyan erősen fogta Görgey, hogy ki nem esett a kezéből, hanem fölvágódott a Fabricius feje fölé, s minthogy Görgey meglepetésében kinyújtotta a karját, ösztönszerűleg mintegy utána akarván kapni, leesőben a kard elnyisszantotta a Fabricius balfülének egy darabkáját és a vállába ütődött, ahol feltartotta a ruhasövet, nem okozhatott sebet.

Maga Fabricius észre se vette ezt a megrövidítést, a megyei főjegyző patvaristája, Máriássy pillantotta meg a fülcimpa felületén kibuggyant egy-két vércsöppet.

- Vér! - kiáltá harsányan.

Mindketten leeresztették a szablyáikat s szorgosan vizsgálták egymást, hogy hol a vér.

- A füle vérzik, Fabricius úr.

- Csak talán nem? - kérde Fabricius meglepetve.

- Sőt el van vágva egy darabja.

Fabricius odakapott az ujjával, az érintésnél érezte az éles fájdalmat s megfestette pirosra a kezét.

Görgey hozzá lépett.

- Igen sajnálom, hogy ilyen alkalmatlanságot okoztam.

Fabricius mosolyogva nyújtotta kezét, melyet Görgey barátságosan rázott meg.

- Nem tesz semmit - szólt az előbbi vidáman. - Van már a városban sánta Fabricius, az apám félszemű Fabricius (a Thököly-harcokban szúrták ki a jobb szemét), lesz most egy csonka Fabricius is.

- Ne búsulj rajta - vigasztalta Blom -, hátha kinő, mint a szalamanderé, mire megházasodol.

Mecséry ezalatt meszet kapart le a kertészház faláról, porrá morzsolta az ujjai közt és behintette vele a Fabricius fülét, hogy a vérzésnek gát vettessék. Nem szaladtak még az akkori emberek mindenért patikába.

Aztán az is a szokáshoz tartozott, hogy a duellumnál kibékült felek együtt mutassák magukat a népek előtt, minél fogva Görgey átült a Blom szánjára, Fabricius mellé, úgy hajtottak be a városba.

Útközben, mint rendszeren ilyenkor, a párbaj lefolyásáról estek megjegyzések. Moulinet-k, prím és kvint vágásokról locsogtak, báró Koppen vállveregető csodálkozását fejezte ki egyben Fabriciusnak a férfias türelmén, egykedvűségén, mellyel a sebét veszi.

- Mégiscsak kemény faj ez a szász faj - mondá -, hogy annyi század óta idegenben sem tudott elpuhulni.

- Ugyan kuzin, kuzin, ne tedd magad nevetségessé ez előtt az úr előtt! - gyúlt ki erre Blom. - Mi az a tenger sima tükréhez képest? Tudod-e, mit láttam én itt ezelőtt néhány évvel, mikor olyan tacskó voltam, mint most te? Egypár kurucot karóba húzatott Caraffa a plesznici erdő szélén. Ott ültek a karókon felnyársalva és egykedvűen pipáztak. Vesszek meg, ha nem igaz. Hát hogy tudtunk volna mi itt elpuhulni.

Görgey nem ismerte Blomot, kérdőleg nézett Fabriciusra, aki megértette a megrökönyödött tekintetet s magyarul felelt rá:

- Vesszek meg, ha igaz. Különben jó fiú és nem is mondhatni hazugnak, csak olyan egy kicsit, mint a nagyító üveg.

Beérvén a városba, a megyeház előtt leszálltak. Görgey kezét fogván valamennyiükkel, azt mondta Fabriciusnak:

- Legyünk ezentúl jó barátok.

A hangja ellágyult, s dióbarna szemeiből melegség áradt Fabricius felé.

- Szeretném - felelte ez, és mintha valami balsejtelem lepné meg, felhő vonult el homlokán -, szeretném, ha az isten úgy engedné.

- Derék fiú - dicsérte meg Blom, amint eltűnt a megyeház kapujában.

- Az - hagyta rá Fabricius. - Örülök, hogy megismerkedtem vele.

Koppen felkacagott gúnyosan.

- Hozzá kellett volna még tenni: boldog vagyok, hogy a fületem levágta.

- Már megint nem érted a dolgot, kuzin - cáfolta le Blom. - Fabriciusnak többet ér ez a fülevágás, mint minden iskolai és egyetemi bizonyítványa, amit kapott és amit még kapni fog, ő most már úr és bevégzett ember.

- Nem értem.

- Persze hogy nem érted és soha meg se értheted, mert német ember vagy, s könnyebb az óceán vizét átfesteni, mint ezt neked megérthetővé tenni. De nini, dobolnak. Menjünk csak sebesebben!

Csakugyan dobszó hallatszott a főtér felől. Az utcai járókelők megszorították lépteiket, akik ellenkező irányba mentek, visszafordultak és a dobszó felé indulának. A kereskedők, iparosok kiálltak zöld kötényeikben és puha sipkáikban a boltajtókba. Hiszen ma nem valami közönséges licitációról vagy szabályrendelet kihirdetéséről lesz szó. Nagy események küszöbén állunk. A körös-körül fekvő házak ablakai is nyiladozni kezdtek, dacára hogy a hideg bemegy. A Teőke-ház emeleti ablakán a szép, csintalan Teőkéné dugja ki csinos fejecskéjét, mosolygós orcája a kikeményített, fodros, fehér reggeli főkötőben olyan, mint egy papírstancicliba csomagolt piros rózsza.

Blom felpillant az ablakzörgésre, leemeli a süvegét, felülről mosoly és kecses fejbillentés a felelet.

- Isten úgy segítjen, nem győzöm - morogta a javíthatatlan agglegény panaszos hangon, a két fiatal diák irigykedésére pályázva, ami neki alkalmasint jobban esett, mint esnének a megtörtént tények.

Miklós úr ugyanis a nőhódítóknak ahhoz a nem ritka fajtájához tartozott, kik többre becsülnék egy kalandot, mely nem történt meg, de beszélnek róla, mint három olyan kalandot, amelyről nem beszélnek, de megtörtént. Sőt alapjában nem is volt nőhódító (az asszonyok nem bízzák rá magukat a dicsekvőkre), gyanítani lehet, hogy igazi kalandjai se igen voltak, inkább csak a kérdéseivel és különös kiszólásaival verte fel veszedelmesnek a saját becses személyét. Nem a nők szerelme, hanem a férjek félelme és a pajtások irigysége okozott neki élvezetet.

A doboló hajdú bevégezte pálcikaival a tempót s a beállott csendben bikahangon olvasta az öt körülálló sokaságnak:

»Adatik tudtára, akiket illet, isten ő szent felsége akaratából, a nemzeti városi tanács nevében.

Először. Rendeltetik a néhai bíróért való fájdalmas érzésünkben, hogy az idei farsang a kalendáriumból deleáltassék, semminemű zajos vígságok és céh-lakomák ne tartassanak, a vígságra ingerlő szerszámok: hegedű, duda, cimbalom, gitár vagy harmonika erre az időre otthon és mindenütt tiltatnak, csakis a Stadtpfeifernek engedtetvén meg mesterségének gyakorlása.

Másodszor rendeltetik, hogy mától számítva nyolc nap múlva, amely ideig mindenki megszerezheti öltönyeit, Lőcse város patrícusai, nemesei és minden renden lévő polgárai, úgyszintén nejeik és hajadonai, kivétlenül pusztán a közönséges szolgaszemélyzet, templomokban, nyilvános gyülekezetekben és bármely összejöveteleken, valamint egyéb közhelyen, úgy piacon, mint az utcákon, avagy nyáron a város kertjében, csupán fekete gyászoló ruhában mutatkozhatnak mindaddig, míg a nemes város néhai bírájának kegyetlen és szomorú haláláért magának elégtételt nem veszen, ezen ruhák, ezen fekete posztóba vont város emlékeztetvén és

sürgestven folyton és folyton minden egyes polgárt, hogy önézetével, férfias büszkeségével, valamint a város méltóságával szemben még tartozásban vagyon. Aki pedig ez ellen vétene, tíztől ötven tallérral bünhődik.

Harmadszor és utoljára. Item tudtára adatik mindenkinek, hogy bíró uram temetése holnap délután négy órakor történik a városházából. Jobb keze azonban elvágatván, bebalzsamoztatik és a város tanácstermében üvegszekrényben lesz kitéve, hasonlóképpen emlékeztetésre és serkentésre mindaddig, míg elégtételét meg nem kapja, hajlóbak lévén őt ősi szokásaink szerint egyelőre inkább kéz nélkül tenni a földbe, mintsem üres kézzel. Mihelyest isten jóvoltából sikerül nekünk a becsület fájáról leszakítani a megtorlásnak gyümölcsét, az itt maradt kéz egy másodszori temetéssel fog a test mellé helyezettetni.«

Teökéné mérgesen csapta be az ablakot, mikor a hajdú elhallgatva, egy utcával odébb ment dobjaival. Kezdte már érteni a Hulik tegnapi szavait. Fabricius helyeslőn bólingatott: »Ezt az egyet szépen csinálta a tanács«, Blom azonban kifakadt:

- Ehol van ni. Most már a harmadik városból teszik ki a szűrömet. Vagyis innen én menekülök. Szent isten, milyen unalmas fekete város lesz ez ezentúl! Akár mindjárt mehetünk csomagolni, kedves Konrád, hogy elköltözzünk valamerre, de hova?

- Menjünk talán Bélára, szeretném látni azokat a szép lengyel asszonyokat - indítványozta a báró.

- Nem győzőm, kuzin, nem győzőm már, ne kívánd tőlem - felelte melankolikus hangon. - Menjünk haza Leibicba az apámhoz.

HETEDIK FEJEZET

MENYECSKE PALÁNTÁK

Ez a Vendetta-szerű intézkedés nagyon emelhette a városi polgárság önérzetét és a tanács tekintélyét, de meglehetősen a zsebek ellen irányult, mert bénítólag hatott a kereskedelemre és az újabban lendületnek indult idegenforgalomra.

Első eset volt ez, hogy Lőcse tanácsa nem vette tekintetbe a polgárok anyagi érdekeit, holott máskor mindent ezeknek rendelt alá. Talán azért jutott fel a város olyan nagy virágzásra, ugyanakkor, midőn az ország szegénységbe süllyedt.

Talán az ország zsírján hízott? - mondhatná a kötekedő irigység. Nem. A maga zsírján. Hanem ezt a zsírt a hatóság kezelte.

Vagyis úgy volt az, hogy a mi magyar eleinknek olyan hatáságaik voltak (már akkor is), melyek mindent elszedtek céljaikra, amit eleink maguk el nem költöttek (innen származhat a közmondás: »Csak az a miénk, amit megesszünk«), míg ellenben a szepességi szász városok hatásai semmit sem szedtek el a polgároktól, sőt még nekik maguknak se engedték elpocsékolni azt, amijök volt. Mindég jó és körültekintő törvényeik voltak és azokat mindég megtartották; - nekünk is voltak néha jó törvényeink, de azokat néha se tartottuk meg.

A lőcsei statútumok megtartásához egyébiránt disznószív kellett és roppant fegyelem, mert mélyen belenyúltak a magánéletbe. A szász polgár a Stadt-Ordnung és Polizei-Ordnung gyámkodása alá kerül már a *születése előtt* és ott marad a haláláig, annak a paragrafusai által rángatva ide-oda. A Stadt- és Polizei-Ordnung beleavatkozik úgyszólván minden lépésébe, melyet e földi planétán tesz, s kényszeríti jámbornak, takarékosnak és a végén gazdagnak lenni.

Már a viselős asszonynál gondjába veszi a polgárt s mindent megtesz, hogy első megjelenése a körülkerített városban a viszonyokhoz képest a lehető legkedvezőbb módon történjék. Mikor már eljött a kis szász, ugyancsak statútum szabja meg a család vagyoni állapota szerint, hogy a keresztszülőkön kívül hány vendéget szabad meghívni a keresztelőre, továbbá hány és név szerint milyen ételeket szabad a vendégek elé tálalni, nehogy pocsékolás történjék. Mivel a szepességi szászok is emberek (mégpedig többnyire derék emberek), hát öbennük is játszott a magyar zabszem, a törvények ügyes megkerülésére csiklandozó. Nem hívtak ugyan vendéget, csak annyit, ahányat a statútum megengedett, hanem hívtak húsz-harminc keresztapát és egy csapat keresztanyát. Hohó! lecsapott erre a magisztrátus, mint a héja, vagyoni klasszisokra osztván a polgárságot, a meghívandó keresztszülők számát is megállapítván, két, legfeljebb három komát és komaasszonyt engedvén meghívatni, vagyoni helyzet szerint.

Ez a klasszifikálás lett az ott is elharapózó rangkórságnak a szülője. Az egykomájú család, ha stréber volt, a kétkomájú családok közé szerette volna magát felküzdeni. A háromkomájú famíliák már oligarchák. A három koma pontosabb jelzője volt a vagyoni állapotnak, mint most a telekkönyv. Még a bélai Quendelt is aszerint taksálták Késmárkon vagy Lőcsén, hogy: »hívhat az talán száz komát is«.

Nagy jel az efféle; hogyha a királyok nem rontanák is népeiket rendjelekkel, címekkel, találnának azok maguknak bolondító maszlagot eleget.

A keresztelestől a temetésig minden szabályozva volt; az iskolázás, az esketési árak, a lakodalmi ebédek arányai és költségei - még a muzsikások napidíját is szenátor uraimék határozták meg.⁷ Kártyát, kockát, fényes fogatok tartását eltiltották, unalmukban aztán dolgoztak az emberek és gyűlt a pénzük.

Mire is költethetett volna a szász polgár? Szeretőt nem volt szabad tartani, mert ha a hatóság megtudja, mind a kettőjüket száműzi a városból. De ha tartott volna is szeretőt (mondjuk, valami nagy titokban), az ugyan potom összegbe került volna. Az ékszerek közül a gyémántok, keleti gyöngyök, smaragdok és a szép piros rubinok ki voltak tiltva a városból.

A megengedett drágakövek közt az ametiszt és a cseh granát volt a comes. Násfát nem ösmernek a szász asszonyok. Legfeljebb holmi ezüst vagy arany kinyitható szívek fityegnek a nyakukban. Még a kelmékben való dúskálást se engedte meg a rendőrség.⁸ A szegényebb osztály fehérnépei a morvaposztót, a csamlotot, a török bagasiát, perzsa mohárt használhatják. A leányoknál elég nagy fényűzés az is, hogy előköltőjükre, mellyel vasárnap a templomba mennek, selyemmel varrhatják ki ékes gót betűkben a nevüket: »Elisabeth Zabler«, vagy: »Katherina Friebel« (ami, valljuk be, nem rossz szokás a templom előtt szemlét tartó legények szempontjából). A cselédsorban álló leányok négy-ötféle hitvány kelmére, a tarcolán, barchet, kanavász és stamelinre voltak kárhoztatva⁹ (de szerettek is elmenekülni szolgálatba a vidéki családokhoz). A több mint két segéddel dolgozó iparosok és kereskedők fehérnépei már a finomabb angol, hollandi posztókban, tafotákban is páváskodhatnak, ha a hiúság nyavalyája vérükben vagon. A koronarása, csimazin, pokocsin csinos szoknyácskákat szolgáltat. Ami a génuai bársonyt, a velencei vagy flórenci atlasz viselését illetve és a selymeket, az a gazdag patrícius asszonyok kizárólagos szabadalma, sőt meg van engedve a brokát selyem is, »ámbr tisztességes polgárnő és kisasszonya nem teszi«, a brüsszeli és másfajta drága csipke ellenben szigorúan tilalmaztatik.

A leányok fején a pártán kívül semminemű drága érc nem alkalmazható - mivelhogy a haj ügyis a legnagyobb ékesség. A ruhák derekát, vagy az úgynevezett »Wiest«-et szabad a nyaknál mélyen is kivágni (persze, mivel nem kerül pénzbe), de amellyel nem igen éltek a szépek (persze, mivel rendszerint lapos mellük volt).

Ilyen életmód mellett a könnyűvérű nemzeti önvigasztalást, hogy »szegények vagyunk, de jól élünk«, teljesen meg lehetett fordítani a szépségi szász városokban: »Gazdagok vagyunk, de rosszul élünk«.

S mégis bámulat illeti a derék városi atyákat, kik így tudtak parancsolni, s e polgárokat még inkább, kik így tanultak meg engedelmeskedni. Mert bölcs és egészsében mélyen átgondolt volt e kormányzat. A lőcsei bíró egy-egy kis velencei dózse a maga szenátoraival és negyedmestereivel, rideg végrehajtója egy hatalmas izmos politikának, mely útját vágja a ragályos fényűzésnek, jól tudván, hogy a falusi nemesség életmódjának utánzása megölné városaikat, melyeknek tekintélye és privilégiuma a benne élő polgárság vagyoni erején nyugszik.

Nagy vonalakban ez a váza annak a keretnek, melyben felvirágozának a XVI. század felvidéki szász városai, hol hemzsegnek a »pénzzsák« polgárok, kik az aranyakat és tallérokat ládában tartják pincéjükben, vagy akik messze földön kereskednek borokkal és állati bőrökkel, nagy

⁷ Demkó: Felsőmagyarországi városok élete a XV. és XVI. században.

⁸ Hain, 431-432. lap.

⁹ Az 1654-ben kiadott tanácsi rendelet második pontja három osztályba sorozza a lakosságot s tíz forinttól száz forintig terjedő bírsággal sújtja a rangjukon túl öltözködőket.

tőkéket forgatván, míg a nemes urak felváltva a törökkel a német ellen, vagy a császáriakkal a török ellen csatároztak.

A meggazdagodásnak e különös városi státútumokon kívül egyébiránt még sok más oka volt. A szorgalom, takarékoság, ipari ügyesség és kereskedelem hiszen nagy faktor, de ezeket csak azok a historikusok zengedezik a városi nagy vagyonok eredete gyanánt, akik azt hiszik, hogy ők a múltakba látnak, pedig csak egy közkeletű frázist tudnak...

Hiszen kétségkívül emelőleg hatott, hogy jó városi státútumok voltak (és hogy zsidók még nem voltak), a kereskedelmi élet pezsgése szintén megtette a magáét, de nagy vagyonokat semmikor sem lehetett gyűjteni rohamosabban a rendes foglalkozási ágak révén. Ezek csak az úgynevezett »Kleine Fische gute Fische«. A már meglevő értékek és szerzési módok tülekedést okoztak minden időben, s a szőlőtőke sok fürtje széteszlott sok kézben. Szerencsére azonban mindenkor támadtak új értékek és új szerzési módok. Ezeknek ügyes kieszelése és megrohanása volt az úgynevezett »szerencsés kópé« feladata.

Régen, mikor még a szepességi szász városok szegények voltak, négy-öt falut jövedelmezett egy ügyesen lenyisszantott fej a csatában (ha a vezér látta), napjainkban pedig, mikor már megint szegények a szepességi városok, egyszerre gazdaggá tehet valakit egy vicinális, vagy egy kis kijárás a magas kormányznál (ha a magas kormány behunyja szemét).

A rajzolt korszakban is egy különös új érték támadt - nevezetesen a török foglyok. A vitézlő rendek a törökkel való folytonos csetepatékból olykor nagyobb csapat foglyot hoztak haza, kivált a Thököly föllépése előtt (mert azóta megritkultak a törökök, mint a vaddisznók az erdőben), majd minden előkelő portán lebzselt több-kevesebb rab, némileg hozzátartozott a pompához, mint ahogy nem nélkülözheti egy szépen bútorozott ház a szarvasagancsokat és medvebőröket.

Egymáshoz hasonló trófeák voltak azok. A vitézlő úr eldicsekedett a vendégeinek egy darabig, miképp került kézre Omár vagy Haszán, épp amint eldicsekszik az agancsok megkerítésével. S ez annyival élvezetesebb, mert az élő bizonyosság is ott volt, aki megerősíthette a nemesúr vitézségét. Ennyiben többet értek a rabok. Viszont az elejtett szarvas abban ért többet, hogy meg lehetett enni, míg ellenben a török maga evett sokat, de nem tudott semmi magyar munkára rászokni, csak vizet tudott húzni, gyereket ringatni és a kertben gyomlálni.

Hát nemsokára megunta a magyar úr a foglyait, kivált, ha nagyon felszaporodtak, s dohogni kezdett:

- Mi az ördögnek hizlaljam itt azt a sok ingyenélőt?

Egyet-kettőt, mint a kopószaporodásból, el tudott sütni ide-oda sógornak, komaasszonynak ajándékba, de a többivel csakugyan nem tudott mit csinálni. Eközben a nagyasszony szíve is megesett az örökké Mekka felé sóhajtozókon s váltig ösztökélte urát:

- Ugyan eresszük haza őket. Majd meglássa kegyelmed, hogy megfizeti nekünk azt majd a keresztény isten is.

Rendesen ilyen hangulatok fölülkerekedése idején toppantak be a kastélyba a bélai Quendelek ügynökei, vagy Blom Mihály uram Lőcséről, akik csinos összeget ígértek a rabokért, szépen pengő tallérokban, vagy arany-ezüst marhákban, ha a nemesúr szemérmesebb volt. Az urak, kivált eleinte, nagy röstelkedve mentek bele az üzletbe, de hát végre is jobb, ha Quendel uram vagy Blom uram fizet értük, mintsem hogy, a nagyasszony szerint, a keresztény istenre

bízassék. Utoljára egészen beleszoktak és találván bizonyos disztíngvált formát, tisztos úri jövedelemnek tekintették.¹⁰

Aljas dolog volt biz az, de csak az a része, amit Blomék csináltak. Oh, az övök - az teljesen comme il faut. Hiszen ők nem is szipolyozzák ki a rabokat, csak megszabadulnak tőlük. Az, hogy pénzt fogadnak el értök, való dolog, de hát miért ne fogadnák el a pénzt, mikor amazok kínálják és mikor nincs nekik? Történik-e ezzel valami helytelenség, igazságtalanság a rabokkal? Oh, istenem, hiszen nem történik más, csak Páltól átmennek Péterhez. Vagyis más szavakkal Quendel uram, Blom uram, vagy a késmárki Spitz testvérek csinálják el a hazaszállításukat. Ők nem osztályozzák, melyik mennyit ér, mennyit nem ér, mint valami emberkufárok, ők gavallérok, ők en bloc végeznek velök egy odalökött úri szóval.

Nos, és a nevezett kapzsi üzérek aztán csakugyan elcsinálják, a maguk módja szerint - de ez már más, ez már csúf dolog. Egész országrészekből összehajtják az így potom pénzen megvett rabokat s raktáron tartják őket. A Quendel-család felváltva lakik Bélán és Lőcsén, aszerint, amint a lengyelországi helyzet kedvez jobban az üzletnek vagy a magyarországi, mert Quendel uram egyszersemind borkereskedéssel foglalkozik, mint ahogy Blom Mihály uram óriás disznókereskedést űz, mellékkeresetképpen pedig mind a ketten uzsorások.

A rabokkal el van foglalva egy-egy egész iroda, melynek számtalan hivatalnokai és ügynökei vannak. Nincs az a vizikátor, aki jobban kihúzná a vért, mint ezek a derék emberek. Az iroda osztályozza a rabokat. Lajstromot csinál élettörténetükről, kikérdezi magánviszonyaikat, illetőségi helyüket, szüleik vagy hozzátartozóik vagyoni állapotát, ezeket a becses adatokat azután elküldi Sztambulba a közös irodának (melyet a három cég együtt tart fenn) s míg a sztambuli iroda utána jár, hogy a beküldött adatok mennyiben hitelesek, vagy mennyiben változtak azóta, addig a rabokat ideiglenes bérletbe adja a városi polgároknak, kőműves vagy egyéb munkákhoz, hogy addig is keressenek. Roppant szépen van ez elrendezve, minden beleillik a rovátkáiba. Sztambulból megérkeznek végre a végleges adatok, becses észrevételekkel, melyeknek alapján szortíroztatnak a rabok és megszabatik kinek-kinek erejéhez a váltságdíj. Megérkezvén a pénz, megindulnak a rabszállítmánnyal a cég ügynökei, ugyanezek viszik egyúttal a Quendel uram borait Kelet felé; visszajövet pedig nagy sertésfalkákat hajtanak Szerbiából Blom úrnak. Olyan egyszerű ez, mint egy asszonyi varkocsot kioldani, pedig millió hajszálból áll.

A nagyobb vagyonok története tele van ilyen trükkökkel. A rézgarasok a munka és a verejték termékei, az aranyak az elmésség és a leleményé.

Mivel a pénz mind a városokba szaladt, a nemesurak semmit sem nélkülöztek úgy az ő kastélyaikban, mint a pénzt. Hihetetlen, mily kevés pénzük volt. Pénzt csak a gyapjúból kaphattak, vagy az eladott szarvasmarhákból, de a marhákat és juhokat rendesen elakvirálták a szerte csatangoló különböző csapatok - természetesen nyugta mellett. (Hogy t. i. *nyugodtak* lehetnek, miszerint nem kapnak értük pénzt.) Fájuk elég volt, de még akkor nem virágzottak a faüzletek, földjük is elég volt, de nem voltak még földhitelintézetek. Ki a földbirtoka révén akart pénzhez jutni, annak már harangoztak. Guzman úr régebben tizennyolc márkán vette meg örök áron Stoyanfalvát a Szepességen; ugyanezt a községet száz évvel utóbb, népei a pestisben kihalván, a tulajdonosa, egy nemeskisasszony, egy pár sárga csizmáért adta el.¹¹ Még hátra lenne a zálog. No, az meg éppen nevetséges, mily csekély áron rekedt meg egy-egy nagyobb birtok a hitelezőnél.

¹⁰ Báró Nyáry Albert által közölt okmány. Századok, 1872. évfolyam, 480. lap.

¹¹ Weber: Elpusztult helységek a Szepességekben. Századok, 1897.

Szóval a nemesúrra pénz nem mosolyog sehonnan. (Azért voltak kénytelenek harangokból veretni Bebekék, Balassáék.) A császárnak sincs. Az aerariumnak sincs. (Azért lesz kénytelen egy napon odaadni egész Békés vármegyét Harruckern péknek, hogy egypár ezer forintnyi tartozását kiegyenlítse.)

De hát valahol csak megvan a pénz is. Mondtuk, hogy a városokba szaladt. Nohát utána! Ott kell felkeresni, ahol van. S megindult a vadászat az előkelő nemes családok fiai részéről a szepesi, főképp a löcsei polgárlányok után. Megkezdték a sárosi úrfiak. Nekik van a legjobb szimatjuk. Utánuk nyomult Gömör és Nógrád. Ment, ment a hír tovább is, átlépte a Dunát. Bezerédy Miska onnan hozott menyecskét, Korb Ninát. (Az öreg Korb ötvenezer aranyforintot olvasott le az asztalra.) Babarczy Imre bécsi házat kapott Gawrin Johannával.

Ugyancsak megnövekedett Lőcsén az idegenforgalom. Tele volt a város, kivált így tél idején, úri fogatokkal, s ami járuléka ennek, nyalka fiatalurakkal, úri kocsisokkal és huszárokkal, kik házasulandó uraikat kísérték.

S csodálatos a gondviselés az ilyenekben! Az a rejtelmes természeti erő, mely megserkenti a kakasokat, hogy virradatot kukorítsanak, ugyanakkor a mennyboltra pirosuló festéket önt, mely átmázolja az éjt nappallá s így lesz a két jelenségből összhangzó egész. Csak e fenséges tünetből magyarázható ki, hogy a városi patríciusok józan, hideg fejében az a bolondság kezdett motoszkálni, hogy nemesurakhoz adják férjhez leányaikat; valami olyan kíváncsi kezdett az feltűnni, hogy reszkettek utána. Hát még a mamák! Tagadhatatlanul csábító volt: nexust keresni az uralkodó osztállyal. Milyen szép az, ha az embernek az unokáját például Prónaynak hívják, de Tótróna, vagy Jekelfalussynak, de eadem, habár csak leányágon. Sőt még a szász ifjak se bosszankodtak; hiszen magyar urak lesznek a sógoraik.

Ebből a kölcsönös vágyból született egy különös *gügyűség*. A városban nem voltak vendégfogadók. Egyetlenegy se volt. Kocsmát, sörmérést jelezve, majd minden kapu fölött ott lengette a szél a forgácpántlikákat, a szállásadás is az összes polgárság jövedelmét képezte. Egy szobácskát tartottak hátul az épületben, néhol istállót is, melyet vásárcsere kiadhattak. Egyébkor pedig nem igen fordult meg hosszabb tartózkodású idegen. Ki hitte volna azt, hogy ilyen világot érnek!

De ha lettek volna is szállodák, melyek befogadhatják a magyar gavallérokat, azzal még nem lenne megoldva, miképpen jussanak a becses portékához, melyért jöttek. Nyilvános bálók nem tartattak a városban. Céhlakomák, bíróválasztási s egyéb dínomdánomok bőven estek, de a gazdag patríciusok lányai azokon nem vettek részt. Egymás közt ugyan a patrícius-családok is összejöttek névnapokra, lakodalmakra, vagy egyéb ártatlan játékokra, de az idegenektől hermetice el voltak zárva. Hogy a párok valahogy összesodródjanak, ha nem voltak egy osztályból valók, ahhoz egy ugyanazon városban eltöltött ifjúkor kellett.

Valami olyan hely és olyan mód mutatkozott hát szükségesnek, hogy ami az akaratokba már beoltatott, az létrejöjjön. Így támadt a gügyű (házasság-összeboronáló). De nem azzal a durva ábrázatával jött, ahogy ma ösmerjük, hanem diszkréten, előkelő formában, behajporozva, menüetlépésekkel. Egy nagyműveltségű és szigorú erkölcsű öreg kisasszonynak, Klöster Matildnak, ki eddig is apró leányokat vett magához nevelésre, jutott eszébe az a gondolat (nagyon is közel feküdt), hogy kivesz három házat bérbe, falakat töret, fényes háztartást hoz össze, inasokkal, frájokkal, szakáccsal, kuktákkal népesíti be s eladó leányokat is fölvesz jó pénzért egy-egy téli tanfolyamra, előkelő magatartásra, úri allűrökre, szóval azokra a külső csecsebecsére tanítja melyek a valódi dámát ékesítik.

No, kapott ezen a gondolaton a két egymás melegétől érlelődő vágyakozás. Pedig talán nem is tudták, csak úgy az ösztön taszította őket, hogy mi lesz ebből, mivé nővi ki magát, hogy egy

kirakata lesz ez a gazdag eladóleányoknak. A nemesúrfiak kényelmesen megtekinthetik így a raktáron levő összes évi termést és megtudhatják, milyen nyomtaték jár az egyikkel vagy a másikkal s ha aztán nyélbe van ütve, mert mindent a gügyű végez, egy kis aránylagos províziót, amit előre kikötött, nem lehet tőle megtagadni.

Az öreg kisasszony, egy császári ezredesnek a leánya, anyai ágon (az anyja Losonczy-lány) sok előkelő magyar családdal volt atyafiságban, jelentékeny levelezést tartott fenn öreg úrasszonyokkal, kik disznóaprólékot küldöztek neki, ő pedig híreket - szóval nagy publicitással bírt. Reklám volt intézetének az is, amit előre kikürtölt a világnak, hogy a Szepesség két hírhedt nábobja, Quendel és Blom egyívású leányai, Quendel Mária és Blom Klára (Miklósnak a húga), egyszerre vetvén le a kurta szoknyát, az idei télen öhozzá - az oltárhoz vezető pitvarba - kerültek. No, kutyateremtette, ezek azután a nagy halak. Lesz hát majd Lőcsén elevenség a farsangkor és jó kereset. Annyi pazarló gavallér gyűlik ide, hogy mindennek fölmege az ára...

A mostani leibici Blom és a bélai Quendel unokái azoknak, kik a török foglyokon gazdagodtak. Apáik üzlettársak voltak, ők most már ellenfelek, csak a vagyon van a régi forrásból. Hogy mekkora, senki sem tudta még hozzávetőleg sem. Az ilyen vagyonokról leszalad az egyszeregy és a mese ül rájuk; toldja, kevergeti, játszik velök.

Az egész Szepesség csak azt találgatta, hogy ugyan milyen hozományt ajánlanak fel leányaikkal, egyik fősvényebb lévén a másiknál. Blom uram mindjárt őszkor beadta Kláriját az intézetbe. (Csinos kis fruska volt, villogó bogárszemekkel.) Quendel ellenben csak november elején, mikor már pompás szánút volt, rándult be leányával Lőcsére. Ott már akkor széltében beszéltek a Klári hozományát, de Quendel apó, akit nagy különcknek ismertek, senkivel se állt szóba, egyenesen Klöster kisasszonyhoz hajtattott Márikával (kinek viszont a termete volt szebb Kláriénál), és lefizetvén a tartásáért és neveltetéséért járó tallérokat, szívére kötötte, hogy olyan nevelést adjon neki, akár egy Csáky-kisasszonynak, mert hát ki tudja...

Az öreg itt a szürke apró szemeivel hunyorított és be nem végezte a mondatot, ami különben szokása volt: zárva tartani az erszényt és nyitva tartani a mondatot.

Klöster kisasszony, annak jeléül, hogy megértette, a fejével biccentett s cserébe tapintatos kérdést intézett Quendel uramhoz, hogy mennyi hozományt szánt Marinak, ha esetleg...

Csupa finomságból és udvariasságból ő is nyitva hagyta a mondatot.

- Hm - felelte Quendel -, és mennyit kínált fel Blom?

- Hát még nem hallotta a városban?

- Hát már tudják?

- Természetesen - felelte a kisasszony hanyagul -, hiszen arra való, hogy híre menjen.

- Senkivel se beszéltem.

Erre aztán elővette Klöster kisasszony a nagy fólió könyvet, melyben minden növendéknek külön törzslapja volt s felolvasta:

- Blom Klára kap négy házat; kettőt Kassán, egyet Budán és egyet Eperjesen, továbbá a szászoknál szokásos két tehenet.

- Csak ennyi? - szólt fitymálva Quendel. - Hm. Tehát arra való ez, hogy híre menjen? Menjen hát no a híre. Írjon be a Marinak nyolc házat, abból kettőt Bécsben.

Ezzel, mint aki emberül kivágta a rezet, nagy gögösen hazament Bélára, hogy ez egyszer homlokon ütötte Blomot.

Otthon azonban az asszonynak kedve jött kiélvezni az elmaradhatlan csodálatot, mely e nagy hozomány nyomában keletkezhetett Lőcsén s rávette az urát mindjárt egy hét múlva, hogy töltsenek Lőcsén egypár napot, annyival is inkább, mert Miklós fiok is ott mulatozik. Mert hát mit ér, hogy olyan nagy hozományt adnak a Marinak, ha itt Bélán senkitől se hallják? Hiszen az egész áldozatért, amit az ember a leányaért hoz, az irigységnek az a szeplője az egyetlen kárpótlás, mely a többi anyák arcát kiveri. Elmentek hát Lőcsére, de micsoda csalódás várta ott Quendelét? A város már akkor tele volt azzal a hírrel, hogy Blom uram ott járt tegnapelőtt és hallván a Quendel ajánlatát, tizenhat városi házra emelte fel a Klári hozományát, meghagyva a szászoknál szokásos két tehenet.

Csupa gúnyos mosolyok, nevetgélések fogadták a gögös Quendelét.

- Hallották? Tudják már, mi az újság? Teringette, ez a Blom! Ki hitte volna! Micsoda gavallér ember az!

Fejébe ment a vér Quendelnek, Quendelné asszonyom ellenben könnybe lábadt: »Nem élem át ezt a csúfságot, Gáspár, nem élem át, csinálj velem valamit.«

- A haramia! - hörögte Quendel. - Tönkre akar tenni. (Lecsapta dühösen az asztrakán süvegét a sörkocsma asztalára.) Félek, valami bolondot teszek.

A jelenlevő ismerősei, Gosznovitzer, Mauks Donát és még egy csomó komoly ember mindenáron le akarták csillapítani:

- Ugyan ne törje magát. Hagyja abba kegyelmed. Blom nehézfejű ember. Ki is nyilatkoztatta előttünk, hogy az még nem az utolsó szava, ha úgy hoznák magokkal a cirkumstanciák.

Hanem ezzel még csak annál jobban feltűzelték a hörcsögtermészetű kis embert.

- Micsoda? Hogy nem a legutolsó szava? Ki mondja azt? - rikácsolta szikrázó szemekkel. - Ő mondja? Hogy a fia mondja? No, hát én meg azt mondom, hogy isten engem úgy segéljen, a legutolsó. Majd mindjárt ütök én a szájára olyan pecsétet, hogy egy mukkot se szól többet.

S ezzel felkapva a sapkáját, otthagya asszonyt, sört, barátokat, rohant egyenest a Bobest-házba, fel a lépcsőkön, Klöster kisasszonyhoz, ki éppen arra tanította növendékeit, milyen kényővonalban kell meghajolnia a női testnek, mikor a lábainál térdeplő nemes lovagot az odanyújtott kezével mintegy a fölkelésben segíti. A fele leányok, kik a lovagokat személyesítették, éppen térdepeltek, mikor az ajtót föltépte Quendel uram!

- Az isten szerelméért! - ijedezett a kisasszony, a képéből kikelt úrra sandítva. - Mi történt?

- Azt maga tudja legjobban - horkant fel az öreg, fuldokló hangon. - Az az imposztor Blom koldussá akar tenni, rám licitált nyolc házzal, úgy, hogy most már tizenhat házat akar adni a lányával. Igaz-e vagy nem?

- Az csak dicséretes dolog - jegyzé meg a kisasszony szigorúan, ráncos, sovány arcán a megbotránkozás kétségtelen jeleivel, amiért nem kellő módon és kellő helyen hozatik elő ez a kényes kérdés. - Mit tehetek én ez ellen?

- De tehetek én és teszek is - kiáltá zihálva, fenyegető hangon s olyan gesztusokkal, mintha buzogánnyal pogonyítana le valakit. - Írja be a kisasszony, hogy Quendel Gáspár a tizenhat házzal szemben *tizenhat várost* ajánl fel Mari leánya hozományául.

Klöster kisasszony barna szemei olyan nagyokra tágtak ki, mint egy-egy duránci szilva.

- Tizenhat várost? - hüledezett, a Quendel uram tekintetét fürkészve. - Hát lehetséges az?

- A tizenhat szepesi várost - tette hozzá Quendel és nagyot fűjt, mint aki roppant erőfeszítést végzett a tüdejével.

- És képes erre?

Quendel elmosolyodott.

- Amit egy Quendel kimond, az olyan, mint a biblia, ha nem több.

Erre aztán megcsókolta a hozzá szaladt Marit s megígérve, hogy délután a mama is meglátogatja, lassú, méltóságos léptekkel távozott; Klöster kisasszony elkápráztatva, még a lépcsőn is lekísérte a hatalmas arany-emberkét. Az utolsó lépcsőfoknál, miután már lehült a haragja, ezzel búcsúzott a kisasszonytól:

- Igazán felbosszantott ez a Blom. Különösen azzal a két tehénnel. És csak jó, hogy már könnyítettem magamon, mert éreztem, hogy a guta kerülget. Igen sajnálnám azonban, mert én gyöngéd ember vagyok, ha valami szó szaladt volna le a nyelvemről, amelyért megneheztelne a leánya, az az izé... az a harmadik tehénke. Ah, istenem, milyen piszlicsárság ezekkel a tehenekkel! Ámbár, hm, isten tudja. No, megálljon csak. Én is csinállok valami ilyet. Írja be, kérem, hogy a tizenhat városon fölül felajánlok még egy szamarat. A leendő vőm majd ki fogja találni, hogy az a szamár kit jelent...

Édesdeden felkacagott, végigmenve a hosszú udvaron egyre kacagott és az utcán is kacagott, de ott már a mellét is verte, magában beszélgetve.

- Engem jelent... Engem, Quendel Gáspárt, hahaha.

A járókelők csodálkozva néztek utána, hogy talán megőrült. Arról azonban szó sincs; a fürge, nyugtalan emberke még a hó folyamán megindult kis kocsiján Krakkóba, a lengyel udvarhoz, ahol jól végzett, minélfogva nemrég egy második utat tett Bécsbe, ahol az aerarium is adósa, ott audienciát kért a császártól (aki személyesen ismeri a Felvidék különös bankárját), s alázatos instanciában, de amellet élőszóval is megtette az ajánlatot, hogy a lengyel zálogban levő szepességi tizenhat várost kiváltja a saját zsebéből,¹² a lánya hozományául szánva azokat. Hasonló joggal és módon bírná a lánya, mint eddig Lengyelország, de azzal a különbséggel, hogy most már Magyarország testéhez tartoznának s annak fizetnék a véradót. (A véradó nem kell az ő kis Marijának.)

A császárnak megtetszett a terv, s most Bécsből kezdi propagálni. Karácsony előtt közölte a főispán a megyei urakkal és rendekkel, a megyénél azonban heves ellenzésre talált, úgy, hogy aligha lesz a dologból valami.

Hogy miért? Isten tudja. Hiszen mindig azon jajgattak, hogy vissza kell a testhez csatolni az elszakadt tagokat. Alkalmassint Quendel a vörös posztó a szemükben. De akármiért ellenzik, csak köszönettel tartoznak érte az elzálogosított városok. Mert boldogabb életük van ott az idegenben, mint a közanya keblén maradt szepesi városoknak. *Sőt még magyarabb életük is. A lengyel kormány kötelezővé tette iskoláikban a magyar nyelv tanítását,*¹³ míg ellenben a Magyarországhoz tartozó szepesi városok iskoláiban nem tanítják a magyar nyelvet.

Ilyenek voltak a viszonyok, vidám, ragyogó farsang küszöbén állott Lőcse városa, ezer álom szövődött hozzá ama muskátlis ablakok mögött és egyebütt, midőn ez a nyomorult dobszó felhangzott ma reggel a piacon és a mellékutcákban, hogy szétkergetse a rózsaszín párákat.

¹² Meltzer Jakob: Berühmte Männer Ziepsens.

¹³ A szepességi tizenhat város pragmatikus története s alkotmányvázlata, 46. lap.

A mosolygó kék ég egy szempillanat alatt fekete, mérges fellegekbe öltözött.

A tanács kemény határozatai általános elégtelenséget szültek. Klöster Matild kisasszony állítólag szívgörcsöket kapott azzal a felkiáltással: »Hát mármost velünk mi lesz?« A kereskedők és iparosok élesen bírálták a magisztrátust.

- Ez mégse járja. A bírót megölték, az igaz, de miért kellene vele eltemetni a várost is, éppen mikor az a legelevenebbnek, legvirgoncabbnak indult? Tegnap csak holt bíró volt, most már van holt város is. Nem nő majd itt még fű se, ilyen bolond körülmények között!

Éppen a piac felé lépkedett Mauks Donát uram, a pulyáját vivén az iskolába, aki húzódozott, úgy, hogy néhol megkötötte magát s valóságosan vonszolni kellett a kis imposztort, mint a vágóhídra szánt tulkot. A megrökönyödött kereskedők tanácsbelit látván megjeleni, kijöttek boltjaikból, körülfogták, éles szemrehányások között tudakolták, miért kellett a várost bizonytalan időkre így megnyomorítani, mi volt az oka s milyen körülmények játszottak közbe?

Mauks uram hümmögött, vakarta a fejét, nyomkodta homlokát, ötölt-hatolt s azután elgondolkozván egy darabig, a következőket felelte:

- Nem állítom, hogy így vagy úgy, mert azt hinnék, hogy azért mondtam így, mert nem akartam amúgy mondani.

Amiből ugyan egyikük sem lett okosabb, csak a pulya, aki az öreg úr kínos vergődését felhasználva, kirántotta mancsocskáját az apja kezéből s úgy elszaladt a tekervényes utcák valamelyikébe, hogy arra a tatár se akad rá délig.

Továbbra is rágódva e szerencsétlen intézkedéseken, voltak, akik azokban a bosszúállási viszketegségen kívül valami mélyebb bölcsességet is láttak.

A hatóság ugyanis eddig se nézte jó szemmel, hogy a magyar urak ide jártak horgászni s a legsúlyosabb halacszkákat kihúzták, de mert semmi regulaellenes nem volt benne és befolyásos nagy urak jónak és hasznosnak ítélték *a szászoknak a magyar fajba való elvegyülését* (ez volt a formula), egyenes úton semmit se lehetett ellene tenni. Hát fogták magukat és nem egyenes úton akadályozták meg, csinálván Lőcséből egy gyászoló fekete várost, ahol nincs zene, nincs mulatság, nincs élet, ahova eszébe se jut virágot tépni jönni valakinek, mert itt a virág is csak a ravatalhoz való.

...De iszen van a lőcsei tanácsban annyi ész, hogy három országnak is elég volna.

NYOLCADIK FEJEZET

VITAM ET SANGUINEM PRO VICECOMITE NOSTRO

A városokban lakó nemesek nem jól érezték magukat. Mint a díszfenyőfák nem tudtak megélni elvegyülve a cserfaerdőkben. A városokban lakó nemesek nem élvezhettek más jogokat, mint a polgárok; a város statútumai kötelező erővel bírtak rájuk nézve is, szóval, a polgárok domináltak fölöttük, ezt pedig egy nemesember kevélysége nem bírhatja meg.

A nemesember tehát jobb szeretett élni a falakon kívül, ahol nagyobb veszedelem és nagyobb szabadság volt. Hadi kalandok sűrűn kínálkoztak. A nagy urak az ő nagy dologtalanságukban mindig főztek valami olyat, amihez a kurtanemesek kardja kellett. Azért aztán a falvakban szerettek lakni a hétszilvafa tövében, a parasztok közt, itt ők is urak. Az, hogy egy-egy nagyúr is lakott ott, mint például Görgön Görgey Pál, az nem bántotta őket, sőt inkább lendületbe hozta a lelküket, mivelhogy a nagyúr is csak olyan tagja a szent koronának, mint ők, gyöngy az igazi gyöngy, ha olyan, mint egy mogyoró, vagy ha olyan, mint egy kölesszem.

Görgön a Bibók-, Fehér- és Vállay-famíliákról maradt emlékezés, akiknek némi földesekiek voltak a határban. Házuk alig különbözött a parasztokétól, csak éppen abban, hogy ambitus volt rajta, mert az ambituson való pipázás hozzá tartozott a nemesember legjobb ismertető jeleihez.

A Bibókok háza közvetlen a Görgey-kastély déli bástyájával szemben állt. Veszedelem idején, ha az ágyúk dolgozni kezdenek, a lőrésiken át éppen a torkukba esik a Bibók-kúria, s úgy leszdedik egy-két köhintésre, hogy vályog vályogon nem marad. Bizony nagy ostobaság volt oda építkezni. Nemcsak én mondom, de mondták ezt a Bibókoknak mások is. Csakhogy a Bibókok erre is meg tudtak felelni, mutatván a címerük, egy fára kúszó koronás mokus köriratát: »Tunc ego vero ultra ero« - hogy hisz *akkor én is odaát* leszek, vagyis a lőrésiken belül; amiben gyöngéden volt kifejezve az örök hűség az oligarcha Görgeyek iránt, mintegy átadva a pecsétgyűrűn és a címeren az odatartozás és ragaszkodás fogadalmát a következő ivadékoknak is.

Azon a napon, mikor Lőcsén a bíró testét a ravatalra tették, körülbelül dél felé a Bibók-udvaron két fiatal suhanc, két Bibók-testvér egy fekete, makrancos lovackával vesződött, melyet mindenképp szerettek volna nyereg alá szelídíteni; az öreg Bibók annak ígérte közülük a lovat, aki meghódoltatja, de a Horka (ez volt a kanca neve) istentől elrugaszkodott, engedetlen állat volt, rúgott, harapott, ágaskodott s a nagy ágaskodásban többnyire hanyatt vágódott. A Bibók-fiúk mindent megpróbáltak vele s rendre potyogtak le róla, ami csak olyan játék volt a nagy hó miatt, mintha valami finom dunyhára estek volna. A kopjás kis kapunál egy csomó kíváncsi ember, gyermek és öregasszony nézte a fiatal lovasok mulatságos erőlködését. Puff! Már megint leesett a Miska. Uccu most! Józsi ült fel. Hopp-hopp! Vigyázzon! Mindjárt beszalad az istállóba!

Többféle megjegyzéseket tettek a kapunál ácsorgók.

- Alkalmasint háború lesz - vélte az egyik paraszt.
- Csak nem bomlott meg, hogy legyen.
- A Bibókok nyereg alá szoktatják a lovukat, már ez csak jelent valamit.
- Honnan tudnák a Bibókok?

- Honnan? - morogja egy öreg béres, a pipája kupakját lecsattantva. - Az ilyen nemesembernek megérzi a vére. Lám, például az enyém is mindig megérzi, mikor kell neki a köpölyöző vas.

- No, ha csak akkor lesz háború, komám, mikor ez a ló odaviszi a Bibókok valamelyikét, akkorra ugyancsak hosszú üstöke nőhet a legfiatalabb csillagnak is.

- Már az igaz, hogy rakoncátlan egy dög, pedig olyan szelídnek néz ki, ha a vályúnál látja az ember, hogy cérnaszálon is el lehetne vezetni.

E pillanatban különös vándor közeledett a kapuhoz a Lócse felől vezető országútról letérve és a kovácsműhely melletti szűk közön lépegetve. Valami tarka női wikler volt a testén, a deréknál szíjjal szorítva össze. Hosszú haja kuszáltan hullott vállára a kopott báránybőr csalma alatt, melynek elől fölfelé hajlott a karimája. Csikos tarisznya lógott a vállán, az egyik csizmája kását kért, és egy madzag által tartotta fenn a talp a fejfelé való összefüggést. A vándor lehetett vagy ötven esztendő, erőteljes, brontesz férfi, az egész feje csupa szőr, csupa szakáll, bajusz és szemöldök, e sok szőrből villogott elő két éles, fekete szem, mint a hiénáé. A homlokon egy nagy, széles forradás futott végig félívben és a jobb fülnél végződött. A nyakában közönséges kötélén egy rezes fringia lógott, verdesve, amint lépett, hol az egyik, hol a másik lábát. Az idegen ügyet se vetve a báméskodókra, belépett a kapuajtón a Bibók-kúriára.

- Jó napot, kedves öcséim - mondá, meg sem emelintve a fővegét.

Az egyik Bibók, aki a Horkán lecsúszott nyeret igazgatta, ki tudja már hányadszor, megütődve a »kedves öcséim« kifejezésen, bosszúsan pillantott fel s látván, hogy a jövevény szót se várva, egyenesen az ambitusra lép és a pítvarnak tart, ahonnan zenei ütemre rotyogó ételek illata párolog ki a tűzhelyről, rárivall:

- No, mit akar ott?

A jövevény elkacagja magát s feleli színészies pátosszal, minden szót megnyomva:

- Hát semmi egyebet, édes testvéröcséim, feleségemnek fiai, csak meg akarom nézni egy kicsit, él-e még édesapánk?

Valami furcsát kezdett erre sejteni a nagyobbik Bibók s otthagyván a nyeret, meg a Horkát, loholt be az idegen után a szobába, mialatt a künnlevő bámész népek s a kastélybeli dologtalan cselédség, hallván az idegen szavait, elkezdték azokat, mint valami különös lakatot, feszegetni, s elméjük kulcsával nyitogatni.

»Azt mondja, testvéröccsei? Hát talán egy öregebb fia is volt Bibóknak az első feleségétől? (Mintha hallottak volna is ilyenfélét a faluban.) De az idegen azt is mondta: »Feleségemnek fiai.« »Nem érti ezt az ember.«

Egy darabig vártak a kapunál, hogy majd kijön - mert érezték, hogy valami rendkívüli eset. Alkalmasint amolyan csatangoló katona lesz vagy spion, aki mindenféle hazug ráfogásokkal férkőzik be a családokhoz. No, majd kikergeti öreg Bibók uram a bikacsekkkel. De bizony nem jött az ki, hiába várták. Sőt a Józsi gyerek is bekötötte a Horkát az istállóba és ő is bement, a Miska gyerek ellenben kijött egy zöld kancsóval és a pincekulcsokkal. Hm, hát mégis érkezett »valakijök«, bort visznek be.

Most még érdekesebbnek látszott az idegen megjelenése, hiszen olyan kevés nevezetes dolog történik a faluban, szétszéledőben is fúrta az eszüket a nagy rejtély, mignem a Kramacsó Mátyás háza előtt a legelső öregasszonnyal, Vojka Mártonnéval találkozva, az egész főlshedett anyagot eleibe tálták, mire az elméjének egy villanatából előrántotta az eseményt teljes egészében és rettenetes mivoltában.

- Szentisten, atyám! - kiáltá a kezeit összecsapva. - Hisz az a Bibók Zsiga, aki a Thököly-csatákban elesett.

- De ha elesett, akkor nem lehet az.

- Ha elesett, hát felkelt - vágta ki magát Vojkáné. - Ne zavarjátok az embert! Hányszor van az, hogy valaki ott marad a csatákban, ellenség fogságában, aztán mikor már régen holtnak hitték, egyszer csak megjelenik. Bibók Zsiga az, ha mondom, meg merek rá esküdni, mert úgy van az, hogy Zsiga úr már akkor házas volt, s a feleségébe, míg a táborozásokból haza várták, egyre hiába várták, beleszeretett apránként az öreg Bibók, a vén kecskének is jó a só. Zsigáné pedig akkoriban finom só volt. A mostani viceispán édesapja, aki ugyancsak nagy kujon volt és megnézte a szépet, váltig ilyen sorrendben emlegette a görögői nemes családokat: »Bibókné Fehér Vállai«. No, hát ezekbe a fehér vállakba beleszeretett az öreg Bibók, s miután tanúk holtnak állították Zsiga fiát, oltárhoz vezette Zsuzsi asszonyt. Két fiú lett a házasságból s most, hogy Zsiga úr megkerült (mert itt sülyedjek el, ha nem ő az), csak ő mondhatta, amit mondott: »Kedves testvéröcsém feleségemnek fiai, él-e még édesapánk?« Szentisten, atyám! Milyen hajmeresztő dolgok sülnék ki ebből. Hát megkerült, hazajött. Oh, jaj, oh, jaj!

S ezzel megfordult s mint a nyíl, egyenest, nagy fejcsóválással és kéztördeléssel, a Bibók-portának tartott. Marjákné asszonyom (mert isten vezeti az ő kiválasztottainak lépteit), éppen akkor készült el a herócesütéssel, melyből görögői szokás szerint, gyermekágyban fekvő koma-asszonyának, a kovácsnének, abban a szent pillanatban vitt szép fehér asztalkendővel letakart tányérban kóstolót, mikor Vojkáné a kastélykapu mellett átment; a két jeles asszony majdnem egymásba botlott.

- Tudja-e, mi történt? - kérdezte mohó lihegéssel Vojkáné, egyszersmind felelt is. - Az történt, édes lelkem, hogy hazajött az öreg Bibók Vincéné ura, Bibók Zsigmond.

Marjákné nem mindjárt fogta fel a dolgot, bizonytalanul és várakozva tekintett Vojkánéra.

- Hát nem érti? - kiáltá. - Két hites eleven ura van most otthon.

Dehogy is nem értette Marjákné! Értette az mindjárt. Lángész volt ő ezekben, hanem apránként szerette élvezni az ily csemegét, kicsinyke kanállal szedegetni ki a jót, nem pedig felhőrpinteni egyhuzomra.

- Két eleven ura, mondja? Vagyis a mostoha fia és az első ura, vagyis fia a mostani urának, akinek ő a hajdani menyje! Ugye így mondja? No, hallja, ez valami irtózatos. Hát igaz lehet ez? Hát látta már valaki?

- Nem látta azt még senki. Hanem én már tudom. És látni is fogom, most egyenesen oda tartok, mert ha nem láthatnám, talán meg is bolondulnék a nagy kíváncsiságtól.

Marjákné is gondolt erre egyet. Kezében volt a herócés tányér. Miért ne vihetné Bibókékhoz, egy kis kóstoló ürügye alatt - a komámasszony pedig hadd várjon délutánig.

- Mintha összebeszéltünk volna - felelte Marjákné -, én is éppen oda megyek, egy kis finom tésztát viszek a nemzeti asszonynak. Oh, szegény feje, mit fog csinálni? Karácsonykor egypár fűrt szőlőt küldött az urunknak, bámulatos, hogy úgy megmaradt. Némely asszony tudja az ilyet eltartani. No hát, gondoltam, kéz kezét mos, s ha nem vihetek is valami ritkaságot, legalább a jó szándék nyújtsa ki, ha csak a körme hegyét is.

Együtt mentek most már Bibókékhoz, felfogván a szoknyaikat, mert az istállókból lefolyó trágyalé felolvasztotta a havat egy darabon s pocsolyává változtatta. Vojkáné elhadarta útközben a részleteket s figyelmeztette Marjáknét a pitvarban:

- Úgy tegyünk, mintha semmit se tudnánk.

- Hát tudunk valamit? - szólt Marjákné. - Hiszen nem tudunk. Csak egy kis ártatlan beszélgetés volt köztünk. Ez az egész.

Amint benyitottak a hátsó szobába (csak azt fűtötték Bibókék télen), figyelemreméltó jelenet bontakozott ki eléjük. Ott ült az asztalfőn, kigombolkozva, az idegen, a ludaskásás tál előtt, melyből a májdarabokat halászta. Jóízűen evett, csak úgy csurgott homlokáról a verejték. Szögletes arcának minden vonaláról elégedettség sugárzott ki, nagy szakállá közepén egy vörös fonál jelezte, hogy az előbbi étel valami paradicsomos folyadék volt. Mellette ültek jobbról-balról a Bibók-fiúk, a fiúk közt az öreg Vince hófehér hajával. Ő nem evett, csak a tányérjára bámult és a reszkető ujjával dobolt az abroszon. Bibókné asszonyom se holt, se eleven, az almáriumnál a tányérokat törülgette, mintha a sírból kelt volna ki, olyan sápadt, pedig egyébkor még helyrevaló asszony, ami nagy ritkaság, mert azt mondják, hamar elcsenevészedik a virág, ha penészes karóhoz kötik.

Nyomasztó csend uralkodott a szobában. Mindenkinél az orra vére folyt. Még a kutya is mogorván feküdt szétterpeszkedve az asztal alatt és az elhagyított lúdcsonthoz hozzá se nyúlt.

Bibóknét kínosan érintette a két nő látogatása. De csak meg kellett erősítenie a lelkét és szóba állni velök - ha már a föld alá nem süllyedhet. Vojkáné valami rostát jött elkérni kölcsön, holnapra, Marjákné ellenben átadta a kóstolót az »alispán úr meghagyásából«.

- Köszönjük alássan - felelte az asszony gépiesen, kiborítva a süteményt a saját tányérjukra, melyet az asztalra tett.

- Örülök, hogy úgy esik ennek a kis semmiségnek az elhozatala - próbálta a társalgást megkezdeni a ravasz Marjákné -, mikor éppen vendégük van a nemzeti asszonyéknak.

S egy fürkésző, de mosollyal vegyített pillantást lövellt az idegen felé, Bibókné azonban egy szót se válaszolt. Látszott rajta, hogy terhére vannak a látogató asszonyok.

- No, ez nehéz dió - gondolta Marjákné, de azért még nem adta fel a reményt. Az öreg Bibók felé fordult.

- Meghagyta a tekintetes alispán úr, hogy adjam át a nemzeti úrnak is szíves üdvözlétét.

Az aggastyán makogott valamit, amit nemigen lehetett érteni, de ahelyett váratlan helyről piroslott ki a siker. Az idegen nagyot húzott az előtte álló zománcos kancsóból és így szólt, Marjáknéra szegezve a két vérbefutott szemét.

- No, annak a bőrében se szeretnék most lenni.

- Az alispán urat tetszik érteni?

- Igen, Görgey alispán bőrét értem.

- Pedig hej, nem utolsó hely az ő bőrében lenni.

- Máskor elhiszem, hanem most nagyon fenekednek ellene Lőcsén. Onnan jövök. Olyan határozatokat hoztak ott ellene, hogy nem adnék a fejéért egy rézpitykét.

- Szentisten! - riadt meg Marjákné. - Olyan nagyon haragusznak rá? De hát miért, istenem, miért?

- Hát nem tudják, mi történt künn a vadászaton újév napján? - csodálkozott az idegen s csodálkozásában megint húzott egyet a kancsóból, majd oda tolta öreg Bibók elé vidáman.

- Igyék atyámuram is, az ebugatta. Lesz, ami lesz. Nem érdemes azon búsulni, hogy én élek.

De Marjákné nem hagyhatta a témáját, akármilyen érdekesnek ígérkezett is a másik.

- Hiszen tudjuk, jó uram, hogyan tudnánk. De amit kegyelmed mond...

- Én csak azt mondom, hogy rossz fát tett a tűzre.

- Incselkedett velök egy kicsit - szépítette Marjákné.

- Köszönöm szépen az olyan incselkedést, hogy agyonlövi a bírót.

- Hiszen már úgymint hatvannégy éves volt. Csak nem akart talán örökké élni?

Nagyot kacagott az idegen.

- Kendből jó isten lett volna, anyóka - mondá és harmadszor is húzott a kancsóból, melyhez az öreg Bibók hozzá se nyúlt -, könnyen bánna el a bűntettekkel.

- Oh, pedig én buzgó keresztény vagyok, nagy jó uram. Igaz, hogy a templomba nem járok, mert az ebédet kell főznöm, a tekintetes alispán úr meg nem eheti a más főztét, hanem azért minden lefekvéskor, amint eloltom a gyertyát és leeresztem, megkövetem alássan, a szoknyáimat, elmondom az én napi imádságomat, olyan az én lelkem, nagy jó uram, mint egy fehér galambé, dehogyis pártolom én a gonosz tetteket, csak az az egy hibám van, ha hiba, hogy a véretem is odaadnám az uramért, és ha már fenekednek ellenében a löcseiek, százszor odanyújtanám a nyakamat öhelyette. De hát csakugyan fenekednek? És mit akarnak, kérem alássan?

- Azt majd csak magának a viceispán úrnak mondom meg - felelte Bibók Zsigmond (mert csakugyan ő volt). - Délután úgymint egy kis dolgunk lesz a színe előtt. Nem készül valahova délután?

- Úgy gondolom, itthon lesz.

Marjákné nem folytathatta tovább a beszélgetést, búcsúzott és hazasietett, miután ott künn a sárga földig leszólta a hazaérkezett Bibókot.

- Utálatos egy ember. Olyat mutat, mint egy hegyi bunyik. A híres Jánosikot láttam egyszer, de jóval becsületesebb arca van. És még anyókének nevezett a szemtelen! Pedig öregebb nálamnál. Oh, szegény Bibókné, szegény Bibókné!

Elválván Vojkánétól, lihegve futott haza, hogy az alispánt értesítse a nevezetes esetről és jelezze a rossz híreket, melyeket Zsiga úr Lőcséről hozott, de már elkésett, legalább részben, mert míg ő Bibókéknél járt, azalatt a fiatal Görgey György érkezett meg a kastélyba lóháton s töviről-hegyire elbeszélte a Lőcsén történeteket és a városi tanács bosszút lihegő határozatait.

Az alispán sápadt volt, mint a fal, bágyadság, kimerülés látszott a szemein és egész magatartásán. Amint figyelmesen hallgatta öccsét, szinte fölélénkült egy kicsit.

- Azt gondolod, az életemre törnek? - kérde csendesén.

- Azt nem mondhatom. Annyira talán mégse vakmerőek, hogy Szepes vármegye alispánjához merjenek hozzányúlni. Hanem azért jó lesz oda nem jönni, mert a szász nehezen bolondul meg, de ha egyszer megbolondul, hát nagyon megbolondul.

- Abban igazad lehet - mondá az alispán. - Azt az örömet nem teszem meg nekik, hogy oda-menjek, mert ahhoz nekem kellene megbolondulni, márpedig mégiscsak inkább ők bolonduljanak meg.

- Legokosabb lenne, ha bátyámuram elvonulna innen, mondjuk, vagy egy fél esztendőre, apámuramékhoz Toporcra. Addig elpárolog a haragjuk.

- Hogy megszökjem? Nem, azt nem tehetem. Egyrészt azért, mert gazdátlanul maradván jószágom, mindenemet feldúlnák, tönkretennék. Másrészt nem tehetem, mert Görgeynek hívnak.

- Hát nem fél itt?

- Azt meg én nem mondhatom. Sőt bevallom neked, hogy félek, de nem Lőcse városától. Ezek a falak elég erősek, s ha egy kicsinyt begyakoroltatom a jobbágymat s egypár jó zsoldost fogadok melléjük, akárki ellen is meg tudom magamat védeni. Akitől én félek, az...

- A császár?

- Nem, az a kisbíró. Attól a kisbírótól félek én, öcsém, aki énbennem lakik, s aki már Kaint is megbüntette annak idején és azóta mindenkit, aki így vétkezett. Tegnap óta a hatalmában vagyok és érzem a sújtó kezét. Mindjárt az első perctől kezdve elvette étvágyamat, álmomat, nyugalmaimat s ami egyebet a világból még meghagyott, az már igen keveset ér.

- Attól tartok, nagyon sötéten nézi a dolgot, Pali bácsi.

- Megadom magamat sorsomnak - felelte az alispán rezignációval. - Tudtam, hogy valami ilyes vége lesz egyszer szertelen heveskedésemnek, küzdöttem ellene minden erővel, úgy látszik, hasztalan volt.

Görgey Pál tényleg már tegnap meg volt rendülve, mikor a visszaküldött hajdú meghozta a hírt, hogy a lőcsei bíró meghalt. Nagy nyugtalanság fogta el. Azok a titkos hangok szólították, melyek ilyenkor a falakból is kihasadnak. Este a félhomályban a Kramler bíró alakja látszott kilépni a szobaszögletekből. Éjjel, mikor a szemét behuntya, legott jött a bíró és leült az ágya szélére. Felkelt, felöltözött inkább, minden szobában meggyújtotta a gyertyákat s úgy járkált fel s alá egész éjjelig, elgondolván az eset következményeit. Majd leült az íróasztalhoz s leveleket írt; egyet Dessewffy Károly referendáriusnak Bécsbe, másikat necpáli Justh Mihálynak Budára, melyekben vázolta a közte és a lőcsei bíró közt támadt egyenetlenséget s annak ilyen szerencsétlen kimenetelét, kérvén az illető urakat atyafiságos szeretettel, hogy az egyik az udvarnál, a másik a nádorispánnál adogassa be az esetet olyan formában, hogy az valami főbenjáró causa criminálisnak ne tekintessék. »Hiszen, ha az a kis árva lányom nem volna, nem sokba tekinteném a halálokat sem - végzé -, de így kénytelen vagyok instanciázni kegyelmeteknél. Elég baj nekem, hogy az istennél nem bírom elvégezni ezt a tettemet, ne nehezítsék meg gonddal teli fejemet az világi hatalmak, öfelsége és a méltóságos nádorispán, amilyen idők járnak, bizony még hasznomat is vehetik. N. B. Kramler bíró nem volt nemesember.«

A két levéllel mindjárt reggel útra kelt Preszton, ami egy kis enyhülést okozott neki. Azt hitte, ezzel körülbelül el van igazítva a dolog törvényes része. Arra, hogy Lőcse városa annyira élére állítsa a kérdést, nem gondolt. A macska fél Lőcsétől, nem én - gondolta magában, abban a hitben, hogy legfeljebb éles beszédek lesznek a városházán, vagy hogy egy deputáció verődik össze a főispánhoz, amelynek eredménye az lesz, hogy hosszadalmas pertraktálások után az alispán (mármint ő) egy sajnálkozó nyilatkozatot tesz a megyei közgyűlésen, mely a polgárok büszkeségét legyezgeti és vagy száz forintot izzad ki a városi kórházra, esetleg más célokra, ami viszont a kapzsiságukat elégíti ki. Ilyenben szokott a városok haragja elgőzölgönni. Hanem az a határozat, hogy a város mindaddig gyászt visel, s hogy a Kramler bíró keze bebalzsamoztatván, csak akkor temettetik el, ha rajta bosszút állnak, ez mégis meghökkentette. E hókuszpókuszok neki is imponáltak. A titokzatosságban roppant erő van. Hogy mily komolyba veszi, eltitkolta Gyuri előtt, de látszott, hogy gondolatokba merül. Kezeit hátra rakva, méri a

szobát s szemeiben némi élénkség gyúl ki. Az új irányból érkező veszedelem inkább felvillanyozta, mintsem leverte. Volt egy kis új táplálék a lelkének. Ellenséges mozdulataik ellen védekező mozdulatokat eszelni ki. Ez legalább szórakoztatni fogja. Hiszen mégiscsak szívesebben harcol szászokkal, mint kísértetekkel.

- És nem tudod, milyen terveik vannak?

- Nem tudom, Pali bácsi. A szászok nagyon tudnak hallgatni. De ha közlékenyek volnának, nekünk megyei embereknek akkor sem árulnák el, amit forralnak. Mi csak annyit tudtunk meg a megyeházán, amennyit ők láttak szükségesnek nyilvánosságra hozni.

- Sokat érne, ha megtudhatnál egyet-mást. Beszélj bizalmasan Grodkovszkyval, az hű emberem és a Pálfalvi feleségének udvarol. No, mért rezzentél úgy össze? Vagy talán te is fiam, Brutus?...

- Nem én, Pali bácsi.

- Elpirultál, imposztor, de én azért mégis elhiszem. Hát beszélj Grodkovszkyval. Ígérd meg neki nevemben, hogy szolgabíró lesz, ha valamit megtud az asszony révén. Pálfalvi papucs alatt van, s még a tanács titkait is ki bírja belőle húzni az asszony, különben is locsifecsi ember. Ha valami lényegeset megtudtok, staféta hozza akár éjjel, akár nappal.

- Természetesen.

- Most pedig eredj, mutasd meg magadat Marjáknénak, hadd lássa, hogy itt vagy. Talán még megszaportítja az ebédet valami kedvenc ételleddel.

Egyedül maradván, még egyszer átgondolta az eseményeket s mit lehetne ellenők tenni. Nem lehetetlen, hogy haddal támadják meg a löcseiek, rágyújtják a kastélyt és kipörkölik belőle. A városnak ágyúi vannak és rendes, begyakorolt őrsége, mely elég jól tud bánni a fegyverrel. Egy éjjel itt toppanhatnak.

Ezeket az esélyeket görgette elméjében, mikor visszajött Gyuri.

- No, van már valaki, Pali bácsi, aki jobban tudja a történeteket, mint én.

- Hol? Ki? - kiáltá mohón az alispán.

- Marjákné beszélt valakivel, aki most érkezett Lőcséről.

- Ez az asszony aranyat ér - mondá az alispán. - Hadd jöjjön be rögtön.

- Mondtam neki, de most nem jöhet be, mert éppen gyúr valamit és a rántással is baja van.

- Az ördög vigye a rántását.

Kisvártatva bejött Marjákné és elújságolta a Bibók Zsigmond megérkezését, kit eddig holtnak hittek a faluban. A múlt éjszakát Lőcsén töltötte és ott rémhíreket szedett fel. Azt mondja, egy rézpitykét sem adna a tekintetes úr fejéért. Különben eljön délután, elbeszéli, amit tud, személyesen.

- Bizony lesz vele elég baja a tekintetes úrnak - végezte Marjákné. - Nem tudom, hogy osztogatja meg őket. Egy asszony és két törvényes férj. Az egyik a fiú, a másik az apa. Tudom, ilyen pöre se volt még a tekintetes úrnak.

- Ismertem fiú koromban ezt a Bibókot. Már akkor is sokféle zsírral volt megkenve. Zsoldos csapatot szervezett csöcselék népségből, s hol Thökölyt szolgálta, hol a császárt, aszerint, ahogy fizették. Különös, hogy most, annyi év múlva, megkerült. (Éppen akkor - tette hozzá gondolatban -, mikor ilyen emberre van szükségem.) Életerős ember még?

- Valóságos vasgyúró. Tele van a képe forradással, lógott az már talán akasztófán is.
- Küldje el hozzá a hajdút, hogy mindjárt ebéd után akarok vele beszélni. Most pedig lásson a tálaláshoz.

Egy-kettőre megvolt az ebéd. Csak ketten ültek az asztalnál. A patvaristáknak ma külön tálalnak a nagy ebédlőben. Az alispán jóval vidámabb lett, szemben ülén öccsével, gondúzó tokaji mellett. Mindenről beszélt, csak az »esetről« nem, mintha elfelejtette volna. Emlegette, hogy Osgyánba készül húsvétkor, a Rózát meglátogatni. De milyen nagy már. És milyen kedves leveleket ír. »Majd felolvasok neked egyet délután.« Akkor aztán elhallgatott, mintha a lelke e levelek tartalmában éledegne, mire lassankint elborult a homloka s váratlanul így szólt Gyurihoz:

- És te mit tanácsolsz nekem ebben a dologban?
 - Én? Melyik dologban?
 - Ebben az emberölési slamasztikában.
- Gyuri elmosolyodott.
- Oh, istenem! Én tanácsoljak a vármegye legokosabb emberének?
 - A maga ügyében, édes öcsém, mindenki számár, tehát mégis...
 - De én a mások ügyében is számár vagyok, Pali bácsi.
 - Mindegy. Mégis mondd meg, mit tennél az én helyemben?
 - Megmondjam?
 - Kérlek.
 - Hát én mindenekelőtt lemondanék az alispánságról.

Az alispán nyugtalanul mozdult meg.

- Látom, igazad van. Tudniillik abban, hogy számár vagy. Miféle bohóság lenne akkor vetni le a legerősebb páncélt magadról, mikor a legtöbb golyóbis zuhog a melledre.

Görgey Gyuri elvörösödött. Bántotta, hogy a nagybácsi úgy lehurrogta.

- No, hát én úgy fogtam fel - védte magát -, hogy az alispáni tisztség nem éppen páncél, hanem gyönyörű köntös, mely nem egészen az illetőé, aki viseli, egy kicsit azoké is, akik három évi tartamra a testére húzták, hogy benne ékeskedjék. S ha mármost az a kilátás van, hogy a testemnek irányzott golyóbisok azt a szép köntöst is ki találják lyukasztani, ami nem az enyém, hát egyszerűen levetem.

Görgey Pál kezéből kiesett a villa. Ez az okoskodás homlokán ütötte. A hirtelen benyomások embere volt. Odanyújtotta a kezét öccsének.

- Úr vagy. Úri módon gondolkozol. Meggyőztél, kölyök. Lemondok az alispánságról.

S ezzel be sem várván az ebéd végét, csak az idegeinek engedelmességgel, nyomban a patvaristák ebédlőjébe sietett, ahol vagy hat léhűtő úrfi vendégeskedett, nagy zajjal, disputával. Egy öreg írnok, Morton Muki ült az asztal végén, az töltögetett mindenkinek. Az alispán csak ritkán kívánta meg ezt az eleven társaságot. Többnyire egyedül ebédelt.

Megparancsolván, hogy mához két hétre össze kell hívni a vármegye nemességét Görgőre egy értekezletre, három csatlós vigye az összehívó leveleket a megye különböző vidékeire. Az öreg írnokot vállon érintette.

- Magával egy kis tanácskozásom lesz, Morton.

- Parancsoljon a tekintetes alispán úr.

- Jöjjön be a szobámba.

Az öreg írnok elsápadt. Még olyan se történt, hogy az alispán vele tanácskozzék.

- Nono, előbb csak egye végig az ebédet.

Az öreg Morton Muki tehetséges ember volt, mint skriba öregedett meg a szepesi alispánok oldalánál. Abban a nagy fejben annyi volt beraktározva, mint akár a rozsnyói káptalanban. Az egész akkori közigazgatási tudomány az őt ujjában volt beraktározva, amellet olyan emlékezőtehetséggel bírt, amely bámulatra ragadta az embereket, hú ember is volt, megbízható, nem korhely, nem kártyás, csupán egy hibában szenvedett, amelyért nem boldogulhatott, de ő azt nem sejtette, mert különben abbahagyta volna. Tudniillik olyan szépen tudott írni, hogy messze földön emlegették. Állítólag a nádorispán, kihez gyakran kerültek fel a szepesi alispán előterjesztései vagy valamelyes aktái, a zsebében hordozgatta, mindenféle mutogatván, hogy mire viheti egy ügyes emberi kéz a betűvetés egyszerű mesteriségét. A Morton Muki betűi élni, nevetni és csillogni látszottak a szép, komoly diósgyőri papirosokon. Olyasvalami volt már az, amiről a szepesi alispán nem mondhatott le többé. Úgy tudta már azt az emberiség, hogy a szepesi alispán iratai a legszebb manuscriptumok az országban, mint hogy a rimaszombati csutorák a legjobbak, a kassai dóm a legszebb, a bécsi Szent István-torony a legmagasabb és a miskolci pácolt sonka a legízesebb. Szegény Morton Mukit nem lehetett onnan elvenni. Örökös írnoknak kellett maradnia. Pedig az eszére nézve akár konziliarius is lehetne - csak hogy arra sok ember találta, míg ilyen skriba nincsen több. Nem tudom én, mi lesz, ha egyszer neki is elkezd a keze reszketni.

Alighogy megtörülte a száját, félénken bekopogott az alispánhoz.

Az alispán pertu volt vele abból az időből, amikor még ő is patvarián volt, négyszemközt tehát, ahol nem megy a méltóság rovására, csak te-nek szólította az öreget.

- Nem hallottál valaha valami Bibók Zsigmondról?

- Dehogynem - felelte a skriba, mindjárt első lélegzetre. - Az egy idevaló görgői nemes, az öreg Bibók Vincének a fia.

- Mi történt vele?

- Meghalt még valamikor a Thököly-csaták idejében.

- Bizonyosan tudod?

- Bizonyosan nem tudom, mert nem voltam ott, ahol meghalt, de azt bizonyosan tudom, hogy az utána kérdezősködő feleségének ezt feleltük, mint alispáni hivatal, még a tekintetes Görgey János úr alispánsága alatt.

- Ne beszélj! De már arra persze nem emlékszel, hogy kiféle, miféle szerzet felesége volt.

- Dehogynem. Hiszen én tisztáztam le az iratot. Krakkói asszony volt. Hogy is csak? Valami Jaszenszkája Vanda.

- Hej, ha az az irat még megvolna.

- Alkalmassint meglesz valahol a megyei levéltárban. Világosan emlékszem, hogy a krakkói polgármestertől jött a megkeresés, mintha most is előttem állna a pecsétje.

- Régen lehetett?

- Bizony van már vagy tizenhat-tizenhét esztendeje, ha nem több. Akkor Toporcon voltam az alispán oldalánál s kérdést intéztünk illető Bibók Zsigmondra vonatkozólag az itteni szolgabíróhoz, aki egyszerűen azt felelte, hogy Bibók Zsigmond meghalt, s felesége máshoz ment férjhez.

- Hm. Az a szolgabíró talán én voltam.

- Nekem akkor felötlött a dolog - folytatá a vén írnok -, mert miképpen tudakozódhatik a feleség az ura után, ha tudja, hogy meghalt, s miképpen nem tudja, hogy meghalt, ha már máshoz ment férjhez? Ezért maradt meg az eszemben.

- S nem emlegetted azt előttem is valamikor? - kérdezte az alispán.

- De bizony emlegettem egyszer, mindjárt amikor idejöttem és a volt Bibók Zsigmondnét megismertem. Igenis fölvettem a kérdést.

- No ugye? Mert homályosan derengett a fejemben, hogy erről az imposztor Bibókról tőled hallottam valamit. De hisz ez, ha így van...

- Egy kis bigámia - egészítette ki Morton. - Ezt mindjárt akkor láttam, de mit kezdjünk a holttal patvart? Egyszerűen azt feleltük a krakkói polgármesternek, hogy meghalt.

- No, ugyan rosszul feleltétek, mert úgy hallom, él.

- Hogy él? Lehetetlen!

- De nemcsak él, hanem ma meg is érkezett a faluba. Sőt, ha nem csalódom a künn hallatszó csoszogásokban, hát éppen itt van.

A huszár lépett be, jelenteni, hogy Bibók Vince van itt a feleségével s kegyes bebocsáttatásért esedeznek a viceispán úr színe elé.

- Ketten vannak?

- Egy harmadik úr is velök van.

- Akkor én talán elmenjek? - fordult az írnok kérdőleg az ura felé.

- Várj még egy kicsit. Figyelmeztetni akarlak, hogyha még eddig nem szóltál, hallgass ezentúl. Terveim vannak ezzel a Bibókkal. Mihelyt pedig bevégezitek a meghívók szétküldését, be kell menned Lőcsére, kikeresni a krakkói iratot a levéltárban, ha még megvan.

Morton távozása után szerény kopogás és krakogás hangzott az ajtó előtt, majd a »szabad«-ra beléptek egymás után, elől a fehérhajú Bibók, roskatag lábaival, melyek sötétszürke botosokban végződtek, felsőtestét báránnyal bélelt bekecs fedte, vékony, vályús nyaka ellenben vörös-fehér-zöld színű harasztból horgolt kendőbe volt becsavargatva. Az aggastyán után a közös feleség tipegett, vöröscsíkos nagykendőbe kötött fejéből csak az ijedt szemei látszottak ki és az orra. Kezében vékony kendőcskét tartott, mellyel hol az orrát, hol a könnyes szemeit törülte. Legutolsónak következett Zsigmond úr, abban a furcsa ruházatban, melyben megérkezett, csak a szabályját hagyta otthon. Fesztelenül, otthonosan lépegetett a csinos, ősi képekkel díszített teremben, mintha örökké ilyenben mozgott volna, az íróasztalig jutva, ahol Görgey ült, pökhendi módon előre lépett s odanyújtotta kezét az alispánnak:

- Ego sum Sigismundus Bibók.

Az alispánnak azonban mind a két keze el volt foglalta; az egyikkel könyökölt, a fejét nyugtatva rá, a másikkal a csibukja száját tartotta.

Zsiga urat ez a hidegség megzavarta, némán meredt rá. Roppant imponáló volt az alispán komoly, zordon nagy feje. Maga a megtestesült hatalom. Az öreg Vince úr lábait lassú reszketegség fogta el. Az alispán észrevette és így szólt:

- Üljön le, Bibók bátya; kegyelmed is leülhet ifiasszony.

Ami egyszersmind azt is jelentette, hogy Zsigmond úr maradjon állva.

Az aggastyánt egy hatalmas köhögési roham lepte meg, annak az ereje alatt lehuppant egy székre. Nagy, kínos csend következett. Az alispán várakozva tekintgetett hol az egyikre, hol a másikra.

- No, mi a szó? - kérdé végre.

Mire hátravetette a fejét Bibók Zsigmond s nemesemberhez illő módon, latinul kezdte előadni az esetet. Görgey félbeszakította:

- Az öregek búzája kerül legelsőbbben garatra a malomban. Kegyelmed mondja el, Bibók Vince, mi hozta hozzám.

Az aggastyán láthatólag összeszedte erejét, megrángatta elől a bekecsét, hogy jobban álljon, megtörülte a száját a bekecse ujjával, aztán nyöszörgő, gyenge hangon, mely szinte darázsdön-géshez hasonlított, ugyancsak latinul kezdte ecsetelni, hogy életének békésen evező csónakját, mely immár a végső kikötőhelyhez közeleg, milyen csapás és veszedelem érte váratlanul.

- És mi legyen az? - kérdezte az alispán gépiesen.

- Megérkezett a fiam - nyögte fájdalmas hangon -, a fiam, akit holtnak hittem s akinek a feleségét, amint az tudja is a tekintetes alispán úr, isten és emberek előtt a hazai törvények szerint hites házastársamul vettem s vele fiaikat nemzettem a hazának és a dicsőséges nemességnek.

- Hm, ez bizony baj - morogta az alispán -, de minthogy az ifiasszonyról is van szó, mért nem beszél kegyelmed magyarul? És mindenekelőtt azt mondja meg, miért jöttek ezzel hozzám?

- Azért jöttünk, rogo humillime, hogy tessék köztünk rendet csinálni - rebegte az aggastyán magyarul, kezeit könyörgésre téve össze.

- Egyenesen azért jöttünk, tudván a tekintetes alispán úr bölcsességét s mindenekben való tökéletességét - szólt közbe Zsiga úr mézes-mázos hangon.

- Mert így egy percig se élhetünk egy fedél alatt - folytató Vince úr, hófehéren, lenge haját hátrasimítva s a magyar szöveggel kiesve egyszersmind a kifejezések előkelőségéből a népiesbe -, azt se tudván, hogy melyik malac ki ökre.

Az alispán megsajnálta a reszkető aggastyánt, kinek arcán a kétségbeesés sötétlett, egy kis ravasz rést nyitott meg előtte.

- Tehát ez az úr fia kegyelmednek? - szólt Bibók Zsigmondra mutatva. - Tényleg ő a fia? Nézze meg jól.

- A véremet csak nem tagadhatom meg - felelte az aggastyán.

- A kegyelmed egykori férje ez? - kérdé az asszonytól. - Ráismer?

- Ráismerek - mondá az rekedten, fojtott hangon, anélkül, hogy ráemelné a szemeit.

Az alispán bosszúsan morzsolgatta a bajuszát és Bibók Zsigmondhoz fordult.

- Hát hol volt annyi ideig, mért nem adott jelt életben létéről?

Hiszen csak az kellett Zsiga úrnak, hogy beszabaduljon a múltjába, kalandok, élmények, vitéz tettek színes birodalmába. Hogyan esett el a hazáért Thököly zászlói alatt az eperjesi pázsiton. A környékbeli nemesek közül többen láthatták elestét, ott küzdött mellette a Görgöre való Vállay Frici is, aztán Fehér Károly, Csemiczky Gábor Farkasfalváról, nem csoda, ha itthon halálát mondták. Ami azt illeti, nyilván eltemetik vala a halottak között, ha az egyik németnek, azok közül, akik a csatatér eltakarításával voltak megbízva, meg nem tetszett volna a szép rámás kordován csizmája (a lőcsei Mikucska varrta remekbe), s mielőtt feltették volna a sírgödörbe szállító targoncára, le nem próbálja húzni a lábáról. Ebben a nagy rángatásban a sajgó fájdalomtól egyszerre fölszisszent, s íme, látták, hogy él. Így került a kórházba s aztán a labanc sereghez. Ott volt kénytelen szolgálni évekig, míg alkalomadtán átszökött Lengyelországba. Erre az időre esik a Thököly betörése Erdélybe, amit hallván, lengyel nemesekből és vasgyűrő parasztleányekből csapatot szervezett, mellyel sok viszontagság közt behatolt ugyan Erdélybe, de szerencsétlenül a kurucok helyett Heister kezeibe került, majd évekig tartó fogságba jutott az olmützi várba, ahol egész időig kuksolt s legfeljebb a madártól küldhetett volna üzenetet, azt is csak akkor, ha a cellájában levő patkányok változtak volna át madarakká s röptek volna ki az ólmos ablakon, egyenest Görgő felé.

A »kapitány« mindezt hosszan, szélesen beszélte el, mindenféle kitérésekkel, mialatt az alispán hallgatta is, nem is, tudván, hogy sok ebben a mesei elem. Inkább az ügy velején forgatta elméjét s midőn Zsiga úr bevégezte a curriculum vitae-t, letette a csibukját csendesen.

- Az eset igen egyszerű - mondá jóakarató szelídséggel s mindhárman érdekesülten csüggték ajkain. - Bibók Zsigmond előadása szerint csak azt állapíthatom meg, hogy semmi üldözendő bűnt nem látok, kegyelmek mind jóhiszeműek, tehát nem vétkesek. Dixi.

- Úgy, de atyámuram azt akarja - szólt Bibók kapitány -, hogy a tekintetes úr döntse el, kié legyen az asszony. Sőt mindnyájan ebben állapodtunk meg.

Az alispán a fejét rázta:

- Ebben én ítéletet nem mondhatok, mert a házasságok az égben köttetnek, én pedig csak Szepes vármegyében vagyok viceispán, az égben én semmi se vagyok. Az isten szolgálai talán tehetnek változást, de csak más okból. Ebből nem. A törvény ebben az esetben világos. Az asszony azé, akivel előbb esküdött.

- No, ugye mondtam? - bizonykodott Zsiga úr diadalmasan.

Az öreg Bibók szeme könnybe lábadt.

- Ne vedd el tőlem a Zsuzsát, Zsiga. Te már elszoktál tőle - nyöszörögte ügyefogyottan. - Ne menj el, Zsuzsa, ne hagyj el. Mivé lennék én tenéklküled? Oh, tekintetes alispán úr, könyörgöm a jószágos szívéhez, ne engedje tőlem elvenni a Zsuzsát... Inkább odaadom mindenemet. Térdre borulva kérem, tekintetes alispán úr, tekintse tisztességben megőszült fejemet, gyámoltalan öreg voltomat, tekintse azt, hogy a Bibókok mindig hű szolgálai voltak a Görgey-nemzetségnek. (A kezeit tördelte.) Kihez menjek, hova menjek panaszsra, én fölséges istenem?

Az alispánt mindjobban meghatotta az aggastyán bánata.

- Vigasztalódjék, bátyámuram, de lássa, ami törvény, az törvény...

- Oh, jaj, miféle törvény az! - tört ki az öreg. - Istenasszonynak festitek ti földi hatalmasok s egy vak bestia. Azt mondja a törvénytek, hogy az asszony a fiamé, holott most már körülbelül csak annyi köze van a fiamhoz, hogy egy pap egyszer beírta, mint házastársakat, egy könyvbe, míg énvelem, akinek két fiát szült, összeforrt úgyszólván egész élete. Ha nálam marad, a fiam elveszti feleségét, de ő még java férfi, könnyen találhat másikat, ha neki ítéletek, én elvesz-

tettem a feleségemet s egyszersmind fiaim anyját. Aztán én csak rövid ideig élek, egyik lábam a sírban. Ő még visszakaphatja az asszonyt. Neki megmarad a reménye. Nekem az se marad.

- De én is szeretem ám a feleségemet, atyámuram - ellenveté Zsiga úr, nyegle hangon. - Az én szívem sincs kőből. De mert atyámuramnak is engedelmes fia óhajtanék maradni, igazán megbolondulni való, hogy mit tegyek.

- Mindig jó gyermekem voltál - s az öreg úr mécsese most már eltört, sírni kezdett, mint egy gyerek -, Zsiguca, Zsiguca, legidősebb fiacskám, kívánj tőlem akármit, csak a Zsuzsit ne kívánd!

A szeretett asszony pedig, akiért ez a versengés folyt, ott állott ezalatt némán, roskadozó inakkal, reszketve, mint a nyárfalevél, szemeit lesütötte s mereven nézte a padlón a téli napfény táncoló játékát.

- Nos, talán lehetne valamely békés megoldást keresni - mond az alispán -, de ezt nem a szepesi alispán tanácsolja, hanem csak Görgey Pál. Nem okvetetlenül szükséges mindent a papok orrára kötni. Az eset végre is rendkívüli, nem lehet közönséges mértéken latolni. Kegyelmetek úgy élnek ezentúl is, ahogy akarnak. Kinek mi köze hozzá? Hanem ez főleg attól függ, hogy az ifiasszony mit akar. Még eddig egyetlen szavát se hallottam, azért csak ki a színnel. Halljuk.

Az asszony sápadt arcát gyenge pír festette át s még lejjebb húzta a kendőt az arcára.

- Legjobb lesz - mondá akadozva -, legjobb lesz, ha a tekintetes alispán úr kivitet engem innen és lenyakaztat az udvaron, akkor legalább mind a két Bibók özvegy lesz.

- Ostoba asszonyi beszéd - bosszankodott Görgey. - Azt mondja meg, tiszta szíve szerint, kit választana élettársul, ha például a törvény megengedné? No, mért nem felel?

Habozva emelte rá lázban villogó szemeit.

- Nem merem megmondani - lihegte.

- Úgy? Ebben igaza lehet. Jöjjön át a másik szobába s ott gyónjon meg nekem, mint a papnak.

Átvezette a szomszéd benyílóba, hol nagy ügyel-bajjal kihúzta Bibóknéból az igazi véleményét.

- A mostani uramat megszoktam, hozzáöregedtem s a fiaimtól is szégyenelném visszamenni a régihez.

Az alispán, ámbár tetszett neki az asszony elhatározása, nem bírta eltitkolni meglepetését.

- Sohasem hittem volna. Hát az öregecske még...

Egy elhárító mozdulatot tett kezével az asszony, mintha vissza akarná kergetni azt a csúf gondolatot, mely az alispán szavaiból volt kilépőben.

- Nem akarok már én asszony lenni - szólt elpirulva és most szinte csinosnak látszott. - Maradok, ha lehet, a gyermekeim apjával.

Görgey szíve táján egy kis melegség támadt. Váltig lélekemelő látvány egy tiszta asszony. Ez a Bibókné legalább így festett.

- Hát majd valahogy úgy próbáljuk összeütni - biztatta meg bizonyos szokatlan gyöngédséggel, aztán kiküldte a másik szobába, beszélítván helyette a két Bibókot.

Nagy rábeszélő tehetsége volt, világosan, tisztán tudta magát kifejezni, ami sohase tévesztheti el a hatását, s milyen segítség ehhez a nimbusz, hogy a legbölcsebb ember a vármegyében, a legjobb koponya. A hit ebben többet ér a valóságnál.

- Nemes atyámfiái - kezdé a barátságos lényébe öltözködve -, én csak azt mondom tanácsképpen, ha már a sors ilyen furcsa helyzetbe keverte kegyelmeteket, vágjanak hozzá jó képet s ne vigyék ki a botrányt a véka alól a dobra. Ha a sors így intézte el, nyugodjanak bele, mert az is bírós nem jó vele kikötni, nagyon erős ökle van. Az asszony bevallotta nekem, hogy ő maga is a nyugalomra vágyik s szívesen maradna a régi férje mellett. Hát beszéljék meg egymás közt, most itt mindjárt. Azután majd egy kis külön beszédem lesz kenddel, Bibók kapitány.

Bibók kapitány mélyen sóhajtott, az égre emelve szemeit.

- Pedig hogy szeretem ezt az asszonyt.

- De hallod, hogy velem akar maradni - mondá gyermekesen dicsekedő hangon az öreg, és szemei élénken csillogtak fel.

- Csakhogy az én jogos tulajdonom ő - vitatta a kapitány a mellére ütve.

- No, azt nem lehet egészen így mondani - vágott közbe Görgey -, mert hisz az asszony, ha akarja, megindíthatja kegyelmed ellen a válópert is s föltéve, hogy helyes okokat tud találni s talán tud, mert hiszen kegyelmed se említette, hogy kolostorban élt volna azon idő alatt, míg szabad volt, és ha esetleg tudakozódni talál valahol Lemberg vagy Krakkó körül, ahova menekült... (kiszámított ravaszsággal mélyeszté rá sejtelmes tekintetét), kisüthet valamit.

Zsiga úr összerezzen s szelídebb húrokat kezdett pengetni.

- Mondja meg hát apámuram, hogyan akarja?

- Mondtam már, fiacskám, hogy a Zsuzsi nekem maradjon.

- Az ő kedvéért jöttem haza - fakadt ki Zsiga úr keserűen.

- Isten meg fog áldani, kedves fiam - felelte az öreg kenetesen -, hogy szegény apádat meg nem fosztod egyetlen istápolójától.

- Hogy isten meg fog áldani, az igen szép és biztató jóslás kegyelmedtől, uramatyám, de a jóslásokból meg nem élek. Hiszen látja rajtam, hogy üres zsebbel jöttem haza, lerongyollott ruhában.

- Hát mit kívánsz, mondd meg?

- Úgy gondolom, hogy ha ennyire ragaszkodik Zsuzsihoz, vigye őt a kisebbik házba, nem bánom.

Az öreg elszontyolodott erre, szemrehányólag fordult a fia felé.

- Zsiga, Zsiga, hiszen te *öreg szász*t akarsz énbőlölem csinálni.

A szászoknál volt szokás két házat építeni egy telken; öreg napjaira a kisebbik házba, melyet »köhögő«-nek is hívtak, vonult a gazda s átadta a mesterség vagy a gazdaság vezetését a legöregebb fiának. Zsiga úr kívánsága tehát egyenesen az volt, hogy a gazdai szerepet adja át neki az öreg úr, ő maga pedig húzódjék a kertben levő házikóba, melyet Bibók Gábor, nagyapjuk, aki a család fénykorában viceszolgabíró és kutya gyerek volt, szeretőjének, a szép veres hajú Kádár Ágnesnek építtetett. Az illető perszóna ugyanis ide járt Lőcséről nyaralni.

Sehogy se tetszett az öreg Vincének, hogy a birtokot kiadja a kezéből, kézzel-lábbal kapálózott ellene, már majdnem elmérgesedett köztük a szóváltás, mikor az alispán újra fölvetette velök a tárgyalási fonalat.

- Ne akarjon mindent, bátya. Meleg cipő, meleg kályha való kendnek arra a rövid időre, ezt kösse ki magának írásban. Értem, hogy jobban szeretne ifjú szász lenni, mint öreg szász, de ha már a fia ilyen áldozatot hozott, nyissa meg a markát kegyelmed is és adja át neki a birtokot, kikötve a tartást a saját és a másik két fia részére naturálékban és pénzekben, mindaddig, míg majd halálával a rendes megosztzkodás bekövetkezik a kiskorú testvérekkel.

Vince úr a fejét vakarta.

- Nem lehet az, tekintetes uram, hogy már én ezentúl semmi se legyek. Nem bírom én azt megszokni.

Zsiga úr elmosolyodott.

- Férje lesz a Zsuzsinak. Hát az semmi?

- Hiszen az igaz, szeretem, nem élhetek nélküle, de...

- De nem adok érte semmit - vágott a szavába gúnyosan a kapitány. - No, úgy is jól van. (Megrázta a vállait és úgy tett, mintha kifelé indulna.) Szegény Zsuzsi, téged ugyan kevésre becsülnék itt! Dehogy hagylak itt, dehogy. Magammal viszlek a nagy világba, majd csak megélünk valahogy.

Az öreg elérékenyült, újra kibuggyant szeméből a könny, míg homlokán nagy verejtékcseppek gyöngyöztek.

- Hát nem egyeznek meg? - mondá az alispán kurtán, türelmét veszítve. - Elmehetnek.

Erre aztán megadta magát Vince úr, odanyújtván kezét a fiának.

- Isten neki, Zsigus, légy hát te a gazda ezentúl.

Ekképpen végezvén, átmentek a dolgozósobába, hol nagy szorongatások között vára-kozott az asszony, hol az egyikre, hol a másikra nézett lázas szemgolyóival. Mind a két embere vidám volt. Zsiga mórlikálva meghajtotta magát előtte, mímelvén az akkori nemes lovagokat:

- Megvan a kötés, *mama*.

Ebben aztán az is jelezve volt, hogy kinek jutott. Ő azonban apróra szerette volna tudni, de az alispán másképp parancsolta.

- Maga mármost menyecske, menjen haza, minden úgy lesz, amint akarta, de azt előbb írásba kell tenni.

Míg a kontraktust megcsinálták a patvaristák, azalatt az alispán kikérdezte Bibók kapitányt a löcsei dolgok felől. Őtöle tudta meg azt az új adatot, hogy a bíró vérével miként kerített be Nustkorb szenátor uram egy darab területet az ő földjeiből, hogy azt a szász privilégiumok alapján, mint véren szerzettet, elpereljék. (Oda fogom nekik engedni - gondolta magában az alispán.) Zsiga úr szemfüles ember volt, azt is el tudta mesélni, hogy Nustkorb uram milyen királyi nyilatkozatra alapítja a jogigényét. Zsiga úr ott volt véges-végig a karzaton tegnap s mindent megjegyzett magának, mert Zsiga úr éles szemmel mindjárt felismeri a magot, melyből a viszályok és torzsalkodások teremnek. Zsiga úr mindenütt ott van, ahol ott kell lenni. Ma is éppen akkor ment a Görgey földje mellett hazajövet, mikor a löcsei hivatalos közegek is megjelentek, hogy körülkarózzák a vérrel szegélyezett táblát. Majdnem szóról-szóra elmesélte a bohókás földfoglalás cinikus módját, miképpen hurcolták a megsebesült bírót hárman a nyitott sebével s nyomogatták azt, hogy a vér szívárogiék, míg csak a lelkét ki nem lehelte.

- Talán meg se halt volna - kiáltott fel az alispán megkönnyebbülten.

- Nagyonis valószínű - vélte Bibók. - Hiszen a tanácsban is az volt eleinte a nézet, míg le nem nyomta az ékesszólás, meg a kapzsiság.

Az alispán arca fölengedni látszott s majdnem vidáman kínálta meg székkal Bibókot.

- Üljön le, kapitány, és gyújtson rá. Bizonyosan pipás ember. Aztán mondja meg nekem őszintén, milyennek tartja a helyzetet? Maga tapasztalt ember, tud ítélni a jelekből, a hangulatból.

Zsiga úr nem sokat kínáltatta magát, sokkal szemtelenebb volt; levett egy csibukot a pipatóriumról, belecsiholt a taplóba, aztán elterpeszkedett egy széken, a lábait szélesen szétvetve, pöfékelni kezdett, s míg a nyirkos dohány meg nem gyúlt, hajsókálva a csibukot, egy árva szót se mondott.

- Furcsa - jegyzé meg végre, sercentve a foga közül -, hogy a kakas elalszik, ha hajsókálják, a tűz meg kigyúl.

- Nem erről kérdeztem - szólt türelmetlenül az alispán, akit kellemetlenül érintett a kapitány konfidens modora.

- De éppen hogy arról beszélek, domine spectabilis, vicecomes, mert nem bírom egyszeribe eltálatni a lőcsei viselkedésről, hogy csak kakasberzenkedés-e vagy pedig igazi tűz.

- Hm, persze - ümmögött az alispán s nem minden csodálkozás nélkül emelte szemeit a szőlóra.

- Vagyis hagyni kell és nem piszkálni, hogy elaludjék, ha egyszerű kakasberzenkedés, vagy pedig mozogni kell-e a para bellum si vis pacem elve szerint, ha igazi tűz - mivel ebben a lőcsei dologban éppen megfordítva jelentkeznek a következmények.

- Kapitány! Maga, úgy látszik, okos ember.

A kapitány hunyorított bal szemével, mely jelentékenyen apróbb volt a másiknál, az arcidegnek valamely összehúzódása miatt és színre is különbözött.

- Csak tud az ember egyet-mást - vonogatta a vállát szerénykedve, mialatt olyan füstöket eresztett ki, mint egy kanonoki kémény.

- Éppen azért vagyok kíváncsi, miképpen ítéli meg az esetet.

- Igazi tűznek tartom. Mégpedig veszedelmesnek. Minden azon fordul meg, szerintem, hogy ki lesz az új lőcsei bíró. Oda kellene hatni, hogy valami békés hajlamú tutyimutyi ember kerüljön a megüresedett székbe.

- Hm. Ebben van valami - gondolkozott az alispán fennhangon s hovatovább nagyobb érdeklődéssel hallgatta a hazakerült kalandort.

- Ha Gosznovitzer lesz a bíró, mindenféle vakmerő merényletekre el lehet készülve a tekintetes úr, mert az kegyetlen, vérszomjas kutya, az arcvonásából olvastam ki; ha Nustkorb találna győzni, az kapzsi, ravasz és erélyes, képes arra, hogy bérgyilkossal vagy méregkeverővel tétesse el az útból, mert ez a legolcsóbb és legkevésbé veszélyes mód; legjobb volna, ha Mostelt választanák, jólelkű, higgadt, okos ember, kiegyenlítésekre hajlandó.

Az alispán gondolkozott. Talán csakugyan lehetne erre hatni gróf Csáky főispán vagy a tárnokmester útján. Majd így szólt:

- Nem gondolja, hogy esetleg itt Görgön támadnak meg haddal. Nem hallott ilyesmit?

Bibók kapitány vállat vont.

- Semmit se hallottam, de mindent hihetőnek tartok, oly nagy az ingerültség.

- Tudja-e kapitány, mit gondoltam?
- Majd megtudom, ha megmondja a tekintetes úr.
- Van egy pár ágyúm s egy csomó markos jobbágyom. Azt vettem tervbe, hogy minden eshetőségre nézve megerősítem magamat, legalább ideiglenesen, míg a dolog így vagy úgy rendbe nem jön, s ebben főleg kegyelmedre gondoltam, hallván ma megérkezését. Nem volna-e hajlandó egy kis húsz-harminc főnyi zsoldos csapatot szervezni, csatangoló katonákból és lézengő nemesekből (tele van velők ez a vidék), akik fölesküdvé, szolgálatomra lennének a kegyelmed vezérlete alatt s begyakorolnák hadi foglalkozásra most télen át a jobbágyaimat is?
- Hogyne volnék hajlandó - kiáltott fel a kapitány, örömtől mámoros hangon. - Hiszen a mesterségem.
- Tehát célszerűnek tartja?
- Olyan biztonságban lesz itt a tekintetes úr, mint a gyermek a Szűz Mária kötényében.
- És legalább felelünk, ha megtámadnak.
- Mit? Megtámadnak? Megeszem egész Lőcse városát.
- Mik a föltételei, kapitány? - kérdezte továbbá az alispán. - Mert clara pacta boni amici.
- A szokásos zsold, hiszen tudja a tekintetes úr, és mi is tudjuk, hogy gavallérral, Görgeyvel van dolgunk. Ami magamat illet, hát mindenekelőtt egy kis rangemelés kérék. Legyek ezentúl ezredes, ne kapitány.
- Ahogy akarja, kedves Bibók. Ezen átestünk.
- Azonfelül csinos felszerelést kívánok, mert lehet, hogy a közönséges embert nem teszi a ruha, de a katonát bizony teszi.
- Van a ruhamagazinban sokféle, maradt a régi Görgey-bandériumoktól, válasszon a kedvére, aztán olyat lehet varratni a többinek is. Ha akarja, mindjárt odavezetheti a kasznár.
- Az bizony célirányos léssen, mert szó ami szó, nem jöttem haza fejedelmi pompában, úgy, hogy még a falubeli kutyák is megugatnak ebben a gúnyában, mintha sohase láttak volna művelt embert.
- Hát megegyeztünk?
- Igenis, megegyeztünk! És amint a ruhát magamra húzom, az annyi, mint az eskü a zsoldosoknál. (Ámbátor a hitet is letehetem.) Akinek a ruháját viselem, övé az éjjelem és nappalom, vérem és életem, míg a ruhája rajtam van.

Görgey csengetett és a kasznárját, Valkányi Sámuel uramat hívatta, aki nagy alázatosan állított be.

- Vezesse el ezredes uramat a ruhamagazinba, ahol egy katonaruhát választ ki.

A magazin vagy arzenális (mert így is nevezték) hátsó részében volt az épületnek, melyhez majd minden ős ragasztott valamit, úgy, hogy a leglehetőlenebb építési abszurdumok jöttek ki; oly függelék is volt a kastélynak, melynek hogy az emeletére jussanak, előbb a pincébe kellett lemenni s különböző alagutakon át eljutni az épület középső részébe, ott felmenni a padlásra, mely véges-végig nyitva volt, s ott ereszkedni le az épülethez ragasztott szárny első emeletére. Éppen ilyen körülményes helyen volt az arzenális - vagy csak a furfangos kasznár vezette ilyen cikornyásan a gyanús kinézésű óbester (de ugyan melyik királynak az óbestere?), hogy ne tudjon soha magától odatalálni.

Két terjedelmes szoba volt az arzenális, négy század története hevert itt. Öreg nyergek, íjak, penészsverte lándzsák, ruhák, puskák, kardok, vasak, fibulák, pallosok, bilincsek, mindenféle kínoeszközök a régi korból, nagy összevisszaságban. Nyalka banderisták ruhái, amilyenekkel lakodalmakra vagy ünnepélyekre jelentek meg a régi oligarcha Görgeyek. Egy-két elfoglalt zászló se hiányzott. Az értékesebb holmik, úgy mondotta a kasznár, János úrnál vannak Toporcon, mert ő az öregebbik, hanem azért itt is akadt egy és más, amire vigyáznia kellett most Valkányi uramnak, egy-két ezüst kengyelvas, egy kis rubinköves buzogány, melyet valamelyik szász comes Görgey használt az Árpádok idején, ezüsttel pikkelyezett nyeregtakarók, ezüsttel kivert kantárok. Volt egy színarany patkó is, mely a Szapolyai János lakodalmán, mikor Lengyel Izabellával esküdött, a Görgey Mihály lova lábán fénylett. A lónak természetesen négy lába volt (bár lett volna több), hát patkónak is négynek kellene lenni, de elkallódtak. Darvasné vitt el egyet, János úr a másikat, a negyedik pedig állítólag már akkor, a lakodalom napján, esett le a lovacska lábáról. Ugyan jól járt, aki megtalálta.

Valkányi uram nemigen engedte szabadjárá az ezredes urat, aki szédült-bódult a kedvére való látványtól, mert ő még a paradicsomot is bizonyosan úgy képzelte, hogy nyergek, lódingok, cifra tarsolyok, damaszkuszi pengék lógnak a tubafák ágairól.

Részint körös-körül a fogasokon lógtak a bandériumi ruhák, részint szuszékokban voltak elrakosgatva, az egerek és molyok paráznsága ellen, kámforporral meghintve és dohánylevelekkel beborítva; ezeket sorba kinyitogatta a kasznár: »Tessék választani, óbester uram.« Volt ott minden korbeli szabású ruhanemű, Bocskai-módi, Bethlen-módi, leffentyűs kalpagok, vitézkötéses dolmányok, kacagányok, a Görgey Márton pandúrjainak a világos mákszínű csurapói és krispinjei, mert ez a híres katona már pedzette azt, amit csak a XX-ik században vesznek észre a potentátok, hogy a kékbe játszó, mákszín posztóba öltöztetett csapat bizonyos nagyobb distanciáról láthatatlan, összefolyván a ruhaszínek a levegő színtelenségével, hiába meresztené szemét a legélesebb látású figyelő az őrtornyokban.

Zsiga úr sokáig válogatott, nagy habozással. Éppen ahogy a mostani francia királyról, a napkirályról mesélik (bizony még Görgöre is eljutott a híre a kasznárhoz), hogy szinte egész délig nem tud felöltözködni határozatlanságában, ha a komornyikja többféle köntöst tesz eléje reggel. Zsiga úr azonban végre mégis kiválasztott egy seregélyszínű dolmányt, finom morva posztóból, egy rókamálos bekecset, meg egy vörös nadrágot, mely egész térdig sárga zsinórokkaal volt kiteremtettéve s azt a kívánságát fejezte ki, hogy mindjárt szeretné felhúzni a cókmókot, hát hagyja a kasznár úr egy kicsinyt magára. Valkányi uram ürügynek gondolta ezt s kijelentette apperte:

- Már engedje meg a vitéz úr, de azt nem tehetem, ám ha tetszik, öltözködjék fel, de csak az én jelenlétemben.

Bibók úr kifakadt:

- Ejnye, a kirielajzomát, hát kinek néz engem az úr? Így mer velem beszélni? Ezer szerencséje, hogy otthon hagytam a kardomat.

Erre az indulatos kitörésre egy szót se válaszolt a kasznár, leakasztott a falról két egyenlő élesre fent kardot és átnyújtotta az egyiket.

- Ha úgy tetszik, vitéz úr. Én is voltam katona.

Bibók ezredes megvetőleg legyintett a kezével.

- No, csak ne okoskodjék. Nem akarom mindjárt vérengzésen kezdeni.

Ahelyett, hogy átvette volna a kardot, hozzáfogott a rongyai lehámozásához, szélesen ide-oda dobálva őket. A kasznár azonban mindenre kiterjedő figyelemmel, nehogy elvegyüljenek a többi ruhák közé, egy lándzsa hegyével nagy gonddal tologatta az egyes darabokat együvé s aztán felszúrta a lándzsára és egyenkint behányta a kályha torkába, hogy később megégesse, »nem a szag miatt - mint utólag indokolta -, mert az égett ruhaszagot nem szeretem, nem is a ruhák csekély értéke, hanem az esetleges lakóik miatt.«

Zsiga úr ezalatt gyorsan magára szedte a kiválogatott ruhadarabokat, csak a sarkantyús sárga csizmával, mely nagyon össze volt száradva, küszködött hosszabb ideig, de végre ez is sikerült a szokásos káromkodások ereje mellett, hogy: »Dagadjon meg az előbbeni gazdád a purgatóriumban, vagy ahol van.«

Kidülleszté a mellét s panyókára kapván a bekecsét is, békülékeny hangon kérdé, miközben kihúzta, illegette magát:

- Szép? Mi?

- Egész más ember lett kigyelmed - felelte a kasznár egykedvűen. - Az ördög se ismerné meg.

- Meghiszem azt - felelte negédesen -, de hátha még a sok mindenféle mohától megszabadíthatnám a koponyámat. Nézze csak, amice, nincsen valakije, aki fecskerőptiben lenyírná egy kicsit a hajamat és szakállamat?

- Van bizony. Az öreg Jóska.

- Ugyan legyen szíves, ha kiérünk ebből a labirintusból, adja át nekem egy pillanatra azt a borbélyt.

- Nem borbély az, hanem juhász.

- És hol tanulta a mesterségét?

- Hát iszen mindég birkákat nyírt.

- Kasznár bácsi, úgy veszem észre, maga egy lucskos szájú, impertinens ember.

Egyszerre fiatalnak képzelte magát a nyalka ruhában s lebácsizta a nálánál fiatalabb kasznárt, kinek nyers modora bántotta, de egyszersmind gondolkodóba ejtette; ezzel az emberrel nem tanácsos kikötni.

Leérve, a kasznár elvezette a juhászházba s a fizimiskáját rábízta az öreg Jóskára, aki egy-kettőre munkához látott a birkanyíró ollóval.

- Gondold meg, kivel van dolgod - ripakodott rá az ezredes. - Halál fia vagy, ha meg találasz szúrni, vagy ha garádicsokra nyírsz.

Megijedt a juhász és vigyázott, olyan csínján bánva az ezredessel, hogy egy selyeműrűvel sem különben, hanem sikerült is a munka, és mikor vége volt, maga is gyönyörködve nézett végig az átalakított koponyán.

- No, ezt megnézheti akárki.

Az ezredes is meg volt elégedve s borraivalót kezdett keresni a ruhák zsebében, hátha ott felejtett volna vagy egy petákot az előbbi viselőjük, hanem biz az nem tette. Bosszantani látszott őt ez a körülmény, majd hirtelen felkiáltott, mintha csak most jönne rá:

- Persze, a levetett ruhámban felejtettem az aprópénzemet. Hát addig is, isten áldja meg.

- Barátgaras - dörmögte a juhász kedvetlenül.

Bibók uramra, mire visszatért az alispán előszobájába, már az apja se ismert rá, ki pedig türelmetlenül várta a kész írással. A kényes, daliás katona amint benyitott csörömpölő kardjával, önkénytelen tisztelettel állott fel a gyöngé szemű aggastyán, mert valami »nagy marhának« képzelte, és mikor az a Zsiga hangjával szólította meg, hogy »kész-e már a kontraktus, apám-uram?«, riadtan nézett szét, honnan származhat a csodálatos hang, s nem látván semmi teremtet lelket a fényes öltözetű lovagon kívül, babonás remegés szállta meg, míg nem a legvégén minden a legszebben kitudódott, s példás egyértelemmel az alispán úr színe előtt aláírták a kontraktust, mely a birtok átadásáról s ennek fejében a családnak fizetendő vitalitiumról szólt - azaz aláírták volna, de minthogy a szerződésbe az öreg úr belevétette azt is, hogy Bibók Zsigmond Flatt Zsuzsanna volt felesége, ezidőszerint Bibók Vincéné asszonyom irányában semminemű igényt nem táplál, az alispán elszakította az írást, mert azt mondja, a törvények és a társadalmi erkölcsök ellenére ilyesmit nem enged írásba tételni, az asszony nem olyan portéka, mely adás-vevés céljaira szolgálna, az asszony olyan különös ingatlan ingó, melyet eladni, sőt haszonbérbe adni se lehet, minélfogva be kellett várni, míg a diákok még egyszer elkészítik az írást, melyben az asszonyról szó se legyen. Az ilyesmit másképp kell megcsinálni. Miért teremtet volna az isten mozgatható szemidegeket az embereknek, ha nem azért, hogy azok tetszés szerint kinyithassák vagy behunyhassák a szemeiket? Volenti non fit injuria. Ha Bibók Zsigmondnak nem kell az asszony, az asszonynak pedig nem kell Bibók Zsigmond, ellenben Bibók Vince nem élhet Bibók Zsigmondné nélkül és ő is szívesebben marad Vince mellett, miért kelljen három embert megnyomorítani, hogy a nagy Moloch, a Törvény jóllakjék?

A régi magyar urak még másképp fogták fel az igazságszolgáltatást. Nem a könyvekben lapoztak, mikor az igazságot keresték, hanem azoknak az életviszonyaiban, akik az igazságért hozzájuk fordultak. Fiskálisok még akkor nem voltak. Az állami gondviselés még akkor nem volt olyan hóbotos, hogy szándékosan kreált volna kitanult mestereket, kik az emberek közt támadt egyenlenségeket, patvarokat, melyeket neki (az állami gondviselésnek) hivatása gyorsan elsimítani, orvosolni, ébren tartásuk, piszkálják, mélyítsék és sokszorosítsák. Még akkor másképp volt minden. A bírói székekben rendszerint egy-egy patriárka ült, egy mérlegelő bölcs, egy hatalmas úr és nem a paragrafusoknak egy rabszolgája. A törvény különben is gyarló volt, a kiszolgáltatói ellenben józan eszű tekintélyek, hát mért kellett volna a gyarló törvényt mindenképp respektálni? Azelőtt a bírák voltak jobbak, mint a törvények, tehát a bírák ítélték, nem a király öfelsége, hanem az ő saját nevükben a saját eszükből. Azóta, úgy látszik, a törvények jobbak a bíráknál és minden megváltozott. De ezen a napon még azt hitte Görgey alispán, hogy istenes cselekedetet mívelt megmentve egy öreg ember életalkonyának nyugalalmát s megkímélve egy rokonszenves asszonyt, hogy egy gazember kezeibe jusson, merthogy Bibók Zsigmond mindenféle rossz zsírokkal van megkenve, afelől nem táplált kétséget. Egyben annak is örült, hogy a züllött embert, aki bizonyosan sok bajt csinálna majd a faluban nyugtalan vérével, a zsoldosok szervezésére használja. Hiszen éppen az az alapja a leleményes jó kormányzatnak, minden erőt felhasználni, még a rosszindulatú erőket is, olyan szükséges dolgokra, melyekre alkalmasak. Már a sáska csak elég pusztító istencsapás és még azt is lehet jóra használni - mert zsákba szedve, megszáritva pompás, jóízű csemege a baromfinak, s íme, az élelempusztító élelemnövesztő lesz bizonyos okos és körültekintő kezeléssel.

Csalódott azonban Görgey Pál, ha azt hitte, hogy állandóan el lehet igazítani valamit, aminek a tengelye egy asszony. A nap elmúlt szerencsésen. Bibók ezredes látogatásokat tett Fehéréknél, Vállayéknál. Kényesen, begyesen lépkedett végig az utcán. Az egyik öreg paraszttól, Kercel Gábortól megkérdezte állítólag, mert a tiszteletes úrnál is tett látogatást, hogy merre van a parókia, mire az megjegyezte volna nagy alázatosan:

- Ott, ahol volt, hiszen csak emlékszik rá Zsiga úr.

- Az ördög emlékezhetik minden apró ólra - felelte fennhéjázón, hogy minden szaváról szinte csepegett a gőg.

Volt mit beszélni a faluban. Hogy lesz? Mint lesz? Roppant zűrzavar keletkezett. Némelyek azt állították, hogy mint rongyos csavargó jött haza Bibók Zsigmond, mások megfordítva, esküdöztek, mint a vereshagyma, hogy pompás ruhában jött haza, mint egy király, csupa zsinór, csupa paszománt. Utálatos szörnyeteg, forradásos pofával, mondta az egyik rész; gyönyörű szál ember, akár a jegenye, férfias sebhelyekkel vitézi arcán, magasztalta a másik rész. Tessék aztán eligazodni. Pedig mind a két rész igazat beszélt, aszerint, amikor látta. Kétféleképpen csak a saját asszonya látta. Este az idevaló nemesek mind visszalátogatták, mert az az igazi, otthon kell Bibókot látni, az a pikáns. Nagy összeröffenés volt hát Bibókéknál. Az öreg Vince víg volt, boldog volt, madarat lehetett vele fogatni, az egész frekvenciát ott marasztalta vacsorára, váltig hajtogatta, emlegette: megjött a fiam, az elveszett fiam, igyunk rá egyet. (No, erre aztán még jobban csodálkoztak.) Nosza, hozzá kellett látni szegény Bibóknénak főzéshez-sütéshez. A vacsora alatt pedig az történt, hogy (legalább Fehér Péterné megesküszik rá) az asztal alatt Bibók Zsiga is váltig a Vállay Eszter (özvegy Perle Pálné) lábát nyomogatta. Az pedig ugyancsak tűrte, talán viszonozta is - lehet sejteni a következményekből, mert a jó borocska mellett olyan kedve szottyant a társaságnak, hogy az egyik Bibók-fiú elszaladt a Görgeyék gazdasági udvarára s felköltötte az öreg Jóska juhászt, hogy rögtön jöjjön a dudájával. No, lett erre olyan multság, tánc, hogy csak a hajnal harapta el a végét, Bibók Zsigmond pedig életre-halálra ropta a Vállayék özvegy menyecskéjével, de egyszer a saját feleségét is megforgatta. Mindez olyan furcsa volt. Különösen mikor a feleségét rezegettette. A Bibók-fiúk úgy néztek rá, mint az ugrásra kész tigrisek... Az öreg Vince pedig kacagott és a kezével verte a taktust a dudaszóhoz. Minden jel arra mutat, hogy részeg volt és nem tudta, mit csinál.

Éppen ezeket a már korán reggel összekapkodott részleteket, melyeknek útvesztőjében még nem bírt eligazodni, mesélte Marjáné a reggeliző alispánnak, mikor a huszár, ki friss ivóvizet hozott be, jelentette, hogy Bibókné van az előszobában.

- Kivel van? - kérde az alispán meglepődve.

- Egyedül.

- Küldd be.

Bibókné belépett, de mennyivel más asszony volt most. Ki volt öltözve derekasan, csak úgy ropogott, suhogott rajta a sok keményített szoknya. Sötétkék mentét viselt, filigrán ezüst kapoccsal, a nyaknál medveprémmel. A fején pillangós főkötő volt, varrottas fityegőkkel a fülek táján. A tegnapi összetört teremtésnek se híre, se hamva. Egyenesen tartja magát, ruganyosan lép, fiatalosan csikorognak a kis kordován csizmái, és szinte ringatódzik hajlékony dereka a csípőin, szelíd arcát, melyet a nagy kendő takart el tegnap, egy kis pirosság önti el (teringette, csak talán nincsen kifestve), míg a szomorú szemeiben a bánat helyett ma valami álmatag merengés ül.

- Mi jót hozott az ifiasszony? - kérdezte az alispán nyájasan, miközben lopva nézegette, sehogy se bírván benne felismerni azt a szenvedő mártírt, akinek tegnap képzelte.

- Bizony semmi jót, tekintetes alispán úr, semmi jót. Össze vagyok zúzva, tönkre vagyok téve.

- Ugyan, ne beszéljen! Mondja inkább, hogy meg van reparálva. Legalább tíz évet fiatalodott tegnap óta.

- Az csak látszik, egy kis színhez jutottam - felelte idegesen, az ajkaihoz emelt csipkés kendőt harapdálva, mint paripa a zablát -, mert haragtól gyulladozik az orcám.

- És ugyan kire haragszik, lelkem?

- Mindenkire; az istenre, az emberekre, magamra, még a tekintetes alispán úrra is.

Álmatag, kék, kissé zavaros, hisztériát eláruló, de okos szeme, mely csontos s mégis kellemetes, sőt kecses arcát megvilágítja, szinte kacérkodón tapadt az alispánra.

- Nem értem, miről beszél! - hebegte az zavartan, csodálkozásba esve a különös nézés és a vakmerő hang fölött, mely szokatlanul hangzott a tegnapi siránczó madonna szájából.

- Kisemmiztek, kijátszottak, szerencsétlenné tettek, eltéptek az uramtól, hát eljöttem megmondani, hogy abból semmi sem lesz - tört ki az asszonyból elementáris erővel a panasz, vad, forró beszédében élet lüktetett s elfojtott szenvedélyek mámora.

Görgey a fejét csóválta.

- Ejnye, ejnye, menyecske, miket csacsog itt össze! Hiszen azon rimáncodott tegnap, hogy mentsem meg az urától. Értem Bibók Zsigmondot.

- Mit tudtam én, hogy a lelketlen kutya mindjárt az első este kimutatja a foga fehérét, hogy szégyenszemre összeadja magát Vállay Eszterrel, az özvegyel. Hiszen ismeri a tekintetes úr. Szép rozmaring, mondhatom. Nincsen abban annyi szemérem sem, mint egy mákszem. Ha látta volna a tekintetes alispán úr, hogyan riszálta, kellemesztette magát, hogyan tapadt hozzá, hogyan sütött rá az a két nagy bögölyszeme, mint két tüzes vasaló és nekem ezt látni kellett, anélkül, hogy jussom lett volna megtépázni, amiben pedig már nem egy ősz szál is van, a kontyát. (Szilaj, indulatos tépési mozdulatot tett a két kezével, miközben összeszorította ajkát s megcsikordítja a fogait.) Nem lehet, megpukkadok, ezt nem bírom meg tovább.

- Furcsa isten teremtséi az asszonyok! Tegnap nem kellett Bibók Zsigmond, mikor a hűsége még érintetlen volt az ifiasszony szemében; most, hogy mással legyeskedett, mindjárt kell! Hát legyen most az ember okos a maguk viselkedéséből.

Bibókné a fejét rázta, csak úgy zörögtek-zizegtek a pillangós főkötő rézpikkelyei.

- Már tegnap is tele volt az én életpoharam keserűséggel, elhiheti a tekintetes úr. Éppen csak ez a csöpp kellett, hogy kicsorduljon. Mert nem tudok én a kis házban meglakni zsellérségben, földek nélkül. Több könnyet sírtam én tegnap, mint amennyit szent Magdolna a mi urunk Jézus Krisztusnak a sírjánál. Mindjárt elszállt az én jó kedvem, mint az elhessegetett madár, mihelyt megtudtam a szerződés mibenlétét.

Görgey a vállát vonogatta.

- Arról én nem tehetek.

- A tekintetes úr mindent tehet, mert a tekintetes úr hatalma beborít mindent.

- Nem tudok rá módot, jó asszony.

- Tudok én. Tessék elhívatni a Bibókokat és kimondani a szentenciát, hogy az asszony, mármint én, a földbirtokkal jár. Minthogy pedig a birtok a szerződés szerint a Zsiga kezeiben van...

Az alispán elmosolyodott s közbevágott:

- Nem épület az asszony, édes lelkem, hogy az a földbirtokkal járna. Hogy lehetne olyat kimondani?

- Márpedig én nem zsellérhez mentem férjhez, se koldushoz - ellenveté az asszony hányaveti hangon, egyik kezét a csipőjére rakva -, birtokos nemeshez mentem, annál is akarok maradni.

- Egyszerűen Bibók Zsigmondhoz ment, Zsigmondnak pedig alapjában nem volt földbirtoka, mert az apjáé volt.

- Úgy, de egyetlen fia volt az apjának - feleselt az asszony -, most pedig hárman vannak arra a csöpp tepertyűre.

- Igaz - incselkedett vele az alispán, kit immár mulattatni kezdett a lehetetlen helyzet -, de ne feledje el, hogy a másik kettőt maga szülte. A másik kettőt, akik most már a sógorai is volnának.

- Nem bánom én, akárhogyan van is - szólt a fejét lesütve, némi röstelkedéssel. - Ami van, istentől van, én nem vagyok az oka, de bolond se vagyok, hogy ne oda álljak, ahol a birtok van.

- Éppen csak ez az egy nem lehet - nevetett az alispán -, mert ha olyan ítéletet mondanék, föltéve, hogy jogom lenne hozzá, amint nincs, hogy azé az asszony, akihez a birtok jut, akkor aztán igazán nem tudom, hova jutna az ifiasszony. Mert most Bibók Zsigmondnál van a birtok, de ha az ifiasszony Zsigmondhoz akar visszamenni, amit kétségen kívül megtehet, akkor a birtokot rögtön visszaveszi az öreg Vince, s ha most ennek alapján megint Vincéhez kíváncsoznék, akkor Zsigmond követeli vissza, mint törvényes feleségét.

- Az írás írás, azt a macska se kaparhatja ki többé - védte az asszony az álláspontját. - Ott pedig az van, hogy Zsigmond kezeli a birtokot, neki engedte át az apja.

- Persze, de az ifiasszony nála való maradása volt a föltétel.

- Arról az írás nem tud semmit - vágta vissza az asszony cinikusan.

Ez láthatólag kellemetlenül érintette Görgeyt.

- De tudok én - felelte nyomatékkal, összevonván szemöldjeit -, és igen csodálkozom, hogy hajlandó volna nemcsak elhagyni a gyámoltalan aggastyánt, de még gazdai mivoltából is kifordítaná. Csalódtam az ifiasszonyban. Tegnap másformának mutatkozott. Úgy látom azonban, hogy az ifiasszony is csak olyan asszony, mint a többi. Hát mármost csak menjen haza és igazítsa el a dolgát a két férjével, mint a többi asszony, úgy, ahogy tudja. Én többet bele nem ártom magamat.

Bibókné elhalványodott, szólni akart, de Görgey leintette, a durva, ellentmondást nem tűrő hangját használva.

- Elmehet, isten hírével.

Marjákné a kulcslyuknál hallgatózott, de csak annyit bírt összefogdosni és nyilvánosságra hozni, hogy az alispán ingerült volt és hogy Bibókné kisírt szemekkel távozott tőle. Hanem azért ez is elég csemege volt a görgői érdeklődő köröknek, kiket ekkora szenzáció, mint a Bibók-eset, teljesen kiforgatott hétköznapi szokásaiból. Emberemlékezet óta nem volt még ilyen mulatságos tél Görgön. Hát még ami jött! Bibók ezredes csakhamar összetoborzott egypár léhűtő fickót a környékről, a »nemesi testőrség« számára, akik libériába bújtatva, nagy szenvedélyeket keverték fel a görgői menyecskék és lányok lelkében. Az ezredes a két mostoha öccsét is bevette »az ármádiá«-ba, kinevezvén őket hadnagyoknak. Mindez nagyban élénkítette a görgői életet, mert a vitézek eljártak esténként a fonókba és szívesen emelték fel a fejérnépek elejtett orsóját, mert az egész csak a sorrend dolga. Elesett orsón kezdődik s elesett asszonyon végződik.

A Görgey jobbágysai hadgyakorlatokra hívtak be vasárnaponként, ami roppant multság volt; a kastély udvarán folyt az egzercírozás, szeno-szlama, szeno-szlama - mert tót volt a vezény-nyelv (szalmás lábad - szénás lábad), amely látványosságra összecsdültek a népek, kivált a szoknyába öltözöttek, nemcsak az idevalók, de a szomszédos majorokból: Brásnyikból, Odoricáról, Pisorócról. És még ebben se merültek ki a görgői szép napok, melyekről sokat fecsegték odaát Lőcsén az öntelt szász polgárok, hallván a hadikészületekről egyet-mást. Hm, hát fél Görgey uram? Zsoldosokkal őrizteti magát szegény feje!

Görgey most már vadászni is a felfegyverzett katonáival járt. Ennek a híren is mosolyogtak a szászok, mondogatván: Azért ő mégis a markunkba kerül. Hiszen itt van a megyeháza. Az nem megy el utána. Egyszer csak ide kell jönnie akárhogy is.

Közeledvén a január 20-ikára kitűzött értekezlet, egymás után érkezni kezdtek a vármegye nemesurai, ki hintón, ki lóháton, még olyan is akadt (az öreg Tarnóczy Ádám), aki ökrös szekéren vontatta be magát a nagy saraknak miatta. Jöttek a Draveczykék, Kolacskovszkyak, Jekelfalussyak, a felsőoroszlanói Kissek, az Abhortisok, három testvér, mindenik öles ember. (Ugyan anya volt, aki ezeket szülte.) Luzsénszkyak, Matyasovszkyak, Máriássy Imre új bécsi kocsiján, Andreánszky Jób négy fekete csődörön és ki győzné valamennyit elszámolni. Nyüzsgött tőlük a kis falu, mint egy méhkaptár, mert az urak ugyan a kastélyban szállásoltattak el, de huszárokat, kocsisokat is hoztak magokkal, s ezek nem fértek már el az urasági épületekben, hanem a jobbágysok istállóiba helyeztetek el a lovaik s a kocsisok, huszárok is szétosztattak a községbe, csupán az élelmet adta az uraság, délben és este egy-egy ökröt sütven meg a szabad ég alatt, a Sztrelnyikék pajtája mögötti térségen. Ugyancsak ott főzték a juhhúsos kását a falu öregasszonyai, s egy-egy hordó bor is került minden étkezéshez az urasági pincéből. Elemében volt Bibók ezredes, ki a rendet tartotta fenn a vendégek cselédsége között.

Mivelhogy az utak járhatlanok voltak akkoriban s mindenféle akadályokkal küzdött az utas, éppúgy, mint a rákosi országgyűlésen, szokás volt az effajta értekezleteken egy-két napig bevárni az útonlevőket. Nem volt az valami nagyon unalmas, csak egy kis jó bor kellett hozzá és egy kis kártya. Hát az pedig volt Görgön. Az alispánnak három szőlő jutott az osztálynál a Hegyalján, kártya meg iszen minden nemesi háznál akad. De minthogy nem volt elegendő, külön küldöncöt menesztettek Lőcsére, hogy egy pár »Teufels Gebetbuch«-ot küldjön ki a Gyuri gyerek. A ferbli még akkor nem volt kitalálva, hanem a *pharao* és a *baccarat* már ismeretes. Szolidabb öreg urak a *biribit* játszották vagy a *passedixet*. A szepesi nemesség kiváltképpen a »trente et une«-t és a »crep«-et kedvelte. Sváby, a javíthatatlan »spieler«, nyaranta Olaszországba utazott, egy csomó tallért hozott haza, mint nyereséget, meg egy-egy új játékot. De hol lehet most?

Másodnap megérkezett Sváby is, meg a többiek, szinte többen eggyel, mint kellett volna és mégis kevesebben. Kevesebben azért, mert Görgey Jánosra vártak, pedig nem jött, és többen azért, mert Quendel uram, aki a múlt hónap elején kapta a nemességet, mintegy kárpótlásul, hogy a szepesi városok kiváltása iránti kérelme megtört a szepesi nemesség ellenzésén, beállított nyihóc szekérén, parasztbundában, pedig a kutya se hívta.

A magyar nemesség nem volt exkluzív intézmény. Nem isten csodája, hogy még áll hazánk, mint a poeta éneklé, hanem ennek az intézménynek egyszerű következménye. Jól kigondolták azt az ősapák, isten nyugosztalja őket a haló porukban. Ahol egy kis erő mutatkozott, akár értelmi, akár vagyoni erő, azt mindjárt fölshipantotta a nemesség. Akinek sok esze volt, vagy sok pénze, azt bevették az alkotmány sáncai közé, kívül csak az erőtlenség maradt.

Nem haragudott hát azért a nemesség, ha egy-egy új tagja támadt, mint ahogy a pók nem haragszik, ha egy kövér legyet lenyel, a kis vézna Quendel azonban már régen ellenszenves volt a megyében, vagyonának eredete és a személyisége miatt, mostani megnemesítését pedig úgy kellett venni, mint egy pofont, mely éppen a szépesi nemességnek szól a bécsi Burgtól.

Quendel uram megérkezése tehát némi kedvetlenséget okozott, a házigazda mentegette is magát a bizalmasabb emberei előtt, hogy Quendelt nem hívta meg, de ha már itt van, olyan vendége, mint a többi, és nem szeretné, ha az ő házában megsértené valaki.

Quendel egyébiránt maga se titkolta, hogy nem kapott meghívást, sőt azzal állított be meggörnyedve és alázatosan:

- Értésítést ugyan nem kaptam, de mint új nemesembernek, úgy gondoltam, nekem is jogom van résztvenni az összehítt értekezleten.

Görgey udvariasan mentegetőzött.

- Mindenesetre. Oh, bizonynal. A diákjaimé a mulasztás, akik még a régi lajstrom szerint állították ki a meghívóleveleket. Isten hozta.

- Hát magam is siettem - hadarta nagy hajlongások közt -, mert már túl vagyok a hatvanon, erősen túl és úgy érzem magamat a kutyaőrrel, mint a gyerek, ha új bicskát kap, alig várja, hogy használhassa, hogy már faraghasson vele valamit.

- No, itt nem sok faragni való lesz - mosolygott Görgey.

Egy szó nem sok, de ezenkívül egy mukkot se árult el az összegyűlteket előtt, hogy mi lesz a rendkívüli módon és időben összehítt értekezlet tárgya, hiába faggatták mindenünnen.

Quendel apó bizony kellemetlen volt eleinte; még ha legalább kártyázni akart volna, hogy az urak megcsapolhassák egy kicsit, de nem állt kötélnek, hogy mit mondana a világ, ha ő, Quendel, aki igazi királyokkal áll üzleti összeköttetésben, most papiros királyokra rakná a pénzét? Ez dölyfös megjegyzés még jobban ellene hangolta az urakat, hanem azután később, mikor egyiknek-másiknak elnyerték a pénzét, egyszerre megjött a szerepe, ide is, oda is egy kis parázs kölcsön kellett, s olyan *Gáspár bácsi* lett belőle, mint a pinty.

Meg kell adni különben, hogy az a bolond kutyaőr már egypár hét alatt is kékített valamennyit a véren, mert a híres uzorás minden obligáció és biztosíték nélkül, menten eleget tett a felmerült bizalmas kívánságoknak, maga szaladt ki a kocsijához, kinyitotta a pokróccal befedett ládát (mely egyszersmind ülésül szolgált), s a ládában levő csikos tarisznyából előhozta a kért összegeket. De minthogy sokat kellett kiszaladgálnia, azt tanácsolta neki a fiatal Máriássy:

- Legjobb, ha felhozatja Quendel bácsi az egész ládát.

- No, az bizony nem lesz rossz - kacagott Quendel uram -, se nekem, se nektek. Bánja a szösz, küldjünk le érte valakit.

Csakhamar felhozatta Bibók a katonáival és odaállította, mint egy frigyládát, a nagy, zöldposztós asztal tetejére, mely a terem közepén nyúlt végig.

Csodálkoztak és nem értették, hogy miért nem lesz az neki (Quendelnek) se rossz, hogy a láda fel van hozva. Este az is kisült. Quendel uram vacsora után csakhamar elálmosodott, mire leakasztotta a zsebében zörgő kulcsomagról a ládába valót és beletette a zárba.

- No, én most már elmegyek lefeküdni, mert én már öreg ember vagyok, de nehogy felköltsön valaki a teremburáját, mert azt én nem szeretem, hát itt hagyom az uraknak a kulcsot, akinek pénzre van szüksége, vegyen ki magának és írja be egy cédulára, hogy mennyit vett ki, nehogy

aztán többet találjon visszaadni. Hanem azt nem ajánlom, hogy engem valaki felköltsön, mert én ölni-vágni szeretnék, mióta vitézlő vagyok.

Ez az öngúnyolódás általános mosolyt csalt ki az ajkakra, a kulcs gavalléros otthagya pedig hirtelen megfordította a közvélekedést. Nini, a kis Quendel! Hisz ez egy kapitális emberke! Meg lehet azt szeretni. Kolacskovszky László a természetrajzból magyarázta, hogy a meg-nemesítés isteni bűverőt rejt magában s éppen olyan megmagyarázhatatlan, mint mikor a hernyóból, mely utálatos, pillangó lesz, mely tündöklő szép.

Biz ott reggelig folyt a kártya, másnap a reggeli után ló-cserebere következett. Nagy élvezet az, utánajárni, hogy melyik lóban mi lakik, hogyan egyezik a párjával alakra, színre, vére. Aztán kiválasztani a legillőbbet. A nyerő felek mi egyebet csináljanak a pénzükkel, ha két lovon jöttek, négyen mennek vissza, ha pedig négyen jöttek, jobb négyet szereznek. A veszítő is csak abban regresszálhatja magát, ha valami ráfizetéssel elsütheti a lovait s otthon azt füllentheti az asszonynak, hogy ezek a jobbak és hogy ő fizetett rá. Volt hát alkudozás, próbálgatás, előzködés, cigánykodás, ami a lócsaklizzással jár. E derék gavallérok, kiket hazug vagy léha beszéden nem lehet rajtakapni egy életen át, most összebeszélnek kéket-zöldet, saját lovaik dicséretére, egyben leszólva velős kupeckifejezésekkel az idegenekét:

»Olyan ló ez, hogy csak beszélni nem tud.«

»Mindent tud ez, csak az ostor felől nem tud.«

»Zabot nem eszik és soha ki nem fárad.«

»Nem járás már az, ahogy jár, hanem muzsika.«

»Olyan a tartása, mint egy kastélyos kisasszonyé.«

»Jámbor, szelíd, lekvárt lehet főzni a hátán.«

Ez a megunt és elsózandó lovakról szól, az óhajtottakról megfordítva hangzik az alkudozási frazeológia:

»Annyi hibája van ennek, ahány éves.«

»Érzi az egyik lábát.«

»Nem lát ez az egyik szemére annyit sem, mint a Matuzsálem nagynénje.«

»Úgy tartja a fejét, mintha öszvértől lopta volna.«

Befogtak, kifogtak, átfogtak, ami mind gyönyörködtető látvány a lókultusz országában, a született huszárok és kocsisok szemében. Ki tudja, meddig tartott volna a rögtönzött vásár ezer apró bohóságaival, ha a házigazda el nem szólítja, hogy: »most pedig már lássunk a közügyekhez«, mire a született huszárok, kocsisok és kártyások egy karikacsapásra átvedlenek komoly tekintetes karokká és rendekké.

Görgey ugyanis a bátyját, Jánost várta, de miután ekkoráig sem jött, nem akarta az értekezletet ebéd utánra halasztani (tisztá fejekhez akart beszélni). A nagytermet ezalatt átalakították, kihordván a kártya-asztalokat, padokat rögtönöztek helyükre. Csak a középső zöldposztós asztal maradt a helyén. Ekörül telepedtek le a »négylovas famíliák«. A többiek is elfoglalván helyeiket a padokon, Görgey rövid szavakkal üdvözölte az egybegyűlteket, kik télben-fagyban megjelentek az ő hívó szavára, s kiket meleg szeretettel fogadott, mint vendégeit, most azonban arra kéri, hogy ne tekintsék őt házigazdájuknak, gondolják el az ő kedvéért, hogy semleges területen tanácskoznak, vegyék úgy, hogy nem vendégei.

- Mi az ördög? - lepődött meg hangosan az egyik Abhortis. - No, azt bizony nem tesszük.

- Hohó! - morogta Monoky Ferenc.

- Csak arra a fél órára, ameddig a konferencia tart - tette hozzá az alispán, némi derűtséget keltve.

- Az már más.

Egyben indítványozta az alispán, hogy a prezídiumot foglalja el Luzsénszky Péter uram.

- Miért nem az alispán? - mozgolódtak néhányan. - Hiszen ő a vármegye feje.

Az alispán közbeszólt és ámbár mosolygott, mégis baljóslatú volt, amit mondott s lehangoló érzeteket keltett.

- Megengedem, de éppen azért kezdjünk a dologhoz így. Mert bizony mondom kegyelmeteknek, hogy előbbvaló most fejet cserélni, mint lovat vagy egyebet. Kezdjük hát el a kicserélést apródonkint. Üljön csak felülre, bátyámuram! Úgy tudom, kegyelmed itt a legöregebb.

A nyolcvanéves Luzsénszky biccentett a kedves galambfehér fejével.

- Nem vagyok én még öreg - ellenveté vidáman -, csak éppen az van benne, hogy a legrégibb idő óta tartózkodom itt ezen a rossz planétán. De ha mégis így parancsolja a viceispány uram, hát engedelmeskedem.

Ezzel beült a díszes karosszékre, melynek támlányából két aranyozott hegyű lándzsa nyúlt ki, de nem lett volna magyar ember Luzsénszky Péter, ha dikció nélkül üli meg a helyét, pedig hát ki lehetne akkor még magyar ember, ha a húsz sebbel borított aggastyán se volna az? Rágyújtott tehát a következő ósdi elnöki megnyitóra:

- Nemzetes és vitézlő nemes társaim! Európa kereszténységének végőrző serege! A Thökölyháborúk idején egy zászló alatt szolgáltam vala a pogánysággal, akik egyébiránt derék ellenség voltak, nagy kár, hogy immár elfogytak. Volt ezek közt egy jó vitéz barátom, Hamen bég, akit úgy szerettem, mintha testvérem lett volna. Ez mondta nekem egyszer, midőn mindenféléről beszélgettünk: »Ti magyarok és keresztények okosabbaknak tartjátok magatokat nálunknál, pedig ti vagytok a legostobább emberek.« »Miért?« - kérdeztem Hamen bégtől. - »Azért - mondá ő -, mert ha ti valakit meg akartok tisztelni a lakomáitoknál, hát a legcsúnyább, legöregebb asszony mellé ültetitek, holott a legszebb és legfiatalabb odaliszk mellett esik a legjobb, legcsiklandozóbb ülés.« (Élénk derűtség.) Igazat kellett adnom Hamen bégnek, kinek mondása eszembe jön most, magamon tapasztalva egy másik ilyen különös szokásunkat, hogy a legkomolyabb, néha főben járó értekezleteink vezetésére rendszerint a leggyámoltalanabb, szellemi erejükben is megrokkant öreg embereket ültetjük az elnöki székbe. (Zajos ellenmondások.) Nem tudom, mi lesz a mai értekező tárgya, de gondolom, hogy viceispány uramnak nagy és fontos oka lehet, ha minket ilyen időben járhatatlan utakon mozdított ki csendes téli odvainkból. És bár csekélynek tartom magamat a tiszthez, mégis, mert nemzeti szokás, elfoglalom a helyet, melyet nem érdemeim szereztek, de csupán öregségem.

Egyetlen szájjá lett az egész gyülekezet, s dőlt ki belőle a vivát. Egy patvariás diák behozta eközben az alispán rezes kardját, meg egy kis fadóboztt, de csak a dobozt vette át s letette maga elé a zöld asztalra, a kardot ellenben nem kötötte fel, visszaküldé.

Erre felállt s lassú nyugodt hangon, kronológiai sorrendben előadta, miképpen keletkezett apró mustármagból a vármegye és a lőcsei nagyképű tanács közt az egyenetlenkedés, miként mérgeződött el apránként izzó gyűlöletté a megyei nemesek és a városi polgárok érintkezésében. Ecsetelte a személyes torzsalkodást is a lőcsei bíróval, mely később őt, szólót, erős lelki felindulásában egy sajnálatos tette ragadta ennek a most folyó esztendőnek első napján, amint talán hírből már hallották is.

- Tudjuk, hallottuk - felelték innen-onnan.

- Nem akarok mentegetőzni kegyelmetek előtt - folytatá -, mert nem bírám. Főképp isten elé terjesztem ügyemet, ott a legkönnyebb a védekezésem, mert ő adta ingerlékeny természetemet. Egyszerűen a tényeket sorolom elő, hogy azokból levonjam a konzekvenciát. Lőcse városa, amint az előrelátható volt, nem vehette közömbösen a megtörtént szerencsétlenséget, melyet szívéből szánok-bánok, sőt annyira érzékenyen vette, hogy ez már meghaladja a természetes határokat. Ahelyett, hogy a felsőbb hatóságoknál emelt volna panaszt, ő maga akar bíraskodni. Én pillanatnyi fölhevülésben estem bűnbe, ők a fölhevülésnek ezt a pillanatát mesterségesen akarják fenntartani. A bosszút lihegő városi tanács az ősnémetek borzalmas, sötét eszközeihez nyúlt, levágatta a bíró kezét és csak azután fogja eltemetni teste mellé, miután velem végeztek; addig mindig inteni fog nekik a közszemlére kitett, bebalzsamozott kéz, hogy még üres, hogy még nincs benne a válasz, mely a megtorlásról visz hírt a föld alá - a porladozó testtörzsnek...

Szavának szárnya támadt, szemei lázban égtek, arca azonban egyre fehérebb lett s a tömegben nyugtalan hullámvész támadt. Horánszky Dávid felkiáltott:

- Eb ijed meg a szásztól!

- Hogy mennyire körültekintő a tanács, az a rendelete mutatja, mellyel a bosszúállás gondolatát belevitte a lakosság legszélesebb rétegeibe, gyászruhák viselését tévén kötelezővé...

- Valóságos fekete város, mint a mesékben - dünnyögte Kis Jób -, tegnap mentem arra, mikor a bíróválasztás folyt, a nép künn volt az utcákon gyászköntösökben.

- Majd elkopik az a fekete ruha - vélte Sváby uram. - Láttam már én karón varjút.

Abhörtis Sándor megrázta a hatalmas ökleit fenyegetően:

- A fekete városból könnyen csinálunk piros várost, ha ugyan vér folyik a szászból és nem aludt tej.

Az elnök elégedetlen fejcsóválással követelte a csendet.

- Ugyan, ugyan! Hát hallgassuk meg viceispány uramat. Minek raknak kegyelmetek holmi mellékleteket az előterjesztéshez? Elég erős ember ő ahhoz, hogy beletegye, ami bele való.

Erre csakugyan megszégyenelték magukat és Görgey tovább mehetett egy mondattal.

- Ilyen körülmények közt, tisztelt értekezlet, könnyen föltehető, sőt valószínű, hogy engem előbb-utóbb valamely rendkívüli baleset ér.

- No, azt szeretnénk mi látni - süvített közbe egy éles hang.

- Éppen ez az - folytatta Görgey, arrafelé tekintve, ahonnan a kiáltás jött -, éppen ez az, amit a legerősebb indoknak tartok ahhoz a lépéshez, melyre elhatároztam magamat. Ha Lőcse városa megtorolja rajtam a sérelmet, amely bírójában érte, pedig alkalmasint megtorolja, a tekintetes vármegye sem lehet alábbvaló, majd a városon torolja meg a sérelmet, mely alispánjában érte. Kérdem most, hova fog mindez vezetni, tisztelt értekezlet? Kivált, ha azután is folytatódik, mivelhogy a nagyobbra fölpiszkált tüzek nehezebben alusznak el, mint a kisebbek. Szomorú tapasztalataim vannak erre nézve a családi krónikákból, a viszálykodások, melyek a Berzeviczyk és Görgey között folytak az Árpád-korban, s amelyekben mind a két család elgyengült. Ám ez csak két család volt! De mi lesz, ha egy vármegye és egy hatalmas város tülekednek? Mintha már nem lenne elég rom és elég pusztulás ebben a szegény országban. Ilyen esetekben nem szabad az embernek elveszteni a hideg esztét, s preventíve kell menteni, amit lehet. Én mindenekelőtt a vármegyét mentem, olyan helyzetbe akarván azt hozni, hogy ne

legyen sorsomhoz semmi köze. Vagyis ezennel leteszem alispáni hivatalomat és átadom a vármegye pecsétjét további rendelkezésre előlülő Luzsénszky Péter uramnak.

Ohó! Hohó! Leírhatatlan kaosz támadt. Néhányan felugráltak. Düh, ingerültség, ellágyulás, aggodalom, tűnődés rajzolódt az arcokra. Luzsénszky visszatolta a neki nyújtott dobozt, melyben a megye pecsétje volt. Összezseng ez a nemesség, mintha egy nehéz kő zuhant volna egy cimbalomra, minden húrja nyög, kong, rezdül. Nem lehet az! No, csak az kellene még! Vonja vissza!

Felpattant erre, mint a megsebzett tigris, Draveczky Imre, kevés szavú, de nagy tekintélyű primipilus s a lassan helyreállított fegyelem közt mondá a következőket:

- Nem osztom az előttem szóló érdemes alispán úr szavait, s ha osztanám is az eszemmel, nem oszthatom szívemmel és a lovagiasság érzéseivel. Őkegyelme a megyei nemesség érdekeinek buzgó szolgálatában, megengedem, elhírtelenkedve cselekszik, de miérettünk háborog fel akkora hullámokban indulatja. A mi bosszankodásunk neveli az ő haragját a kitörésig, ha nem lett volna a mi élünkön, talán meg sem érinti ujjával azt a végzetes puskakakast, s most ő, aki előttünk járt, mikor ezt elkövette, azt kívánja, hogy mi ne legyünk a háta mögött, mikor ezért a veszedelem környékezi. Nem oda Buda, tekintetes vitézlő uraim. Ha vicispány uram nemesember tud lenni, aki elszakítja magát mitőlünk, hogy a gondjaiban ne kelljen osztozkodnunk, engedje meg, hogy mi is nemesemberek maradhassunk, akik az ő háta mögül el nem mozdulunk. Gondolják meg kegyelmetek és gondolja meg ő is, hogy milyen dicstelenség lenne ránk nézve, ha őt magára hagyva, mintegy a saját fejünket eleve vágjuk le, mert az a löcseieknek nem tetszik. Ám jöjjön, aminek jönnie kell, de én ezt a lemondást nem fogadom el, s ha nemes atyámfiak elfogadnák, isten engem úgy segéljen, legottan kiköltözködném ebből a megyéből és elvitetném innen poraikban őseimet is, akik itt többé nem tudnának pihenni.

Lelkes éljenzúgás követte szavait. Éljen Draveczky! Éljen Görgey!

- Egy halálunk, egy alispánunk! - kiáltott fel Monoky, mire megint új vivatozás tört ki, amint ez már szokás a gyülekezetekben.

Görgey kemény arcvonalai láthatólag meglágyultak és szemeinek szapora pislogása azt jelentette, hogy alattuk valahonnan könnyek kíváncsoznak fel s azokat a szemgolyók gyors forгатásával igyekezik visszatolni.

- Köszönöm hűséges ragaszkodásukat - mondá lassú, tompa, eleinte szinte reszkető hangon -, örökös büszkeségem ez, de tegyenek le kérem erről a gondolatról, mely kivihetetlen. Én nem kormányozhatom többé a vármegyét, mert erre nézve Lőcsén kellene laknom, ahol a megyeháza van, márpedig minden józan ember láthatja, hogy ez nem áll módomban, csak ha hadakkal állítanék be, amihez pedig királyi engedély kellenék, no meg hadak.

Elkedvetlenedő némaság állt be erre. A zöld asztal körül ülő potentátok egymásra néztek tanácstalanul és talán egyet gondoltak: hogy az alispánnak ebben igaza van. Lőcsén a mérges burgerek legott elfognák, elpáholnák a szegény embert, talán börtönbe is vetnék (amilyen szemtelenek), úgy, hogy a nemességnek föl kellene kelnie a bandériumaival és ízzé-porrá törni, fölperzselni, sóval bevetni Lőcsét, hogy a tekintélyüket visszaszerezzék, csak hogy abba beleszólna a császár is és lenne belőle olyan háború, hogy isten a megmondhatója.

E kínos csöndben, míg a koponyákban ez főtt, egyszerre csak fölállt hátul a negyedik padban a kis Quendel. De bizony nem lehetett volna meglátni a sok széles hátú úr mögött, hát oldalba lökte a szomszédja, gradeci Láczy Ferenc uram, hogy álljon fel a padra, ha valami mondani-valója lehet még. Mire fürgén felugrott, megsimogatta kis kecskeszakállát és a kezében szorongó bárányszőrű sapkájával gesztikulálva, mintha legyeket kergetne el magától, így szólt:

- Meguntam már a sok beszédet, tekintetes nemes atyámfiái, amihez hozzájárul az is, hogy nálam már delet harangoztak, azaz, hogy szeretnék már az ebédhez hozzájutni...

A megütődés és a megbotránkozás moraja kezdett jelentkezni, de ez csak annyiban hozta zavarba Quendel uramat, hogy elvesztette az előre kieszelt és kicsiszolt mondatait és beletévedt a hétköznapi, lengyelből és németből fordított kifejezéseibe.

- No, no, ne tessék rajtam nevetni. Én nem vagyok régi orátor, vagyok csak új nemes, új seprő, aki jól seprí. Én kigondolom valami jót és elmondok rosszul, magok kigondolják valami rosszat és elmondanak jól. Itt fexik a kutya. Hát én elvágok disputát egy ajánlattal, hogy a tekintetes alispán úr maradjon és hogy hamarabb mehessünk ebédelni. Én Quendel Gáspár de Paszta et Alsókend (és itt a mellére ütött paraszt göggel) fölépíték saját pénzemen itt Görgön egy megyeházát, amelyik úgy fogja hasonlítani lőcseihez, mint a másik tojás az egyikhez, amit tojta egy tyúk és odaprezentelem azt örök időkre a téns vármegyének. Dixi, punctum.

De iszen nem volt már ez nevetséges alak többé. Nagy dolog az ékesszólás, de a pénz se bolondság, annak is megvan a maga kisugárzása (kivált ha jóra használják), mint a hatalomnak vagy a lángésznek, mely glóriát fon a homlok körül. Hatan is odaugrottak Quendelhez, fölkapták, vállaikra emelték s úgy hordozták körül a teremben. Ő kézzel-lábbal kapálózott, s rettentően izzadt egész teste.

- Sohase még nem mentem ilyen forsponton. Ne okoskodjék kegyelmetek. Hihíhi! Jajajaj! Csiklandós vagyok.

Csupán egyetlen hang ellenkezett.

- Hebehurgia beszéd! Majd mi visszük el a megyeházunkat. Azért sem. Ők vigyék el onnan a városukat, ha nem tetszik nekik.

Ezt a kappanhangot legott lehurrogták volna, ha nem lett volna a fiatal Palocsayé, s ha a fiatal Palocsay nem lett volna báró.

A bárót ugyanis bosszantotta, hogy a bélai kupec egy csapásra ilyen pozíciót szerzett magának a szepesi nemességnél.

Szerencsére azonban ott volt a gyülekezetben Máriássy György, akit viszont az bosszantott, hogy ő nem báró, minél fogva erős ostora és nyesegetője volt az arisztokrata nyegleségeknek. Ő emelkedett most fel s korholó hangon célzott egy, az imént hallott, közbeszólásra. Nem tudja, ki mondta, de nem is akarja tudni, mert hálátlan szó volt az egy derék férfiú iránt, ki áldozatkészségét a maga egyszerű modorában nyilvánítá, amiért nem gáncs illeti, de koszorú. (Felkiáltások: Éljen Quendel!) Bár ebben az alakjában ő se fogadja el Quendel uram nagylelkűségét, mert minek volna ide megyeházát építeni arra a rövid időre? Hiszen még a tenger is elpárolog lassankint, nemhogy a lőcseiek haragja el ne párologjék! Hanem mégis a Quendel uram indítványában van benne a tetszetős kibontakozás magja. Ne építsünk semmit, hiszen itt van ez a vendégszerető tágas kastély, határozzuk el, hogy a megyegyűléseinket ezentúl bizonytalan ideig Görgön tartjuk. Olyan egyszerű ez, mint a Kolumbus tojása és van, sajnos elég precedens ilyenre. Lám, Pest vármegye is mennyi ideig tartotta a gyűléseit Nógrád megyében, Füleken.

- Úgy van! Helyes! Ez az igaz. Elfogadjuk!

Luzsénszky föltette a kérdést:

- Akik elfogadják, emeljék fel a kezeiket!

Mintha madársereg rebben, olyan sustorgással emelkedtek fel a kezek a levegőbe, csak Görgey dobolt a magáéival idegesen a zöld posztón.

- Halljuk Görgeyt. Halljuk, halljuk!

Görgey felállt s fejét töredelmesen lehajtván, tompa hangon monda, mintha egy pincéből beszélne föl:

- Kénytelen vagyok elszenvedni mindazokat, miket az isten rám mért, s ezek közé sorozom azt is, amit a vármegye parancsol. Vagyis, maradok a helyemen.

A nagy szó végre ki volt mondván. Olyan éljenzés hasadt fel erre, mely a szó szoros értelmében megrengette a falakat, mert szakasztott abban a szempillanatban, mikor a »maradok«-ot kimondta, egy majdnem öles nagyságú olajkép, mely Görgey Pál édesanyját, Palásthy Erzsébetet ábrázolta, zöld bársony mentében, struccollas csepesszel a fején, leesett a falról s nagy robajjal zúzódott össze rájá a padozaton.

- Rossz ómen - súgta Horánszky Dávid Jekelfalussy Balázsnak. - Erzsi néni megmozdult a falon. Ezt a Palit szerette, becázta legjobban a gyerekei közül.

Görgey maga is elsápadt a látványra s fázékonyan folytató:

- Megmaradok, de kívánom, hogy erről a mai értekezletről protokollum készíttessék, s azt minden jelenlevő aláírja. Megmaradok, de csak azon föltétel alatt, ha egy lélek sincs jelen, aki távozásomat kívánja.

Körülnézett a sas-szemeivel, de bizony nem volt itt olyan életunt ember.

- Nincs, nincs, egyetlen lélek se!

Pedig ki tudja? Hátha mégis volt egy lélek; egy, aki már a testét levetette és itt lebeg abban a teremben, ahol a fia felől határoznak. Egy lélek, aki megmondta a falnak: »ereszd el azt a szöveget« és megmondta a szögnek: »ereszd el azt a képet, aki én voltam, hogy jelt adhassak.«

Így intéztetvén el közmegelegedésre a kínos ügy komoly oldala, a többi részletek az óvrendszabályok, a taktikai eljárás inter pocula kerülnek tapétára; az ebéd készen volt, szakácsnék, kukták, felszolgáló huszárok nagy lázban sűrögtek-forogtak Marjákné lármás felügyelete alatt, csak feltálatni nem tudtak, mert a nagy termet előbb ki kellett szellőztetni s aztán megteríteni, de ez olyan sebesen ment, hogy szinte egy percnél látszott, kivált mert azalatt betoppant Löcséről Grodkovszky várnagy friss hírekkel, melyek köz a legnevezetesebb, hogy a tegnapi bíróválasztáson, mely késő estig tartott Gosznovitzer és Nustkorb között, nagy küzdelem után Nustkorb András uram győzött hét szavazattal s igen *békés természetű* beköszöntő beszédet tartott, melyben egyáltalán célzás sem történt a Görgey elleni bosszúállásra.

Mindez vidám hangulatot teremtett a megyei uraknál, még maga a mindig komor alispán is, aki az asztalfőn ült Palocsay báró és Luzsénszky közt, amint a finom lúdgégelevest odahozták, egy kis tréfát csinált, a felszolgáló huszárt figyelmeztetvén:

- Quendel uramhoz kell vinni a tálat először, mert őkegyelme a legéhesebb, s az ő éhsége adta neki az ötletet, mely voltaképpen igazi fundamentuma annak, hogy én ezentúl is *kenyérben maradhattam*.

Quendel uram arca csupa napsugár lett, hálásan pislogott erre a kitüntetésre, a szemeit is behunyta, mintha rózsavízzel fecskendeznék.

Azután is derült volt az alispán egész nap, nyájasan búcsúztatva a széledező vendégektől. Egyike volt a legutolsó távozóknak Quendel, aki magát az alispán gráciájába ajánlva, kifejtette, hogy ha már megmondta, mégis szeretne itt Görgön építeni valamit, amivel segítségére legyen a jó ügynek, bosszantaná, ha azt mondanák, hogy csak a szája jár, azért hát adjon el neki az alispán úr egy darab fundust itt valahol, nem messze a kastélytól, hogy ő oda egy fényes

vendégfogadót emeltet, kocsiszínekkel, istállókkal, a vitézlő nemesség kényelmére, előrelátható lévén, hogy ha a gyűlésekre, restorációkra nagy számmal érkeznek, nem férnek el mind a kastélyban, de mit is keresnének ott, kivált a bocskoros gyöngyei a szent koronának? Ha azok is a kastélyba szállnának, akkor az úri része nem érezné magát jól. Egyébként a nagyobb urak is szeretik a fogadói életet, ahol a saját ízlésük szerint mulathatnak, kivált ha jók a borok és szépek a szobalányok.

Görgey a szokásos szólamokkal szabadkozott, hogy sok jó elfér együtt arra a kis időre, s hogy nem fogadhat el ilyen szívességet senkitől, minek okozna magának haszontalan költséget Quendel uram.

- Hiszen úgy értek, instálom, hogy a vendéglő az enyim lenne, vagyis én adnám bérbe egy arra való traktérosnak, ki tejbe-vajba füröszténé a tekintetes nemességet. Ha a saját kedvéért nem engedi a téns alispán úr, hát engedje enyim kedvemért.

Az alispán a vállát vonogatta.

- Hiszen ha mindenáron ablakon akarja kidobálni a pénzét, hát énmiattam építtethet.

Elnéptelenedvén a ház, a gazda mégis nyájas és közlékeny maradt s este jóízűen elborozgatott Grodkovszkyval, kit ott marasztott éjszakára (no, lesz ebből otthon patália), s miután jó későn hálósobájába vonult, az ambituson találta Bibókot, ki a karabélyos, lándzsás öröket változtatta ajtaja előtt, barátságosan beszélítá a levetkőzéshez, hogy azalatt, míg Preszton a csizmáit lehúzza és a lábait vakarja (melyek egy téli táborozáskor elfagyván, azóta rettentő módon viszkettek), megbeszélje vele a védekezési intézkedéseket. Preszton eltávozásával, miután megállapodtak arra nézve, hogy Toporcról, ahol Görgey Jánosnak három ágyúja van, mihelyt az utak megjavulnak, el kell hozatni mind a hármat, azt kérdezte Görgey:

- Van-e valakije, akit a kezelésükre be lehetne tanítani?

- Van. A két öcsém. Értelmes, ügyes fickók.

- A Bibókok született jó katonák.

- Gondolom - felelte kurtán, döllyfösen.

- Nos, és hogy van most a család együtt? - tudakolta kíváncsian.

- Béke van.

- Csodálkozom a történetek után - dűnnyögte az alispán -, igazán csodálkozom.

- Hát annak az a titka...

- Ugyan mi?

- Hogy az öreg már semmit sem tud és még semmit sem gyanít, hogy az asszony már semmit sem nélkülöz és még semmit se fecseg ki...

- Ördögöt! - csóválta a fejét Görgey ironikus mosollyal. - Hát kegyelmed, ezredes?

- Én meg hozzájárulok és nem unok meg semmit - egészíté ki Bibók.

- Szóval maga tökéletes ember, ezredes - fejezte be Görgey, egy hatalmas ásítással. - Úgy látszik, ma aludni fogok. Csak hadd járjanak az emberek odakünn, csak járjanak, s jól kopogtassák lándzsanyéllel a köveket.

Így volt nekik megparancsolva, mert a kopogás, vagyis a biztonságérzet csillapította a fölzaklatott idegeit, ha a kopogás megszűnt a folyosón, a beállott halálos csendben ijedten riadozott fel.

KILENCEDIK FEJEZET

A KIS ROZÁLI SORSÁBAN VÁLTOZÁS ÁLL BE

Csendesen folytak a napok és egyformán, csak a hideg volt hol nagyobb, hol kisebb, ha ugyan valaki mérte volna. Lőcsén unalmasan telt el a farsang, az asszonyok zúgolódtak. Nustkorb uram elfoglalta a bírói széket s minthogy sokan rossz néven vették tőle a békés magatartását, a közvélemény megnyugtatóására megkezdte a pört a tárnokmester előtt, a vérszegéllyel bekerített terület iránt. Görgy megidéztetett a bíróság színe elé, de célszerűnek tartotta meg nem jelenni s in contumaciam (makacsságból) elveszteni a pört. Fogvicsorgató kutjának koncot kell odavetni!

A pör csakugyan elveszett s a város ünnepélyesen beiktattatott az ily furfangosan elharácsoló Görgy-birtokba, amit nagy lakomával ültek meg a városház pincéjében, de ez a kis falat még csak emelte a diadalmasok megtorlási éhségét, a Görgy engedékenysége nem vált be ügyes sakkhúzásnak, mert a lakomán tüzelő beszédek tartattak, melyek a bosszúállás érzetét hevítették és glorifikálták. Ugyanott merült fel az az eszme, hogy a Nustkorb András uram bíróságával megürült tanácsosi állás senki mással be ne töltesse, mint a fiatal Fabriciussal, akinek egy másik Görgy a fülét vágta meg párviadalban. Ebből a fiatalemberből kell nevelni Lőcsének bírót. Ebben van bátorság. (Ez annyit jelentett, sub rosa, hogy Nustkorb uramban nincs.) Ez fel tudja áldozni a vérét a városáért. Valóságos hőroznak nőtt meg a közönség szemében e fiatalember, ki jelenleg még külső országokban végzi a tanulmányait, vagyis éppen azért, mert nincs szem előtt. Ám az a baj, hogy még nincs huszonnégy éves, s arról esik sok sürgető szó, hogy egy küldöttség menjen Leopoldhoz Bécsbe, mely a nagykorúsítását kérje, s egy levél után, hogy jöjjön haza.

Ily tervek közepette múlt el lassan a tél, a szép napfényes május aztán lehúzta a hegyekről-völgyekről a nagy fehér bundájukat, amely alatt aludtak és rájuk adta, akit mi illet, szürke kopott ruhát a hegyeknek, haragos-zöldet a völgyeknek. Felúgtak újonnan nőtt lombjaikkal az erdők s mentek, mendegéltek örök időkre kiszabott útjukon a soha meg nem álló ezüstvizű folyók és patakok. Minden új színbe öltözködék, csak a lőcsei polgárok maradtak feketében...

A határ vidám volt, mert a borsó az idén is pirosló virágokat hozott, de egyéb piros színt nem igen lehetett ott látni. Megbotránkozott volna azon a magisztrátus és a fertálmesterek ügyeltek is, letépvén s elkobozván a vásárra érkező parasztasszonyok fejéről a piros kendőket.

- Hát nem tudjátok, istentelenek, hogy ebben a városban gyász van?

Görgön ellenben vidám zajt, pezsgő életet teremtett az alispán és a város között kiütött háború. Vendégek, peres felek, tanácskozó nagyurak rajzottak oda. Minden napra esett valami nevezetesebb esemény.

Június utoljának egyik szép csillagos, holdvilágos estéjén könnyű bricska gurult be a Görgy-portára, amelyen két, kabátos úrféle ült. A kis kocsi után három nehéz társzekér húzódott, óriási ládákkal, amilyenekben mesteremberek kirakodó vásárookra viszik a portékájukat.

Görgy még nem feküdt le, a kancelláriában olvasgatott kedvenc klasszikaiból, Bibók ellenben átellenben mulatott egy hevenyészett sátor alatt. A Quendel uram készülő vendéglőjének falaira ugyanis ma húzták fel a tetőt, felvirágozván a szarufákat mályvarózsákkal és ákácvirágokrétákkal, egy kis áldomást ittanak ácsok és kőművesek. Az ármádia vezére persze ki nem maradhatott innen. Egy hordó csapra volt ütve és a duda is szólt. A parasztmenyecskék és leányok az urasági kerítés mellett várakoztak, hogy mikor viszik őket táncba. Volt is egy-

két fordulat a poros megyei úton, egy-egy életrevalóbb ács előintett egyet-egyét a fehérnépből, de hát nem lett abból nagyobb mulatság, mert leginkább kőművesekből állt a mulató csoport s azok többnyire csámpások, kecske a szoptatósdajkájuk pici korban, máj a pecsenyájuk, aludt tej az italuk, hát ugyan mitől volna menyecskékhez való vérük? Meg az is baj, hogyha egy-egy szekér jött az úton, mindig abba kellett hagyni a táncot. Így most is, mikor az említett könnyű kocsi, meg a társzekerek jöttek.

Bibók uram észrevevén, hogy a szekerek az urasági udvarba fordultak be, letette a kancsót s utánuk szaladt, nem minden aggodalom nélkül. Ki az ördög az ilyenkor? És mi lehet azokban a roppant ládákban? Hátha katonákat csempésznek be az udvarba bennök a furfangos lőcseiek? Derengett a fejében valami ilyen történet, valami mesebeli országból, ahol egy ló hasában vittek be katonákat, de úgy rémlik neki, hogy a ló fából volt, vagy hogy talán a katonák voltak fából, az ördög tudja jobban.

A kis kocsiról fűrgén ugrott le egy kifent bajuszú, tagbaszakadt öregúr, katonás tartású, parancsoló szavú.

- Itthon van a gazda? - szólt rá messziről az odaiparkodó Bibókra.

Kérdéssel felelt ez a kérdezőnek:

- Ki keresi?

- He?

- Azt kérdeztem, hogy kik az urak? - mondá Bibók.

- Mi köze hozzá kendnek? Vendégek vagyunk, punktum. Vezessen az úrhoz.

Bibók azonban nem hagyta magát egykönnyen.

- Hogy vendégek az urak, az meglehet, de én meg nemesember vagyok, tehát nem vagyok kendteknek kend, punktum. S nem is engedem az úrhoz elébb, míg meg nem mutatják, mi van azokban a ládákban a társzekereken? Hej, katonák! - fordult hátra Bibók az ambituson gunnyasztó embereihez -, hozzatok ide egy-két lámpást valahonnan!

A nagybajuszú láthatólag összerezzen, mire a másik férfi vette át a szót. Barátságosabb, csengőbb hangja volt.

- Hát ki az úr, ha meg nem sérteném?

- Én Bibók ezredes vagyok. De inkább nekem kell kérdezni.

Az utóbb megszólalt férfi erre hirtelen benyúlt a kocsikasba s egy karabélyt emelt ki, melynek ezüstös agya fenyegetőleg csillant meg. Az elhangzott név és rang kellemetlenül érinthette, legalább úgy látszott. Ez még gyanúsabbá tette Bibók előtt a jövevényeket s türelmetlenkedve sürgette:

- Nos, mégse mondják meg a nevüket?

- Barátai vagyunk a gazdának - felelte az előbbi, feltűnően játszogatva a fegyverrel.

- Jelentse meg az úrnak - szólt a nagybajuszú -, hogy megjött az *esze*.

- Ne mókázzanak velem - pattant fel Bibók szigorún -, mert azt én nem szeretem, vagy mondják meg a nevüket, ha jó járatban vannak, vagy pedig menjenek isten hírével, ahonnan jöttek.

- Hiszen már megmondtam - nevetett könnyedén a nagybajuszú. - Hívja ki a gazdát, Görgey Pál uramat, majd megismer ő bennünket.

- Nem, addig egy tapodtat se, míg meg nem látom, mi van a ládáiban.

E pillanatban Marjáné dugta ki a kosztros fejét az ablakon.

- Ejnye ni, Bibók uram - ripakodott rá a derék asszonyság -, még bizony kikergeti a házból az urunk édestestvérét. Megismertem a hangjáról, kezét csókolom. Megyek, nyomban megyek, tekintetes uram, csak egy kendőt vetek a nyakamba. Hé, Zsuzsi, Marcsa, Ancsa, hol vagytok? Ugyan Bibók uram, szóljon valahol rájuk, mert tudom, ott künn hancúroznak a szemérmetlenek a katonákkal. Hadd rakjanak gyorsan tüzet. Nem vacsoráltak még a tekintetes urak, ugyebár? Hogy nem kell a vacsora? Azt már majd meglássuk. Tudom én, mi a becsület, mikor ilyen kedves vendég érkezik. Jaj, hogy fog örülni az urunk.

Ezalatt előhozták a katonák a lámpákat, Bibók uram engedelmet kért, hogy ő nem tudhatta, milyen előkelő urakkal van dolga, kötelessége volt, mert ő van megbízva ezekben a veszedelmes időkben az alispán élete feletti őrködéssel, s végre maguk a tekintetes urak az okai, hogy nem mondták meg a nevüket.

- Megmondtam - nevetett újra a nagybajuszú -, hogy megjött az Esze, mert Esze vagyok. Esze Tamás.

Ez a név ismeretes volt ekkor, Bibók levette a kalpagját és összeütötte tisztelgésre a sarkantyúját.

- Isten hozta nálunk.

- Én pedig azért nem mondtam - mentegetőzött Görgey János -, mert valami császári ezredesnek hittem, s azoknak a nevem vörös posztó.

Az alispán megörült régen látott bátyjának s a híres kuruc Eszének, »ki vagy levágta, vagy megneveltette az embereket«, szerfelett kedélyes tréfára hajló lévén. Hanem egyszersmind meglepte a látogatás: mi lelhetette a »toporci remetét«, hogy egyszerre itt toppant és ilyen társaságban? Tomi úr mindig sántikál valamiben. Görgey János kitérőleg felelt öccse kérdéseire, azt mondta, hogy már régen nem látta, hát eljött vagy három napra, hogy kibeszélgessék magukat. Arra a kérdésre, hogy mi van a társzekereken, Esze sietett megjegyezni, hogy egy a szívéhez közelálló özvegyasszony kelengyéjét szállítja, aki férjhez készül most menni. Hogy honnan jönnek a kedves vendégek, arra nézve meglehetősen zavaros feleleteket kapott ugyan, de ez egy csepp sem gátolta, hogy vígan legyenek, s még azok a keserű kifejezések sem keltették fel gyanúját, melyek az asztalnál föl-fölszakadtak a negyedik-ötödik pohár bornál:

- Recrudescunt inclytae gentis Hungariae vulnera.

Esze az öklével verte az asztalt ilyenkor, Görgey János mélázott s bizonyos fiatalos fény játszadozott a szemeiben.

Az alispán maradt a maga higgadt álláspontján, melyet cinizmusnak keresztelt a két vendég.

- Aki a népért sír, utoljára szeme se marad.

Mindössze két napig maradtak ott a vendégek, tejben-vajban fürösztve. Furcsa volt azonban, hogy bár Esze Tamás csak véletlenül tért be Görgőre, amint állítá, a János úr rábeszéléseire, e két nap alatt, mintha előre lettek volna értesítve, többen keresték fel a környékről, hol őt, hol Görgey Jánost tudakolva, különösen a szomszédos falvakból kereste a fiatal Petróczy Feri, Szügyi Balázs, Horváth Farkas és többen, akikkel zárt ajtók mögött tanácskoztak a vendég urak.

Az alispánnak is feltűnt s kérdezte a bátyjától:

- Honnan tudják ezek az emberek, hogy itt vagy?

János úr vállat vont s elütötte tréfával:

- Megsúgják nekik a törpécskék.

Rejtélyesen mosolygott hozzá, petyegette az ujjait, ami szokása volt gyermekkorától, ha jól érezte magát. Kurta vagy kitérő feleletekkel ütötte el, ha a beszélgetés az ő dolgaira irányult, ellenben nagy érdeklődéssel kérdezősködött a löcsei események folytán szervezett házi csapat felől, hány főből áll, mennyire van kiképezve, s milyen ember Bibók ezredes?

- Ügyes, körmönfont ember, nagy kalandor és nagy kalefaktör, de azt hiszem, nem fél az ördögtől sem - felelte az alispán.

- Hol volt azelőtt ezredes?

- Én adományoztam neki azt a címet.

- Nagyon megijedtem tőle, mikor megnevezte magát s nem láttam ruháját a sötétben, azt hittem, valami császári csapat tanyázik nálad.

- Hát mért ijednél meg a császári csapattól?

- Tudom is én? Csak úgy. Megszokta az ember, hogy nem szereti az ellenséget, ha nincsen hozzá készülve.

- De hiszen most békében vagyunk a császárral.

- Azt gondolod? De mit is akarok kérdezni. Megbízható ember ez a te Bibókod?

- Olyan dolgát tudom, mellyel oda rángathatom, ahova akarom.

- Valami gonosztett? - kérde János bizonyos megütközéssel.

Az alispán okosabbnak látta szépíteni a dolgon, nehogy árnyék essék őreá is a szövetségből.

- Szoknya-dolog.

- A szoknya, barátocskám! Hja, a szoknya. Annak a ráncaiból, fodraiból potyognak ki a világesemények.

Nem lehet állítani, hogy az alispánnak fel nem tűnt egy és más. Megmagyarázható volna, hogy János fölkeresi a testvérét. Az se csoda, hogy Eszével jön, régi katonapajtásával. Hanem az már nagyon furcsa, hogy nem Toporc felől jöttek, tehát már voltak valahol. Az t. i. ebben a furcsa, hogy elhallgatja, hol voltak. A másik különösség az, hogy idegen emberek keresik fel, akikkel tárgyal, s nem mondja meg, miről. Tehát járnak valamiben. Ennél is nagyobb szöveget ütött a Pál úr fejébe, mikor másnap azt proponálta, gondolván, kedvére lesz bátyjának, hogy lovas embert küld be Gyuriért Lőcsére, s az öregúr rámondult:

- Hagyd csak a gyereket a kalamáris mellett.

- Mikor láttad utoljára?

- Húsvétkor volt itthon.

- Hát igazán ne hívjam el?

- Nem szeretném, ha Tomi látná. (Eszét hívta Tominak.)

Az alispán gondolta tehát, hogy valami politikában járnak, de a végén is ártatlan mulatság, s mosolygott magában a »két javíthatatlan vén gyereken«, akik nem bírnak felejteni s futnak az ábrándok és remények tüzes paripái után, mint a kocsikerekek, abban a nyomban, de soha őket utol nem érve. Nem árt az már senkinek. Még talán nekik sem.

A szemfüles Bibók ezredesnek nem voltak ilyen támpontjai, ő egyszerűen kíváncsi volt. Ragaszkodott ahhoz az első gondolatához, hogy ugyan mi lehet a nagy ládákban. Hallotta napközben, kiszivárgott, hogy valami özvegyasszonynak a kelengyéjét viszik. Nem gyanakodott egy cseppet sem, de miért is gyanakodott volna? Hanem iszen egy kelengye is elég érdekes arra, hogy az ember kíváncsiságát pizskálja. Lehetnek abban ékes tárgyak, szép, arany-, ezüstmarhák, násfák, tálak és billikomok. S ha valaki művészi lélek, élvezni tudja az ilyeneket.

Este tehát gondoskodott róla, hogy a tót fuvarosok, akik a társzekereket gondozták, a rogyásig becsípijenek, mikor aztán jól elkészültek, bement titkon a kocsiszínbe, egy kis mécsest gyújtott s az egyik ládát olyan ügyesen nyitotta ki mindenféle tolvajeszközzel, melyeket napközben összeszerzett, mint egy kitűnő képzettségű betörő. Fölemelte a pislákoló mécsest s bevilágított a ládába, szelesen, vigyázatlanul, hogy szinte becsordult egy kis olaj, hanem el is kapta onnan a mécsest tartó kezét hirtelen s a rémülettől minden hajaszála égnek meredt, mert a láda színültig tele volt puskaporral.

Bibók most már sejteni kezdte, hogy ki legyen az az özvegyasszony, akinek ezt a kelengyét szállítja a két kuruc hírben álló nemesúr. Csak még azt nem tudta, ki jegyezte el magának, kihez kötötte a sorsa. Márpedig ha egyszer az orrát beleütötte, ezt sem ártana megtudni.

Visszaigazítván a lakatot, hazament, lefeküdt s reggel jókedvűen kelt fel. Öreg Bibókné asszonyom, mosás lévén a háznál, ruhákat terítgetett ki a lészákra, karókra és mindenféle cserjékre, bokrokra az udvaron és a kertben. Az ezredes hozzáment és megcsipkedte az állát.

- Hogy aludtál, mamuska?

Az asszony elpirult.

- Ne okoskodj. Meglátják.

- Nem bánom, mamuska, nem bánom.

- Nem adtál jelt az éjjel, mikor hazajöttél - hányta szemére az asszony.

- Nagyon el voltam fáradva.

- Te mindig el vagy fáradva. Talán fát vágatnak veled az »udvarnál«?

- Most csakugyan nagy fába vágtam a fejszémet, mamuska, és tudod-e, mire kérlek? Ugyan köss össze egy kendőbe valami ócska ruhát az öregtől és ne kérdezd minek, mert úgyse mondom meg, estére majd visszahozom. Valami hosszú krispin volna a legalkalmasabb.

- Neked valami kalandon jár az eszed.

- Ugyan, eredj, ne tedd magad nevetségessé!

- Esküdj meg, hogy nem asszony körül akarsz legyeskedni.

- Kell is már nekem. Elég nekem az a fele is egy asszonynak, ami...

- Csitt! A szájadra ütök.

A menyecske elszaladt a kis házba és csakhamar egy batyuval tért vissza, melyet a kastélyba vitt magával az ezredes. Ott elrejtette a kertben egy orgonabokorba, majd a katonáit gyakoroltatta az udvaron, meghíván a vendégurakat, hogy hadi szemlét tartsanak felettük.

Tetszett a királyosdi kivált Tamás úrnak, de Görgey János is kedvét lelte benne s igen elismerőleg nyilatkozott a kiképzésről, úgy, hogy a hősködő ezredes, ki mindenféle nagy dolgok elkövetésével hengegett, most végre, mikor valami dicséretet csinált, azt sehogysem bírta a gyenge vállacskája elviselni s kiugrott belőle a szerénység.

- Sok még a kívánnivaló, instálom.

- Kész katonák ezek, uramöcsém. Nem kell bizony már ezekhez semmi egyéb - bizonykodott Esze Tamás -, csak az isten áldása és egy csomó német, akit egyszer-másszor lekasaboljanak, no, az pedig lesz, nem adok neki hosszú időt.

Összenevettek titkon Görgey Jánossal.

Az alvó oroszlánt, a virtust felköltötték most már Bibókban, s az nem akart többé visszafeküdni. Végig kellett nézniök ebéd előtt, hogyan bánik a nemes legénység a karddal, néhány páros viadalt hevenyészett, majd a birkózásban való ügyességet mutatta be, ami igazán szemgyönyörködtető látvány volt. A fegyverrel való bánásmód egyszerű mesterség, amiben nagy szerepe van a véletlennek is, néha maga szalad bele az ember az ellenség kardjába, vagy éppen egy szabályszerű mozdulat okozza vesztét, de a birkózásnál szuverén az izom és az ügyesség.

Esze Tamás valóságos lázban volt, tényleg szépen verekedtek a benevolus katonák, nem győzte magasztaló kifejezésekkel, amint egy-egy birkózó párt megtapsolt.

- Pompás! Szorítsd. Hatalmas volt. Ne hagyd magad. Följebb fogd, te mamlasz. No, látod. Így ni. Ember vagy a talpadon.

Mikor aztán vége volt, azt kérdezte Bibóktól:

- Melyik fiú verekszik a legjobban?

Egy zömök legényre mutatott, a farkasfalvi születésű Soltész Palira.

- Az a ragyás ott.

- No, hát gyere csak ide, édes fiam.

Soltész Pali közelebb lépett, azt hitte, egy tallért vagy egy aranyat fog kapni a nagybajuszú öregúrtól. Az azonban nem annyira keresgélt a dolmányában, hanem levetni kezdte.

A két Görgey egyszerre förmedt rá:

- Mi az te, Tomi? Csak talán nem ment el az eszed?

- Nem bírom megállni, ha egyszer végignézem. Ne okoskodjatok. Muszáj. Olyan a vérem.

Azzal átadta a dolmányt Presztonnak s odaszólt a legénynek:

- Gyepre fickó! Hadd lássam, mit tudsz. Ne kímélj, azt mondom, csak a bajuszomhoz ne nyúlj. Ha földhöz vágysz, egy akó bort kaptok.

A legény az alispánra pillantott, az intett a szemével, hogy nincs kímélet, mire Soltész Pali nagy gúnyosan csípőjére tette az egyik kezét, mintegy jelezvén, hogy elég ehhez a falathoz egy kéz is, odaugrott Esze uramhoz s fél kezével kapta vállon, hogy fölemelvén őt s megforgatván vállperecét, egy csavarintással a földhöz teremtse. Az öregúr mosolygott, Soltész Pali pedig látta, hogy éppen úgy nem lehet megmozdítani ilyen módon, mint az öreg fát a földjéből. Az öregúr meg se mozdult eddig, csak a mellét düllesztette ki és a karjait tartotta kifeszítve, műnyelven: »hidat csinált«. Pali most átnyalábolta a derekát a hóna alatt, ami a legveszedelmesebb helyzet, Esze uram erre egyet nyomott öklével (nem is ütött) a váll-lapockáján, s ez olyan metsző fájdalmat okozott, mintha egy hosszú éles vas fűródott volna végig testén, úgy, hogy Soltész Pali legott eleresztette. Most már Esze uram kezdte a támadást, egy szempillanat műve volt, átfogta a fickó mellét, s mintha száz csápja lenne, kápráztató gyorsasággal körütekergőzött a legény testén, külön belefónva lábát a lábába, kezét a keze alá s így összefonódva mint egyetlen test látszottak mozogni, hajladozni és tántorogni, eredmény nélkül,

egyed-egyed lódtva egymáson, mert olyan célszerűtlenül fogták egymást, hogy mind a kettőnek szabadon volt az egyik keze.

A nézők még a lélegzetüket is elfojtották. Marjákné, aki kiszaladt a konyhából, a kezét tördelte.

- Szentisten, mindjárt megüti a guta a tekintetes Esze urat. Azért a másikért nem kár. De hogy is mer a szemtelen ilyen nagy úrral kikötni.

Csakugyan olyan pirosak voltak mind a ketten, mint a skarlát posztó, úgy, hogy Görgey Pál közbelépett.

- Elég volt már. Pihenjete meg legalább.

A legény eleresztette erre a szóra az öregurat és így szólt, lihegve, mint egy kifáradt gúnár:

- A tekintetes úr talán vasból van.

Röstelkedve mondta, amiért nagyon megsajnálta a jólelkű vitéz Esze.

- Nem mindig az a legény, édes fiam, aki üt, hanem az, aki állja. No, mármost kössünk békét, mert bizony nem vagyok én vasból, én is elfáradtam, mondhatom, derekasan meggyomroztál, hanem azért úgy veszem, mintha te ütöttél volna földhöz, és megadom az egy akó bort. (Az alispánhoz fordult.) Hogy adsz el nekem egy akó bort?

- Bort én nem árulok. Hát ezen a címen nem lehet - felelte az alispán. - Hanem azon a címen boldogulhatsz, hogy Görgön a vendég parancsol.

Erre aztán megkapta a kasznár a parancsot, gurítson ki a pincéből az ármádiának egy akó bort. Lett hát dínomdánom, amelyben azonban éppen a nap hőse, Bibók uram nem vett részt (ürügyül adta, hogy a feje fáj, pedig az volt az ok, hogy mialatt a vendég urak ebédnél ültek, azalatt újból két bocskoros nemes kereste őket: Kolcsóról Piry István és a losonci születésű kalandos Liszkay János, aki Dolyánban egy öreg asszonnyal él vadházasságban. Ugyanaz a vén zsvány ez, aki báró Károlyi Pistát támasztotta fel halottaiból.)¹⁴

Bibók uram felöltvén az orgonabokorba dugott ócska ruháit, egyenesen beosont a vendégszobák folyosójára s ott négykézlábra állva, bebújt egy kormos kályhalyukba. Itt volt a vendégek egymásba nyíló szobája, melyet egy irdatlan közös kályha fűtött. Bibók elővette vésőjét s a kályha mind a két oldalán lefeszezett egy-egy cserépkockát, hogyha akármelyik szobában tárgyalnak majd az urak a dolyáni és a kolcsói nemessel, kivehesse a beszélgetésüket. A két nyílás elég levegőt adott neki, úgy, hogy az állapot nem volt éppen tűrhetetlen, ámbar keleti kényelemnek sem lehetett volna nevezni, minthogy ezt a két szobát a januári értekezlet óta nem fűtötték, egy anyakutya foglalta el a kályhalyukat, ott neveli a kis kölykeit. Azok ugyan vakok még s azt is hihetik, hogy Bibók az anyjuk, de ha az igazi kutya találna most jönni, olyan morgásokat vinne véghez, hogy igen könnyen rávezetne valakit a kémkedésre, amit föl nem venne Bibók uram egy országért, de egy értékes titokért mégiscsak megkockáztatja. Nem volt tehát a helyzet veszélytelen. Amellett nagyon sokáig kellett várni. Az isten verje meg a hosszú ebédjeivel azt a Marjáknét.

De végre, tip-top, jöttek az urak, halkan föllélegzett s lazán odatapasztá a kockákat, piciny, észrevehetetlen nyílást hagyva. Az egyik nemes is bejött velők, a másik künn csoszogott az ambituson, ezt tisztán kivehette Bibók. Ott járt fel s alá a kályhalyuk mellett.

¹⁴ Egészen külön történet, amely annak idejében, 1700 körül, évekig lázban tartotta egész Magyarországot. Sajnos, de ezt majd csak a »Fekete város« után beszélem el. *M. K.*

Halkan beszélgettek bent, vagyis nagyon megtompította a hangokat a kályhafal, éppenséggel nem lehetett hallani, miről beszélnek, még az se volt megkülönböztethető, hogy ki beszél. Bosszúsan látta, hogy nem ér célt, szívesen vonult volna vissza, de nem volt rá mód, míg az egyik nemes künn tartózkodik. Most azonban egyszerre fölemelte a hangját Esze Tamás uram, s minden szó tisztán kezdett hallatszani:

- Én, Piry István...

Úgy látszik, előolvas valamit.

Egy fahang utána mondta, amint következik:

- Én, Piry István, esküszöm az egy élő bizony Istenre, hogy felsővadászi Rákóczi Ferencet uramul esmérem, öneki meghódolok s fejem fennállásáig éjjel és nappal minden parancsolatjának engedelmeskedem. Zászlaját, melyet az magyar hazának közszabadságáért fölemelt, soha el nem hagyom, lelkemet sem a német, sem semmi ördög incselkedéseinek, csábításainak által nem adom. Az egy élő bizony¹⁵ Isten engem úgy segéljen.

Most aztán mindent tudott Bibók uram, amit akart, s mikor az esti szürkületnél felszedelőzködtek a vendégek s minden marasztalások dacára útrakeltek, alig bírta magát fékentartani, hogy ki ne kiáltsa, amit látott és hallott. Azt hitte, a mellét lyukasztja ki, ha tovább benne marad a szó. Elmenekült a kertbe maga elől, hogy ott senkivel se találkozhasék, mint a tébolyodott nyargalt föl s alá a ribiszke- és piszkebokrokkal szegélyezett utakon; szerencse, hogy nem találkozott ott Apró urammal vagy valami gyomláló szolgálóval, mert mentem elmondta volna, hogy mit tud. Irigykedett a falombokra, melyek susogtak neki, mintha ők tudnának valamit, holott ő tud valamit, de nem mondhatja el a falomboknak. Apránként csillapodott közlékenységi viszketegsége s némi filozofálásnak adott helyet. Ez a titok ér valamit. Sőt bizonyára sokat ér, de csak addig, míg másnak el nem mondom. Világos tehát, hogy hallgatnom kell. Úgy ám, okoskodott tovább, csak hogy ha senkinek se mondom el, akkor magától is kipattan, mert azt a puskaport nem azért viszik, hogy mákos metéltet szórjanak meg vele. Világos tehát, hogy beszélnem kell.

- Hm - füzte a gondolatait azontúl is Bibók -, el kell beszélnem, de kinek? Mert ha az apámnak mondom el a titkot, annak az ugyan nem ér semmit. A feleségünknek még kevesebbet. Ez a titok egy embernek érne sokat, de az messze van innen, és ahhoz nehéz bejutni. Az a császár. Az egy zsák aranyat adna érte, meg egy várat, vagy talán egy tábornoki süveget, egy igazi tábornokit.

Izzó volt a nagy feje, mint a bögre, melyet nagy lángok nyaldosnak körös-körül. Különböző tervek forrtak benne. Így találta önmérsztő tépelődésben a késő este is, mikor az öröket felváltotta. Ez mindig az alispán lefekvésénél szokott történni. Ilyenkor közönségesen rövid jelentést tett, hogy a kapuk rendesen be vannak zárva, a toronyőr a helyén van és semmi gyanúsat nem látott. Úgyszintén a faluban cirkáló »testőrök« sem vettek észre semmi említésre méltót. Ma is megtette a szokásos jelentést, hogy Görgő körül minden csendes, de nem állhatta meg, hogy hozzá ne tegye: »ha volt is valami gyanús, az már megszűnt«. Ez csak úgy akaratlanul csúszott ki a száján, de az alispán meghökkenve emelte rá fürkésző tekintetét.

- Mit vartyog? - mordult rá kurtán.

¹⁵ Az egykorú eskünek ez a szövege azt látszik mutatni, hogy a »bizony« szó az »igaz« szó helyett használtatott régebben, csak idők folytán lett pusztán igenlő értelme.

Bibók zavarba jött, keresett valami okos visszavonulást, de nem talált, hát végre is kiloccsantotta:

- Mit gondol a tekintetes alispán úr, mit vittek a tekintetes Esze uramék azokban a roppant ládákban?

- Hogy azt mondják, valami férjhezmenendő asszonynak a stafírunkját.

- Meglehet, csakhogyanak az asszonynak már van egy ura.

- Micsoda? Hát ismeri?

- Eleget szeretkeztem már vele.

- Bibók, Bibók, ne legyen szemtelen!

- Sőt azt is mondhatom, hogy a végén is az ölébe jutok, nemkülönben a tekintetes úr is...

- Ejnye Bibók, Bibók, maga derekasan be van csípve - mosolygott az alispán. - Mindjárt gondoltam, hogy sok lesz az az egy akó. Hát szép-e legalább az asszony?

- Nekünk bizony az. Ez a szép nagy Magyarország ő.

- Csak nem akarja talán mondani...

- De igenis, az ő stafírunkját vitték, megnéztem; puska volt a ládákban és puskák.

Az alispán, aki éppen a csizmáit húzogatta le, olyat rúgott ijedtében a Stiefelknecht nevű szász találmányon, hogy az a szoba túlsó végébe szaladt, mint egy eleven borzeb.

- Lehetetlen, lehetetlen! - kiáltá. - És kinek vitték volna?

- Rákóczi Ferencnek, a Thökölyné fiának.

- Ember, ne beszélj! Honnan tudhatnád?

- Hallottam, mikor az urak föleskették hűségére a vidékbeli embereket, akik itt tegnap és ma fölkeresték őket.

Dühösen ugrott föl Görgey, csupa vér volt az arca.

- Föleskettették? Itt nálam? Mért nem szólt nekem kend erről mindjárt?

- Mert nem vagyok ispion. Mikor még följelentés lett volna, nem árulkodtam, most, mikor már csak értesülés, nem titkolom.

- No, hát nagy bolondot tett kend - szólt az alispán, némileg megjuhászodva -, talán igaza is van, hanem most már se pihenés, se vakaróztatás, lóra minden ember, utol kell őket érni. Még nem lehetnek nagyon messze!

De bizony csak azért is megvakarta a fejét Bibók.

- A kutyafáját! Mind szanaszét vannak a legényeim a faluban, szombat napja lévén.

(A görgői nép sokat adott hajadonainak jó erkölcsi hírére s a hétből csak egyetlen este, szombaton volt szabad a lányos házakhoz bekukkantani a legényeknek, hanem ez aztán kiadós látogatás volt, mert úgy illett, hogy hajnalhasadásig ott maradjon a legény a leánynál, lassú suttogással üzve el unalmat, álmat egymás szeméről, közvetlen egymás mellett ülve az ágy szélén, ami csak elég nagy kísértés volt az öregek hortyogásának szelíd zenéje mellett.)

- Majd összejönnek. Meg kell fújatni a kürtöt, vagy félreverti a harangot a toronyban.

Elég volt a kürtrivalgás. A legaluszékonyabb kutyák is fölriadtak a falusi udvarokban s ugatni kezdtek, az ugatásra viszont a suttogó párok figyelme fordult kifelé, s hallván a csendes éjben a szokatlan bűgást, melyen ezt a tót szöveget fújta ki a toronyőr a bástyán:

*Talpra katonák!
Fel a dolmányt,
Fel a tarsolyt,
Fel a kardot,
A karabélyt, a karabélyt.
A karabély is csak elfér,
De ha lehet, hozzátok el
A pálinkás butykost is.
Mert a butykos a csatán,
Annyi, mint a kapitány.*

Bibók tudott fegyelmet tartani. Görgey magára rángatván ruháit, személyesen jött ki az ambitusra, meggyőződni, ha minden rendben megy-e. Megelégedetten tapasztalta, mily gyorsan szállingóznak a zsoldosok. Leghamarább termett ott a két fiatal Bibók, meg is dicsérte őket, a fürge Főris Pista úgy rohant be az udvarra, hogy a sarkantyús csizmáját a hóna alatt hozta (hogy honnan jött, nem tudták tőle kivasalni), a vastagnyakú Holub Gergely már messziről ordította: »Hic sum domine colonellus«.

Egy-kettőre megnépesült az udvar, mind ott nyüzsgött, csak éppen Hantos Józsit nem lehetett életre fellocsolni, holtrészezen feküdt a pajta alatt, egy öreg bundán.

- Nyergelni, nyergelni! - hangzott a Bibók vezényszava.

Lámpások fénye tünedezett fel imitt-amott, mintha apró csillagok sétálnának a tüsszögő lovak körül. A Bibók paripáját, a Gúnárt is kivezették. Akkor jutott eszébe, hogy voltaképpen mit is kell hát öneki csinálni.

- Nini, hiszen még nem is tudom a tekintetes úr parancsolatját.

- Hát még nem mondtam? - csodálkozott Görgey. - Lássá, az eset engem is megzavart, mert sok tekintetben nagy horderejű. Csínyjén kell vele bánni. Azért tehát tapintatosan viselkedjék kegyelmed. Addig megy, amíg utol nem éri Esze uraimékat; ha a keresztutaknál tudakozódnak, el nem téveszthetik az irányt, ha azonban ez kétségesse válnék, kétfelé szakadnak, azért közölje akaratomat a többiekkel is, hogy tudják, mennyire szabad menni. Hajnalig, azt hiszem, utoléri őket valahol s akkor egyszerűen elfogják a bátyámat és visszahozzák, kíméletesen, baja ne történjék, azt mondom. Jó lesz mindjárt egy fölnyergelt lovat vinni a számára, az én háts lovamat, a Kuvikot.

- Hát Esze urammal és a társzekerekkel mi történjék? - tudakolta Bibók.

- Semmi. Azokra nézve nincs intézkedés. Esze uramat és a társzekereket hagyja kegyelmed, menjenek isten hírével a sorsuk elé. Ért engem?

- Értem, hm, mi volna benne, amit nem értenék? - felelte Bibók, de látszott az elkényszeredett, elnyújtott hangján, hogy nem egészen érti, mi van a rendelet háttérében.

- Mert lássa, a sors a tennivalóiban talán egy kis kijavítást, módosítást eltűr az emberektől is, de hogy az egész gyeplőt kivegyék a kezéből, azt talán mégse tűri.

- Szóval nem akar a tekintetes úr egészen beleavatkozni a dologba.

- Úgy van. Teljesen eltalálta.

- Hanem hát ez még sincs jól kigondolva, mert Görgey János úr nem az az ember, akinek én azt mondhattam, tessék most már énvelem hazasétálni, mire aztán engedelmesen ide nyújtja a két kezét, hogy összekössem. Ha azt tetszik parancsolni, hogy hozzam el Görgey János uramat élve-halva, arra Bibók Zsigmond vállalkozik, az Bibók Zsigmondnak gyerekjáték, de ha nekem mindenáron élve kell őt elhoznom, ez már szövevényes mesterség. Élve még egy egeret is nehéz elhozni - ha csak nem macska az ember. Görgey János úrnál karabélyt láttam, kard is van ott a saraglyában alkalmasint, márpedig, ha engem egyszer megtámad, én nem az az ember vagyok, akivel packázni lehet, minélfogva aztán én semmiért jót nem állhatok. Halál fia az, aki engem érint, ha selyempelenkában ringatták is. Azért arra kérem a tekintetes urat, tessék nekem ezt az elfogatási rendeletet írásban adni, hogy ő is elolvashassa.

- Ebben igaza lehet - hagyta rá az alispán, bement az írószobába s sajátkezűleg írta meg az elfogatási parancsot.

Mire kijött vele, már akkor lovon ült a legénység. Még egyszer magához intette Bibókot.

- Itt van az írás, ezredes. Járjon el okosan és főleg tartsa pórázon a nyelvét. Élő embernek ne szóljon arról, amit most még csak ketten tudunk.

Azután egy zacskó tallért adott át neki, mondván:

- Monéta is kell a hadviseléshez, majd pontosan beszámol róla kegyelmed.

A hold sarlója fölbukkant a dombon, a Vállayék kukoricaszárítója mögött, a kakasok kukorékolni kezdtek, távol a határban egy bölömbika hangja verte föl a csendet. A hatalmas tölgykapu megcsikordult sarkaiban és a lovasok elnyargaltak.

Görgey megkönnyebbülten tért hálósobájába, de amint vetkőződni kezdett, újra megcsikordult a kapu, s lódobajt hallott az ablakok alatt.

- Eredj csak ki Preszton, nézd meg, mi történt?

Preszton nagyon sokáig nem jött, ami bosszússá tette, már éppen egy ajtóórt akart elszalasztani érte, midőn előcammogott.

- Úgy jársz, mint a rák az élesztővel - förmedt rá haragosan. - No, mi az?

- Staféta Osgyánból.

A Görgey szíve hevesen kezdett dobogni.

- Mit akar? - kérdé mohón.

- Levelet hozott - felelte Preszton kitérően.

- Hát add ide - szólt idegesen.

- Nem hozhattam el, mert még előbb meg kell füstölni.

- Hol az az ember?

- Az embert is meg kell még előbb füstölni.

- Nem tudsz egyszerre kirakodni, te töktúz? Hát mért kell a csatlózt megfüstölni?

- Mert hát izé... most az izé, hogy azt mondja, a pestis csintalankodik Osgyánban.

A rémület halotti sápadtsága borította el az alispán arcát.

- És hogy, instálom, a nagyasszony, Darvasné nagyasszonyunk meg is halt immár benne, isten ő szent arculata fényeskedjék neki.

A nagy brontesz ember, mintha taglóval ütötték volna le, összeesett, melléből fölszakadt a jajszó s szemeiből megeredtek a jóság patakjai.

A kemény embernek ez az ellágyulása mindössze egy percre tartott. Ezalatt a szíven szaladtak keresztül a gyermekkori emlékek, mikor még Katarinka kis leány volt, lepkék után szaladgáltak a réteken, volt egy csacsijuk, amelyen Dobozi és nejét játszották a réteken, vagyis maga mellé vette kis testvérkéjét a szamár hátára, amint a képen látta, a csacsinak tüzes taplót tett a fülébe, hogy jól szaladjon, mire az aztán olyan eszeveszett nyargalásnak eredt, hogy meg sem állt, csak a Durst-patakban, ahol erős kieszeléssel belevetette s meghempergette magát a különben bokányi vízben, a füstölgő bal fülét belemártva, miáltal egyszerre mind a gyerekek is lepottyantak. (Milyen szamarak az emberek, hogy számárnak tartják a szamarat.) Oh, hogy sírt a szegény kis Katalin... hogy szárították aztán a napon a csatakos, csuromvíz szoknyácskákat, mert nem mertek így hazamenni. Istenem, milyen szép gyermek volt, amint ott ült akkor a fűzbokor alján, testhez tapadó ingében, és most, most halva fekszik. De még a fájdalomnál is előbbre tolakodott a nyugtalanság, mi történt Rozálival?

- Hamar azt a levelet! - hörögte.

Preszton leszaladt, de már félúton a lépcsőkön találkozott Marjáknéval, aki az ostyasütő vasba becsíptetve, messze eltartva magától, vitte fel az úr hálósobájába a levelet.

- Jó, hogy találom, Preszton - rendelkezett. - Menjen csak, költsön fel egyet a diákok közül, aki elolvassa a levelet, mert nem engedhetjük, hogy az úr kézbe fogja. De melyiket költse fel? Hm. Talán Draveczky urat? Nem, nem. Draveczkyért kár volna, gazdag fiú, ne bántsa Draveczkyt, inkább azt a nyavalyás Palezsnayt kell felköltetni, az úgyis vért köp. Azaz, hogy megálljon csak, Presztonkám, megálljon csak, nagyon sírna a szegény anyja; mégiscsak a Bánó Feri úrfit költse kend fel. Ő mondta a múltkor az ebédnél, hogy nem tudok rétest sütni, hadd lássuk most már, ha ő vajon tud-e olvasni.

Ami különben fölösleges intézkedés volt, mert amint Marjákné kinyitván az alispán ajtaját, nagy óvatosan bedugta először az ostyasütő vasat a levéllel, Görgey utána kapott, még mielőtt Marjákné tiltakozhatott volna, s olvasta a következőket:

»Kedves sógor! Mikor ezt a levelet írom, szegény Katalinunk Isten ő szent felsége kifürkészhetlen akaratából őhöz szóllítottatott vala, azon rettenetes nyavalyában, melynek pestis a neve. Én magam is érzem immár e pestis jövetelét, Szent Mihály lovának patkói dübörögnek ereimben. Intézkedtem is, hogy egyszerre temessenek kedves Katámmal. Ugyancsak e leveletem vivő csatlóstól küldém a rozsnyói káptalannak testamentumomat, melyben Rozáliáról megemlékeztünk. Bárcsak megélhettük volna lakodalmát. Nyavalyát behurcolá egy szmirnai fegyvercsiszár, ki Krasznahorkára menet, itten Osgyánban meghált és megholt. Mindjárt az első hírnél Rozáliát elküldtük az erdőmesternéhez, aki első pesztonkája vala, ama bizonyos Marják Zsuzsihoz. Ezidőszerint Varga János erdőmester hites felesége, de annyira szereti Rozáliát, hogy az életéhez sem ragaszkodik jobban. A szabadkai erdőben, mélyen, fák közt elrejtve, oly tiszta levegőn laknak, hogy ilyen időben kész szerencse. Az erdőség egy török basáé, ki még itt maradt, vagyis néha-néha előjön s éli világát, számos itt levő feleségeivel, kikben csak úgy turkál, mint a tót a somban. Ne vedd rossz néven, Pál sógor, hogy ilyen cinizmussal traktálom az állapotokat, nem irigyelve senki további boldogulását, gyönyöreit és flegmatice véve a bajomat. Mióta óráról-óra közelebb jutok istenem-teremtőmhöz, fogy minden vágyam és bánatom. Már nincs is egyikből sem. Nem készülök, mert tudom, hogy megérkezem, nem türelmetlenkedem, mert tudom, hogy el nem késem, nem zúgolódom Kati miatt, mert mindjárt egyek leszünk. Jöjj el a lányodért, megtalálod őt e Varga nevű jágernél, aki igen

becsületes ember és igaz keresztény, bár a török főúrnál keresi kenyerét. Osgyánig ne gyere el, veszedelmes; temetésünkre úgyis későn érkeznel, mert minket gyorsan kaparnak el, nem lehetvén mutatós, prédikációs halottak, pedig tudom, hogy szép prédikáció szorul benne tiszteletes Pohánka Dániel uramban, akit fölszedett béresgyerekből én neveltetem külföldi akadémiákon prédikátornak. Isten talán fölírtá valahova, de itt lent vajmi kevés hasznát vehetem. Rozálit ott is hagyhatod, ha úgy fordulnának a sorok, ott biztonságban lesz, egyebütt, kivált nálatok, aligha. Mert nagy háborúságok közelegnek. E napokban kaptam levelet János sógortól, melyben nagy titok pecsétje alatt felszólít, hogy fegyverkezzem és csatlakozzam valamely helyen őhöz, mivelhogy Rákóczi Ferenc herceg sereggel jó Magyarország felé, s e hét végén fogja őket várni Lavocsne mellett, a lengyel határon. A sógornak nem is felelhettem, mert az már útban van valahol, de ha találkozna vele, mondd meg neki, hogy csinálják okosabban, mint eddig, és hogy én már nem lehetek ott, mert már rám egy mindezeknél nagyobb úr tette a kezét, aki az örök pihenés számára szólítja be az ő armádiáját.

Emlékezzetek rám, kedves sógor; hogy én emlékezhetem-e rátok, azt még nem tudom.

Datum Osgyan, 1703 die junii 9.

Darvas.

P. S. Pincémbe kétszázharmincnégy hordó bor találtatik, akit már meginni rá nem értem, ebben vagyon erős vörösbor otrokocsi szőlőmből, akit Mátyás király kapált illo tempore, húsz gönci hordó, többi fehér asztali. Ha kereskedők egyre-másra megvennék, találtatik vala három hordócska, melyre krétával »Attande« szót írta fel szegény Katalin asszony, azt a többivel oda ne adjátok, lévén azokban tokaji aszú, 1663-ik híres esztendőből, mikor a hév nyár Mindenszentekig tartott. De már abból én nem iszok. Ámen.«

Görgey végigolvasta a levelet, s lelke úgyszólván megerősödött e minden keserűség nélkül való, sőt vidor hangon, melyen Darvas sógor a halállal komázik. Így csak a magyar ember tud meghalni. Első gondolata az volt, hogy rögtön indul az éj leple alatt, de mi történik akkor Görgey Jánossal, kit reggelre foglyul hoznak el a zsoldosok? Jánost nem bízhatja senkire, mert ha itt hagyja, visszaszökik. Jánost magával viszi, legalább ezt az egy testvérét megmenti.

Erre határozta magát s várta a reggelt, pipaszó mellett, már le sem feküdt. Az eseményeknek ez a rohama és elágazása nemhogy megzavarta volna, ellenkezőleg, élessé tette elméjét, elemében volt, mint a madár a felhők és a villámok csattogása között. Hát bevárja Jánost s elmegy mindenekelőtt a lánykáért a szabadkai erdőbe, magával viszi Marjáknét is. Úgy, de hol helyezi el Rozálit? Az erdőben csak nem hagyhatja (nevetséges gondolat a sógortól), hiszen már tizennégy éves s innen-onnan eladó sorba jut, most következik az a két év, melyben a végső simítások végzendők nevelésén. Ebben a két évben kell a gyermekből úri kisasszonnyá formálódnia. Vagy most, vagy soha. Toporcra nem viheti. Ez ellen teljes erejében lázadozott a lelke, mely még mindig ott fetrengett a gyanú karmaiban. De Toporcon nincs is biztonság. Toporc lesz az első hely, melyet a labancok felperzselnek - ehhez nem kell prófétai előrelátás. Hazahozza Görgöre? No, csak az kellene még. Mintha egyenesen egy késbe lökné. De hát akkor mit csináljon vele? Erre nézve egy vakmerő terv kóválygott a fejében, alapgondolatát abból a híres elbeszélésből merítette (akkor közkézen forgott német nyelven), melyben az üldözött királykisasszony, Klodwig, a londoni hóhér házában fogadott lakást, azért menekült meg, ott senki sem kereste. Az az ötlete támadt, hogy a háborús időkre való tekintettel, okvetlenül kerített városba adja a lánykáját, mégpedig Lőcsére, ahol egy kanál vízbe megfojtának. De éppen azért. Olyan egyszerű ez, mint a Kolumbus tojása, csak ki kellett találni. Ide még a

gondolat se ér utána. Aztán célszerű is, hisz ott van a Klöster Matild nevelőintézete, hova, mint az öreg Luzsénszky mondja, betesznek egy fruskát, és egy udvari dáma jön ki helyette.

Csak a részletek iránt nem volt tisztában. A részletekben van a nagy nehézség, mert olyan titoknak kell annak lenni, mely ki nem pattanhat. Vagy úgy kell megcsinálni, vagy sehogy. Azért tehát letett arról a tervről, hogy Marjáknét magával viszi. Még Klöster Matildnak sem szabad gyanítani, hogy a Görgey Pál lányát neveli.

E terv kovácsolásában találta a reggel; már kibukkant a nap aranytányérja is, de még se híre, se hamva Bibókéknak. Görgey hovatovább ideges lett. Reggeli után maga ment fel az őrtoronyba s onnan kémlelte a vidéket. Sehol se mutatkozott se csapat, se porfelleg. Vajon hova lehettek? Ez mégis tűrhetetlen. Végre déltájban érkezett meg lihegő tájtékos paripán Soltész Pali. Görgey sietett eleibe:

- Hol vannak a többiek?

Soltész se nem felelt, se le nem szállt a lóról, csak a csákóját vette le és a könyökével törölte arcáról a csöpögő verejtéket.

- Jönnek? - kérde újólag az alispán.

- Mennek! - felelte kurtán a katona.

- Nem értelek, atyámfia.

- Ott maradtak. Beszél hozzájuk Esze uram és a tekintetes úr bátyja, akit el akartunk fogni, aztán olyan szépen beszélt mind a kettő, hogy ott ragadtak a mieink, mint a darazsak a mézen, letették az esküt és mennek ki Rákóczihoz.

Az alispán meghajtotta a fejét, nem szólt egy szót se, csak a fogai közt morogta megadással: »Legyen meg az úr akarata«. (Marjákné azonban azt állítja, pedig finom hallása van, hogy megcsikordultak a fogai.)

- Bibók is? - kérde azután az alispán.

- Hát nincs itthon? - csodálkozott a lovas. - Stojance faluban a válaszütnál kettéosztotta a csapatot azzal a tervvel, hogy a Dolhica völgyében összejövünk, s a fiatal Bibókokra bízta a vezényletet. Össze is jöttünk ott hajnal táján, de az öregebb Bibók elmaradt, azt mondják, a braglovai erdőtől visszalovagolt Görgöre, azzal az ürüggyel, mert rosszul érzi magát.

Az alispán szemei villámlottak, de magába fojtotta a kitörni készülő káromkodást.

- Cifra dolgok ezek! No, de legalább töled szép, hogy megjöttél.

A lovas a fejét rázta meg erre a szóra.

- Hát instálom alássan, én se jöttem meg. (Csakugyan gyanús volt, hogy a legény még most se készül leszállni a lóról.) Csak egy üzenetet hoztam az uraktól. A tekintetes úr bátyja így szólt hozzánk, mikor már az esküt letettük: No fiúk, most már az illendőség úgy kívánná, hogy valamelyitek megjelenjen az öcsémnek az ittmaradástokat; ki meri megtenni? Merem én, feleltem, s ide lovagoltam, azzal a szóbeli megbízással, hogy tiszteltetik a tekintetes urat Esze Tamás és Görgey János uram, s igen restellik, hogy a lovakat nem küldhetik vissza, mivelhogy az emberek a hazáéi, a lovak ellenben a tekintetes úréi, a lovakat csak azért viszik magukkal, mert az emberek nem akarnak gyalogosan jönni, mondván: »Csak a kutya jár gyalog, nem a kuruc.« Azt üzenik tehát az urak, hogy nem tehetnek másképp, és hogy legyen egy kis türelemmel a tekintetes úr, míg nemsokára idejönnek és rendbehozzák a lovak árát.

S ezzel megsarkantyúzván lovát, katonásan tisztelegve, elnyargalt az udvarból.

Görgey némán bámult utána, míg csak az út pora el nem nyelte az épülő fogadó táján. Inkább álmélkodás fogta el, mint harag. Ha már úgy fordult, hát legyen úgy. Hiszen az ő szíve is magyarul vert. S mint nagyeszű ember, gyorsan felismerte a helyzetet; az, hogy a lovait, katonáit elvitték, az »ügy«-nek jó, az, hogy akarata ellen vitték el, neki lesz jó a császár szemében, az meg, hogy nem vágott hozzá savanyú képet, Rákóczinál eshetik javára.

- Marjákné - mondá aztán -, készítsen valamit a tarisznyába, mert a temetésre indulok. Addig is, míg befognak, küldjön valakit Bibókékhoz. Kíváncsi vagyok, megjött-e az ezredes, vagy valami különös gonoszságba fő a feje...

- Hát mondhatom, nem jött meg, éppen most járt itt a volt felesége, ha itthon van-e már. Mondtam is neki: »Ej, ugyan kinek hiányzik?« Mire úgy elpirult a jámbor, mintha bőrszőnybe mártották volna. Hogy azt mondja a tekintetes úr, rosszban fő a feje. No, bárcsak ott főne már, ahova való, az ördögök katlanában a káposztájukba. De talán azok is kiköpi.

- Mért haragszik rá annyira?

- Hogyne haragudnám. Nyitva van az én szemem azért, hogy én csak egy szegény szűcsnek a tudatlan özvegye vagyok. Most is nem elsinkófalta a zsoldosokat? Ameddig nem kellett, itt pusztították a kenyeret, mint egy sisera-had, most pedig, mikor a tekintetes úr elutazik, s sereg kellene a kocsí mellé, nincs sereg.

- Nem kell.

- De hátha megtámadják útközben a rablók vagy az istentelen lőcseiek?

- Mindnyáján isten kezében vagyunk, Marjákné.

- Iszen az igaz, kérem alássan, csakhogy nagyon sok ember oltalma jut arra az egy kézre, nem árt, ha mégis magához vesz a tekintetes úr egypár lovas is a megmaradtakból.

Görgey azonban nem fogadott szót Marjáknénak. (Ám ő lássa - dohogta Marjákné.) Nemhogy csatlósokat nem vitt, de még kocsist sem, az egyetlen hű Preszton ment vele, ingujjra vetkőzve, mint a parasztok, nyihóc szekéren, két ígás lovacska bízgatva. Bizony senki sem gyaníhatta, hogy a hatalmas szepesi alispán pipázik ott a szalmából rakott hátulsó ülésen.

Az út nem lett volna unalmas, ha nem lett volna hosszú. Magyarországot minden évben kifosztják, de nem bírnak vele, mert minden évben újra kezdődik a gazdagsága. A szép, vidám, nevető május előjön és mindent visszahoz megint, amit a németek elvittek. Hát most is szép zöld volt minden, dús fű hullámozott a völgyekben, kövér fehér juhok legeltek a hegyhátakon, aztán amint odább-odább gurult a görgői kocsi, mind-mind beljebb érkezett az óriási kincseskamrába. A zab- és a pohánkatáblák után buja lóherés földek következtek, azután jöttek a rozsok, a kiabálós virágú mákföldek, végre bent Gömörben jöttek az acélos búzák, tengerek kalászból. Érdekes alakulatú sziklák között, sötétlő erdőkön át, bájos völgyeken keresztül kígyózik az út fel és le szeszélyesen. Fecsegő patakok kísérik az utast, újak ugranak ki az erdők alján, s mint a kis kutyák futnak a kocsi mellett, míg meg nem unják. A hegyormokról álmos, öreg várak néznek az utasra mogorván. Ködbe vesző legendák személyzete suhog körülök. Imitt-amott felbukkan egy-egy omladozó mecset. Jelenti, hogy az idegen istent, allaht, sikerült már innen elkergetni, de a házait meghagyták - míg ellenben a fehérre meszelt keresztény templomtornyokon, amelyeken nemrég kakas volt, kereszt ragyog, vagy megfordítva. Jel, hogy a másik istent, a keresztényt, meghagyták ugyan, de a házai felett váltig civakodnak; hol a katolikusok veszik el maguknak, hol a kálvinisták, mind abban a hóbertos hitben, hogy az istent szolgálják.

Kocsmák is voltak útközben, ahol etetni lehetett, ahol sok mindenfélét tudtak mondani a korcsmáros vagy az utasok a nagy világ dolgaiból, hát csak elmúlt az idő az egyik korcsmától a másikig, s mikor az ember végigélvezte őket egy nagy útvonalon, olyan volt az, mintha egy lepedőnyi újságlapot olvasott volna el az emberiség napi bajairól, élő panaszairól. Különös feszült, fülledt levegő volt, izzó nyugtalansággal telítve, az emberek türelmetlenek voltak, mintha várnának valamit vagy valakit...

...No isz ott kopog már a lova lába a vereckei szorosnál!

Egész éjjel ment, mendegélt a két lovacska, másnap is be a délutánba. Öreg uzsonnatájt tárult elő végre a szép Hont megyei völgy s benne a Klenóc felől siető szöske Rima-folyóhoz lapulva, a foszlós kenyéréről híres Batyi város, mely jó hajdanában Istvánfalunak nevezteték. A délutáni verőfényben mind a két templomán csillogott-villogott az acélkakas - mely véren élt és nem ocsún.

Istvánfalu lassan fejlődött Rimaszombattá. Ahol egy vár volt (mint itt Szabadka), ott szükségképpen városnak kellett támadnia, mert a vár nagy fogyasztó, mindenféle mesteremberekre rászorult. Hát jöttek, mint a juhok a sóra. Kivált ha nagy úré volt a vár, aki fényűző életet folytatott. Az úri pompát ebben a korban nem a mostani mértékkel állapították meg, hogy mekkora istállót tart, mennyi estélyt ad az illető s kinél dolgoztat Párizsban vagy Bécsben a felesége, hanem hogy mekkora várost *hullajtott* el maga körül. Így lett a Homonnayak házi-füstje nyomán Homonna, Esterházyak révén Kismarton, Pápa vagy Tatatóváros, a Károlyiak markán át Nagykároly stb.

Rimaszombatnak azonban nagyobb szerencséje volt, mint kellett volna. Szabadka s illetőleg Rimaszombat túlon túl nagy úré, a Rákócziaké volt. No, az pedig olyan nyughatatlan família, amelyik nem ér rá egy helyen lakni.

Mostanság ugyan nem látszott egyébnek, mint egy nagyobb falunak, kétablakos alacsony házikóival, melyeknek nád- és szalmafedelei alatt már akkor sűrűn laktak cserzővargák, csapók, kékfestők, csutorások s más mesteremberek. Igaz, hogy egy város akkor nem volt felismerhető a szemek útján, nem lévén cégtáblák, felírások vagy kirakatok, a várost leginkább az *orral lehetett észrevenni*.

Amint végighajtatott Görgy, érezte a cser savanykás szagát (hát ez itt egy cserzővarga), majd a fokhagyma csiklandozó illata kezd terjengeni, ez a kolbásztól és a kocsonyától származik, a hentes háza előtt mennek. »Jézus Mária, hajts Preszton, mert mindjárt elájulok.« Világos, mint a nap, hogy egy gyertyamártó portájához közelednek és be kell az orrt fogni. Valóságos mennyei megkönnyebbülés, mikor ebből az atmoszférából kijutva, egy nyitott ablakból a csiriz kezdi átformálni a levegő ízeit; csizmadia istenfia dolgoztat odabent a legényeivel. S így megy ez véges-végig az utcákon, különböző illatok jelzik a különböző üzletágakat. A nagy négyszögletes piacon a roppant cipógarmadák fakóságát élénken tarkították a nyár első ajándékai, a piros cseresznyebugyók. Bizony a természet is anya - a gyerekeket szolgálja ki legelőbb. Görgy leszállt, hogy Rozálinak vihessen ajándékba a cseresznyéből. És milyen szerencse, amíg a cseresznyét mérte a kofa, a közelben mézeskalácsos sátrat pillantott meg. No, hát oda is be kell térni. Ott aztán bőven akad ajándéknak való. A mézeskalácsosság a legszellemesebb mesterség. Nem a Merkur patronátussága alatt áll az, hanem az Ámoré alatt. Csupa merő szerelem, csupa incselkedés. Nem is mesterember a mézeskalácsos, hanem poéta. Hangulatot ébreszt, mosolyt fakaszt az ajkakon, elpirulásra kényszeríti az arcokat a süteményeivel, mint az a gondolataival. Úgyszólván a szájába rágja a vásárlónak, ötletekkel látja el, hogyan legyeskedjék, csintalankodjék a fehérnépek körül. Ott van a mézeskalács-szív - egy kis célzás; mandulával kirakott lovas - egy kis jóslás; pólyásbaba vagy csak a bölcső - egy kis szemtelenkedés.

Hanem ha az apa veszi, minden figura csak nyaláncság. Görgey tehát megvett egy csomót s így megrakodva folytatták útjukat Osgyán felé.

A szabadkai hídon túl egy csoport ember állt, közvetlen a korcsma mellett, dárdákkal, vasvillákkal fölfegyverkezve.

- Hó, megállj! - kiálták a kocsi elé toppanva s a lovaknak szegezve a vasvillákat. - Hova akarnak menni?

- Osgyánba - felelte a hátulsó ülésből Görgey, nagy füstöket eresztve tajtékipájából.

Ez a válasz, úgy látszik, meglepte a dárdás embert, aki a szót vitte.

- Hát nem tudja kegyelmed, hogy Osgyánban a fekete halál dühöng?

- De tudom.

- Hm. És mégis oda akar menni? Nagy dolga lehet. Ugyan kihez akar menni?

- Darvasékhoz - felelte Görgey egyszerűen.

A kocsmajától egy madárfejű öregúr, deresedő haja lesimítva lévén a füleire, nem hallotta jól a szót, de kíváncsi volt, odakialtott a dárdás embernek:

- Mit mondott? Hogy hová?

- Darvasni - felelte a dárdás (amiről meg lehetett ismerni, hogy Batyiból való, ahol a »hoz-hez« helyett ilyenkor a »ni« ragot használják), majd Görgey felé fordult. - Ha Darvasni megy az úr - folytatá himlőhelyes arcán valamely vigyorgásfélével -, oda nem erre vezet az út.

- Hanem?

- Hanem erre - és fölfelé az égnek mutatott ujjaival.

- Csak nem akarja mondani - vágott közbe ijedten Görgey -, hogy...

- Bizony letették már ökegyelmeik a kanalat.

- Az úr is? - hebegte Görgey elhalványodva.

- Mind a ketten, azóta már a deszkát árulják, tegnap az asszonyt földelték el, ma az urát. De nyugodjék meg kegyelmed, mert ha olyan elevenek volnának is, mint egy halcsík, vagyis két halcsík, akkor se mehetne hozzájuk, mert nincs az a teremtetett élőlélek, aki a mi akaratunk ellen itt átmehetne, mi lévén a pestis-komisszió (s itt kidülesztette a mellét, nagyot koppantván dárdája nyelével a földön) és bezárva tartjuk ezen a kapun a fekete halált.

Görgey szívét összeszorította a fájdalom, némán bámult a nagy semmibe, a pipa is kiesett szájából.

- Csak forduljanak vissza - sürgeté a dárdás. - Mit állnak itt? Ami rendelet, az rendelet, nincs másképpen.

Preszton hátrafordulva, kérdőleg nézett urára.

- Visszaforduljunk?

Görgey összerezsent, mintha álmából rángatta volna föl a kérdés.

- Dehogy. Menjünk csak előre Preszton. Ha Osgyánba nem szabad bemenni, hát nem megyünk, de a szabadkai erdőben is van egy kis dolgom. Eresszen minket, jó ember!

- Nem lehet, punktum - makacskodott a dárdás -, nem engedhetem meg.

- Hát kicsoda maga? - pattant fel Görgey.

- Az vagyok, aki vagyok - felelte dölyfösen -, magisztrátuális perszóna. Pizsera Kelemen vagyok, a főporkoláb a városi börtönöknél, s bíró uram elcsapatás és megcsapatás terhe alatt bízta rám, hogy se Osgyánból ide, se innen Osgyánba senki se jöhessen, mehessen. Hadd fojtódjék a fekete halál a saját levébe. Nincsen annak más orvossága.

- De hisz már nem Osgyánba szándékozom, hanem csak ide a szabadkai erdőbe az erdőmesterhez.

- Hja, azt mindenki mondhatja.

- Nekem elhiheti, mert én is magisztrátuális perszóna vagyok, aki nem járhat hazugságban ilyen főbenjáró dolognál.

Pizsera Kelemen hitetlen mosolyra terpesztette szét a száját.

- Azt is mindenki mondhatja. És ugyan micsoda volna kegyelmed?

Görgey habozott a felelettel, mérlegelvén, nem lesz-e terve ártalmára inkognitóját elárulni?

- Szepes vármegye viceispánja - szaladt ki akaratlanul a Preszton szájából.

- Hohó, azt már nem mondhatja mindenki, de nem is tartozik elhinni mindenki - kiáltott fel Kelemen gyanakodó tekintetet vetve a szegényes fogatra.

Mire Görgey a zsebébe nyúlt s odaintvén Pizserát, egy fényes tallért csúsztatott a markába.

- De én elhiszem, mert *látom* - folytatá zavartalanul őkegyelme, tisztelegvén a dárdájával -, mindamellett nem volna célirányos, ha a tekintetes alispán úr bemenne az erdőbe vagy tovább. Hiszen át lehetne eresztetni, mert aki meg akar halni, annak ahhoz jussa van. Aztán ha csak az erdőmesterig menne a tekintetes úr, nem is kellene okvetlenül meghalni, de éppen ez a baj...

- Hogyhogy? - kíváncsiskodott az alispán.

- Hát úgy, hogy aki meghal, az ott marad helyben és be se hozhatja a pestist visszafelé, de aki meg nem hal, azt többé ugyan vissza nem ereszti Batyiba a komisszió, még ha maga a király volna se. Halálos veszedelmet nem bocsáthatunk rá a népeinkre, kérem alássan. Csak az a kérdés hát, hogy vissza is akar-e még térni a tekintetes úr vagy nem?

- Hm. Ebben igaza van - felelte Görgey -, de talán lehetne valami módot kigondolni, hogy visszatérhessek.

Pizsera úr a fülét vakarta.

- Egy lehetőség van - tagolta ímmel-ámmal a főporkoláb -, föltéve, hogy csakugyan Vargáni megy a tekintetes úr.

- Úgy? Persze, hogy odamegyek. Úgy látszik ismeri Varga uramat?

- Hogyne ismerném.

- Azt mondják, valami derék ember - puhatolódzék Görgey.

- A biz az. A minap is kilencet ütött a kuglin itt a »Három mókusnál«. (Ez volt a szabadkai kocsma neve.)

- És mi volna az a lehetőség?

- Az, ha két hivatalbeli perszóna elkísérné a tekintetes urat Varga uramhoz és vissza is kísérné, hit alatt vallván, hogy nem volt odább, minél fogva nyugodt lélekkel ereszthetnők vissza.

Ez okos beszéd volt, tetszett Görgeynek s tárgyalni kezdett Pizserával.

- Helyes - mondá -, tehát mégis át lehet menni.

- Az átmenés könnyebb, csak a visszajövés nehéz. Ma reggel is áteresztettünk egy lovast, aki azt mondta, hogy a tekintetes úr embere és Budára megy, de egyszersmind azt is hozzátette, hogy nem tér többé vissza. Hogy aztán Osgyánból miként ment tovább, az az ő dolga, mert Osgyánon túl is van egy ilyen komisszió, akképpen okoskodván a nemes vármegye, hogyha a pestisnek elfogy az elemózsiája ott helyben, hát ő maga is elpusztul.

- Azt mondja, hogy egy lovasember ment erre?...

- Egy katona.

- Aki azt mondta volna, hogy az én emberem?

- Hogy a szepesi alispán embere, mindnyájunkat le akart szűzni, ha át nem eresztjük. Azt mondja, Budára megy s olyan hírt viszen a palatinusnak, hogy az egész várost fel fogja perzseltetni, ha elkésve kapja. Fürmender uram megnézte az iratait és áteresztette.

- Milyen volt?

Pizsera leírta az alakját, ruháját, de legjobban emlékezett a lovára, mert bonta lába volt, ferde lámpással a homlokán.

- A Gúnár! - kiáltott fel Preszton.

- Az akasztófa Bibók volt - mormogta Görgey, most már eltalálva, hogy a titkot vitte eladni Budára, hallván Esze Tamásék beszélgetéséből a nádorispán ottidőzéséről.

Egyébiránt olyan természete volt Görgeynek, hogy a legkisebb dolog is szertelen indulatba hozta, de hidegen hagyta a legnagyobb is, ha egy másikon pepecselt; miatta ugyan a ház is éghetett volna, ha ő a körmeit nyírta, ügyet se vet rá, míg azoktól meg nem szabadul. Visszasietett tehát a tárgyhoz.

- Nos, mondja csak, porkoláb uram, kaphatnék én olyan két hites embert, amilyenekről beszélt?

- Azt csak maga bíró uram adhatna, de az nincs itt.

- Ki most a bíró?

- Nemes Kátay Dániel uram ökgiyelme.

- Kátay Dániel? Hisz ismerem. Szőke, magas ember, egy kicsit biceg a bal lábával.

- De azért egyenes úton jár.

- Azelőtt esküdt volt Gömörben?

- Az a.

- A megyei határigazításnál találkoztunk négy év előtt.

- Ha ösmeri a tekintetes úr, hát talán elmehetne hozzá.

- Hol lakik?

- A Rima-soron.

- De nem szeretnék visszafordulni. Tudja, babonás vagyok. Ha talán írnék neki? Mit gondol?

- Az is megjárja - vélte Pizsera úr -, akinek az jólesik. De énnekem sokkal könnyebb volna bekocsizni. Azelőtt én is tudtam írni, nagyon szép írásom volt, de most már nehéz a kezem. Van itt a Mókusnál atramentum, meg lehet írni a levelet, a fűrmender pedig lóháton van itt, hát szépen beviszi a lován valaki.

Görgey leszállott s mialatt Preszton egy kis zabot adott a lovaknak, odabent az ivóban serényen neki készült a levélírásnak, ami nagy teketóriával járt, mert papírt kellett előbb keríteni, az pedig csak nehezen sikerült és nagy áldozatok árán, mert a pocakos kocsmáros, Kelencze uram, akit mérsékelt fűrgesége miatt »negyedik mókusnak« neveztek a bizalmasabb vendégei, az előkelő vendég iránti tiszteletből, nem lévén más módja, a bibliából szakított ki egy üres lapot, mely arra a célra volt bekötve a szentkönyvbe egy másik üres lappal együtt, hogy arra a születendő gyerekek írassanak rá nevük, születési vagy halálozási évük, napjuk, valamint a planéta, amely alatt születtek, de minthogy az egyik lap immár telides-tele volt írva - a föláladozott másik lappal ím el volt vetve a kocka, hogy több Kelenczének már se születni, sem meghalni nem szabad. De, amit az esetleg születendő Kelenczék rövidséget szenvedtek, ezzel az kipótoltatott a már meglevő apró Kelenczéknek, kikre az apjuk ráparancsolt, hogy uccu, gyorsan fogjanak egy öreg libát az udvaron, melynek a tolla kitépetvén, a fűrmender penicilusával írótnak fog megfáragtatni. Mindez roppant nagy mulatságot szerzett a gyerekeknek, a nagy gágogásra fakadt szárnyasokból zsvajjal és viháncolással megfogtak egy fekete gúnárt, aki aztán némi ellenállás után odakölsönözte a leghosszabbik tollát s Görgey uram most már minden akadály nélkül megírhatta a levelet, úgy, amint következik:

»Istentől kívánatos életet kívánok adatni.

Szolgállok kegyelmednek, éljen sokáig, bíró uram!

Én Paulus Görgey de eadem, Szepes vármegye viceispánja erre járván, néminémű dologban van keveredésem Varga uramnál, erdömesternél, ki lakik vala a szabadkai erdőben. Oda nem juthatok, mert az nemes város diszpozíciói az fekete betegség miatt, akként vagynak. Minthogy azonban nevezett Varga erdömester lakása még nem esik a kiszentenciazott területbe, sem odavaló jutásom, sem visszavaló érkezésem nem zúdíthatja veszedelembe kegyelmeteket, ennélfogva kérem kegyelmedet, bíró uramat, hogy gyámoltalanságomban, akibe estem, engem elhagyni sem keresztényhez, sem nemesemberhez illő cselekedetnek ne tartsa, hanem ahelyett, valamely módját ejtse kegyelmed, hogy ügyemet jóra végezve, isten hírével és a kegyelmed jóakaratjával haza juthassak. Istennek ajánlom, stb.

Dátum Szabadka kocsma, ahol várok, 1703 junii ezen a szerdai napon stb.«

Megíratván a cédula és beporoztatván a falról lekapart malterrel, fuvola alakra begöngyöltetett és megnyomogattatván az ujjak hegyével az így támadó kockaalakzatok által némileg bezáratott, mire átvette Pizsera és az ivó másik szögletében iddogáló csoportnál kérdést tett, hogy ki vinné be a városba a szepesi viceispán levelét?

- Micsoda? - ugrott fel maga a fűrmender, az a madárképű, posztós ember, aki már megmutatkozott volt Görgey megérkezésekor a kocsmajtóban. - A szepesi alispán? Ez volna az? A híres, nevezetes Görgey, aki a löcsi bírót meglötte. Én magam viszem be a levelet. Meg kell az érdemet becsülni. (A lelkesedés kiült az arcára.) Nyolc medvét lőttem már életemben és tizenhárom vadkant, de mind odaadnám, ha egy lőcsei szászt lőhetnék, becsületemre mondom. Hol az a levél, adja ide!

Pizsera átadta a levelet, a fűrmender alig bírta már a lábán állani a sok bortól, de amint a lóra feltették, olyan egyenesen ült meg rajta, mintha a hátából nőtt volna ki s vágatott, mint a nyíl, Batyi felé.

- Úgy látszik, nem szereti a szászokat - jegyezte meg Kelencze Mátyás, nagy hasát szeretettel megsimogatva.
- Meghiszem azt - vigyorgott Pizsera -, szézálló legény volt Lőcsén fiatal korában, de kitiltották a városból és egyik fülét hóhérral vágatta le paráznságért a városi tanács.
- No, lám, a vén kujon - szörnyűlközött a korcsmáros -, azért kárál most annyit az erkölcsökről s azért viseli a haját lemes alakban, lesimítva a füle egykori fundusára.

TIZEDIK FEJEZET

»A MI BASÁNK« ÉS A TOVÁBBI FEJLEMÉNYEK

Kátay bíró uram éppen ítéleteket mondott ki a városházán. Mégpedig főbenjáró ügy foglalkoztatá, az asszonyi állatok hálátlanságáról, amit példásan illendő megtorolni.

Percz István becsületes rézöntő felesége, Borbála asszony, bemenvén a hajnali órákban, mikor még a város aluszik, a rimaparti kertek egyikébe (a Dobos hentesmesterébe), egy kosár friss fiatal hagymát tépdesett ki az egyik hagymapadból, amely casus kitudódván, bíró uram nevezett Borbála asszonyt egy napig a kalodában való ülésre ítélte. Sírván-ríván az asszony, hogy ő ezt a gyalázatot túl nem éli és a Rimába veti magát, megesett rajta a tutyimutyi ura, Percz István szíve, s rimánkodásra fogta a bíró előtt, hogy engedje, miszerint ő töltsé ki asszonya büntetését a saját személyével. Bíró uram tekintélyt és rendet tartó, érsek, kevély ember ugyan, de a szíve neki is jó, s tekintetbe véve, hogy Percz István igen derék, érzékeny és vallásos ember, aki szép bűgő hangon éneklí vasárnaponkint a zsoltárokat, nagy kéréseire kivételesen megengedte, hogy ő ülhesse kalodába az asszony helyett, ami megtörténvén, az egész város ócsárolta az asszonyt és nevetett a férjén.

Elmúlt vagy két hét, s íme az asszony valamely csekélységen összepöröl a férjével az udvaron (éppen a bíró uram portája tözsomszédságában), szó szóra, szitok szitokra esvén, indulatosan kiáltja az urára: »Hallgasson kend, nem ültem én kalodába, mint kend«, s fejéhez hagyítja a köcsögét, melyet éppen kézben tartott, megvérezni vele a fejét, amit hallván és látván a bíró, a gonosz asszonyi állatot hajdúja által maga elé idézte s olyan törvényt ül felette, hogy az asszony kapjon hat vesszőt azért, mert a Percz uram fejét beütötte, tizenkét vesszőt pedig azért, hogy urának az ő javáért való feláldozását annak lealacsonyítására kívánta nyelvél fordítani. Pro tertio, az egész casus, mint nem közönséges, örökíttessék meg a város krónikáiban, hogy szálljon nemzedékről nemzedékre, mint anekdota, bosztohó férjek és házasulandó legények okulására.

Legottan is diktálni kezdte a diáknak, amiben felette nagy kedve telt, mert bizonyos narratori talentum lakozék benne, midőn fürmender uram benyitott a Görgey levélkéjével.

Eloolvassván az abban foglaltakat, mindjárt abban hagyott mindent, rábízván az executiót, vagyis a tizenhét vesszők kiszolgáltatását Putnoki József vicebíró uramra, pedig ő maga is szerette az efféle látványosságokat (nőtlen ember lévén), sőt sokszor el is engedte, ha az asszony csinos idomai vagy könnyei erőt vettenek rajta.

De ha a mások gyengesége meghatotta, viszont a maga gyengesége is sokszor irányítá. Egyik az volt ezekből, hogy szeretett a nagyurakhoz dörgölődni (azért is vitte ennyire), rögtön befogatott hát és elhajtattott Görgey udvarlására, kit erősen türelmetlenkedve talált, mert a nap már leszállt volt, s a szabadkai erdő sötét mélyéből az esti szürkület látszott kilépegetni.

Megértvén bíró uram kevés szóból a körülállásokat, miután megdicsérte volna Görgey uramat, hogy milyen jó színben van és mennyire megfiatalodott, arra a kérdésre, ha van-e valamilyen mód, hogy dolgát az erdőmesternél elvégezhesse, illetén biztató választ adott a maga ósdi szójárásával.

- Hát igenis, a mi alispánunk, Palásthy Miklós uram deliberált erre nézve is s ezeket hagyta meg nekem. Ha pedig valakinek a tündérekastélyba volna útja, azt át lehet eresztetni, de neve, állása és az áteresztés órája pontosan följegyzendő egy protokollumba, azzal az utasítással, hogy vajon a följegyzett időnek megfelelőleg érkezett-e meg a kastélyba, ezt a basa aláírásával,

pecsétjével bizonyítsa, valamint azt is, hogy onnan mely órában távozott. Ha mindebből kiderül, hogy az illető nem lehetett odább, mint a basa kastélya, visszabocsátható lesz. Azért hát alázatosan szupplikálok kegyelmednek, ne terheltesd ezeket megcselekedni, mivelhogy a halál előtt mind egyenlők vagyunk, bocsánatot kérek, nem is az én nézetem, de a szent zsoltárok szerint, ebben a dologban pedig, bizony mondom, ha nem is vagyunk a halálé, de ott állunk mindnyájan az ambitusán.

- És ki az a basa voltaképpen? - kérdezte Görgey.

- Hát a mi basánk, a Hilil basa - felelte Kátay uram egyszerűen.

- De hisz a törököket már régen kiűzték innen Hontból¹⁶ is.

- Hiszen éppen az, hogy mindenünnen kiűzték, csak nekünk van - mondá a bíró kevélykedve.

- Mi módon maradhatott itt? - tűnődött Görgey.

- Jaj, instálom, nem afféle maradék basa ez. Azóta jött ez ide, de nem haddal. Idevaló birtokos, mint a többi idegen országból származott és itt birtokot szerzett nagyurak. Az övé a szabadkai erdő, melyet a Balassáktól vett meg. Szereti ezt a helyet, gyönyörű kastélyt építtetett benne, roppant kőfallal körülvéve, abban tartja a feleségeit - isten bűneül ne vegye, szám szerint nyolc darabot.

- Nem rossz az ilyen példa a népnek?

- Dehogy. Ez ugyan nem ragadós, hm. Itt az egy feleség is sok. Éppen ma vetődött elő egy elrettentő eset, de el se mondom, mert megutálná kegyelmed az asszonyi nemet. Aztán minálunk nagyon szeretik a basát, igen jó kis emberke. Annyi a pénze, mint a polyva és olyan könnyen adja ki, mint egy katonatiszt. Kereskedők, ötvösök, mesteremberek abból élnek, hogy a feleségeinek szállítanak, mert ő maga keveset van itt. Néha-néha itt toppan, éjjel jön, isten tudja honnan, itt tölt néhány napot, azután megint eltűnik egy éjjel, isten tudja hova, hanem az asszonyai vígan élnek és tömérdeket költenek selyemre, posztóra s mindenféle encsebencsére. Maga a nagyúr csupa jószív, ha valakinek a háza megég, ingyen fát ad az erdejéből, rózsát a szegényebb nép szabadon szedhet a roppant területen. Varga uramnak, az erdőmesterének meg van hagyva, hogy a szegényebb emberek sertéseit, ámbár a sertések tisztátalan állatok a Mohamed tanai szerint (üsse kő a tudományát), ingyen engedje makkoltatni az erdő tölgyes részében, s azonfelül, ha bármilyen kéréssel fordulunk hozzá, mindig kinyitja erszényét az instanciáinkra; most is egy nagy harangot öntetett Besztercebányán a református eklézsia számára.

- Derék ember lehet. Csak az a kérdés még, van-e neki is tudomása az alispánnak erről az intézkedéséről?

- Oh, bizonyosan. Az alispán úr, ha olyankor jön ide, mikor Hilil basa itt tartózkodik, mindig tesz nála látogatást, most négy nap előtt is nála ebédelt, s alkalmasint megbeszélték a modus vivendit.

Preszton ezalatt levette a lovacsák fejéről a zabos zacskókat, Kátay uram pedig följegyezte egy cédulára, hogy a cédula átadója valamivel esti nyolc óra után a szabadkai korcsmánál azzal az ígérettel távozott Osgyán felé, miszerint útjának az erdei kastély a végcélja, ami a kegyelmes úr által bizonyítandó lesz aláírásával és pecsétjével.

¹⁶ Rimaszombat csak később csatoltatott Gömör megyéhez, mely akkor kapta a Gömör és Kis-Hont nevet.

- Ezt is köszönöm - hálálkodott Görgey, barátságos parolát csapván a bíró markába -, és ha valamikor alkalmam lesz, bizony megszolgálok kegyelmednek.

Ezzel aztán felült a kocsira s még egy kérdést intézett a bíróhoz:

- Azt mondták nekem imént az emberei, hogy a sógorom, Darvas uram, meghalt volna. Mi módon tudják meg kegyelmedek az ilyen híreket?

- Eleven láncot állítunk az erdőbe, minden reggel; száz lépésnyire egy-egy embert, míg csak a lánc Osgyánt nem éri az erdő végén - ahol aztán a losonci doktor, tudós Makulyik József (ördögös egy fickó, hogy állandóan ott mer lenni) átkiáltja a híreket a legközelebbi emberünknek (olyan hangja van, azt mondják, mint egy bölömbikáé), s a mi emberünk odább adja embertől-emberhez egész a szabadkai komisszióig. Így vesszük a téns vármegye rendeleteit is. Hanem ma reggel már nem volt helyén a doktor. Úgy látszik, neki is harangoztak.

- No, az isten áldja meg, bíró uram!

- Kegyelmedet is hozza vissza friss jó egészségben a minden seregeknek ura!

Ily kölcsönös jókívánságok váltása mellett végre megindult Görgey az erdőnek, mely lassú zúgással hívta az éjt. Szinte búsnak lehetett volna mondani, mert a szárnyasok csipogása és vidám füttye megszűnt, csak a harkály kopácsolt itt-amott, vagy egy szaladó mókusz okozott muló zörejt. A fűvek, páfrányok, bokrok között millió bogár cirpelt és nyüzsgött. A közelben harang kondult meg. Mi lehet ez? Talán a basa kastélyában vacsorához kongatnak? De hisz a kastély a leírás szerint balra van, a harangszó pedig jobbról hangzik. Nem Osgyánban harangoznak-e a szárnyra ereszkedő lelkeknek? Mintha tömjénzagot, halottszagot hozna onnan a fák koronájának végtelen rostélyzatán átsuhanó szél. Görgey hátán borzongás futott végig.

- Milyen szomorú este ez, Preszton, milyen szomorú.

Most már bal felől szólott a harang, bim-bam, ünnepélyes hanghullámokban.

- Az ördög vigyen el engem - kiáltott fel Preszton -, ha nem valami kitanult vén bagoly csintalankodik velünk.

- Ne beszélj!

- A baglyok a csalódásig tudják a harangszót utánozni. Én már egyszer megjártam velök suhanc koromban, a Dunántúl éjjel eltévesztettük az utat, a harangszóról azt hittük, hogy valami falut érünk, ha irányában indulunk s bemásztunk szépen a Bakonyba, hogy két napig étlen-szomjan nem bírtunk belőle kikecmeregni. Az aztán a ménkő nagy erdő!

Hanem iszen a szabadkai se kutya. Szabadkától Osgyánig terjed, lapos földön, akár az asztal. Pihenő föld, mely talán még soha nem látott ekét. Szűz föld, melyen még nem követett el erőszakot emberi akarat. Ezt hozd, azt hozd. Azt hoz, amit akar. Derékig érő ős fűvek borítják, néhol nagy darabon átszakíthatatlan iszalagok fonják össze az ős faarisztokratákat, melyek kevélyen merednek az égnek óriás lombkoronáikkal. A híres Jánosik, a tót legendák betyárja, itt méri a vásárosoktól elrabolt posztót vándorló diákoknak, az egyik bükkötől a másikig. Ez a rőfje. Az esthomályban lassan-lassan összefoly minden, alig lehet már megkülönböztetni valamit. Egy szürke folt az út mellett: a pásztortűz helye; egy darab feketeség a hatalmas fatörzsön, ebbe a villám ütött bele. Pirinyó fénylő csillagocskák a bokrokon: szentjánosbogarak. Csillámló ezüst vászon kiterítve az erdei tisztáson - a hegyekből lesiető patak. Huh, mi az? A kocsizörgés szomjas szarvascsordát riasztott fel, mely elálló szarvaival gallyat törve, iszonyú robajjal hanyatt-homlok rohan az erdő belsejébe. Az erdő madarai fölrebbennek erre nagy környéken, a bagoly abbahagyja a harangozást, a fa gallyai közt

meglapult mókus ijedten nyitja ki fekete serét-szemét, csivogva száll föl a vércse s körös-körül kering a magasban, hogy aztán, meggyőződven anyai szemmel a veszedelem elmúltáról, a leeső kő lomhaságával hulljon le a fészkébe, csak a vadzab finom magas szálához tapadt bogár ringatózik egykedvűen a maga lengő nyoszolyáján.

- Messze van-e még a major, Preszton? Tudod-e biztosan az utat?

- Nem lehet már messze, mert a vércse mindig a tyúkmajor közelében rakja fészkrét. Itt lesz már valahol. Egy fehér oszlopnál kell, azt mondják, befordulni, amit valami elesett török hercegnek emeltek, de így könyv nélkül nem tudom. Ha fehér az oszlop, hát majd meglátjuk. De mintha már hallanék is kutyaugatást.

Egy kőhajításnyira elővillant, mint valami kísértet, az oszlop is. Preszton befordult a csinált útról s csakhamar két fényes szem, két megvilágított ablak mutatta, merre menjenek. A rekkenő hőség után jólesett a sötét lombátor alatt a kocsizás. Görgey levette kalapját, hogy a hús levegő jobban érje forró fejét, ezalatt szemét le nem vette a két ablakról: ott ül valahol a kis Rozáli, talán köt vagy olvasgat a mécs fényénél és most, mikor már olyan közel volt, hogy csak egy-két perc még odáig, valami lázas türelmetlenség fogta el és szíve hangosan dobogott. A fák közül szeszélyes árnyak kezdtek kihasadozni, közülök kilépett a megölt löcsei bíró is, puskával a kezében, s úgy rémlett neki, mintha a kivilágított ablaknak célozna...

Jaj, ne, ne! S úgy reszketett, de úgy reszketett, hogy összegombolta a kabátját.

- Hűvös van, Preszton, nem találod, én úgy fádom.

- Csurom víz vagyok az izzadságtól - felelte Preszton. - Hahó? hó? Csiba te, ne? Úgy nézem, tekintetes uram, hogy ez az erdőmester háza.

Egy érces hang figyelmeztette őket a sötétből.

- Ne jöjjenek közelébb, mert megütik magukat a drótban. Azzal vannak a fák átvonva. Egyébiránt mi dolguk van itt? Ugyebár eltévedtek?

- Nem - felelte Görgey. - Varga uramat, az erdőmestert keressük.

- Én volnék - felelte az előbbi hang. - Alulról jönnek, vagy felülről?

- Felülről - felelte Görgey és leugrott a kocsiról.

- Hogyan jöttek át Szabadkánál?

- Kátay városbíró engedélyével.

- Hm - felelte erre az erdőmester -, majd mindjárt világítok, de előbb engedjenek még egy-két kérdést s ne vegyék rossz néven, a nyomorúság nemcsak törvényt bont, az illő vendégszeretetet is leveszi a lábáról. A rettenetes ragály, mely Osgyánban dúl, parancsolja a nagy óvatosságot.

- Kérdezzen kegyelmed.

- Mit akarnak? Hoztak valamit?

- Ellenkezőleg, vinni akarunk.

- Mit?

- Leányt - felelte Görgey.

- Rossz helyen járnak. A leány már nincs nálam.

A Görgey szíve összeszorult.

- Hol van? - kérdé fojtott hangon.
- Sós Jánosni szolgál bent Batyiban.
- Talán nem is azt a leányt értjük mi, tévedés lehet a dologban - viszonzá Görgey.
- Más eladó leány pedig nincs nálam, akit elvihetnének. Mert az enyim még bölcsőben fekszik. Azaz, hogy igazat szóljak, van egy másik is, de az is még csak palánta és vendég a házamnál, nem hiszem, hogy azt keresnék.
- Hátha - felelte Görgey.
- No, hát akkor vissza is fordulhatnak, mert én arra becsületes parolát adtam, hogy a levegőtől is megóvom és senki fia hozzá nem férhet. Amit pedig én egyszer megmondok, az úgy szokott történni.
- Még az édesapja se férhet hozzá? - kérdé Görgey elérzékenyülve.
- Csak talán nem a tekintetes...
- Az vagyok. A Rozáli apja.
- Az már más. Isten hozta nálunk. Hej Zsuzsi! Hozz ki hamar egy lámpást, édes fiam!

Kisvártatva karcsú, fúrge asszonyalak jelent meg a pitvarajtóban, kinek a lámpafénynél csak éppen a körvonalait lehetett kivenni. Varga uram átvette a lámpást és a vendégek elé lépegetett, megmutatni nekik, miképpen bújjanak át a drót alatt, mely kóbor lovasok és csavargók ellen volt kihúzva, hogy abban megbotolva ne közelíthessenek a házhoz, a drót vége az erdőmester ajtókilincséhez lévén erősítve, hogy annak a rezgése, ha el akarnák vágni, figyelmeztesse a gazdát, még ha alszik is, a közeledőre.

- Bizony, csak így vagyunk, tekintetes uram. Tessék átbújni. Isten látogatása van rajtunk.

Görgey a kezét nyújtotta s melegen rázta meg az erdőmesterét.

- Hát, hogy van a kisleányom?
- Egészséges, hála istennek, mint a makk és okos, mint egy filozófus. De hol vagy Zsuzsi? Ide nézz, Zsuzsi! Megösmersed-e, ki van itt?
- Szent isten, a viceispány úr. Higgyek-e a szememnek? Jaj, de megöregedett a tekintetes úr!
- Csitt, te liba! Hogy tudsz olyat mondani - förmedt rá az ura, de minden harag nélkül. - Láss inkább a konyha után. Kocsisra, lóra legyen gondod, de főképp a mi vacsoránkra. Tessék, tessék, előre, tekintetes uram. Erre balra, instálom.

Nem is kellett kinyitni az ajtót, az úgyse volt bezárva, csak egy lepedő lógott le az ajtófélfáról, a legyek és erdei bogarak beözönlése ellen szolgált némi védfalul, melyet Zsuzsa asszony sietett félrehárítani, mert eszeágában sem volt megfogadni a gazda szavát, hogy a konyhába menjen, minden illedelem nélkül ő maga szaladt be elsőnek a szobába, hírül adni a nagy eseményt Rozáli kisasszonynak.

Az asztalon olajjal megtöltött pohár terjesztett gyér világosságot, az olaj tetején úszkálván, mint valami pirinyó gálya, egy fakarika-féle, amibe égő kanóc volt beillesztve. Az ágy mellett bölcső ringott s abban egy csecsemő aludt, összecsucsorított piros szájának ritmikus mozgásából ki lehet találni, hogy a kis anyyalka most az égben van, nem ugyan a szárnyai, de a szájacskája segítségével, melyet a jó Álom néni odatapasztott az anyai emlőhöz.

A bölcső mellett ült Görgey Rozália, valami dallamot dúdolván; fehér pöttyes perkál szoknyácskája alul az egyik lába, mellyel meg-meglendítette a bölcsőt egészen a bokán fölül ki volt

nyújtva, s kezdte már fölvenni azt a bizonyos ingerlő gömbölyűséget, mely a férfi szemét megrészegeti. Hát még mikor a lábacskáinak olyan segítségére van az arc, mint ebben az esetben, gyönyörű metszésű száj, ibolyára emlékeztető szem. Semmi szabályosság nem volt ez arcon és mégis valami édes harmónia a vonásokban, a homlok egy kicsinyt keskeny, de olyan nemes, olyan különösen boltozott, hogy az ember belebolondul. Lehetetlen megmondani, mi az, ami szép rajta - csak tetszik, nagyon tetszik és ez untig elég; ha kitalálnánk, miért tetszik, az már nem volna elég, mert nem lenne többé bűvölet, csak indokolt gyönyörködés. Hanem, ami az orrát illeti, arról már egész öntudatosan ki lehet állítani a bizonyítványt, hogy a legimádandóbb fitos orrok közé tartozott.

Zsuzsa asszony lopva közelgett Rozáliához s hirtelen befogta hátulról a szemét. Két nagy tenyerével eltakarta a kedves arcot is - mire majdnem teljesen homályosnak látszott a szoba.

- Zsuzsi - találta ki nevetve Rozáli. - Érzem a tenyereden, hogy te vagy, mert láttalak fokhagymát metélni.

- Úgy ám, de nem engemet kell kitalálni, hanem azt, aki jött - incselkedett vidáman Vargáné.

- Hát jött valaki?

- Nem vetted észre a kocsizörgést, meg a kutyaugatást?

Eközben már Görgey is belépett a szobába s türtőztette magát, hogy el ne rontsa a Zsuzsi asszony tréfáját.

- Nem érzi a kis szíved, ki van itt? - vallatta Vargáné odább.

- Kutyaugatásról beszélsz. Talán a Visztulát küldte el Kati néni? Nem?

- Ugyan, eredj! Visztula csúnya kutya, nem érdemli meg, hogy a te szíved dobogjon miatta. Olyan valaki jött, lelkecském, akinek nagyon megörölsz. Gondold el, kit szeretsz a világon legjobban.

- Ah! Ereszd el a szememet. Kitaláltam. Mari néni van itt Toporcról.

Míntha tört döfött volna a Görgey szívébe. Szerette volna megszakítani a jelenetet, de se lába nem mozdult, se a nyelve, megbénult mind a kettő.

- Nem az, nem az - kacagott Vargáné s incselkedő hangon hozzátette: - Pedig milyen könnyű volna kitalálni. Gondolkozzál csak, gondolkozzál, kutass a kis szíved fiókjában.

Rozáli gondolkozni látszott. Görgeynek minden idege megfeszült. Fejét lehajtva várta szavait, mint a fonnyadt növény az esőcseppeket.

- Nem bírom eltalálni - felelte Rozáli eltökélt lemondással, megrázzván fejét, melyet körülrepedett a lenszínű haja.

Ezzel a rázással aztán ki is szabadította a fejét a Zsuzsi asszony kezeiből s megpillantván apját, meglepetve futott hozzá.

- Ah, maga az, apuci? Hol jár itt, ahol a madár se jár?

Görgey zavart lett erre a derült, fesztelen megszólításra, melyben nem volt az elragadtatásból és az örömből semmi, de a ridegségből sem. Rozáli kezét csókolt, mire Görgey lehajolt és szájon csókolta cuppanósan. Ámbár nem nagyon kellett lehajolni. Rozáli felnyúlt azóta, hogy nem látta, mint egy szarvas. A Görgey szeme végigsiklott a kedves arcon és a formás alakon, aztán ott felejtette magát tovább is, mint kellett volna s látta a mozdulatot, amint kis kezével megtörli az apai csók helyét az ajkain - talán, mert nedves volt, talán, mert a bajusz ott

megszúrta és viszketett. De Görgey előtt ez a mozdulat is föltépte a kísértő szellemek láncait. Egy keserű sóhajjal fordult el a gyermeklánykától, Varga uram felé:

- Mondja csak, erdőmester uram, beszélhetnék-e én most a basával?

- A mi basánkkal? Most? - mondá ez meglepetve. - Nem lehetne reggelre halasztani?

- Nem. Csak úgy engedett át a pestis-komisszió a szabadkai zárvonalon és csak úgy bocsát vissza, ha a basa pecsétjével bizonyítja, hogy mikor jöttem és mikor távoztam.

- Értem - szólt a gazda szívélyesen -, hát maradjon itt a tekintetes úr, míg a pestis tart. Biztosítom, nem lesz unalmas. Éppen ma jeleztek a csőszeim egy medvét. Azt fogjuk üldözni.

- Magam is olyan üldözött medve vagyok odahaza - morogta az alispán. - Haza kell sietnem reggel.

Varga uram a fejét vakarta. Rokonszenves, zömök férfi volt, határozott, bátor tekintetéből egyenes lélek sugárzott ki. Kevés szóval élt, mint általában azok, kik az erdő barátjai. Hallgatni kell tudni, aki az erdővel akar beszélni.

- Ejnye, de baj, de baj. Hanem azért meg kell próbálni.

Engedelmet kért, hogy átöltözhessen, azután majd elvezeti a basa kastélyába. Átment a pítvar másik oldalán lévő szobába és Görgey magára maradt Zsuzsi asszonnyal, aki ezer kérdést zúdított a nyakába, hogy mi újság Görgön. Él-e még ez, meg amaz? Nem mentek-e még férjhez a Plavetz-lányok? Hát az édesanyám nem üzent semmit?

- Bizony nem üzent az - mentegetőzött Görgey -, de ennek én vagyok az oka, mert nem mondtam neki, hogy Rozáliért megyek.

- A Rozáliért? - kérde a menyecske elszontyolodva. - Csak talán nem akarja elvinni?

- De bizony.

Rozáli, ki megint visszaült volt az álmodó babához s a kis pufók arcocskát nézegette a bölcső vánkossai közt, egyszerre felütötte a fejét.

- Tréfál, ugye? - s hamiskás mosollyal kacsintott az apjára, ami egyszerre elfújta a keserűségét, mint öreg hegyről a ködöt a ránevető napfény.

- De bizony itt nem hagylak többé - szólt vidámabban -, nagy leány vagy már innen-onnan, ideje, hogy kezdjek veled valamit.

Rozáli felugrott székéről s a szoknyáját két kézzel fölcspíve, hogy kurtábbnak látszassék, forogni kezdett apja előtt, mint a megperdített karika, kecsesen, negédesen, elkényeztetett gyerek módjára.

- Ej, apuci, hová tette a szemét. Hiszen még kicsiny vagyok s ha megengedi, itt maradok Osgyánban.

- Hm, Osgyánban...

Görgey elnyelte, amit mondani akart. Nem merte megszorítani a gyászhirrel.

- Mit keresnél te ezentúl Osgyánban - egészíté ki a mondatot. - Jönnöd kell, úgy akarom.

- De ha én meg nem akarom - felelte durcásan s úgy tett a kis lábával, mintha toppantana.

Az alispán nagy gyönyörűségét lelte ebben a kötekedő felelésben, szándékosan szőtte-fonta.

- Csakhogy a két akarat közül melyikünké a parancs, hogy gondolod? - kérdezte játszadozó hangon.

- A magáé - sietett kijelenteni, engedelmesen lehajtva a fejét, mókázó alázatossággal szinte a földre, úgy, hogy az aranyhaj, melyet az este közeledtével kibontott, átborult sziszegve a feje búbján a túlsó oldalra és betakarta az arcát. - Igen a magáé, de mit tesz az? A parancs csak akkor az, ha fél az ember a parancsolótól. De miképp is van az, hogy én egy csöppet se félek magától, apuci?

Visszahagyította hátra a hajsátorát s összeráncolta a homlokát, mint egy anyóka, aki nagyon mélyen elgondolkozik.

- Talán azért, szívecském, mert szeretsz - találgatta az alispán lágyan, csendesen. - Jer közelebb hozzám!

A fruska közelebb ment, de a fejét rázta lépegetés közben.

- Nem azért, dehogy azért.

- Hát talán nem szeretsz?

- Tisztelem.

- És miért nem szeretsz?

- Nem tudom - suttogta szomorúan, álmatagon.

- Hát azt tudod, hogy miért tisztelsz?

- Tudom. Azért, mert benne van a tízparancsolatban.

- A tízparancsolatot, ugye hé, mégis parancsolatnak tekinted...

- Mert az Istentől származik, akitől pedig félek.

- De szereted is...

- Nem én.

Vargáné sietett betapasztani a száját a tenyerével.

- Oh, te kis pogány jószágom! Ki hallott már ilyet valaha!

Rozáli kedves grimaszt vágott, ezer ígöző gödör támadt a ferdére idomított orcáján.

- Ugyan, Zsuzsi, vidd el a tenyeredet, mondtam már egyszer, hogy fokhagymás.

Görgey szívét csodálatosan csiklandozta a gyermek naiv, üde locsogása. Most értette már, mért mondta Varga uram, hogy filozófus. Megfogta a kezét (olyan meleg volt, olyan édes, mint egy kis madárfészek), közelebb húzta magához, térde közé állította.

- Gyere csak ide, kis delinquens - megsimogatta azt az arany zuhatagot a fején. - Igazolja magát a kisasszony, mért nem szereti az Istent?

- Mert az Isten sem szeret engem - felelte dacosan.

- Miből tudja azt a kisasszony?

- Abból, hogy ha szeretne, hát nem vette volna el tőlem a mamámat.

Görgey elfordult, érezte, hogy a szeme megnedvesedik. Aztán felkelt székéről, fel s alá járkált a szobában, kinézett a nyitott ablakon (a zúgó erdő mondott neki valamit), aztán megállt a lányka előtt s meleg tekintete felszürcsölte a beszédes arcocska ezernyi változását, kifejezését - mintha egy rejtelmes, bús könyvet lapozgatna.

- Látod, milyen rossz nevelést kaptál s mennyire nincs az észjárásodban semmi rendszer. Szegény Katarina, jó asszony volt, de... azaz, hogy mit is beszélek? Hol is hagytam el? Igen, igen, hogy Katalin nénéd keveset törődött a lelki neveléseddel, felnőttél, mint egy kis puszpángfácska, melyet senki sem nyeseget. Nono, csak ne biggyeszd el a szájadat, mert az úgy van. Egyben még túl gyerekes eszed van, másban már koravén vagy, szóval egy valóságos kis fityfírty vagy. Azt akarom, hogy egy igazi kisasszonyt faragjanak belőled. Nincs meg a lelki fundamentumod, az irányod és összevissza beszélsz. Lásd be magad is. Azt mondd, nem szereted az Istent, azért, mert ő se szeret téged. Hát az igazán felháborító, hogy így gondolkozol az Istenről, aki mindnyájunkat teremtett s akinek a cselekedeteit emberi elme megítélni nem képes. Nemcsak egy olyan gyereké, mint te, hanem még a bölcseké sem. Mert az Isten a magából adta az elmét, de csak olyan csipetnyit, ami senkinek meg ne ártson. Tengerből evőkanállyal egynek, piciny sókanállyal másnak. Ne áíts, mert hátba ütlek...

- Ne tessék haragudni - okvetetlenkedett közbe Vargáné. - Ami engem illet, én meg a világon a legjobban szeretem, ha a Rozáli ásit, mert akkor látom leginkább azokat az új gyönyörű fehér fogait.

Görgey elmosolyodott s ügyet se vetve egyébre, folytatta a fölvetett témát.

- De vegyük, hogy igazad volna, ámbár nincs, hogy nem szereted az Istent, mert az se szeret téged, akkor sincs a következtetéseidben semmi ésszerűség, semmi rendszer, semmi logika, mert engem sem szeretsz, holott én meg szeretlek téged. No, hát erre felelj, kis ördög!

- Ha szeretne az apuci - felelte a leány, hirtelen átcsapva gyerekes modorába -, hát bizonyosan hozott volna valamit.

- Iszen hoztam is, hogyne hoztam volna - jutott eszébe Görgeynek s kikiáltott az ablakon. - Hej, Preszton! hozd be csak azt a rimaszombati paksamétát.

Varga uram még mindig nem került elő. Görgey már aggodalmasan kezdett az ajtóra tekintgetni, léptek közeledtek, de bizony csak Preszton lépett be, csomagot hozva, melyet mohón bontott fel Rozáli az asztalon s aztán csalódva tolt félre.

- Oh, te bohó apuci! - kiáltá gyerekes fejcsóválással - hiszen nem vagyok már olyan kis leány, akinek nyalánkságokat szokás hozni.

- No és mit akartál volna?

Felhúzta a vállait pipesen:

- Hát szövetet, selymet, pántlikát, mit tudom én.

De eközben mégsem bírta megállni, hogy két pár összefüggő szárú vérpiros cseresznyét fel ne akasszon a fűleire s meglóbálván szép fejét, gyönyörködjék a lityegésükben.

- Ohó, Rozália barátocskám - fakadt ki az alispán, tettetett megbotránkozással. - Mikor az én tervembe vág bele, hogy nagy leány légy, akkor azt mondd, hogy te még kis leány vagy, mikor meg neked vág be úgy a terveidbe, akkor egyszeribe nagy leánynak csapsz fel. Így nem alkuszunk, te kis róka.

- Ne bántsa szegénykét - mentegette újólaz Zsuzsi asszony -, ne haragudják rá a tekintetes úr. Hiszen a rózsa is tarthatja magát bimbónak, mikor még zöld burokban van a fele és a bimbó is rózsának számíthat, mikor már kihasadt a színes selyme.

De ezt az ékes hasonlatot már nem volt alkalmá megszívlelni Görgeynek, mert behallatszott az ajtólepedőn keresztül a gazda szava.

- Immáron készen vagyok. Mehetünk, ha a tekintetes úr úgy parancsolja.

Görgey vette a kalapját s kimenve ugyancsak hátrahőkölt, midőn a pitvarban, mely a tűzhely fázekai alatt lobogó rőzsetűztől meg volt világítva, szemben találta magát egy fehér turbános, májszín kaftános törökkel. Már szinte a kalapjához nyúlt, mikor megszólalt az illető nevetve.

- Én vagyok csak. Én, Varga János.

- Kegyelmed az. Nem hittem volna. Hát mitől jó ez?

- Ez bizony arra való, kérem alássan, hogy az öreg Mohamed prófétát bolonddá tegye velem a basa, ha ugyan hagyja magát bolonddá tenni. Hogy t. i. a Korán tiltja az idegen hitű környezetet az ájtatos muzulmánoknál. Azt hiszi tehát a gazdám, hogy ha török ruhában lépek be a kastélyba, Mohamed rá nem szagol a kálvinista voltomra.

- Nem lehet az igaz - jegyezte meg Görgey. - Vagy mért tűrik meg akkor a keresztény lányokat a háremeikben?

- Hja, az asszonynak nincs lelke önáluk.

Elhagyván a házat, jó sintelt ösvényen indultak el s balra kanyarodván egy odvas fánál, melyből lassú zümmögés hallatszott (vadméhek lakhattak benne), természetesen a basáról beszélgettek.

- Vallásos ember lehet - gondolta Görgey -, hogy ilyen kicsiségekben is formulákat keresgél.

- Nem túlságosan bigott, megissza a borocskát - védelmezte Varga -, inkább csak furcsa. Amellett azonban kedélyes, minden gőg nélkül való; nem olyan, mint a mi nagyuraink.

- Hány éve van már nála, Varga uram?

- Ez a negyedik.

- Azt mondják, csak néha jön ide.

- Egyszer-kétszer évenként rövid időre.

- És hol lakik, amikor itt nincs?

Varga uram vállat von.

- Tudja a szösz.

- Hát nem küldenek neki soha levelet vagy üzenetet?

- Nem.

- Sem ő?

- Sem.

- Hogy lehet az? Hiszen előadhatná magát olyan eset, hogy értesíteni kellene.

- Azt már én is mondtam neki egyszer, de a következő szavakkal torkollt le: »Ne kívánj tőlem fölösleges dolgokat, édes fiam. Mikor az ember elalszik s a lélek elhagyja az otthonát, vagy visszatér reggel magától, vagy vissza nem tér, de a test nem tudakozódik utána. Mármint, ha a test hagyja el az otthonát hasonlóan, vagy visszatér, vagy vissza nem tér, de mi szükség, hogy az otthon érdeklődjék utána. Allah nem kívánja ezt. Azt mondod, híradással akarsz lenni, ha szükségesnek látod, de mire való volna az? Vagy valami jót tudsz mondani és ez esetben hagyd akkorra, midőn megint találkozunk, hogy azzal is jobban örülhessünk egymásnak, vagy pedig valami rosszat üzenhetsz s ezt hagyd kérlek, minél későbbre, mert minden idő nyert idő, amelyből a gondokat ki lehet tolni egy későbbi időre.«

- Irigylem ezt a filozófiát - jegyezte meg Görgey elmélázva. - Csak egy basa koponyájában nőhetett ilyenre. De mégis különös, hogy a kocsisa vagy az inasa nem fecseg valamit.

- Egyedül jön s rendesen éjjel, úgy látszik, maga hajtja a lovakat kis kocsiájában, mert senkit sem hoz magával. Ugyancsak éjjel távozik. Én csak arról tudom meg, hogy megint itt van vagy már nincs itt, hogy a minaret tetején egy kis zászló jelzi az ittlétét.

- Valóságosan úgy fest a dolog, mint valami titok - mondá az alispán élénkülő érdeklődéssel -, s amíg itt van, természetesen ki nem mozdul a kastélyából.

- Dehogya. Sétálni szeret az erdőben, némelykor átjön hozzám is. Most egypár napja majd mindennap meglátogatott, például ma is leült a ház előtt uzsonnatájt s egy pohár tejet kért a feleségemtől s Rozáli kisasszonnyal beszélgetett, tréfálgatott.

- Tud eszerint magyarul is?

- Tud valahogy törökösen, de velem németül beszélget.

- Akkor hát ne igen beszéljünk hangosan - tanácsolá Görgey -, mert hátha itt sétálgat vagy üldögél valamely fa alatt és hallja, hogyan szapuljuk.

- Attól, sajnos, nincs mit tartani, mert otthon van, ilyenkor a meleg esti órákban, mikor a hold kezd feljönni, fürödni szoktak az odaliszkjai künn a kertben, a tóban, ezeknek a nézésében gyönyörködik. Ez a legkedvesebb szórakozása.

- Teringette! - csettentett a szájával Görgey, egészen neki pajkosodva.

- Hiszen éppen ez a baj, mert olyankor meghalt ránézve az egész világ, s nem vagyok biztos, szoba áll-e most velünk. Hogy alkalmatlanok leszünk neki, abban ellenben biztos vagyok. De mindegy. Bátor ember a templomban is füttyöl.

- S milyen korú lehet a basa?

- Fogatlan kecske.

Észre sem vették beszélgetés közben, mikor már ott álltak a hatalmas fehér falnál, mely a basa kéjpalotáját körülkeríti oly magasan, hogy csak a legszálasabb fák tetejéről lehetett volna belátni a palota udvarára és kertjébe. Mondják, hogy a rimaszombati nyalka ifjúság közt többen akadtak, akik nem áttaláltak olykor felmászni egy ott a közelben álló óriási gyertyánfa tetejére, hogy a kertben sétáló odaliszkokat meglessék. Száz év előtt az ifjak fejét vágatta volna le ezért a basa. Most már Hilil basa csak a szemérmetlen fát vágatta ki.

Vaskos, roppant vaskapu egészíté ki a falat - no, ezt ugyan Botond se tudná bezúzni. Irdatlan kalapács lógott le rajta erős láncon. Ez a kalapács adhatta az egyetlen hangot, mely a külvilágból ebbe a paradicsomba behatolt. Varga uram háromszor vágott vele a kapura, de a szörnyű csattanásra sem jelentkezett senki. Ekkor aztán kivett a kaftánja zsebéből egy sípot és belefűjt. Különös éles hangja volt, mely szinte áthasította a fákat és falakat, a rigófüttyből, a bika bögéséből és a kígyó sziszegéséből összerakott sipítás tódult ki a kis szerszámból.

- Hát ez mi? - szisszent fel az ideges Görgey a füleit befogva.

- Ez afféle házi jelzés, amire okvetlenül előjön valaki s vagy beereszt bennünket, vagy nem.

- Nekem is be kell mennem?

- Nem tudom. Talán anélkül is elhiszi a basa, ha beviszem az írást s alájegyzí.

Egy félpercre sem kellett várni; a vaskapu egyik kockája csikorogva mozogni kezdett, majd egy turbános fej lett látható bent a támadt nyílásnál.

- Te vagy az, Varga efendi? - kérdezé egy kappanhang. - Mit akarsz?

- Önagyságával, urunkkal szeretnék beszélni. Járj közbe jámbor Juszuf, hogy fogadjon.

- Ha összeszid, te léssz az oka, Varga efendi. Azt fogom mondani, hogy fenyegettél.

- Jó, jó, csak eredj Juszuf s meglásd, nem történik semmi bajod.

Juszuf erre visszatolta a vaskockát és elcsoszogott.

- Ki volt ez? - kérdezte Görgey, kit most egyszerre érdekelni kezdett ez a keleti romantika. Úgy tetszett neki, mintha ambra-illat szivárogná ki belülről.

- Egy eunuch, tekintetes uram.

- Igazi eunuch?

- Természetesen igazi.

- Kutya meg a macska - csodálkozott az alispán -, nem adnám egy vak lóért, ha egy kicsit körülnézhetnék odabent.

- Bizony nem lehetetlen, hogy része lesz benne.

De mi a basa engedélye nélkül is megtehetjük, hogy odavisszük az olvasót, ahova tilos a belépés. Mindenekelőtt ámulatba ejt egy szép kastély szép kis erkéllyel, kiugrókkal, kupolás előcsarnokkal, a bal szögletben karcsú minarettel. Nem volt megvilágítva, mindössze egy kis lámpa égett misztikus vörös fénnel a lépcsős feljáratnál. A hold sarlója szabadon játszhatott a maga sejtető színeivel s olyannak tüntette fel, mintha barnásfehér sókockákból építették volna az Aladdin csodalámpájának szellemei. A fantasztikus holdfény (a törökök e kedves égiteste) még a kastélynál is szebben bővölte a kertet, mely az épület hátterében kezdődött. A buja növényzet mintegy pihegni látszott, a langyos este páráit beszíva és a magáét kilehelve. Virágok, bokrok összefolytak sötét, bodros hullámokká s mintegy zsámolyául szolgáltak a nagy fáknak, melyekhez függőágyak és hinták voltak erősítve. Az egyiken nyúlánk természetű hölgy ült, testhez tapadó fehér, csalánszerű szövetben, mintha asszonyalakká formálódott báránylevél úsznék sötét alapon. Egy eunuch állt mellette s egyet-egyet lódított a hintán, mely fehér sávot írt le röptében a kúszó növényeknek a földön vonszolt palástjára.

Távolabb, a lombzatok rostélyzatán keresztül egy kékes, csillámló lap volt látható, mint az égnek egy odaesett darabja, melyből a csillagok följebb tolódtak. Egy tükör, kardpengékből összeállított ráma. Milyen bohókás csalódás. Nem tükör az, hanem tó, a ráma kardpengéi sások körülötte, s a kardpengékre szúrt csillagok, felnyúló fehér lilomok... Hát azok a többi mozgó, hajladozó fehérségek?

...Nyisd ki még jobban a szemedet, vagy talán hunyd be egészen, jámbor halandó, ha nyugodtan akarsz aludni az éjjel, mert azok a basa odaliskjái, akik most a fürdéshez vetkeződnék...

A tavon innen egy kis tűzszikra piroslik. Ahol a tűzszikra pislog, ott van a basa csibukja s ahol a csibuk van, ott keresendő maga a basa is; egy puha zsölleszékben elterpeszkedve ül, lehajló lombmennyezet alatt s nézi a mámorító jelenetet. Sárga papucsokba bújtatott lábait kényelmesen egymásra rakva, miután turbánját egy csonka gallyra akasztá, izzadó homlokát meg-megtörli a fehér burnusza ujjával, húsos, duzzadt szemhéjai alul fáradtan merednek apró, kiégett fényű szemei a tóra, inkább csak megszokásból, mert a gondolata másutt jár.

Hiába, úgy van az ember alkotva, hogy mindent megun. A paradicsom is pusztán kis ideig paradicsom, azután már közönséges kert s végül csak ugar. Hilil basának új vágyai támadtak, s ez nem csoda. A kor illendő méltánylást érdemel. Egy öreg embert, aki okos, le nem köthet egyetlen vonzalom, mint valami fiatal szeleburdit. Annak már joga van a válogatáshoz. Az már

filozóf, aki nem az élvezeteket keresi, hanem az összehasonlításokat, a tapasztalatokat, szóval a tudást. Az nem pazarolhatja az idejét akármire, mert öneki már kevés ideje van.

Egy süldő leánykát pillantott meg az erdőmesternél, egy ártatlan gyermeket, aki még semmit se tud, s éppen azért felette ingerlő öelötte, aki már mindent tud. Egy-kétszer beszélt vele s azóta ígézet alatt áll, folyvást fejében motoszkál a képe. Főzi a terveket, miképpen nyerhetné meg. Az a kérdés, kiféle-miféle leány? A bimbónak mindenekelőtt a tőjét kell megnézni. Mert ha egy kicsit magasan nyílik, öreg embernek nagyon nehéz felnyúlani érte. De hátha alacsonyan van? Lehajolni az öreg ember is tud. Eziránt persze Vargától lehetne felvilágosítást kapni s esetleg egyéb hasznos útmutatást és segítséget. (Csak ne volna olyan becsületes és goromba.) Okokon és módokon faragcsált furfangos elméje. Vargával bajos beszélni. Varga gyanút kapna és eltávolítaná a leánykát. Talán Vargáné útján lehetne boldogulni? Hátha szegények a szülei és könnyelműek? Nem ajánlkozhatna-e, hogy kineveli, mondjuk, énekesnőnek? Hiszen így szokták ezt a mecénások. Vagy nem alkalmazhatná-e nagy fizetéssel valaminek? A pénz végre is nagy kerítő. Igaz, még gyermek, talán csak tizennégy éves, de hát nem természetes-e, hogy egy öreg ember ilyenben lelje gyönyörűségét? Hiszen emlékszik rá, mikor fiatal gyerkőc volt, az érettebb menyecskék vonzották, a harminc évesek, vagyis akik annyinak mondták magokat, t. i. a harmincöt évesek, most ím elérve a tisztes kort, a természet szent törvénye az akkori eltávolodást a maga korabeli fehérséptől egy hervadó generációhoz, elmésen behozza ismét egy eltávolodással a maga korabeli fehérséptől (isten ments tőle) egy serdülő generációhoz. Gyönyörű kiegyenlítés ez s minden normális és becsületes ember tartozik vele.

Ezeket forgatta elméjében a becsületes, jámbor Hilil basa, bizonyára Allah bölcsessége iránti bámulatból, ki akképpen rendezé, hogy semmi se veszhessen el a természetben, tehát a serdülő lánykák iránti epekedés sem, csak a beosztásban mutatkozik némi különösség, midőn az eunuch megzavarta, jelentvén, hogy odakünn megszólalt a Varga efendi sípja.

- Mit akar? - mordult rá a basa.

- Fényes ábrázatod elé akarna járulni, oh, uram, mégpedig tüstént, mindennel fenyegetett, ha nem jelentem meg.

- Eredj, kérdezd meg bővebben, miről van szó.

Kisvártatva visszajött az eunuch:

- Megkérdeztem Varga efendit, arról van szó, hogy egy idegen, aki vele van, csak abban az esetben mehet vissza Szabadkára a pestis-komisszió miatt, ha Magasságod aláírással bizonyítja, hogy idejött az erdőmesterhez és innen ment vissza, vagyis hogy nem volt Osgyánban.

- Eredj, mondd meg, nem érek most rá firkálni. Ez a Varga is mindenféle embereket fölszed, hogy alkalmatlankodják velők.

- Azt mondja, a vendége annak a lánykának az apja, akinek a virágot és datolyát vittem parancsodból tegnap.

- Ah! Úgy? - kiáltott fel a basa élénken és felugrott a székről. - Eredj és bocsásd be azt az idegen embert, vezesd őt a kék szobába.

Az eunuch földig hajtotta magát.

- Igen, uram. És Varga efendit is bebocsássam?

- Nem, nem; várja meg künn. Csak abban az esetben lehet bebocsátani Vargát is, ha az idegen nem merne egyedül belépni.

Az eunuch sietve távozott. Hilil basa pedig rendbe hozta öltönyeit, begombolta burnuszát, megigazgatta gyüiremléseit, föltette turbánját, aztán szép csendesen kiverte a csibukja hamvát egy tulipán harangjába, egy picinyt fel s alá járt a kavicsos ösvényen, alkalmasint tervet készítve az idegen ember kellő kikészítéséhez, majd hirtelen elhagyta a kertet, a palota bejáratához kerülve, felcsoszogott a lépcsőkön s egyenest benyitott a kék szobába, ahol már várta az idegen egy fali festmény nézésébe merülve.

- Szálem alejkum. Légy üdvözölve fődelem alatt - mondá a basa, kezeit mellén összetéve.

Görgey meglepődve fordult meg s az előre kieszelt köszöntést kezdte darálni:

- Allah nevelje meg szerencsédnek mértékét, nagytekintélyű úr és férfiú, legyen pedig...

Egyszerre azonban benne rekedt a szó, egy pillantást vetve a basára, ki e tekintettől ijedten hátrahőkölt, akaratlanul tört ki belőle a felkiáltás:

- Nini, nini! Mit keres maga itt, Quendel apó?

Quendel apó (mert ő volt), elsápadt az első pillanatban, ő is felismervén a szepesi viceispánt. Ez aztán a fátum. Hát mit vétett ő az ördögnek, hogy ezt most idehozta? Hiszen inkább azt hitte, hogy a kedvében cselekszik (t. i. az ördögnek). Oh jaj, ő hát a kislány atyja s istentelen bűnös gondolatáért, melyet a bakfis iránt táplált, nyomban utolérte a bűnhődés. Nemcsak a szégyenkezés bántotta a helyzetért, nemcsak a bosszankodás az inkognitó összeomlásáért, hanem a babonás emberek félelme is ránehezült. Nemcsak a nagytekintélyű alispánt látta magával szemben, hanem a bosszuló végzetet is, éppen a lányka apjának személyében. De ha már nem sülyedhetett egyszeriben a föld alá (ez lett volna ebben az esetben legkényelmesebb), mást alig tehetett, mint hogy hirtelen a tréfa rongyaiba öltöztette a sajnálatos eseményt.

- Hehehe - kacagott fel. - No, ez igazán kapitális! Ki mondja, hogy nincs szerencse. Hojahu! Nem adom ezer forintért. Tessék csak helyet foglalni. No, de ilyen nagy megtiszteltetés enyim szegény házamnak, ilyen rendkívüli szerencse. (Rossz színész lett volna belőle, mert olyan savanyú képet vágott ehhez a rendkívüli szerencséhez, mintha borsot harapott volna ketté.) Bizony mindjárt kiugrok bőromból enyim örömben. (S valószínűleg elkezdett ugrálni és táncolni, mint egy szétszelesedett gyermek.) Azt kérdezi domine spectabilis, hogy mit keresem itt? Hát mi egyebet, pihenek. Hiszen eleget dolgoztam, ráfér engemre. Hiszen énértem is meghalt a Jézus.

Görgey elmosolyodott s meg nem állhatta, hogy ne évődjék vele:

- Igen, Jézus bizonyára kegyelmedért is meghalt, de úgy látom, Mohamedből is kiveszi a maga részét.

- Hát mit tudja tenni szegény fejem - mentegetőzött Quendel apó siránkozó hangon, de dicséretére legyen mondva, el is pirult, hogy még a nyaka is téglaszínű lett. - Az embert beleviszik a rossz üzletek. Oh, istenkém, a rossz üzletek. Nem lehet hinni az emberekben, domine spectabilis, oly romlottak.

- Hogyan, a rossz üzletek?

- Hát a belgrádi basa. Sok pénzem fekszik az imposztornál. Kölcsön adtam neki, nem tudja fizetni. Szultán áttesz Anatoliába, hallok, hogy elkészül, poggyászt már csomagolnak s a szegény Quendelnek még aztat se nem mond, hogy bikmag. Hanem mikor odamegyek pénzemért, vereti talpamra húsz-húsz pálcákat. No, ez nagy violencia. Igaz, hogy akkor még nem voltam nemes ember, de a talpam éppen úgy fáj, mint egy grófé. No, mondok, ezt nem hagyom annyiba, ezért izzadásba hozok a basát, minél fogva megkentem a nagyvezírt, mert a Quendel talpai csak vannak olyanok, mint más talpak, de a kezei hosszúk. Most már ráparan-

csolta nagyvezír a fizetést, de miből? Nem volt egyebe, csak a hárem, meg az eunuchok, meg a sok keleti pokrócok s egyéb ilyen encsebencse. Az jutott licitációra. Mindenki félt megvenni, jóformán senkise nem ígérte semmit. Hogy veszett nyélnek kerüljön legalább fejsze, magamnak kellett a portékát megtartani, elevent és nem elevent, rabszolgákat, odaliszkokat, teppicheket, csibukokat. Ejnye, nini, nem gyűjt rá a tekintetes alispán úr? Dohányt is vettem vagy hat hordóval. Mert ezek a szamarak dohányt tartják hordóban s bort isszák csibuk alakú kis findzsákból.

- De iszen gonosz csont kegyelmed, akármit beszél is - nevetett az alispán jóízűen.

Erre aztán Quendel apó rezes, borostás arca is röhögésbe gömbölyödött.

- Hehehe, hahaha. Bizony így volt. Cirkumstanciák így hozták. Nyakamon maradt minden. Kinek adjam? Senkinek se nem kell. Hova tegyem? Sehova se nem fér. Hát itt van ez a kis erdőcském, idehoztam, hogy ne legyen szem előtt, mert én erkölcsös ember vagyok, akármit gondolja is rólam domine spectabilis vicecomes, aki nem szeret másokat botránkoztatni. Azóta itt áll a portéka, úgyszólván raktáron, értéke napról napra apad, mert az idő nyomokat hagy e finom testeken, az éghajlat se nem jó, kivált télen, a legszebb georgiai leány köhécsel karácsony óta és aligha el nem megy a sárguló őszi levelekkel. Otthon meg a birkák hullják magokat, métely van nekik. Allah itt pusztít, Jehova ott, mert csinálja juhokból bőrt, zsidóknak. Azonfelül a mienk Isten se pihen. Csak múlt héten égett el a putzdorfi majorom, istállók, béresházak. Nem is képzel a tekintetes úr, mennyi mindenféle gond és bosszúság nyomja embert. Legjobb, akinek semmije se nem van. De ha már van valamije, szeret utánanézni jó üzletember, vérében van utánanézés. Hát azért jövök el ide néha megtekinteni portékácskát.

- Jó, jó, csakhogy mit szól majd ehhez Quendelné asszonyom?

Quendel apó megrázkódott, mint mikor valami hideg hulló érinti az ember testét.

- Ej - szólt azután összeszedve magát -, mit ért asszony az üzlethez? Annyit, mint paraszt az uborkasalátához. Mit szólna, arról nem is gondolkozok. Hiszen nem tudja, okos ember nem köti mindent orrára feleségének.

- De hátha én megmondanám neki?

Quendel úr megütődött e szavakon s gyanakodó tekintete nyugtalanul fürkészte az alispán arcát.

- És ugyan mit mondhatna mint tényt az alispán úr? Mindössze azt, hogy itt tetszett találni erdőben, békés fedelem alatt.

- Török basának öltözve - folytatá Görgey.

- No igen, hogy a saját ruháim ne kopjanak. Az ember végre is használja a saját övé portékáját. Mi van abban?

- Egy hárem közepette, mely szintén a saját portékája, s melyet szintén...

Kezeit elhárítólág emelte fel Quendel, s még a hajaszálai is égnek meredtek.

- Jaj, ne is mondja! Jaj, ne is ijesztgessen, édes jó patrónusom. Hiszen tudja, milyen alázatos, hű szolgálja, lelkes híve voltam. Oh, ne, ne! Ne vexáljon! Hiszen nem tudja, milyen az enyim asszony. Gondolja a tekintetes úr a másvilágra és gondolja arra is, hogy még a tekintetes úr is lehet valamikor házas (isten azonban ne adja, én nem kívánok), és gondoljon arra is, hogy nem a pokol a legrosszabb hely és hogy a katlan, amelyikben az ördögök bennünket főzni fogják

(ámbátor a tekintetes urat talán azok se merik), még semmisse nem ahhoz képest, mint aki enyim Zsofka nyelve alá kerül. Az aztán meg van mángorolva, annak kampec.

Görgey most már majd eldőlt a nevetéstől s csupa előrelátásból leereszkedett egy szófára, mely drága, a Koránból beleszótt mondatokkal ékesített perzsaszőnyeggel volt betakarva.

- Ej, hiszen csak tréfáltam. Már hogy is árulnám én el kegyelmedet. Hanem azért örülök, hogy a gondviselés hozzájuttatott ehhez a titkához, mert ezzel bátorságot kaptam, hogy az én titkomat viszont kegyelmedre bízam. Olyan lesz ez, mint a diákcseré, a titka úgy lesz megőrizve nálam, mint ahogy én óhajtom, hogy az enyim meg legyen őrizve kegyelmednél. Ez az egyetlen biztos módszer a titoktartásra. De üljön le, bátyika, ide, szembe velem. Előbb azonban adjon egy csibukot az én agyaramba is.

Szemlátomást vidult a Quendel arca s fűgén szaladt, mint egy evet, az ablakhoz, hogy az alispán kívánságának megfelelő rendeletet adjon ki, mire egy-két pillanat múlva egy eunuch jelent meg, két csibukkal, s egy másik utána illatos parazsat hozott egy vastányéron.

Miután a két úr megkapta a csibukját, Quendel apó a kinyitott ablakra mutatva, így szólt bizalmas hangon:

- Nem akar a domine spectabilis kinézni?

- Minek? Innen is észlelem, hogy csillagos az éj, és nem lesz egyhamar eső.

- Hm, de a szép levegőjű éjszaka, a gyönyörű holdvilág... és a kicsikék ott lubickolnak a tóban. (Quendel apó hamiskásan hunyorított a balszemével.) Van köztük egy pár becses libácska, hm.

- Javíthatatlan vén kujon!

- Nem bánja meg a tekintetes úr! - vigyorgott Quendel úr, sunyi nézéssel.

- Hagyj békét, sátán, ne kísérs! - fenyegette meg Görgey tréfásan, majd komoly arcot vágott. - Most én atya vagyok, Quendel úr, és képtelen minden más érzésre.

- Ej, bolondság! Hiszen én is vagyok atya, nekem is egzisztálja lányom, szeretek is ötöt, de az esztendő olyan hosszú, hogy az ember eleget lehet benne atya és az élet oly rövid, hogy nem eleget kóstolhat örömeiből. Azonfelül atya akkor is marad az ember, ha meghal, de kóstolásnak fuccs, ha a halál aztat mond tótul, hogy »Pogy!«

Görgeyt azonban semmiféle ékesszólással nem bírta kihúzni a tervei gyűrűjéből s belevonni a selymaságba, hogy aztán mint közös kalandnak részesei, egymásra ne valljanak. Jobban bízott volna ebben az ő tervében, mint a Görgey által kilátásba helyezett titokcserében. Ámbár lehet, hogy az is jó lesz.

- Hát csak vasember a tekintetes úr? Hogy van-e dohánykában ópium? Van egy kicsi. Úgy jó az. Több szem többet lát, mint egy szem. De ópiumtól egy szem is többet lát, mint több szem, még olyant is látja, ami nincs. Ne tegyek egy kis zsámolyt a lába alá? Így ni. Most már hallgatom a tekintetes urat.

- A lányomról van szó, Quendel úr - kezdé Görgey -, teljesen kegyelmedre akarom őt bízni, mintha nem is az enyém lenne.

Quendel apó megreszketett. Álmod-e, álmod hall-e, vagy még csodálatraméltóbb történik? Lelkének titkos redőiben olvas ez a rendkívüli ember s most, mint a nyársra húzott pecsenyét, megforgatja őt gúnyjának maró levében s aztán bedobja a moslékos dézsába.

- Nem értem - hebegte fázékonyan s szemeit lesütötte.

- Az ok igen egyszerű. Kegyelmed jól tudja, hogy a házam Görgön sivár, rideg medvebarlang, minélfogva a kislánykámat Osgyánba adtam a nővéremhez, Darvasnéhoz. Darvasné, valamint a férje is meghaltak pestisben, tegnap és ma temették el őket, a lánykát tehát, akit Darvasék a pestis első föllépésénél régi pesztonkájához, Vargánéhoz küldtek ide a szabadkai erdőbe, most el kell valahova vinnem. Haza nem vihetem, mert az én házam először is nem alkalmas, hogy egy kisasszony megtanulja, amire az életben szüksége lesz, másodszor pedig veszedelmes, mert hiszen kilátás van rá, hogy Lőcse városa az első kedvező alkalommal megtámadja és fölprédálja. Egy hely volna, ahova vihetném (az alispán homloka elborult), Görgey Jánosékhoz Toporcra, a sógorném derék, finom úriasszony és szereti is a lánykát (mélyen sóhajtott, megakadt, mintha a lélegzete elfűlt volna és levegő után kapkodnék). Csakhogy Toporc még veszedelmesebb hely. Magának csak megmondom, hiszen nem sokáig lehet titok, János bátyám ismét föllázadt a császár ellen.

Quendel uram élénk mozdulatot tett s nagyot harapott a csibuk borostyánszopókájába, majd beletört a foga.

- Föllázadt?

- Nem adok neki két hetet s egész Magyarország fegyverben lesz.

Quendel apó fölugrott, elkezdett föl s alá szaladgálni a szobában, s hadarni összevissza száz kérdést.

- Hol? Kitől? Hogyan? Mikor? Merre? Ki alatt?

Mindebben pedig az akart lenni kifejezve, hogy hol és kitől hallotta Görgey, hogyan hallotta és mit hallott, honnan jön a veszedelem és kitől jön stb.

- Rákóczi Ferenc herceg sereggel jön Lengyelország felől a vereckei szorosnál, s Esze Tamás, meg János bátyám eleibe mentek immár egy kis csapattal, hogy csatlakozzanak a zászlajához.

- Biztosan tud? - lihegte Quendel.

- Oly biztosan, mint a száraz szalmáról tudom, hogy lángba borul, ha égő csóvával érintik. De mi a kő lelte? Üljön le hát nyugodtan.

- Dehogy ülöm, dehogy ülöm - pattant fel Quendel úr, egyszerre minden tiszteletről és udvariasságról megfeledkezve. - Hiszen nem keféet ettem, hogy én most üljek, mint a pecsérke-gomba fűbe, mikor járhatok aranyban hasig. Viszket enyim talp. Ich muss gehen. Minden minuta ezer monéta. Na moju dusu. Megyek, fogatok, megvásárolok ökröcskét, zabocskát, szétküldök embereimet országba, míg senkise nem tud háború felől. Ojjé, ojjé! Hát jön a Rákóczi-gyerek! Isten hozta! Isten hozta! Jaj, a szegény császár, szegény császár! Mennyi sok szőrt fogja az most eresztetni.

Vigyorogva gondolt a sok hadiköltségre s rohant ki, hogy rögtön fogasson, Görgey azonban visszatartotta.

- Ohó, barátom Quendel, nem úgy verik a cigányt. Előbb még más dolga lesz kegyelmednek - tette hozzá keményen -, azután nem bánom, csináljon amit akar. Egyelőre azonban egy tapodtat se mozdul. Üljön le.

Oly parancsoló hangon mondta, hogy Quendel akaratlanul engedelmeskedett. Összeesett a díványon, mint egy gombolyag, s hallgatta tovább Görgeyt, miközben ajka idegesen rángatózott a türelmetlenségtől.

- Ott hagytam el, hogy Toporcra se vihetem a leánykám, mert Toporcot előreláthatólag a császári erő fogja felperzselni, valamelyik labanc generálisnak ez lesz az első dolga, mert hangzó jelentést küldhet fel róla Bécsbe: »A lázadó Görgey János várát sereggemmel bevettem és feldúltam, családját fogságba vettem«. Egyszerű kúria biz az, de a jelentésben vár lesz belőle. Ilyen kilátások mellett, mit gondol, Quendel úr, mire határoztam magamat?

- Semmit se nem gondolok - hörögte halálmegvető bosszúsággal.

Azonban nyomban észretért, hogy megfélekezett önmagáról és arról, kivel beszél, s a legnagyobb nyájassággal igyekezett a megjegyzését jóvá tenni:

- Mit tudok én azt, hogy milyen gondolat terem egy olyan okos fejben, mint a tekintetes úré?

- Azt határoztam, hogy Lőcsére viszem és beadom a Klöster Matild intézetébe.

- Csak talán nem? - szólt közbe Quendel úr meglepetve.

- Igenis, mert a fal mégiscsak fal. Háborúban nem a fenyves erdő a legegészségesebb, hanem a körülkerített város.

- Hm, hm. Az enyim leányom is ott van, de én semmise nem vagyok, engemet csak utálják, és az is semmi, a tekintetes úr ellenben ellenség, akire haragszanak mirges burgerek. Hát hogy lesz az?

- Úgy lesz, hogy nem fogják tudni, kinek a lánya.

- Ne higgyünk aztat. Szászt nem lehet megcsalni. Szásznak van száz szeme, száz füle, száz orra és két esze. Az mindent megtudja.

Görgey fenyegetően emelte fel a két ujját.

- Akkor Quendelné asszony is megtudja, hogy Hilil basa kicsoda. Fogat fogért, Quendel uram. Mert az én titkom, ha nem árulom el, csak kegyelmed révén kerülhet napfényre.

- Inkább vágják engemet négy részre, pedig szeretek egy darabban lenni.

- Akkor én is hallgatok, mint a sír.

- Csak tessék diktálni, mit tegyek. Amit ember megtehet, Quendel megtesz. S amit Quendel megtesz, az tiszta munka, úgy értek, hogy azon még bölcs Salamon király se nem találhat legyalulni valót.

- Helyes. A lánykát eszerint elviszi Klöster kisasszonyhoz s beadja az intézetbe, mondjuk, Otrokócsy Rozália név alatt.

- Ühüm! Kezdek értenyi.

- Kifizeti érte a tartásdíjat félévenként, valamint ellátja minden szükségesekkel, amit én természetesen megtérítek. Ha pedig Klöster kisasszony bővebb adatokat kívánna...

- A hazudozást csak tessék énrám bízni. Egy kis élvezet nekem is jussa. Hosszú út, unalmas út, megérdemlek. Csak az a kérdés még, mikor induljam? Mindjárt?

- Talán reggel.

- Haj-haj, de rosszkor van ez, mikor zabocskát kellene összevenni, de nem bánok. Tehát reggel. Vagyis hajnalban, mikor még senki se nincs ébren. Akkor szoktam. Hanem (Quendel úr a homlokára ütött) egy nagy baj van, borzasztó baj jutott a fejembe.

- A zab?

- Nem a zab, hanem az áspiskígyó, az enyim Zsofka. Kisasszonyka rám fogja ösmerni, hogy Hilil basa vagyok, mert személyesen beszélgettem vele. Elmondja lányomnak, lányom elmond feleségemnek s ott vagyok, ahol a faggyú terem.

Görgey elgondolkozott.

- Nem gondolja, hogy Varga uramat kellene megbízni Rozáli elvitelével? Becsületes, derék embernek látszik. Mielőtt idejöttem, őrá gondoltam.

- Nem hiszek - rázta a fejét Quendel. - Ezek az emberek iszen becsületesek, de kényes dolog, nagy dolog, ilyet mégiscsak nemes emberre bízhatja okos ember.

- Úgyis lehetne - faragcsált odább a terven Görgey -, hogy kegyelmed elvinné Rozálit Lőcsére, de nem vinné el Klöster kisasszonyhoz, hanem valami meghitt emberére bízna. Így aztán Rozáli is beszélhetne az intézetben Hilil basáról, s a titkot mégis csak ketten tudnánk, mert ez az egy részlet semmi kulcsot se szolgáltat hozzá az illető meghitt embernek.

- Persze hogy persze, de engem ott senki se nem szeret.

- Nem ösmeri Salitius Pétert, aki a télen telepedett le Lőcsén? Ez úgynevezett fiskális, Budán, Kassán, Pozsonyban már régóta vannak ilyenek, akik a mások pöreit viszik s minden egyéb ügyeikben eljárnak jó pénzért. Már nálam Görgön is megfordult, beidézett peres felek képiben.

- Ösmerek pernahajdert - fakadt ki Quendel apó. - A minap megbíztam, hajtson be követelésemet Krumholz Konrádon, kékfestőn, százhuszonnyolc aranyforintot. Mondhatok, nagyon rosszul festett, nem Krumholz, de az enyim követelése. Hát mondok Salitiusnak: Nem valami biztos pénz, hajtson be carrissime felibe, szorítsa meg övé nyakát jól, hátha kiizzad, kontraktust is odaadtam kezibe, új írást is csináltunk fele részre nézve. Most pünkösdkor találkozok vele piacon, kérdezek tőle: csinált-e már valamit? - hát azt feleli a szemtelen: »Csináltam, amit lehetet, a követelésből az enyim felét behajtotam, de a kegyelmed felét, aztat már nem bírok behajtani, ám lássa, hogyan jut hozzá«. No, ezzel az emberrel én semmit se nem kezdek. Hanem van nekem, rogo humillime, egy szesztra, egy nőtestvér, özvegyasszony, a mienk Ancsura, Górafalván, ahhoz viszek kisasszonykát és megmondok: »Szesztricska, öltözz fel szépen és gyere be velem Lőcsére, ezt a kislánykát, Otrókócsy Rozálit (jól mondtam?) beviszed Klöster kisasszonyhoz s fizetsz, amit kívánják.« Ancsurka ki nem állhatja a feleségemet és már tizenöt éve nem szól hozzá, az bizony nem pletykázhat ki semmit. Hát jó lesz? Mi?

Görgey megfogta a kezét s megrázta magyarosan.

- Ez igazán jó lesz. Különben iszen megmagyarázom én Rozálinak is, hogy a csacskaság mily veszedelmekkel járhatna. Okos gyermek. Biztosítom, megérti a saját helyzetét. Kegyelmed pedig olyat tesz értem, hogy sohasem felejtethem el. Bárcsak meghálálhatnám valamikor.

- Azt bizony mindjárt most meghálálhat, ha akar.

- Én? Mivel? Mit adhassak én kegyelmednek, akinek mindene van?

- Nagyon szeretnék valamit, ami még nem van, már régen vágytam erre.

- Mire? - kérdezte Görgey kíváncsian.

- Hogy legyünk egymással pertu - mondá Quendel úr érzékenyen, csendesen. - Megteszi?

Görgey ajka körül fitymáló mosoly jelent meg, szemeiben kevély tűz gyúlt ki, de csakhamar leküzdte s újólag kezét nyújtotta:

- Miért ne tenném meg? - felelte bensőség nélkül, komor hangon. - Az ember szívesen meghoz a gyermekeiért minden áldozatot.

(No, ezt ugyan nem szívesen hozta meg.) Ami azonban egy csöppet se rontotta a Quendel kedvét. A siker embere volt. Hogy a siker miképpen áll elő, azzal ő keveset törődött, mint ahogy nem törődik a növény, hogy a fűtés által kicsikart melegtől, vagy pedig az önként ragyogó napfénytől éri el növekedését. Rögtön élt a jussal s vidáman rikkantva ütött a Görgey vállára:

- Szervusz vicispán! Huncut az úr! Most már reménylek, itt maradsz barátocskám egy kis vacsorára, szerényre.

S ezzel a nyakába borult, átölelte és se szó, se beszéd, két csattanós csókkal pecsételte meg a nevezetes mozzanatot.

Görgey megszeppenve hátrált s sietett kifogást emelni.

- Azt már nem tehetem, a szegény Vargáék derék, jó emberek és az asszony már előkészül, nem sérthetem meg őket; aztán a lányommal is beszélni kell, megmagyarázni neki egyet-mást.

- Ej, bolondság! Csak te maradjál. Olyan mulatságot csapjuk, hogy esztergomi érseg is megnyalna ujját. (Hamiskásan hunyorított a hiúzszeimével.) Behívok őket, bruderám...

- Kiket?

- Hát az odaliszkokat, pajtás; fogják táncolni bajadértáncot. Tyű! Milyen gyönyörűség! Valami az! Meglátsz.

De Görgey mégsem engedett a csábításoknak, aláírta a pestis-cédulát, melyet a rimaszombati bírótól kapott, s megállapodván még némely pontra nézve Quendellel, elhagyta a kéjlakot, egy fényes tallér borraivalót nyomva a kapun álló eunuch markába, aki kieresztette:

- Allah rendeletéből tevén mehess a paradicsomba - hálálkodott az eunuch.

Aminek a magyarázatát abban adta meg hazamenet Varga uram, hogy a törökök szerint a paradicsomba vezető út napokig tart. Az útszélen nemes gyümölcsökkel megrakott fák tartanak árnyékot, de a gyümölcsük oly magasan van, hogy csak tevehátról lehet elérni. Ellenkezőleg legyőzhetetlen éhség töri pocsékká a lelket. Gyalog tehát a török még a paradicsomba se szeret elindulni.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

OTROKÓCSY ROZÁLIA ELADÓ LÁNNYÁ SERDÜL

Nagy körültekintéssel és óvatossággal járt el az elutazásban Görgey, már pirkadáskor felkelt s előreküldte Presztont a kocsival a szabadkai korcsmához, mondván, hogy ő maga egy gyalogsétát tesz odáig; »kinyújtóztatom egy kicsit a csontjaimat.« A reggeli után, mely keménymagos levesből és sódarból állt, karonfogta Rózát, ki érzékenyen búcsúzott el Vargáéktól, s megindultak gyalogszerrel az országútra kivezető ösvényen. Ezer meg ezer madár csipogott, harmattól csillámlottak a füvek, s a bólingató lombok sötétjén át valami vöröses sáv kezdte magát átverni, a fölbukkanó nap pirosuló palástjának visszfénye. Varga uram utánok kiáltott, hogy álljanak meg s feléjük futott. Volt egy ritkasága, egyetlen kincse, egy körtenagyságú kövecske, amelyen termésaranyból egy olyan alak képződött a bányában, hogy egy kis fantáziával Szűz Mária miasszonyunknak lehetett tartani, a gyermek is oda volt csöppentve az ölébe; mikor az erdészetet tanulta Selmechányán, akkor vette néhány garasért egy hevértől, s azóta, mint szemefényét őrizte a ládája alján. Most aztán eszébe jutott, hogy talán örömet okozna a lánykának, ha neki ajándékozná. Ilyen végre is nem lesz Görgön. Aztán erről mindig megemlékezik szegényke Vargáékról, akik igazán szerették.

Míg Varga uram átadta a követ, addig Zsuzsa asszony a kendőjével integetett a pitvarajtóból, ámbátor az nedves lett csakhamar, s most, hogy megállott, amint arra fordította kedves arcocskáját Rozáli, újólal kiáltozni kezdte:

- Csak íráj szívecském és íráj minél előbb, azért, hogy én nem tudok olvasni, majd kiszedi annak a velejét Varga.

Ezt ismételtette négyféleképpen is, de biz azt nem lehetett érteni az erdőben, ahol a fák fölfogják az emberi hangot és kieresztik a magukét a lombjaik zúgásában.

Így aztán mégis elváltak, de csak a török oszlopig mentek, Görgey ott leült a talapzatra, Róza pedig virágot szedett, vad székfűt, katonapetrezselymet, kakasbóbitát rakott össze kis bokrétába, közben egy tinórugombát is talált, mikor végre előkocogott a Quendel apó két lovacska, melyeket maga az öreg hajtott, kopott vitorlavászon ruhába öltözve, egy háromgarasos klenóci szalmakalapban.

Az oszlopnál megállította lovait.

- Jó reggelt, jó reggelt, vicispán barátocskám. Hogy aludtad magadat? Nem gondoltam, hogy már itt vagy, azt hittem, még fexelsz. De üljetek fel. Csücsüljön fel maga is, tekintetes húgocskám.

Fürgén leugrott a fűrheces kocsiról, derékon kapta a kisleányt és a kocsiba emelte: »Hopszahopp«. Keze érezte a harmatos test üde melegét, a szív lüktetését, orra a selyemhaj illatát, de azok a gerjedelmek megszűntek, melyekkel még tegnap tele volt. Nem volt egyéb érzés a szívében, csak a gyöngédség. A nagyúri lány, aki órá van bízva, nem bírt többé ingerrel reá nézve. A legmegrögzöttebb alkoholista sem érzi a szomját, mikor az oltári szent kehelyt tartja a kezében, bármilyen zamatos, ínycsiklandozó bor is van benne.

Görgey a lánya mellé kapaszkodott fel, s közömbös dolgokról beszélgettek. Rozáli fel volt mindenről világosítva s egészen úgy viselkedett, mint egy nagy leány, aki a mai nappal belép az életbe. A szabadkai korcsmához közeledve, egy szemhatáron innen leszállott az alispán, elbúcsúzott leányától és Quendel uramtól.

- Ki tudja, mikor látlak - mondá a leányának -, de a gondolatom mindig veled lesz, s akárhová vet a sors, örökösödök felettéd, még ha a sírba jutok, onnan is. Légy jó és jellemes, gyermekem. Most pedig add nekem ezt a virágot.

Rozália szeméből kibuggyant a könny, átnyújtotta a néhány szál erdei növényt s apja nagy fejét magához vonva, ezt súgta a fülébe:

- Tudod, mit gondoltam? Vidd el ezt a virágot apuci annak az embernek a sírjára, akiről az éjjel beszéltél nekem, annak, akit meglőttél, és aki miatt most neked is, nekem is titkolózni és bujdosni kell. Úgy érzem, hogy az neked akkor meg fog bocsátani és minden jóra fordul. Egyébiránt neked adom a gombát is.

Görgey nem tudott felelni, némán átvette a virágokat, meg a gombát; ezek után otthagyván vesztegelni a kocsit, sietve ment a korcsma felé, ahol megtalálta Presztont. Szabadkán a Hilil basa elősmervénye mellett minden szó nélkül átbocsátották a pestis-örök.

- Most pedig ne kíméld a lovat, hajtsunk haza!

De még el sem érték Rimaszombat szélső házait, mikor már megelőzte őket a hátul maradt szekérke.

- Gubó legyek - szólt hátra Preszton, a kocsi által fölvert porban is megösmerve a gazdát -, ha ez nem Quendel úr.

- Ugyan? - ravaszkodott Görgey. - Pompás szemed van, fickó. És ki az ott mellette?

- Úgy nézem, a felesége.

- Hm, csakugyan pompás szemed van.

Quendel vérbeli üzletember volt. Minden garas után lehajolt, de az ezer forintokat is könnyedén szórta ki. Nagy stílusban dolgozott. A pazarlásai is jövedelmező befektetések voltak. Csodálatosan tudott összesöpörni nagy összegeket. Egyszerű észjárású embernek látszott, de a pénzt megérezte, bárhol lett légyen, mint ahogy a birka megérzi a sót a föld alatt is, különös ösztönből-e vagy a fű ízéről, nem tudni, de olyan helyen, ahol só van, összeverődik és nyalni kezdi a földet. Quendel úr egypár óráig dangubált Rimaszombatban s az alatt összevásárolta a kereskedőktől a zabot (mert hát a kuruc nem jár gyalog - s a lovas kurucot a labanc is csak lovon éri utol), a marhakupecektől az ökröket s még újakra is kötött kontraktust, azután megint tovább indult egy várossal. Így dolgozott útközben is, s már-már szerencsésen megérkezett volna szép védencével a nővéréhez, mikor a Ljeszkova-erdőben, valami két puska-lövésnyire a juhakoltól, egyszerre előugrik a sűrű bükkösből két marcona tót, bocskorban, piszkos, széles kalapban, melyeket madzagra fűzött csigasor díszít, pisztolyokkal, késekkel megrakott rézcsatos tüszővel a meztelen hasukon.

- Stoj! Állj meg - kiáltják fenyegetően.

Az egyik, a magasabbik, megragadja a rudas ló kantárját, a másik hirtelen elvágja késével a hámistrángot és a nyaklósíjakat. Quendel apó nem veszti el lélekjelenlétét, hanem elkezd velök nyájas hangon tárgyalni.

- Mit akartok, édes fiaim? Csak nem akartok kirabolni, mikor semmim sincsen a világon, csak ez a beteg leánykám, akit az osztrák pestisből hozok. Hohó, mit csinálsz, atyámfia? Teszed le mindjárt azt a bicskát! Ne okozál fölösleges kárt az embereknek, hogy összevagdald a hámokat. Hát van neked lelked, gyerekecském! Hiszen eszemágában sincs megszökni. Megálltam. Beszéljünk okosan. Értsük meg egymást. (Majd a leánykához fordult, ki halálsápadtan remegett a hátsó ülésben s magyarul mondá: »Ne félje, tekintetes húgocskám«, s tótul tette

hozzá, hogy a támadók is hallják: »Ne félj semmit, kicsikém, hisz ezek jó emberek, nem fognak minket bántani«. Aztán ismét a támadókhoz szólt. »Pénzem nincs sok, fiúk, lehet vagy négy forintom, azt megosztom, mert veletek érzek. Jó lesz-e, mi? Vagy pedig elővegyem én is a pisztolyomat?«

- Hallgass, vén salabakter és meg ne moccanj, ha az életed kedves - rivallt rá az egyik tót. - Hát nem látod, hogy a lovaidd kellenek?

- Oh, istenem, csak nem lehettek oly kegyetlenek, hogy engem, öreg embert és ezt a beteg gyermeket így hagytok itt az országúton. Ne tegyétek azt, gyermekeim. Gyertek, öljetek meg inkább. Hiszen ti is emberek vagytok, anya hordott benneteket is a szíve alatt.

- Ne locsogj már annyit. Mit tudsz te ahhoz! Hogy ki hordott a szíve alatt, arról most ne legyen szó, de hogy a hátán hordjon ez a két dög, arra most nagy szükség van, mert a megyei darabontok üldöznek bennünket - szólt a zömökebb betyár, de már akkor fel is pattant a nyergesre, társa pedig a rudasra, s otthagya a siránczó és fenyegetődző Quendelt elvágattak az erdő lejtős oldalán.

Quendel tajtékozott a dühtől és a bosszúságtól. Káromkodott, a haját tépte, leugrott a kocsiról s egy nagy követ próbált megmozdítani, mely lehemperedve, esetleg összezúzná valamelyiket, de a kő meg se mozdult, tehetetlenül csikorgatta fogait.

Rozáli látván, hogy elmennek, megbátorodott és legott rátalált a veleszületett kíváncsiságra.

- Rablók voltak ezek, bácsika?

- Persze, hogy azok voltak, a holló vájja ki a szemeiket!

- Igazi zsiványok lettek volna?

- De még milyenek! Nyilván a híres Safranyik bandájából. Ejnye, ejnye.

- Hiszen nem öltek meg bennünket.

- Nem ér az semmit. A lovainkat elvitték.

- Megölik a lovakat?

- Bánom is én, hogy mit csinálnak velők - felelte e naiv beszédre bosszúsan. - A baj az, hogy elvitték és most már itt vagyunk a legborzasztóbb állapotban.

Tényleg kellemetlen helyzet volt. Egy erdő közepén lenni, mérföldekre a falvaktól s hozzá a napszállat csak egy-két tyúklépésre van. Quendel úr nyugtalanul tekintgetett keletre, nyugatra. Ünnepi csend honolt az erdőben. Az elorzott lovak lábdobájának semmi nesze se hangzott már. Csak az égen kóválygott, kavargott egy fekete felleg, melynek izzó kriksszkraszait roppant dörgéssel írta fel s törülte le a villám. Erős háború készül odafönn.

- Minden ellenünk esküdött - morogta Quendel -, még az Isten is.

- Ne imádkozzak hozzá? - kérdezte a leányka, a kezeit összetéve.

Quendel ahelyett, hogy felelt volna, elkezdte a szekeret húzni, de biz az meg se mozdult.

- Nem bírom. Öreg vagyok már - sóhajtá lemondóan.

- Hát menjünk talán gyalog? - indítványozta Rozália. - Én szeretek gyalogolni.

- Nem lehet - hörögte Quendel -, a kocsiládában vannak ezüst-arany marháim, meg a kontraktusaim, amelyeket útközben kötöttem. Hiszen éppen az ebben a gyilkos méreg, hogy vagy ezer ökröm van papiroson, ahelyett, hogy legalább egy tinóm volna a valóságban, mely a

szekerkét elvontassa. Nem, nem. A láda tartalmát nem bírom magammal vinni, itt pedig nem hagyhatom. Csak abban az egyben van némi reménységem, hogy a betyárokat csakugyan üldözik a darabontok, mert ha nem üldöznék őket, akkor nem siettek volna el olyan rövidesen és talán a láda tartalmát is megdézsmálták volna. Hát mindenekelőtt várjunk egy kicsit ahelyett, hogy imádkoznék a kisasszony, sokkal okosabb volna, ha kiáltani tudna egy nagyot. Megeshetik, hogy a hang figyelmessé teszi a darabontokat. Én kiáltanék, de már el vagyok rekedve.

- Segítség! Segítség! - kiáltotta Rozália engedelmesen, de biz az nem igen zavarta meg az erdőt, még a rigó sem hagyta abba a füttyt.

Figyeltek, sehol semmi mozgás, semmi nesz.

- Az én Zsofkám rikácsoló hangja kellene ide - mondá Quendel úr, mintegy önmagához. - Ez nem ért semmit.

- Nincs magának pisztolya? - kérdezte Rozáli.

- Van. Hogyne volna.

- Hát süsse el, az talán nagyot szól.

- Hm... Persze. Csakhogy én azt inkább ijesztőnek hordom magammal és még sohasem sütöttem el. Szégyen, nem szégyen, megvallom őszintén.

- Mit? Nem meri elsütni? - nevetett fel Rozáli. (S ez volt az első mosolya, amióta elindultak.) - Adja csak ide, elsütöm én.

Quendel úr kikereste a ládából, s messze eltartván azt magától, átnyújtotta a kisasszonynak.

- De vigyázzon az isten szerelméért, hogy valami kárt ne csináljon magában. Mert mit mondanék én aztán az apuskának, az én kedves jó barátomnak. Oh, ha tudná, milyen veszedelemben vagyunk... milyen veszedelemben.

Rozáli megfogta bátran az ezüsttel kivert, arabs írással cifrázott karabélyt, felállt a kocsiban s három egymás mellett álló fa irányába lőtt. Nagyot szólt a lövés s a golyó a középső fába fúródott.

A golyó irányát követvén szemeikkel, észrevették, hogy a középső fába egy mélyedés van vajva s abba pléhtáblán a Szűz Mária képe beillesztve, alul egy mécsessel. A nép azokat a helyeket jelöli meg így, ahol valami szerencsétlenség történt. Egy gazdag púpos juhászbacsót öltek itt meg egy évtized előtt bosszúból, s a púpjára kirakták a nála talált hatvan ezüst tallért, mintegy kifejezván, hogy az ismeretlen tetteseknek nem a pénze kellett, csak az élete. Bizonyosan a családtagok állították oda a szentképet s mécsesét gyújtottak alája mindszentek napján.

Quendel most visszaemlékezett az esetre s önkénytelenül odasietett a fához. Kedvetlenül csóválta meg a fejét.

- Sto bohov! (Száz isten) - káromkodott Quendel tótul. - Tudja-e a kisasszony, hogy a Szűz Máriát lőtte át. Épp a szíve táján lyukasztotta ki a golyó.

Rozáli rémült tekintetet vetett a fa felé, mintha valami bűnt követett volna el.

- Jaj nekünk - rebegte, s reszketés fogta el testét. - Ugye ez rosszat jelent?

- Nem vagyok babonás. Nem jelent az szívecském egyebet, csak azt, amit már régen megmondtak nálamnál okosabb emberek, hogy a golyónak nincsen esze. Sőt inkább jót jelent annyiban, mert eszembe jutott egy szerencsétlenség, amely e fa alatt történt egy juhással, s

erről ismét eszembe jutott, hogy itt a közelben egy juhakol van, a Szirmayaké. Ahol juhakol van, ott juhász is van. A juhásznak pedig, ha lova nincs is, de rendesen vannak szamarai. Hát én most odamegyek, nincs messze innen és megveszem a szamarait, vagy legrosszabb esetben segítséget hozok. Addig maga maradjon itt és vigyázzon a kocsira. Ha vihar talál lenni, ne távozzék a kocsiról, ne meneküljön a fa alá, mert a villám a fába szeret ütni.

Az öreg a mentőgondolat által felvillanyozva, fiatalos hévvel vágott a dombnak, csak imitt-amott állott meg, hogy kiköhögje magát, mert egy kis tüdőtágulása volt. Egy mogyoróbokornál botot tört le magának, miközben hátrapillantott elárvult szekereire, látta, hogy Rozália nem ül a lánán, hanem leszállt a kocsiról és ott térdepel imádkozásba merülve a szent Szűz képe előtt. A lehanyatló nap, mely semmit se törődött azzal, hogy a mennybolt másik felén sötétlő felhők száguldanak (úgy látszik, ott fenn sincs egyöntetű eljárás), ragyogó glóriát vont a lányka feje körül. Messziről összefolyt az öreg gyengülő szeme előtt, s eldönthetlenné vált, hogy mi abból az aranyos fényből a szösze haj s mi a napsugár.

- Imádkozhatsz kis bohó - dörmögte a gunyoros öreg úr -, ha már előbb ellenségeddé tetted! Ha megsegít, se lesz abban köszönet.

Az imádkozó azonban hitt a jóságában. Ibolyaszín szemei ájtatosan tapadtak a szelíd arcára és a mosolygó kisdredre, melyet a karján tartott.

- Oh, szent anyácska, Szűz Mária, bocsásd meg az én vétkeimet, hogy golyóbissal téptem meg drága testedet. Nem akartam én azt cselekedni. Ne bánts te engem azért, mert én úgyis szerencsétlen vagyok. Nekem nincs anyám, és apám is szerencsétlen. Tudom, hogy ott ülsz az isten trónusánál, és az isten veled is tanácskozik, ha a mi sorsunkat intézi. Tudom, hogy a kis fiacskád, mikor nagyra nőtt, értünk halt meg. Ha a te szíved fájdalma olyan nagy volt, hogy az egész világ részt vett belőle, akkor a te szívednek is olyan nagynak kell lennie, hogy abba mindenki beférjen, még én szegény árva is. Fogadj be engem is, Szűz Mária, és ha te nem tudnál mindent, úgy kérdezd meg az Istent, aki mindent tud, hogy nézzen bele az én lelkembe, ő meg fogja neked mondani, hogy én jó vagyok. Tudakozódjál kérlek és vegyél engem kegyességedbe és ments meg abból a rettenetes állapotból, amelyben most ebben az erdőben vagyok. Küldj segítséget szűz anyácska...

Némán rebegte ezeket a szavakat, vagy csak gondolta, mikor egyszerre csilingelni kezdett valami, mintha azok a vörösinges ministránsgyerekek ráznák meg hirtelen a csöngettyűiket, kiket az osztrák katolikus templomban látott az oltárnál sűrögni-forogni a plébános körül.

Rozália föltrezzent, széttéktett. Quendel többé nem volt látható. Ki tudja, hol jár már, de a csöngettyűk szava nem álom. Csingi, lingi, csingi, hangzott egyre élesebben, világosabban, a domb túlsó oldaláról, azután egyszerre kibukkant két fekete lófej, majd mögöttük egy gyékényes szekér, aminőkön a vásznat, csipkét szállítják a Szepességéről a dunai tartományokba. Ezek az úgynevezett Molitorisz-szekerek, melyek az egész országban ismeretesek. Ezeken kívül még csak az olajkások és vaskereskedők tesznek óriás utakat, a Vas megyei tyúkászok és a körmöcbányai fazekasok. A középrendűek ezeket használják, ha nagy út áll előttük. Molitorisz uram egész Belgrádig, Budáig vagy Bécsig küldi a szekereit, fölszedve s belekombinálva az útvonalakba a jelentkező utasokat. Ő viszi szét őszkor a diákokat az országba, s ő hozza haza nyarankint. Nagy vállalat az. Úgy vannak berendezve útjai, mint a hajójáratok a tengereken. Minden áldott nap négy szekér indul Lőcséről különböző irányban, s meg van határozva, hol etet és mikor, hol hál meg, amit pontosan be kell tartani, hogy az útközben felszálló utasok tájékozódhassanak. A hazatérő utasokat még útiköltséggel is ellátja a Molitorisz-kocsi s behajtja az otthonvalókon. A lőcsei tanács különös szigorral örökös közlekedési vállalat életrevalósága fölött s meghatározza, hány utas vehető fel a megrakott

kocsira s mennyi visszafelé, mikor üresen tér vissza. Nagy szükség esetén eggyel több utas vehető fel, mint amennyi a kocsira fér, de mert a városi tanács figyelme a lovakra is kiterjed, egyúttal elrendeli, hogy ilyenkor az utasok felváltva gyalogoljanak a kocsi mellett, hogy mekkora distanciákban, ez teljesen őrájuk bízatik (mert hát nem egészen üres illúzió az, hogy a szabadság boldoggá teszi a polgárokat).

Úgy látszik, éppen ez az eset forgott fenn, mert a gyékényes kocsi mellett egy tömzsi alak ballagott, kopott, úrias ruhákban. A dombról lefelé a megizzadt lovak szaporábban kezdték szedegetni a lábaikat, a szekér sebesebben gurult, a lovak nyakán a csengettyűk vígabban szóltak, minél fogva a gyalogló ember, akinek a kalapja mellé zöld gally volt tűzve, kissé hátrább maradt, de emiatt nemigen búsult, sőt egy dalra gyűjtött rá, melyet az erdei visszhang zavarosan próbált ismételni.

*Szepes, drága Szepes, mikor még te nyíltál,
A történelemben de sok szépet írtál.*

Rozália előtt olyannak tűnt fel a kocsi közeledése, mint egy csodalátomány. Szűz Mária a segítségét küldi. No, most rögtön szétfoszlik, eltűnik. Behunyta a szemét, de behunyt szemmel is hallotta a csengőket és a lovak kocogását. Hátha mégis valóság. Jaj dehogy, most egyszerre minden elnémult, vége van.

Kinyitotta a szemét. A gyékényes szekér az ő kocsijuk mellett állt az úton s egy nyúlánk, szőke fiatalúr abban a szempillanatban előbújt a gyékény alul és leugrott.

- Mi történt itt, kisasszony? - kérdezte csengő hangon.

Rozáli szíve úgy dobogott, és a torkát úgy szorította valami csodálatos érzés, hogy alig bírt felelni.

- Rablók támadtak meg bennünket.

- Mindjárt gondoltam! A szíjak el vannak vágva. A lovakat elhajtották. (Nyugtalanul tekintett szét.) És mi történt az övéivel? Hiszen egészen egyedül van, szegény kicsike.

- Atyámnak egy barátja van velem. Elment a közeli juhakolba, hogy lovakat szerezzen.

- És a kocsis?

- Ő maga a kocsis.

A fiatalembernek feltűnt a leányka finom ruhája és nemes tartása, csodálkozva vizsgálta tetőtől-talpig.

- Apjának a barátja?... Hát ki maga?

Rozáli habozott s fülig pirult. Először kell hazudnia.

- Ne féljen tőlem, hiszen én részvéttel vagyok és segíteni akarok.

- Otrokócsy Rozália vagyok - suttogta fojtott hangon s önkénytelenül meghajtotta magát, szertartásosan, rokokó módra, úgy, ahogy azt Katarina nénitől tanulta.

- Az én nevem Fabricius - mondá az ifjú és meghajtotta magát.

Eközben valamennyien leugráltak a szekérről. Vidám, tarka társaság utazott együtt a Molitoriszon, mely sokkal jobban élvezte az utat, mint a mostani utasok a száguldó vonatokon. A kocsis Tropkó, ki ezerszer megjárta a maga vonalát, minden érdekes mozzanatot elmondott, ami a vidékhez tapad, ha valahol egy-egy óriás fa volt, ahhoz is fűződtek történetek. Ócska bagolyjárásos kastélyok mind-mind eszébe juttattak megannyi színes legendát. Erre a fára

akasztotta magát a híres Szumrik Pali. Itt, ezen a réten vívott véres párbajt Andrassy Gábor és Balassa Péter, akik szerelmesek voltak a putnoki bíró feleségébe s egyiküknek halva kellett maradni. Ott, abban a pagonyban gombát keresett ezelőtt ötven évvel egy pásztorfiú, gombát ugyan nem lett, de talált helyette egy vaskarikát, s amint emelgetné és vájná kifelé a porhanyós földből, hát egy üst kerekedett ki belőle, annak füle volt a karika, az üst színültig tele volt arannyal. Ebből a fiúból támadt az első Szerencsy. Ma már viceispán a fia Tornában.

A szekér összegyömösölt utasai valóságos családdá szottak össze a hosszú úton. Néha nagyon kellemetlen család volt, tele viszálykodással, de hát mégiscsak egy család volt, és ezek a viszályok is fűszerezték az utazással járó unalmat. Ha Tropkó a regényes részeknek volt ismerője, Klebe úr, az ellenőr, a Molitoriszék egyik tótumfakja, viszont a geográfiai ismereteit csillogtatta, melyik völgy melyikbe nyílik s mi minden van ott; Zsalozsányban pompás csevice van, az ember berúg a második bögrétől s táncolni kezd, Livényben olyan szépek a lányok, hogy a török szultán minden négy évben odaküldi egy ügynökét, aki megveszi őket roppant áron a szülőktől. Klebe bácsi mindent bejárt, tudta a patakokat, honnan jön, hova szakad, melyikben mi van. Rákok ebben, pisztrángok amabban, potykák lejjebb. Még olyan patakot is ismert, valahol Majca mellett, ahol aranypor találtaték, de a német, az ördög vigye el (ámbátor Klebe bácsi maga is német, mégis úgy mondja), rátalált, betiltotta az aranyorkeresést s bánya után kutat most a környéken.

A Molitorisz-kocsi hirtelen megállása úgy hatott, mintha érdekes elméleti dolgok egyszerre a gyakorlati térre vitetnek át. Mi az? Mi történt? Valami rablási eset! A szeplős, különben formás szobaleány, ki Csákyékhoz szerződött s most új helyére megy, elsikítja magát és egy réz-öntőlegény karjaiba akar ájulni. Még a vándorórát is felköltik, ki, miután a gömöri kastélyok minden óráját mozgásba hozta, maga egész nap nem mozdul, szunyókál: »Keljen fel, Kindronay úr, rablás történt.« Kindronay felugrik s hóna alá kapja a szerszámain, melyek egy faládikóban vannak.

Egy kövér, javabeli asszonyság, aki már előbb leugrott, ijedten csapja össze a tenyereit.

- Oh, istenem. Már másodszor történik velem. Hol vannak?

Senki se hallgat rá, pedig de fontos személy volt ott, ahonnan jön. Ugyanis a lőcsei tudós asszony ő, a híres Wilnerné, ki a gólyának volt segíteni egy feledi úriháznál.

Egyszerre száz kérdéssel rohanják meg Rozálit, ki álmélkodva nézi, hogy a gyékényes kas még egyre önti az utasokat. Egy jóképű úr, valami korponai kereskedő, pisztolyt ránt ki a zsebéből. Egy rézöntőlegény izmos fickó, az ingét gyűri fel hatalmas karjain.

- Hol vannak? Merre vannak? Nem mondták, hogy visszatérnek? Ezer ördög, nem adnám száz forintért, ha visszajönnének. Hányan voltak, kisleány?

- Ketten - felelte Rozáli.

- Csak? - szólt a rézöntőlegény lehangolva. - Akkor hát nem mernek visszatérni. Tegye vissza bácsi azokat a pisztolyokat.

- Menjünk lefeküdni - mondá a vándorló órás.

- Maga visszamehet - szólt rá csúfondárosan a rézöntő -, még akkor is, ha visszatérnének. Itt csak mi ketten számítunk. (Másiknak a pisztollyal ellátott korponai kereskedőt vélelmezte.)

Bosszantotta ez a megjegyzés azt a zömök férfit, aki fent a dombon a kocsi mellett ballagva dalolt az imént, aki pedig nem volt más, mint Molicska Dániel, rozsnyói kántor; Lőcsére igyekezett próbára a torkával, minthogy az odavaló kántor elpusztult valami gyulladásban, mint

finoman mondá, elhallgatván a boldogult előd iránti tekintetből, hogy se nem vese-, se nem agyvelő-, se nem tüdőgyulladás volt, hanem a pálinka gyulladt meg benne.

- No, ne olyan fennen, atyafiak! Engem sem a gólya költött. Hátha külön szerszámom van a rablók ellen, mint a kend ökle, meg a kigyelmed pisztolya.

- Talán bizony a vörös orra - elméskedett a rézöntőlegény. - Nem fél ám a betyár a vöröstől.

- A zsoltárom, az »Erős vár nekünk az isten«, ha én azt megzendítem, az én hangomon, nincs az az elvetemedett kapcabetyár az országban, aki hozzánk merne nyúlni. Probatum est.

A jóképű kereskedő mosolygott, mialatt Klebe és a tudós asszonyosság kérdéseket intéztek Rozálihoz, hogy merre futottak a rablók? Mit vittek el? Mit beszéltek? Hogyan voltak öltözve? Fiatalok voltak-e vagy öregek? Régen ment-e el a bácsi és milyen reményei vannak?

- Azt monda, hogy lovakat megy venni vagy inkább szamarakat; abban a hitben volt, hogy a juhásznak szamarai szoktak lenni.

- Tehát van pénze, a pénzét nem vitték el?

- Nem. Pedig kínálta.

- Hogyan? Pénzt kínált nekik, s nem kellett? Furcsa dolog.

- Igen, azt monda, négy forintja van.

- Négy forint! - kiáltott fel a vándorórás. - Az csakugyan kevés. Kezdem érteni a dolgot. Önérzet volt a fickókban. Ennél alább én még egy öreg órához sem nyúlok.

- Én azt csodálom, hogy maga nem kellett nekik, édesem - lefetyelt a tudós asszonyosság fitymáló hangon, szúrós tekintetével vizsgálgatva Rozálit. - A zshiványok szeretik az ilyen kislányokat. De jó istenem, annyi mindenféle az ízlés. Mikor én ekkora voltam...

Fabricsius mérgesen ugrott hozzá.

- Ejnye Wilnerné! Nem látja, hogy úri kisasszonnyal van dolga?

- Én csak azt látom, hogy itt hagyták - nyelvelt Wilnerné -, és azt is láttam, hogy az én lánykakoromban a studentek még nem voltak ilyen fennhéjázók, Fabricsius úrfi. A csirke még akkor csirke volt. No, az igaz, hogy én is csirke voltam, mikor egyszer a lőcsei piacon éppen a Teőke-ház előtt, fényes nappal a nyeregbe emelt egy labanc kapitány s elkezdett velem vágatni. Szerencsére (vagy talán vesztetre, ki tudja?) hirtelen nagy lármát csapott a megboldogult édesatyám, mire a városi hajdúk lóra kaptak s üldözőbe fogtak bennünket. Csak az isten mondhatná meg, mi lett volna, ha a hajdúink utol nem érik a tisztet, ki látván üldözői közelségét, egy forró csókot nyomott az ajkamra, egy másikat a bal orcámra és egy kebléből feltörő sóhajjal (mintha most is hallanám) szép gyöngéden leeresztett az útra szegény. Ej no, bizony hiába vigyorog a leányasszony... (a Csákyékhoz szerződött szobalány felé fordult kackiásan), mert bizony úgy volt szóról szóra, csakhogy nem volt az én képemen még akkora szeplő sem, mint egy mákszem.

Klebe, a Molitorisz-szekér főnöke, kedvetlenül rágicsálta a bajuszát.

- Ha csak négy forintja van annak az úrnak, a maga bácsijának, azon nehezen vesz szamarat. Kutya egy helyzet, mondhatom.

- Mit tegyünk velük? - tűnődött a rézöntőlegény. - Sajnálom ezt a gyönyörű lánykát.

- Csináljunk egy kollektot - indítványozta a jószívű kereskedő. - Én kezdem meg egy tallérral.

- Nem hiszem, hogy ez segítene - vette át a szót Fabricius -, mert hogy négy forint van-e valakinek a zsebében a Ljeszkova-erdő közepén, egy erős vihar kilátásával szemben vagy több, az teljesen közömbös lehet bizonyos körülmények között. Mint keresztény emberek, nem tehetünk egyebet, mint hogy magunkkal visszük szegényeket legalább a legelső faluig, ahol menedéket találnak.

- Protestálok - fakadt ki nyersen a kántor -, a szekér megtelt, sőt a numerus clausus is túllépetett. Ne nagylelkűsködjék fiatalember. Egy embernek már így is felváltva gyalogolnia kell, de ki lesz olyan bolond, hogy a lányka miatt is gyalogoljon.

- Hát én leszek az a bolond - felelte Fabricius.

- Hm - dörmögte Wilnerné -, megtetszett neki a kis macska.

Rozália Fabriciusra emelte hálás tekintetét. Most vette észre először, milyen csinos fiú, s csodás melegség lopózott a szívébe. Nem félt már senkitől.

Mindenki Klebére nézett, az öreg ügynök vállat vont.

- A rend, rend. De ha mindenki akarja...

- Szavazzunk - sürgeté a jószívű kereskedő.

- Én ellene szavazok - erősködött a kántor.

- Ugyan ne okoskodjék - csitítá a kereskedő, s elébe tolta a dohányzacskóját. - A lélekre is adni kell valamit.

A kántor indignálódva tolta el a zacskót.

- Nincs a világon az a jó, amivel engem meg lehetne vesztegetni, ha én egyszer megkötöm magamat.

Erre aztán leemelte a kereskedő a kulacsát, melynek szíja a löcshez volt kötve s odakínálta a kántornak:

- Ehhez kösse magát, ebből merítsen felebaráti szeretetet.

Elmosolyodott; kérdés, hogy van-e benne, meglóbázta, jócskán locsogott a belseje.

- Hát van benne - mondá, majd a szájához emelte és el nem eresztette, míg csak volt benne; hogy hány korty volt, azt csak az ádámcsutka mozgása jelezte a gégén.

- No, mit szól hozzá? - kérde a kereskedő.

- Azt mondom, hogy jó volt.

- Nem a bort kérdezem, hanem a lányka felkarolását értem.

- Azt mondom, hogy jó lesz.

Klebe apó fölfrissíté orrát egy csipetnyi kassai burnóttal s ekképpen kezdett okoskodni.

- Hiszen a leányka még talán fölférne és szeretném is elszállítani, de hiszen az nem lehetséges. Haszontalan trátyogás az egész. A lányka nem mehet a bácsija nélkül. A bácsit pedig már igazán el nem vihetjük. De ha elvihetnénk, se vihetjük el, mert nincs itt (még egy csipetnyi burnótot szippantott és még okosabb lett). A bácsit tehát meg kellene várni, ki tudja, meddig, de okos, célszerű-e ez most, mikor minden élő valami fedél alá iparkodik a készülő égiháború miatt? De ha elvihetnénk is a bácsit, ha itt volna, s ha a felhő nem volna itt a fejünk fölött, vajon itt hagyná-e ő a szekérkékjét? Világos tehát, hogy semmit se tehetünk. Sír a lelkem, de az eszem azt mondja neki, hogy csitt.

- Úgy van, úgy, induljunk! - sürgeté Tropkót a bábaasszony.

A Klebe apó okoskodása hamar megfordította a hangulatot. Se a rézöntő, se a kereskedő nem ellenkezett többet. Ami igaz, igaz. A Molitorisz semmit se tehet ebben az esetben.

- Fel a kocsira! - vezényelte Klebe. Rozália félénken pillantott Fabriciusra.

- Gondolja meg a dolgot, Klebe bácsi - fordult ez az ügynökhöz szelíd hangon -, igen, igen kérem.

- Mindent meggondoltam. Indulunk. Üljön fel.

Tropkó fölemelte az ostort. Egy-két kövér esőcsepp koppant a gyékényre.

Fabricius fölemelte a fejét és így szólt élesen, szigorúan:

- Akkor hát ezennel parancsolom kendnek Klebe, hogy vesztég maradjon a szekérével addig, ameddig én nem intézkedem másképp. Megértette?

Az utasok összenéztek. Szent isten, a diák megbolondult. Az a kis fruska gonosz tündér, elvette az eszt. Klebe apó felkacagott.

- Parancsolsz bizony a macskának - dörögte szörnyülködő fejcsóválással. - No, nézze meg az ember.

Fabricius előhúzott a zsebéből egy iratot és felnyújtotta Klebenek.

- Olvassa el kend!

Klebe apó belepillantott, átszaladt rajta a becsületes szürke szeme, hirtelen fordított a másik lapra, azután előről kezdte olvasni figyelmesen, majd szépen összehajtogatva visszanyújtotta Fabriciusnak, megemelintvén a kalapját:

- Engedelmeskedem, holtig való szolgája kegyelmednek.

Az irat a császár nevében kelt s arról szólt, hogy a lőcsei szenátorra választott Fabricius Antalt nagykorúnak jelenti ki, aki azonnal hivatalába léphet, s mindenek által Lőcse város szenátorának tekintessék.

A kántor és a tudós asszony csodálkozva szemlélték Klebe apó meghunyászkodását, aki pedig szerette a zsarnokot játszani a Molitoriszon.

- Talán bizony a garabonciás diák ez a Fabricius úrfi - jegyzé meg Wilnérné gúnyosan -, hogy úgy beadta a derekát előtte.

Klebe apó még most se ocsúdott fel teljesen az ámulattól.

- Hiszen ha csak a garabonciás volna, az csak a szelet, felhőt irányítja, de ez egy egész városnak parancsol, mert nem kisebb ember ő, mint Lőcse szenátora.

- Ki mondja azt a bolondot? - kacagott fel az asszonyság.

- Nem kisebb ember mondja ezt a bolondot, mint ő szent fölsége a római császár, Leopoldus.

Wilnérné asszony arcát halálsápadtság fogta el, s tekintete nyugtalanul kereste a kántorét, kinek szemei azt látszottak mondani: Alighanem kőbe ütöttünk mi ketten. A jelenet egyébiránt általános érdeklődést és meglepetést szült, Rozália arcán valami diadalféle sugárzott, a rézöntő legénynek nyitva maradt a szája, úgy elgondolkozott az emberi intézmények csodálatos voltán, hogy nyápic testbe egypár sor írással akkora erőt öntenek, mely egyszerre mindenkit lezúz. Klebe apó pedig meglegedetten dörzsölgette, morzsolgatta kettős tokáját, mintha valamely szövet volna, melynek minőségét kívánja meghatározni.

- Hm, hm - mondá aztán -, mégiscsak különös, hogy harmadnapja utazik velünk nemzeti szenátor uram, anélkül, hogy a kilétét megmondta volna, s talán sok olyantól megkímélhetné volna magát, ami nem jól esett, ha tudjuk vala, hogy kit tisztelünk.

Fabricsius szerényen mosolygott.

- Nem volt rá szükség, Klebe apó. A kocsin csak annyit fizetek, mint a többiek, hát bizonyára nincs több jogom és nem akarok több kényelmet. Mi köze az én szenátorságomhoz a Molitorisznak? Hanem mikor azt láttam, hogy a szekér, illetve, hogy egy magát jó sok okkal löcseinek nevezhető társaság és vállalat embertelenül akar eljárni segélyre szoruló utasokkal, nem haboztam a városom jó hírnevéért mindjárt megsuhogtatni a szenátori pálcát, bár még csak nagyon friss vágatú. Mindenekelőtt meg kell várnunk, míg a kisasszony hozzátartozója előkerül, ezt követeli a tisztesség.

- Ahogy a nemzeti szenátor úr parancsolja.

- Különbén ott is jön már. Nézze csak kisasszony, nem ő az?

- De ő - bizonyította Rozália. - Úgy látszik, minden eredmény nélkül.

Klebe úr leugrott a kocsiról s ernyőt csinált szeme fölé a tenyeréből.

- Macska legyen - kiáltott fel élénken -, ha ez nem Quendel Gáspár, vagy legalább az ördög az ő porhüvelyében.

Quendel is megismerte Klebét, jó messziről:

- Hollá, hopp! - kezdte kiabálni. - Klebe öreg fickó! No, csak hogy egyszer már valami hasznát vehetem kendnek is, altes Haus.

Lihegve jött a dombról, kivörösödve, nagyokat hadonászva husángjával. A korponai kereskedő restelkedve kérde:

- Csak talán nem a híres béla Quendel?

- De bizony.

Erre aztán elkezdett a kereskedő kacagni, rengett a hasa, s megtelt a szeme nedvekkal a roppant nevetéstől.

- És én még »kollektá«-t akartam neki csinálni. A világ egyik leggazdagabb emberének! Hiszen ha ezt Korponán megtudják, még a szopós gyerekek is kinevetnek. Hahaha. Kollektát akartam. Valahogy el ne mondják neki, mert a legsűrűbb erdőbe bujdosom el szégyenletemben.

Quendel apó odaért s barátságosan megrázta a Klebe kezét.

- Hát kiraboltak barátom, Klebe. Hitvány tót betyárok elvitték a két lovacskámat. Képzelje a helyzetemet. S ez a kislánya, a tekintetes húgocska a nyakamon. A felhő pedig a nyakunkon, az éj a sarkunkban. A kétségbeesés környékezett. Már csak egy reménységem volt. A szamarakban. Mert ha ló nincsen, a szamár is jó. Képzelteti örömet, mikor most felösmertem. Nini, hiszen ez az én régi jó barátom, Klebe...

- Köszönöm szépen - szólt Klebe apó neheztelően -, hát én vagyok most ugye, az a szamár, aki jó, ha ló nincsen?

- Dehogy. Becsületemre mondom, nem. Na moju dusu. No, no. Juhász szamarait értettem, de annak meg a feleségét szöktette meg az egyik betyár. Vagyis ő szökött a zsivány után. Hogy micsoda szerencséje van némely embernek! S még haragszik a szamár. Mert úgy volt az, mindent összezavarok nagy örömemben, hogy láthatom, juhászt kerestem, hogy a szamarait

megveszem, arra gondoltam, hogyha ló nincs, számár is lehúzza szekereimet, de a juhásznak nincs számára, azért olyan nagy az örömem, hogy magát találom itt... Ha valaha látott hálás embert...

- Nem engem illet a hála - tiltakozott Klebe úr, elég hűvösen, a Rozáliával beszélgető Fabriciusra mutatva. - Oda adressálja kegyelmed.

- Ah! Nini! Hisz az te vagy, kis Fabricius. Krisztigot, bruder. No az derék. Hát te is hazajössz? Persze vége a tanulásnak. Vivant vacaciones! Az ördögbe is, milyen nagy kamasz lettél. (Majd megint Klebe apóhoz fordult.) Hát hogy lesz az most már?

Klebe Fabriciustól várta a rendelkezést.

- Mindenekelőtt az a kérdés - mondá Fabricius -, hogy nem volna-e hajlandó Quendel bácsi itt hagyni a kocsiját, míg a legközelebbi faluból beküldünk érte lovakat?

- Inkább a csontjaimat - tiltakozott Quendel úr. - Hogy gondolsz olyat?

- Akkor hát kössük hozzá a kis szekérkét a nagyhoz.

- Úgy van, az lesz a legokosabb. Úgy legalább elég hely is lesz az utasoknak.

- De mi lesz a lovakkal, akiknek a terhe megszorodik, kivált ha azt vesszük, hogy az út folyvást fölfelé visz?

- Valami kevés zab az én szekeremen is akad - jegyezte meg Quendel vidáman -, azzal megsegítem az igyekezetüket s ha nem bírának meg mindnyájunkat, hát arra való a gyaloglás.

- De ha mind gyaloglunk is - ellenveté Klebe apó aggódalmasan -, hegynek föl a két szekér is bőven elég a lovaknak, sőt talán sok. A lovak már tizennégy évesek s ennek a mogyorópejnek különösen gyöngék a lábai.

Klebén kívül Fabricius is, de különösen a korponai kereskedő, ki mindenképpen be akarta magát hízelegni a bélai Krőzusnál, figyelmeztette Quendelt magyarra fordítva a szót, hogy a közhangulat ellene van, hogy nemigen fognak akarni gyalogolni, s legalább igen csínján kell bánnia az utasokkal, hogy az úton baj ne legyen, esetleg nyílt lázadás, mert hisz ők úgy fizették be a taksát, hogy csak egy gyalogol egyszerre.

Quendel azonban fumigatív petyegette ujjait s felelte azonképp magyarul:

- Paperlapap. Az van onnan, mert nem értitek kormányzást csöcselék fölött. Ha valami neki nem tetszik, kell valami olyant kitalálni, ami még jobban tetszik nem neki. S akkor az előbbivel mindjárt kibéküli. Nem tetszik neki okának példáért, hogy most négyen is fogják gyalogolni, nohát el kell határozni, hogy a meredekebb helyeken kirendeljük kocsitolókat, ez még jobban nem fogja nekik tetszeni, és ha most már csak azt mondjuk, hogy gyalogoljanak, fognak neki örülni és gyalogolnak, punktum.

Minthogy ebben sok bölcsesség van, egy szót se szóltak ellene, hanem eligazodtak valahogy; a kis szekeret odakötötték a nagyhoz s Quendel úr felültette Rozálit a hátulsó ülésbe, ő maga elől foglalt helyet a megszokott ládáján és még az ostort is kézbe fogta, mintha a lovakat hajtaná. A korponai kereskedő felajánlotta a maga helyét a gyékény alatt Quendel úrnak, mert kár volna, ha olyan nevezetes férfiú az idő viszontagsága elől nem kímélné magát, Klebe úr a kis kisasszonyt invitálta be fedél alá az eső ellen, de egyikük se kívánta igénybe venni az udvarias szívességet, a Molitorisz tehát megindult lassan, csikorogva, mint egy gálya, mely még egy tutajt vonszol; a lovak hosszan elnyúlt teste, kidudorodó inaik mutatták, hogy ez a kis testmozgás nem lehet valami nagy multságukra. Az ég közbe dördült nyugaton s nagy ropogással szaladt végig egy-két országot, mint valami meghempergetett hordó a padláson, az

égiek egy csomóba rakott haragja. Az eső azonban még most is csak szemzett. A Molitorisz utasai lassankint bevonultak kinyomkodott helyeikre, pusztán Fabricius lépegetett gyalog, Quendel kocsijának a löcsét fogva. Minthogy egy jó nagy darabon először egyenest, majd lejtnek tartott az út, eleinte minden simán ment, sőt mivel Fabriciusnak fiatal, könnyű járása volt, mint a szarvasé, még beszélgetni is ráért Quendel apóval, aki emberségesen kiegészítette, hol járt, milyen egyetemeken és mit tanult.

- Ősmertem az apádat, fráter. Derék ember volt. Kár, hogy megholt. De legalább jó karban hagyta az anyádat. Sohase láttam hozzá fogható elmét. Könyv nélkül tudta az egész kalendáriumot és minden nemesi családnak a prédikatumát. Az égitestek neveit, a Marsot, a Jupitert, meg a Bundást. Eleinte csak azon csodálkoztam, hogy honnan tudhatta meg a csillagok neveit. Vagy, megállj csak, hogy is hitták a félszemű péknek a másik kutyáját átellenetekben? Kastornak? Hát persze. No, hát úgy hitták a csillagot is. Kastornak és nem Bundásnak. Mindig eltévesztettem a két dögöt diákkoromban. Mert az öreged tanított engem. Tudott az a világon mindent, olyat is, amit csak az istennek szükséges tudni, hogy mikor van napfogyatkozás, holdtölte, miből lesz a zivatar, jégeső, szóval olyant, amit az isten maga csinál; lerajzolta, miképpen álltak a planéták az égen abban a pillanatban, mikor te a világra kerültél (magam is láttam az ég boltozatját kifestve nála), de a sok tudománya mellett ne adj isten, hogy meg tudta volna különböztetni a borsót a zabtól. Ad vocem, zab! Nem hallottátok útközben, hogy valahol sok zab volna eladó?

Fabricius tagadólag intett a fejével, Quendel pedig folytatta a fecsegését tovább.

- Nem is kérdeztelek még a tanulmányaid felől: hol jártál, hol tanultál? Hogy Padovában voltál az egyetemen? Azelőtt pedig Heidelbergben és egyéb német városokban. Hogy milyen mesterségre van kedved? Hogy a közügyekkel akarsz itthon foglalkozni? Szép, szép, de látod, ez a ti bolondságotok, magyaroké és lutheránusoké. Elflangéroztok ördögbe, pokolba, ahova nem kell, a nagyurak elmennek még Angolországba is s megjönnek azzal a tapasztalattal, hogy ott az asszonyok laposmellűek...

- Ugyan, ugyan, Quendel bácsi...

Quendel úr a szájára ütött.

- Jaj, no. Elfelejtettem, hogy ki ül a hátam mögött. Hanem azért igaz, ami igaz. Ér az nektek valamit, amit ott láttatok és megtanultatok? Mi hasznát veszed, hogy egy csomó külföldi embert és intézményt látsz? Semmi közöd hozzájuk... Áhítattal járod be Luther Márton tanításainak színhelyét, ott vagy, ahol tintatartóját hozzávágta az ördöghöz. Az ördög azóta úgyis elszaladt, hát kinek mi haszna, hogy ott vagy? Ahelyett inkább Bécsbe mennétek, magyar diákok, kik a közügyeket akarjátok intézni, ahol azok a kalamárisok vannak, melyekből az ördögöt kieresztik Magyarországra. Ne Berlinbe, Bolognába menjete, fráter, az csak ostoba divat. Nem adok neki ötven esztendő, hogy az ifjúság Bécsbe fog özönlenni, ahol az országotok sorsát intézik. Ott föl a dolgokat a császári bögrékben és egyéb hivatalbeli katlanokban. Ott figyeljétek meg, melyik kéz mit kavar, és melyikre kell rákoppintani.

- Bizony mond valamit, bátyámuram.

- Úgy tűnik fel nekem ez a ti külföldi elkalandozástok, mintha valaki előtt a saját rongyos kabátjának a befödése állana feladatul, s e végből azt menne el tanulmányozni, hogy a szomszédasszony dunyhacihait miképpen vasalják.

- Igen, igen - jegyzé meg Fabricius szórakozottan -, de az általános műveltség megköveteli a szélesebb látkört.

- Mindent úgyse lehet tudni - szúrta közbe Quendel.

- Ahogy vesszük - érvelt Fabricius. - Mindent persze nem lehet tudni, de nem is szükséges; ha tudjuk, mi az már, amit a többi emberek se tudnak vagy nem tudhatnak, akkor körülbelül megvan az általános műveltségünk.

- Mit beszélsz, hékás?

- Azt állítom, hogy sok különös és titokzatos van a föld felett, a föld alatt és az ég alatt. S mindezt egyetlen képzeletbeli területnek kell venni. Az egyes részeket már a Tudás bejárta, másokat csak a Sejtelem érintett a könyökével, a harmadik rész még szűzföld, melyre emberi elme rá nem lépett. Nos hát, ezeket a határmezsgyét kell ismerni, nem többet. Ebből áll az egész mesterség.

Quendel apó nem bírt erre felelni, de nem is kellett, mert immáron egyébről volt szó; most egy meredek partnak igyekeztek a lovaskák. Tropkó maga is leszállt s hasonlóra kezdte biztatni az egész frekvenciát:

- Leszállni! Leszállni! A Páva nem bírja a terhet. Gyi, Páva! Gyi, Cincér! Legyenek tekintettel kérem a szegény lovak iránt is.

Többen le is szállottak azon nyomban, a kereskedő, a szeplős szobalány, a rézöntőlegény. Az utóbbiban föllángolt a bátorság és hátraszólt:

- Bizony Quendel úr is leszállhatna, hiszen őerte gyalogolunk mi többiek.

- Mit beszél? - kérdezte Quendel úr a füleit hegyezve.

- Hogy kegyelmed is leszállhatna.

- És ki beszél? - pattant fel hetykén.

- Brám Mihály nevű derék rézöntőlegény.

- Ejnye a szemtelen! Magyarázd meg neki - veté oda fejedelmi hangon, megnyomkodva a pipáját -, hogy Quendel nemes ember és még a királyt is csak lóháton köteles szolgálni. Rozália! Kicsikém! No, ugyan mire való az?

Rozália átvette magát a kocsi létráján, fürgén, mint egy evet, hogy csak akkor lehetett már észrevenni, mikor lent volt s szoknyácskái összezizzentek, mint egy lecsapódó madárnak a szárnyai.

- Hadd menjek én gyalog a bácsi helyett. Hiszen ez nagy multság.

- Úgy ám, de mindjárt vizesek lesznek a topánkái - ellenveté Fabricius -, mert a fűvet már átnedvesítették az esőcseppek.

(Az út ugyanis nem a csinált utak közül való volt, porcfüvel, labodával, páfránnal benőtt keréknyomok jelezték.)

A szekér mellett legfeljebb egyenkint lehetett lépegetni. Keskeny volt az út, Fabricius tehát előrebocsátotta Rozálit, hogy legalább láthassa. Kedves jelenség volt, ritmikus lépteivel, nyúlánk, ruganyos alakjának kecses ringásával, a nyakába könnyedén vetett piros selyemkendője két oldalt lebegett a keletkező szélben, mint egy széthasított pipacsvirág. Különben elég vesződése volt. Egy-egy girbegurba fa, magasra nőtt vadrózsa gallyai, csúszómászó szederinda behajlottak az útba, felül-alul belefogóztak, a gally a hajfonatát rántotta meg, a tövisbokor elterpeszkedő hajtásai a szoknyácskájába kaptak bele s nem akarták tovább eresztetni. Mindez csupa ügyetlenségnek tűnt fel. S úgy restellte, de úgy restellte, hogy majd kiégett a szeme.

Persze mindezekkel némi alkalmatlanságot okozott Fabriciusnak, de a sok galyiba miatt legalább hamar összeszoktak, mintha pajtások volnának, s mikor megint beleakadt a hajába egy vadrózsaa, az ifjú incselkedni kezdett.

- No, ez bizony baj. Vigyázzon az istenért, jó, hogy a szemét ki nem szúrta. Most már vagy a vadrózsát kell elvágnom, vagy a haját. Melyiket parancsolja?

- Ugyan ne bolondozzék! Elég bosszúság nekem már az, hogy olyan ügyetlenségeket követek el. Oldja ki, kérem, valahogy.

A rózsagally azonban egyetlen kinyílt rózsájával annyira beleillett a homlok fölött koszorúba font hajfonatba, hogy Fabricius nem húzta ki onnan (pedig nem utolsó multság abban a hajban babrálni), hanem szép óvatosan elvágta tollkésével följebb egy helyen s most már ott maradt üde zöld leveleivel, szúrós töviseivel és halavány piros függönyeivel hajdísznak. Pompásan állt neki.

Fabricius majd elnyelte a szemeivel, s amint ott lengett, lebegett előtte s verdeste az aranyhaját, egy szomj, egy vágy kezdte foglalkoztatni. »Ezt a kis csipkerózsát megszerzem magamnak.« Nem hagyja ott. Dehogy hagyja. Bepréseli valamelyik könyvébe, oda, ahol az édesanyja levendulái vannak, hanem előbb hadd szívja magát tele a haja illatával.

Így ment utána hallgatagon, míg megint elő nem adta magát valami. Tip-top, tip-top, kopogtak eleinte hangosan a kis topánkák, míg lassan egyre tompább lett az ázott fűben, a puhuló talajon, csip-csop, csip-csop. Míg egyszer csak az is megszűnt, Rozáli megállt s ösztönszerűleg visszahúzódék Fabriciusához.

- Mi az? Mért állott meg a kisasszony?

Rozáli ráemeli szemeit, a rémület ül azokban.

- Hát nem látja? - suttogja, egész testében remegve, miközben maga elé mutat a kezével.

Fabricius elkacagja magát.

- Varangyosbéka az útban. Semmi az. Majd mindjárt elkergetem.

Vékony nádpálcájával odabök, mire a béka cuppogó ugrásaival elpusztul onnan.

Most már Rozáli is nevet ijedtségén, de azért úgy néz fel Fabriciusra, mint egy hősré, ki megszabadítja a szörnyetegtől, mely bizonyára egy békává átvarázsolt boszorkány... Hiszen a mesék mind ilyenformán kezdődnek.

- Ejnye, ejnye, hát ennyire félénk.

- De mikor olyan furcsán nézett rám - mentegette magát a bakfis, elszontyolodott hangon.

- Hiszen csak azért mondtam - jegyzé meg Fabricius kérlelő hangon -, hogy nem lesz jó katona, akarom mondani, katonáné.

- Hát aztán? - pattant fel egyszerre vidoran, szeszélyesen. - No és maga talán katona, vagy mi?

Nyomban utána elvörösödött, mint egy rák. Eszébe jutott, hogy ez olyan bolond mondat volt, mintha nem tartaná bajnak, hogy nem lesz katonáné, mivelhogy Fabricius se katona.

Fabricius azonban el nem eresztette ezt a témát:

- Annál inkább feltűnt ez nekem, mert olyan bátor arca van és mielőtt találkoztunk volna, hát nem el merte sütni a karabélyt? Magam is hallottam a dörrenését.

- Hát tudja?

- Quendel bácsi mesélte az imént.

- Quendelnek hívják a bácsit? - tör ki Éva leányából úgyszólván önkénytelenül a kíváncsiság.

Fabricius megütődve pillantott rá (kár, hogy az arcába nem láthat).

- Hát nem tudja? - kérdezte félreismerhetetlen álmélkodással.

Rozáli zavarba jött, nem felelt semmit, szaporázni kezdte lépéseit, hogy az ifjú utol ne érhesse. Okos leány volt, rendszerint megbírálta viselkedését, szavait, de utólagosan.

Már késő, késő, Fabricius gyanút kapott. Itt valami titok van. Hogyan jutott ez a leányka Quendelhez, vagyis hogyan jutott Quendel a leánykához, ki nem tudja a nevét? És hová mennek? Ki bízta rá? Mit akar vele? Ennek okvetlenül utána kell járni. Különféle eshetőségeket gondolt ki, de egyik se látszott lehetségesnek. Talán nevelőben volt valahol, s most Quendel viszi a szüleihez? De hát miképp ülhetett a kocsijára, ha nem tudja, kicsoda? Talán a szülők bizalmas barátja Quendel, de hisz akkor nem kérdezte volna tőle a leány, hogy valóban Quendelnek hívják-e? Otrókócsy Rozáliának mondotta magát. Otrókócsy! Úgy hangzik, mint más magyar nemesi nevek, mindamellett ismeretlen ebben az országrészben. Ej, úgy lehet, a legegyszerűbb, legközönségesebb mindennapi történet. Legjobb lesz magát Quendelt kikérdezni. És míg Rozáli előrement, ő szándékosan hátramaradt, hogy Quendelhez csatlakozzék.

- Hol vette Quendel bácsi ezt a kislányt? - kérdé meglehetősen közömbös hangon.

Az öreg ravaszul hunyorított a szemével.

- Csinos kis jószág, ugye? Igazi gyöngy. Neked is tetszik, mi?

- Tagadhatatlanul kellemetes, éppen azért kérdeztem, hol vette kegyelmed?

Quendel a vállait rángatva, féltréfásan felelte:

- A király se ad számot arról, hogy hol veszi a várát.

- Úgy, de kegyelmed mégse király.

- Isten ments, édes öcsém. Quendel apónak megvan a maga mestersége és meg van vele elégedve. Meglehet, hogy a király is meg van elégedve az övével, de nem tudom.

- Jó, jó, hiszen igaz, de azért nem törik bele a dereka kegyelmednek, ha megmondja, ki a kisasszony és hova viszi.

Quendel apó ezek után szintén komolyra fordította a beszélgetés rúdját.

- Sok dolog van, fiam, amiről nem szükséges beszélni, s ez is azok közé tartozik. Egyet azonban nem titkolok el előtted, hogy a kislány nem magunkféle embernek való falat, magasan nyílik ez, kevély, meredek sziklán. Oda te nem érhetsz fel. Azért ne is gondold rá.

Fabricius megsuhogtatta kétszer-háromszor a nádbotját a levegőben.

- Die Gedanken sind frei - mondá csendesen, elmélázón.

Most még csak biztosabb lett benne, hogy titok van a dologban. Talán valami politikai természetű. Thököly Imrének van egy mostohalánya, Rákóczi Júlia. Hátha azt lopják ki valahonnan? De nem, hisz annak már idősebbnek kell lennie. Tűnődve ment előre s hallgatta Klebe urat, aki időközben szintén leszállott, mert a Páva már sehogy sem akarta folytatni tovább a lómesterséget, meg-megállt és fölnyerített, ami világos instancia volt az istállóba való kéredzkedés tárgyában s amellet a közeli vihart is jelentette. Klebe úr a hangulathoz képest borzalmas epizódot beszélt el saját élményeiből, mikor harminc év előtt éppen e helyen egyedül, mint az

ujjam, minden fegyver nélkül (csak egy eőri bicska volt nála), s ebből a sűrűségből (a felhúzott bozontos szemöldjeivel mutatott oda), egy nagy fekete medve jött ki villogó szemekkel:

- Képzelméni rémületemet, mert a fenevad egyenesen felém jött. Szívem hangosan dobogott, mert jött, jött, egy percre megállt, gondolom vakarózott és ásított, szemeit rám vetette, most már elállt a szívem verése is és elkezdtem futni, a mackó mindenütt utánam, éreztem nagy talpait, amint egyre közelebb-közelebb topognak, hallottam izzó lihegését, hátra nem mertem nézni, csak mentem-mentem, szinte önkívületben, amikor egyszer csak azt látom, hogy szépen elsuhan mellettem...

- És aztán? - kérdezték hátborzongva az utasok.

- Átment és nem evett meg - felelte Klebe úr egyszerűen.

- Hát maga, Klebe úr, hát maga? - kiáltott fel a kántor.

- Hát én se ettem meg őtet.

- Ah. Oh. (Minden jel mutatta, hogy nincsenek megelégedve a történet végével.)

- Egyszerűen csak találkoztunk - fejezte be Klebe úr megelégedetten -, anélkül, hogy kárt okoztunk volna egymásban.

Fabricius Rozáliát kereste, éppen kapóra érkezett a háta mögé. A hegycsúcsokról kiszivárgó erek, a fürge vízesések, melyek most az esőtől megnövekedve, mint ezüst giliszták csúsznak le, színes kavicsokat görgetve, odalént az úton tócsát képezve, egy helyütt felhasították az úttestet, s Rozáli átlépni nem tudta, átugrani nem merte, megint megállt, hátrafordult bámészan, várakozón nézett Fabriciusra. Semmi sem lehet vonzóbb a világon, mint ez a megcsókolni való, öntudatlan odaadás. Fabriciusnak a szíve ugrált bele. Oh, te kedves kis baba, oh, te megenni való kis baba, ujjongott a Fabricius lelke belül. Elmosolyodott, pajkos koboldok látszottak táncolni szemkarikáin. Hirtelen lehajolt, átnyalábolta sugár derekát, s uccuhopp, áttette a víztócsa másik oldalára, miközben érezte tenyerén a kisleány szívének lüktetését, ami mint tűzláva nyargalt át erein.

- Jaj! - sikított Rozália.

- Diák, a körmödre koppintok - fenyegette meg Fabriciust Quendel, pipáját a lőcshöz ütögetve.

- Haragszik? - kérlelte Fabricius Rozálit.

- Nem, nem, csak megijedtem - hebegte a kicsike fojtott hangon -, hogy valami bajom lesz.

- Milyen baja lehetne?

- Mert azt mondta a nénikém... mindég azt mondta - felelte zavartan akadozva, mintha már bánná, hogy belekezdett - ...azt mondta, hogy nem szabad a fiatalembereknek a lányokhoz nyúlni, mert eltörnek... ez a nénike szavajárása.

- Hm. És ki az a nénike?

- Az az én nénikém igen okos...

- De ki? Hogy hívják?

- Nem mondhatom meg - szólt egyszerre szomorú hangon, a fejét rázva.

- Nem mondhatja meg? Különös. Miért?

- Mert az apámnak megígértem. Megesküdtem.

- Nem fogja megtartani.

- Meg fogom tartani - felelte Rozália egyszerűen, de mégis olyan csodálatosan súlyosnak látszott ez a két szó, mintha két márványszikla vágódnék be a földbe.
- Hisz akkor magával diskurálni sem lehet, mert nem felelhet - mondá Fabricius gúnyolódva.
- Oh, csak egyetlenegy pontra vonatkozik az én hallgatási ígéretem. S az is csak addig, míg édesapám föl nem old.
- A beszélgetések gubancában minden ponttól vezet út minden ponthoz, s nehéz lesz megtalálni a vonalat, melyen túlmenni egyben-másban nem lehet.
- Nem gondolnám, hogy ne lehetne.
- Van például egy közömbös, ártatlan kérdésem - ravaszkodék a fiatal szenátor -, lássuk csak, szabad-e rá felelnie?
- Kérdése válogatja - mondá a lányka kedvetlenül.
- Tud arról az édesapja, hogy most Quendel úrral utazik?
- Az ő parancsából történik.
- Helyes. De van egy másik ártatlan kérdésem is. Szabad-e tudnom, hova megy?
- Hogyne volna szabad, de én nem mondom meg.
- Azt se, hogy hova való, hol lakik?
- Azt se.

Egy-két percig hallgatagon mentek egymás után. A társaság is csendben gyalogolt, csak a lovak csengője szólt és a gyékény alól a vándorlás jóízű hortyogása hangzott.

Az út kiszélesedett egy helyen, Fabricius most már egyvonalban mehetett a lányka mellett.

- Nem értem az egész dolgot - kezdé ismét.
 - Okosabb lesz, ha leszakítja inkább ott azt a cikláment.
- Hát azt is megtette Fabricius, de azért el nem eresztette többé a kényes témát.
- Annyit tisztán látok, hogy a hallgatási kötelezettsége a családi körülményeire terjed ki vagy csak egyetlen esetre, melynek nem szabad kipattannia. Vagy legalább ezidőszere nem szabad. Ugye így van?

Rozáli csendesen bólintott a szép fejével.

- Hát én el tudok képzelni ilyen eseteket - folytatá a »gyermek szenátor« -, s tisztelni tudok ilyen titkolózást...

Rozália megrázta erre a fejét, s a vadrózsa egyik szirma lehullott a rázás alatt.

- Nem igen látszik - mondá halkán.
- Azért nem látszik - szólt hevesen -, mert a maga eljárásában nem látszik a logika. S én mint afféle diák, a logikát keresem mindenben.

Rozália riadtan nézett rá, felismerve hangján az ingerültséget. Nem bírta felfogni, mitől van ez az ingerültség. Mit tudta ő, hogy ez az érdeklődésnek az az első pirinyó megfogant magja, melyből a szerelem nő ki! A kis mag erjed és csírázik.

- Nem értem - hebegte.

- Én vagyok az, aki nem értem a kisasszonyt. A kisasszony azt mondja a jelentéktelen kérdéseimre, hova megy, hova való, hogy nem szabad rájuk felelni, világos ebből, azt akarja, ne tudjam, kicsoda.

- Nos, és nincs meg ahhoz a jogom? - szólt és felemelte a fejét, kevélyen, mint egy királyi princessza. (Oh, be gyönyörű nyaka volt.)

- Mondjuk, megvan ehhez a joga - válaszolta az ifjú -, de az eljárásában van olyan is, ami rám nézve sértő, amire pedig nem adtam okot.

- Sértő? Magára nézve? Aki itt pártomat fogta, kész volt értem ujjat húzni a társasággal. Oh, milyen szerencsétlen modorom lehet.

- Otrókócsy Rozália! - mondá Fabricius, majdnem lázasan, bizonyos szavaló hangba esve. - Mire vegyem azt, hogy eleinte a legjelentékenyebb dolgot, a nevét is megmondta, utóbb pedig, miután kissé megismert, hideg hóval akarja befűjni a személyéhez vezető apró nyomokat?

Rozália zavarba jött. Ez az argumentum talált. Ez ügyes nyíl volt. Fülig pirult, szinte süttött az arca, mint a tüzes vasaló. A hazugság. Oh, hát a hazugság csakugyan mindig visszatér mint vádló. De ilyen hamar. Ki hitte volna? Mármint mit mondjon a szegény fiatalembernek! Azt mondja-e: a nevemet hazudtam, a többiben pedig igazat akartam mondani, hogy megbecsüljem... De hiszen akkor mindent elárulna.

Csak egy percig hallgatott, édes tekintetét az ifjúra emelte s szelíden, szomorúan szólt hozzá:

- Mondja meg, miért akar nekem bánatot okozni?

- Én? Bánatot? Magának?

- Ne kérdezzen hát többet, hisz ha én valami olyat találnék mondani, amit nem kell, boldogtalan lennék örökké. Mért akarja, hogy olyat mondjak?

Fabricius elérzékenyült. E kis gyaloglás alatt kibontakozott előtte Éva leánya egész mivoltában, jellemének minden árnyalatával. A fonséges anyag, melyben még benne van minden nő, vonalak, melyek visszafejlődnek és vonalak, melyek majd jobban kidomborodnak. A naiv gyermek, aki volt, még félig-meddig jelen van, s nem érti meg teljesen, mit jelent a nénike szavajárása: »hogy a fiatalembereknek nem szabad a lányokhoz hozzányúlni, mert eltörnek«. De benne van már az önérzetes magyar asszony is embrióban, aki felfogta az adott szó szentségét, s azt mondja: »amit fogadtam, meg fogom tartani«. Kigyúl az előkelő dáma a kellő helyen s dacosan kérdezi: »Hát megvan-e hozzá a jogom?« De jobban hatotta meg Fabriciust a jellemerő megvillanásánál a gyengeségnek a beismerése: »Ne kérdezzen kérem, ne akarjon boldogtalaná tenni, hogy olyasmit vegyen ki belőlem, amit nem kell mondanom«. Megszánta a kicsikét. Hiúságból vagy jóságból, mert felfoghatta úgy is, hogy az már ezzel meghódolt neki. Győzött. Jóllakott diadalával s kibocsátotta a szép halacsát a bemelegített hálóból. Ki tudja, hogy volt, vagy hogy lett volna, ha Klebe apó fel nem kiált, rozoga tüdejéből nagyokat fűjva.

- Gott sei Dank. Végre fent vagyunk a hegy tetején. Fel lehet ülni, aki elfáradt!

Ritka, zordonságában szép panoráma nyílt meg alul. A travniki völgykatlan terült el smaragd-zöld pázsitjával, legalján a kék Ruszka folyó, mely vágatva igyekszik lefelé, miután nagy könnyedséggel kiszolgálja útközben a ráépített malmokat.

Hanem iszen a mennyei gondviselés is, úgy látszik, csak azt várta, míg a Molitorisz a hegyre kapaszkodik, most egy titkos jelre hűs szél rázza meg a fákat, a kavargó felhőrajt áthajtja az égbolt másik falára is; isten haragjának enged a fáradt nap, beleszalad egy felhőhasadékba, vele tűnnek el a szöszke báránfelhők, mintha az egész nyáját egyetlen fekete akolba hajtotta volna

be egy láthatatlan ostorlegyintés. Tompa homály száll a mélységre s kitömi sejtelmes alakzatokkal. Eközben orkánna dagad a szél, belemarkol a fák üstökébe, hömpölygeti, csavarja, mintha fűrna velök, mártogatja őket; azok egymásra látszanak rohanni feldühödt üvöltéssel, összetülekednek, roppant zúgással, recsegéssel paskolják egymást. A Ruszka megbokrosodott s tajtékozva száguld a remegő füvek között. S most, ebben a delíriumban, melybe a természet belehajtotta, vad fűriával kezdi lehajigálni az ég a téli munícióját, csillogó gyémántot, mogyoró nagyságú jéggolyókat.

Minden élőlény megszeppen; dúvad a barlangjába igyekszik, bagoly az odvába, a lepke húsos fálevél aljához tapad, úton levő méh virág kelyhébe húzódik megpihenni. A Molitorisznál is beállnak a nagy gondok, hogyan lehetne fedél alá jutni.

- Itt van közelben a malom - rendeli Klebe úr -, hajtsunk be oda!

Nagy ügyel-bajjal lehet csak elérni a malmot, a Páva ugyan nem akaratoskodik többé, mert a Páva vak mind a két szemére és nem látja mi történik, a rudas tagjait ellenben lassú reszketés fogja el az ítéletidővel szemben, füleit hegyezi, ágaskodik, nyerít, de indítani nem akar. Tropkó kénytelen volt a kantárszáránál fogva vezetni.

Így jutottak el a malomhoz; rozzant, szalmafedeles épület volt, melynek tetőzetéből száz lyukon jött ki a füst, mintha égni kezdene, pedig csak sütöttek, főztek a malomban, mindenféle pecsenyék biztató illata szivárgott ki. A vándorlás már messziről megérezte s csettengett nyelvvel: »Úgy látszik, jó helyre kergetett be a gondviselés«. A rézöntőlegény egy kis kertet pillantott meg a malom háta mögött, egy-két napraforgó díszlett benne s néhány mályvarózsa félig kihasadt gombolyagja: »Leányok is vannak«, jegyezte meg. Az udvarra érve, egy öregasszony szaladt ki eléjük a pitvarból fehér szakácskával, főzőkanállal a kezében.

- Isten hozta, isten hozta - kiáltozó vidáman, mintha már várta volna őket -, csak tessék leszállni, minden kész, a tisztelendő úr is itt van már, a vacsorát pedig rögtön tálaljuk.

Hanem amint látta, hogy a kocsiból leszállók csak nem akarnak elfogyni, s hogy még egy pótkocsiról is leugrik egy leány meg egy öregúr, rémülten futott be a házba: »Szent isten, miféle sisera-hadak érkeznek itt!«

Az eset pedig az volt, hogy a molnárt, Gyurgyik Györgyöt tizenkét évi pihentetés után egy fiúgyermekkel ajándékozta meg ma hajnalban a felesége. Minthogy csak két serdülő leánya volt a molárnak, roppant megörült, hogy immár nevének örököse lesz, de viszont nagyon elszomorodott, miután a malomban öröltető asszonyok annyira gyengének találták a gyermeket, hogy nem szabad szerintük a megkeresztelésével késlekedni, mert úgy lehet, csak órák kérdése míg az Úr a maga angyalkái közé szólítja, márpedig a szent keresztség híján, név nélkül, évszázadokig bolyongana a purgatóriumban.

Gyurgyik György, noha nem volt valamely jámbor ember, mégis tele volt babonás hiedelmekkel, s noha éktelen káromkodással tiltakozott az ellen, hogy az Úr éppen az ő fiát szólongassa, mikor elég olyan kölyök van az országban, akit az apja nem bír vagy nem akar fölnevelni, mégis hajlott arra csemetéje érdekében, hogy tüstént megkereszteltessék. Süssenek, főzzenek a háziak, egy lovas molnárlegény nyargaljon Starovácra a papért, a másik legény pedig Madras-kára, a keresztszülőkért (az odavaló mészáros és neje voltak a komái).

A pap el is jött, már egy órája várakozik, a mészárosék is üzenték a lovaslegénytől, hogy nyomban jönnek, de most már abból aligha lehet valami, mert a kitört zivatar el szokta rongálni a hidakat s járhatatlanná teszi a különben is gyalázatos madraskai utat. Éppen e fölött sopánkodnak a tisztelendő úrral, egy kis előleges italka mellett az első szobában, hol asztalterítés

dolgában sűrögtek, rakosgattak a Gyurgyik-lánykák, midőn a Molitorisz utasai sorba bevonultak, engedelmet kérve, hogy a nagy istenháború behajszolta őket egy percre.

- Csak tessék, tessék - rikoltotta jó hangulatban -, éppen jó helyen járnak. Akinek az isten gyereket ad, komát is ad hozzá. Nem igaz? Szeret engem az isten, hogy így gondoskodik rólam, ugye? S ha szeret, akkor nem bántja a gyereket. Hát nem úgy van főúr, mi?

A főúr bizonytalanul bólintott a fejével, hogy az talán úgy van, Gyurgyik pedig szétnézett vendégein s mindjárt kiválasztotta a két legcsinosabbat, legfiatalabbat és legelőkelőbb külsejűt, Fabriciust és Rozáliát, megmagyarázván nekik, hogy igen nagy szívességet tennének neki, ha a legfiatalabb Gyurgyikot, kire a Bálint név várakozik, keresztvízre tartanák.

- De nini - tette hozzá -, a kis komaasszonyka csuromvíz. Eredj Magdalénka (a lányának intett), adj rá valami szárazat a ruháidból, amíg az övéi megszáradnak.

Csinos, gömbölyű arcú, kökényszemű, de egy kicsinyt beesett mellű kislány termett Rozália mellett s vezette el egy belső kamrába, ahol megtörtént a foganatba vett átalakítás.

Alig tartott két-három percet, visszajöttek - kéz a kézben. Lánykák, akik egyszer egymás előtt levetkőztek, már barátnék. Mintha minden titkukat átengedték volna, ha az idomaikat látni hagyták.

Csinos volt Rozáli, mikor félig parasztos, félig mesteremberes ruhában belépett. - Ejnye, be helyes! - kiáltotta a korponai kereskedő. Furcsa! Mintha lehetne nem helyes például a lilium (mely úri virág), ha a közönséges muskátli levelei közül nyílna ki - azért, hogy a muskátli parasztvirág.

Egy kicsit rövid volt ugyan a rása szoknya, a csizma pedig lötyögött a kis lábán úgy, hogy alig bírt lépni benne, de ez az ügyetlen lépegetése is valami csodálatosan kedves volt. A pruszlik ellenben szűk volt a vállak táján, feszült elől, s ez volt még csak a kápráztató (de talán meg sem mondom, miért). Ehelyett alul, a csípők felett volt bő a pruszlik, s mintegy figyelmeztette a sóvár tekinteteket a deréknak darázs vékonyságára.

A tisztelendő úr, bár apró szeme volt, hússal bőven megrakott arccsontjaiba mélyen benőve, s bár, mint ő állítá, mindenkor az ég felé vagy fordítva, mégis észrevette a kordován csizmák bőségét s a következő megjegyzést tette:

- Utcunque! Egy kis szalmát kellett volna beléjük tenni. De különben így is csinos vagy leányom, mert az isten csinosnak teremtett. Vajha okulnának az oktan asszonyi állatok s belátnák, hogy a rosszul szabott ruhák nem bírják elrútítani a szépet. Mert bizonyára mondom nektek, hogy az asszonyok sok selymet, csipkét pusztítanak el, de viszont hirdetem nektek azt is, hogy a selymek, csipkék is hasonlóan cselekednek vala, vagyis ők is sok asszonyt pusztítanak el.

- De lássunk a kereszteléshez. Hajtsuk be a juhocskát, mely a szent akol ajtajánál várakozik. Hozzák be a kisedet! Lépjenek ide a keresztszülők. Milyen vallású maga fiatalember?

- Lutheránus - vallotta Fabricius önérzetesen.

- És a fiatal leányzó?

Fabricius izgatottan függeszté rá szemeit.

- Lutheránus - felelte helyette Quendel, mire valóságosan fölragyogott a Fabricius arca.

- Mily kár - jegyzé meg a plébános ájtatosan -, hogy két ilyen helyes testben két ilyen eltévelyedett lélek lakik. Gyurgyik uram, válasszon kend más keresztszülőket!

- Mit somolyogsz úgy, öcskös, mintha négylevelű lóherét találtál volna? - tudakolta Quendel Fabriciustól.

- No hát kik vannak itt keresztény katolikusok? - érdeklődött bosszúsan a molnár.

- A Molitoriszon minden van - felelte majdnem dicsekedőleg Klebe úr. - Itt van például Wilnerné, a lőcsei tudós asszonyság, aki most is egy báró Nyáryt hozott a világra Gömörben. Mert ugye Nyáryéknál segédkezett asszonyság?

Az asszonyság meghajtotta magát és fejével is bólintott.

- Igenis, onnan jövök.

- Ezt nevezem én szerencsének - hujjantott fel Gyurgyik. - Tehát egy bába, egy igazi bába. Ez igazán nekem van idehagyítva az ég által, ezt a vak is láthatja. Nézze meg asszonyság a kis Gyurgyikot, nézze meg. Vagyis hozzuk el együtt. Csak még a keresztapa iránt végezzünk.

- Itt vagyok én - ajánlkozott a vándorórás.

- És kicsoda maga bácsi?

- Én órás vagyok. Én reparálom az órákat Szepesben és Gömörben, úgyszintén Kishontban. Én vagyok a Jónás Kindronay.

Gyurgyik hirtelen hozzáugrott és a tenyerébe csapott:

- Nem keresem én, atyámfia, ki vagy, csak azt nézem, hogy koma vagy. Isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk, akik katolikusok vagyunk és punktum, porzót rá.

Most már behozták a kis Gyurgyikot pólyáiban, Wilnerné tartotta a karjain s kijelentette, hogy a fiúcska alkalmasint megél. Csak jó levegőn kell tartani s jó tejen. A pap rövidesen megkeresztelte. Aztán, az akkori szokás szerint, egy szitába tették, a keresztszülők meglóbázták benne, hogy a rossz tulajdonságai a szita lyukacsain kihulljanak, aztán egy egészséges búzakalászt morzsoltak el feje fölé. (Érett kalász még nem volt, a tavalyi aratókoszorúról téptek le egyet.) A búza az erőt jelképezi a köznépnel. Legyen erős, acélos, mint a búza. S az erő viszont mindene a magyar parasztnak. Ha a paraszt beteg, s az orvos azt kérdezi, mije fáj, rendszerint azt feleli: »Nincs erőm.« Szimptómákról, fájdalmakról, egyes speciális eseteket kivéve, alig tud. Nem fáj semmije, csak ereje nincs. S amint a halál jön, az erő megy. Mikor a halál belép a nagy kapun, az erő eloson a kis ajtón. S ez a vége.

Míg a csecsemőt keresztelték, Quendel úr nagy előrelátással kiosont, hogy a kocsiját vagy legalább a kocsiládát biztonságba hozza, jég már nem esett, de a vihar még nem ült el s egy-egy roham ugyancsak megrecsegettette a malomtetőt, meg a körülötte levő ólakat. A kocsit be kellene tolni valami félszer alá, gondolá Quendel és körülszimatolta a kisebb-nagyobb melléképületeket. Megpillantott hátul a pince fölött valami kocsiszínfélét. Odatípett megnézni, mi lehet, szögekkel kivert kétszárnyú kapuja volt, megdőfte az egyik szárnyát a lábával, a kapu engedett, belépett hát megnézni, üres-e, mert alkalmas hely volna éjszakára a kocsinak. Bent koromsötétség honolt, hanem valami fekete mégis mozgott, már éppen vissza akart előre ugrani, mikor egyszerre meleg pára érinti a kezét, s valami óriási nyelv nyal a keze fején egyet s utána ismerős lónyihogás harsan fel élesen.

Hohó! Hisz ez a Sármány. Az ő Sáránya. Megismerte a hangját. Nosza rohan hamar lámpásért a konyhába, s amint visszafut vele, csakugyan testestől-lelkestől az ő pejkoí vannak ott s egy kis friss füvet ropogatnak nagy gondolkozva. No, adjon az isten jó estét lovacskaím, csakhogy megint összekerültünk!

Mire Quendel apó visszaszarmazott a malomépület főszobájába, már akkor az asztalnál ültek a vendégek, s hordani kezdték fel az ételeket, rántott csirkével kezdődően a fogások. Rozáli mellett Fabricius ült, kit nagy tisztelet övezett, mióta megtudták, hogy Lőcse város szenátora. Észre se vették eleinte, hogy még valaki hiányzik, de a korponai kereskedő felemlítette: »Quendel úr elveszett.« Erre a varázsnévre egyszerre felütötte a fejét Gyurgyik uram meg a tisztelendő atya. Micsoda? Csak talán nincs itt Quendel? De bizony itt van ökelme. - Lehetetlen. Az igazi Quendel volna itt? - Természetesen az igazi. - Huh, kutyamáját! Hisz ez nagy dolog. Ugrott erre Gyurgyik uram, hogy fölkeresi, amikor belépett. Hamar a főhelyre tettek neki terítéket, s Gyurgyik uram csupa tiszteletből a tenyerével törölte meg tányérját.

- Hát ez mégis sok szerencse nekem egy napra!

A rézöntőlegény jóízűen evett, szinte csurgott az izzadság a homlokáról, a kántor a Csáky-féle szobaciccussal próbált eltörni egy sarkantyúcsontot, hogy melyikük él tovább. A bába, aki a tisztelendő úr mellett ült, mint dámához illik, finnyásan babrált az ételben, hangoztatva, hogy nincsen jó étvágya és hogy báró Nyáryéknál elszokott az úgynevezett nehezebb ételektől. Ah istenem, ezek a mágnások! Minden más ott. Még talán a tyúkok tojásai is másformák! A korponai kereskedő megtöltötte poharát s mielőtt bekebeleznél, üdvözlét intett vele messziről Quendelnek, amit az nem vett észre. De a legmegelégedettebb volt Klebe úr, s amint széttekintett a vendégeken, az ő utasain, szeme leginkább gyönyörködött a vándorórán, ki nagy csámcsogással küszködött egy püspökfalattal. Keble megdagadt kevély érzésektől s homlokáról szinte lehetett olvasni a monológot:

»Ugye mit mondtam? Ugye, hogy a Molitorisz valami, a Molitorisznak van becsülete otthon és az egész országban. A Molitorisz nagy firma. És ha kedve szottyan, hogy megálljon, vendégszerető kapuk nyikorognak előtte. A Molitorisz apró lakomákhoz juttathatja útközben az utasait. Milyen híre lesz ennek is. Halálra pukkan, ha meghallja a kassai Stalovics.« (Stalovics volt az újabban Kassán keletkező hasonló vállalat tulajdonosa.)

Sorban hordták fel az ételeket az öregasszonyok, a molnárné és a molnár anyja, a szépen megpirult malacot, a pisztrángokat, mindeniket nagy sopánkodásokkal, hogy nem gondoltak ennyi vendégre és engedelmet kérnek, ha valaki éhen marad, hanem van egy kis töltött káposzta délről, meg egy kis kocsonya a pincében, ha valaki parancsolna belőle. Eközben a boroskancsókat is egyre hordta a két leányzó, Magdalénka és Eszter, mert ők nem ültek az asztalhoz. Magdalénka egy úgynevezett »gambács«-ban ürmöst hozott az asszonyoknak, amiből Rozálinak töltöttek először, mert meg lehetett ismerni, hogy ő itt a legelső. Mind-mind melegebb lett a hangulat. Gyurgyik uram váltig hajtogatta, hogy milyen szerencsés napja van, senkit se szeret úgy az isten, mint őt, Gyurgyikot s ezt ki is mutatja minduntalan, ami igen szép tőle, de úgy még sohase mutatta ki, mint a mai szent napon, amely eszmemenet kapcsán elmondta az egész nap történetét, hogyan született meg hajnalban a Bálint gyerek, aztán hogy határozták el a rögtöni keresztelőt, hogy küldött lovas molnárlegényt a tisztelendő úrért, akit az úristen sokáig éltesen (nagy koccintások), egy másik lovas molnárlegényt pedig hogy küldött Madraskára a komáiért, akik azonban a zivatar miatt el nem jöhettek. Mind roppant unalmas volt ez, mert már vagy négyszer hallották s a végét különben anélkül is tudták: hogyan toppant be éppen a kellő pillanatban a Molitorisz, komát és komaasszonyt hozva, akiket az isten szintén éltesen. Így jöttek egykor a napkeleti királyok is Betlehembe, mikor Jézus született, azzal a különbséggel, hogy azokat a csillag vezette, emezeket a villám, valamint azzal a különbséggel, hogy itt csak egy király jött, a bélai pénzkirály, akinek az úristen adja meg, amit magának kíván, itt is, a jövő életben is.

- Elég lesz, ha csak itt adja meg - szólt közbe a megtisztelt, kinek egészségére fenékig kihajtotta mindenki a poharát.

- És végre azzal a különbséggel - folytatá Gyurgyik György, szárnyalásában kereszténytelen kevelységre ragadtatva magát -, hogy Jézus csak szegény ácsmester fia volt, aki istállóban született, míg ellenben a Bálint gyerek a Gyurgyik familiából való, aki úgy Szepes, mint Abaúj vármegyében kihirdetett nemes familiá... Valamikor prédikátuma is volt...

A tisztelendő úr feddőleg emelte fel a kezét.

- Gyurgyik, Gyurgyik, miket beszél kend, per amorem dei?

- Ej, mit beszélnek? - rezzent össze Gyurgyik. - Csak talán nem állítja a főúr, hogy Jézus nemes családból lett.

- Isten fia volt - felelte a pap ájtatosan.

- Hiszen persze az is valami - hagyta rá Gyurgyik. - A Gyurgyikok mindig molnárok voltak - folytatá azután -, apám, nagyapám, a szépapám mind, mind molnárok voltak. Csakhogy más volt valamikor a molnárság. Király azokból szedte a vezéreit. Kinizsi is molnárlegény volt. A mi malmunkban szolgált. Ha egyszer én mondom, hát úgy volt, punctum, porzót rá.

Quendel uram türelmetlenül fészkelődött székén, ujjával idegesen dobolt az asztalon, egyszer egyszer elmosolyodott úgy befelé; látszott, hogy valami csalafintaságot forral.

Alig végzé be Gyurgyik, ő tette le a garast, vagyis fölállt és fölemelte poharát, vagyis a bögréjét, mert szép agyagbögrékből ittak, melyekre pelikán madarak és tulipántok voltak ráfestve. Fölemelte, aztán megfordította a levegőben, úgy hogy a tartalma a földre loccsant, ami azt jelentette a korhely kompániák virágbeszédén, hogy akire inni akarná, az nem érdemli meg.

- Molnár uram - így kezdé -, elmondta vala az ő szerencsáját, fia születését, megkereszteltetése körülményeit, szóval a mai nap történetét, de még némelyeket kihagyott...

- Mi az? - kiáltott közbe a korponai kereskedő. - Csendet kérünk. Halljuk, halljuk!

- Vannak még elhallgatott előzmények - folytatá Quendel.

- No persze - kacagott fel Gyurgyik -, ha az embernek fia születik, annak rendesek szoktak előzményei is lenni, hahaha!

- Én csak a mai nap történetéhez akarok hozzájárulni elhallgatott adatokkal - igyekezett magát kimagyarázni a bélai Krózus, olyan jámbor, bamba képet vágva, aminő csak tőle telt, pedig éppen abban volt nagy, hogy remekül tudta adni az együgyűt. - Előzményeknek csak azért nevezem, mert lesznek következményeik is (pokoli vigyorgás ragyogtatta meg szemeit). Gyurgyik uramat szeretik az istenek, de ma énhozzám is kegyesek voltak. (Psz. Halljuk, halljuk!) Ugyanis az történt velem ma itt a ljeszkovai erdőben, a vörösfedelű akol tájékán, hogy két gézengúz tót legény felém rohant az erdő sűrűjéből, rávetették magokat egyenest a lovaimra, a két pejkomra és se szó, se beszéd, elvágta késeikkel a hámistrángot és elnyargaltak velök.

- Tudjuk, tudjuk!

- Elég bajt csináltak nekünk is - dörmögött a rézöntő.

- A legnagyobb kétségbeesésben maradtam ott e haramiák miatt a kisasszony húgocskámmal...

- De jött a Molitorisz - egészíté ki a mondatot Klebe úr, a mellényén egy gombot kieresztve, a dolyftól vagy a vacsorától fölpuftadta. - A Molitorisz ott volt és a Molitoriszban van emberség, a Molitorisz fölvette utasai közé és eddig van, sőt még a kocsit is cipeli.

Most már Gyurgyik uram kezdett kényelmetlenül feszengeni.

- No, semmi az - szólt közbe. - Igyunk rá egyet. Töltsetek lányok, töltsetek! Ne a balkezeddel, te mamlasz. Megesik az ilyesmi mással is, nemcsak a nemzeti urammal, akinek ménesei lehetnének, de talán vannak is. Hagyjuk pokolba a pejkokat, meg a gondokat. Punktum. Porzót rá. Ne főzzünk egy kis krampampulit?

- Hohó! Nem addig a - tiltakozott Quendel úr, kit nagy érdeklődéssel hallgattak a többiek, mert a borkiöntés felhívta a figyelmet. Viharok jele az.

- Lássuk hát a medvét!

- Adja csak idább azt a tálat - taszította meg a vándoróras könyökét a kántor. - Ott látom még a malac fejét. Hogy lehet a malacfejet meghagyni! Olyan megható a lehuny szemeivel. Nem nézhetek rá tovább, megeszem inkább. Iszonyú puha szívem van.

- Halljuk Quendel uramat! - avatkozott bele a főtisztelendő úr. - Mert eddig még nem mondta el, miben volt kegyes hozzá az isten a mai napon.

- Éppen arra akarok rátérni - folytatá Quendel apó. - Mikor e vendégszerető hajlékba kerültünk, mialatt a szent keresztség folyt idebent, már csak azon járt az eszem, hogy a kocsimat valamely száraz helyre betolhassam. Gondoltam magamban, éjszakának évadján legalább aludni is lehet benne. Kimentem tehát körülnézni valamely alkalmas hely után.

Gyurgyik uram tekintete elsötétült.

- Az épületeket szemügyre véve, egy pajtaszerűt pillantottam meg a pince mellett...

Gyurgyik nyugtalanul ugrott fel, majd minden ok nélkül újra leült s kihívó tekintetét olyanformán szegezte Quendelre, mint az állatszélidítő a fenevadra.

- Hát aztán? - hörögte tompán.

Ez az izgatott viselete általánosan feltűnt. Még Rozálinak is. Ijedten figyelmeztette Fabriciust, hogy a molnár haragszik Quendel bácsira. Lehetségesnek látszott minden percben, hogy a fejéhez vágja a kancsót. Minden szem Gyurgyikon függött. Csak maga Quendel tett úgy, mintha észre se venné a gazda zavarát, összeszoruló öklét, s csodálatos együgyűséggel beszélt tovább:

- Odamegyek az apró csúrhöz, megrúgom az ajtót, az ajtó enged, bemegyek, hát mit gondolnak kegyelmetek, mit látok ott?

Természetesen senki se találgatta. Síri némaság támadt, s a kérdő, bámész, kíváncsi tekintetek felváltva szaladgáltak Gyurgyiktól Quendelre s Quendelről Gyurgyikra.

De most egy meglepetés várt a társaságra; a Quendel arca volt komoly és a Gyurgyikét szélesítette meg egy kis vidám bonhomia.

- Hát képzeljék - hámozta ki végre Quendel úr -, a pejkoimat találtam ott.

A meglepetés és csodálkozás fölszisszenése suhant el, melyből csak egy elütő hang vált ki, a Gyurgyik kedélyes kacagása.

Az asztalra csapott a két hatalmas tenyerével s úgy nevetett, hogy a könnyei is kicsordultak.

- Mit? A pejkokat, ha-ha-ha. Azok a kópék, hej. Megtalálta a pejkokat, hi-hi-hi. No, ez érzékeny jelenet lehetett. De csak hogy megtalálta őket kegyelmed, mert ők ugyancsak meg nem találták volna kegyelmedet, szemük világa nem lévén a legjobb karban, brr-ha-ha, he-he-he.

Egyre kacagott s úgy izzadt a homloka, arca, hogy lecsurgott a verejték a nyakába. Eközben szórakozottan hajtogatta az egyik borosbögrét a másik után. Quendel ellenben fölemelte a hangját haragosra.

- Nem lehet ezt tréfával elütni, hallja az úr. Itt, e tisztességes tanúk előtt kérdem, hogyan jutottak lovaim az istállójába? Erre tessék felelni, vagy különben tolvajt kiáltok.

- No, csak az kellene még! - fortyant fel Gyurgyik uram méltatlankodva - hiszen egész nap meg nem mozdultam otthonról. Becsülje meg magát Quendel úr, azt mondom, mert én jó ember vagyok és szeretem a tréfát, de mindennek van határa.

- Ejnye, mordizom adta! - kiáltott fel Quendel - hát még tetejébe tagadja is. Ezer tanút hozok rá, ha kell, hogy az én lovaim, az egész vármegye ösmeri a pejkokat...

- Dehogyan tagadom, dehogyan. - S most ismét nevetésre fordította száját a gazda. - Ellenkezőleg, egész este beszélem, hogy két molnárlegény ment el lóháton, az egyik a tisztelendő úrért Sztarovácra, a másik a komákért.

- Ment ám, de az én lovaimon - mennydörgé Quendel.

- Nem is az enyimen - incselkedett vele a merész taktikájú Gyurgyik. - Hiszen csak nem gondolja, hogy lovasított molnárlegényeket tartok!

- De maga küldte őket!

- Úgy. Az igaz. Én mondtam nekik, hogy legjobb volna lóháton menni: erre ők átöltöztek bocskoros parasztlegényeknek és ebben az álruhában elmentek; hogy hol vették a lovakat, ahhoz nekem semmi közöm. Egy kis kedélyes kaland az egész. Hogy lehet az ilyenért haragudni? Fehér asztalnál! Keresztelőn! Mikor olyan jól érezzük magunkat itt. És mikor már úgylátta megtalálta a lovait.

- Az ám, mikor megtalálta a lovait - visszhangozta a kántor és nagyot prüszkentett.

- Béküljenek ki! - indítványozá az órás, mintegy erkölcsi kötelességének tartva a komáját támogatni.

Quendel úr dacosan rázta meg fejét.

- Egy lóködővel vagy orgazdával? Soha!

Paprikaszínbe ugrott a molnár ábrázata s ajkai vonaglottak a dühtől.

- Az úrnak annyi pénze lehet, mint a polyva - kiáltá -, vájkáljon benne, amennyit tetszik, de ne merjen vájkálni az én becsületemben, mert én a Szent Korona tagja vagyok, azt a kis késit, és rajtam annyi makula se maradhat, mint a mákszem. Ha nemes ember volna az úr is, mint lovag lovagon vennék kenden elégtételt.

Ez a »kend« kihozta sodrából Quendelt. Nemesembernek vörös posztó ez a szó. Elvesztette hidegvérét a kis emberke és a mellére ütött:

- Hát én az vagyok. Két prédikátumos nemes, hallja kend, de Pásztá et Alsókend, de kend, honnan kend?

- Úgy? Hogy honnan? No, várjon egy kicsit, majd mindjárt megmondom.

Kirúgta maga alól a széket, a mángorló melletti kuckóhoz rohant, ahonnan két rozsdás kardot rántott elő, melyeknek markolata egy mozsár üregéből ágaskodott kifelé, megállt a szoba tisztásán, vitézi gesztusokkal.

- Hát lássuk, nemes ember-e? - ordítá most már halálsápadtan. - Ki a gyepre! Fogja az egyiket!

Nyomban felugráltak néhányan a férfiak közül, hogy csitítsák. »Gyurgyik, édes Gyurgyik úr, legyen esze, az isten szerelméért« - kiáltozó Klebe úr. Quendel képéből kikelve, ösztönszerűleg hátralépett a pap mögé, de látván, hogy a kardokat fogják már s a Gyurgyik kezéből kicsavarni igyekeznek a rézöntőlegény és a korponai kereskedő, megbátorodva előrenyomult, élénken hangoztatva:

- Szívesen kiállnék, édes örömmel kiállnék, de ezt nem lehet így elintézni. Ez nem lovagias ügy. Becsületesemre mondom, nem lovagias ügy.

A Gyurgyik-lányok sikoltoztak, az egyik öregasszony beszaladt a lármára, meg kiszaladt, mire molnárlegények rontottak be, felgyűrt öklökkel, arra a külső hírre, hogy bent verekedés van. A rézöntő, miután nem bírta a kardot elvenni Gyurgyiktól, átfogta izmos két karjával a derekát s összeszorítva tartotta, mint két vaspánttal, úgy, hogy meg se moccanhatott.

- Mit? Hogy nem lovagias ügy? - handabandázott a molnár a fogait csikorgatva tehetetlenségében. - Hallják, mit mond a gyáva? Tessék, ítéljék meg az urak, hogy lovagias ügy-e vagy nem?

- Hogyne volna lovagias ügy - véleményezte a vándorórás. - Két lovag közt történik s két lóról van benne szó. Csupa ló és lovag az egész. Ha ez se lovagias ügy, akkor nincs a világon lovagias ügy, igaz-e vagy nem?

Ezt a kérdést Klebe úrhoz intézte az órás.

- Nem igaz - cáfolta Klebe úr -, mert három lóról van már szó.

- Hogyhogy?

- Úgy, hogy maga a harmadik.

- Kikérem magamnak ezt a hangot.

- Megérdemli ezt a hangot, mert ahelyett, hogy oltaná a tüzet, még piszkálja. Oh, istenem, a szégyen ölne meg, ha híre menne, hogy a Molitorisz utasai közt verekedés történt. És mindezeket nem tekintve, se lovagias ügy. Mondja meg a szenátor úr ökgigyelme.

- Természetesen nem lovagias ügy - felelte Fabricius. - Quendel úr itt találta az elrablott lovait, tehát alapos oka van a felháborodásra. Mennyire hibás vagy bűnös ebben a malomtulajdonos, azt kard el nem döntheti, csak a bíró. De ha nem volna is ily természetű az összekülönbözés, már maguk az életkorok is kizárják a lovagias mérkőzés lehetőségét. Egy erős ember összekaszabolhat egy gyenge agastyánt, de ezt nem lovagias mérkőzésnek nevezik, hanem elagyabugyalásnak. Legokosabb ilyen esetben valami barátságos kiegyezést összehozni.

Klebe úr odaadó elismeréssel ingatta a fejét: »Micsoda tiszta agyvelő« - dünnyögte. A tisztelendő úr is a fiatal szenátor nézetén volt, s most már mind a ketten hozzáláttak a haragosok lecsendesítéséhez. Fabricius Gyurgyikot kezdte megdolgolni okos szavakkal, a tisztelendő úr pedig Quendelnek beszélt a keresztény türelemről és elnézésről, megfogva az egérszürke kabátja szárnyát; úgy látszik, igen tetszett Quendel úrnak, hogy őt fogják, alkalmasint ez volt az ambíciója, ezt várta és most már mint egy erővel visszatartott ember kezdte magát rángatni, hogy így meg amúgy, eressze őt a tisztelendő úr, vitézi dolog ez, nem értenek ehhez a papok stb.

A gondviselés mindamellett sikert tartogatott méhében a két közbenjáró számára, a sok huzavona és rábeszélés után a két bösz oroszánt mégis a béke útjára terelték, akképpen stipuláltatván a történelmi pillanat ceremóniája, hogy Gyurgyik uram odalép Quendel uramhoz, röviden bocsánatot kér az *éretlen és megengedhetetlen* tréfáért (ennek a két szónak bent kell

lenni), mire Quendel úr kezét fogja nyújtani (jól jegyezzük meg, Quendel nyújtja először a kezét), erre aztán a Quendel kezét Gyurgyik uram megrázza, és minden rendben lesz.

Így is lett. Gyurgyikot odataszígták valahogy, mint az ökröt a vágóhídra, Quendel elé, az előbbi valami bocsánatot makogott, s Quendel úr a kezét nyújtotta, Gyurgyik úr megrázta a Quendel kezét, hogy annak minden porcikája ropogott, s Quendel úr felette fanyar arcot vágott, valamint a Gyurgyik füléhez hajolt e barátságos kézrázás alatt s íme, most a Gyurgyik arca még fanyarabb lett a Quendelénél, mert azt súgta neki:

- Barátomuramnak néhány szép tehenét láttam a tölgyfák alatti kis karámban, mikor ide befordultunk, abból kettő mához egy hétig Bélán legyen az udvaromban, meg egy új hám a két lóra, a Petz szíjgyártó löcsei boltjából, különben Görgey alispánhoz adom a dolgot.

Ez ugyan nem volt a békepontozatok közt, de nem is hallották idegen fülek, csak éppen a Gyurgyik lelkében hagyott nyomot, minél fogva nagy hurrá-kiáltásokban törtek ki a jelenvalók. Olajág a béke, ami pedig ág, azt meg kell locsolni. Elő azokkal a kancsókkal!

Folyt az ivás. A jókedv egyre emelkedett. »Abból az erősebb hordóból hozzatok, Magdalénka.« Az emberek kigombolóztak, mindenki egyszerre beszélt, csak Gyurgyik uramat bosszantotta úgy a Quendel úr kívánsága (mégiscsak meg kellett volna agyabugyálni, viszketett a keze), valamint sértette az önérzetét, hogy a rézöntőlegény úgy átfogta karjait, hogy nem tudott mozdulni a keze között. Ejnye, de csúffá tette ezzel! Hiszen a két tehenet és a hámot még kiizzadja annak a piócának, de ezt a szégyent miképpen cipeli holtáig? Megfoghatatlan az, hogyan történt. Ördög-e vagy csak ember, és valami eltanult fogással élt? Igaz úton nem lehetett.

Váltig kötözködött ezentúl a rézöntőlegénybe.

- Ha ember vagy a talpadon, rézöntőlegény, gyere velem bort *enni*.

- Hát itt vagyok - legénykedett a legény. - Nem félek én semmitől.

Erre aztán megtöltetett Gyurgyik uram két tálat borral s az egyik kanalat odanyújtván a rézöntőnek, a másikkal ő kanalizta a bort, ahogy a levest szokás.

Amikor bevégezte és fölpillantott, már akkor a rézöntőlegény tála is üres volt, éppen a száját törülgette utána.

- Jó volt-e, hékás?

- Lehetett volna rosszabb is.

Kipróbált korhelyek egybehangzó állítása szerint semmi se száll olyan gyorsan a lábakba és a fejbe, mint a kanállal fogyasztott bor; e természeti csoda miatt isszák a bort poharakból. Hanem a mi két emberünk derekasan győzte, csak az arcszínük kezdett átmenni sötétpirosba és a szemük állott egy kicsit keresztbe.

- Látom, derék legény vagy, rézöntő, de azért egy üres tojást mégse tudnál a szoba közepéből kihajítani az ablakon?

- Szeretném látni azt a tojást.

Nosza kiment a konyhába Gyurgyik, s csakhamar behozott néhány kifűrt tojást, azután kinyitotta az ablakot. No, ez megint pompás multság lesz.

A rézöntőlegény a szoba közepére állt, meglendítette a hatalmas karját, de biz a tojást mégse bírta kihajítani; visszaesett az ablaknál.

Nagy röhej támadt. A rézöntőlegény dühbe jött, egy másik tojást kapott fel a tányérból s olyan erővel hajítá el, hogy szinte ő maga is utána bukott, de bizony a tojás egy rőfnyire innen az ablaktól leesett, a Wilnérné fejbúbjára. (Ugyan kár, hogy nem volt bent a sárgája.)

- Nagyobb erő kell ahhoz, kerekfejű szent öcsém - mondá most fitymálva Gyurgyik s megragadván egyet az üres tojásokból, olyan könnyedén kiröpíté az ablakon, mint egy pelyhet.

A rézöntőlegény káromkodott, fejét vakarta s hangosan tűnődött:

- Hogy lehet ez, hogy lehet?

Hát úgy lehetett, hogy Gyurgyik egy kis viaszgyurmát tartott az ujjai közt, azt odaragasztotta a tojáshoz s ez most már a súlyával képes volt áthatítani az ablakon ellene tóduló levegőt.

Megfoghatatlan volt, annyit azonban mégis sejtett a rézöntő, hogy nem tiszta munka a Gyurgyiké s visszatorlálson törte a fejét. Azt mondja, ő is tud egy »Kunst«-ot, s megkérte Magdalénkát, hozzon be egy tál finom lisztet, három kövön őrlöttet, amit Magdalénka örömmel teljesített. A rézöntő egy kis dombot formált a lisztből, hókuszpókusz, néhány varázsigét mormogott hozzá, aztán elkérte a Wilnérné ametisztköves aranygyűrűjét, melyet nagy előszeretettel fitogtatott a mutatoujján, minthogy azonban nem bírta hirtelen lehúzni, a jegygyűrűt adta oda nevetlen ujjáról.

- A megboldogult Wilnertől való - sóhajtá. - Ő nem volt túlságosan erős, de finom ember volt, aki megbecsült engem.

A rézöntő a lisztdomb tetejére helyezte el a gyűrűt úgy, hogy a karika fele szabadon kiemelkedjék.

- Na - mondá -, azt csinálja meg valamelyikük, hogy aláhajolva az aranykarikát a nyelve hegyén emeli ki a lisztből.

Gyurgyik megvetőleg intett a kezével:

- Nem vagyok én pojáca.

A kántor vállalkozott rá. Egy meghíúsult és egy ébredező szerelem hajtotta, minden nagy tettek rendes rugója. Észrevette ugyanis, hogy a komorna és a rézöntőlegény értik egymást, kezök az egymáséban pihent volt az asztal alatt, s neki csak szórakozottan felelgetett. Ez a körülmény elementáris erővel hajtotta át érdeklődését a gömbölyű özvegy felé, kiről azt mesélte Klebe úr az utazás alatt, hogy csinos tőkéje van összegyűjtve, mert a gólya, úgymond, a legjövendelműzőbb háziállat; egypárszor kenyérgalacsinnal dobta meg, mire az szeretetre-méltóan fenyegetőzött: »Tudom, ki az a kujon«, s mikor az imént a nagy összefeleselés zavara és izgalmai közt vakmerő elhatározással megnyomkodta a lábát, Wilnérné felszisszent, majd ránézett és rápirított: »Akar valamit? Szóljon nyíltan«.

A kántor azóta elhallgatott, elszontyolodva simogatta koromfekete szakállát s lopva vetett rá bűnbánó pillantásokat, midőn íme most beállott egy fényes alkalom, megfelelni neki, hogy mit akar; az ég küldte le a rézöntő fejébe az ötletet, a kántor ki fogja nyelvével emelni a jegygyűrűt (isten erőt ad neki ahhoz), s aztán hirtelen kicseréli a maga gyűrűjével és így szól: »Ezt akartam.« Micsoda gyönyörű jelenet lesz ez! Sírní fog a meghiúsultságtól minden ember.

Hát jól van, a rézöntő, miután Gyurgyik nem akart vállalkozni, odabocsátotta a kántort. A legnagyobb érdeklődéssel csüggött rajta mindenki. Ő volt a pillanat hőse. A Gyurgyik-lányok is felálltak egy ládára, hogy a körülállók fejei fölött odalássanak, még az öregasszonyok is becsoszogtak a konyhából a nagy látványossághoz.

Most aztán nekifohászzkodott a kántor, bozontos fekete szemöldjei felszaladtak a homlokára, lehajtotta fejét a lisztetál felé, egyre lejjebb-lejjebb, végre mikor már olyan közel ért hozzá, hogy a lisztporszemek mozogni kezdtek a leheletétől, kinyújtotta a nyelvét (hatalmas vörös nyelve volt, mint egy komondor kutyáé), felkunkorítván a hegyénél, amint már megérintené vele a gyűrűt, minden szív lázasan dobogott a döntő szempillanatban, midőn a selyma rézöntő villámhirtelen rátette nagy tenyerét a tarkójára és megnyomta úgy, hogy a feje behuppant a lisztbe, az aranykarika pedig leesett a nyelvéről s éles csörrenéssel a tál alját érinté. A kántor dühösen emelte fel arcát, prüszkölve, köpködve rázta meg magát, hát uramfia, a fekete szakálla, bajusza, szemöldöke, meg a haja csupa liszt volt. De támadt is olyan nevetés, hogy játszva elnyomta a kívülről behangzó malomzakatolást. Még a szép kis Rozáli is olyan szívből, olyan édesdeden nevetett, hogy Fabriciusnak úgy látszott, mintha vidám napfény ragyogná be a szobát, holott csak a sötét titokzatos erdő nézett be mogorván éjjeli pofájával az ablakon.

- Paraszt tempó! - hörögte a kántor. - Ezt megkeserüli.

Szétnézett és meglátván a mestergerendán a malom kalácsot sütő vasát, lerántotta azt onnan (bár alig bírta), s elkezdett vele hadonászni, míg csak Gyurgyik ki nem csavarta a kezéből.

- Hiszen csak tréfa volt, atyámfia, nem kellett volna neki felülni. Inkább én haragudhatnám, hogy olyan bolond nagy szakállt hordasz, amelyik minden lisztetmet fölszedi.

- De iszen jó szakáll az - jegyezte meg a korponai kereskedő. - Olyan koromfekete, hogy a fekete városban már azért is megválasztják ökelmét.

- Ugyan ne okoskodjék, Molicska - kérlelte Wilnerné is -, inkább énekeljen valami szépet.

De talán mindez nem használt volna, ha a rézöntő azzal nem veszi elejét az összetűzésnek, hogy a »Kunst« után kiszaladt a szobából. Ami egyébként nevezetes eredményeket hozott a köznek, mert künn az öröltetők közt egy öreg juhászt fedezett fel, aki unaloműzésre magával hozta a dudáját is. No, csak az kellett a rézöntőnek: »Hophó, százéves öregapám, éppen magát keresem.« Nekiesett, megölelte, összecsókolta két oldalról, csak úgy dőlt belőle a borgőz, de nem okozott az undort a juhásznál, ellenkezőleg, csiklandozta, birizgálta a fantáziáját.

- Fogja csak a dudát és hozza kend utánam, bizony, jó helyre vezetem.

A juhász a fejét vakarta.

- Azt magam is látom, de meg kell várnom a fiamat, aki talyigával jön értem, itt nem hagyhatom a zsákomat csak úgy a Dócziné ládájában.¹⁷

S magyarázatképpen a garatnál sürgő molnárlegények felé kacsintott.

- Ej, hát beviszem én a zsákot a szobába, ahol mindig szeme előtt lesz.

S ezzel fölkapott egy másfélkilás liszteszsákot a vállára olyan könnyedén, mintha pelyva lenne.

- Hm, derék anya volt, aki szoptatta - dünnyögte a juhász s hagyta magát előre tuszkoltatni a szobába.

Ott kitörő örömmel fogadták. Gyurgyik úr felkiáltott: »Szeret engem az isten, dudát küldött«. Nem bánta ezt most senki. Ki az asztallal, ki a székekkel! A rézöntő letámasztotta a zsákot a kemencéhez, aztán maga is hozzálátott a bútorzat kihordásához. Egy-két szempillanat alatt kihordták a sok limlomot. (Egy-két öröltető menyecskét kell helyette behozni.) A duda

¹⁷ Dócziné ládája alatt azt érti a nép, hogy valami hanyagul veszendőbe, minden elővigyázat nélkül csak úgy oda van csapva, mint a Csáky szalmája.

megszólalt, a rézöntőlegény kiugrott a szoba közepére s eljárta a podzabucskit, hogy Szvatopluk király udvarában se táncolták szebben. De még ebben se fáradt ki s mikor bevégezte, nosza derékon csípte, akit legközelebb ért, Gyurgyik Magdalénkát, csak mégis többet ér a csárdás, és rakta szép lassan, daliásan, meg-megütögetve hangos kurjantásokkal a csizmaszárát. A kántor se rest most, ki akarja köszörülni a csorbát s Wilnernét viszi táncba. Az asszony húzódozott egy kicsit, hogy sokat evett, hogy ennek következtében két kapocs leszakadt a ruhaderekáról, de aztán mégiscsak kötélnek állt; nem tagadhatja meg, úgymond, mert Molicska őt emlékezteti valakire a gyermekkorából. (Molicska kíváncsi volt s az est további folyamában addig zaklatta, míg apránként kivallotta, hogy egy kedves állatra emlékezteti őt Molicska. Az állatra is kíváncsi volt s megint előről kezdván a faggatást, kisült, hogy báró Fechtignek volt egy fekete lova valamikor, arra emlékezteti Molicska Wilnernét.)

Mire azonban megindult a táncba, mint egy nehéz gálya, már akkor ott mártogatta Rozálit is Fabricius, a frisset fújta azóta a juhász. Hol eleresztette, hol elfogta a táncosnőjét, már ha lehetett, mert az pillangó módjára akkor siklott ki útjából incselkedőn, mikor éppen át akarná fonni a karjával. Kipegetek-kopogtak a nagy csizmák, mégse volt ügyetlen a forgatásban, leesett a kis piros keszkenő a hófehér nyakáról, mégse volt fedetlen, mert a kioldott hajfonatok sziszegve takargatták. A piros keszkenőt összetiporták a kántor meg a rézöntő, a nagy csizmák feltörték a piskótalábacskát, de azért nem nyafogott. Talán észre se vette volna, ha Gyurgyik uram nem csinál hamarjában galyibát. Megkívánván ő is a testmozgást, beszaladt a Bálint gyerekért a betegágyas szobába s elhozván azt a pólyáiban, széles jókedvében elkezdett vele táncolni. A két nagyanya utánarohant, kérlelgette, hogy hagyja békén a gyereket, ne kergesse ki belőle azt a csöpp lelket, de Gyurgyik már meg volt vadulva és csak rezegtette a kis magzatját: »Uccuhopp, uccuhopp, így mulat a két Gyurgyik«. A két öregasszony belekapaszkodott, hogy elvegyék tőle, az egyik balról fogta, a másik jobbról fogta, ő pedig csak irgett-forgott, mint az ördögmotolla, s a belekapaszkodott boszorkányok azonszerint forogtanak vele. Soha még ember ilyen parádét nem látott.

Az általános jókedv szinte bugyborékkolt. Quendel is megpillantott az ablaknál egy kandi parasztmenyecskét (az öröltetők közül), szép alabástrom fogai voltak, amint bevigyorgott, s gyönyörű fekete szemei. Csipőre tett kézzel riszálta magát odakünn, a duda szerint. Hát nem kiszaladt érte a vén imposztor és aprózva lejtett be vele a párok közé. Látván mintaképét duhajkodni a korponai kereskedő, miután úgyse volt kivel beszélgetnie, mert az órás mintha otthon volna (aminthogy otthon is van a kománál), felmászott a kemence tetejére és elszundikált ott, a kis Eszterke előtt hajlott meg s vitte táncba.

Mindenki benne úszott a forgatagban, csak a komorna árult petrezselymet, ami szemmel láthatólag bosszantotta s amiben tényleg nem ismerhető fel semmi osztó igazság, mert a komorna, leszámítva kevés szeplőit, takaros, formás teremtes volt. Ugyancsak minden foglalkozás nélkül őgylgett ott s taszigáltatott ide-oda a szűk szobában Klebe úr.

A korponai kereskedő kedvet akart neki csinálni s egyet perdítván pehelykönnyű táncosnőjén, kinek ropogós szoknyái harang alakra szélesedve, hús szelet támasztottak, odaszólt:

- No, mi lesz már, Klebe úr! Ihajla! Csu hajla! Ide közénk, Klebe úr! Táncosné is van még raktáron.

S a komornára mutatott.

Az megvetőleg biggyesztette el különben piros ajkait, melyeket váltig harapdált, mint tüzes paripa a zabláját. Klebe úr hasonlóképpen megbotránkozva utasítá rendre:

- Mit gondol? Az én állásomban? Ilyen helyen? Hisz csak az kellene még!

- Ej, ugyan, mikor Lőcse szenátora is táncol.

- Az mind lehetséges - felelte Klebe úr, a fejét kevélyen fölemelve -, mert akármit csinál is a szenátor, Lőcse város azért ott lesz azon a helyen, ahol áll, de mi lenne a Molitoriszból, ha alkalmazottjai megfedkezének arról a komoly, méltóságteljes viseletről, mellyel az intézménynek tartoznak?

Ez a hangos párbeszéd semmit se faragott le a Klebe úr önérzetéből és Molitorisz-kultuszából, de alkalmas volt eszébe juttatni a rézöntőnek az elhanyagolt komornát; dicséretére legyen mondván, mindjárt elbocsátotta Magdalénkát és a komornához sietett.

- Itt vagyok, ragyogok - kiáltá eléje lejtve.

- No, én pedig nem vagyok itt - felelte a komorna durcásan s mutatóujjának a körmét foga közé mélyesztvén (olyan apró hófehér fogazata volt, mint a rizskása), ujjait félívben rántotta el onnan kifelé, ami azt jelenti az alsóbb néprétegek nyelvén, hogy majd ha fagy, hó lesz nagy, vagyis kosarat adott neki.

- Menjen csak vissza a zöld szilvájához!

Világos, hogy a leány sértettnek érezte magát az asztalnál észlelt bizalmasságok után, de olyan kíváncsiaknak tűnt fel haragjában (az arcát elborító pirosság elnyelte a szeplőit), hogy a rézöntőlegény úgyszólván megtántorodott a kosártól, mint a taglóval homlokba vágott tulok, keserűségében átnyalábolta a dudás liszteszsákját, s azzal kezdett topogni, forogni, akár egy táncosnével; illegette, billegette, hol fölemelte, hol aláeresztette, mintha mártogatná, hipp-hopp, hipp-hopp, miközben egyre puhult s finom fehér porfelhőt támasztott körös-körül.

Bosszantotta ez Fabriciust, de részeg emberrel mit kezdjen, inkább kiállott a sorból s a kályha körüli padkához vezette Rozálit, ott ültek le egymás mellé.

- Nem fáradt még el? - kérdezé Rozálitól.

- Én még nem, csak a lábam fáj.

- Hisz akkor mégis elfáradt.

- Nem, mert a láb is más, a lélek is más. A lábamat csak a csizma törte fel, de a lelkem még áhítozná a táncot.

Csakugyan látszott rajta, hogy jól mulatott, mutatta az a bizonyos hevület az arcon, de mégse fáradtság, bágyasztó mámor a szemeken, de mégse álmoság; a tavasz első édességeinek a megköstölése.

- Akarja, hogy még táncoljunk? - kérde Fabricius, miután elmélázva hallgattak.

- Akarom, hogy táncoljon - felelte Rozáli. - Én már mondtam, hogy a lábam fáj.

- Azaz el akar innen távolítani.

- Örömet akarnék okozni Magdalénkának. Ő nem táncol most.

- Azt hiszi, örülne neki?

- Csak úgy gondolom.

- No, majd megforgatom később, ha azt a sok sületlenséget abbahagyják.

Azt ugyan várhatta volna, inkább csak folytatták. A vándorórás föltápáskodott szundikálásából, s hogy ő is lendítsen valamit, rendre eloltogatta simléderes sapkájával a *tatarokat*¹⁸ a szanaszét elhelyezett mécsesekben, egyszeribe sötétség borult a szobára s hangzott az östréfa: »Szabad a csók!«

Sikongás támadt, meg hahota. Fabricius észrevette a közeli szoknyasuhogásról, hogy Rozália odább húzódott, erről meggyőződni elindítá lassan a kezét a sötétben arrafelé, ahol ült, s íme, egyszerre csak két kifeszített kezecskét talált, mely mint egy kétágú villa szegződött egy esetleges merénylet ellen. Fabricius elkapta az egyik kezét s hirtelen bekapcsolta a magáéba, bármennyire próbálta azt elrántani.

- Hopp, megfogtam - suttogta. - Rajtakaptam, hogy mit gondolt, mit föltételezett felőlem. Azt gondolta, hogy meg fogom csókolni.

- Bocsássa el a kezemet! ... De hisz eltöri.

- Nem láttam még én eltört leányokat. Vallja meg előbb, hogy azt gondolta. Hiszen azért feszítette ki a karjait ellenembe.

- Hát megvallom.

- Ezt megint nem érdemeltem meg - kezdé Fabricius szemrehányón.

- Már megint megsértettem, ugye?

- Ami azt illeti hát igen, mert...

- Ugyan, ne legyen gyerek... (Különös volt, ő a gyerek figyelmezteti a szenátor urat, hogy ne legyen gyerek, és ez most a szenátor úrnak nem derogált, de jólesett.)

- Mert szemtelennek és tiszteletlennek tartott - érvelt az ifjú.

- Bolondság, bolondság, amiket beszél - rázta a fejét Rozáli és a nagy disputában ottfelejtette kezét a Fabriciuséban. - Hiszen ha mindent úgy firtatnánk, mi miért van, akkor inkább maga sértett meg engem.

- Szeretném tudni, mivel?

- Megmondom, de előbb várjuk meg, míg újra kigyúlnak a mécsek.

A tisztelendő úr és Klebe úr buzgólkodtak ebben, sikerült is nekik végre világosságot teremteni.

Rozáli azonban még mindig elfelejtette a kezét visszavonni.

- Hát most már megmondom. Azzal sértett meg, hogy nem volt szándékában engem megcsókolni. Mért nem volt szándékában? Bizonyosan azért, hogy nem talált elég csinosnak? (Homlokát összeráncolta, hogy mord legyen, vérpiros ajkait elbiggyesztette.) Haragszom, szenátor úr. Meg vagyok sértve, szenátor úr.

S olyan bűbajos grimaszra ferdítette el arcát, orrocskáját, hogy a szenátor szíve repesett az elragadtatástól.

A kis mécsesek kigyúltak és nem lobogtak többé. Olyan szabályos formában égtek, mintha kinyújtott tyúknyelvek volnának, dacára, hogy az egyik ablak, amelyiken a tojásokat dobálták, nyitva volt. A nagy megfigyelő Klebe felkiáltott:

¹⁸ *Tatar*-nak hívják a rendes kanócbélt pótló mindenféle rongyot, melyet ilyen célra sodornak össze.

- Elült a szél!

Minden szem az ablak felé fordult e szóra, a Fabriciusé és Rozálié is. Ott künn a csillagok ragyogtak s a csendes balzsamos levegő alig észrevehetőleg szivárgott be.

Klebe úr kidugta fejét az ablakon.

- Sehol semmi felhő - mondá. - Aminek le kellett esni, az már leesett. Gyönyörű langyos éjszaka van. Mindjárt most felbukkan a hold.

- Ez a válasz - suttogta Fabricius lankadtan.

Rozália nem felelt, csak sóhajtott. Fabricius ebből is értett.

- Lássá, ez az, ami nekem fáj, amibe belenyugodni nem tudok, most mi szétválunk és talán sohasé fogom többé látni, még hírét se hallom. Hiszen ha elfelejteném, de érzem, hogy ez se lehet. Eszembe fog jutni, de csak mint valami látomány vagy mint egy álom. És ez a szomorú. Az ember meglát egy tájékot, egy sziklát, talán csak egy fát vagy virágot, mely figyelmét megragadja, vagy egy csillagot az égen, nem az övé, meg nem szerezheti, utol nem érheti, de legalább elteheti az emlékezetébe, tudja, hová képzelje, s már ez is megnyugtató. Mindennek van helye és a hely révén nem látszik annyira elveszve az ember előtt, mint egyébként. Csak a röptülő madárnak nincsen foglalata - örökös idegen. Higgye meg hát, nem tolakodás vagy léha kíváncsiság, ami arra vitt, hogy kérdéseket intéztem útközben kilétére, tartózkodási helyére nézve. Nem a maga titkához akartam férközni, hanem a magam titkát akartam dédelgetni.

- A maga titkát? - motyogta Rozáli szórakozottan, gépiesen.

- Úgy van, az én titkomat. Látom, csodálkozik. Akarja, hogy közöljem?

- Ne, ne! - tiltakozott. - Nem akarom tudni.

Elpirult a füle hegyéig. Tudta.

- Ah, zsarnok, zsarnok! - incselkedett vele Fabricius, de ki lehetett abból érezni némi keserű ízt is. - Már megint tovább megy egy fokkal. Eddig önmaga volt csak néma, most meg már az én szólási szabadságomat is megkorlátozza.

- Ami az én titkolózásomat illeti, ne gondolja szeszélynek, szomorú kényszerűség az. Ha tudná, szánakoznék. Azon nem lehet segíteni. Ne gondoljon hát rám haraggal. Vegye úgy, mintha bűvócskát játszanánk. Én elbúvok, maga pedig keres.

- Hát szabad keresnem? - kapott rajta mohón Fabricius.

- Tessék!

- És ha megtalálom?

Rozália elhajlítja fejét féloldalt, mintha eltört volna a nyaknál.

- Hát összevetünk... ahogy szokás.

- És? - kérde Fabricius - »és?« - ismételte még egyszer, miután nem kapott választ.

- És - kezdett bele Rozáli, de itt megakadt - és... és... jó az isten - tette hozzá halkán, elhalón, miközben behunyta a szemét.

Egy kart érzett a vállára ereszkedni e pillanatban. Ijedten riadt fel. Hát az öreg Klebe keze pihent a vállán.

- Vegye fel a ruháit, báránycám - mondá kedveskedve -, azóta megszáradhattak, az idő pedig kitisztult. A tisztelendő úr már kiment fogatni, mi is megyünk isten nevében, de előbb körülnézek az udvaron, ha rendben van-e minden.

Fabricius, aki inkább a pokolba kívánta volna most Klebe urat, mint ide (a legérdekesebb helyen zavarta meg a beszélgetést), kedvetlenül mordult rá.

- Semmi köze ahhoz a kisasszonynak. Quendel úr akkor mehet, amikor neki tetszik. Hát nem hallotta, hogy megkerültek a lovai?

- Igenis hallottam - szólt Klebe, félig sértődve, félig ellenben büszkén, minden szót külön hangsúlyozva -, de nyilván szenátor uram nem hallotta, hogy a hámjait szétvagdoszták a lurkók és elhánták az erdőben. Igenis szoktam hallani egyet-mást.

- Hm, igaz, erről megfeledkeztem - hagyta rá Fabricius, egy csöpp röstelkedést se érezve, hogy szelesen elhamarkodta véleményét, annyira felülkerekedett benne az öröm, hogy még ezentúl is együtt utazik Rozáliékkal.

Rozáli azonban már akkor szót fogadott és kiosont Magdalénkával a ruháit fölszedni.

Mégis beletelt egy óra is vagy talán több, míg a társaságot annyira össze lehetett szedni, hogy végre elindulhattak, már éppen pirkadni kezdett keleten, a hús hajnali szellő borzolgatta a fák szakállát s ébresztgette az erdő milliárd lakóit.

Minden nevezetesebb esemény nélkül jutottak el az első faluig, Jablonkáig. Az utasok többnyire szundikáltak; a Molitoriszhoz oda volt kötve a Quendel kocsija, a Quendel kocsijához oda voltak kötve hátul a Quendel pejkei; olyan hosszú volt így együtt a mesterség, mint egy letánia, s oly feltűnő volt, hogy Jablonka összes kutyái megugatták.

Jablonkán aztán hámot szerzett Quendel úr (a Sváby ispánjától), s most már elválhatott a társaságtól, ami, sajnos, nem történhetett meg egészen simán.

Klebe úr taksát követelt a két személytől. Quendel úr azt állította, hogy sem ő nem ült a Molitoriszban, sem a kisasszony, minélfogva nem tartoznak taksával.

- Igen, de a kegyelmed kocsiját mégis a Molitorisz húzta - erősködött a maga igazában Klebe.

- Az ám, de a Molitorisznak megvolt a hatóságilag előírt *teljes számú* utasa - vitatta Quendel -, ergo, nem vesztett ezzel semmit; ergo, nem is nyerhet semmit.

- Igen, de a Molitorisz utasainak gyalogolniuk kellett amiatt, hogy kegyelmed bent pipázhasson a kocsijában, mint egy török basa.

Quendel megrezzent a török basa említésére, de azért nem engedett; nagy volt ő az ilyen apró komiszságokban.

- Az ám, de az ódium e gyaloglás miatt az én fejemre szállt - vigyorgott őkegyelme. - No, csak az kellene most, hogy én viseljem el a gyűlöletet, és a Molitorisz szedje be érte a hasznat.

Egy szó mint száz, agyonbeszélte Klebét és nem fizetett egy árva grislit sem. Rozálit beültette a hátulsó ülésre, ő maga megfogta a gyeplőt, egyet csenderített az ostorral és a kis szekér elkocogott a kígyózó úton.

A Molitorisz utasai vegyes érzelmekkel bámultak a hírhedt nábob után. Rozáli egy kanyarodónál hátrafordult, meglengette búcsúüdvözlétül a fehér keszkenőjét, aztán szép csendesen eleresztette; az út porába esett.

Fabricius utána szaladt, hiszen neki szólt az, fölemelte, keblére tette, már akkor a kis szekér messze járt. El is jutott minden baj nélkül Lőcsére; azt a tervet, hogy előbb a nővéréhez viszi Rozáliát, el kellett ejteni, hisz annyi ember látta már Rozálival, hogy fölösleges titkolni és Rozáli is tudja, hogy őt Quendelnek hívják, lesz hát, ami lesz.

Még aznap beadta a Klöster Matild intézetébe, s este már ott vacsorált a többi növendék közt. Az új otthon nem ígérkezett eleinte kellemesnek. Érezte, hogy ellenséges szemmel s titkon gúnyos nevetgéssel nézegetik a többiek. S nem tudta az okot, mert ha tudta volna, nem hat rá olyan lehangolón. Ellenséges szemmel azért nézték, mert szebb volt náluknál, gunyoros nevetgéssel meg azért, mert rosszabbul volt öltözve, mint ők, gyűrött, szegényes perkál ruhájában.

Hanem iszen könnyű volt rajta segíteni. Quendel úr bőven hagyott ott pénzt, elmondván, hogy hamarosan kellett jönniök, ládát s abban ruhát nem hozhattak magokkal bizonyos okok miatt (Quendel úr szájához vitte a jobbkeze egyik ujját, a hallgatást jelképezve), a leányka Otrókócsy Mihály nevű barátjává, aki nem akarja tudatni, hol van; erre megint a becsukott ajkát érintette ujjával magyarázatul, amit a kuruc érzelmű Klöster megérteni vélt (hogy valami rossz fát tett tűzre a politikában), és ha pénz kell, csak őhöz (Quendelhez) forduljon a kisasszony és lássa el minden szükségességekkel úri módon, vigyázzon rá, mint a tulajdon lányára, már ha volna neki, elég baj egyébiránt, hogy nincsen, sajnálkozott Quendel úr. (Isten ments attól - szabadkozott pirulva az öreg kisasszony.) Egyszóval, viselje gondját szeretettel, mert az apja tehetős ember, nagyúr, kinek keze messze ér, ha szabadon mozoghat.

Klöster kisasszony mindent szeretett tudni, de ha már nem tudhatott mindent, sejteni szeretett mindent. A sejtés kedvéért szívesen elejtette azt is, amit tudott. Elejtette vagy el nem hitte. A sejtés volt az ő legkedvesebb csemegéje. A tudás csak kielégítette, de a sejtés izgatta. Töprengett rajta, rágtá, mint a kutya a csontot, s mindent leevett róla, hogy még egy hangya se talált volna azon semmit. Klöster kisasszony tehát hozzájutott a sejtési csemegéjéhez s különös kegyébe fogadta Rozáliát, mint akinek ötven fehér báránya van, s véletlenül egy tarka vetődven közéjük, azontúl csak ez az egy érdekli, a többi ötven az csak függelék.

Tekintetbe vétetvén a Quendel úr utasításai, a szegény kis Rozáli mindjárt másnap reggel kezelés alá vették. Egymásnak adják az ajtókilincset a különböző boltosok kelmékkal, vásznakkal, csipkéekkel, szalagokkal. Tanulmányos varrónők sűrögnek-forognak, egyik a Rozáli derekát méri, másik papírokat vagdal szét, meg összevarr, hogy majd azok szerint szabja a kelméket. Ez lesz a Wiest, ez lesz a Briestel, ebből készül a *Janker*, amabból a *Jöpgen*. Libagógóshoz hasonló zsvajjal határozzák el, mivel legyen díszítve a szoknya meg a kötényke. Valóságos fölfordulás van a házban. Maga Klöster kisasszony a »Zugehör«-ben válogat, milyen gomb legyen ide, milyen Pertl oda, milyen Gürtel a derékra. Rozáli körül forgott minden. A növendékek bekukkantottak a belső szobákba, ahol Rozáliból divatos kisasszonyt faragnak, és most már barátságosabban mosolyogtak rá.

- Szépen van növe - mondogatta Klöster kisasszony -, hálás foglalatosság órá varrni; csak igyekezzenek édeseim, hogy minden jó legyen és szép legyen, ne segítsenek az istennek a világért se, nem szükséges, csak arra vigyázzanak, hogy minden érvényesüljön abból, amit adott. Ez a regula a Klöster-intézetben.

Rozáli a mennyországban képzelte magát. Ugrált, örült és úgy megszokta az új otthon egy pár óra alatt, mintha örökké itt élt volna. Hiszen még gyerek volt, s ez a sok csecsebecse mind az övé lesz. Puha tekintetével simogatta a szöveteket, csipkéket s csak egyszer sóhajtott fel, hogy mért nem tudtak már tegnap, tegnapelőtt ruhák lenni.

Klöster kisasszony azonfelül négyszer is megkérdezte:

- Meg vagy-e elégedve? Nem óhajtasz-e még valamit?

Rozáli váltig azt mondta:

- Boldog vagyok, kezét csókolom, és minden nagyon szép.

Ennyi szeretettől azonban később felbátorodott s egy ehhez hasonló kérdésre azt felelte (bárcsak ne felelte volna):

- A színekkel nem vagyok kibékülve, nénike. Azt mondják, hogy nekem a kék szín illik, holott az nincs. Hiszen ezek csupa fekete ruhák lesznek. Pedig nem halt meg senkim. (Úgy látszik, Darvasné halálát végleg eltitkolták.)

- Persze, persze - jegyezte meg Klöster kisasszony vállát vonva -, de mit ér, ha más kimenő ruha Lőcsén tilos. Ha az ember ruhát akarna változtatni, várost kellene változtatnia.

Körülvették a lánybarátnék, mert már voltak, hamar barátkoznak össze e fiatal teremtések, minden új lány új titok nekik, s vágynak a titkok után. Ezek aztán felvilágosították:

- Látod, mi is feketében járunk, pedig szintén nem halt meg senkink. De megfordítva, úgy látszik, meg kell halnia valakinek, hogy a gyászruhát levethessük.

- Ez különös - szólt Rozália elgondolkozva -, kinek kellene meghalnia?

- Egy Görgey Pál nevű úrnak, aki meglötte a lőcsei bírót, a város rettenetesen haragszik rá és megparancsolta, hogy addig gyászban járjon minden lélek, míg bosszút nem állnak rajta; bárcsak már vinné el az ördög, hogy ne szenvednének mindnyájan. Neked még hagyján, te szőke vagy, neked illik a gyászos, de mit mondjak én, aki barna létemre valóságosan elenyésem a ruháimban, mint a légy a mákban. De mi bajod, mintha könnyeznél...

- Valami a szemembe esett - rebegte halkan.

Önkénytelenül a zsebkendője után nyúlt, de nem volt ott; most jutott eszébe, hogy elejtette tegnap az úton a jablonkai elindulásnál.

Megsemmisülve esett össze egy karszékbe, tudta bár, hogy apját itt üldözik, de mégis meghaladta erejét ezt így végighallgatni, szíve összeszorult, tagjai megzsibbadtak, érezte, hogy nem tud mozdulni.

- Ah, istenem - gondolta magában -, csak itt volnának Katerina néni balzsamcsöppjei, melyekből bevett, ha elbágyadt, vagy valamije fájt.

E pillanatban az egyik szobalány lépett be egy összehajtogatott keszkenővel.

- Fabricius úr küldi Otrókócsy kisasszonynak az elvesztett kendőjét, melyet az úton talált.

Ruganyosan felugrott a székről, minden eréből friss vér tódult a szívére és hajtotta sebesen.

- Igen, igen, ez az én kendőm - szólt rekedten s mohón utána kapott. - Ki hozta?

- Egy hajdú.

- Köszönöm, jól van.

Nagy, lelkes szemei nyitva maradtak az álmélkodástól: »Megtalált, rám talált. A Szűz Mária küldte utánam...«

S vidáman, dudorászva, tánclépésben futott végig a nagy szobán, ki az erkélyre, hol alul lyukas faedényekben rózsák nyíltak. Olyan a téma, hogy éppen csak övelők lehet azt megbeszélni. A rózsák hiszen megértik, hogy milyen csoda történt.

Pedig dehogy volt az csoda. Klöster kisasszony majd mindennap ellátogatott özvegy Fabriciusnéhoz, ki innen a harmadik házban lakott. Régi barátnék voltak és szerettek beszélgetni a napi események felől. Klöster kisasszony tegnap is ott volt és elmesélte, hogy Quendel apó új növendéket hozott. Az anyjától könnyen megtudhatta a gyermek-szenátor s persze sietett a kendőelküldéssel jelenteni, hogy a bűvócska fel van fedezve, és most már következik az - összenevetés.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

NYUGTALAN ESZTENDŐK

Nyugtalan, rossz évek következtek nemcsak Lőcse városára, de az egész szkítiai nemzetre - mint az akkori krónikás megjegyzi. Hanem iszen csak ki kell őket állni, lesznek még azokból szép évek is, mivel az idők olyanok, mint az asszonyok, csakhogy megfordítva. A szép asszonyok idővel csúnyák lesznek, majd mindég, a csúnya idők ellenben szépek lesznek, nem mindég - de igen gyakran. Olyan ruhába öltözködnek utólag, lassankint, észrevétlenül, hogy egyszer csak vakító fényben ragyognak előttünk. Így a kuruc idők is. A sebek, melyeket kaptunk, erőforrásokká válnak, a sebek, melyeket ütöttünk, rózsákká. Isten bölcsen rendelte, hogy a kéz, mely az igazaiért nyúl fegyverhez, ha levágatik is, kinő, mint a szalamander elnyesett testtagja.

Egyelőre azonban még minden csendes. A palatinus, herceg Esterházy Pál, vagy ahogy ő írta magát, *Eszterhás*, nyugodtan ült fraknoi várában, képei és műtárgyai közt. Jómájú, rokonszenves öreg úr, valóságos inkarnációja a magyar paraszt észnek, mely azonban mindenféle modern ismeretekkel van megpatkolva. Amellett nagyúr, de nem döllyős, egy kissé erőszakos, de nem igazságtalan, szeszélyes, de mindég okos. Jelszava: »Mindent a cél felé«. (De ez a cél többnyire a saját énjé.) A görögdinnyét azért eszi, mert az a vesét tisztítja, az uborkát azért, mert a gyomorsavat szaporítja, lovagol azért, mert az lehajtja a zsírt a szívéről, aludni azért alszik, mert az alvás erőt ad a testnek, ha nem alszik, akkor azért nem alszik, mert a nemalvás edzi a testet; szóval azokból a megcsontosodott államférfiakkól való, akik megszokván mindent megcselekedni, ami nekik jól esik és mindent megindokolni, amit megcselekedtek, pályájuk végén abba a falláciába esnek, hogy ők csak azt cselekszik, amit jól indokolhatnak.

Még a szerencsétlen örökösödési törvényt, mely időtlen-időig a Habsburgok jármába hajtott, is meg tudta indokolni.

»Mindekkoráig szipolyozták földünket a Habsburgok, mint a bérlők az idegen birtokot. Ha örök időkre nekik adjuk, javítani, trágyázni fogják. Ha oda nem adjuk, akkor se kapjuk soha vissza, hát inkább odaadjuk.«

Ő talán így gondolta, mert okos volt, csak arra nem gondolt, hogy a Habsburgok nem okosak. A Habsburgok éppen úgy bánnak az országgal azóta is, mintha haszonbérelnék, minden erejét kihúzzák, nemhogy trágyáznák. A kétfejű sas a két szájával inkább csak evésre van berendezve, nem trágyázásra. Valami keveset mégis pottyantott, de csak öneki - Esterháznak. A hercegi címet és a kapuvári domíniumot.

Éppen az *Esterházy-család troféáiról* szóló könyvének írásába volt merülve, mikor főszekretáriusa, Inkey György, kinek egyedül volt szabad hozzá mindenkor belépni, a meglepő hírek patetikus hangján jelenté:

- Kitört a háború, kegyelmes uram, nyakunkon az ellenség.

A palatinus pontig végzé előbb a mondatát, kifreccsentette a kalamusból az atramentumot, a füle mögé dugta és csak azután fordult meg.

- Hol van?

- Egy Bibók nevű szepesi nemes, az ottani alispán bandériumából való, azzal a hírral jött lélekszakadva, Budán is kereste már kegyelmességedet, hogy az ifjú Rákóczi már az ország határánál áll, lengyel sereggel, vagy bent is van azóta. Görgey János és Esze Tamás egy kisebb csapattal, melyet a hírhozó füle hallatára eskettek meg a Rákóczi hűségére, csatlakozás végett eleibe ment.

- Canis mater! - jegyzé meg a nádor - nem lesz ez felültetés?

- Semmi kétségem. Rákóczi bejött.

- No, majd kimegy, ha bejött - szólott a nádor kedélyesen -, mindamellett írjon egy jelentést őfelségének a dologról, én majd aláírom, és nyomban vigye egy futár.

Ezzel nyugodtan megfordult és tovább írt.

Inkey pedig, amilyen gyorsan csak lehetett, megírta a jelentést, az egész historikumot apróra, lovaslegény száguldva vitte Bécsbe, egyben a Bibók Zsigmond alázatos folyamodását, melyhez csatolván a Görgey alispántól vett írásos elfogatási parancsot, annak bizonyságául, hogy nem költött meséről vagy szóról, aziránt könyörög őszentfelsége lábaihoz borulva, hogy miután ennek a birodalomra fontos hírnek haladéktalan megjelenése végett éjeken és nappalokon való lovaglással saját épségét nem kímélve, elhagyta szolgálatát, őt a hadseregbe megillető rangba fölvenni, vagy bármiképpen kártéríteni kegyeskedjék.

A jelentésre gyorsan megjött a válasz, udvari kurír hozta lóhalálban. Mikor leszállott a várudvaron, a ló összeesett.

A nádort haladéktalanul Bécsbe szólította az uralkodó, egyszersmind azzal bízva meg, hogy a följelentőnek a kurír által küldött zacskó aranyat adja át, s amennyiben még ezenkívül is érdemelne valamit, járjon el méltányosan s esetleg helyezze el valamely állásba, amelyre alkalmasnak mutatkoznék.

A herceg bosszús volt, hogy Bécsbe kell mennie, unalmas értekezleteken, haditanácskozásokban résztvennie (amely folytonos ülésezés az epevezetékekre ártalmas), mindamellett kiadta a parancsot az utazásra, s legott nagy sürgős-forgás kerekedett a várban. Ugyancsak nem felejtette el a Bibók ügyét. Elolvasta a Bibók visszaszármaztatott folyamodványát és mellékletét, a Görgey Pál által írt elfogatási parancsot, aztán felhívatta Bibókot, ki ott Fraknón tartózkodott és a részletek után tudakozódott, hogyha - úgymond - őfelsége kérdezni találná.

Bibók elmondott mindent, felfedezését, hogy a társzekerek ládáiban puskapor és puskák vannak. Hogyan bújt a kályhalyukba és végighallgatta Eszéék manipulációját és a vállalkozóktól kivett esküt. Majd az alispánnal közölte a meglepő titkot, ki egy csapat élén testvérbátyja elfogatására küldte őt ki.

- No, és miért nem fogta el Görgey Jánost, ha parancsolva volt?

- Mert eszembe jutott, hogy talán többet használok őfelségének, ha időt nem veszítve sietek a hírral.

- Canis mater! Hogy jutott eszébe őfelsége? - kérde a herceg.

Valami különös gúny játszadozott a bajszatlan ajka körül, ami sehogy se tetszett Bibóknak.

- Mert én nagyon szeretem őfelségét - felelte, szemeit a szép freskókkal ellátott mennyezetre vetve föl.

- Úgy? Hm. No, úgyis jól van. Hát nézze csak, őfelsége itt küldi magának a följelentésért ezt a zacskó aranyat és itt vannak az iratai is.

Az iratokon kívül egy zöld selyemzacskót emelt fel az íróasztaláról és intett az egyik alabárdosnak, hogy adja át, mert mindég két alabárdos állt az ajtónál, ha úgynevezett kis embereket fogadott s azokkal mindig nagy távolságból beszélgetett; nem bátorsághiányból, de a nádori méltóság kedvéért.

Bibók átvette a zacskót, meghajtotta magát s közben latolgatta, méregette a zacskót és nagyon könnyűnek találta.

- Kegyelmes herceg - mondá vakmerőn előrelépve -, én egyebet kértem öfelségétől. Én most az állásomat is elvesztettem, hogy neki szolgálatot tehessek.

- Igen, van itt szó öfelsége legmagasabb parancsában egyébről is, és én azt most kiszolgáltatam.

Bibók arca kigömbölyödött, apró szemei szikráztak az örömtől.

- Ezennel kinevezem a kancelláriához kályhafűtőnek - szólt a nádorispán -, s ezt azzal indokolom, hogy a kend legújabb pályafutása egy kályhalyukból veszi kiindulását.

Bibók mosolyra görbítette a száját.

- A kegyelmes úr tréfálni méltóztatik velem, szegény szolgájával.

- Canis mater! Én sohasem szoktam tréfálni olyan emberekkel, mint te. És még nem is végeztem, mivelhogy még tizenkét botot is fogsz kapni, s ezt azzal indokolom, mert a parancs szerint el kellett volna fogni Görgey Jánost, de ezt elmulasztotta kend. Mondtam.

Bibók fölszisszent, mint a kígyó, ha rálépnek.

- Protestálok, kegyelmes uram! Én nemesember vagyok.

- Ha protestál, akkor még megtoldatik a büntetés hat bottal. A nemesember nem szokott ládákat fölfeszíteni és kályhalyukakban spionkodni. Küldjétek be az udvarbíró.

- Elmegyek magához a királyhoz.

- Ez is hat pálca. Félek, nagyon sokra találod vinni, atyámfia. Azért most már eredj ki.

Nem volt itt semmi mentség. A fraknoi várudvar kellős közepén ráverték a huszonnégy kemény pálcákat, s rettenetesen dühöngve, átkozódva fölfogadta, hogy mindezért bosszút áll a hatalmas nádon (nevettek a lakájok, hogy minek köhög a bolha, mikor nincsen tüdeje), s térdig koptassa bár a lábát, de bejut a császár elé és számon kéri a violenciát, amit egy nemesemberen a helyettese elkövetett.

Persze, hiába ment Bécsbe, be nem juthatott Lipót elé. Rossz, durva, bizalmatlanságot keltő arca volt, s az aranybullának ama bizonyos záradékán rég átszaladt az idő. Azaz, hogy mégse ment hiába Bécsbe, mert megismerkedett ott Ljubomirsky lengyel sztarosztával, ki a császár-városban időzött. Egy kocsmai mulatozásnál verekedés támadt a sztarosztá és a szomszéd asztalnál iddógáló három morva úr közt. Bibók, ki csak annyit tudott, hogy a sztarosztá a lengyel Szepességről, Béláról való, az ő csodálatos szimatjával melléje állott s fölragadván egy széket, elverte és kiverte vele a morvákat. A sztarosztá hálás volt, szolgálatába fogadta Bibókot és mindenben segítette; a királynál audienciát kieszközölni nem volt ugyan elég ereje, de a mindenható kancellárnál kivitte, hogy fogadná és meghallgatná Bibókot.

A finom modorú államférfi megértvén a circumstantiákat, sajnálkozó arcot vágott.

- Bizony nem segíthetek, édes lelkem. Amit kapott, azt le nem vehetem önről, de még őfelsége se veheti le. A nádorispán nagyúr, annak mi nem tehetünk semmit. Azonfelül jól megítélve a dolgot, neki némi igaza is van és nem lehetetlen, hogy őfelsége ehhez a nézethez hajolna, ha neki előhoznám, mert önnek csakugyan el kellett volna fognia azt a bizonyos Görgey Jánost.

- De hiszen akkor nem jelenthettem volna oly gyorsan őfelségének a betörés veszedelmét.

- Nem lett volna baj, ha nem jelenti - jegyzé meg a kancellár bágyadt mosollyal. - Rákóczi anélkül éppen úgy bejött volna, ahogy most bejön. Mire való tudni, hogy útban van, ha úgyse akadályozhatjuk meg? De ha ön ahelyett elfogja Görgey Jánost, akkor Rákóczi nem jöhetett volna be Görgey Jánossal, csak Görgey János nélkül.

Ez annyira egyszerű és igaz volt, hogy megzavarta a kalandort.

- Hát igen, belátom, el kellett volna fogni - motyogta inkább önmagának -, de nemesembert megbotoztatni, ez borzasztó... Vagy van nemesi jog, vagy nincs, de ez így nem maradhat.

A kancellár a vállát vonogatta és idegesen kezdett babrálni az allonge parókáján (mely minden hosszúkás arcot a XIV. Lajoséhoz tett hasonlatossá), az pedig meg volt mondva Bibóknak az előszobában, hogy a parókababrálás az audiencia végét jelenti.

- Ami pedig Görgey Jánost illeti - folytatta, szokott hengegésébe esve -, akkor fogom el, amikor nekem tetszik.

- No, ez már beszéd - kiáltott fel a kancellár élénken. - Ezt szívesen hallom. Hát fogja el azt a Görgey Jánost és akkor én kezeskedem fényes elégtételről a megtörtént sérelemért.

Ezzel a sovány eredménnyel hagyta el Bibók Bécset új gazdájával, a sztarosztával, kinek bélaai udvarában megragadt, ahogy ma mondanák: »lengyelnek«. Egyszer pajtása volt az úrnak, akivel együtt devernált, máskor szolgálja, akit lepocskondiázott a többi cselédek előtt; körülírt fizetése nem volt. Egyszer hopp, máskor kopp. Se körülírt foglalkozása; a lovait trenírozta, megverekedett érte, ha a körülmények úgy hozták magukkal, menyecskéket kerített neki, ha a sztarosztja szeme megbotlott az ilyesmin, tisztította a puskáit, pipaszárait, leitta és mulattatta vendégeit s mindezek fejében a rendes fizetés helyett szólíthatta a sztarosztát »per tu« is, ha látta, hogy jó hangulatban van. Csakis ezzel a csábító kedvezménnyel volt eltűrhető az állás a szeszélyes Ljubomirsky mellett.

Hanem azért tűkön ült Bibók mégis. Az áthangzó csatazaj nem hagyta nyugodni. A hírek, hogy Rákóczi miként nyomul előre, itt is, ott is megverte a németet, ez is, az is hozzája csatlakozott, már Erdély is az övé, már a Dunántúl is fordul, lázas izgatottságban tartották. A háborúskodás akkoriban még élvezetszámba ment, akár a vadászat, halászat vagy másféle sport. Öreg magyar urak, akik a csizmájukat se bírták már felhúzni, nemhogy verekedni tudtak volna, odacsatlakoztak a táborokhoz és megosztották a nélkülözéseket és kalandokat. Ezek a hadi »kibicek« nem nagyon használtak az ügynek, inkább alkalmatlanok, mert láb alatt vannak, sok poggyásszal járnak, sokat fecsegnek, okoskodnak s ezzel megrontják a többit is, lazítván a fegyelmet s nehezítvén sok retyerutyájukkal a csapatok gyorsabb mozgását. De hasztalan, nem lehet tőlük szabadulni. Voltaképpen egy kis »kaszinózás« az nekik. A tábortüzeknél elfogyasztott birkatokányok, a kombinációk, tervek, aspektusok, csintalan anekdoták, egy kis akvirált boroskával leöntve, a nemesi élet legfőbb fűszerét képezték.

Csoda-e, ha Bibók a maga kalandor természetével, nyugtalan, forró vérével elolthatatlan szenvedéllyel vágyott oda, hol pöffeszkedni, zsákmányolni és erőszakoskodni lehetett? De hogy menjen? A császáriak, ahol *igazi* katonai rangot vélt kapni a följelentésért, cudarul bántak vele. Most is a fogát csikorgatta, ha a palatinus eljárása jutott eszébe, különösen a kályha-fűtőség. Azt annyira szégyenlette, hogy Ljubomirskynak se panaszkolta el. A császáriakhoz

tehát nem mehet. A kurucokhoz még kevésbé. A labancokkal legalább leszámolt. De a kurucok még vele nem számoltak le. Ha Görgöre megy, ott Görgey Pál fogja fülön, ha a katonák közé áll, ott mindenütt akadhat valaki, aki leleplezheti, hogy az Esze Tamás ládáiba bekukkantott, hogy a kályhalyukból kihallgatta a terveket, elárulta az alispánnak, s ez még nem elég, elhagyta a csapatot s ment a hírrel a palatinushoz.

Szóval Bibók nem mozdulhatott sehova és a Tantalus kínjait érezte Bélán. Ha legalább nem hallott volna a csatákról. De itt mindenki azokról beszélt. Hiszen ez még a közös anya teste, azért, hogy érzéketlen. (Voltaképpen nem is a testrészt ütötte volt meg annak idején a guta, hanem csak a Zsigmond király erszényét.) Kereskedők folyton átjártak, menekülők is jöttek, kiket a labancok vagy a kurucok fölperzselték. Ez biztonságos területnek látszott. Csínytevő katonák ide szöktek a lengyel részbe a büntetés elől. Minden hír megérkezett. Különösen a nagyjelentőségű hírt nem kellett kocsira ültetni; átrepült valahogy. De az apró semmiségek is átszivárogtak. Minden hónapban egyszer itt hált meg »A holdvilágra ugató kutyá«-nál a löcsei Molitorisz-kocsi, s annak az utasai vagy a kocsisa, ellenőre (félévenként maga Klebe apó) a szűkebb pátria nevezetesebb eseményeit is elbeszélték. Bibók ilyenkor velük töltötte az estét és mindent kikérdezett, különösen ha Klebét megkaphatta: Mi újság Lőcsén? Ki halt meg? Ki ment férjhez? Kivel tart a város? Klebe nagy koponya volt, mindenről bírt tájékozással, a tanács belső dolgairól, a vármegye praktikáiról.

- Fekete posztóban járnak-e még?

- Bizony még mindég ott tartunk.

- Ki mostan a bíró Lőcsén?

- Még mindig Nustkorb uram.

- Úgy látszik, léha ember, semmit se akar csinálni.

- Csinálna az, de nem tud.

- Görgeynek persze egy hajaszála se görbült még meg?

- Kutya baja.

- Tehát még mindig nem volt azóta Lőcsén?

- De volt - nevetett Klebe -, mint kísértet. Különben bolond eset. A megboldogult Kramler bíró, Isten nyugosztalja, a templom falánál van eltemetve. Plech apó, a sekrestyés, egy éjjel arrátájt ögylgett, nem tudom már, mi dologban, mikor észreveszi a holdvilágnál, hogy a Kramler uram sírja szétnyílik, olyanformán, azt mondja, mint a Blom Miklós kétfelé eresztős kocsija, s kilép belőle egy alak. Rémműlten odanéz, a hold éppen ráveti világát, és hát nem a bíró lépett ki a sírból, vagyis hogy a bíró, hanem a Görgey Pál képiben... Járása, tartása, alakja hogy szakasztott Görgeyé, ha hinni lehet Plech apónak, aki természetesen elszaladt, vacogó fogakkal.

- Álmodott a vén füles.

- Én is azt mondanám, de Zernyeczký éjiőr ugyancsak felismerte Görgeyt, aki a katedrálétól jött, s nyomában lépkedett, a kísértet a Mauks-háznál besuttyant a Só utcába, az őr utána, a lélek szaladásnak indul, az őr is szalad, végre a bástyához ér a lélek és áthagyítja magát a falon, az őr bátor ember, utána kap, de csak a köpenyege marad kezében...

- Bolondság.

- Persze bolondság, de roppant komplikált bolondság, mert a kezében maradt sötétszürke köpönyeget Grodkovszky úr, a várnagy, felismeri reggel az alispánénak, hogy úgymond Steféczi szabó varrta. Elviszik Steféczihez, felösméri, hogy ő varrta, mégpedig Görgey alispánnak. Ezt tessék aztán megfaggyúzni!

- Hát a sírt nem nézték meg?

- Dehogynem. Természetesen nem volt megnyitva, hanem szépen begyepesedve. Egy pár megszáradt erdei virág volt rajta.

- Mikor volt ez?

- Körülbelül most egy esztendeje.

Béla városában a sztarosza csak afféle *hivatalnok úr* volt, aki elég sok hatalommal rendelkezett, és azt respektálták is, de egy valódi nagyúr is lakott Bélán, báró Palocsay. Minden az övé volt körös-körül, háromnapi járásnyira. S azonfelül rokonságban állt az összes magyar arisztokráciával. Károlyi Sándornak, a kuruc generálisnak sógora. Rokona volt egykor István lengyel királynak. Most már ugyan más dinasztia van, de minthogy a törzsvendég akkor is az marad valami fogadóban, ha a firma változott, a Palocsay-család ma is a rezidenciába száll, ha a királyi székvárosba jut. Még ott is nagy szívéllyességgel fogadják az öreg királyék, királygyerekek: Ki jön itt? Ki van itt? A Palocsay bátyika van itt?

De biz ő nemigen megy a királyi székvárosokba sohasem, mert nincs pénze. Hol venné? Pénze csak a lumpnak van, aki elherdálja, amit a föld ad neki, ahelyett, hogy a cselédjeivel megegye, vagy a gazembernek, aki különböző módokon kiszedi a többi becsületes emberek zsebéből.

Palocsay sohase adott el semmit. Ha a gyapját, gabonáját kérték a kereskedők, rendesen alkudozásokba bocsátkozott velök, de soha megegyezni nem tudott, vagy ha mégis egyszer-kétszer megadták neki a követelt árt, mikor már éppen parolát kellett volna csapni, egy óvatos fordulattal mindent visszazítt: »Ha magának megéri, nekem is megéri«, és a gabona maradt a magtárakban, hogy ott zsizsikesejék meg. Ökrei, tehenei, juhái úgyszólván természetes halállal, végelgyengülésben pusztultak ki a világból, s bőreik se jutottak el rendeltetési céljukhoz, mert hisz azok is annyit értek neki, mint másoknak, és otthon penészedtek a padlásokon.

Magyar ember lévén s egyszerű, cinikus természetű, semmivel nem foglalkozott; az uradalmait kezelték a tisztjei, úgy ahogy kezelték, a fehér ruháját egy távoli rokona, Vitnyédiné gondozta, ebédre, vacsorára ájtott »A holdat ugató kutyá«-hoz. Az ő kocsmája lévén, ebben ütötte fel a tanyáját s minthogy az utasok többnyire Magyarországból kerekedtek ki, itt volt ő otthon, a hozzátartozói közt, itt élte magyar mágnási életét, piros uniformisos udvari cigánybandájával, játszattván a búsongó magyar dalokat »az Imriske idejéből«, mialatt a keménymagos leveskáját szörpölgette, mert már nagyon öreg volt. Többnyire kontóra evett-ivott az »Ugató kutyá«-nál, a fényes Palocsay-kastélyban csak magoknak főztek a szakácsok, kukták és lakájok, ő legfeljebb háltni járt oda éjszakára.

Hanem hát nem volt az rossz, hogy a Palocsay-granáriumok tele voltak ki tudja hány éves zabbal, rozssal, mert különös gazdálkodás indul meg itt Magyarországon, a nemzeti harag egy-egy felvillanása idejében. A harang megáll a toronyban s miután eddig a halottakat siratta, lejön őket szaporítani ágyú alakjában. A fehér abrosz a szántó-vető ember nyakában, melyből a vetőmagot szórja, leszalad a hadisátor felállításához falnak, a kaszapengéből kard lesz... megfordul a világ, nem lóherét vetünk, se rozst, hanem vért, mert szabadságot akarunk aratni... Így lőn aztán, hogy a lőcsei szenátus füleit kellemesen csiklandoztatta meg a hír a bélai tele magazinokról, s nyomban kiküldé a legfiatalabb és a legidősebb szenátort, Fabricius Antalt és Mostel Ambrust Bélára, éj-napot nem pihenve, bocsátkozzanak érintkezésbe az öreg

báró Palocsayval a gabonanemű megvétele iránt, mert egy téli ostromra Lőcse a legjobb esetben el lehet készülvén, ha többre nem, s alighanem bekövetkezik egy időpont, amikor a bélai granáriumok tartalma többet fog megérni Lőcse városának, mint Palocsay bárónak.

A követek megérkezének, a báró azonban hallani sem akart a gabona eladásáról, még össze is szidta a szép őszhajú Mostel bácsit.

- Azt hiszik kegyelmetek, hogy én loptam a gabonát, hogy ilyenkor pocskolom el, mikor sehol sincs, holott akkor vissza tudtam magam tartani, mikor az egész világ turkált benne. Ami megvan, maradjon. Ki tudja, mikor jönnek és meddig tartanak a bibliai sovány esztendő. Amennyit ér a gabona kegyelmeteknek, annyit nekem is megér, punktum.

- No, az ellen pedig tiltakozom, mert az nem igaz - kiáltá a fiatal szenátor élénken, amitől nagy szemeket meresztett Palocsay. - Míg a nagyságos báró úr itt legfeljebb a hasát növeszti, azalatt abból a gabonából akarjuk mi kiteleltetni Rákóczi Ferenc örméltóságának hadait, akik előtt most november 16-án megnyitottuk a kapuinkat, s akik a közös hazáért készek elvérzeni a bástyákon, azért a közös anyáért, mely a nagyságos bárót ajnározta a legjobban, mert a legnagyobb darab részt neki hasította ki a szívéből...

Hévvél ejtette ki e szavakat Fabricius, korholta is a bozontos szemöldökeivel Mostel: »Ejnye Tóni, Tóni«, de Palocsay nevetni kezdett és odaintette Ferencsiket, a korcsmárost:

- Hallja, Ferencsik! Mit mond ez a fiatalúr. Hogy én csak a hasamat nevelem itt. Hát talán igaza van. Mondhatom, goromba ember, megmondta a szemembe. Mi is a neve, humillime?

- Fabricius.

- Hát mit adna, rogo, a gabonámért? Halljunk szót.

- A nagyságos úrtól várjuk az első szót.

- No jó - szólt az öreg. - Hát hogy senki se csalódjék, átengedem a magot Lőcse városának, ugyanannyi és ugyanolyan magért, amennyit és aminőt elvitt a bélai magazinokból.

- Top - mondá az ifjabb szenátor, a főúr tenyerébe csapva.

- Azaz, megálljunk csak - szólt a báró, kezét óvón fölemelve -, még nem végeztem be. A hat első magazinban a kastély mögött búza van, a legfinomabb vetőmag, olyan, mint a bánsági, mindeniken rajta van a Mária képe. Erre nézve azt kötöm ki, hogy a visszaadottn is rajta legyen a Mária-kép!

- Mi az? - kérde Fabricius elgondolkozva. Mostelre nézett elsősorban. Annak az arcán kóválygott valami tudásféle. Mintha már hallott volna ilyesvalamit.

- Hát nem tudják, mi a Mária-kép a búzán? - nevetett a báró. - Ilyenek a városi emberek. Hallja, Ferencsik, nem hallottak a Mária-képről a búzaszemen. Igazán érdekes. Szaladjon csak Ferencsik, kérjen egy marékkal valamelyik tisztától, de itt legyen az egyik lába.

A két lőcsei úr összenézett, szemintéseik, dörmögéseik által néma értekezletet tartottak egymás közt, amelyben megállapították, hogy az öreg báróval ilyen komplikált formájú megegyezés mellőzendő, ettől minden kitelik, nini, már most is valami *katolikus búzát* követel rajtuk.

A *katolikus búza* szót, bármily halkán súgta is Fabricius, rögtön meghallotta, s az is tetszett neki.

- Hahaha! A katolikus búza? No, ilyet még Kollonich se tudna kigondolni, nemhogy én. Hát ne mondjuk Mária-képnek, ha az urak félnek tőle. Mondjuk, hogy az ép és egészséges magyar búzaszemen valami olyan van a felső tövénél, mintha meg volna billogozva... Hiszen majd mindjárt meglátják. S mi öreg gazdák azt tartjuk, hogy vetőmagnak csak ez alkalmas.

- Hiszen mind helyes ez, nagyságos báró uram, de minden helyzet közt legjobb a tiszta helyzet - jegyzé meg Mostel. - Mint öreg ember, ezt tanultam a régi rómaiaktól is: »clara pacta boni amici«, sőt még saját magamtól is. Legjobb azért a készpénz: »viszem - nesze«.

- Persze-persze - vitakozott a báró -, csakhogy én meg olyan öreg ember vagyok, aki nemcsak a jót tanultam meg a rómaiaktól és saját felebarátaimtól, de a rosszat is. Én ugyanis csúnya fősvény ember vagyok és amellet irigy természetű. Ha én akármennyiért adnám el a gabonámat, az a gondolat kínozna, hogy hátha többet is megadtak volna érte, s emiatt nem tudnék aludni. S mitől jó az kegyelmeteknek, ha én nem alszom? Azonfelül előtne a sárgaság is, mert ha nekem Lőcse most készpénzzel fizetne, akkor azt bizonyosan Quendeltől kérné kölcsön, márpedig mért hízzék Quendel az én búzámon?

Ezalatt meghozta Ferencsik nagy lihegve az egy marék búzát. A két szenátor érdeklődve nézegette, hogy a búzaszemen, amelyik végénél a legkésőbbben vált el a toklászától, egy domború kör van kihasadva, melyből a sejtelem könnyed játékkal kiépíti a Mária képét.

- Miképp vállaljunk mi el oly föltételt, hogy a visszaadott búza minden szemén rajta lesz ez a jel?

- Hát nincs rajta minden szemén?

- De igenis rajta van, de...

- Akkor iszen nem nagy mesterség visszaadni - biztatta őket a báró.

- De hátha megkövetelné a méltóságos báró úr vagy az utódja a tanácstól, hogy minden szemet külön-külön adjon át, az említett jelkép konstatálása mellett?

- Az bizony hosszú munka volna, de nekem is, vagy az utódomnak is külön-külön kellene átvennie minden szemet. S a tanács akkor akár sohase adná vissza az egészet, mert eltartana vagy száz esztendeig.

Nehéz akaratú ember volt az öreg, forgatták így, forgatták úgy, bebizonyították neki, hogy ez is, az is ostobaság, inkább hagyta magán száradni, de nem engedett, minthogy pedig rá voltak szorulva, hát mégis megkötötték vele az írást, hogy ugyanannyi, ugyanoly minőségű gabonát kénytelen visszaszállítani Lőcse városa in natura báró Palocsay Lászlónak, amennyit most tőle átvett.

Ebben pedig az volt az öreg báró politikája, hogy ő mindennap kaphatott (érezte a körmei virágzásán, vagy a fülcimpája viszketésén) egy kellemetes Handbilletet vagy Krakkóból, vagy Bécsből, vagy Sárospatakról, hogy azt a kis gabonáját ne restelkedjék illendő ellenszolgáltatás mellett a nemes cél érdekében X-nek vagy Y-nak (itt egy generális név következik) átadni, s akkor ütheti bottal a helyét, mert az ellenszolgáltatás emlékéül X-nek vagy Y-nak egy kvietanciája marad háborús emlékei között. Lesz tehát egy hadakozó fél, aki egy kvietanciával fizet - de lesz egy másik hadakozó fél, aki ezért megneheztel, az, amelyik nem kapja és ez is megfizet a maga módja szerint; sokkal okosabb az effajta eleséget egy indifferens jó kulcsos városnak eladni, mely a háború után is együtt marad, de pénzt attól se való elfogadni, mert a háborúviseléstől legelsőnek a józan ész betegszik meg, legutolsónak a pénz.

»A holdra ugató kutya« sohase élt olyan vidám napokat, mint télen, míg a szállítás tartott. Ferencsik uram ekkor kezdte gyűjteni a nagy emeletes háza alapját. Bibókra is mulatságos napok virradtak. Mindig volt az ivóban tíz-húsz lőcsei ember, akik szívesen elbeszélgettek vele itt messze idegenben, otthoni dolgokról, a jó piros borocska mellett.

- Hát hogy van az most már: még mindég fekete a város, de már a veresnadrágos huszárokat beeresztette?

- Mert hogy egy kicsit muszáj is volt.

- De az asszonyok még mindég feketében járnak, mi?

- Hm. Nem baj az. Megtalálják a kurucok a fekete alatt is a fehéret.

- Hát a Görgey-üggyel mi történt?

- Nem halt meg a leányzó, csak alszik.

- A vármegye még mindig Görgön tartja a gyűléseit?

- Még mindig ott vartyog.

- De bolondok az emberek, hogy odamennek a Görgey irháját menteni.

De már ezt a kifejezést letorkolták. Dehogyan bolondok. Nem úgy van az, hé! Görgőre érdemes elmenni. Olyan traktér, mint a Quendelé Görgön, több sincs talán Európában. Mi van ott azóta. Nemcsak a megye jár már oda, de a szász urak is Lőcséről. Ha valamely vidám lakomát akarnak adni, keresztelőt vagy ezüstlakodalmat, oda rándulnak ki, mert a város falain kívül nem kötelezi őket a tanácsnak semmi tilalma és végzése.

Ilyenfélékről beszélgettek téli estéken. Bibókot különösen ez a tárgy érdekelte, de az egyszerű szállítófuvarosok fantáziája inkább másfelé kalandozott, mintsem az Bibókot tovább érdekelhette volna. Ők a Quendel szerencséjén csodálkoztak, akinek a vendéglője úgy megy, hogy egymásra licitálnak a bérlők az árendával. Pedig hát csak úgy bolondjában, az alispán kedvéért építtette oda a vendéglőt. Hja, olyan ember az, hogy ha egy mocsárba hagyítana be egy aranyat, hát talán egy aranypénzzel megtöltött üst nőne ki belőle.

Míg a szenátorok itt időztek, addig azok nem beszélgettek a város politikájáról Bibókkal (csak úgy a fejmozdulatokból, vállvonogatásaikból értett meg egyet-mást), a búzaszállító furmányosokkal (és egy villikus jött néha velök) viszont ő nem állott szóba; de farsang táján aztán teljes paradicsommá vált »A holdra ugató kutya« egy kis sarokasztala, mert Klebe úr megérkezvén a Molitoriszon, mely éppen a város határában belement egy árokba a nagy hófúvásban és összetört, úgy, hogy három napig kellett csináltatni, annyi volt rajta részint a kollár-, részint a kovácsmunka.

E három nap alatt valóságos élvezettel habzsolták föl a meggyűlt politikai anyagot, hogy életadó puncsot kavarjanak belőle a vacsoráik mellé. Klebe úr különösen finom gépezetű elmével bírt, s bizonyos veleszületett rajongással csüggött a szász faj dicsőségén, jövőendő nagyságán. Legfőképp nagyon érezte ezt, ha ivott, a negyedik pohár bornál rendszeren könnyekre fakadt.

- Benne van már a métely a fajunkban. Nincs itt már semmi. A bíró, ez a Nustkorb, az egy számár, de ne mondja meg kérem senkinek, mert nem szeretném, ha tőlem tudnák, mikor majd úgyis megtudja őtőle magától, a tetteiből mindenki. A bíró érzi, hogy már valamit kellene csinálni, de nem csinál semmit. A polgárság érzi, hogy bolondjában feketében járhatja az egész várost a tanács, lázong is emiatt mindenki; de csakis lázong és feketében jár, vagyis voltaképpen ő se csinál semmit.

- De hisz így nem sokáig lesz teljes a magisztrátus tekintélye - vélte Bibók uram.

- Lyukas az már, mint a százesztendő bunda a molyjárástól.

- Hát csakugyan nem tesznek semmit?

- Kapkodnak ide-oda; nincs most köztük nagy tehetség.

- Ezt a Fabriciust dicsérik, aki itt járt Palocsaynál az ősszel.

Klebe úr fitymálóan legyintett a kezével.

- Nem lesz belőle vezérember.

- Miért, apóka?

- Mert beleszeretett egy magyar kisasszonyba.

- Honnan tudja az ilyeneket?

- Mert magam vettem fel a fruskát a Molitoriszra egy budai útnál. Szép idők voltak azok. Hm. Egyszer majd el fogom mesélni a híres vacsoránkat a ljeszkovai molnárnál. Ott az úton szövődött köztük a viszony. Azóta látható folytatásokban a város kertjében, a bástyai sétáknál és mindenütt, ahol a szép lány megfordul. No, de nem azért szólok meg, hogy egy és más, hanem itt ég a seb, fiam (a mellére mutatott), becsületemre itt ég, melyet a város reménytelen sorsa üt e helyen. Mert nem az, hogy valami nem úgy megy, amint az ember szeretné, hiszen az isten nem hagy magával diktandó dolgoztatni, de már valaminek történnie kellene, az szent. Vagy annak, hogy a városi polgárság elsöpörje a magisztrátust, mint egy pölyhöt, vagy pedig annak, hogy a magisztrátus bekapja a nyeldekölőjébe Görgeyt, mint egy pók a szúnyogot... Mindennek szabad volna történnie, csak annak nem, hogy míg eddig csak a megyei urak jártak át Görgőre, a Quendel vendéglőjébe, most az elmúlt ősszel már divatba jött, hogy vasárnaponként délután odarándult ki kocsikon a polgárfamíliák előkelő része, s a határnál levetvén a fekete lebernyeket, mely öltözetüket a törvény kijátszása végett takarta, ott a szivárvány minden színében és pompájában csillogó ruhában páváskodjanak a legyeskedő fejedelmi tisztekkel. Képzelem, hogy nevet a markába Görgey. Az ablakából éppen jól odaláthat a Quendel-vendéglő fái alá.

Mikor úgy éjfél felé megnyíltak a szívek, akárhol kalandoztak volna is, elméik csak visszatértek a »tengeri kígyóhoz«, mert a Görgey-ügy volt most már a lőcseiek kiindulási pontja, a gerinckérdés. Az óvatos Klebe véresszájú lett, mint egy forradalmár, s nagy dolgokkal fenyegette a világot, ha nem javul meg s nem az ő tanácsa nyomán indul. »Igaz, hogy nagyon nehéz s maga se tudná megmondani egyelőre, mi a teendő, de iszen nem is ő húzza ezért a fizetést. Nustkorbé a szégyen.« Bibók nyelve ellenben megcsúszott ilyenkor s éppen nem tagadta, hogy ő tudna egy arkanumot, amely egyszeribe nyeregbe segítené a szászokat, anélkül, hogy bármely kockázattal járna.

Addig-addig botlott Bibók, hogy Klebe úr figyelmes lett és elkezdte faggatni.

- Miféle arkanumról beszél kegyelmed?

- Azt én tudom.

- És melyik patikában árulják?

- Nem árulják azt sehol sem. Nem pénz dolga az ilyen. Mi közöm nekem Nustkorbhoz, vagy egyáltalán a lőcsei szászokhoz?

- Minden becsületes ember a becsületeseknek segít.

Bibók a vállait húzogatta és még titokzatosabb arcokat vágott ezentúl, úgy, hogy egészen felingerelte a Klebe tudvágát. A derék ember idegei felcsigáztatván, egy bizonyos ponton túl sírva fakadt, mert nem tudja, úgymond, túlélni, hogy az ő kedves béli barátjának (mármint Bibóknak), akit annyira szeret és becsül, nem bírja a teljes bizalmát.

Bibók elérzékenyült s mind a két kezét feléje nyújtotta.

- Klebe, öreg barátom, ne legyen gyerek. Ha titkolózom ön előtt csekélységekben, ez csak onnan van, mert kímélem olyan terheket rakni vállára, melyek esetleg a lelkét nyomnák.

- Úgy, de kegyelmed valamely arkanumot titkol előttem.

- Hja, ami arkanum egynek, megölő méreg másnak.

- Nem értem az egészet világosan.

- Hiszen csak beszélgetünk - jegyezte meg Bibók kedélyesen. - Az ember hosszút gondol és rövidet mond, vagy hosszút mond és semmit se gondol. A borocska megoldja a nyelvet, az idő pedig szalad; csak a dolgok maradnak ott, ahol voltak. Ez az egész.

- Elég szomorú, hogy így van.

- De mit érne vele az emberiség, ha nem így volna - bölcselkedék Bibók -, én most például rohannék a löcsei tanács segítségére, mert tudok egy módot, hogyan kerekedhetne felül. Úgy, de valaki más meg ugyanakkor a Görgey uram segítségére rántana elő egy módot, amelyről viszont csak ő tud, s ugye megint ott volnánk, ahol azelőtt. Nem jó a gondviselés dolgába belejavítani.

- Vagyis abba lyukadunk ki - mondá Klebe úr szemrehányón, a poharát eltolva -, hogy nem mond meg semmit. Gyerünk aludni. Ferencsik úr, fizetek.

- Fiatal még az idő - fordult hátra Ferencsik.

- Üres fecsegésnél jobb az álom - jegyezte meg Klebe.

- Korai álomnál jobb a mámor - licitált Bibók.

- Én már lefekszem - erősködött Klebe.

- Eh, maradjunk még. Hé, pincér!

Hans, az új bécsi pincér ugrott oda s alapos módon kérdezte ki az urakat.

- Mit parancsolnak? Sört vagy bort?

- Bort - felelte Bibók. - No, üljön hát vissza, bátya, inkább elmondom a dolgot, ha már mindenképp kísértetbe visz... Te meg, málészájú, még mindig itt állasz?

- Palackban vagy megmérve?

- Mit bánom én. Hozd megmérve.

- Iccét vagy verdungot?

- Persze hogy iccét, te ökörszem.

- Újbort vagy óbort?

- Öreget.

- Fehéret vagy vereset?

- Úgy váglak pofon, ha még valamit kérdezesz, hogy nyomban kétfelé szakadsz, vagyis két német lesz belőled.

Meghozta a bort, töltöttek s közelebb lapultak egymáshoz.

- Görgey nem megbízható ember - kezdé suttogva Bibók -, s igen sok vétkét tudom. Nem megbízható se a labancnak, se a kurucnak, teljesen az ördög szolgálatában áll. Mit mondana kegyelmed ahhoz, ha én azt állítanám, hogy mikor kuruc Görgey Jánosnak a Rákóczihoz való lengyelországi kimenetele értésére esett, elfogatási parancsot adott ki a saját testvére ellen.

- Borzasztó - sziszegte Klebe úr.

- Ugye, borzasztó? Ezt mondja kegyelmed. De mit szólna maga Rákóczi fejedelem, ha megtudná?

- Hát legalább is fejét venné.

- És mit szólna ehhez Lócse városa?

- Alkalmasint föllégzene és levetné a fekete ruhát.

- Ez az. Erről beszélek, kedves Klebe, erre célzok. Hogy Lócse bevégezné a pörét és tovább folytathatná a dolgait.

- Az ám - szólt Klebe úr rekedten -, ha ez az elfogatási parancs megvolna.

- Hiszen az megvan.

- De hol?

- Én tudom, hol van.

- És hogyan kellene megszerezni?

Bibók az asztalra könyökölt, letette a fejét a két kövér tenyerére, úgy nézett fel nagy vigyorogva a Klebe becsületes, ámuló képébe.

- Meg kellene venni, úgy, ahogy az életét megvették Palocsaytól, mikor életre volt szükség. Most a halált vennék meg attól, aki egy skatulyában tartja. Ha Nustkorb okos ember volna.

Klebe lecsüggesztette a nagy fejét és nézte a kavargó füstöt a szobában, gondolata szállt, szállt annak a kéklő szárnyain, tekintete pedig bambán révedezett a füstös falakon. Egyszer aztán rátette a szőrös kezét szép csendesen a Bibók karjára s rekedtes hangon suttogta:

- Kinél van most az az elfogatási parancs?

Bibók mosolygott.

- Találja ki, Klebe apó.

- Csak talán nem...

- Annyit mondhatok, rossz helyen van.

- Akkor talán mégsem jól gyanítom, de miért volna rossz helyen?

- Mert közelebb áll az illető Görgeyhez, mint Nustkorbbhoz.

- Hm, ez bizony baj...

- Minden út szabályozható, hm...

- És hát milyen az az elfogatási parancs, hiteles alakú, Görgey saját aláírásával?

- Nincs abban annyi makula sem, mint egy liliomvirágban.

Klebe apó ásítani és nyújtózkodni kezdett, szemei aprók lettek, nyelve nehezen forgott, de azért mégis kivonatolta a gondolatait.

- Érdekes dolgok ezek. Furcsák az emberek. És sok minden történik a Molitoriszon kívül is a világban. Hát ez nagy bolha, hm... Nagyon nagy bolha. Be kellene eresztetni a Nustkorb fülébe, mi?

- Bolhának mondja? - nevetett Bibók.

- No hát aranyból. Úgy, úgy, aranyból való. Sokat nyomhat, hej! Mennyire becsüli a súlyát, hm?

Több szó nem esett erről sem ezen az estén, sem másnap, de hogy a Klebe apó fejében nyoma volt, látszott arról a szórakozottságáról, mellyel napközben a kováccsal és a kollárral beszélgetett, kik a Molitorisz javításán dolgoztak. Mikor pedig harmadnap elbúcsúzott Bibóktól, jelentősen monda:

- Nem állítok semmit, mert nem volna állásomhoz méltó többet mondani, mint amennyit éppen kell, de úgy gondolom, hogy hallani fog rólam nemsokára.

Bibók úr a kezeit dörzsölte (tele voltak gyűrűkkel ezidőszerint).

- Mindenkor csak öröömre szolgál, ha Klebe úr felől hallhatok valamit.

- Nem annyira magamat értem, mint az ügyet. Arról fog esetleg hallani.

Bibók úr vállat vont.

- Hallok vagy nem hallok, nem lehessen tudni. Az kegyelmedtől is függ, tőlem is függ.

- Hogyhogy? - kérde Klebe úr halkan. - Kegyelmedtől is?

- Néha nagyon nehéz hallásom van - szólt Bibók úr fennhéjázón.

- Vagyis ez azt jelenti...

- Hogy akkor nagyobbat kell kiáltani - vigyorgott Bibók.

- Hm, értem kegyelmedet.

Ezzel aztán elutazott Klebe úr és semmit sem hallatott magáról egész tavaszig. Hanem iszen Bibók uram nem is volt kíváncsi. Selyem élete volt most neki. A könnyelmű, vidám sztarosztának mind jobban-jobban a nyakára nőtt, titkait kileste és azokkal fékentartotta, sőt uralkodott fölötte, szóval úgy élt most Bélán, mint szúnyogtanyán a pók. Mert Béla szinte varázsintésre valóságos paradicsommá változott át e télen. A férfiak zsoldos csapatokba alakulva, egyes rajokban át-átkeltek a veszélyben levő magyarság védelmére a Rákóczi csapataihoz. Vér vízzé nem válik, a megtagadott, az elhagyított gyermek szíve is az anyához húz. Zsigmond király csak a földet adhatta zálogba a lengyeleknek, hanem a levegőt nem, az magyar maradt, mihelyt a miazmáitól megtisztult. A férfiak elmentek, az asszonyok ellenben itt maradtak. A szép bélai asszonyok. És ha még csak azok lettek volna! Hanem ide menekültek az országrész többi szépei is, a háborúmentes területre. Feleségét, lányát, értékes portékáját ide hozta, aki tehetett. Majdnem úgy volt, mint most száz esztendeje Esztergomban, mikor Esztergom Komáromban lakott; az egész város oda menekülván a török elől. Két bíró volt, két hatóság, két eklézsia, csak a temető volt egy. Az kellett kölcsön.

No itt meg három városra való asszony volt, javaerejű férfi pedig semmi. Temető ide nem kellett, hanem a férfinembernek nagy becse támadt. Azért is volt az a sok gyűrű a Bibók ujján.

Azonfelül is jól jövedelmezett ez a sokadalom. A sztarosza értette a menekültekkel való bánásmódot. A bőrét mentő alany szívesen enged a bőréből egy kis gyapjút levágnatni, s ehhez olyan finom ollói voltak a sztarosztának, hogy öröm volt velők dolgozni. S ami lelemény e téren az emberiség közkinccse lett, abból nem egy sugárnyi éppen a Bibók fejében gyúlt ki.

Bibók ugyan engedte a javát a sztarosztának leszedni, de azért saját külön jövedelmeket is tudott még csinálni folyton növekvő befolyásával, melyet immár annyira észrevettek a városban, hogy ha valaki simán ki akart húzni a sztarosztából valamit, hát Bibókot kente meg előbb. Elannyira beleedzette ez magát a néphitbe, hogy gúnykép is jelent meg Krakkóban, mely Ljubomirsky urat mint csótáros, cifra szerszámos öszvért ábrázolja, akin Bibók lovagol. »A holdra ugató kutya«-ban is lógott egy ilyen kezdetleges torzkép; a sztarosza nagyon megharagudott, a megégetését rendelte el és ötven lengyel forint bírságra ítélte Ferencsiket. Tizenöt forint állítólag még ebből a bírságból is a Bibók zsebébe ment.

Úr volt Bibók, hatalma delelőjén. A sztarosztával sétálgatott egy szép tavaszi napon - midőn egy öreg asszony megszólította a piacon, hogy üzenetet hozott számára Lőcséről.

- Kitől, anyácska?

- Klebe úrtól.

- No, mit üzen Klebe barátom?

- Hogy a harang a városház tornyán meg fog szólalni e napokban.

- Egyebet nem üzen?

- Csak arra kért, hogy a nemzeti úr is üzenjen.

Bibók bosszúsan harapdálta az ajkait.

- Mondd meg neki, anyácska, hogy Lőcse messzire van, nem lehet idáig hallani a harangját. És hogy nekem most mind a két fülem gyapottal van betömve.

Zsebébe nyúlt és egy tallért adott az anyóának.

Ljubomirsky, aki ma rossz hangulatban volt, epésen jegyezte meg:

- Bibók, Bibók, te valami rosszban sántikálsz.

- Én? Ugyan miből gondolod?

- Nem lehet az egyenes ember, aki ilyen görbeségekbe takarva kapja és adja az üzeneteket.

- Nem értelek, nagyságos uram.

- Még te nem értesz. Ez nem rossz. De én megértsem, ugye, hogy miféle gyapottal van betömve a füled, mikor a legnyitottabb nyúlfül Európában.

- Hisz ezek floskulusok. A klasszikus nevelés folyamányai, amelyben mi magyarok részesülünk. Egy magyarnak a nyelve és egy méhnek a csápja váltig virágokban hempereg.

A sztarosza mégis dohogott, mert nagyon rossz kedvében volt. Előtte való este jött Krakkóból s panaszkodott hogy pénzt vesztett kártyán. Ilyenkor mindig mogorva volt. Bibók nem vette szívére és vigasztalta:

- Majd szerzünk itthon. Nem halt még ki a pénzek anyja.

Később azonban egyre élénkebb hírek kezdtek szivárogni a közönségben. Kereskedők és krakkói utasok állították, hogy oly mesés összeget vesztett a sztarosza, amire alig van példa Krakkóban. Bibókot még ez se nyugtalanította, mert tudott annyit, hogy csak »hozza«,

becsületszóra hozza a pénzt. Efféle hozatal alatt pedig, akármilyen nagy is az összeg, nem törik el az ember dereka. Nem is lett volna baj, mindössze némi kellemetlenséget jelentett, hogy a királynak is tudomására jutott a nagy veszteség, s minthogy szerette, ha ügyes királynak tartják (mi mindenféle apró hiúságaik vannak ezeknek is), egy főhivatalnokot küldött Bélára, aki, mint a héja, legott lecsapjon a pénztárt megvizsgálni. Ez se lett volna baj, mert a kiküldött főhivatalnok, gróf Stramonsky is szenvedélyes játékos; Bélára érkezve, leültek ketten a sztarosztával és egy egész éjjel játszottak, amikor is Ljubomirsky becsületesen megkefélt a grófot. S ezt már azért se lehet tőle rossz néven venni, mert ha őt keféli meg a gróf, hát nem tudta volna megfizetni. A gróf meg is neheztelt ezért, amit viszont a gróftól nem lehet venni rossz néven, mert a gróf hozzá volt szokva az ilyen pénztárvizsgálatoknál föltétlenül nyerni. Ami egyszer nemzeti szokás, az szokás, ki kell mellette tartani. Ilyen ártatlan semmiségből eredt az egész baj. A főhivatalnok gróf ezúttal nem a pénztárt vizsgálta meg, ahol rendszerint sohase talált sokkal többet, mint amennyit mint nyereséget készpénzben másnap elvitt, hanem a könyveket turkálta fel, ahol megtalálta, hogy a sztarosztá már tizenöt éve csalja az államot és a királyt.

Erre aztán nagy lármát csapott gróf Stramonsky, a sztarosztát felfüggesztette állásától, iratait, holmiját lepecsételte, hozzátartozóit elcsapta, köztük Bibókot is, kinek rögtön ki kellett hurcolkodnia, mint a Ljubomirsky rossz szellemének, a kormányzósági épületből, a sztarosztá helyére ideiglenes főnököt állított s magát a sztarosztát mintegy fogságban Krakkóba vitte, hol a királytól kezdve mindenkit meglepett nem a bűnös kezelés, de az, hogy kisült.

Ezentúl rosszra fordult Bibók sorsa. Egy darabig még ott éldegélt »A holdra ugató kutya«-nál, de megfosztva pártfogójától s jövedelmeitől, lassan vedlett; azelőtt a kezei voltak hosszúak a hatalom révén, most az ujjai hosszabbodtak rendre, szabadulván az értékes gyűrűitől.

Ljubomirsky, amint tudjuk, visszakerült vagy félév múlva, teljes tisztaságában, mint egy lilium, hivatala élére (mondják, hogy az egész egy kicsinált komédia volt közte és Stramonsky gróf közt, mert nem bírt volna másképp megszabadulni Bibóktól). Igaz, vagy nem igaz, egyre megy, a tény az, hogy Bibók nem bírta már bevárni a gazdáját, egy ideig még hitelben élt Ferencsiknél - míg minden gyűrű, minden hitel oda lett, a legvégén pedig elfogyott az a vatta is a füléből, amely miatt nem lehet hallani a lőcsei harang kongását.

Bibók azonban nem az az ember volt, aki könnyen megadja magát a sorsának.

Elhatározta, hogy pénzt szerez s aztán a saját szakállára kezd valamit. Olyasvalami derengett a fejében, hogy fölkeresi öccseit, ibi ubi, s aztán egy kis külön csapatot szervez, azzal fog portyázgatni, mégpedig a saját szakállára. Mert végre is, miért ne legyen az ember önálló? Ehhez az utolsó pondrónak is joga van. S ilyenkor teremnek a vagyonok, a kalandok, vezérségek.

Hanem hát ehhez mindenekelőtt Klebe apót kell fölkeresni s elsütni az elfogatási parancsot, mert ez most már készpénz - a Klebe üzenete óta. (De bolond volt akkor, hogy elutasítólag felelt.)

Mindent előre kitervezett, helyes építő talentuma volt. A kormányzósági lepecsételések alkalmával a ruhái közt megmentett egy félig kopott egyenruhát, aminőt az apró lengyel hivatalnokok viseltek, ez most igen hasznos semleges ruha volt, melyben bátran útra kelhetett a Szepességen. Ismerték és sehol se bántották. Szegény pária, mondogatták és még enni-inni is adtak neki. A lengyel hivatalnokokról mindenki tudta, hogy csak annyija van, amennyit lop - de hogy lophasson szegény útközben?

Bibóknak Lőcsére kellett jutnia. De hát Lőcsére nem tanácsos bemenni; szűk neki Macedónia. Mert Lőcsén most a kuruc az úr, ki tudja, hol bukkanhat ki egy veszedelmes ismerős, aki

menten ráborítja a vizes lepedőt. Azonfelül ott kényelmetlen is lenne alkudni az okmányra, ha nem adja szépszerivel, elvehetik tőle erőszakkal, nem sokat adhatnak ott most az illedelmi formákra.

Lőcsére hát nem megy be, vagyis a kaput át nem lépi. Úgy, de akkor hova megy? Mert a kapun innen meg Görgey Pálé a hatalom, tehát ez is veszedelmes terület - de legalább tágasabb.

A városi kert korcsmájára gondolt. A Klebe elbeszéléseiből tudta, hogy valami Kárász Péter kassai volt hentes bérli az idén, aki tavaly Görgön a Quendel-féle vendéglőt bírta, de akit most kimart onnan egy többet ígérő tót traktéros. Hát ehhez a Kárászhoz kívánczozott Bibók. Ott majd meghúzza magát, míg az üzlet lebonyolódik. A korcsmárosnak egy-két szobája is van az emeleten, ismeretséget köt vele, s elbeszélgetnek a görgőiekről. Régen nem hallott már semmit, sem az apja, sem a felesége felől.

Mindezt ilyen szépen előre kiszínezte, s majdnem így is történt.

Egy kora hajnalban beállított Kárász uramhoz és szobát kért.

A korcsmáros pörge bajuszú, gömbölyű magyar ember, éppen a felkelő napot nézte a folyosón és nagyot ásított, mintha el akarta volna nyelni.

- Adjon az isten jó reggelt.

- Adjon bizony! - motyogta Kárász úr gépiesen. - Mi tetszik?

- Egy szobát kérek.

- Szobát? - csodálkozott a vendéglős. - Mire való lenne az?

- Nagyon el vagyok fáradva.

Kárász uram nem is felelt, csak a vastag szemöldjei rándításával mutatott a kerti padokra.

- Úgy ám, de én aludni szeretnék.

Kárász uram most már csak a hosszú pipaszárával bökött a tölgyek alatti szép smaragdzöld pázsit felé, ahol friss szénapetrencze terjesztette balzsamos illatát, a király is elalhatna ott.

- De én ágyban szeretnék aludni.

- Hm - mordult fel Kárász uram -, talán cukorból van?

- Egész éjjel jöttem.

Kárász uram most már végignézte az utast, s az akkori nehézményes idők szerint, bizonyos kérdések alá vetette.

- Miféle az úr?

- Lengyel.

- Csak?

- Ez idő szerint semmi egyéb.

- Hát miért nem megy a városba?

- Azért, mert nem akarok.

- És miért nem akar?

- Ahhoz magának semmi köze.

- No, ebben igaza van - jegyzé meg Kárász és most először kezdett nehéz természete némiképp fölengedni. - És meddig kellene a szoba?

- Két vagy három napig.

- Csak nem akar annyi ideig itt lenni?

- De.

- Talán valami dolga van itt?

- Az.

- Itt nálam?

- Itt.

- Mit akar itt csinálni?

- A szerencsét próbálom megnyergelni.

- Nekem is szóljon kend, ha majd a kantárját fogja. Gyalog jött?

- Gyalog.

- No, hát nincs szoba, édes lelkem, igen sajnálom, hanem ha egy kis fölöstökömet meg nem vet, tartson velem kegyelmed. Hé, Éva, galambom, főzz egy kis demikátot! - kiáltott be aztán a pitvar felé fordulva.

Bibók kedvetlenül vakarta a fejét, de már mit tegyen, a reggelit mégiscsak elfogadja. Fáradtságát csak az éhsége múlta fölül; szinte nyertett az ételre.

Kárász uram szavára mindjárt némi mozgás támadt a ház belső részében, később maga a korcsmáros is bement és egy kisfiút hozott ki a karján.

- Alszik a szakácsném, meg az egész személyzet - mondá. - Sokáig fenn voltunk az este, kuruc tisztek mulattak itt, ünnep volt, Péter-Pál napja. Most már, míg az asszony a demikátot főzi, magam vagyok a pesztonka.

- Ez a legkisebbik? - kérdé Bibók.

- Ez egyetlen. Se égen, se padláson több.

- No, az isten éltesse. Hanem egy kicsit pápistaszínben van.

- Hiszen ez az én szívfájdalmam, a gyermek egy idő óta szemlátomást senyved, napról napra véznább és örökösen szomorú. Valami gonosz ember szeme verte meg.

- És nem tesznek ellene semmit?

- Dehogynem. Füstöljük, ráolvasunk, két lovam egyebet se csinál, csak a javasasszonyokat szállítja ide, meg innen haza a Szepesség minden részébe.

- Adja csak ide azt a gyereket, gazduram -, Bibók átvette a fiút, meghallgatta a mellét, megnézte a nyelvét, megtapogatta az üterét.

- Nincs ennek annyi baja se, mint a rozmaringlevélnék - jegyzé meg.

- Bárcsak a mennyei orakulum beszélne kegyelmedből. Valami hibának azonban mégis kell lenni...

- Éppen azon töröm a fejemet. Valami hiba iszen lehet, de az nem a gyerektől való.

- Hogy érti azt?

- Mondjuk például, hogy a rozmaringlevélnek poloskaszaga van, hát akkor ennek nem a rozmaringlevél az oka, hanem a poloska, amelyik rajta mászkált.

- Ebben van valami - hagyta rá Kárász uram, s minthogy ilyen okos emberrel van dolga, bizony nem átalotta leballagni a pincébe egy kis óbort hozni fel a vendégnek. Míg a borért odajárt, Bibók cserebogármalmot csinált a kisgyerekeknek, szórakoztatta, szétbeszélte, úgy, hogy mire Kárász uram visszajött, már nevetett a gyerek, sőt az orcácskáján egy kis piros szín virágzott. (Nem kell azt az apának tudni, hogy a bácsi megcsipkedte a képét.)

- No, nézze ezt a gyereket, mihelyt az én kezembe jutott.

Hát ez igazán csoda volt. A penészvirág tapsolt a malmocskának és nevetett.

- Add ide! - kiáltá idétlen hangján, apró, fonnyadt kezecskéivel utána kapkodva.

Eközben elkészült a »demikát«, a szepesi juhászok híres reggeli leveese, melybe keserű brinzát főztek be. Egy sovány asszonyka tálalta fel, sárga, aszott orcájú, beesett mellű teremtés. Mikor a párolgó demikát után a hideg pecsenyét is feladta és eltávozott, mindjárt az első koccintás után barátságosan kérdezte Bibók:

- A gyerek édesanyja?

Kárász a szemeivel intett igent.

- A gyerek vele hálál?

- Úgy van, vele hálál.

- Hát itt a baj. Mindjárt gondoltam. Az asszonyka nem egészséges testű. A gyereknek külön kellene hálálni, vagy pedig valami tenyeres-talpas, egészséges szolgálóval. A kis test a nagy testtől kölcsönzi az erőket és a színeket. A nyúl olyan színű lesz, mint a rög, amelyen alszik, a levelibéka olyan, mint a levél, amelyen él. Nézze meg ked például a nemes mészáros vagy hentes céhet, majd mindenik mészáros vagy hentes meghízik, erős és életpiros lesz, amelyekben babrál, az egészséges állati testeknek kipárolgásától.

Ez az utolsó argumentum megfogta Kárászt.

- No, hát ez igaz. (S kezét nyújtotta Bibóknak.) Mondhatom, világot gyújtott a fejemben. Persze, az asszony odavan, pedig takaros leány volt. (Csettentett a szájával, holmi visszaemlékezésekbe merülve.) Aztán köhög is. Hát megpróbáljuk. Van itt egy kövér leány Késmárkról, csak úgy reng rajta a hús, a képe meg süt a meleg vértől, mint a tüzes vasaló. Azzal hálatom a gyereket. Van aztán egy másik konyhaleány is, finom, karcsú, mint a szarvas... Hadd háljon felváltva a lányokkal, akár egy török királyfi. (Jóízűen nevetett.) Csak egy kicsit korán kezdi a lurkó, mi? Majd megmutatom a két nőszemélyt, mert már mindjárt felkelnek, állapítsa meg, melyik lesz jobb. De mit is akartam még kérdezni, izé... hogy is hívják csak?

- Tropszky Antal.

- Kárász Péter - nevezte meg magát a korcsmáros, mire újból kezét fogtak. - Aha, tudom már. Azt akarom kérdezni, de lélekre, szokott-e hortyogni?

- Nem.

- Köhögni se?

- Nem.

- Becsületére mondja?

- Mondom.

- No, hát akkor felvezetem a szobájába.

- Nem is gondoltam, hogy olyan tréfás ember Kárász úr - nevetett jókedvűen Bibók. - Azt hittem, csakugyan nincs szoba.

- Nincs is voltaképpen. Vagy legalább nem kellene átadnom, de lássa, olyan jót tett velem, egy kis reménységet öntött a szívembe, hogy mikor megláttam mosolyogni azt a gyereket, akár az ingemet is elkérhette volna. Azért hát foglalja el a szobát és aludja ki magát, Tropszky úr.

A vendéglő közepére egy »felső rend« volt építve, amint akkor nevezték az emeletet, mindössze két szobából állt, melyekbe hátulról vezetett fel garádics. A két szobát rendszerint a vendéglős használta, ha nagyobb családja volt, de a Polizei fekete könyveiben is megtalálni nyomukat. Legalább a hír szörnyülködve suttogja, hogy igen sokszor használtattak találkozási célokra az egymáshoz szító kétnembeli polgárság közt. Nem egy szerelmi történet szálai haladnak egész ideig. A városi tanács le is akarta már őket rombolni és nem is állna most már ott a két szoba, ha akkor az öreg Mostel egy bölcs szavával meg nem menti, mondván: »Ennélfogva égessetek el minden ágyat és párnát, mert a legtöbb erkölcstelenség ezekben történik«. Így aztán elégnék látni a szenátus beletenni a szerződésekbe az illető nyári vendég-lösökkel, hogy a felsőrendi szobák istentelen célokra nem használhatók.

Hogy igaza volt-e Mostelnek vagy sem, csak az isten a megmondhatója. Mert bizonyos, hogy a szerelem útjai nem lesznek járhatlanok, akármilyen kátyúkat vágna is rajtok a hipokrizis. Ámott nem lehet kilakósítani azzal, hogy a házeit lerombolják. Viszont meg kell adni, hogy a kerti vendéglő két szobája azokkal a pikáns krónikákkal, melyek hozzá tapadtak, nem volt épületes látvány a fiatal lányoknak, kik délutánonként kijártak ide sétálni. Ezek a fruskák mindent meghallanak otthon. És milyen éles eszük van. Már maga az, hogy a feljárat e szobákhoz a kert hátulsó gondozatlan részéből történik, mely be van növe bokrokkal, iszalagokkal, mint egy őserdő, bizonyos titokzatosságot kölcsönöz nekik: »pszt, csendesen, lábujjhegyen«, látszanak suttozni az egymásba fonódott lombok. A befüggönyözött ablakok, melyek a kert előrésszére néznek, valami sunyi szemérmertlenséget fejeznek ki, és a kék akácvirágnak, mely a falakat befutva, fölfelé kapaszkodik az ablakokig, valami sajátságos, buja, izgató illata van - vagy csak bolondos képzelődés az egész.

Annyi bizonyos, hogy Bibók uram egy jó verset aludt az egyik szobában, csizmástól, mindenestől belevetve magát az ágyba. Már délre járt az idő, mikor felkelt, a kert még most is néptelen volt (csak uzsonna táján kezdődik itt az élet), mindenekelőtt egy nagy sétát tett és hosszú fontolgtatás után, hogy miképpen és kitől üzenjen Klebe úrnak, ő is arra szánta magát, hogy a mezőket ellepő mindenféle munkások közül egy öregasszonyt keres, hiszen az ördög maga is öregasszonyt küld olyan helyre, ahova ő maga fél elmenni.

Talált is még idejében egy ilyen öregasszonyt (azt mindig talál az ember), aki mindenféle gyógy- és kuruzslófüveket szedett a földeken, néhány ezüstpénzért ajánlkozott, hogy felkeresi Klebe urat, kit személyesen ismer s átadja neki azt az üzenetet, hogy estére jöjjön el a városi kertbe, ahol a bélai barátja várja, aki csak azért jött, hogy a lőcsei harangot hallja.

- Szép is annak a szava, meg kell adni - mondá az öregasszony, nem minden tisztelet nélkül tekintve fel arra a férfúra, aki ilyen messzire elzarándokolt ilyen épületes szándékkal.

Szemmel láthatólag meghatotta, és bizonyos volt, hogy minden szembejövőnek elújságolja útközben, milyen derék emberre bukkant... hogy vannak még jámbor emberek a világon. Mindjárt megijedt ettől Bibók és visszakapált, hogy ő harangöntő mester Bélán és olyan harangot rendeltek meg nála Bécsbe a Szent István tornyába, amelyiknek a hangja szakasztott a lőcseié legyen, azért akarja hallani. Hanem most meg már attól ijedt meg, hogy megkonfundálja az asszonyt a sok mindenfélével, és nem bírja tisztán átadni az üzenetet, hát

abban állapotokba jutott, hogy miután Klebével beszélt, még egyszer jöjjön vissza jelenteni és akkor kapja meg a kialkudott pénz másik felét.

Ami bölcs megállapodásnak mondható azért is, mert a kialkudott összegnek ez a másik fele már nem volt meg, úgy, hogy Bibókot hovatovább az a gondolat kezdte foglalkoztatni, hol és min ebédel meg. A kertvendéglőben nem szabad a pénztelenségének kiszűlnie, a városon kívül voltak ugyan elszórva házikók, füstölő fedelekkal (kürtők még ritkák abban az időben), de ezek többnyire majorosok, gazdag polgárok cselédjei, pénz nélkül semmire se megy velük az ember. Mindennek dacára nem nagyon bántotta a helyzet. Hozzá volt szokva az effélékhez, mint az erdei vad. A tigris, a szarvas, a farkas nem tart szakácsot. Az esik neki jól, ami véletlenül jön. Nem tudják a háziállatok, akiknek rendes jászoluk van, mi az édes...

Mégis a kerti korcsma felé bandukolt s egy kis sündisznót talált útközben. Hopp, ez az. Megvan az ebéd. Jó lesz a kis vézna gyereknek ajándékba. Megint nevetni fog. S a mosolygására minden tepsi és lábas elkezd sisteregni.

Mosolyogva hajolt le érte: »gyere, kis piszkos«, s bedugta a zsebébe a sünt.

Az emberismeret csodaszerével bekenve, csakugyan jól számított, a kis piszkos pompás ebédhez juttatta, mert a penészvirág kegyesen fogadta a különös állatot, s mikor Bibók kérdést intézett, hogy kaphatna-e ebédet, Kárász uram kijelentette, hogy ebédet ugyan nem szoktak készíteni, mert csak délutáni és esti vendégek vannak, de amit maguknak főztek, szívesen szolgálnak belőle, sőt a fürge, sovány asszony még meg is szaporította hirtelenesen egy kis vesevelővel a fogásokat.

Ebéd alatt aztán megindult a bizalmas beszélgetés: Mi újság a városban? Mért járnak itt az emberek feketében? Hogy viselik magukat a kuruc tisztok? Jól megy-e az üzlet idekűnn? Azelőtt ugye Görgön volt Kárász uram?

Kárász aszerint felelt, hol kurtán, hol hosszabban, amint szívesen vagy nem szívesen érintette a tárgy, óvatos, általánosságba mozgó kifejezéseket használt, mint egy püspök, Görgőnél pedig végképpen megfogott a szava.

- A Quendel vendéglőjét bérelte?

- Ühüm.

- Hallom, fényesen ment.

- No, no.

- Milyen ember a Görgey?

Kárász nyugtalanul mozdult meg.

- Talán ismerős Görgön? - kérdé.

- Nem. Sohasem voltam ott, hanem volt hajdan egy bajtársam, aki onnan való, az sokat beszélt nekem Görgő felől.

- Úgy?

- Egy Bibók Zsiga nevű - folytató a vendég. - Nem lakik most ott?

- Nem, de hallottam felőle, infámis gazember, ha ugyan egyet gondolunk a személyben.

- Csodálom - szólt a vendég elkomolyodva -, azt, akit én gondolok, általában kedves embernek tartották.

- Ez megszökött otthonról - jegyezte meg Kárász közömbösen.

- S most hazavárják - egészíté ki a mondatot az utas.

- A varjak - tette hozzá Kárász.

- Miért a varjak?

- Azoknak lesz belőle hasznuk.

- Hogyhogy?

- Úgy, hogy ha hazajön, felakasztódik.

Szemhunyorítás nélkül állta ki ezt a próféciaát, csak egy kicsit halaványabb lett.

- Főbenjáró dolgot követhetett el - jegyzé meg elcsukló hangon, mintha a torkát szorítaná egy láthatatlan kéz -, valami nagy istentelenséget.

- Ellenkezőleg, a szentségekben gyakorolta magát s nem bírt velök betelni - humorizált a korcsmáros.

- Nem értem, Kárász uram.

- Kétszer házasodott meg az imposztor, s minthogy a házasság szentség, tobzódott a szentségekben, amiben nincsen semmi kifogásolni való, a baj csak az, hogy az egyik asszony még élt, mikor a másikat elvette, és most előkerült mind a kettő.

A vendég arcán, homlokán izzadságcseppek gyöngyöztek.

- Lehetetlen - hebegte, de a Kárász ráirányuló tekintete előtt csakhamar összeszedte magát. - Ki gondolta volna arról az asszonyról... illetve Zsiga barátomról? Ejnye, ejnye!

- Hát biz annak »nyek« (Kárász uram jelképileg a nyakán mutatta a folyamatba veendő műveletet). Alispán uram aperte kimondta, hogy az első fára akasztatja fel ezt a Bibókot.

- Bolondság, bolondság - dünnyögte Bibók maga elé. Majd nagyot húzott az előtte álló zöld kancsóból, de nem ízlett neki a bor. Hideg borzongás futott végig a hátán.

- Igaz, ami igaz - hagyta rá Kárász. - Mert mi a voltaképpeni eredmény? Ahelyett, hogy segítene a szerencsétlen asszonyokon a törvény, csak a bajt szaporítja. Két asszonyra esik egy férj most, az egyiknek tehát nincs férje, amit akként reparál a törvény, hogy a másikat is elveszejtí, lesz summa summárum két férjetlen asszony.

Eközben észrevette, hogy a vendég túlságosan elszontyolodott, sietve fordította másra a beszédet, őt kímélve, de a Bibók jókedve már nem jött meg, fejfájásról panaszkodott és fölment a szobájába. Kárász pedig nem győzte dicsérni a felesége előtt: »Csupa merő szív ez a Tropszky, úgy restellem, egészen elszomorítottam a Bibók Zsigánék esetével, mert fiatalkori pajtása Bibóknak«.

Estig fent maradt a szobában, s nem az az ember volt, aki addig helyre ne jött volna a lelkiállapotára nézve. Ej, mitől féljen? Hiszen itt nem kerülhet a Görgey kezébe. Messzebb van ő itt Görgeytől, mintha tengerek választanak el. Azonban egy kissé több óvatosság nem árt meg. Nem jó volna, ha felismernék. Például itt Kárásznál is mindjárt tarthatatlanná válnék a helyzet.

Fülledt levegő volt odabent, a leeresztett zsaluk bordázatán át is erősen besütött a hév nyári nap, úgy, hogy a meleg miatt nem bírt elszundikálni, estefelé pedig az alul növekvő láрма, zaj, tányércsörömpölés, duhaj énekszó riasztotta fel terveinek szövögetéséből. A korcsma elé folyton hordani kellett az asztalokat és székeket a kocsiszínből. Mind-mind nagyobb félkarika képződött vendégekből. Kárász uram, meg a csaposlegények egy ingre vetkőzve, s az is

csurom víz, száguldoztak az asztalok közt, sörös- és borosedényekkel. A két szolgálóleány a rostélyosokat szolgálta fel, melyeknek a finom fokhagymaillata felhatolt Bibókhoz. Bibók lepillantott a zsalu nyílásain a tarkabarka közönségre. Jól táplált szász polgárok a kuglizó tájékát lepték el s nagy hurrákkal ütögették le a bábukat. Valaki kilencet kaszabolt le s egy hordó sört hozatott. Éppen most ütötték csapra éktelen ujjongások közt. Nyalka kuruc-huszárok óriás edényekből nyakalták a különböző borokat. Maga Andrássy generális is jelen volt (Bibók felismerte) egy csomó főtiszttel, s ugyancsak vörös volt már a sok italtól, mint egy skarlát posztó. Élénk, vidám képet nyújtott a korcsma és környéke. Egy-egy hosszú asztalnál, ahol többen verődtek össze, felköszöntők folytak szakadatlan sorban következő szónokokkal. Erről lehetett megismerni, hogy ezek a szónokló katonák valójában csak táblabírák, akik katonáknak vannak öltözve. Távolabb már a virággruppok tájékán valóságos gyűrű alakult bámész, kandi sétálóközönségből, mely gyönyörködve nézte a mulatozó daliákat. Gyászruhákba öltözött úriasszonyok, kisasszonyok a nevelőnőikkel, kófic inasok, mesterlegények, fősvény patríciusok, akik fogukhoz verik a garast s a viláért se fogyasztanak valamit a korcsmában, mikor házhoz hozatva olcsóbb, és csak levegőt szívni jönnek a »zöld«-be, amint a város kertjét nevezik.

Kárász uram kincsesbányához jutott. A város kertje elérte aranykorát. Estefelé itt volt ügyszólván az egész város. Valóságos lázas divat lett itt tölteni az estét, aminthogy megjövendölte azt Mulzinger Tamás, a város előbbeni kertésze, akinek szemrehányást tett a tanács, hogy csupa mentát, rozmaringot és mályvát termeszt, csupa közönséges virágfajokat, nemhogy új virágok meghonosításával emelné a kert látogatottságát, amire meg is szavazott a város negyven forintot, hogy hozasson virághagymákat Homonnáról, Terebesről, vagy akár a hollandusok országából, ha futja, de Mulzinger Tamás csak a fejét rázta és jóslatszerűen mondá a halálos ágyán delíriumban: »Mind nem ér semmit. Magától jön meg az ilyesmi. Meg kell várni az időt, mikor majd magyar huszárok nyílnak ezen a helyen.«

No, hát ez akkor hagymázos érthetlenségnek látszott, s íme, most meg van magyarázva. De iszen értelmes ember volt ez a Mulzinger Tamás!

Lőcse különösen lelkesedett a kuruc tisztekért, mert a szabadságért verekedtek, s ebben a vallásszabadság is benne volt, amiért éltek-haltak a lőcsei szászok, az asszonyok pedig azért lelkesedtek értük, mert a tisztek szépek voltak - és az asszonyok nagyon ki voltak éheztetve a Kramler-Görgey-esetből kifolyólag. Megunták már nagyon a gyászruhát, csömör fogta el őket a fekete színtől és nem csoda, mikor a piros nadrágokat és a sárga csizmákat meglátták, ha valami különös nyilallást éreztek.

Az, hogy ezek a katonák iszákosak voltak, mint általában akkor az emberek, nem von le semmit. Az akkori folytonos hadakozásokban, a tábori életben, amikor az embereknek nincs rendes szakácsnéjük, a szesz tartja bennük a lelket. Általában az egész magyar élet ebben a jegyben folyik le. A hegyek adják a vasat és a bort. Vassal és borral dolgozik az ember. A völgyek és a rétek az állatoké. A korszak összes szereplői nagyitalúak. Thököly Imréről meg van írva, hogy egy gönci hordó bort ivott meg egy-egy ünnepi alkalommal. Apafi Mihály uram nevezetes lett arról, hogy a délutáni intézkedései nemtörténekteknek tekintendők. Esterházy nádorispánnak az ágya mellett éjszakára is be volt készítve egy kupa bor. Andrássy generális a nagyhírben álló ivókat gyakran összehívta magához és az asztal alá itta valamennyit. Ez volt a *szomjúság kora*, a leghosszabb kor, mert egypár száz évig tartott. Minden szalmaláng volt, csak a bor iránti szeretet mutatott csodálatos stabilitást. A poéták, lantosok a bort dicsőítik. A betegek mindenféle nyavalya ellen borral gyógyítkoznak. Nagy nyavalyák ellen nagy borral, tokaji aszúval, kis nyavalya ellen a kisebbbrangú hegyek nedvével. Minek a verébre ágyúval löni? A hősök becsípnek a csata előtt és isznak a csata után. (Akinek kulacsa van, iszik csata

közben is.) Egyébiránt a borok családfája is erősen fejlődött és virágzott. Nemcsak a hegyvidékek szerint volt sokféle bor, mint most, hanem mindenféle árnyalatokat honorált a finoman megkülönböztető nemzeti kóstolgatás; volt kastélysínű bor (siller), abrakosbor, hegyvámbor, papbor, németbor (savanyú), misebor (finom), pennabor, bodzásbor, nyárlottbor, csigér, törökbor, nyúlósbor, aszú, zsálás, kalantyúsbort. Persze, hogy aztán az ilyen elterjedt borfamáliához megfelelő alkalmak is kellettek (hosszú éjszakák s névnapok, közbe egy kis parázs verekedés). Hasonlóképpen megszorodának az ivási lankadtságot ellensúlyozó felköszöntések és szertartások: az egyszerű köszönő pohár (a »szállók az úrnak«), a látópohár (kóstoló), a társ pohár, a fráter pohár, selyepohár, az indulópohár (most szentjános áldása), az unszoló pohár, az ukkopohár stb.¹⁹ Nagyszerűen volt ez kigondolva, hogy az ember soha abba ne hagyhassa és mégse unhasson rá.

Bibók maga is korhely lévén, nem csekély irigységgel pillantott végig a mulató daliákon, kik kisebbedő szemekkel, de nagyobbodó ábrándokkal, az úgynevezett amabilis konfúzió stádiumában zsibongtak, ágáltak, csuklottak, hadonásztak és tántorogtak odalent. Hej, ha ő is köztük lehetne! Mert hiába, csak az a gyöngyélet.

Bár Klebét még nem remélte lent találni, mégis elhatározta, hogy lemegy s eleibe kerül a város felé vezető úton, vagy a közkert valamelyik félreeső helyén várja be. Csalmáját mélyen a szemére húzva lépegetett le a garádicsokon, melyeknek alján egy kis pesztonka ült a penészfűszárral és verses mesécskét mondott neki. Velük volt a sündisznó is, melyet a fiúcska egy fűzfavesszővel szurkált, miközben a mesét is hallgatta.

*Es war einmal eine Henne und ein Hahn
Fängt mein Märchen an;
Dann war eine Kuh und ein Kalb,
Ist mein Märchen halb;
Es war einmal eine Katz' und eine Maus,
Ist mein Märchen aus.*

(Volt egy kakas s annak egy tyúkjá
Ezzel kezdődik mesécském útja;
Majd volt egy borjú és egy tehén,
Tartok már mesém közepén;
Volt egy macska és egy egér,
Mesécském ezzel véget ér.)

Formás, rokonszenves gyermekleány volt a pesztonka, nem szabályos arc, ellenkezőleg, csupa formátlanság, de kellemes a szemnek, fitos orr, összenőtt szemöldök az őzikeszemek fölött, magas homlok, mindenféle hepehupákkal és olyan haj, mint a len.

Bibók igen kedvesnek találta, de különösen a lágy, lengyeles dialektusa tűnt fel. Lengyelül szólította hát meg:

- Miért nem mesélsz inkább magyarul a kis Kárásznak?
- Mert nem tudok magyarul - felelte a kis pesztonka, jámboran fölpillantva a lejövő drabális emberre, akit délben a gazdájával látott ebédelni.
- Honnan való vagy *sipsirica*? (A *sipsirica* bakfist jelent lengyelül.)
- Görögül - felelte, elmosolyodva a *sipsirica* szón.

¹⁹ Takáts Sándor cikke. 1905. »B. H.« július 13.

- Görgörül? - szólt Bibók egy önkénytelen csodálkozó mozdulattal. - Hogy hívják az apádat?

- Bibók Zsigmondnak - mondá a pesztonka szomorúan.

Mintha egy hatalmas ököl szíven ütötte volna, Bibók tántorogni kezdett s azt se tudta, hogyan jutott le a meredek lépcsőn. El, el innen, mert mindjárt ellágyul, ha még egy pillantást vet rá a gyermek és ő a gyermekre, s akkor isten tudja, mi történik. Lélegzete elfűlt. A vér gyorsan száguldott ereiben s keresztcsontjában éles fájdalmat érzett. Hiszen könnyű volt mindent kitalálni. Ezt a lánykát a krakkói asszony hozta magával, és az ő gyermeke. Hallotta kevéssel azután, ahogy az asszonyt elhagyta, hogy ikrek születtek, két leány, de sohase látta őket és nem hallott felőlük. Azután még többet is kitalálhatott. Az, hogy cselédnek adta a leányt az asszony, mutatja, milyen nyomorban lehet. Még Bibók se volt olyan vadállat, hogy ez le ne verje. Búsan, lehajtott fejjel bandukolt végig a sétány elhagyatottabb helyein, ahol kevesen jártak. A napfény a sziklából is kihúzza a fűszálakat, az atyai érzés se sokkal kisebb erő; még Bibók is azt kezdte most tervezni, hogy ha sok pénzt kap az okmányért Lőcsétől, nagy részét erre a kedves gyermekre fordítja. Ezzel aztán apránként elringatta a lelkiismeretét.

A kavicsos út mentén mindenféle fapadok kínálkoztak a fáradt sétálónak, faragott kőpadok csak a nagy, árnyékos hársak, vadgesztenyék és platánok alá jutottak, különböző német feliratokkal, melyekben egy kis szellem, egy kis bölcsesség vagy ötletszíkra csillogott. E padok nem ritkán híresek voltak. Volt például diákpád a tó tájékán: »Nyisd ki könyvecskédet, Itt tanuld a leckéket«. Az *aggastyánoknak* szánt pihenőhelyen ez volt bevésve: »Ez itten a fáradt aggastyánok padja, Kinek sok pénze van, a városra hagyja«. (Ez alighanem gyöngéd célzás akart lenni.) Volt azután *szerelemesek padja* is, ezzel a lehűtő mondattal: »Az isten mindent lát, A mama mindent megtud.«

Bibók a város felőli bejáratnál ült le, egy magányos helyen, hol szinte a földig lehajló öreg hárs lombozata eltakarta, de ő szemügyre vehette egy nyíláson a bejövőket, úgy, hogy Klebe urat mindjárt melegiben elcsípheti. Itt is kőpad állt, a *polgárok padja*: »Jobb állni, mint járni, jobb ülni, mint állni« jelmonddal, de mind e sületlenségek egy csepp se érdekelték őt; különben is ismerte fiatalkorából. Csendesen ült ott, várta míg a nap lemegy, mert addig nemigen jön Klebe, s azzal mulatta magát, hogy összeállítani próbálta képzeletében a kis pesztonka édes arcocskáját (oh, csak legalább a nevét kérdezte volna meg), de valahányszor már-már előtte állt, az utolsó vonásnál rendszeren összehuppan, mint ahogy a buborék elpattan és nincs semmi.

Nem sokáig üldögélhetett egyedül, mert egy fecsegő öregúr telepedett mellé, aki minduntalan beszélgetést próbált kezdeni. Nem állt meg annak a szája sohasem, összehordott hetet-havat s nem igen volt sok értéke, amit mondott, mert legott megcsúfolta a következő állításával.

- Gyönyörű nyarunk van, uram, ámbátor lehetne szebb is, mert ez a sok eső nem tetszik nekem. Örökké csak ázni. Azok a szegény katonák ott a táborokban. Hja, hja. Végre is nem ürge az ember. Hát nem igaz? De ami azt illeti, a föld még most sincs megázva. Tegnap egy karót próbáltam leverni otthon az udvaromban... csinos házam van a Cserepes utcában, hát képzelje kérem, alig egy arasnyin túl olyan a föld, mint a kovácsolt vas. Tulajdonképpen szárazság van.

E pillanatban nagy nyüzsgés támadt. A kacskaringósan kígyózó utakról sietve tódultak a járkálók arra a pontra, ahol Bibók ült. Kisvártatva kisült az oka. Klöster Matild jött a kisasszonyaival, ami mindég szenzációszámba ment. A gyönyörű úri hajadonok, az ördög kertjének bűbajos virágai szemkápráztató látványt nyújtottak. Még az öreg szívek is megdobogtak ilyenkor.

- Az úr, ugye, nem idevaló?

- Nem.

- Látom, mert nincs fekete ruhában. No, meg vagyunk mi azzal verve. Ilyen mumaj magisztrátus alatt. Hanem most olyat fog látni az úr, hogy a mennyországban képzelet magát.

Szoknyasuhogás támadt, madárcsapat rebbenéséhez hasonlatos. Csiklandozó muskátli-illat áradt szét, s üde szellő látszott meglengetni a száldokfa (hárs) lombjait, s mégis valami különös ünnepies csend állott be a természetben, úgy, hogy semmi egyéb nem hallatszott a mindenségben, csak vagy tizenöt pár topán ropogása a kavicsokon, de az a ropogás is muzsika volt.

Pedig dehogy volt csend, dehogy, a korcsma előtti elevenség kaotikus, bántó zsvajjá dagadt, muskátli-illat se volt, ellenkezőleg, a közeli kőrisfa aranyzöld páncélú hosszúkás bogarai, melyek ellepték, utálatos szagot terjesztettek. Minden csak úgy volt, mint azelőtt, kivéven, hogy Klöster Matild jött arra a leányokkal és hirtelen megtörtént a szemek teljes meg-részegedése. A részeg szemek aztán egy kicsit bolonddá tették a többi érzékeket.

Az öregúr pajkosan hunyorított Bibókra. A helyi (vicinális) kevélység minden kevélységek közt a legerősebb.

- No, mit szól ehhez? He? A kirakat, he. Ilyen is csak Lőcsén van, mi? Hja, hja. Nem nekünk való. Tempi passati. Mi?

Az átvonuló fiatal hölgyek a nagy látványosságok varázslatos erejével hatottak. Egy sereg tündér. Az ördögbe is, nem tréfa dolog. Szép leány iszen nem ritkaság, minden bokorban akad Magyarországon. Egyenként semmi az ilyesmi. Ki bámulna meg például egy szép paripát? De ki ne bámulna meg szép egyforma négy lovat, amint parádésan megy? Hát még egy egész ménest! Vidám és csillogó is lett volna az összkép, ha nincsenek talpig gyászban, de így egy temetés részletét vélte az ember látni, s ez a melankolikus hangulat ránehezedett, és sokat felszítt a többi érzékek járulékából. Így csalják egymást az érzékek is az osztozkodásoknál...

- Szépek - dűnnyögte Bibók úr gépiesen, mint olyan ember, aki nagyon el van merülve szorgos munkába.

Aminthogy tényleg lázasan gyors munkát volt kénytelen végezni. A kis pesztonkát villámhirtelen felöltöztette képzeletében ugyancsak hasonló finom csipkés fekete ruhába és amint kettesével, hármásával elsétáltak mellette a kisasszonyok, mindenkire odaállította összehasonlítani, és hát csodák csodája, mindnél szebb volt a kis pesztonka. Az öreg fecsegő bácsi eközben egy kedves, filigrán alakra mutatott:

- Ez ott a dúsgazdag Blom Klára.

Bibók egy szempillantás alatt megvizsgálta. »Bomoljak meg, ha nem szebb ennél is« - gondolta magában, majd hangosan, mohón kérdezte:

- Hát a Quendel-kisasszony melyik?

- Az már férjhez ment - felelte a mindentudó lőcsei aggastyán.

Bibók szinte elszomorodott, hogy férjhez ment. Nem tört volna bele a dereka, ha bevárja, míg őt is előbb összehasonlítja Bibók a kis pesztonkával. De most egyszerre hátrahőkölt és tátva maradt a szája.

Jött a legszebb. Egy deli kuruc hadnaggyal beszélgetve jött. (Jaj neked, kis pesztonka!) Majd olyan magas volt a kisasszony, mint a tiszt, egyenes tartású, mint a szarvas, hajlékony, ringó test, mint a gyík, amelletts kecses, finom arc, üde, mint a kinyílt rózsza, a kinyílás első napján a hajnali órákban. Ez már nem is leány, ez már több, ez már tünemény.

- Tyűh! - szisszent fel Bibók. - Hajajaj! (Többet nem mondott. Ebben benne volt bámulata, elcsüggedése és hátrálása.)

- Valami Otrókócsy Rozália - magyarázta a fecsegő öregúr. - Helyes kismacska, mi?

Bibók a kísérő tisztre vetett egy pillantást. Felismerte.

- A tiszta a vőlegénye? - tudakolta az öregtől.

- Nem hiszem. Ez alkalmasint csak olyan mellékimádó, aki udvarolni tanul rajta. Ez egy Görgey-fiú. De nem azé a bizonyos Görgey, aki nekünk ezt a nagy bajt csinálta. Ennek az apja becsületes ember. A fiú se rossz. Dicsérik. És elég csinos is. Hanem azért a szép Rozáli mégse neki nyílik. A hír legalább azt veri, hogy a mi fiatal Fabriciusunk lesz a férje. Érdekes, hogy ez a Görgey vágta le egy párbajban a Fabricius fülét, s most megint egy leánynak udvarolnak.

- Hallom, szeretik ezt a Fabriciust Lőcsén.

- Szemünk fénye, uram.

- És mit várnak tőle?

- Mindent. Végtelen ügyes fiú. Megvan abban minden, ami egy derék embernek kell, nem hiányzik annak se erélye, se tudománya, semmije.

- De az egyik füle mégis hiányzik - nevetett Bibók, nem állhatva a túlságig vitt magasztalást.

- Éppen ez a hiányzó fül az ő népszerűségi tőkéje. Azért választottuk meg szenátornak, mert az ő gyűlölete Görgey ellen még ezzel a hiányzó füllel hosszabb, mint a többieké.

Bibók gúnyosan mosolygott.

- Ugyan hagyjanak fel ezzel a vitézi hadonászással, tisztelt uram. Hisz nem akarnak maguk Görgeyvel szemben semmit. Lärmáznak és nem csinálnak semmit. Nem is tudnak csinálni. Bevárják, míg meghal végelgyengülésben az emberi kor végső határán, s akkor azt fogják mondani: Erős várunk nekünk az Isten, íme, megsemmisíté ádáz ellenségünket.

Az öregúr felelni akart valamit, mikor a szemben levő forduló útnál ismét látható lett a Klöster-intézet, már megkerülte a sétánynak ezt a legtávolabbi köröndjét, mely a tavat övezte, s hol a legritkább virágok voltak elhelyezve, a teljes, vagy mint akkor nevezték, a dupla ibolyák, székfűvek és mákvirágok, kalászvirágú nárdusok, a híres obrutabokrok és a hajdan való Lippai érsek csodás kertjéből szerzet új tulipánok. Ezeknek nézésébe merülve, úgy látszik, még egyszer körülmenni, de most megszorodva, mert íme, már Fabricius is ott van az Otrókócsy-kisasszony oldalán. Az öregúr megpillantván őt, ahelyett, hogy felelne Bibóknak, beérte egy halk, jelentőségteljes figyelmeztetéssel:

- Pszt! Megjött.

Bibók szétnézett erre, és ő is megpillantá, de a másik oldalról, a szuszogva érkező Klebe urat, elrémülve szögezte tekintetét a fecsegő öregre.

- Hogy tudja? - dadogta megsemmisülten.

- Hiszen látom - szólt a mindentudó öreg.

Szerencsére csakhamar kibontakozott a hölgycsoport és Bibók úr is látta még egyszer Otrókócsy Rozáliát két tűz között, jobbról mellette Görgey Gyurit, balról pedig a szöske, nyúlánk Fabriciust, akit Béláról ismert.

Megértvén a helyzetet, megkönnyebbült lélekkel ugrott most már fel és Klebéhez sietett, örvendező gesztusokkal ölelvén át az érkezőt, kit ez láthatólag bosszantott, tekintettel tiszta fekete ruhájára, mellyel nagy ellentétben állt a Bibók piszkos, zsírpecsétetes öltönye.

- Ejnye, hát ne fojtsen meg. Huh, minden csontom ropog. Bibók úr, legyen esze! Azután be is piszkít.

- Álsruha - mentegetőzött Bibók és elbocsátotta.

- Hívott, hát jöttem.

- Nagyon örülök, de menjünk ki innen a mezőre, sok mondanivalóm van. Ott magunk leszünk és szabadon beszélhetünk.

Elhagyták a kertet és a barázdán a Flanger Jánosék borsóföldje mentén a kenderáztatók felé vették útjokat.

Klebe úr törte meg a csendet.

- Nos, rágondolta magát?

Bibók úr hallgatott egy percig, mintha nehezére esnék a vallomás, azután sóhajtott és így szólt:

- A szegénység gonosz gazdája az embernek, sok olyat parancsol, amitől a lélek elfordul. Hát én arra határoztam magamat, hogy lehámozom kegyelmetekről ezt a sok fekete ruhát... ha becsületesen megfizetik.

- Elhozta az írást?

- Itt van. (A mellére ütött.)

- Nem mutathatná meg?

- Dehogyan nem.

Kihúzott a belső zsebéből egy négyrétben összehajtogatott fekete viaszkosvásznat, abból vett ki egy megsárgult ívet. Klebe úr belepillantott s gondosan megvizsgálta a pecsétet, majd visszaadta.

- Ez rendben volna. És mit kér érte?

- Négyszáz aranyat.

- Az sok. Mit gondol...

- Egy alispán feje nem közönséges tök - jegyzé meg Bibók. - Nem adom olcsóbban. Hiszen nem ettem nadragulyát.

- Alispánfejeket mostan olcsóbban is lehet kapni - vélte Klebe úr.

- De itt nemcsak a fejről van szó, hanem Lócse város becsületéről is - vitatta Bibók.

- Igen, de négyszáz arany ma olyan pénz, hogy nem minden ládában akad.

- Mindegy, egy polturát se engedek - hánykolódott Bibók. - Nem lehet. Egy Görgeyvel szemben. En legalább nem tehetem. Nekem jó emberem volt, fölkarolt, ezredessé tett. Az ilyen embert meg kell becsülni. Nem adhatom négyszáz aranyon alul. Beláthatja kegyelmed.

Klebe úr nem látott be semmit. Méltóságteljesen vonogatta a vállát.

- Hiszen én végre se bánom. Nem az én pénzemből megy. Én csak azért faragnék le az összegből, hogy foganatja legyen a működésemmek. Mert ha már a történelemre dolgozom, nem szeretném, hogy szétmenjen az alku egypár ostoba arany miatt. Hiszen nekem semmi

hasznom belőle. Nekem csak az öntudat kell, hogy ha egyszer az öreg Klebe behunyja a szemét, azt mondják az emberek a temetésén: »Derék fickó volt, ő húzta ki Lőcse városát a kátyúból, hanem azt nem mindenki tudja.« Talán a templomfal mellé is temetnek (kevélyen csillogtak a szemei), meglehet odadugnak, de bizony vékony haszon az is. Én csak azért mondom, mert négyszáz aranyat nem tudom hol vesz a magisztrátus olyat, amiről ne kelljen nyilvánosan beszámolni. A város tyúkjá jó tojó, az igaz, de ami sok, az mégis horrendum sok. Hanem hát elmondom a bírónak, s lesz, ami lesz.

Hosszan tárgyaltak még azután, leülvén a kenderáztatók mellett egy sziklára. Bibók közben nagy hibát követett el, némi apró baráti kölcsön iránt terjesztvén ki csápjait Klebe felé. Három tallért kért addig is, amíg az ügy lebonyolódik, elmesélvén, miképp lopták el az erszényét tegnap a blinica korcsmában, ahol egy jó ebéd után állítólag elszundikált.

- Micsoda? - pattant fel Klebe úr megbotránkozva, szörnyű haraggal. - Kegyelmednek egy futó dénárja sincs s mégsem enged a négyszáz aranyból? Hát van ehhez fogható könnyelműség a világon? Ember, ember, éhen akarsz elpusztulni csupa pénzéhségből! Hallatlan szemtelenség, egy poltura nélkül itt állni és ilyen hangon követelni egy garmada aranyat. Úgy? Jó tudni, hogy egy grislije sincs. Hisz ez akkor más. Hát enged száz aranyat, vagy nem enged?

- Lehetetlen, mondtam már az okokat.

- Akkor nem kapja a három tallért se, isten áldja meg...

- Engedek - hörögte Bibók.

- Most már bízom az üzletben - dörzsölte Klebe a kezait meglegedetten.

(Elhitette magával, hogy most újból száz aranyat mentett meg a városnak. Ennyivel is érdekesebb megint a székestemplom falába temettetni.)

Most már gyorsan megegyeztek a többi pontokra. Klebe megígérte, hogy még ma este bármily későn közli a bíróval megérkezését s döntő választ kér holnapra.

- Miképpen tudhatom meg az eredményt? - kérde Bibók.

- Hova menjek megmondani?

- Én itt a kerti vendéglőbe vagyok szállva, mégpedig Tropszky név alatt. Az emeleten van egy kis szobám. El ne felejtse Klebe bácsi, Tropszky Antal.

Elválván egymástól, Bibókot igen bosszantotta a száz arany. Éppen a szegény kis pesztonka részét gereblyázta el az öreg Klebe. A vendéglőbe érve, felment a szobájába, nem mert a sokadalomba elvegyülni. Kárász uramat megkérte, hogy miután a feje fáj, küldjön fel neki valami könnyű, betegnek való maradékokat.

Hát a kis pesztonka vitt fel neki később egy malacfejet, egy tányér ludaskását és butykos kancsóban bort (a többi edény, úgymond, mind odalent van igénybe véve.)

Bibók igen nyájas volt a leánykához, megkérdezte, hogy hívják.

- Engem Milinek neveznek.

- No, hát gyere ide, kis Mili. Mít, te félsz tőlem? Ejnye, túrom, megtúrom, bizony mindjárt beléd harapok, ham, megeszlek.

Nagy, vörös tenyerét a selymes lenhajára tette s egypárszor végighúzta rajta... valami különös édes érzés volt.

- Be jó fogása van a hajadnak, Milike. Vannak-e testvéreid?

- Egy.
- Hol van?
- Ott van Görgön.
- Ő is szolgál?
- Nem, ő nem szolgál, csak én szolgállok. Egy jó úr magához vette s ott úgy kényeztetik, mint akár egy kisasszonyt. Azt mondják, hogy annak az úrnak is van valahol egy leánya, aki majd egyszer hazakerül, s akkor ott találja a komornáját, akit előre kineveltek a számára.
- Hogy hívják a testvéredet?
- Vandának.
- Van olyan csinos, mint te?
- Csinosabbnak kell lenni, mert az az úr megnézett mindkettőnket, aztán őt választotta. Ha én lennék a csinosabb, engem választott volna.
- És hogy hívják azt az urat?
- Görgey Pálnak.

Bibók elkomorodott, valami lelkiismeretfurdalásfélét érzett. Elmúló tünet volt az nála, mint más embernél a csuklás, csak inni kellett rá egy kortyot. No, azt meg is cselekedte a butykosból, de azért dohogott magában. Mégis szörnyűség, hogy engedtem, hogy száz aranyat engedtem. Egy ilyen jó embert adjak én oda háromszáz aranyért? Soha! Inkább dögölj meg éhen, Bibók Zsigmond! (Haját felborzolva, fel s alá kezdett futkosni a szobában, mint egy haragvó vadkan. Mili ijedten osont ki a szobából.) De hát mikor fel akar akasztatni. Mindegy, mégsem kellett volna odaengednem a kis pesztonka részét.

Egész éjjelig kerülte az álmoság, az utolsó vendégek már tíz órakor elmentek, mert a zárórán otthon kell lenni. Bibók nehéz lépteit még mindig hallani lehetett odafönt.

Másnap mindjárt délután Klebe úr kereste fel. Még az ebédnél találta s suttogva beszélgettek a vadgesztenye alatti kis asztalnál. Kárász uram észrevette, hogy dolguk van együtt, hát nem ült oda.

- Széna-e vagy szalma?
- Hát még semmi se. Nustkorb uramnak tetszik a dolog. Ma délelőtt magához hívatott egypár jelentősebb szenátort magántanácskozásra s előadta a tervet. Nustkorb érzi, hogy tennie kell valamit, erősen nyomja már a közvélemény. A szenátorok is azon a nézetek voltak - persze eskü pecsétje alatt, zárt ajtók mögött folyt a tanácskozás, csak én tudom, akit behívtak maguk közé s odaültettek a zöld asztalhoz - azon a nézeteken voltak, hogy meg kell venni az okmányt. Az egy Fabricius ellenezte, végképpen ellenezte.
- Ostoba tacsó!
- Ha valaki megbuktatja a tervet, akkor Fabricius az. Azt mondja, hogy ez a mód nem méltó Lőcséhez. Lőcse bosszút áll, ha áll, a saját erejével...
- Marha.
- De nem mint árulkodó, mint denunciáns. Aki el nem pusztul, azt mondja, a megalázásban, elpusztul, ha méltóságának palástját leveti, a szemétkben.
- Nem tudták kidobni?

- De iszen szépen érvelt. Igaz, Nustkorb se hagyta magát. Sok esze van annak az embernek. Azt állította, hogy ez talán áll a magánszemélyre nézve, mert az vérből és húsból van, s a vér forr, s a hús átmelegszik tőle, az inak megfeszülnek, de egy város házakból áll és mindenféle más javakból, melyeket generációk gyűjtöttek s egyetlen nemzedéknek egy rossz pillanatban megfogamzott dölyfös gondolatért kockáztatni nem szabad. Megengedi, úgymond, hogy a bosszú kielégítése most közszükséglet, sőt ezt maga is látja, de úgy gondolja, hogy a hatóságnak az a célja, az ilyen közszükségleteket minél olcsóbb módon, minél kevesebb kockázattal kielégíteni. Ha intrikával lehet, az intrika is jó. Mert a dicsőség szép dolog ugyan, de a város sorsa nem azért van a tanács kezébe letéve, hogy a tanács felbokrétázza magát olyan virtus-cselekedetekkel, melyek szépen hangzanak, mint a harangok diadalmi zúgása, de később kiszüljön, hogy biz az temetési harangszó és hogy... valami gyönyörűen fejezte ki magát... megálljunk csak...

- Ej, hagyja a pokolba a kifejezéseit - vágott közbe Bibók türelmetlenül -, mit bánom én... Mondja meg már egyszer, mit végeztek?

- Azt, hogy ma este tíz óra után idejön maga a bíró kegyelmedhez, fölkeresi a szobájában, és ha alkalmasnak találja az iratot, kifizeti érte a háromszáz aranyat.

Bibók arca ragyogott az örömtől.

- Az a jó, meg a dió - mondá tréfásan, a Klebe apó kezét szorongatva.

Mondani sem kell, türelmetlenül várta az estét. Oly hosszúk voltak az órák, mint még sohasem. Hogy az időt eltarisznázza, nyakába vette a határt, órákig őgylgett az erdőben, terveket kovácsolva, csak mikor besötétedett, tért haza. A korcsma most is tele volt lőcsei kirándulókkal, a háziak el voltak foglalva, még a kis pesztonka is söröket hordott. Különben ez egyszer Bibóknak se kellett vacsora, annyira felizgatta a gondolat, hogy holnap már háromszáz aranya lesz. Felment a szobájába, leheveredett a lócára, mely két bőrpárnával ellátva, egészíté ki az akkori vendégszobák legszükségesebb bútorzatát, pipára gyújtott és a füstmacskák gomolygása mellett ábrándozott - ámbátor a sötétben való pipázás nem élvezet szakértők szerint, akik ilyen meggondolatlan véleménynel *látványnak* hitetik el a dohányzást.

Hogy meddig ábrándozott így az öreg kalandor, maga se tudta. Egyszer csak arra neszelt fel, hogy a szomszéd szoba ajtajában kulcs csikordul, s valaki belép. Azontúl ott is marad, súlyos léptekkel méri a szobát fel és le, melyek bizonyos tompaságban áthallatszanak. Bibókot egy kis nyugtalanság fogta el. Ki lehet ott, és miért van ott? Lábujjhegyen kellett jönnie a lépcsőkön, hogy csak a kulcs zörejét vette észre az ajtózárbán. S ha lábujjhegyen jött, az arra mutat, hogy óvatosságra van szüksége. Gyanús az eset egy kicsit. Hátha bíró uram forral valami ármányt? Megtölti a szomszéd szobát hajdúval, darabonttal, s mikor az okmány átvétele következne, azok egy adott jelre berontanak, leteperik, elveszik erőszakkal. Még csak nem is kereshetne orvoslást sehol.

Az ember, ha sok ideje van, sok mindenfélét gondol, kivált, ha egy kis fantáziával gyúrja a történendőket. Az idő már későn lehetett, a vendégek lassankint szétszéledtek. Bibók lepillantott az ablakon, éppen az utolsó asztal vonult el, csak Kárász uram ült még künn egy félreeső asztalkánál és az esti bevételt, a »pro libertate« kongókat számlálhatta tízével s hányma be egy arra a célra kihozott puttonyba.

Künn csöndes éj volt, a nyári fehér éjszakák egyike, melyek olyan rövid ideig tartanak, hogy nem érdemesek sok fekete festékre. Bibók hallgatózott. Csak a békák brekegnek a közeli kenderáztatókban. Pedig most már jöhetne a bíró. Hovatovább mind idegeesebb lett. Az ajtóhoz ment, hogy egy picinyt nyitva hagyja. A nyíláson át meghallja a bíró lépteit s jókor kinyitja majd előtte az ajtót, hogy a különben meredek garádicson lásson és hozzá nyisson be, ne ahhoz

a másvalakihez a szomszéd szobában, ha turpisság híján van a dolog - aminthogy legalább egyelőre úgy kell venni.

Az ajtót kinyitotta egy csöppet, de mert az ablak is nyitva volt, a támadó léghuzam becsapta a zsalutáblát és eloltotta a faggyúgyertyát, mely az asztalon nyújtogatta piros nyelvét.

Éppen meg akart fordulni nagy bosszúsan, mert a gyertya újbóli meggyújtása a körülményesebb feladatok közé tartozott, mikor egyszerre női ruhasuhogás hallatszott a lépcsők alján (talán a kis pesztonka jön fel), majd egy halk, rozsdás hang törte meg a csendet:

- Csak lassan kisasszonykám; fogózzék a karfákba és vigyázzon, hova rakja a talpacskáját!

(Hm, mégsem a kis pesztonka.)

Bibóknak olyan látása volt, hogy a bagoly is megirigyelhette volna (egy félesztendeig ült sötét börtönben Szmirnában, azzal szerezte), a mintegy ujjnyi nyíláshoz tapasztotta az arcát, úgy, hogy az egyik szemével leláthasson.

De most mégse hitt a saját szemeinek. Hátha csak álmot lát. A tegnapi nyúlánk szépség tipegett fel a garádicsokon. Az, akit Otrokócsy Rozáliának mondott az a bizonyos fecsegő lőcsei öregúr. Ő az, semmi kétség, megismerné millió közül. Oh, oh! Tehát így vagyunk, kisasszonyka! Itt légyottozunk a kerti vendéglőben. Ilyen fiatalon. Ilyen mennyei arccal. Oh, asszonyok, asszonyok. Be derék gyerek vagy Bibók Zsiga, hogy sohase hittél nekik és megcsaltad őket, ha lehetett. Csak lépegess, lépegess (jaj, milyen apró lába van), vár már rád a szeladon. (Az ördög vigye el - szeretnék a bőrében lenni.) Úgy száguldoz már a szobában, mint egy éhes oroszlán; pukkadjon meg a nevenapján.

Még egy pillantás lefelé s látható lett, hogy egy fogfájós öreg mesteremberféle kinézésű apró, zömök alak kíséri föl a leányt. Hogy a fogorvosok ne törjék a fejüket a Bibók látóképességén, megjegyezzük, hogy ez a fogfájás lehetett fülfájás is, mert mindössze a kendővel felkötött fej vezet erre a föltevésre. »Utálatos kerítő! - dünnyögte Bibók -, hogy volt lelke idevezetni ezt a leányt.« Még Bibókban is fölforrt a vér erre a cudarságra, s azzal a keserű sóhajjal, hogy milyen romlott a világ, óvatosan, nesztelenül hátrahúzódott s a gyertya meggyújtásához látott - most már sokkal nyugodtabban. Mert mégiscsak jobb, hogy a világ romlott meg, mintsem az ő kis üzletét érte volna hasonló végzet.

Az előre elkészített apró szalmacsóvakba dugott tüzes taplót ringatni kellett, sok vesződés volt azzal. Mire a gyertyagyújtással elkészült, már akkorra megint lépteke hallott a lépcsőkön. Az ajtóhoz szaladt, kissé jobban kitérte azt, hogy a gyertyafény kalauzolja az érkezőt.

Magas, drabális, kövér alak jött fel, ropogtak, recsegték alatta a rozoga deszkalépcsők. Ez lesz a bíró - gondolta Bibók és kilépett az ajtó elé.

Szuszogott, mikor fölért. Megemelinti a kalapját könnyedén.

- Tropszky urat keresem.

- Én vagyok - felelte Bibók. - Tessék besétálni.

A jött belépett az ajtón és levetette bent a szürke, bokáig érő, ujjatlan köpenyeget.

- A lőcsei bíró vagyok.

- Személyesen, vagy az ő képiben?

- Személyesen.

- Isten hozta nálam kegyelmedet. Foglaljon helyet kegyelmed.

- Eleget ültem ma - szólt és fesztelenül nyújtózott egyet. - Azonfelül röviden szeretnék végezni. A hora canonica elmúlt. Aludni is kell egy keveset.

- No, már csak mégis megtisztel, leült kegyelmed - nógatta Bibók -, legalább az álmomat el ne vigye.

- Pedig azért jöttem - felelte a bíró -, hogy álmot vigyek el. Nem ugyan a magáét, de a magamét, ha igaz, hogy megszerezhető.

- Reményilem, amennyiben azt érti kegyelmed, amit én gondolok.

Sok unszolásra leült Nustkorb uram a lócára. A pisztolytokot, mely előrecsúszott a hasára, hátratólta kissé, mialatt a füleit hegyezte, figyelmessé lévén a hangokra és lépésekre, melyek a szomszéd szobából átverődtek a falon.

- Miféle helyiség van odaát?

- Tudtommal szintén egy ilyen kiadó szoba, mint ez - felelte Bibók.

- Most úgy nézem, valaki van odaát.

- Egy kis szerelmi találka - mosolygott Bibók.

A bíró összevonta szemöldjeit.

- De hiszen az nincs megengedve Kárásznak.

- Nem is Kárász a szereplő a találkánál.

- Hát kicsoda?

- Csak a fejérszemélyt láttam, mikor fölment.

- Ez mégis botrány! - pattogott a bíró. - Tűrhetetlen.

- Juventus ventus - csillapította Bibók, egyszersmind jelezni akarván, hogy deákul tud. - Szemet kell hunyni az ilyesmire.

- De iszen tudnám csak a nevét.

- Mit ad bíró uram, ha megmondom? - tréfálkozott Bibók.

- Nagyon lekötelezne, barátom uram.

- Ha megígéri, hogy nem bünteti meg, mert gyönyörű, sajnálnám.

- Puff neki! Hiszen mi egyébért kérdezném, mint hogy keményen megbüntessem?

Bibók vállat vont.

- Akkor hát megtartom a titkomat.

Most aztán áttértek az ügyre, amely nemzeti bíró uramat idehozta. Mindenekelőtt az okmányt kívánta látni. Miután figyelmesen átnézte, csalódottan monda, hogy nem sokat ér, hanem minthogy mégis lehetne vele próbálkozni, megajánl érte kétszázötven aranyat, de ezt is csak azért, mert nem kívánja, hogy Bibók ide hiába fáradt legyen.

- Inkább megeszem - jelenté ki Bibók kereken.

- Adj isten kedves egészségére - gúnyolódék a bíró.

- No, no, hiszen arra nem kerül sor - taktikázott Bibók is. - Sőt, ha nemzeti bíró uram visszkapál ötven arannyal, hát én is visszakapálok ötvennel. Nem adom másképp most már, csak háromezázötven aranyért.

Ez a felelet zavarba hozta Nustkorbot. Nem látszott neki természetesnek a Klebe értesítései után, hogy pénzzavarban van. Ezzel az emberrel történt valami.

- Nagy eső eshetett itt az éjjel - jegyzé meg gúnyosan -, hogy úgy megnőtt a portékája.

- Itt vagyok a közelben, miért nem ajánlhatnám fel az okmány megvételét esetleg Görgey Pálnak.

Ez az újonnan megnyitott perspektíva gondolkozóba ejtette Nustkorbot, szemlátomást enyhülni kezdett.

- No, üsse kő, nem bánom, ha már egyszer úgy mondta Klebe, legyen hát háromszáz arany. Térjünk vissza oda, ahol már voltunk.

Egy kissé hamar engedett; Bibók nem az az ember volt, aki a megtört dióhéjban bent hagyja a diógerezdet.

- Igen sajnálom, nemzetes bíró uram, de én babonás ember vagyok és még világéletemben nem mentem vissza oda, ahol már egyszer voltam.

Milyen igazat mondott a kujon. Ezt csakugyan nem cselekedte meg soha, de nem is lett volna tanácsos.

- Vagyis úgy érti, hogy nem adja háromszázért?

- Úgy.

Nustkorbot nagyon bántotta ez a kis felsülés a megtakarítási szándékkal s híres rábeszélő-tehetségét, meleg hangját vette elő.

- Uram, Tropszky úr vagy Bibók úr, kedves barátom uram, testvérecském! (Fölkelt s bizalmasan tette rá a kezét a vállára.) Gondolja meg kérem a dolgot. Háromszáz arany nagy summa. Zsigmond király harminchétezer arany garasért adta zálogba a tizenhat szépassági várost. Számítsa ki, hány utca esnék ebből kegyelmedre háromszáz aranyért...

Nagy huzavona indult meg, valóságos párbaj a két alkudozó közt, mindenik a másik gyengéjét igyekezett megtapintani. Az ilyen taktikázás közben sebek is estek. Elnevezték egymást smuciánnak, nadálynak, éhenkórásznak, miközben lekopott egymás előtt a tekintélyük, vagyis összebarátkoztak. A bíró kétszer is fölvette a köpenyegét s az ajtó felé indult s ilyenkor tíz-tíz arannyal toldta meg az ajánlatát, végre aztán Bibók is elgondolta, hogy ez már úgyis a kis pesztonka pénze volna, hát így szólt:

- Adjon még öt aranyat és punktum.

- Top - mondá a bíró és a Bibók markába csapott. - Tehát háromszázhuszonöt.

Majd átvette az okmányt, gondosan betette a bőrtárcájába. »No, csakhogymár idekerültél« - dünnyögte nagy lélegzetet véve s talán nem is éppen a papirosra gondolt.

- Kegyelmed pedig várjon egy kicsit, leszaladok a pénzért.

Bibók megütközve tekintett rá.

- Hát hol van? - kérdé lehűtve.

- Odalent hagytam a hajdúnál, aki a kerti kijáratnál vár.

- Ohó, az nem járja. Csak vissza az írással!

- De hisz itt hagyom a köpönyegemet.

- Mit érek én a kegyelmed köpönyegével?

- Annyira becsüli Lőcse város bíróját?

- Mit tudom én, hogy Lőcse bíróját-e? Azt mindenki mondhatja. De ha az is, annyira becsülöm, mint Lőcse bíróját engem, ki nem merte felhozni a pénzt, mert azt hitte, rabló barlangjába lép be.

- Van egy kis igaza - ismerte be a bíró s kigombolkozni kezdett, hogy az írást visszaadja.

- No, hát csak hagyja kegyelmed, én úr vagyok és a huszadik nagyapám se volt burger. Sőt, hogy megkíméljem a lépcsőzéstől, lemegyek kegyelmeddel a pénzért.

Nustkorb a fejével bólintott, hogy jó lesz, mire Bibók kinyitotta az ajtót és elől bocsátotta vendégét. Az óvatosan a lába elé nézegetett künn, hogy hova lép az ismeretlen deszkázaton és egyébre nem vetett ügyet, mikor Bibók oldalbadöfte.

- Nézzen csak oda! - suttozta.

Már elkésett ugyan, de még látta egy nő alakját eltűnni az épület balszögleténél. Ellebbent, szinte szétesett, mint egy ködből szőtt alakzat. De mégis igazi nő volt; a ruhasuhogást hallani lehetett, s az apró cserjék, melyeket szoknyája horzsol, összezizzentek utána. Árnyéka odarajzolódott a tyúkol falára, fedelére, majd lecsúszva a pázsitra, ott húzódott szétterpeszkedve óriásnyira.

- Ez az? - kérdé élénken Nustkorb.

- Ez.

- Hát a kalefaktor?

- Ott ment - mondá Bibók -, közvetlenül a fal mellett, nem lehetett jól látni. Különben még most is kivehetők a távolodó lépések. Pszt!

Megálltak az emeleti tornácon, ha ugyan tornácnak lehetett nevezni. Inkább állvány volt az, minden karfa nélkül s éppen csak az ajtó felett nyúlt ki, úgy itt, mint a másik szobaajtónál. E két állványhoz volt megtámasztva a külön vezető garádics.

Hallgatóztak egy picinyt. Távolodóban elmosódva csakugyan több fajta lépést véltek megkülönböztetni, könnyebbet, nehezebbet, de az már oly messze volt, hogy talán csak sejtelem - hisz az ilyenhez is sok minden járul hozzá; egy átszaladó macska, ugrándozó varangyos béka, falhoz vágódó denevér. Néha meg-megpendült valami a léptek irányában, mintha sarkantyú volna, vagy kard csörrenne az úti kavicsokhoz, esetleg a lábszárakhoz ütődve. (Gubó legyen - gondolta Bibók -, ha ez nem a tegnapi katonatiszt.)

- A madarak kirepültek - mondá azután hangosan -, gyerünk, nemzeti bíró uram.

- Igazán tudja a nőt?

- Persze, s mondhatom, sokat adnának érte a város vénasszonyai, ha ők is tudnák.

A bíró jól érezte magát, hogy a kellemetlen ügyön túlesett. Az az okmány ott a belső zsebben, ugyancsak melegítette, annyira megolvadt, hogy tréfálós kedve szottyant.

- Nézze csak, kedves, jó uram, nekem is van otthon egy vénasszonyom, akinek a mostani éji barangolásomról nem leszek képes megnyugtató számot adni. Hadd vigyek neki legalább egy kis cukorkát, intelligitur: valami parázs pletykát.

- Jó, de szavát adja, hogy a bíró nem vesz róla tudomást.

- No, nem bánom hát. Nem veszem büntető cselekménynek.

Bibók a Nustkorb füléhez hajolt:

- Egy nevelőbeli leány volt, egy kisasszony.
- Hallatlan! - csóválta fejét a bíró.
- Otrókócsy Rozália nevű.

Nustkorb elnevette magát, mint akivel valami tréfát űznek.

- Ugyan menjen! Vén kópé! Miket eszel ki.
- Engem úgy segéljen, igaz.

Eközben leértek a garádicson, és amint a másik garádics előtt elhaladtak, Bibók valami különös tárgyat pillantott meg a fűben, olyanformát, mint a buzogánynak a gombja, csak hogy nagyobb volt, sötét árnyalatú fehér zománccal; megérintette a csizmája orrával, hogy talán érc, de puha volt, lehajolt hát érte kíváncsian.

- Mi? - kérdezte Nustkorb.
- Valami különös virág. Nyilván a kisasszony ejtette el.
- Mutassa csak! Az ördögbe is - dűnnyögte magában Nustkorb megnézve a rózsát. - Hiszen ez egy georgina-rózsza.

A georgina-rózsák akkor mentek újdonságszámba. Csak az öreg Fabriciusné kis házi kertjében volt két bokor, melynek csodájára jártak a városbeliek.

Nustkorb előtt valószínűséget kezdett nyerni a Bibók értesítése. Fabricius rózsát vitt vagy küldött Otrókócsy kisasszonynak, s az itt kipottyant a hajából vagy a kebléről. Hm. Ez rettenetes volna. Szinte belehalványodott a jó úr. Nem. Ez mégis lehetetlen... Hanem azért jó volna őket utolérni.

A kert kijárata felé sietett, hol a sűrűségből egy városi hajdú lépett ki. Elkérte tőle a zacskó pénzt és miután a hajdút elküldte onnan, átadta Bibóknak.

- Olvassa meg kegyelmed. Háromszáz csikó van benne.

Bibók föltépte a pecséteket, és a cernákat, melyekkel a zacskó nyílása be volt varrva, belemélyíté kezét, megforgatta a pénzeket, érezte rajtok a finom veretet, csiklandozta, szinte melegítette vérét a nemes érc, egyet kihúzott taláalomra, megnézegette a holdvilágnál, a kisujja körmét végighúzta az élén, nincs-e körülmetélve, majd kiemelt egy maréknyit, megszámolta, egyenkint potyogtatva őket a csalmájába, azután megint egy maréknyit vett ki s hozzáolvaszt a többihez:

- Hetvenkettő, hetvenhárom, hetvennégy... (Ekkor egyszerre megunt, visszaöntötte a zacskóba s szándékos, de játszi együgyűséggel mondá.) Ha eddig jó volt, a többi is jó lesz.
- Látom, hogy nem született ked kereskedőnek. Nyújtsa ide a markát - jegyezte meg Nustkorb nevetve és a hátralevő huszonöt aranyat a zsebéből kezdte kiolvasni.
- Különös - szólt közbe Bibók, az emeleti ablakokra pillantva -, a légyottos szoba még világos.
- Alkalmasint égve hagyták a gyertyát. (S magában sóhajtott: szegény Fabricius!)
- Nem, nem - rázta a fejét Bibók - Ott van még a szeladon is, tévedtünk az elhangzó lépésekben. Látszik az árnyéka, amint elmegy az ablakok mellett. Ni, most meg már sötét lett. Most fogja elhagyni a fészket. Menjünk innen hamar!
- Bevárom - mondá Nustkorb hirtelen elhatározással. - Szembe akarok nézni ezzel az emberrel.

- Bátor ember a templomban is füttyül. De mire lesz az jó?

A bíró nem felelt. Szemének egy kevély villanata lett volna a felelet, de azt Bibók nem láthatta.

- Még valami bajba keveredik a nemzetes úr. Az ilyen emberekben nagy az elszánás.

- Ej, ki merné Lőcse város bíróját bántani?

Ebben a pillanatban léptek hallatszottak túlról. Ah, itt jön! Nustkorb egy vastag tölgyfa mellé lépett és ott lapult meg, Bibók ellenben a falhoz húzódott.

Magas termetű, vállas férfi közelgett a kavicsos úton térden felül érő lovagszizmákban, mélyen beburkolva még részben arcát is, köpenyébe, melynek felhajtott jobb szárnya a bal vállra volt vetve.

A ház szögleténél megállt egy picinyt, óvatosan körülnézett, majd szapora léptekkel a kijárat felé indult. Nustkorb a lélegzetét is elfojtotta.

Mikor azonban a tölgyfához közel ért, kilépett és eleibe állt.

- Jó estét uram, álljon meg egy percre.

- Mit akar? - kérde az idegen meghökkenve.

- Tudni akarom, kicsoda, és mi járatban van itt? - s rátette kezét az idegen vállára vakmerően.

- Takarodjék, szemtelen! - s öklével nagyot sújtott a föltartóztató Nustkobra, éppen a szíve táján, hogy az hátratántorodék, rosszullét és szédület fogta el.

- Mátyás! Bibók! - kiáltá. - Ide. Hamar!

Bibók habozott, nem tudván, hova tegye aranyait, de a kaland izgatta, a zacskót belegyömöszölte a csalmájába s csalmástól becsapta egy puszpángbokorba. Mátyás hajdú pedig tüskén-bokron szökdelve, felbukott, a saját kardjában megbotolván, de csakhamar föltápaszkodék.

Az idegen látta a veszedelmet, elhagyította köpenyegét. A hold most éppen odavilágított a képébe.

- Görgey Pál - hűledezett Nustkorb, s szíve hangosan kezdett dobogni.

Bibókból kínverejtéket sajtolt ki a rémület, keze megdermedt, lába meggyökerezett, mozdulni nem bírt. A nagy szerencse, a nem várt fogás Nustkorb is szinte megfosztotta józan cselekvőképességétől.

- No, csakhogy a kezünkbe került kegyelmed - lelkenedett. - Adja meg magát!

- Még nem - mondá Görgey csendesen, s egy nyakán lógó sípba hirtelen belefűjt, ami éles, füttyszerű hangot adott.

Nustkorb mindjárt észrevette a sípolás célját. S hogy megakadályozza, villámhirtelen rávetette magát Görgeyre, a nyakánál kezdvén őt fojtogatni; Görgey a hatalmas ökleivel védekezett, de félig immár tehetetlen volt, mert Mátyás hajdú hátulról nyalábolta át s a lábaival próbált neki gáncsot vetni, hogy földre teperhessék.

- Élve kellene bevinni Lőcsére - lihegte Nustkorb s úgy világítottak szemei ennél a gondolatnál, mint két szentjánosbogár. - Nosza Bibók, hajrá Bibók - biztatta a megbénult kalandort -, segítsen hát kegyelmed!

De már későn volt, a küzdelem hevében észre sem vették hogy a sípszóra elevenedni kezdett a környék. Lovak dobaja, patkók csattogása veri fel a csendet távolabbról, a közelben pedig

mozogni kezdenek a kukorica- és a mákszáraz, özönlenek be mindenünnen a Görgey huszárai és zsoldosai. Bibók futásnak ered az egyik sétatúton, de onnan is jönnek, akkor átsap rézsút a virágágyakon a másik útra, de ott is útját állják. Preszton kivont karddal rohan a gazdájához többedmagával. A lőcsei bíró kirántja a pisztolyát, de csakhamar kicsavarják kezéből, Preszton fölemeli a kardját magasra:

- Elvágjam a fejét, kérem alássan?

Görgey inteni akar, hogy az bizony igen jó lesz, melle zihál, szemei vadul forognak, de aztán eszébe jut sötét végzete, mely a hirtelenkedéstől hízott meg, s erőt vevén magán, inkább hörögte, mint mondotta:

- Még most ne! Hagyd Preszton! A bíróra nézve majd csak útközben fogok határozni, hanem ezt a gazembert, Bibókot, élve-halva kerítsétek kézre.

Azzal kilépett a kertből és künn a lovára pattant:

- Keressétek meg a köpenyegemet s hozzátok utánam a bírót a hajdújával együtt.

Az alispán előrenyargalt a Görgöre vezető úton. A friss éji levegő kihúzta lassankint fejéből, szívéből a gonosz indulatokat.

Most már szinte örült, hogy át nem engedte magát a pillanatnyi dühnek s kímélte a bíró életét. Nustkorb kedvelt ember a kuruc tisztek előtt, kivált Andrassy generális szereti, esetleg ő vette volna kezébe a megtorlást s az alul aztán nincs kibúvás. Bolondság lett volna olajat önteni a már lohadó tűzre. Így okoskodott Görgey s elégnék kezdte tartani, ha egy kicsit megtréfálja a lőcsei magisztrátust (hadd nevéssenek a megyében). Azt a tervet forgatta fejében, hogy hazaviszi a bírót Görgöre, szoknyába öltözteti, főkötőt húzat a fejére s holnap fényes nappal beküldé szolgálival szekéren Lőcsére, hogy a piacon letegyék. (Ez volt akkor a legnagyobb csúfság, ami férfit érhetett.)

De hovatovább erről is lemondott. Hisz ez is csak olaj a tűzre, mindössze kisebb adag. Zöld dolog ez is, komoly emberhez nem való. Utoljára is miért agyarkodik ő Nustkorbra? Hiszen Nustkorb csak azt cselekedte, hogy el akarta fogni. Márpedig melyik lőcsei bíró nem akarná ezt a mostani környüállások mellett? De bizony egy hajaszála se görbüljön meg szegény Nustkorbnak emiatt. Csakhamar letett a tervről. Nagy esztelenség volna. És legalább Marjánénak is megmarad a szoknyája és főkötője, mely már-már gazdát volt cserélendő.

Miután nagyon előrement, teljesen lecsillapodva megfordítá lovát és a csapatához nyargalt vissza.

A bírót gyalog hozták, ugyancsak a hajdúját. Bíró uram csüggedten lépegetett s egyetlen szót se szólt egész úton. Bibóknak keze meg volt kötözve s a kötelet Sári János nevű csatlós fogta, aki lóháton volt. Néha meg-megsarkantyúzta a lovat, s amint az galoppba kezdett menni, Bibók is kénytelen volt szaladni, úgy járt a melle, mint a fűjtató a kovácsműhelyekben, amin nagyokat röhögött az a bizonyos Sári János. Hajadonfővel jött Bibók s amikor beszélhetett (ha a ló lépésben ment), jajveszékelve emlegette, hogy a csalmáját otthagya a kertben, s hogy a csalmájában van minden vagyona, egy halmaz arany, rengeteg sok arany, rimánkodott, kísérik vissza, gazdagon megfizeti.

Nevettek rajta, nem hitték el.

- Minek már magának bácsi az a sok arany? Megvan már a maga kosztja holtig.

Görgey hozzájuk érve, nagy patáliát csapott.

- Miféle dolog az, hogy a nemzeti bíró uramat gyalog engeditek menni, mint valami Armer Reisendert? Nem hittem volna Preszton, hogy olyan ostoba vagy. Tanuld meg, hogy az úr pokolban is úr. Melyiteknek van a legrosszabb lova?

- Nekem! Nekem!

Öten is jelentették, hogy a legrosszabb lovuk van, nem tudván, mi végből kérdezi az alispán. Végre is a Kiss Ferenc lovában állapotok meg, hogy az a legrosszabb.

- Szállj le fiam, Kiss Ferenc, és engedd át a nemzeti úrnak a lovadat. Üljön fel, bíró uram. Bizony a legjobbat adnám oda, ha nem kellene attól tartani, hogy itthagyt bennünket kegyel-med, amit pedig nehezen sajnálnék holtig.

Egyben jelentették Görgeynek, hogy az elfogott Bibók alázatosan esedezik, engedtesse meg neki visszamenni kíséret mellett a kertbe, mert otthagya fővegét egy puszpángbokorban, teliden tele arannyal.

- Ugyan hol vette volna? Hazudik a gazember, mint mindig.

- Hogy azt mondja, a löcsei bíró is tanúságot tehet róla.

A bíró fejét rázta. Ő nem tud semmiről semmit.

- Úgy látszik, valami szökési terve van a rókának. Nem ereszttem egy tapodtat sem - határozta Görgey. - Hanem ha mégis igaz lenne, tudakozzák meg tőle a helyet, Plichta, Rajnald, Kapánczy zsoldosok hagyják itt a lovaikat, menjenek vissza gyalog és kutassák fel a mondott bokrokat.

(És az is bölcs intézkedés volt. Görgey ismerte embereit, kiválogatta a leghaszontalanabbakat, visszatartván a lovakat, mert tudta, hogyha a pénzt meg nem találják, gyalog is visszatérnek, de ha a pénzt megtalálnák, a lovaikat is magokkal vinnék örökre.)

Azzal sarkantyúba kapta lovát, s jóval előrevágtatott Görgőre, úgy, hogy mire a kis csapat megjött a foglyokkal az udvarra, már akkorra átöltözve, künn az udvaron fogadta Nustkorbót.

- Isten hozta, nemzeti bíró uram. Tessék beljebb kerülni.

Ott bent már vacsorára volt megterítve. Marjákné egy-kettőre olyan lakomát ütött össze, hogy fejedelmek is megnyalhatták volna utána a szájukat. Hogy ne legyenek magukban, az íródeákok közül hívatott be Görgey néhányat, akik víg adomákkal mulattatták a vendéget. A pincéből a legjobb borok kerültek az asztalra, 1682-i somlyai és Tokaj arany nedve, a bíró uram születési évének termése, vagyis ötvenhét esztendő, amely gyöngédség (vagy meglehet, maga a bor) annyira kiengesztelte Nustkorb uramat, hogy mogorvasága szemlátomást tűnedezett, dacára a rettenetes bizonytalanságnak, hogy mi fog vele e gonosz oligarchánál történni. Istenhez fohászkodott halkán, hogy »legyen meg az Úr akarata« s közben szürcsölgetett a borocskából. Egész közönyös tárgyokról folyt a szó, az idejéről, a borsóföldek állásáról, a háború esélyeiről, különös esetekről, hogy a Berthóthy István ágyújára egy méhraj szállott Érsekújvárott, ami jót jelent; hogy Sárospatakon egy diák olyan álomba esett, melyből most, hat hónap múlva se lehet felköltetni; alszik és távollát, úgy, hogy ha valaki a kezét fogja s megkérdezi például, hol van most Heister, pontosan megmondja: Mostan a sátrában van Pozsony mellett. Mit csinál? Borotválkozik. Épp így tud mindent a fejedelem vagy bárki felől. A dolog ki van próbálva. A diák minden szava szín valóságnak bizonyult, s a pataki bíró hatósági közegek jelenlétében jegyezte az órát és percet, mikor és mit mondott bizonyos meghatározott személy cselekedeteiről, kinek környezetében szintén hatósági személyek jegyezték az órát és a percet, mikor, hol és milyen állapotban foglalatostkodék. S

mindenben összevágott pontosan: a diák beszéde és az illető cselekedetei... Úgy ver a hír újabban, hogy Bercsényi magával fogja vinni a táborba és hadi célokra használja...

- Nem szeretem már én azt, mikor méhrajokban s alvó diákokban kezd bizakodni a magyar.

Szóval sok mindenféle előkerült poharazás közben, csak a mai esetről egyetlen szó vagy célzás sem. Mintha két közömbös ember vacsorálna együtt véletlenül, akiknek semmi, de semmi mondanivalójuk egymásnak, minélfogva a semleges pletykák és mindenféle híresztelések szemetes kosarában turkálnának. Innen-onnan hajnalra járt az idő, mikor a Nustkorb szemei láthatólag kisebbedni kezdtek.

Görgey udvariasan figyelmeztette:

- Ha pedig unná már magát, jelentem, hogy az udvaron befogva áll a kocsi, elmehet kegyelmed, amikor akar. Nem akarnám a bíróné asszonyomat nagyon megijeszteni a hosszú elmaradással.

- Hazamehetek? - motyogta elcsodálkozva.

- Hát mi egyebet gondol kegyelmed? Hiszen a világért se volt egyéb célom, csak hogy barátságosan koccinthassunk egyet erre a mai váratlan találkozásra.

Nustkorb zavartan vakarta a szakállát, az üstöke pedig izzadni kezdett.

- Nehéz sor ez, nagyon nehéz sor...

Felkelt, elbúcsúzott a háziúrtól, a diákoktól, aztán kitámolygott. Görgey kikísérte a kocsihoz; négy pompás paripa volt befogva s a saját hajdúja, Mátyás ült a bakon a kocsis mellett. Görgey még egyszer kezet nyújtott, mikor már fent ült.

- Jó éjszakát, nemzeti uram és adja isten, hogy minél előbb megint a kezembe kerüljön.

- Jó éjszakát - viszonzá a bíró -, és vigyázzon a tekintetes úr, nehogy a kezembe kerüljön, mert az egészen másképp végződne.

Pirkadni kezdett keleten. A nap még nem jött ki maga, csak a vérpiros palástja egyik csücskét kezdte kitolni a hegyek mögül.

- Kikirikí! - kiáltá egy élestorkú kakas a baromfiudvar felől.

TIZENHARMADIK FEJEZET

A HOLT BÍRÓ UTOLSÓT MOZDUL

Vakmerő kaland volt a Görgey, megjelenni a város kerti házában, de kénytelen volt s nem is most első ízben. Az istenben boldogult osgyáni Darvas és Darvasné minden vagyonukat közös akarattal kiskorú Görgey Rozáliának hagyták, az abaúji Darvasok azonban egy törzsből fakadván a magtalanul kihalt kishontiakkal, pörrel támadták meg a végrendeletet. Minthogy azonban a pört nem nyerték meg, észrevevén, hogy Görgey valahol rejtegeti a leánykáját, ravasz prókátoruk alkalmasint a kellemetlenkedés okáért (ámbár talán hitte is) azon az alapon kezdett új pört, hogy Görgey Rozália voltaképpen nem is létezik, vagyis már akkor se létezett, mikor Darvasék meghaltak, tehát nem is örökölhették utánuk. Hogy hová lett, meghalt-e vagy mi történt vele, arról az abaúji Darvasok nem tudnak beszámolni, de hogy még a Darvasok halála előtt eltűnt Osgyánból és azóta senki sem látta, azt igenis állítják.

Föltéve, de meg nem engedve, hogy a leány él, akkor is sok kifogásolni valót talál a személyazonosságra nézve az abaúji Darvas-család, vagyis a szemtelen prókátoruk. Átkozott nyelvének nyála rendszerint odafröccsen (jól tud vele célozni) a legérzékenyebb részre, ahol éget, mint a marólúg. Hát nem felhozta az aktáiban, hogy nevezett Görgey Rozália csecsemő korában miként tápláltatott a Görgey Jánosné leánycsecsemőjével annak emlőin, s minthogy az egyik elpusztult, már ott válik kétségesse a személyazonosság (Oh, te gézengúz fiskális, melyik ördög súgta ezt neked!), mert már ott történhetett miskulancia stb.

Minden okos ember előtt csak afféle okvetetlenkedő rablisztika volt ez, de Görgey Pált a szíve mélyén találta. A bíróság tekintetbe se vette ezt a körülményt s csupán annak a kiderítésére szorítkozott, hogy nevezett Görgey Rozália él-e vagy nem; határozatott tehát, hogy azonosságát bizonyító tanúival a bíróság előtt személyesen jelentkezék.

Kényes feladat volt megbolygatni ilyen kritikus időben az egész okos elhelyezkedést. Olyan jelentékeny vagyont azonban mégsem lehetett otthagyni Csáky-szalmának. Nem is említve, hogy nagyon ráfért Görgeyre, mert a Lőcsével való ungorkodás kimerítette zsebeit.

Mihelyt a bírósági végzésről értesült, Gyurit hívatta ki Görgöre.

- Ismersz-e egy Otrókócsy Rozália nevű kisasszonyt?

Gyuri elpirult.

- Mért kérdezi bátyámuram?

- Majd kisül. Az a kérdés, ismered-e?

- Látásból.

- Miféle leány az? - kérde az alispán, közömbösnek látszó arccal.

- A legszebb leány Lőcsén.

Az alispán gyanakodva nézett rá, hogy talán tud vagy sejt valamit, de olyan becsületes, őszinte képe volt, hogy azon a ravaszság rögtön megbotlanék.

- Talán bizony tetszik neked? (Gyuri még jobban elpirult.) Miféle família az az Otrókócsy?

- Nem tudom - felelte Gyuri.

- No, hát én tudom. Az a leány az unokanővéred.

- Az én unokanővérem?

- Az én lányom, Rozáli.

Gyurinak tátva maradt a szája, mire aztán Görgey megmagyarázta, miért kellett őt álnéven adni oda Klösterhez, s miért kell a titkot továbbra is megőrizni. Ugyancsak beavatta Gyurit a pörös bonyodalomba, miként vált égető szükséggé, hogy Rozáli megjelenjék Kassán a bíróság előtt, személyazonossági tanúkkal. Feladatává tette ezek után, hogy keresse fel Rozálit, adja át neki a levelét és készítse elő az utazásra. Az öreg Quendel fog érte jönni, s azon ürügy alatt, hogy szüleihez kíséri egy-két napra, elviszi őt Kassára.

- Nagy szívességnék veszem tőled - végzé az alispán -, ha te is felszeded a sátorfád, de persze külön kocsin, s igyekszel őket Kassán lehetőleg támogatni.

Gyuri meghajtotta magát.

- Amint bátyám parancsolja.

Így történt aztán, hogy Quendel apó kikérte Otrokócsy Rozáliát az intézetből s az előre odarendelt oszgyáni tanúkkal (Varga uram és neje is köztük volt) igazoltatta a kassai bíróság előtt, hogy Görgey Rozália él és elfogadja az örökséget.

Görgey azonban előre látta, hogy míg az örökségi pör teljesen lezajlik, nem egy tanúkkal előttemezett aláírásra és megbeszélésre lesz szükség, mi végből a Quendel-féle vendéglő hűséges korcsmárosát, Kárász uramat rávette, hogy a görgői vendéglőbe helyettest állítva, a löcsei kerti vendéglőt bérelje ki. Módját ejté ezzel a leányával való találkozásoknak, ha úgy kívánta a helyzet és ha Quendelt meg lehetett kapni, mint az egyedülít, aki jogosítva volt Rozáliát magával vinni az intézetből.

A leírt találkozás így történt; Quendel úr kísérte a vendéglőbe Rozálit (ő volt a felkötött állú kis ember), később Görgey György is megjelent s együtt kísérték haza Quendellel, miután az aláírások megtörténtek és a pörben való további teendők megbeszéltek.

Ugyanekkor megkérdezte Görgey, megcsipkedve a leány állát:

- Nos, mikor jön már haza a kisasszony?

- Apámuramtól függ - szólt a fejét engedelmesen lehajtva.

- Hát mindjárt most. Viszlek magammal.

Rozália elhalványodott.

- Aha! Ugye megijedtél? No, szépen vagyunk. Kisasszony, magának már van valakije!

Rozália elpirult, félrenézett és nem felelt.

- Nem, nem, csak tréfáltam, Rozália - folytatá az alispán elkomolyodva. - Maradj még egy darabig, de reménylem, nem sokáig tart, közel van már az idő, mikor hazajöhetsz.

Mindennek nem volt semmi különösebb jelentősége, kivált a jelenlevők előtt, még kevésbé annak, hogy sokáig elnézegette némán a leányt oldalról, szembe, s aztán ezeket mondta Quendelnek:

- Ugyan nézd csak öreg, de jól nézd meg te is, mennyire hasonlít egymáshoz ez a két unokatestvér.

Quendel apó szemügyre vette a kuruc tisztet, mintha most látná először, aztán a fejét rázta.

- Én aztat nem látok.

Ki ügyelt volna erre? Sokszor úgy tűnik fel valamely szó vagy megjegyzés, mint üres levegő, pedig talán súlyos kő, melyet egy kínlódo lélek, akit nyom, mindenféleképpen próbál elhempergetni.

Szóval így folyt le a vendéglői találkozás és így végződött úgyszólván vidáman, Bibókot kivéve, mindenkire. Görgey meg volt elégedve, mert önmagát győzte le, a bírónak is úgy látszott, hogy olcsón szabadult, a zsoldosok pedig bizonyosan megtalálták az aranyakat, mert nem mutatkoztak Görgön többet.

Viszont az is igaz, hogy Nustkorbra nézve nem gondolhatott volna ki veszedelmesebb büntetésnemet, ha a poklokra veti sem. Mert ott csak egy katlant gyújtanak alá számára, de itt most alágyújtott egy egész várost. Mint a futótűz terjedt, eleinte csak lappangva, lassan, majd egyre hangosabban és sebesebben nyargalva a hír (bizonyosan az íródiákok révén), hogy Lőcse bírója Görgön vacsorázott múlt kedden az alispánnal. Egész virradatig együtt dorbézoltak és trafikáltak. Fölzúgott a város, mint a megbolygatott méhkas. Hát lehet ez? Hát van Isten, hogy ilyesmi történhetik? A legjózanabb százszok az ökleiket rázták. Az asszonyok a ruháikat akarták letépni (a fekete ruháikat). Hát minket itt éveken át gyászoltat a vén imposztor, s ő maga Görgeyvel devernál titokban? Az egész város forrt az elégedetlenségtől. Paszkvilluszokat ragasztottak ki a Nustkorb házára, betörték az ablakait, esténként zagyva tömegek gyülekeztek ablakai alatt, macskazenét rögtönözni. A csócselék közt tekintélyes polgárok ősz feje is látható s végigzúgnak a nagy piacon a kiáltások: Mondjon le Nustkorb! Menjen Görgőre!

A közvélemény nyomása alatt maga a szenátus is kénytelen volt beavatkozni s bíró uramat, ki otthonról már-már kimozdulni sem mert, arra kényszeríteni, hogy rendkívüli tanácsulást hívjon össze. A tanács maga is tudni akarja, mi igaz a szárnyaló hírekből? Igaz lehet-e, hogy Görgeynél vacsorált múlt kedden?

Nustkorb uram elősmerte, hogy ott vacsorált, de vi coactu.

Bibera uram felugrott mérgesen, mint egy hörcsög:

- Hogy lehet erőszakkal vacsorálni? Csak a libánál láttam, mikor tömök.

- Úgy értem, hogy nem mint Görgey barátja vacsoráltam ott, hanem mint foglya.

Lett erre újabb megrökönyödés. Hát ez már megint mi? Miket hord össze kegyelmed? Hol? Mikor? Hogyan? Hiszen ez lehetetlen.

Erre aztán elbeszélte szárazon, miként keresett fel a várost érdeklő fontos ügyben egy idegent szálló helyén, a kerti vendéglőben, jól átgondolt óvatosságból a késő esti órákban, nem akarja most és itt az ügyet részletezni (Felkiáltások: Tudjuk! Tudjuk!), csak arra szorítkozik, hogy midőn erről a helyről távozott, közvetlen a kerti kijáratnál kivel találkozik? Hát Görgey alispán áll előtte. (Nyugtalan fészkelődés. Bibera felkiált: Mit keresett ott?)

- Azt én nem tudom - pattant fel a bíró. - Nekem nem mondta meg. Menjen, kérdezze meg, kegyelmednek talán megmondja.

- Jól van. Halljuk tovább! Ne zavarjuk hát bíró uramat.

Bíró uram most már zavartalanul vázolta a továbbiakban, miként vetette magát az alispánra, hogy őt elevenen elfogja, dulakodás közben hajdúja, Platz Mátyás után kiáltott, de míg az előugrott, az alispán belefűjt a sípjába, amit lehetetlen volt megakadályozni; a síp szavára mindenünnen előrohantak a Görgey elrejtett csatlósai s őt hajdújával együtt leteperve, foglyuk vitték Görgőre. Hogy ott aztán a szeszélyes nagyúr tömlöcbe való zárás helyett fényesen megvacsoráltatta s vacsora után négylovas hintón küldte haza, arról ő nem tehet.

- Úri cselekedet volt, meg kell adni - dünnyögte maga elé Mauks Donát.

- Hát erről csakugyan nem tehet bíró uram - mondák a szenátorok, behatóan megtárgyalva a kérdést -, de most már ugyancsak nézze kegyelmed, miképpen emészti meg ezt a vacsorát, mert a közönség nagyon föl van borzolva.

- Majd visszasimogatjuk - jegyezte meg a bíró önérzettel -, megvan hozzá az arkanum (és a zsebére ütött).

- Bizony most már valamit tenni kell, mégpedig citissime - vélte az okos Mostel.

Lent a városi pincében azonban, ahol rendszerint minden tanács után megitták az ukkon poharat, a fiatal Fabricius egy csöppet se titkolta, hogy a helyzetet sötétnek ítéli, s olyanféle célzásokat tett, a bor megoldja a nyelveket, hogy legokosabb lenne, ha bíró uram a város méltósága érdekében nem a sasokat utánozná nagy vijjogással, hanem a csigát, »aki behúzza a maga puhány szarvacskáit a házába.« Vagyis a lemondásról példálózott a bátor fiatalember, aki az engesztelhetetlenek vezére volt a tanácsban s attól félt, hogy apránként kihül a harag a város népében Görgey iránt, s akkor örökétig magán hagyja száradni Lőcse a nagy pofont, melyben ő nemcsak a Görgey egy elhamarkodott tényét látta, hanem az egész dölyfös nemesség fitymáló elbánását.

Kripélyi uram, aki már a negyedik kártó bort (kupa bort) hajtotta fel, a Fabricius eszéhez tartja magát.

- Úgy bizony, bátyámuram. Nem okos emberek kellene most a város élére, hanem dühös emberek.

Hanem iszen dühös is volt Nustkorb uram, legalább Kripélyire és Fabriciusra.

- Nem lehet fejjel menni a falnak. Azt mondjátok, zúg a tömeg. Végzem a magam dolgát a magam lelkiismerete szerint és fittyet hányok rá. Mit tesz az, hogy zúg a tömeg? A fületek az oka, nem a tömeg. Avagy nem zúg a kagyló, ha a fületekhez nyomjátok? De ha megnézitek, mi zúg benne, azt találjátok, hogy semmi, hogy teljességgel üres.

Fabricius a fejét rázta:

- Az igazsággal szemben minden hasonlat sántít, urambátyám.

- De annyira egy se sántít - veté ellen Nustkorb -, mint az öcsémuram mostani igazsága minden hasonlattal szemben.

Tudott ám nyelvvel hadakozni Nustkorb is.

- Hogyhogy? - kérde Fabricius gúnyosan.

- Bizony csak azért, mert ha maga nincs kedvesem a világon, akkor én nem álltam volna meg Görgeyvel birkózni, sőt a színét se láttam volna.

- Énmiattam?

- Valaki miatt, aki magának kedves.

Fabricius elgondolkozott.

- Mit akar ezzel mondani? - kérde zavartan. - Kiről van szó?

- Egy szép leányról, egy világszép leányról, hehehe.

S most már ökigyelme nevetett gúnyosan. Fabricius ingerlékeny lett s a fakártót odavágta az asztalhoz.

- Elég. A kegyelmed csacsкасága terhemre kezd lenni.

- Szenátor úr, becsülje meg magát - figyelmezteté őt méltóságteljesen Nustkorb. - Lőcse város bírójával beszél.

Fabricius észhez jött, meghajtotta a fejét alázatosan és a mellét ütögette kezével.

- Mea culpa. Bocsássa meg, nemzetes bíró uram, a hevem elragadott...

Nustkorb rátette kezét a fejére s elmélázva mondotta:

- A szerelem az, édes fiam. Ráösmerek. Hiszen én is voltam fiatal... Hát hagyjuk abba. Nem mondtam semmit. Igyunk rá még egy kis veresbort. De előbb harapjunk valamit, hogy az ágát megvessük. (Odaszólt a korcsmárosnak.) Hozzon kend egy kis putina ordát! (Putinának a bődönt nevezték, ordának a szepesi túró egy nemét.)

Megkóstolták borkorcsolyának a túrót, megitták a veresbort, beszéltek mindenféléről, de a Fabricius szava úgy elmaradt, mintha valaki ollóval vágta volna el. Nem is jött meg előbb, csak mikor a Nustkorbék szolgálója, aki a nemzetes asszony kemény üzenetét hozta, hogy az étel mind kipang, és hogy vagy jöjjön haza mindjárt az úr, vagy pedig menjen ebédelni Görgőre, különben jaj az olyan városnak, amelynek az ügyeit pincében igazítják.

Nustkorb dohogott ilyenkor, de rendesen fölkelt és elment. Ezért őt senki meg nem szólta, mert a szenátus többi tagjai is ilyenforma házi nyomások alatt szoktak elszéledni.

Hanem ez egyszer nagyon fölháborította a nemzetes asszony abbeli szava, hogy *akkor menjen Görgőre ebédelni*, ami némi derűtséget idézett elő, vagy legalább mosolyt, a sunyi szenátori bajszok alatt, kedve is lett volna mindjárt most egy pofont csattintani a Kätchen pirospozsgás ábrázatára, de a »messzire tekintő« jelző, mellyel a közvélemény ékesítette fel ökigyelmét, mikor még a tenyerén hordozta, mérsékletet parancsolt, mindössze egy keserű sóhajra szorítkozott hát, azzal indult meg hazafelé, csak a pálcája suhogott haragosan a levegőben, miközben ágaskodtak benne a gonosz indulatok. Micsoda? Hát az asszony is? No megállj.

Észre se vette, hogy Fabricius is ott megy mellette, csak mikor megszólította:

- Most már egyedül vagyunk urambátyám, mondja meg kérem, amit az előbb említett a pincében.

- Hm - tagolá kedvetlenül. - Hogy izé... hogy megmondjam? Jobb azt meg nem mondani. Azt hiszem jobb, okosabb. És hogyha már mondok valamit, hát azt mondom, ne házasodjék meg uramöcsém. Nem vagyok én rossz ember, nem adok én magának rossz tanácsot.

Fabricius megragadta a kezét és szorította olyan erővel, hogy szinte kiserkedt a vér a körme alól.

- Talán hallott valamit?

- Hm, igen, valamicskét. De eressze el a kezemet.

- Rozáliáról?

- Óróla.

- Ne öljön hát meg, beszéljen hamar.

- Ott a kerti vendéglőben az emeleten, ahol azzal az emberrel alkudoztam az okmányra, a szomszéd szobában lépteket és beszélgetést hallottam s gyanakodva kérdeztem, mi történik bent? Azt mondja, hogy ott szerelmi találka van. Minthogy a Kárással kötött bérleti szerződésben az ilyenek mellőzése keményen ki van kötve, mindenféle keresztkérdések alá fogtam, hogy kik vannak bent? Csak a nőt tudja, úgymond, mert azt látta, mikor a lépcsőkön felment, s hogy ez Otrokócsy Rozália volt.

A gyermek-szenátor elsápadt.

- Gyalázatos rágalom - hörögte indulatosan.

- Magam is azt hittem és - tette hozzá vontatottan -, hiszen most is, ámbátor...

- No, csak ki vele, fenéig akarom a poharat, hogy aztán az arcához vág hassam valakinek. (Szemei vérbe borultak, s a két keze reszketett, mintha láthatatlan szitát rázna velök.)

- Kimenet magam is láttam elsuhanni a nőalakot, természetesen nem ismertem fel, sejtlemem sincs, ki volt, azonban...

- Még mindig van valami? - szisszent fel.

- Egy rózsát találtam utána, mely nyilván a hajából esett ki. Egy georgina-rózsát!

- Mikor volt ez? - kérde sötéten Fabricius.

- Kedden késő este volt, s minthogy a dolog érdekelt, éppen uramöcsém miatt, vártam egy darabig a kert kijárata mellett, hogy a szemébe nézzek a találka hősenek, ha esetleg még nem ment volna el a nővel együtt, s ekkor vártam ki Görgey alispánt, ki úgy látszik, szintén ott tartózkodott valahol az épületben. Én azt hiszem, hogy azzal az akasztófárávaló Kárással trafikál. Mindjárt annak idején mondtam, ne adjuk ki neki a kerti vendéglőt, mert odahúz a megyeiekhez. No, de körülbelül itthon is vagyok. Hát nézze, mivé tették a házamat?

Bizony be volt annak mind a három utcára nyíló ablaka verve, s a fala is mindenféle utálatos följegyzésekkel és figurákkal bemocskolva. A legszenvedhetlenebb figura azonban mégis egy eleven fej volt, kihajolva az ablakon, a Nustkorné asszonyom fehérfőkötős öreg feje. Haragosan összevont szemöldökkel kémlelte az utcát. Rövidlátó lévén, nem vette még észre az urát, az ura azonban észrevette és sietett lerázni kísérőjét, nehogy esetleg éles megjegyzéseknek legyen tanúja, kezét nyújtotta tehát neki.

- No, itt most már elválunk, uramöcsém.

- Nem addig, míg meg nem mondja, hol találom azt az embert - lihegte Fabricius, s amint a kezét beletette a Nustkornéba, olyan forró volt, mint egy vasaló.

- Melyiket?

- Azt a bélai embert, aki Rozáliát látta odamenni.

- Nehéz lesz megtalálni.

- Megkeresem én, ha a föld alatt volna is - mondá ziháló hangon, eltökélten.

- Hiszen éppen ott is van, Görgön, a kastély alatti tömlöcök valamelyikében.

- Hát én oda is eljutok - mondá s öklével nagyot ütött a Nustkorn-ház lábára (egyik oszlopát értjük a lábas háznak), úgy, hogy nagy darabon lehámlott róla a vakolat.

Ezzel megfordult és nagy fúriával rohant el a koponyások (teknővájók) sátrai mellett, mint a fergeteg. Nustkorn tűnődve nézett utána: »Félek, túlságos mélyen vágtam bele a sarkantyút« - dünnyögte, majd utána kiáltott:

- Ne csináljon elhamarkodott dolgot. Hiszen könnyebb az ümögtől megtudni, hogy mi lakik a szívben, mint a kabáttól.

Fabricius úgy tett, mintha nem hallaná. Jövők-menők kalapemelve üdvözölték, ő nem is fogadta. Magamagával beszélgetett és hevesen kalimpált a kezeivel. A járókelők összesúgtak:

- Ez ma bal lábbal kelt fel. Alkalmasint történt valami a szenátusban.

A mai szenátusban ugyan nem sok történt, de azért elég dolgot adott az a kevés is a működésbe gurult fantáziáknak. A görgői csodálatos vacsorának az a napvilágra került részlete, hogy Nustkorn foglya volt Görgeynek és nem vendége, új oldalról világította meg az esetet. Megindult városszerte a találgatás, mit kereshetett az alispán a városi kertben? Azért jött-e oda fegyveresektől kísérve, hogy elfogja Nustkorn uramat? De ha azért jött volna, hogy elfogja,

miért eresztette volna akkor el? Átláthatatlan rejtély volt ez. S ha azért jött volna is oda Görgey, hogy elfogja Nustkorbót, még mindig megmarad a másik megbolondulni való rejtély, hogy miért ment a városi kertbe éjnek évadján Nustkorb, holott rendesen a tyúkokkal szokott lefeküdni? Csak nem azért ment oda, hogy elfogassa magát? Mindössze a beavatottak, három vagy négy szenátor előtt állt tisztán a Nustkorb titokzatos útjának oka, de ezek is valami kémet gyanítottak, aki a Nustkorb odamenetelét jóeleve megvitte Görgeynek, aki aztán haddal jött. Ki lehet a »spion«, hej, ki lehet? Hátha maga az az illető ember - gondolták a beavatottak -, akitől az okmányt vette Nustkorb uram? Micsoda kolosszális ravaszság, ha így volt. Az okmányt eladta Nustkorbnak, Nustkorbót pedig eladta Görgeynek, aki ezzel egyszersmind az okmányt is visszakapja. De nem, ez se lehet. Hiszen Nustkorbót is hazaeresztette Görgey és az okmányt se vette el tőle. Lehetetlen ezt emberi agyvelővel kitalálni.

Hanem az eljárás, amit Görgey követett, kellemesen érintette a polgárság széles rétegeit. Úr, meg kell adni. Elfogja, tejbe-vajba fürösztí, aztán négylovas hintón küldi haza. Egyszóval megtisztelte a várost. Hiszen nem is olyan rossz ember. Csak a túlzók, a Fabricius-pártiak érveltek még most is ellene, hogy ez is csak a város lebecsülése, mintha mondaná: »Kezemben volt a bírátok, azt tehettem volna vele, amit akarok, de én visszaadom nektek, egyétek meg, vagy csináljatok amit akartok, mert úgyse félek se tőle, se tőletek«.

Mindegy, beszélhetek akármit a polgárságnak, bizonyos rokonszenvek kezdtek kisarjadzani Görgey iránt a rájuk erőszakolt hivatalos gyűlölet alól, úgy, hogy Grodkovszky várnagy uram ezekben a napokban lovas hajdú által küldött egyik hivatalos jelentésében azt írta post scriptum gyanánt az alispánnak:

»Bíró uram ökgiyelmének megtraktáltatása és haza való expedálása Görgöről itten nagy gaudiumot okozott és jó vért szült, amelynél fogva, ámbátor nem vagyok se levelibéka, se táltos, se próféta (az utolsó Habakuk vala), mégis úgy látom a tekintetes alispán úr iránti harag elpárolgását, mint a forrált vizét az üstben. Nem adok neki sok időt és minden veszedelem nélkül, bizony még »vívátok« mellett is bevonulhat a megye székházába, honnan nem a félelem száműzte vala, hanem a bölcsesség. De immár a bölcsességnek is podegrás lészen a lába. Datum ut supra.«

Ami a Grodkovszky pennájából előbuggyant, az mind megfordult a Nustkorb éles elméjében is. A gyertya körmére égett. Érezte, hogy valamit tennie kell.

Azzal az ürüggyel, hogy a város tokaji szőlőit megye megmetszteni vagy homolyíttatni, már nem is tudom, egyenest Sárospatakra tartott, ahol a fejedelem udvara volt.

Nem ment üres kézzel; magával vitte a Bibóktól vett okmányt s azonfelül azt a fél aransarkantyút, amit a város fölött elnyúló erdős bordácsok közt egy szerencsés disznó kitért tavaly a földből. A kondás átadja a villikusnak, az pedig behozta a városházára, s mint Szvatopluk király sarkantyúja szerepelt a közhitben.

A sarkantyúra szükség volt, mert most mint diplomata akart szerepelni Nustkorb uram. Magához a fejedelemhez nem tudott és nem is akart hozzáférni. Az nem szerette az ilyenfajta ügyeket.

- Nem kell az árulókat mesterségesen csinálni - mondá nem egy ízben mélabúsan a gyanúsító és vádoló deputációknak -, mikor maguktól is bőven teremnek.

A fejedelmet csak közvetve lehetett belevinni valamibe. Nustkorb tehát befolyásos patrónus szerzésére gondolt s ilyennek már otthon Ottlyk György udvarmestert szemelte ki. Ennek vitte a sarkantyút és a Lőcse város sanyarú helyzetét festő alázatos szupplikációt Görgey Pál viceispány ellen, nemcsak azért, mert Ottlyk szenvedélyes ritkasággyűjtő hírében állt, hanem

mert ő volt az egyetlen *nostrás* a fejedelem udvarában. Jánoky Zsigmond alkancellár is az volt, de az most nyavalyáskodott.

Finom modorú, sima úr volt hopmester uram, olyan mosollyal, mely mindenkit elragadott. »Egy szép asszony lelke lakozott e bajszos, fürgé testben.« Kedvesen fogadta Nustkorbót, átvette a sarkantyút és az írást, melyben ékesen volt megírva, miként sodorta Lőcse városát nehéz helyzetbe a vicispány, bírójának meggyilkolásával. Azóta se békéje nincs, se háborúja és nemhogy a tanács igazgatná a fölingerelt várost, ellenkezőleg, a mormogó közvélemény szorítja a tanácsot a bosszú politikája felé, úgy, hogy semmi jelesebb cselekedetre nincsen a tanácsnak ereje. Se bosszút állni nem tud, se felejtetni. Olyan, mint a dagadt láb, míg benne van a tüske. Oda terjed tehát a város alázatos könyörgése a méltóságos vezérő fejedelemhez, a magyar Izrael fővezéréhez (sic), hogy e tuskét fönséges bölcsességével kivenni s ezzel hű jobbágysághoz lehajolni kegyeskedjék. A nevezett viceispány egyébként se lévén *kóser ember* (sic), mirevaló nézvést, mint a méltóságos vezérő fejedelem segítő népe, mély alázattal csatolják az elfogatási parancsot, melyet e szent hadjárat kezdetén bocsátott ki, egyik martalócaival nem átválván saját édes testvérét elfogatni, mikor az haddal és munícióval a lengyel határra sietett vala.

Ottlyk uram szórakozottan hallgatta a kérvénybe foglaltak hosszadalmas magyarázatát, de annál figyelmesebben nézegette a sarkantyút, egy igazi műértő odaadásával és kifejezte abbéli kétségét, hogy az a Szvatopluké lett volna, mert Szvatopluk okvetlenül bocskorban járt. Elrendelte egyszersmind, hogy ott további ásatásokat folytassanak, mert bármilyen régi is a lelet s bármely népektől származik is, az emberiség mindig két lábbal rendelkezett s következésképp még egy sarkantyúnak kell ott lenni. Ha találnának valamit, értesítsék a fejedelmet. Ami pedig Lőcse kívánságát illeti, pártoló szavakkal fogja azt őfelsége gráciájába ajánlani. Ezzel kegyesen elbocsátotta a lőcsei bírót.

Hazajöve mindenfelé eldicsekedett, hogy immár a város szőlejét rendbehozta s nagy reménységek közt várja a szüretet.

Hát meg is érkezett a fejedelem pecsétje alatt pár hét múlva az eredmény. Remegő kezekkel vágta fel Nustkorb uram az ismeretes pecsétet. A bíró kérvénye hullt ki belőle mellékletestül, a következő fejedelmi háttirattal:

»Görgey viceispány uram inkriminált causáját elreferáltatván és meghánytorgatván, találjuk, hogy az elfogatást ökegyelme jobbinkább testvéri szeretetből rendelé, mintsem ellenséges indulatból, akár Atyja-fia, akár pediglen Személyünk ellen, mert sem a muníciós szekereket, sem felekezetinkhez tartozó Esze Tamás hívünket feltartani, vagy arrestáltatni nem kívánta, miben erányunkban táplált becsületes szándékának és hívségének kiváltképpen való testimoniumát adta. Lovai hajdúival egyetemben táborban marasztatván, neki ajándékképpen és hajlandóságunk okáért pataki istállónkból a takarosabb paripákból, ékes szerszámmal egy hátslő küldessék, akivel Segennyey uram bízatik meg. Lőcse város pedig értesítendő, hogy békéljen meg a maga kenyerén és ne keressen ellenséget, mikor ügyis van.

F. P. Rákóczi.«

A fejedelem sebtiben a saját kezével vetette az instancia hátára e sorokat, de a kancellária úgy látszik lusta volt illő módon lemásoltatni s kellő formába öltöztetni a fejedelmi akaratot. Aszalay uram egyszerűen odaírta hát a nevét, hogy »Franciscus Aszalay« és a Datum Sárospatak, anno 1707 Julii 18., azzal borítékba tette és elküldte a lőcsei bírónak.

Ugyanaz a lovasz hozta a levelet, amelyik a díszlovat vitte Görgőre. Istenem, istenem, de gyönyörű állat volt, nem volt abban egy makula hiba sem. Fekete, mint a bársony, finom, vékonylábú, mint egy kastélyos kisasszony, tüzes leheletű, mint egy sárkány.

Nustkorb uramat olyan fölindulás és szédülés fogta el ezek olvastára, hogy szívszélhűdéstől kellett tartani; szerencsére otthon a lakásán érte a levél s Kätchent hamarosan a szomszédos fürdőházba lehetett szalasztani a borbélyért, aki hamar eret vágott rajta, mialatt a nemzeti asszony vízbe mártott és jól kifacsart kendőket rakott a halántékaira.

Ágyba fektették, lassan-lassan magához jött s átkozta magát a pataki útjáért, ahol maga járta ki Görgeynek az ajándéklovát. Szent isten! Micsoda hahota lesz ebből Lőcsén, ha megtudják!

De ne tudják meg. Vagyis legalább azt ne tudják meg, hogy a fejedelem fekete paripája a löcseieknek szóló felelet. Ő ugyan meg nem mondja, inkább vágatja magát négyfelé. Ha kitudódik is, ne most legyen az, hanem valamikor később, ha már nem árt. Mert hiszen a Nemezis nem alszik s okvetlenül utol kell hogy érje Görgeyt, csak idő kérdése az egész. Annál inkább utoléri, mert itt kisiklott a karmai közül. A Szvatopluk-féle sarkantyúnak nem volt sikere. Pedig hát disznó túrta ki, azt lehetett volna hinni, szerencsét hoz. Ámbátor ahogy vesszük, hiszen szerencsét hozott, de Görgeynek. Egyébiránt lehet az megölő betűje is, mert ha liliomtiszta kurucnak jött ki a kuruc levekbe bemártva, szeretném tudni (ti. Nustkorb szeretné tudni), miképpen jön ki majd szín labancnak, ha labanc levekbe mártja be. Pedig bemártja, ha addig él is, ha mindjárt saját tallérjaihoz kell is nyúlni. A mód megvan rá, mert a fejedelmi kancellária (hiszen szépen vezetik azt is) tévedésből vagy pongyolaságból visszaküldte az elfogatási okmányt, azzal most Bécsben lehet szerencsét próbálni.

Nustkorb uramnak a felesége a híres Student-családból származott. A Studenteket voltaképpen Protmowoknak hívták, de ezt a nevüket már alig ismerték a városban. A család valamikor virágzó, hatalmas volt, a város ügyeiben döntő szerepű, s még ma is az volna, ha nem tanul. De a tudományokra adta magát, s a tudomány elpusztította a családot. Az egyik Protmow, a XVI. század végén élt Protmow Jakab, krőzusi vagyont szerezvén mint marhakupec, egy olyan fundációt csinált, amelynek jövedékéből minden löcsei Protmowoktól származó fiú, amíg iskoláit folytatja és végzi, kétezer aranyforint évi járadékban részesüljön. Minthogy pedig az eddigi kereskedelemmel és iparral foglalkozó Protmowok már a szüleiktől örökölték a nyereségekhez és a pénzhez való hajlamokat, elkezdtek a tanulást már hatéves korukban és folytatták tömérdek városokban, országokban s azok egyetemén, úgyszólván az emberi kor legvégső határáig, többnyire mint Studentek halván meg szétszórva, ősz fővel, nyugtalanul, Páduában, Bolognában, Göttingában, Lipcsében, Halleben és az ördög tudná még hol.

Ma már csak három Protmow élt, ebből az egyik addig tanult, míg megbolondult, s most fut valahol, a másik zavartalanul járja az egyetemet (hja, kétezer forint sok pénz), a harmadik, István, ellenben itthon, Lőcsén lakott és afféle benevolus tisztviselő volt a városházán, azzal a bevallott pretextussal, hogy a közigazgatást tanulmányozza a városnál (vagyis még mindig húzta a kétezer aranyforintot). Különben igen művelt, sokat tudó, ravasz ember hírében állt, és minthogy sógora volt Nustkorb-nak (Student Borbála lévén a felesége) és hosszú időket töltött, valamikor negyvenéves korában, a mindenféle bécsi iskolákban, úgy, hogy meglehetősen ismerte ott a dörgést, őt bízta meg Nustkorb, hogy menjen Bécsbe és ott az összeköttetései révén (sok iskolatársa előkelő állást foglal el a Burgban) juttassa e szerény íráskát őszent-felsége elé kellő mártásban, vagyis kidomborítva, hogy bár Esze Tamással löpört és fegyvereket szállított a lengyel határra Rákóczinak Görgey János, a szepesi viceispány mégsem látta szükségesnek lefoglalni a szállítmányt és Eszét elfogni, vagy ezekről jelentést küldeni az uralkodóhoz. De meg is kapta már ezért a jutalmat Rákóczitól, egy szép fekete lovat, aranyos veretű szerszámmal.

Student Istvánnak tetszett a feladat, váltig emlegette, hogy a diplomáciára van az esze berendezve, s kellően fölszerelve tallérokkal, néhány nap múlva megindult a Molitorisszal, a kis Klebe úr különös gondozása mellett, Bécsbe, ahol is beszállván »A két lúdhöz« címzett traktérba a Ringen, elkezdte pókszerű munkáját. Már két hét múlva írja, hogy megismerkedett a király belső komornyikjával, aki öltözteti őfelségét. Szeptember közepén arról küld értesítést, hogy a Görgey-féle elfogatási okmány és az eset hű leírása immár a császár dolgozóasztalán hever. De minthogy a dolgozóasztal magától nem dolgozik, a császár meg csak ritkán, legyen a sógor türelemmel.

Várt a sógor, várt, várt, kapván különböző csillapító üzeneteket a türelmetlenség ellen, melyeket csak úgy szóval küldözött Student Pista Bécsben időző lócsei emberektől, hogy ők ne értsék, de Nustkorb tájékozva legyen. Új hűrt tettem a hegedűre. Érik már a vetés. Fenik már a kaszát. Meg lehet már oldani a szoknyát, törik a kapcsa. (Vagyis értse úgy a sógor, hogy a fekete szoknyák lekerülnek mihamar az asszonyokról.)

Értette Nustkorb, és ő is hasonlókat üzengetett Bécsbe menő kereskedőktől. Még mindig vartyognak a békák. (Vagyis, hogy még zúg a közvélemény.) Ugrik a ló, csillog a kantár. (Vagyis Görgey el van bizakodva.) A szomszédban is cincognak az egerek. (Vagyis a megyénél is elégedetlen hangok hallatszanak Görgey ellen.)

Tényleg, bizonyos elemek elkezdtek piszkálni Görgeyt is, hogy tessék már a megyegyűlést Lőcsére hívni össze. Vagy - vagy. Béküljön meg az ellenségeivel vagy hagyja el a barátait is. Semmi se tarthat örökké. Nem azért építették a megyeházat ők, hogy a patkányok birodalma legyen.

Közel volt a dolog a megütközéshez. Ott is, itt is elégedetlenség forrt. A vak is láthatta, hogy valaminek történni kell. Fülledt volt a levegő, és az a bizonyos titokzatos félelemgerjesztő csend állott be, mely a természetben is a viharok előtt jár. Láthatatlan erők látszottak szorítani az embereket, hogy döntésre vigyék már ezt a kérdést.

Miért éppen ezt? Mikor sokkal nagyobb bajok vannak. Mikor ágyús szekerek dübörögnek végig az országon, hadisátrak fehérlenek a mezőkön és vérrel pirosra festett patakokban játszanak a pisztrángok. És mégis a Görgey-kérdés dominál ezen a kis helyen. Hogy lehet ez? Isten tudja. Talán az a rettenetes szörnyeteg avatkozott közbe, akit még eddig soha és sehol se mertek zsarnoki hatalmában korlátozni, a Divat. Rákényszerítették a fekete toaletteket, a szörnyeteg megrázza magát és fel fogja fordítani Lőcse városát és Szepes megyét mindenestől.

Mikor már minden forró volt, október elején váratlanul hazatoppant a Student Bécsből, meglehetősen savanyú ábrázattal.

- Széna vagy szalma? - kérde Nustkorb.

- Szalma.

Nustkorb megüvegesedett szemekkel bámult sógorára.

- Hát mi történt?

- A császár úgy fogta fel a dolgot, hogy Görgey a saját testvérét is el akarta fogatni merő császárhűségéből, és hogy az ilyen embert ki kell tüntetni.

- Csak nem mondd ezt komolyan?

- Magam is meg voltam lepelve, de tény. Trautmansdorf gróf udvari szekretárius által a konziliáriusi diplomát küldi neki. Ma vagy holnap érkezik meg a szekretárius.

Nustkorb uram lehorgasztotta a fejét.

- Akkor hát én mehetek - mondá és ezentúl csodálatos apátiába esett.

Otthon ült az asztalra könyökölve s fejét tenyereire hajtva szótlanul órákig és órákig némán, csendesen, ha valaki megszólította, nem felelt, nem volt szomorú se, csak nem felelt. Elhagyta rendes szokásait, a burnótos pikszist kitette a zsebéből, a boroskancsóhoz hozzá nem nyúlt, néha azonban magában is hangosan motyogta: »Akkor hát én mehetek«.

Hogy hova akar menni, hogy hova? Tördelte kezeit a nemzeti bíróné asszony, sőt a sógor is meg volt szeppenve, abban a hitben, hogy Nustkorb nem jóra gondol. Mindennemű szerzámot, fegyvert, amellyel kárt tehetne magában, gondosan eldugdostak előle. Mert bizony maga a Belzebub ördög bújt öbele. Ki kell azt onnan űzni, aminthogy meg is próbálta bíróné asszonyom, a »matyerina duska« (anyai lelkecske) nevű fű²⁰ paraján megfüstölte, s hogy az innenső világon való maradáshoz fogyatékos kedvét élesztgesse, *emberszívekből*²¹ főzött számára teát.

Úgy látszik csakugyan visszatért az életkedve a teától és az »anyai lelkecske« füstjétől, mert bíró uram valósággal útra kezdett szedkelőzni, de nem olyanra, aminőtől féltek a hozzátartozói, mely a szent Mihály lován történik, hanem amelyikhez tarisznya kell, a tarisznyába pogácsa, füstölt szalonna és fokhagymás borjúcomb. Bíró uram ugyanis azzal az eltökéléssel állott elő, hogy közeledvén Mindszentek napja, elmegy Késmárcra a Kramler bíró epitáfiumáért, amelyet még csak most készített el a lusta szobrász, pedig már öt esztendeje, mióta megrendelték. Azt mondta, valamit mégis tenni kell, amivel a világ száját bedugja. Ezt ugyan hazahozhatta volna a villikus is, de a bíró maga akart elmenni.

- No, ugye használt a tea - ujjongott bíróné asszonyom.

És igaz is, hogy használt, mert az elkeseredett úr nyilván azért is szánta rá magát legalább részben erre az útra, hogy megszabaduljon a kosztól és füstöléstől.

De ebben sem volt szerencséje.

A templom falába illesztendő epitáfium sikerült ugyan, Tomis József nagy mester, olyan élethűen teremtette oda a Kramler Károly alakját, bírói palástjával, szokott fővegével, egy kissé összehuppadt vállával, hogy mikor a város kocsisa, Kuptor József, akit még a megboldogult szegődtetett, meglátta a vörös márványban kifaragva, önkénytelenül lekapta a kalapját és dicsértesséket hebegett (mivelhogy keresztény-katolikus volt). Azután is, mikor a szekérre négyen fölemelték, nagy tisztelettel bánt a ponyvákba takargatott kővel az egész úton, melléje készítvén Nustkorb bíró uramnak illendő ülőhelyet, nagy kevélységgel jegyzé meg, hogy ezer forintért nem adja ezt a megtiszteltetést, miszerint két lőcsei bírót vihet a lovain egyszerre, mert ilyen se történt a világ eleje óta közönséges kocsisal.

Vitte is vagy két napig a két bírót, mert nehéz volt a kő s nagy esőzések lévén, irdatlan és ragadós sarakban gázoltak a kerekek. Bizony csak lépésben mehettek. Aztán a napok már rövidek ilyenkor, este pedig nem lehetett járni a gyalázatos utakon. Már-már közel voltak

²⁰ Kakukkfű.

²¹ Báró Károlyi Sándorné írt akkoriban levelet táborozó férjének, hogy küldjön neki egy zsák *emberszívet*, mert jót tesz, ha porrá törve, borban beadogatja a gyerekeknek. A történetíró, aki megtalálta a levelet, elszörnyülködött az akkori vad erkölcsökön és együgyű babonaságon, s csak az isten őrizte, hogy rossz hírbe nem keverte a külföld előtt is barbár őseinket, kik még a XVIII. század elején is emberszíveken élődtek. Nem gondolta a jámbor, hogy az egy szív alakú bojtjal virágzó növény volt, melyet ma orbolyának is neveznek, s mely Nagykaroly vidékén valószínűleg nem tenyészett, ellenben ahol Károlyi feküdt a hadaival, bőven volt szedhető. M. K.

Lőcséhez, midőn Dravec mellett, egy puskalövésnyire a község porgolátjaitól, a rudas ló egy szakadéknál valahogy félrelépett és hátsó testével a mélységbe csúszott. Kuptor leugrott a lovát kihúzni, de már késő volt, az alácsúszó ló magával rántotta a szekeret, a korlátfa recsegetve tört össze. Nustkorb uram egy szisszenéssel a különben jelentéktelen szakadékba esett, tompa robajjal megindult utána a súlyos kőkolosszus és rázúdulva agyonnyomta, hogy még csak egy jajkiáltásig se hagyta élni. A kocsis segélykiáltására összesereglett draveciek már csak az összelapított véres holttestét húzhatták ki. Lónak, szekérnek, kocsisnak, kőnek nem lett semmi baja.

Most már a holttestet takargatta be Kuptor ponyvákba s halálra rémült arccal, úgyszólván lóhalálban vágatott be Lőcsére, hol éppen vasárnap estefelé lévén s szép enyhe idő, nagy fekete tömegek hullámozottak az utcákon. A fehér lepedő véres volt a kocsin, a kocsis ruhája is csupa vér volt.

- Mi az, mi történt?

- Meghalt a bíró. Az előbbeni bíró megölte a mostani bírót.

Mint a tűz futott végig a városon a rémhír és annak részletei, elérve az egyik kaputól a másikhoz, a legkisebb zugig mindenüvé és mint a hógomoly, növekedve észrevételekben is.

- Az előbbeni bíró megölte a mostani bírót, mivelhogy a mostani bíró ölte meg az előbbeni bírót.

...A jó isten hárítsa el Lőcse városáról a megpróbáltatásokat.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

NÉMELY MEGJEGYZÉSEK AZ ANYAI SZEM EREJÉRŐL ÉS A SZERELMI ÉRZÉSEK FÖLPISZKÁLÁSÁRÓL

A mai fiatalember, ha szerelmi bánat éri és a zöldszemű szörnyeteg megmarja, vagy a halált keresi, vagy párbajsegédek után futkos, vagy pedig bezárkózik egy külön szobába egy szép leánnyal, akit múzsának neveznek, és ontja a világfájdalomtól csöpögő verseket.

Fabricius, mikor a Rozália találkájáról hallott, nem cselekedte meg ezek egyikét sem, noha ő is le volt sújtva. Ha a nap leesik az égről s elgurul egy pocsolyába, kevésbé csodálkozik vala. De hisz ez több is volt, mintha csak a nap hagyná el az eget. Ő maga esett ki a saját énjéből. Egy idegen bolygón találta magát boldogtalannak. Tompultság, üresség, sivár céltalanság érzései kezdték gyömöszölni, roskadozott a lába, zúgott a feje. A vén lábasházak hátrafelé látszottak húzódni előle, mogorván ünnepélyesen. A furmányos szekerek kerekei döcögve tagolták az utcaköveket horzsolva: Ro-zá-lia, Ro-zá-lia. Az ablakoknál a kosaras rostélyok alól itt-ott kibukkant egy-egy leányfej, rámosolygott kedvesen, ismerősen, ami olyanforma fájást váltott ki belőle, mintha a halántéka ereit rángatná láthatatlan kéz, ugyanaz tartotta összeszorítva a szívét is.

Ment egyenest haza, mint az alvajáró, öntudatlanul, megszokásból. Az egyik utcaszögletnél Blom Miklóssal találkozott, lovon ült, báliasan kicsípve, messziről kiáltotta:

- Hogy vagy Rici? Szervusz Rici! (A Fabricius becéző neve.) Kirándulok egy kicsinyt a vashámorhoz. Gyere te is. Majálist tartunk a vidéki szépekkel. Nemigen győzőm már; de mit csináljon az ember. Szervusz Rici!

- Utálatos kutya! - sziszegte utána Fabricius.

De már haza is ért és olyat rúgott a zöldre festett kapuajtón, hogy szinte meghasadt.

Az öreg Fabriciusné várta már az ebéddel. Kedvenc ételei jöttek az asztalra, kásás csirke és levelen sült, mivelhogy kenyérsütés napja volt, és a kemence már anélkül is be volt fűtve, a gyermek-szenátor azonban hozzá se nyúlt az ételekhez, amellettsápadt volt és ingerlékeny.

- Nem vagy te beteg? - aggódott az öreg asszonyság.

- Csak a fejem fáj egy csöppet.

- Ne kösselek egy kis tormalevelet a homlokodra? Hátha kihúzná?

- Nem húzza azt ki, nem a torma, de hat ökörr sem.

Ebéd után föl se ment, mint rendesen, a városházára, otthon ült szobájában az ablaknál s nézte a jövő-menő felhőket. Igazodtak, keverőztek, foszladoztak, meg megint tömörültek a színes párák. Nagy sürgés, készülődés volt fent, míg végre estefelé kitört a vihar, megmozdult az ég és telefirkálta villámvonalakkal a nagy Igazító Kéz a mennyboltot. Éppen ez kellett Fabriciusnak. Vihar a lelkében, vihar a természetben. Csak zúgjon a szél, csak ropogjon az ég; bár mindent összemorzsolna.

Köpo nyeget se vett, úgy ment ki a viharba s kijutván a város kapuján, a csodálkozó örök tisztelgése mellett, nekiindult a harasztos erdőnek. A haragos természetet megfogta pajtásnak. S hogy ím így ketten együtt kidühöngték, kitombolták magukat, valamivel könnyebb lett lelkének a nehéz súly.

Mikor hosszú bolyongás után későn este hazaért, Fabriciusné már ágyban feküdt. Nem várta haza, mert gyakran szokott elmaradni, vagy Klösteréknél a lányok közt, vagy a városi pincében a szenátorokkal.

A szolgáló vacsorával kínálta, de a fiatalúr leintette, hogy nem kér semmit. Sokáig fel s alá sétált a szobájában, hallgatta a zuhogó esőt, mely még csak most eredt meg, aztán az anyja szobájába nyitott.

- Alszik már, édesanyám?

- Nem. Akarsz valamit, fiacskám?

- Csak jóéjszakát akartam neked kívánni, mint közönségesen.

Ezzel az ágyhoz lépett, leült a szélére, megfogta az öregasszony kezét, megcsókolta és azután is a kezében tartotta szótlanul. Az öregasszony szinte önkénytelenül odább csúszott a fal felé, úgy, hogy most már a szenátor feje is elfért a vánkoson. Lehajtotta a fejét is, odanyomta az anyja szívéhez szorosan, úgy, mint gyerekkorában, és az egyik lábát is föltette.

- Jaj, ne nyomj hát úgy.

- De látja mamácskám, máris nem fáj úgy a fejem, hogy odanyomtam magához.

- Eredj, te bolond hízelgő, hát azt hiszed, amit hat ökör ki nem húz, azt az anyai test melege kihúzza a fejedből?

- Nemcsak hiszem, de tudom.

S ezzel összevissza csókolta a matróna kedves, okos fejét.

Az viszont tettetett bosszúsággal igazgatta helyre félrecsúszott bodros hálófölkötőjét s vidáman kacagott fel.

- No, te igazán szép szenátor vagy, aki az anyjával alszik. Ha látná a város, nem tudom, mit szólna hozzá. (Majd azután mélyet sóhajtott és így folytatá.) Bizony, szép idők voltak, mikor mindig velem aludtál kisgyermek korodban, amikor még meséltem neked, s te is mindent elcsacsogtál nekem. Aztán, hallgasd csak, milyen kópé voltál. Hogy a szegény bátyácskához, aki a másik ágyban hált egyedül, át ne mehessek, ha te elalszol, titokban odakötötted a lábamat egy madzaggal az ingecskéd gombjához s mikor elaludtál, eloldoztam a spárgát és úgy mentem át a testvéredhez.

- Szóval megcsalt mamácska.

- Mint ahogy megcsalsz te most - kiáltott fel ijedten az anya. - Szent isten, mi bajod, Antal? Hiszen te sírsz?

Megsimította fia arcát és nedves lett a keze.

- Azért jöttem ide, mert ki akarom önteni a szívemet. Nem tudok hova fordulni, csak kegyelmedhez. Segítsen rajtam, anyám, ha tud. Az én eszem cserben hagy engem. Erőt vettek rajtam a gyengeségek. Ha erős vagyok, magamban van bizalmam. Ha gyenge vagyok, a maga bölcsességéhez fordulok, mint gyenge gyermekkoromban. Olyan babonás hiedelemben élek, mintha az én gyengeségeim az anyai szeretet erejével összekeverve, megszűnnének. Hallgasson hát meg, anyám.

- Jó, jó, csak beszélj. Tedd ide a fejedet. (Megsimogatta a selymes haját.) Ki bántott meg? Hol fáj? Mi fáj? Ne félj semmit. Nem hagylak bántani senkinek.

Fabricius most aztán megnyitotta benső élete titkos folyosóit, mindenekelőtt bevallotta Otrokócsy Rozália iránti szerelmét (Tudtam - szólt közbe a nemzetes asszony), mely az első napon ébredt szívében, mikor találkoztak, s azóta nőtt, nőtt és ma már erősebb mindennél a világon. Hogy a leány is szereti-e? Nem volt róla szó. Forma szerinti vallomás nem történt. De ő (Fabricius) ekkoráig legalább abban a hitben élt, hogy szereti. Ezer édes szó bong a fejében, mindmegannyi tündércsengettyű, melyek fenntartói ennek a hitnek. Egy-egy célzás, méla tekintet, egy sóhaj, egy önfeledt mozdulat, egy elpirulás. (Hej, milyen cukorgarmadát gyűjtött össze ezekből memóriájába a gyermek-szenátor.) De hát ez mind olvadóra vált ma, mikor Nustkorb bíró uram elmondta, amit a találkáról tudott.

A nemzetes asszony felkönyökölt az ágyában. Őt is felizgatta az eset, amint végighallgatta türelemmel.

- Forgós teremtette! - pattant fel, mert katonás asszony volt. - Ez annyira borzasztó, hogy szinte hihetetlen. Az az ember bizonyosan hazudott Nustkorbnak.

(Rozália Fabriciusnének is kedvence volt.)

- Egyet kérdezek, mama. Hova lett a georgina-rózsákból az egyik, mert ugye, a múlt vasárnap kettő volt kinyílván?

- Matild néni volt itt hétfőn vagy kedden éppen Rozáliával. Rozáliának adtam.

- Látod, ez a baj, mert a bélai ember a mi rózsánkat mutatta akkor este a bírónak, hogy a találkán levő hölgy hajából esett ki a lépcsőknél.

Elhallgattak. Az öregasszony sóhajtott és nem szólt semmit. Az eső nagy potyogást művelt odakünn a házfedelen. Nem-e jégeső? - monda az öregasszony. Aztán csak tovább hallgatták, nem-e jégeső. Végre egy kérdést tett közömbösen, szárazan, mintha csak úgy ásítás közben kérdezné, hogy a nyelvét ne pihentesse túl sokáig.

- És nagyon szereted?

- Azt hiszem, nem tudok nélküle élni - felelte az ifjú, tele szenvedéllyel. - Megsemmisülök.

- Ej, bolondság. Nem okos dolog az én fiamtól. De nem is úgy van az. Elég virágcserepem van nekem is, de még egyikben se nőtt meg olyan nagyra a virág, bármilyen üde volt is és szép, hogy az edényt szétrepesztette volna. Nem vagy te kenyérbélből, de még cserépből sem. Vasból vagy. Annak mondanak. Hát az légy és ne beszélj ilyeneket.

- Ne haragudjék, édesanyám, kinek öntsem ki a szívemet másnak?

- Jó, jó. Hát majd meglássuk, hogy van, mi van. Mindjárt holnap rendbe hozom a dolgokat, vagy így, vagy úgy.

- Mit akar csinálni mamácska?

- Azt még én most nem tudom, de minden el lesz igazítva. Most pedig menjen, feküdjön le szenátor uram, de előbb nyújtsa ide a buksi fejét, hadd csókoljam meg.

Fabricius a szobájába vonult, csak úgy ruhástól dőlt le, abban a hitben, hogy úgyse fog aludni, de a viharban való barangolásban elfáradva, vagy talán az anyai csók varázslatos pecsétje alatt legott elnyomta az édes álom és másnap szinte egész öreg fröstökig mártogatta abban a csodálatos égi harmatban, mely lemossa a testről és a lélekről a lankadságot.

Másnap a nemzetes asszony alig várta a délutánt, magára vette a fekete selyemruháját, előszedte a három sor keleti gyöngyöt, mind fehérék és egyformák, a fekete csipkefőkötőre feltűzdelte az arany lencseszemeket, a fülébe is beerőszakolta a smaragdos függőket.

Fabriciusnak feltűnt a nagy gála.

- Ejej, mama, maga úgy fest, mint aki hódító hadjáratra indul.

- Bizony nem tudom én galambom, hova indulok. Olyan garádicsokra lépek én most, amelyeknek se az alját, se a tetejét nem látom.

- Nem értem - mondá Fabricius, aki akárhogy takargatta is, felette ideges volt.

- Pedig ha egy kicsit gondolkoznál, megértenéd, édes fiam, mert igazságos lélek lakik benned is, az én lelkem meg az apádé. No, hát mármost hova megyek én, mit gondolsz, és miért megyek? Ugye azért megyek, hogy valakit a mérőserpenyőre tegyek és meglássam, mit nyom?

Fabricius némán biccentett fejével.

- De hát van-e nekem ehhez jussom? Igenis van, de csak egy esetben, ha a mérleg két serpenyőjéhez képest én is kétféle szándékkal megyek oda, aszerint, amint a serpenyő fogja mutatni. Ha ide billen, az én menyecském a leány, ha oda billen, az ördögé a leány, bírja békével, ámen.

- Jaj mama, miket beszél!

Keservesen sóhajtott, s amint az esélyekre gondolt, felváltva szaladozott arcán az élet két legközönségesebb festéke, a piros meg a fehér; hol olyan lett, mint a cékla, hol olyan, mint a fál.

A nagyasszony ügyet se vetett rá többé, s ahelyett a szolgálóknak adogatta ki a szigorú utasításokat távolléte tartamára: vigyázzanak mindenre, az edényeket mosogassák el és ne törjenek el semmit, mert lesz »ne mulass«, koldust be ne eresszenek a pitvarba, nehogy ellopjon valamit, hanem ha jönne, az ambitusra vigyék ki neki a karaj kenyeret. Az Ancsura nézzon be a méhesbe, nem jött-e ki raj? Ha kijött, szaladjon el Koch Jánosért, a perecesért, az majd leszedi. A Zsuzsi pedig tömje meg a két ludat, és adjon nekik inni is. Azután pedig törjék meg a mákot, de előbb becsületesen ki kell mosni a mozsár belsejét. Egyébiránt mindjárt itthon lesz.

Azzal megindult a lépcsőkön katonás léptekkel, egyenes tartással, suhogott, ropogott rajta a sok selyem, s szép hófehér haja élénken kandikált ki a sok feketeségből. Szakasztott olyan volt - mondják, akik mindkettőjüket ismerték -, mint a megboldogult fejedelemsasszony Erdélyben, össze lehetett volna téveszteni. Csakhogy Fabriciusné szigorúbb volt Bornemissza Annánál. Amit egyszer kimondott, az olyannak látszott a közönségesebb lelkek előtt, mint a gondviselés szózata. Zordon volt, mikor haragudott és a szemöldökeit összevonta, mint a hegyek, amelyek közt született és nyájas, mint a havasi rét az őszi napfényben, ha lelke jóságát arcára eresztette.

A szenátor onnan felülről hallgatta a lépteit. Egyszerre megszűntek. A szenátor kitekintett az udvari ablakon s látta, hogy az anyja megáll a két virágpád előtt, mely a liliputi udvart ékesíti és letépi a georgina-rózsát, az egyetlent. A többiek, a megérkezendő testvérek, még zöld burkaikban alusznak.

Sokáig odamaradt a nemzeti asszony; Fabricius mindenféle mulatságot próbált kitalálni, de soha még nem telt olyan lassan az idő; a raj csakugyan kijött, ráült egy cseresznyegallyra, Koch uram eljött, berázta a köpübe; ezt mind végignézte Fabricius, azután újra felment a szobájába, elővette az ótestamentumot s rányitott az égő tüzes kemencébe vetett három zsidó férfiakról szóló fejezetre; olvasgatta, de ez egyszer éppen nem szánakozott rajtuk, mert ő maga is most épp olyan tüzes kemencében érezte magát, sőt inkább cserélt volna az ifjakkal, mert azokról már tudatik, hogy bent nem égtek, míg az ő sorsa még bizonytalan. Öreg uzsonna ideje is elmúlt, de még mindig nincs itt a mama. Néhány aktát szedett elő, talán a munka szalasztja

meg az időt, de bizony nem értett ő azokból semmit, a fekete betűk bolondjába táncoltak előtte, végre is a kutyával, a Popráddal kezdett játszózni, míg végre a füleit hegyezte Poprád, ami jele, hogy az utcaajtó csikorgását hallja ott künn, egyet mordult, meg elhallgatott. Tudta már, ki érkezik. Az ismeretes ruhasuhogás hallható lett, a Fabricius szíve hevesen kezdett dobogni és benyitott a nemzeti asszony.

Letette mantilláját egy karszékre, aztán a gyöngyöt vette le a nyakáról. Fabricius nem mert ránézni, hogy az arcából olvasson, kissé félrefordult s félénk, fojtott hangon kérdezte:

- Hogy állunk?

- Megállj, hadd vegyem ki előbb a fülbevalókat, mert egészen lehúznak. Tanulj egy kis türelmet. Hé, Zsuzsi, gyere be fiam. Ereszd meg egy kicsit hátul a midert, mert mindjárt megfűlok benne. Nem való már öregasszonynak a parádé. Puha zsölle, fehér cipó való az öregasszonynak. No, most elkotródhatsz. Mit is kérdeztél, édes fiam?

- Hogy mi történt?

Fabriciusné beült a zsölléjébe, de még mindig nem nyilatkozott, előbb még egyszer bekiáltotta Zsuzskát.

- Keresd meg a kötésemet, te kecskebéka. Így ni. Most pedig eredj a pincébe és hozzál egy kis sárgarépát a kanárinak, hadd énekeljen. (Egyedül maradván a fiához fordult.) Hát tudod, nem szeretek beszélni fontos dolgokról, csak ha teljes kényelemben ülök. A kötőtűk és az eszem egyenletesen és szoros kapcsolatban mozognak; vagy mind mozog, vagy egy se.

- Köszönöm szépen, de engem valóságos kőpadra feszít.

- Ugyan eredj, te golyhó, hiszen az a leány olyan ártatlan, mint a ma született bárány.

Az öröm ragyogása öntötte el a szenátor arcát.

- Oh, mamókám, édes mamókám!

- Nincs azon annyi makula se, amennyi egy pók lehelete a liliomon.

- Hát hogy volt, mi volt akkor az a találka a vendéglőben?

Fabriciusné vállat vont.

- Mit tudom én, hogy volt.

- Hogyan? - szólt Fabricius elboruló homlokkal. - Kegyelmed nem tudja? Hát nem kérdezte?

- Kérdeztem én mindent, de a beszéd végre csak beszéd.

- Akkor aztán miképpen mondhatja, hogy ártatlan? - fakadt ki ingerülten.

- Mert láttam.

- Láttá? - mondá gúnyosan - Hát lehet azt látni?

- Lehet bizony, csak szem kell hozzá... anyai szem. Hiába mosolyogsz kétkedőleg. Van olyan tudás is, mely fölötte áll annak, amit a könyvekből, s ahogy ti mondjátok, összetett bizonyítékokból, tanúvallomásokból lehet megállapítani. Az anyai tekintet a lélekbe fúródik. Az anya lát az ilyenekben még vakon is. Ha másképp nem, hát megszagolja a menyé bűnét.

- Oh anyám, bárcsak igaz lenne!

- Az úgy is van. Mert a szeretetnek vannak olyan csodái. Ami teneked fájna, édes fiam, az előbb az én szívemen szalad át. Ha mármost én azt mondom, hogy Rozália ártatlan, az nem üres levegő, és aki ennek az ellenkezőjét meri állítani, annak énvelem gyúlik meg a baja, forgós teremteté.

Fölrakta csípőjére mind a két kezét s kihívóan nézett szét, mintha láthatatlan ellenségekkel volna tele az egész szoba, pedig már akkor de szívesen adta meg magát az egyetlen kételkedő is.

Ezek után elbeszélte a nemzeti asszony a látogatása részleteit. Mohón szűrte fel a szenátor, mint a szomszéd föld a harmatsöppeket.

- Nos, hát ott voltam, és már itthon elgondoltam a tervet. Nem mentem üres kézzel. Elvittem az utolsó georgina-rózsát, mert azokról, amint jól tudod, az a babona él az itteni fejjérszemélyvilágban, hogy aki egy ilyen szál rózsát hajába tűz, kérője lesz abban az évben, aki kettőt tűzhet, annak két kérője lesz. Hát jól van, megyek a rózsával, többnyire künn voltak a növendéklányok az ambituson, majd kiugrott a szemgolyójuk, úgy nézték azt a rózsámat. Mind kérő után bomlik az. Tudakolom Rózikát, azt mondták, bent hímez a Klöster kisasszony szobájában. Csakugyan ott foglalatzkodott a keresztanyád oldala mellett. Beszéltünk prücsköt-bogarat, mint közönségesen, mikor egyszer csak ráviszem a szót nagy ravaszul a georginára, hogy kinek adjam. »Magának már ugye adtam, Rózika?« Mire mosolyogva felelte, hogy ő már kapott egyet az idén, de elvesztette a hajából, hát elvesztette a kérőt is. »Érdekes volna, ha tudná, hol vesztette el« - kérdeztem a tervemhez híven. Kacagott és süppedtek almavirág szín arcán azok a kis gödröcskék (ha láttad volna, te Toncsi!). »Hát biz én azt a kerti vendéglőben vesztettem el, mikor Quendel úr... mikor is volt az, Matild néni?« »Kedden este, sőt éjjel« - szólt közbe Klöster kisasszony. Nagy meglepetést színleltem. »Éjjel? Megfoghatatlan! Mit csinált ott éjjel?« Tiszta tekintetét rám emelte, s látszott elfogulatlanságán, büszke nyugodtságán, hogy nem veszi szavamat fürkésző nyomozásnak, inkább csodálkozásnak a bátorsága fölött. »Örökségi ügyben egy írást kellett aláírnom tanúk előtt.« »Kik voltak a tanúi?« - kérdeztem. »Quendel úr - felelte - és Görgey György.«

A fiatal szenátor felugrott, mint akit kígyó mart meg.

- Görgey György - ismételte a nevet sötéten. - Ezt jó lesz tudni.

- Ne csinálj magadnak rémképeket, barátom, hiszen az eset világos.

- Már t. i. mire nézve világos?

- Természetesen arra nézve, hogy Rozáli ártatlan.

- Miből gondolja ezt?

- Nos, mondtam már, a tekintetéből és abból az egyszerűségből, nyíltságból, amellyel elbeszélte a kerti látogatását. Egy bűnös leány nem viselkedett volna úgy.

- Maga mama a legjobb asszony a világon, de az ilyenekhez nem ért. Én az ellenkezőt olvasom ki ebből az előadásból.

- Hogyhogy?

- Kifogásolom és elítélem az egészet, s hibáztatom Klöster kisasszonyt is.

- Miért? Quendel úr megjelenik s elkéri növendékét fontos ügyben. Nem kötelessége-e kiadni?

- Megengedem, de hogy jut oda Görgey György?

- Azt már igazán nem tudom, de nem is tartom lényegesnek.

- Valami rothad itt, valami rothad! - kiáltott fel a szenátor keserűen s kezét lüktető halántékára tapasztá, mintha a széteséstől féltene fejét, szemei vérbeborultak. - Az előadás nagyjából iszen igaz lehet. A vén gazember Quendel természetesen elvihette Rozálit, ahhoz joga van, de az indok, mamám, gondolkozzál az indokról! Micsoda együgyű mesécske. Hogy egy okmányt kellett aláírni tanúk előtt. Hát miért kellett azt a kerti vendéglőben aláírni, úgyszólván éjjel, ocsmány szerelmi kalandok rossz hírű színhelyén? Hát nem írhatta volna alá otthon az intézetben?

Fabriciusné felkacagott édesdeden, hogy szinte a könnye csordult ki.

- Oh, te bolondos gyerek, te! Minek szólsz hát közbe, míg végig nem hallgatsz. Mert hiszen már éppen ott tartottam, hogy azért mentek a kerti házba, mert az alispán személyes jelenlétében kellett az okmányt aláírni.

Hát persze. No persze. A szenátor a homlokára ütött. Ez most már világos! Megnyílt előtte az egész perspektíva. Igaz biz az, ott volt az alispán is. Hisz akkor fogta el Nustkorbot. És természetesen ő nem jöhetett be a városba, se nem jelenhetett meg ott nappal.

Olyan jó kedve támadt hirtelen, hogy táncoló lépésekben rohant a nemzeti asszonyhoz és elkezdte széles örömeiben csókolgatni.

- Eredj no. Még megfojtasz. De hát ne ugrálj, mint a Máriássy Gábor kosa, mikor sötét látott. Ül nyugodtan, veszteg, hadd beszéljem el a többit is.

- Hát tovább is van?

- A java még csak most következik.

- Köszönöm, édesanyám. Teljesen meg vagyok nyugtatva. A többi már engem nem is érdekel.

- Hátha még az is érdekelne. Hallgasd csak, mi történt azután. Azt mondom Rozálinak: »Hát sajnálta a rózsáját?« Mosolygott szegényke és így felelt: »Sajnáltam, de csak a rózsát és nem a kérőt«. »Természetesen - mondtam -, mert csak a rózsát vesztette el, galambom, mivelhogy már hordta a hajában, tehát a kérő meglesz.« »De abba meg nem hisz az én Rozáliám« - jegyzé meg az öreg Matild. »Pedig, legalább ebben az esetben, bizonyos - erősködtem velök -, annyira bizonyos, hogy már itt is van a házban.« Mindketten kérdőleg pillantottak rám. Azt hitték, félrebeszélek. »Sőt itt van a szobában - folytatám -, mert én vagyok az, kedves kicsikém, és kérem, legyen a fiamnak felesége.«

Lángba borult a gyermek-szenátor arca.

- Anyám, ha csakugyan megtettem - kiáltá fojtott, rekedt hangon -, akkor...

- No, persze hogy megtettem, ha mondom, és mi van akkor?

- Akkor hajmeresztő vakmerőséget cselekedtél, hiszen ez a dolog még meg nem érett.

- Miért ne volna érett, hisz szeret?

- Mondta? - lihegte szinte lázasan.

- Nem mondta, de nem bírta eltitkolni.

- Beszélj, beszélj hát! Mi történt azután?

- Az ő arca is úgy borult lángba, mint a tied most, s egy miatyánk alatt, nem tudom, hogyan történt, egyszer csak nincs többé a szobában.

- És aztán, aztán?

- Aztán kerestük keresztanyáddal. Kerestük, kerestük, az egész házat tűvé tettük, kiabáltuk a nevét, sehonnan semmi nesz.

- Istenem, istenem.

- No ne félj, nem veszett el. Végre mégis csak megtaláltuk az éléskamrában. Egy eleséges zsákon ült és sírt, sírt keservesen. Magamhoz vontam, fejét az ölembe tette (oh, milyen édes feje van), kérdeztem, hogy mit mondjak neked, de nem felelt, csak egyre sírt, zápor módra... nézd, milyen nedves itt a selyemruhám.

A gyermek-szenátor bizonytalanul nézett az anyjára.

- Azt mondja, mamácskám, hogy sír, hát hogy vegyük ezt most?

- Oktondi vagy fiacskám! A nő szíve a szemein át mutatkozik, álnoksága a tetteiben, ravaszsága a nyelve hegyén. Rozáli sír, mert tele van a szíve és szeret, te pedig most eredj és töröld le a könnyeit.

Nem mondatta magának kétszer, csinosabb ruhát vett föl és sietett át a szomszédba. De bezzeg nem sírt már akkor Rozália, az udvarról hallotta csattogni a hangját, amint egy víg német dalt énekelt, gitár kísérete mellett.

A szalon már akkor tele volt. Ilyenkor jöttek a látogatók Klöster kisasszonyhoz, éppen péntek lévén, előkelő katonatisztek és a helybeli patríciusok fiai, úgyszintén a kisasszony barátnői. Ilyenkor mindig egy kis hangverseny volt a társalgóteremben, valamelyik kisasszony szavalt, egy másik énekelt, a harmadik táncolt. Irigyelt ember volt, akinek e péntek estére joga volt megjelenni Klösteréknél. A kisasszony mindig ki tudott gondolni valami kedveset, valami eredetit, ami elbájolta a közönséget, s amiről sokat beszéltek nemcsak a városban, hanem a környéken is. Kivált télen fejtett ki nagy leleményességet. Egyszer csak a múlt karácsonykor behoznak a cselédek két teknőt és vizes dézsákat, uram teremtöm, mi lesz itt, majd bejönnek a kisasszonyok, felgyűrt ingujjakkal, főlhajtott szoknyákkal és elkezdenek mosni - ugyanis a mosásból tettek vizsgát a kisasszonyok -, de micsoda gyönyörűség volt azt nézni. Mászor rokkák mellett ülve találja a belépő e törékeny, piskótatestű, bűbajos teremteseket.

Rozália ma ügyetlen volt. Amint Fabriciust belépni látta, kiesett kezéből a gitár. Blom Miklós odarohant, fölemelte, de ebbe annyira belezavarodott, hogy a dalocska szövegét elfeledte. A leányok nevetgéltek, míg végre az egyik kisleány megsúgta a következő sort, s Rozália tovább folytathatta a dalt, de fátyolozottan, színtelenül, mintha nem is az ő édes, olvadékony hangja volna.

A hangverseny után némi játékok következtek, a »künn a farkas, bent a bárány«, meg a »lótuszvirág utazása«, és ámbár öregasszonyok is voltak jelen, akik minden mozzanatra figyeltek, az okos Klöster kisasszony mégis úgy tudta irányítani a helyzetet, hogy a keresztfia egyszer-egyszer zavartalanul szót válthasson Rozáliával. Az ilyen hevenyészett műsorhoz mindenki hozzájárult, amivel tudott. A fiatal Révay Imre kuruchadnagy hasbeszédet produkált. Andrassy generálisnak egy párbeszédét az öreg Vinkóczynéval, ahol szállva volt, halálra lehetett azon kacagni. Azután Blom ajánlkozott kunsztokra. A keleti bűvészetnek sok csínját-bínját eltanulta az itt csatangoló törököktől. Árvizet tudott fakasztani, vagyis csak azt a látszatot, mintha nagy víz folyna be az ablakon, mire néhol az asszonyok a szoknyáikat kezdték emelni, akik nem tudták, hogy az egész csak szemfényvesztés. A dinnyemagot betette valami pépbe, arra egy rózsaszín folyadékot öntött, s íme, a dinnye nőni kezdett, levelezni, nyílgni és a nézők szeme előtt pirinyó gyümölcsöt hozni.

Mindenekelőtt egy kis asztalkára volt a bűvésznak szüksége.

- Rozáli, hozd el azt a kis asztalkát az én szobámból.

Majd egyet fordult a vendégek közt és azt sűgá Fabriciusnak:

- Eredj keresztűam, segíts Rózának a kis asztalt behozni.

Fabricius eltűnt észrevétlen, de amint megjelent az ajtóban, Rozáli, mint előbb a gitárt, legott elereszté az asztalkát, amit kifelé cipelt s megremegett, mint a nyárfalevél.

- Jaj, maga is itt van!

- Rozália - szűlt Fabricius -, nem haragszik anyámra, hogy olyan vakmerű volt?

Rozália a kezét nyűjtotta.

- Haragudni? Hiszen ő boldoggá tett!

- Hát szeret? Hát igaz, hogy szeret? - kérdé Fabricius hevesen.

- Hát nem vette eddig észre? - felelte a leány mélán, álmodozón. Valami piciny szemrehányás is volt a szavaiban.

- Hiszen reméltem, de anyám nem hozott semmi határozott választ.

- Mert még korai lenne.

- De ha szeret...

- Közűlnűm kell előbb valakivel, annak a beleegyezésétűl függ.

- És ki az a valaki? - dadogta Fabricius.

- Apám, akinek nincsen a világon senkije.

- Velűnk fog lakni, Rozália. Szolgája leszek, a helyet is megűjűm, ahová leűl.

Rozália sűhajtott és nem felelt.

Végtelen szomorűság lepte meg, és olyan hidegség állott be, melyben megűagyni látszott a mai nap minden virága.

E dermesztű hangulatból szinte erőszakosan rántotta ki magát Rozália.

- No, fogjuk hát hamar azt az asztalt és vigűk ki.

Mikor vitték, felkacagott.

- Így ni. Mi vagyunk most a lovacsűkák. Gyűű!

Nagy pajkosan a nyerítést próbálta utánozni: »Nyihihihű.«

...Bizony még nagy gyerek Rozália.

Fabricius nem volt megelűgedve e beszélgetéssel. Sűt a helyzettel sem. Hiszen minden készen volt már, de még mindenűtt maradtak bent fűrcek, amelyeket ki kellene húzgálni. Bosszantotta, hogy nem beszélhet Rozáliával nűgyszeműkűt s tisztába nem hozhat nűmelyeket. Pokolra kívánta a sok tarkabarka alakot, kik itt olyan jól látszottak mulatni. Egyszer-másszor megpróbált bizalmas szűt váltani Rozáliával, de ez még csak zavartabbá tette a helyzetet.

- Rozália - szűlt hozzá halkan a zsonglűrűmutatványok alatt -, ön ugyebár írni fog édesapjának?

A leány a fejével biccentett.

- És én nem mehetűék hozzá?

- Nem.

- Most sem mondhat ön nekem többet róla?

- Még most sem - felelte és újra nagyon szomorú lett.

Még egy alkalmat talált azután vele beszélhetni. Klöster kisasszony említette: »Rozáliának ma születésnapja van«, mire Fabricius újólág fölkereste egy ablakfülkében és szerencsét kívánt neki.

- Szerencse? - szólt gépiesen. - Ritka madár. Nehéz megfogni. Ki tudja, hol röpül?

- Rozália, mondjon meg nekem egyet - szólt a szenátor -, hogy ne legyek nyugtalan. Ha atyjaura le talál engem fűjni, egy vagy más okból, isten tudja, elhagy-e akkor engem?

Rozália gondolkozott egy másodpercig, majd így felelt:

- Nem gondolnám. Itt hatalmasabb erők dolgoznak, mint atyám akarata, mely talán nem hatalmasabb az én akaratomnál sem, bár még nem próbáltam mérlegre vetni a kettőt. Elárulok önnek valamit - suttogta rejtélyesen. - Önt a Szűz Mária küldte utamba, de hogy jót akar-e ezzel (hangja reszketeggé vált, s arca sápadt lett, mint a halotté), azt még ma nem tudom. Ott bent a néni szobájában azt mondtam, hogy édesanyja boldoggá tett. Nem volt igazam. Valami baljóslatú rém suhog fölöttem a levegőben. Én mégis boldogtalan vagyok.

Fabricius ránézett csodálkozva. Miket beszél ez Szűz Máriáról. Lutheránus létére. Az öröm vette volna el az esztét? Vagy csak egyszerű képzelődő. Vagy csak még nagy gyerek.

De máris egy csomó ember közeledett hozzájuk. Blom valami ezüst tallért tüntetett el, most odaszaladt s egyenesen a Rozáli aranyhajából húzta ki.

Fabricius bosszús lett, hogy megzavarták s el se búcsúzva osont ki a teremből, mert elve volt a friss levegőre menni, valahányszor vagy nem jól érezte magát, vagy valami kellemetlenül érintette.

Amint éppen kifelé menne, az udvaron szembe találkozik egy kuruc közlegénnyel, ki nagy virágbokrétát hoz lóbázva a kezében.

- Kinek viszi ezeket a rózsákat, vitéz úr?

- Otrókócsy kisasszonynak.

- Ki küldte?

- Görgey György hadnagy úr.

Úgy? Fabricius amúgy is ideges volt, ez volt még az az adag, amit már meg nem bírt. Kitalálta, hogy a csokor a Rozália születésnapjára érkezik, hogy tehát azt a hadnagy számon tartja, illetve Rozália nyilván fölemlegette előtte, míg neki (Fabriciusnak) egy szót se szólt.

- Mutassa csak azt a bokrétát - förmedt rá a katonára zordonan.

Az átadta, Fabricius pedig egyszerűen behajította az udvaron levő kerek kútba.

- Mondja meg barátom Görgey hadnagy úrnak, hogy a bokrétája nagy örömet okozott a békáknak.

Löcsén ugyanis vízvezeték volt már akkor, s a régi kutak vize csak arra a nem várt esetre vététt igénybe, ha a vízvezetéknek baja esnék.

A katona löcsei fiú lévén, ismerte a szenátort, egy szót se mert szólni, sarkon fordult s elvitte az üzenetet a sörházba, ahova a hadnagy egy nagy társaságban éppen most lépett be. Görgey, hallván a legény jelentését, mindössze ezekkel a szavakkal hörpintette ki a sörét:

- Úgy látszik, a másik füle is viszket a szenátor úrnak.

A hadnagynak jó idegei voltak, nem jött dühbe, hanem gondolkozni kezdett az esetről, szokatlan melegséget érzett a szíve körül s egyszerre megkívánta a magányt.

Fizetett s elment. A társaság összenézett. Ebből bizonyosan verekedés lesz, s tárgyalni kezdtek pro és kontra. Maga Görgey azonban nem gondolt párbajra. Szabadságában állt az ízetlen tréfák közé osztályozni az esetet. Isten ments, hírbe hozni Rozálit egy párbajjal.

Pusztán csak a magány kellett neki. A magány a víg hadnagynak! Úgy csábította valami olyan helyre, ahol nincsen senki. Ahol csak a fák susognak. Egy nagy sétát tett egyedül, kívül a város kapuján, hogy kedvére gondolkozhasék az eseten.

Fabricius tehát egy ilyen durvaságot engedett meg magának. De miért? Csak egy magyarázata lehet, hogy félti Rozáliát, s tőle félti. Ő (Görgey) semmi okot nem adott ilyen hiedelemre, világos tehát, hogy Rozáli adott ilyen okot, s ez zavarta fel most egyszerre lelkének egyensúlyát. Ő maga nem gondolt eddig szerelemre, bizonyos ragaszkodást érzett unokahúga iránt, a szép rokont látta benne és semmi mást. Milyen váratlan fölfedezés! Ki hitte volna? Szíve dagadozott, s tele tüdővel szívta be a balzsamos esti levegőt. Mintha diadalmas harsonák zendülnének meg a levegőben. Immár vissza is idézett a múltból bizonyos sóhajokat, tekinteteket és mozdulatokat, melyek mint színes kagylók látszottak most emlékezete előtt elvonulni, s melyekben mind egy-egy igazgyöngyre bukkanhatott volna, ha akkor hirtelen melegiben kinyitni próbálja.

Ahogy az álom jó, isten tudja, honnan, s rátapad a szemhéjakra, ahogy a mámor kezdődik, úgy jó a szerelem, váratlanul, nesztelenül; se nem lép, se nem röpül, csak valahogy ott van. Sőt már ott is volt a kezdete előtt, mint ahogy a mámor sem az első borcsöppnél kezdődik, hanem ki tudja, hányadiknál.

Gyakran találkozott Rozálival, mióta Quendel apó Görgey Pál kívánságára Klöster kisasszonyhoz személyesen vitte bemutatni, hogy egy állandó közvetítő legyen apa és leány között. Klöster kisasszony abban a hitben, hogy Quendel úr, akit ő sokra tartott, férjet akar Gyuriból faragni, üzleti szempontból eleinte odaédesgette Gyurit, mikor azonban észrevette, hogy a keresztfia, Fabricius, mélyen belenézett a lenvirág szemekbe, az egész ügyletet nagylelkűen átutalta a régi firmához, t. i. az égiekhez, mivelhogy a házasságok állítólag az égben kötettek hajdanában.

Gyuri gyakorta kíségette sétáin a leányt, sokat érintkezett ennél fogva Fabriciussal is, ki feltűnő lángolással vetette magát Rozáli után, de sohasem gondolkodott eléggé erről, s még Görgey Pál előtt sem tartotta érdemesnek említeni, mikor az néhanapján leánya hogylétéről, hangulatáról kérdezősködött. Hiszen nem tulajdoníthatott semmi fontosabb következményt ennek a legyeskedésnek. Fabriciust hóbortos rajongónak tartotta, aki hatványra emelt érzésekkel dolgozik; ha kedvel valakit, a szíve helyén egy máglya lobog, ha bosszankodik, földrázó orkán tombol agyában, ha puha, olyan, mint a vaj, ha kemény, olyan, mint az acél, szóval jó fiú, de a középérzések hiányzanak belőle. Az ilyen ember, gondolta néhányszor Gyuri, vagy sokra viszi, vagy felakasztják. Ami azt illeti, hogy a szépet csapja Rozálinak, arra nézve befelé nevetgélt. No, szegény Fabricius, ugyan eltalálta. Hiszen majd leesik az álla, ha megtudja, hogy Otrokócsy kisasszony voltaképpen a Görgey alispán lánya. A sors kegyetlen tréfáinak egyike az egész, se több, se kevesebb.

De a tréfákban is kegyetlenebb az, mely Rozálit éri. Mert Fabricius legalább nem tudja, ki az, akibe szerelmes, de Rozália tudja, hogy a fekete ruhát azért kell viselnie, mert a város még nem állt bosszút az apján. Boldogtalan kicsike, mennyi megadással viseli sorsát! Milyen előzékeny, sőt kedves Fabricius iránt, pedig jól tudja, hogy míg neki kellemeseket mond séták közben

vagy otthon, addig a városházán apja vesztére főz terveket. Gyurit nem egyszer ejté csodálkozásba unokahúgának fegyelmezettsége, lelkiereje szerepének végigjátszásában, melyre apjának aggódó gondossága kárhoztatta; mély részvétet érzett iránta, s talán e részvét alatt már ott lappangott a parányi mag, mely az első rávetődő napsugártól megpattan s kiereszti csíráját.

A magány! Az a legnagyobb fecsegő. Mi mindent előhozott most! Gyuri valóságosan fölfrissült tőle. Melódiák zsongtak fejében, mint a majálisról hazatérő diákéban. Főlnézett a csillagos égre és először látta meg, hogy a holdban levő alak rózsát hoz (fantáziája kezdett lenni). Egy csillag lefutott. Utána bámult; szállt, szállt, rézsunt, míg végre leesett a Scheiben-hegyen. Mi lesz vajon ott belőle: árvalányhaj, virág, vagy semmi? (Először kezdett eltűnődni az ilyenfélén.) Új érzékei támadtak s megfinomodtak a régiek, minden parányi rezgést felfogva. Úgy rémlett neki, hogy a föld piheg, a falevelek lélegzenek. Hallani vélte a neszt, amint a vadrózsa kelyhében alvó darázs a másik oldalára fordul szépséges puha ágyában... És mindezekről olyan érdekes, kíváncsi lett a világ, hogy ki sem lehet azt mondani.

Mikor megyeházi lakására ért, azzal fogadta a vártán álló Wlaszinkó, hogy két úr kereste.

- Mit mondtak?

- Hogy eljönnek reggel.

Gyuri sejtette, mit akarnak. Azóta már elterjedt a városban a Fabricius másik fülére vonatkozó megjegyzése, s a büszke, fiatal szenátor nem engedi annyiba.

Meg is jelent reggel Blom Miklós és Trück Sebestyén jegyző, magyarázatot kérni felük nevében. Gyuri elnevette magát.

- Ej, uraim, hiszen az csak nem becsületsértés, hogy valakinek a füle viszket.

Trück Sebestyén némi érvelésekbe bocsátkozott.

- Hiszen, kérem szépen, nem sértés, ha úgy odavetve mondjuk, de ha fenyegető hangon tesszük, és ha már az járul hozzá, hogy az illetőnek az egyik fülét már megvágták, akkor merem állítani, hogy sértésszámba veendő.

A hadnagy meghajtotta magát és így szólt:

- Én azt hiszem, hogy most, mikor pro libertate Patriae folyik a sok vér és még nem is elegendő, nagy pocskolás volna pro aure senatoris egy uncia is. Egyébiránt, ha az urak másképp határozzák, én alávetem magamat. Egy óra múlva elküldöm segédeimet.

Gyuri Grodkovszkyt és Horánszky Mihály megyei jegyzőt bízta meg. A négy úr összeült, egész délután tárgyaltak s tömérdek sört megittak. A Görgey segédei azt vitatták, hogy a nagyobb sértést Fabricius követte el, aki a Görgey által egy hölgynek küldött rózsabokrétát, nem tudni, mi okból, a kútba dobta. Blom Miklóst ez az érvelés egészen kihozta a sodrából.

- Milyen emberek! Oh, istenem, istenem! Ezek virágokat küldöznek s virágok elvitelét akadályozzák. S én már anélkül se győzöm.

Trück Sebestyén, úgy látszik, előre elhatározta a mindenáron való komiszkodást a megyeiekkel, mert mint stréber, érezte az ilyen jelenetek népszerűsítő voltát, prücsköt-bogarat összebeszélt, mondván, hogy a virág csak élettelen holmi, holott egy szenátor füle kiegészítő része az illető szenátornak, vagyis hivatalos tárgy, s ennek megcsúfolása egészen más tekintet alá esik. Az előbbi csak egy jogtalan beavatkozás és nem sértés, az utóbbi pedig sértés és hatóság elleni merénylet.

Nagyon felháborodék az érvelésen Horánszky Mihály.

- No, hallja az úr, ha az, hogy valakinek a füle viszket, sértés és merénylet az illető ellen, akkor én most mindjárt kénytelen vagyok magam ellen elkövetni egy merényletet. Kijelentem ugyanis, hogy nekem a tenyerem viszket, ha kegyelmedet beszélni hallom - hát legokosabb, ha abbahagyja.

Sok volt ez Trücknek, kiütött rajta a méregszeplő, elébe ugorván Horánszkynak, elkezdett az orra előtt hadonászni, megeresztvén gorombaságainak zsilipjeit, amiből aztán egy kis tettegesség következett, urakhoz nem méltó dolog. Blom és Grodkovszky szétválasztották őket, és miután a párbajtanácskozás egy mellékpárbajt szült, az anyakancát, a Fabricius-Görgey esetet ki engedték osonni a lovagiasság elsorompózott területéről, mondván, hogy verekedésre nincs komoly ok, akképpen határoztak: Fabricius sajnálkozását jelentse ki a bokréta elkobzása miatt, Görgey pedig vonja vissza a Fabricius fülére vonatkozó megjegyzést, s nyújtsanak egymásnak baráti kezet, természetesen egy kedélyes vacsoránál, melyen a segédek is jelen lesznek, már amennyiben életben maradnak.

De ahhoz az kell természetesen, hogy az újabban keletkezett párbaj már a vacsora előtt megtörténjék. Az összemarakodott segédek tehát átalakulván ellenfelekké, hamarosan eltávoznak, s mindenik egy-egy segédet küldött volt társa mellé, kik is új sörök és zöld beszédek mellett megállapították, hogy a párbaj a kora reggeli órákban legyen a Scheiben-erdőben, mégpedig kardra, első vérre. A reggelihez megkívánható hideg pecsenyéről és törkölypálinkáról Blom Miklós gondoskodik.

Minden a legnagyobb rendben folyt le, kivéven az első vér okozott kételyt, ellentmondást, és erről még sok szó fog folyni Lőcsén. Szerencse, hogy a szó nem vér. A dolog ugyanis úgy történt, az összecsapásnál (Blom vezényelt) Trück, kinek aligha volt még valaha kard a kezében, olyan bolondul kezdett vele hadonászni, összevissza, előre, hátra, hogy valahogy a maga egyik segédje, Blom kezét találta megkarcolni, mire az hirtelen hátrább ugrott és felkiáltott.

- Vigyázz, az ördögbe, hisz engemet vágta meg. Ni, vérzik! (Csakugyan vér szivárgott ki a Blom bal keze fejről.)

Trück erre leeresztette a kardját:

- No, mi ez? - kérde Horánszky meglepetve, meglóbázott kardját lovagiasan visszatartva a vágástól.

- Megvan - hápogta Trück nagy lihegéssel.

- Mi?

- Hát az első vér - mondá Trück nyugodtan, mire olyan hahotára fakadt Horánszky, hogy a dereka is belefájdult.

A nevetés ragadós. A segédek hasonlóan kacagásba gurultak, sőt, bár okát nem tudta, maga Trück is elnevette magát, mire felkiáltott Horánszky:

- Ugyan mit bolondozunk! Szervusz skriba. Ezt már okosan eszelte ki.

Ilyen víg párbaj se volt még Lőcsén, mióta áll. Az egész város mosolygott fölötte. Trück Sebestyén azonban nem enged, egész holtáig vitatja, hogy ő a hivatalos felfogás embere, s miután a verekedési szabályok közt nem volt kikötve, hogy az első vér kinek a vére legyen (bármily vérszomjas oroszán volt is különben ezekben a pillanatokban), lovagi kötelességének tartotta az első vér látásánál a fegyver további használatát beszüntetni. Egyedül ez a helyes. Nem párbajkódexben van ez megírva, de becsületes polgárok lelkiismeretében, punctum.

Ugyancsak megtörtént este a békülési vacsora is »Az öreg Gambrinus«-nál. Fabricius s Görgey egymás mellett ültek az asztalnál, koccintgattak, de azért bizonyos feszesség, hűvösség megmaradt. Mintha egy árnyék ülne köztük, s azon keresztül nyújtanák egymásnak kezüket. Tüzes bor, meleg szó, férfias fogadkozás el nem hessentette, sőt attól az estétől kezdve is nőtt, nőtt az árnyék és elterpeszkedett.

Kis városokban nem igen vannak titkok. Róza egyhamar megtudta a bokrétaesetet. Bizony nagy igazságtalanság volt a szegény Gyuri iránt. Oh, ez a csúf Fabricius! De ez végre is az igazságtalanságoknak ahhoz a neméhez tartozott, amely tetszett neki. Oh, ez a bolondos Fabricius! Persze a csúf, a bolondos Fabricius is tetszett neki. Sőt az egész esettől el volt ragadtatva. Hiszen nagy csacsiság volt a kútba dobni. S milyen szép rózsák lehettek. Micsoda kutya szíve van ennek a Fabriciusnak, hogy nem sajnálta őket. Ámbátor ez a kutya szív túlságosan őhózzá hajló, és végre Fabricius honnan is tudhatná, hogy Gyuri az ő unokatestvére. Mégis úgy érezte, hogy Gyuri derék fiú és Gyurinak kárpótlással tartozik. Azért aztán, mikor Gyuri az első látogatást tette, sokkal gyöngédebb, nyájasabb volt hozzá, mint azelőtt bármikor.

Hanem éppen abból támadt a baj, ha ugyan bajnak lehet azt nevezni, ami valakinek jól esik. Gyuri először nézte olyan szemmel Rozálit, mint ahogy a nőt szokás nézni. S édes, bővöletes gyönyörűség fogta el. Szemei kigyúltak, mikor a puha kezecskéje az ő nagy mancsában pihent egy percig. Hát még mikor a szoknyája egyszer-egyszer a lábát horzsolta. Szilaján száguldó vérpatakokat érzett testében s csodálkozva kérdezte önmagától: Hol volt eddig az én szemem és az én szívem? »Ott volt - felelhetné egy rejtelmes hang -, ahol a hiúságod; azt fölébresztette Fabricius, hiúságod pedig fölnyitotta szemedet és szívedet, olyan könnyedén, egyszerűen, mint egy kitanult lakatos.«

Rozália gyöngédsége, kedveskedése éppen alkalmas volt, hogy rohamosan növecsse Gyuri érzéseit. A szerelemben különben sincs vesztéglés; növekszik vagy fogy, de nem pihen. És ez keverte össze itt a helyzetet. Két szerelem nőtt itt, három személy közt, nem egymás mellett nőtt, hanem éppen az egyikből táplálkozott a másik. Fabricius se elégedhetett meg sokáig a »lopott« mélabús beszélgetésekkel az intézetben. A telhetetlen szerelem folyton azt kiabálja: többet, többet! Rozálit gyakran vitte át Klöster kisasszony Francka nénihez (Fabriciusnéhoz) uzsonnára, ahol a két öreg egyetértő pislantásokkal átvonult valamit megnézni az éléskamrába vagy a pincébe s ilyenkor egyedül hagyták a fiatalokat és sokáig maradtak el, hiszen már többé-kevésbé menyasszony és vőlegény, hát megilleti őket egy kis méz. Természetes, hogy a fiatalok fölhasználták az ilyen mennyei pillanatokat, és az örök kételkedés határmezsgyéin újra és újra kivették egymástól az esküt, hogy soha mást szeretni nem fognak. Aztán egyenkint dobálták el a társalgási érintkezés hideg formáit, mindennap valamit, »per tu« lábra helyezkedtek négy szemközt és már az eskü sem volt nekik elég. Többet, többet! A fenyegetések skálájára jutottak:

- Megölnélek, Rozália, ha valaha megcsalnál, édes.

- Megölném magamat Antal, ha valaha nem szeretnél.

És még többet, többet. Nem messziről mondták, hanem közvetlen közelben, egymás kezét fogva, vagy átölélkezve, vagy (de már erről nem volna szabad tudni senkinek) egy-egy lopott csókkal megpecsételve. Minthogy pedig Róza kívánságára nem volt szabad senkinek sem tudni a tervezett házasságról, míg ő az apjával nem közli, a külső világ előtt ezentúl is meg kellett maradni a régi állapotban. De éppen ebbe volt nehéz beigazodni, a többől a kevesebbre visszamenni. Ha az intézet kivonult sétálni, s Fabricius együtt mehetett Rozáliával, még lehetett suttozva beszélgetni, incselkedni, enyelegni, de ha Gyuri csatlakozott hozzájuk, egyszerre kiugrott a leány a paradicsom előszobájából (hiszen csak ott tartottak még) és kívül már

sehogy se találta magát. Zavartan beszélt Fabriciussal, elfogult, félénk lett, különösen attól félt, hogy Fabricius árulja el magát. Azért aztán inkább Gyurival kotyogott vidáman, fesztelenül (hogy minden gyanút elhárítson magától), s Fabricius ilyenkor úgy tűnt fel, mint valami jámbor, úgynevezett »elefánt«, aki ott lóg, mint fölösleges kolonc, mint szerencsétlen harmadik egy vígan turbékoló párocska nyakán.

Fabricius maga is unta ezt (talán bosszankodott is), s ha valahol az utcán Gyurival látta Rozáliát, köszönt hidegen, szertartásosan s nem csatlakozott hozzájuk.

És hát így táplálkozott a Gyuri szerelme egy másik szerelemből, mely nem mert a napfényen mutatkozni. Gyurit tévútra vezette a félszeg helyzet. Nemcsak ő maga merült el egyre jobban, egyszersmind meg volt győződve napról-napra mélyebben, hogy Rozália is szereti, és csak egy szavába kerülne... de ezt a szót nem szabad, nem illik kimondania, míg apjával vagy legalább édesanyjával és Pali bácsival nem közli. Ő még azokhoz a jófajtájú régi nemesifjakhoz tartozott, akik véteknek tartottak egy leányt elbolondítani.

Elhatározta ugyan, hogy elveszi Rozáliát, de tudta, hogy a kivitel nem könnyű. Nem a háború miatt, mert a háborút úgy megszokták, mintha nem is lenne. Hiszen örökösen háború volt. Azért a világnak mégis szaporodnia kell, sőt éppen azért kell.

Különben sem volt a háborúskodás olyan kényelmetlen, mint ma. Volt valami játék is benne, valami élvezetes, s le nem kötötte az embert egészen. A labanc is lassan mozdult, tehát a kuruc is ráért mindenre. Nyáron kánikula idején a tisztek egy része különböző ürügyek alatt szétszéledt - hűsölni mentek a falusi kertjeikbe. Télen pedig még a brigadérosok is megengedték maguknak, hogy néhány napra hazamenjenek disznót öletni és rendet csinálni a jószágaikra. A jelentősebb ütközeteken kívül, hol a nagy csapattestek dolgoztak, leginkább ősszel folytak szanaszét az apró csatározások és csetepaték. Csak annyiban változott ezzel a nemes urak szokott mulatsága, hogy nem nyúlra, vaddisznóra csoportosultak vadászni, hanem németre. A tavaszi táborozások is igen konveniáltak, mert olyankor nincs otthon dolog és vad sincs már - de német még van.

Maga Lőcse város sem szenvedett még idáig a háború által.²² Kuruc tisztek ugyan ki- s bejártak a városban, mint egy szalonban, jöttek-mentek, de a város ügyeibe nem avatkoztak, legfeljebb élénkítették a forgalmat, és jó kovász voltak az elszontyolodott fekete városban.

Nem is a háborúban volt hát a nehézség; Mars szívesen engedett időt a kis nyilas kölyöknek, Ámornak: »tessék csak, öcsémuram, ráérünk«, ámbátor a lőcsei kalendárium, az egyetlen nyomtatott betűvel élő magyar orákulum azt jövendölte az idénre:

*Tizenkét égi jel olyanképpen fekszik,
Több ember hal meg, mint ahány megbetegszik.*

Hát iszen még ez sem baj, csak labanc legyen belőle a nagy többség. A baj most a Hymen-láncok megkötésére másban nyilvánult; menyasszony, vőlegény, eskető pap, muzsikus-cigány bőven volna, mézesheteket is lehet szakítani, de a *násznépet* nehéz összehozni. Vagyis a családok vannak szanaszét. Hol találja meg most például Gyuri az apját? Isten tudja, hova sodorta a háború szele, vagy a fejedelem parancsa! Az se volna kis feladat, Toporcra jutni ép bőrrel, hogy az anyjával beszélhessen.

²² A híres Löffelholz-féle lőcsei ostrom később, 1710-ben volt, Andrássy generális parancsnoksága idején.

Ugyanebben a kátyúban vesztegelt Fabricius dolga is. Rozáli még mindig hallgatott atyjáról, se Klöster kisasszony, se Fabriciusné nem vehetett ki belőle semmit erre nézve, pedig furkálta őket a kíváncsiság. Abba azonban beleegyezett, hogy egy apjával való találkozást készít elő. Mert csak akkor remélheti beleegyezését, ha személyesen beszél vele. Apját fogadalma szerint csak Quendel útján értesítheti, tehát Quendelt kellene előbb megkeresni és idehívni. Értesíthette volna ugyan Görgey György által is, de ezt nem akarta elárulni, később pedig, mikor már nagyon sürgős lett a megolvadt szíveknek ez a vágya, Gyuri nem volt kapható, állítólag Toporcra való kirándulása alkalmával labanc fogságba került. Fabricius mindent elkövetett, hogy Quendelt megkerítse, tüvé tette érte a fél országot, ügynököket küldött szét mindenfelé, de ki tudja, hol van most Quendel. Lehet, hogy a szabadkai erdőben beállott töröknek, ha ugyan már ki nem gyógyult ebből a vallásból.

Így múltak a napok, hetek, s nehéz csapások sora indult meg. Annyi egér támadt a mezőkön, amennyi emberi emlékezet óta még nem volt (jó lett volna abban az évben macskának lenni), ezek mindent fölettek eleségben, amit a katonaság meghagyott. Tűz kétszer is kiütött Lőcsén s majdnem a felét hamvasztá el a városnak; kis híja, hogy a híres Brewer-féle könyvnyomtató műhely is egészen meg nem égett, az ólombetűk egy része így is elolvadt. Szeptemberben a szárnyas állatokra bocsátkozott le valami ragályos nyavalya, úgy, hogy Lőcse környékén messze földön nem maradt baromfi életben, ami nagy gondot szerzett a gazdasszonyoknak, kivált a tojáshiány volt érezhető. A nagyobb lábasjószágot a labancok rekvirálták ott, ahol jártak, ahol pedig ők nem jártak, ott a kurucok rekviráltak - ami a lábasjószágnak körülbelül mindegy volt. A nyomor kezdett beköszönten a Lőcsén, s ennek nyomában napirenden voltak a kihágások, lopások, rablások, boltbetörések s mindenféle törvénytelen cselekedetek, úgy, hogy a hóhér, Fleck Joachim, nem győzte már egyedül a sok munkát s egy segédet és egy gyakornokot kért a tanácstól. Minthogy pedig Fleck bácsi igen népszerű²³ ember volt, hát meg is kapta.

És még ebben a fölfordulásban sem akart megpihenni a balkezével hadonászó gondviselés, mikor valamivel mindszentek napja előtt rázúdította a Kramler Károly epitáfiumát a szegény Nustkorbra, s Lőcse város a bajok tetejében bíró nélkül találta magát.

Mint nehéz, sűrű köd, a babona félelmet gerjesztő homálya ereszkedett a város fölé. Isten ujjai! Mindenki észrevette és mondta, csak a magyarázat nem volt egyöntetű. Az egyik rész így látta a dolgot: Íme, Kramler Károlyt mégiscsak Nustkorb pusztította el, azért ölte meg a köember gonosz utódját. Amiből azt a konzekvenciát vonták le, hogy Görgey nem is olyan nagy bűnös, tehát le kellene már vetni a fekete ruhákat. A temetésére hadd maradjanak még, de azután semmi értelmük.

²³ A hóhérral érdemes volt jó lábon lenni, mert azokban az időkben senki se volt biztos, hogy nem kerül-e a keze közé. Mert az apró-cseprő ügyek is önála végződtek. Paráznaság, rosszul sikerült szerelmi kaland testcsontkítást, fül- vagy kézelvágást eredményezhet. Voltak egészen jámbor funkciói is; félrelépett fehérszemélynek a haját tövig lenyírta, a városból száműzötteket a kapun túlra kivezette s ott tüzes bélyeggel ellátta. Szóval az élet különféle viszonylataiba belejátszott a hatásköre, s az akkori ember igyekezett kitűnő viszonyban lenni a hóhérral. Hiszen Fleck bácsitól sok függött, amint vagy ridegen, vagy gyöngéden hajtotta végre a bíróság ítéleteit, melyek, kivált kihágási ügyekben, kétharmadrészben testcsontkításra szóltak. *M.K*

A másik rész ellenben így okoskodott: Nustkorb uramat azért nyomta agyon elődje, mert gyámoltalannak mutatkozott elégtételt szerezni a halottnak. Azért hát most vagy soha! Az ég figyelmezteti Lőcse városát, emberelje meg magát, öltözzék a rettenet ruháiba...

Ebből kiindulva, már a temetésen, melyen az egész város részt vett, alakulni kezdtek a pártok. A békés hangulatúak az öreg Mostel nevét emlegették.

A harciasak közül valaki kifogásolta Mostelt.

- Háborúviseléshez nem a legöregebbet kell előhúzni, hanem a legfiatalabbat.

- Bolondság - jegyezte meg Krisztalnyik, gazdag rézöntő -, hisz akkor a kis Fabricius volna a bíró.

- És miért ne? - szólt oda egy másik csoportból Königmayer Konrád, a szíjgyártó. - Elég esze van hozzá.

- Esze iszen van - vágott közbe Ludman Lőrinc, a vargák atyamestere -, de szakáll is kell ahhoz.

- No, ha csak az kell - vigyorgott Makhalovszky László, a gúnyolódó kövér nemesúr, ki Makhálfárváról jött be a temetésre -, akkor küldök én kegyelmeteknek otthonról egy kecskebakot, válasszák meg azt.

- Pszt, pszt - csitították a beszélgetőket néhányan, kik a kántor, Molicska Dániel bariton hangját élvezték, amint érzékenyen búcsúztatni kezdé az illusztris halottat, a kuruc uralom iránti tekintetből, magyarul - istenem, be gyönyörű hangja van.

Kivált az asszonyok voltak elragadtatva az énekszótól, egyes helyeken azonban az egész közönség elérzékenyült és könnybe lábadt. Ott tetszett különösen, ahol ez a fordulat következik:

*Kedves jó szász népem, ne légy értem síró,
Bíró elé megyen a lőcsei bíró,
Az Úr trónusánál leszen neki helyi,
Szavát tiértetek ott is fölemeli.*

- Bizony, derék ember volt!

- Az ám. Eleget szidtuk, míg élt.

A nők a szemeiket törülgették a kötényeikkel, a férfiak összenéztek és a fejeikkel bólingattak, hogy tetszik nekik a kántor versezete. Klebe úr valóságosan zokogott és közbe így szólt jobbról-balról a szomszédokhoz, a büszkeségtől dagadozva:

- Ezt az embert én hoztam ide. Micsoda kincs van a gégéjében, micsoda kincs! A Molitoriszon jött. Egypár éve annak. Az egész úton énekelt a lovacskáknak. Zab se kellett szegénynek. De hallgassák csak.

A kántor tovább fújta a halott nevében:

*Búcsúzóom tőled is büszke városháza,
A megyeház által ki meg vagy gyalázva.*

Nyugtalan morgás támadt a gyászoló tömegben. Egy fölleprikázott hang felkiáltott:

- Ejnye, semmirekellő kántorja, itt se nem áttallja izgatni nemesség ellen, holttestnél.

Egyszerre minden szem kereste, honnan jó a hang. Hát a kis Quendel apó volt, éppen a terebélyes Grodkovszky hóna alatt állott egy megyei csoportban. Bicskaéles hangját felösmerte nagy messziről Fabricius és a hang után indulva ráakadt.

- Az egész országban kurrentáljuk, Quendel bácsi.
- No, mit akartok velem, amice? - kérdé közömbösen. - Itt vagyok.
- Otrokócsy kisasszony szeretne kegyelmeddel beszélni.
- Hogy tudod? - támadt rá az öreg mogorván.
- Mert megmondta.
- Hát mije vagy te neki?
- Bámulója - mondá vidáman Fabricius.

Quendel úgy tett a kezeivel, mintha feléje röpködő szúnyogokat kergetne el.

- No, jól van, jó. Ne beszélj, ne magyarázz, hallottam valamit, de nem akarok semmit tudni. Elég. Szeretne velem beszélni? Majd odanézek. Csak ne elfelejtsem. Bejegyzek üzleti diariumba.

Ezzel kivette zsebkendőjét és még egy új görcsöt kötött rá, bár volt azon már kilenc is, mindenik más-más jelentéssel.

Mozgékony természete miatt nem bírván egy helyen maradni, otthagyta a megyeieket, csakhamar elvegyült az egyes céhek és kereskedők csoportjai közt, itt őszi gyapjút adott el, ott juhbőröket kínált fel, a lőcsei házaira alkudott (talán előre megérezte a bekövetkező ostromot), Köprecz Jánosnak, a gazdag sörfőzőnek felkínálta a görgői vendéglőjét (ebben is bizonyos ép szimat nyilvánult), Kneppel Tóbiástól sertéseket vásárolt, Ranetter Mátyás kádárnál ötven gönci hordóra alkudott meg a tokaji pincéje számára - szóval a temetési sokadalmat is kihasználta üzletre, miközben belekotyogott szokott hányiveti modorában a bíróválasztási tervezetekbe. Különösen a Fabricius-kombináció ingerelte.

- No, csak az kellene. Éretlen tacsó! Ki volt az a számár, akinek a fejében termett ez a gomba?

Az önérzetes Königmayer Konrád elvörösödött és a mellére ütött.

- Én mondtam, la! És most még jobban mondom. Mért ne mondanám? Szavazatom van, annak adom, akinek akarom.

Quendel megvetőleg legyintett a kezével.

- Abból pedig nem lesz semmi.
- Miért ne lehetne - szólt közbe Ludman Lőrinc, a vargák atyamestere -, ha megvolna hozzá a többsége?

Quendel a szerénységbe vegyített gőg prototípusa volt, most a dölyfös oldala jutott felül.

- Hiszen én nem bánom, akárkit választanak a lőcsei burgerek bírójuknak, mindegy, ha szalmakötéllal övezik a derekukat, vagy arany pántlikával. Kis dolog nekem a lőcsei bíró. Olyan, mint egy bolha. De még annál is kisebb, mert a bolha csíp még engem is, de a lőcsei bíró nem csíp, még engem sem. Hanem ha ezt az éretlen, fennhéjázó sihedert, Fabriciust akarnák megválasztani, hát azt én nem engedném.

Nem állhatta már ezt szó nélkül Gygles József, a gyógyszerész sem, pedig jámbor ember volt.

- Ejha, de nagy úr az úr - mondá csípősen -, mióta nemeslevele van.

De már akkor Quendel apó nem volt ott, már akkorra átfúrta magát a tömegeken a takácsok céhéig, ahol az idei lentermésére kezdett alkudozást a zászlótartóval, mialatt az otthagyt patrícusokat ugyancsak fölpiuskálta maga ellen, szidták is a háta mögött.

- Hát nem szemtelen?

- Mibe nem avatkozik a vén kutya.

- Még azt mondja, ő nem engedi. Parancsoljon a macskájának.

Krisztalnyik, a gazdag rézöntő, aki egy fél órával előbb, mint kuriózumot, először említé a Fabricius bíróságát, egyet rántott dókáján és nagyot fűjt.

- Mit? Nem engedi? Most már csak azért is Fabriciusra szavazok.

- Ik auk - vágott közbe a Debrecenből ide származott gombkötő, Bujdosó József uram, akire huszonöt év alatt sem ragadt több, mint vagy tíz-tizenöt német szó, az is csak úgy, mint a bárány gyapjába a tüske.

- De miért gyűlöli annyira Fabriciust? - tűnődött rajta Greff Lőrinc, az aranyműves. - Megfoghatatlan!

- A fiatalságát gyűlöli, mert azt nem vehet magának.

Szóval, mire a temetésnek vége lett, elterjedt a Quendel fenyegető kijelentése, mint a futótűz, s általános megbotránkozást szült. »Mit üti bele az orrát a dolgunkba? Hogy ő nem engedi? No, iszen azt szeretnénk mi látni.«

Fabricius neve szárnyra kelt és forgott a szájakon egész délután és este mindenütt, belegöngyölgetve a Quendel úr ingerkedő nyilatkozatába.

Quendel apó nem is gyanította, hogy az ő népszerűtlensége milyen népszerűséget szült Fabriciusnak. A temetés után fölkereste Rozálit, kivel azonban nem beszélhetett bizalmasan, mert jelen volt a társalgóban Fabriciusné és Klöster kisasszony is. Rozáli arra kérte, hogy egy levelet juttasson el apjának, s szobájába vonult megírni, addig a két idős nő mulattatta Quendel urat.

Rozáli csakhamar visszajött a lepecsételt levéllel. A két asszony áspis szeme ugyancsak készenlétben állt, hogy mindent észrevegyen és mindenből következtessen. De a levélre nem volt ráírva sem cím, sem név, sem község. Ez állt ott egyszerűen:

Ezt a levelemet ajánlom édesatyám uramnak tulajdon kezeibe. Ibi, ubi. (Ez volt akkor a legnépszerűbb helyrajzi név a leveleken.)

Belülről pedig ezt tartalmazta a levél:

Kedves atyámuram!

Én, hála istennek, egészséges vagyok és ne tessék haragudni, hogy háborgatom, de nagyon fontos közleni valóm van. Apuci! Beszélni akarok magával, talán bele is halok, ha hamar nem beszélhetek. Itt nekem igen jó dolgom van. De valami olyan történt. Életem sora azon fordul meg, hogy apucikám mit gondol. Gondolja ki, hol és mikor találkozhatunk, de hamar, hamar, ne hagyja sokáig bizonytalanságban kezeit csókoló engedelmes leányát,

Rozát.

A fruska víg volt ma. Átadta a levelet Quendelnek. »No, tartsa a tenyerit«, s gyermekes dévajssággal megfogta az öregnek a csontos kezét, végighúzta a maga kis puha kezecskéjét az ő ráncos tenyerén kétszer keresztbe s egy nagy, csattanós pacsit ütött a közepébe; az öreg Quendel behunyta a szemeit, úgy élvezte.

- Ez a borra való, Quendel bácsi, most már csak egyet kérek, ne felejtse el valahogy a zsebében, hanem gyorsan juttassa apám kezébe.

Az öregúr megmozdult.

- Gyorsan? Hm. (Ravaszul hunyorított a bal szemével, jelöl, hogy becsapja a kombináló öreg asszonyokat.) Mit nevez kisasszonyka gyorsaságnak? Talán bizony már holnap kézbesítem episztolácskát, mikor a papája faluja legalább is fekszik innen tíznapi járóföldre, ha nem van több.

Ezzel aztán ajánlotta magát és egy óra múlva már ott volt a levéllel Görgön, a nagyságos konziliárius úr kedves pertu barátja kastélyában.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

MELYBEN A SZERZŐ AKARATA ELLENÉRE A GONDVISELÉS SZESZÉLYE SZERINT FEJEZTETIK BE A TÖRTÉNET

Egy asszony is sok rossz fát tehet a tűzre, de hát még két asszony. Mikor a lengyel Bibók Zsigáné ide Görgöre talált a férje után, számtanilag kényelmesen meg voltak oszthatók. Két férj volt és két feleség. A réginek jutott az öreg Vince, aki ott volt, az újnak pedig Zsiga, aki nem volt ott. Az asszonyok szépen megfértek egymással. Sőt kölcsönösen sajnálták egymást és szidták a távollevőt. Hanem mióta Görgeynek sikerült elfogatni Bibók Zsigmondot és a kastély egyik pincebörtönében elhelyezni, azóta kiütött a két asszony között a versengés azon a találós kérdésen, hogy melyikhez szegődik Zsiga úr, ha kiszabadul?

A faluban is ezen törte fejét minden ember, kivévn az alispánt, mert ő tudta, hogy Bibók úr ki nem szabadul többé. Össze volt gyűjtve ellene minden anyag, kétnejűsége, különféle árulásai, az ártatlan elfogatási okmány felhasználása is, mely olyan balul ütött ki a városra nézve; megvolt már az ő feje érve a pallosra alaposan.

Tervbe is vette az alispán, mert kár az olyan gazembert etetni ilyen ínséges esztendőben, mikor sok becsületes ember éheznek, hogy hamarosan kivégezteti, kihozatván egy délelőttre a megyei törvényszéket Görgöre, de az volt a baj, hogy nincs a megyének hóhérja.

Azért tehát beküldött egy íródiákot Lőcsére, hogy érintkezésbe lépjen Fleck Joachimmal, a városi hóhérral, nem volna-e szíves jó diurnum fejében átjönni egy délután Görgöre és ellátni az utolsó szükségességekkel egy delikvenst?

Fleck Joachim azonban lőcsei érzésű ember lévén, azt üzentte sértődve, hogy mit gondolnak őröla? Nincs a világnak az a schmuckja, amelyért ő egy *megyei* rabot kivégezzen s ezáltal egy gonosztevőtől a vármegyét megszabadítsa.

Amely hazafias üzenet folytán Fleck bácsi népszerűsége még nagyobbat emelkedett a városban, s Görgey alispán, egyéb sürgősebb teendők is közbe jövéen, a Bibók-ügyet pihenni engedte.

De nem pihent a két asszony, mindenféle jó falatokat, görhőt, marcipánt, lúdcombokat küldözgetvén titokban a börtönbe, mert a lengyel asszony szakácsné lett a Quendel bérlőjénél s különösen az édes tésztákban tett nagy hírre szert. A rab mézes-mázos szavakkal üzengetett vissza a küldemények értéke, íze, avagy a saját hangulata szerint, hol ennek, hol annak, melyek a cselédség által kiszivárogtak, s még nagyobb bizonytalanságban hagyták a két asszonyt s a közvéleményt, hogy melyik becsesebb hát a szívének.

Még csak rosszabbodott a helyzet, hogy im az öreg Vince nyár végén gyomorrontásban meghalt, ami nagy szűgyen volt, mert csak a paraszt hal meg gyomorrontásban a szilvaérés idején, a nemes ember télen hal meg, a hurkakolbászok napjaiban.

Most már csak egy férj volt és két asszony. Mi lesz hát? Mind a kettő hites felesége, de az egyik mostohaanyja is. Az egyik, amelyikkel előbb esküdött meg, már másnak a felesége is volt, a másik ellenben csak az övé maradt. Az egyik gyerekeket szült neki, a másik csak testvéreket. Emberi agyvelő el nem bírt azon igazodni, hogy hol van itt az igazság.

De mind a két asszony meg volt győződve, hogy ha őt a Zsiga meglátja, őhöz áll. Ezen aztán asszonyosan veszekedtek, egyszer-egyszer hajba is kaptak és megkoboták az egymás kontyát. Magunk közt megvallva, az egész kérdés inkább akadémikus volt, vajmi kevés szerelemmel befuttatva. Mert a szöske lengyel asszony és a Quendel bérlője közt bizonyos gyöngéd szálak

voltak észrevehetőek, Bibóknénak pedig, kivált az öreg Vince halála óta, amint a vagyonba beült, csak az ujját kellett kinyújtani a vidékbeli kismemesek után, s ő bizony kinyújtotta. Hogy a szegény rab Zsigát mégis ennyire kényeztették a börtönében, az tisztán hiúsági versengés volt a két gyűlölködő asszony közt. Rab Zsiga csak a téma. Amit az az instancia bizonyít legjobban, melyet közösen beadtak, hogy a nagyságos alispán legalább két hétre bocsássa szabadon Bibókot. Ők csak a döntést akarták, hadd lássa a falu, kihez áll Bibók. Az alispán persze szóba se állt velök. A falu pedig kifogyhatatlan volt ezentúl is a két asszony hiúságának fölpszikálásában. A selyma Bibók odalent a pincében úgy látszik megérezte a helyzetet s úgy beszélt, úgy üzent, hogy az aequilibriumot mindig megtartsa.

Elannyira fokozódott ez a felülkerekedési düh, hogy amit meg nem tett Bibók Vincéné egykor szerelemből, egykor kétségbeesésből, összeszedte egy nap a cókmókját, befogatott és így szólt:

- No, ha térdig koptatom is a lábam, megmutatom annak a Bibovszkának (így nevezte magát a szemtelen), hogy ki vagyok, mi vagyok.

S ezzel megindult egyenesen a Rákóczi udvarába, Sárospatakra. Ott megtalálta a szepesi főispán Csáky uramat s térdre vetvén magát előtte, könnyel, szóval, hervatag arcának méla vonalaival annyira levette a lábáról a vajszívű főurat, hogy megígérte közbenjárását férjének szabadonbocsáttatása iránt.

Csáky uram azonban nem mert egyenesen kikezdeni a hatalmas alispánnal, kinek idősb fivérét annyira becsülte a fejedelem, hogy »Atyám«-nak szólította, tehát csak annyit tett, hogy atyafiságos leveleket íratott néhány nagyobb szepesi nemeshez, melyekben elmondta, hogy itt az udvarban olyanforma hírek cirkulálnak, mintha Görgey Pál uram ökegyelme nemesembereket tartana fogva görgői kastélya pincéiben, az pedig sarkalatos violencia, kit őfelsége se nézhetne jó szemmel. Azért jó volna, ha arra instigálnák őt kegyelmelek, hogy addig is, míg a véka fölemelődnék az esetről, szélnek ereszté a delikvenseket, ha vagynak, vagy vitetné a megyeházára Lőcsére, ahol annak helye vagyon. Mert mindennek megfesti a maga útját az törvény. Utcunque figyelmeztethetné kegyelmed viceispány uramat, de nem úgy, hogy én mondom, mert az a májának nem jól esnék, de úgy amabiliter, hogy már ideje volna a bujkálást abbahagyni és ott székelni Lőcsén, mert ebből mindenféle félreértések és elkésések származnak, ami háborús időben nem mindegy, és mert a kardnak is a maga hüvelyében van a helye, valamint a pap se prédikálhat a kútgémen ülve, hanem a prédikáló széken állva stb.

Ezek a levelek nagy mozgást idéztek elő. Nagy erejük volt, hogy az »udvarból« jöttek. Mindenki szeret olyan billentyű lenni, akit a fejedelem ujjá hozott mozgásba, habár közvetve is. Ezek a billentyűk egyszerre muzsikálni kezdtek. Nem mintha Csákyra sokat adtak volna, de mert el akarták hitetni, hogy bizonyos *udvari akaratot* képviselnek. Magok nem hitték, de ha a kismemességgel elhitetik, az is elég. A látszat a politikában valóság. A kismemesség pedig mindég szeretett visszhangja lenni a nagyobb nemességnek. Egyszerre erős hullámvész támadt. Nem megyünk Görgőre. Mért menjünk? Azért, mert ott Quendelnek vendéglője van? A viceispány végre se király. S a király is odamegy a rendekhez, nem hogy a rendek mennek el hozzá. Nincs annak semmi értelme. Sőt bizonyos fokig bujkálás. Micsoda megye az, amelyik nem mer a saját házába bemenni?

Görgey Pál jó eleve értesült erről a hangulatról, nem tudta ugyan, honnan fúj a szél, de látta, hogy fúj. Mit csináljon? Habozott. Ej, majd elül a szél, és nem fognak mozogni a falevelek. Jó lesz talán még várni egy-két évet. Ily töprengések közepett hozta el Quendel úr a Rozália levelét. Rozália a találkozást sürgeti. Ugyan mit akar vele közleni? Türelmetlenség és izgatottság bántotta. Nagy oknak kell lenni, hogy Rozália ír. Egyszer se írt, mióta ott van.

Most se vágyik haza. Azt írja, jó dolga van, ami azt jelenti, hogy ott akar maradni. Nem húzza a szíve, ösztöne apjához - ha ugyan ő az apja. Mindegy, azért mégiscsak találkozni kell, ha úgy kívánja. De miképpen? Valami semleges helyre hozassa-e el Quendel által, vagy ő menjen Lőcsére? Még mindig habozott. A megyeházi uraknak, akik a lőcsei helyzetről szokták informálni, a Csáky-levelek által mesterségesen csinált hangulat tudtukon kívül kicserélte valahogy a szemlencséjüket, egyszerre másképp láttak, s maga a hű Grodkovszky is azt jelentgette, hogy Lőcse már kihűlt, kijózanodott, a hölgyek megunták a fekete kelméket, a patríciusok babonás félelemtől meglepetve a történt különös haláleset folytán, Nustkorbnak tulajdonítják a megsebesült Kramler Károly halálát (de azért a vérén szerzett borsóföldekről persze nem mondanak le), a kereskedők, iparosok pedig már nagyon duzzognak, hogy megfosztatván a város a megyegyűlési sokadalmaktól a sületlen haragtartás miatt, ezen a réven is növekedett a pangás az üzletekben, úgy, hogy hozsannával fogják őt üdvözölni, ha a megyegyűlésre bejön. És Görgey még most is habozott.

Hanem mikor körülbelül egy hét múlva a Rozália levele után, újra megjelent Quendel Görgön és egy potrohos vevőt is hozott magával, akire a vendéglőt rásózta, Görgey hirtelen elhatározta magát.

- Hát bemegyek.

S elrendelte legott, hogy a deákok hívják össze az újabb hadiköltségek dolgában határozó őszi megyegyűlést november 30-ra a megyeházba.

A deákok csodálkozva néztek rá.

- De hiszen a megyeháza Lőcsén van.

- Természetesen - mondá keményen és kurtán.

Nem volt a jelentések, se a látszatok embere, hanem a megfigyelése. Nem adott sokat a nemesség fészkelődésére, se a megyeházi urak jelentéseire, még a Rozália levele se billentette fel a serpenyőt, de hogy Quendel menekül a vendéglőjétől, ez döntött, ennek az embernek a szimatjában vakon hitt, ez kétségtől a görgői epocha végét jelenti. Úgy tett, mint Attila Aquileja ostrománál, melyet már éppen készült abbahagyni, mikor látta, hogy egy öreg gólya a csőrében viszi ki a városból kis fiát. Hohó, a gólya tudja. És Attila ott maradt, hogy másnap fölperzselje Aquileját.

Egy kis óvatosság azonban mindig célirányos; odaíratta tehát a meghívó levelekre, melyek a Lőcsén inneni vidékre szólnak, hol a nemeseknek úgyis Görgön keresztül kell jönniök, hogy egyelőre Görgön lesz a kora reggeli órákban a gyülekezés s tekintve a háborús időket és *egyebeket*, Görgőről cum gentibus egy tömegben következik a bevonulás Lőcsére.

Nagy szenzáció volt ez. Szállt a hír olyan sebesen, mint a sólyom. Hát Lőcse, Lőcse! Ezzel a jelszóval köszöntek a nemesek, ha találkoztak, vagy ha elhajtattak az úton egymás mellett! S ezt olyan büszkén mondták, mint talán Botond úr idejében, mikor Bizáncba készülődtek. Az öreg megyeházban nagy sürgés-forgás támadt, tisztogattak, rendezkedtek, az alispán kályháit újra átrakták, új ablakokat, ajtókat tettek a szobáira. A város közömbösen nézte a készülődésüket. Ami nem is csoda, hiszen meg volt a saját külön készülődésük: a bíróválasztás, melyet november 25-re tűztek ki.

Két erős párt állt szemben egymással. Az öreg Mostel nem fogadta el a jelöltséget, azokkal a bölcs szavakkal háritván el magától, mikor a tribunok felajánlták:

- Kegyelmetek, úgy látszik, nem veszik észre, hogy a mankó nem pálca, és hogy a pálca nem mankó, bár mindenikkel lehet ütni és mindenikre lehet támaszkodni, csak nem egyformán.

Ezzel akarta jelezni ez a nagy koponyájú aggastyán, hogy ő már csak a mankónál marad.

Mauks Donát erélyes és becsületes, de az a baj, hogy nemesember. Student István, a megboldogult polgármester sógora, tudományokra mindenkit felülmúló, itt meg az a baj, hogy ökegyelme csak azon a címen vállalhatná a főbenjáró tisztet (ama bizonyos kétezer forint stipendium miatt), hogy a *bíróságot tanulja*. De ez már nem megy, ennyire már mégsem lehet bolonddá tenni a törvényt. Mert hogyan tanulja a bíróságot, ha ő maga az a bíró, akitől tanulnia kell, s akinek a székén vége törik a pörnek?

Így fanyalodtak aztán Gosznovitzerre, akit a kutya se szeret. A háború-pártiak fel is léptették ellene Fabriciust, és most isten tudja, hogy lesz, mint lesz. A Fabricius pártja napról-napra erősödik, mert az asszonyok vannak vele és az utca. Az utcának nincs voksa, de ő részegíti meg a voksokat. Mint ahogy a venyigének nincs virága, mégis ő virágozza fel az elméket a bogyói nedvével legjobban.

Quendel úr, aki most Lőcsén tartózkodott, mert a házait árulta (négy volt neki), dúlt-fült mérgében, látván a Fabricius-párt szaporodását. Minthogy a muzsika-tilalom a bíróválasztásig fel volt függesztve, az egész város zsongott-bongott az odagyülemlő mindenféle malacbandák cincogásaitól. A záróra is beszünttetett, a céhek mulattak, dorbézoltak kivilágos-virradatig. Gosznovitzer uram megnyitotta pincéjét az egyes hozzá szító céhek számára, s úgyszólván ingyen folyt a bor. Fabriciusné se esett a feje lágyára. Sorba vizitelte a mesterasszonyokat, akiknek a férjük a külső tanács tagja volt, s öcsémasszonynak, vagy nénémasszonynak szólította az egyszerű csizmadiánékat és lakatosnékat, ami azoknak jólesett. A Gosznovitzer borát kialudták a csizmadiák és a lakatosok, de az öcsémasszony-titulus örök részegséget idézett elő e jámbor fejekben, a hosszú haj alatt. Gosznovitzer meleg sálakat osztogatott szét vörös-fehér-zöld harasztból párthívei számára, miáltal messziről felismerhetők lettek, mint akár a nemesi táborok a tollaikról. Fabriciusné pedig kiállott az iskolák kapuja elé, mikor a tanuló fiacskák és leánykák kijöttek délben, s medvecukor-rudacskákat tördelt szét köztük, hogy mikor azután hazaérnek maszatos szájkörnyékkel, otthon zajos keresztkérdések alá vétessenek: »Jaj, mi történt veled kis szívecském, mitől lettél olyan piszkos?« »A medvecukortól, amit a Fabricius néni adott«... Bizony több meleget támaszt egy ily szó a pulyától, mint akár a legszebb indiai sál.

Természetes, hogy ilyen asszonyi fifikával Fabriciusé lett a győzelem. Quendel sokat segített ellenkezésével. Véges-végig jelen volt a szavazásnál is. Kapacitált, hurrogatott, ijesztgetett, de nem használt semmit; éppen délben (az öreg harang is megkondult a mostani Szent Jakab-templom tornyában, mintegy áment mondott rá) hirdette ki Mostel az eredményt, hogy Fabricius Antal Lőcse város bírójának választatott kilenc szavazattöbbséggel.

Óriási vivát reszkettette meg a komor falakat. Adott jelre mozsarak dördültek meg a Scheibenhgyen. Ugyanakkor egy hálahimnusz elfújásába fogott ott künn a Stadtpfeifer.

Trück Sebestyén kinyitotta a nagy terem egyik ablakát és messze csengő hangon kihirdette az összegyülekezett tömegnek:

- Lőcse városának új bírója van. Örvendezetek polgárok és engedelmeskedjete Fabricius Antalnak!

Kívülről visszazúgott az éljenzés, mint egy elszabadult orkán. A negyedmesterek pántlikás sörényű lovakra cihelődtek, hogy a negyedeikben trombitákkal lóhátról hirdessék ki az eredményt.

Mostel uram indítványozta, hogy küldöttség menjen nemzeti bíró uramért. A küldöttség tagjait felkiáltásokkal szemelgette ki a képviselőtestület. Merő malíciából beválasztották a leforrázott Quendelt is, de az kézzel-lábbal ellenkezett.

- Nix nux. Én nem megyek, ha csak nem választanak az új bíróhoz mindjárt egy pesztonkát is.

Hanem erre a csúfolódásra el is szelelt rögtön a teremből.

Lázás öröm fogta el a várost. Egy gyerek a bírói széken. Kedves dolog az. Az emberek fel s alá futkostak s bekiáltottak egymásnak a kapukon: »Győzött a kis Fabricius!?« vagy ha rosszmájú ember volt, így: »Mebukott Gosznovitzer!«, mert kétféleképpen is lehet örülni az eseményeknek.

Fabriciusnak, ki a városház egyik szobájában várta az eredményt, legelső gondolata a győzelem percében Rozáli volt, az első parancsa, mint bírónak, egy hajdúnak szólt:

- Szaladj el Klöster kisasszonyhoz és... nem, megállj. Az édesanyámhoz szaladj és mondd meg neki, hogy kilenc szavazattal bíró lettem.

Amint meghallotta Fabriciusné, rohant a hírral egyenest Klöster Matildhoz, még egy kendőt se vetett nyakába siettében, pedig hűvös szél fújdogált s egyedül találván Rozáliát a szobájában, vidáman, kedélyesen meghajtotta magát előtte.

- Üdvözlöm kegyelmedet, nemzeti bíróné asszonyom.

Megzavarodott a leányzó, el is sápadt, és valahogy elcsúszott a nyelve.

- Ugyan, mama...

Mintha mézet fecskendezne az öregasszony szívébe, megnyilalló gyönyört érzett, mert éppen ez a nyelvcsuszamlás mutatta, hogy Rozáli öngondolatában már anyjának tekinti. Átkapta a derekát, magához szorította s hangosan sírni kezdett. Mire a Rozália mécsese is eltört. Sírtak mind a ketten, mint a záporosó, talán csak ők sírtak ma ebben az egész városban - mert Gosznovitzer uram is inkább káromkodott.

Csak mikor már kisírták magokat, tolt el kissé magától Rozalit Fabriciusné, de csak azért, amiért valami kedves képet, vagy tárgyat egy kicsinyt valamivel messzebb eltartunk magunktól, hogy jobban gyönyörködhesünk benne.

- Örölsz, kis galambom? - s fürkészve nézett a könnytől nedves szeme közé.

- Hát jó lesz az? - kérdé szelíden, csendesen.

- Természetesen, te kis csacsi - mondá az anya diadalmasan.

Rozália leült Fabriciusné mellé egy zsámolyra, lehajtotta a fejét engedelmesen a térdeire és megremegett.

- Én úgy félek, de olyan nagyon félek...

- Oh, mitől félnél kisleányom, mitől? A lőcsei bíró nagy potentát. Nem hogy ő félne valakitől, őtöle féljenek az emberek. Ki merné bántani annak a menyasszonyát?

És addig-addig simogatta az aranyló haját az ölébe csúszott főn, míg egyszer csak azt vette észre, hogy Rozáli már nem sír, mert szuszog, és nem fél, mert alszik.

*

Quendel apó be se várta, míg az új bíró előjön és leteszi az esküt, kiosont a teremből és átszaladt kocsiján éjszakára Görgeyhez, azzal a híradással, hogy csakugyan megválasztották bírónak Fabriciust, süssék meg. Görgey közömbösen vette, inkább csak a forma kedvéért kérdezte, milyen ember.

- Éretlen kölyök.

- Hát miért választották meg?

- A füle miatt - mondá Quendel.

- Nem értem.

- Úgy van az, hogy az övé fülét levágta duellumban tied kuzin, a Gyurkó Görgey, és azért lett Fabricius parasztszerű.

- Népszerű - javította ki Görgey.

- Allesanz. Többnyire azért népszerű az ember - folytatá az ő sajátos bölcséletét Quendel -, mert valamije nem van, és ritkán azért, hogy valamije van. Nos, Fabriciusnak füle nem van.

- Azt mondják, esze van.

- De tart aztat a mamájánál. Derék asszony, katonás asszony. Az csinált őtet bírónak.

- Hát egyéb újságot mit hoztál?

- Semmit se nem tudok.

- Beszélnek valamit a bemenetelemről?

- Annyit se nem, mint egy polgári kimenőről.

- A lányomat nem láttad?

- Azóta nem.

- Ugyan eredj el, kérlek, hozzá holnap és nyugtasd meg a szegény kicsikét, hogy egy héten belül okvetlenül találkozunk, talán úgy is, hogy sohase válunk el többé.

Quendel a fejét rázta.

- Engedjél meg, nagyságos konziliáriuskám, de nem megtehetek, mert az öreg kisasszonynak, ki hegyezte füleit, mikor a Rozáli kisasszony episztolácskát átadta atyuskájának, azt hazudtam, hogy laksz innen tíznapi járóföldre. »No, hát kombináljál vén tyúk« - gondoltam magamban. És most hát én valahol Erdélyben utazok és nem mehetek hozzá.

- Akkor talán üzentess meg Gyuri öcsémme!

- Nem van Lőcsén.

- Hát hol van? - csodálkozott az alispán.

- Aj, haj! Hol mindenütt járt az azóta! De engedjél kérlek alásan, tótul elmondanyí, mert magyarul hosszú nékem. Hát hazament még a múlt hónapban Toporcra - egy kicsit szopni, mámához. Visszajövet, útközben elfogták a labancok. A fogságból apja kívánságára kiszabadította gróf Bercsényi, két fogoly német tisztet adván érte, pedig őtöt is megér. Az úrfi tehát kiszabadult, de már vissza nem jött Lőcsére, mivel a kuruc ezredünk időközben, vagy két hét előtt elparancsoltatott a városból és most itt fekszik valahol közel, Kohlbach mellett. Gyuri is ott van most.

- Eszerint most nincs Lőcsén katona?

- Nagy bánatára a vászonnépnek - tette hozzá Quendel úr nevetve.

- Ad vocem vászonnép, mikor voltál utoljára a szabadkai kastélyban? - kedélyeskedett Görgöy.

- Ne is említsél. Finis, vége, schlus - mondá a vén kupec mélabúsan -, semmit se nem szeretek már, csak a pénzt. Higgyél meg nekem. Mindenből kisseret az ember, mindent megunja, csak a pénzt nem. Szép piros száj, formás bokák, fehér kezek, gyújtó szemek. Micsoda számár hitethette el az emberiséggel, hogy ezekért érdemes futkosni és megbolondulni! Hát a szentjánosbogár nem szebb, mint a legszebb szem, és ki futkos szentjánosbogár után? Hát a piros ajkaknál nem jobb ízű egy számóca, de még senki se nem bolondult meg számócaért. Nem úgy van? De úgy van. Sipirc asszonyi részletek, falatok. De a pénz, oh, az egy forró szenvedély, aki tartja örökön-örökké, ámen.

- Ugyan, ne tessed magad oly kapzsinak, mikor nem vagy olyan.

- De vagyok. Az vagyok. Ami többet ér egy bolhánál, azt én mind magamhoz kaparítom, ha lehet. És ha is nem lehet. De éri-e többet egy bolhánál egy boka, egy asszonyi láb? A bolhára legalább topánka nem szükséges. Hát nem úgy van? De bizony úgy van.

Amint a megyegyűlés napja közelgett, nap-nap után jutott vendég a vacsorához a lőcsei megyeházból, aki meghozta a friss híreket, s ott hált meg a kastélyban.

Másnap a főjegyző, Korotnoky Ferenc köszöntött be estefelé.

- Lőcsén minden csendes.

Harmadnap Budaházy jött:

- Semmi újság sincs.

Negyednap nem jött ki senki, ez is azt jelentette, hogy minden mozdulatlan.

Az utolsó napon a Quendel kis kocsija gördült be, rajta ült Grodkovszky is. Lőcséről csupán ők ketten jöttek, de már akkor tele volt az udvar kocsikkal és a ház vendéggel; akik messzebb laktak, ma érkeztek, hogy holnap innen induljanak.

Vacsora előtt egy kis értekezletet hevenyésztek. Grodkovszky a helyzetről referált. Szerinte minden aggodalom festett agyrém. A megyeháza tiszta. Marjákné már bent van és előkészületeket tesz a holnapi ebédhez, mely a nagy teremben lesz tálalva. A viceispán úr bemehetne akár egyetlen kísértő nélkül is. Senki se mozdítaná a kisujját se. Olyan a város, mint a pihenő tó, csak egy pár béka vartyog a széleken, de ezek a közeledő léptekre beugrálnak nagy cuppogva a láthatatlanságba a sások közé.

Quendel apó idegesen dobolt ujjával az asztalon a referáda alatt s egyszer-kétszer belemordult:

- Nono.

Az alispán nyugtalanul fordult feléje.

- Quendel, úgy látszik, másképp gondolja.

- De gondolok úgy, látok úgy, csak egy nem nekem tetszik; tegnap óta veszek észre valami rejtélyeset szenátorokon. Lázasan jönnek-mennek, gyűléseznek, fontos, ünnepélyes pofákkal, szakasztott olyanok, mintha egy láthatatlan falovat tolnának, akibe katonák vannak, mint izében... nem is tudom már, volt melyik városban. Különösen az új bíró nem kóser ember, és az enyim impresszió, hogy bár semmit se nem látunk, mégis csinálják valamit pokol pozdorják.

De Quendelt lehurrogták. Ej, mit csinálhatnának? Mit tehetne az új bíró? Tud is az még valamit! Vak az még, mint a kismacska, mikor születik. Nem hogy már karmolni tudna, de még nem is lát. Nem lehet állítani, hogy nem lesz vele baj később, ha majd szétnéz, de most elég tőle, hogy örül az új hivatalnak, mint a kisfiú az első bicskának, mellyel még nem tud bánni.

Minthogy az értekezlet után a vacsoránál egy kis bort is bevettek, lassan-lassan egészen rózsaszínű lett a helyzet, még a képzelt ráncai is elsimultak az elmékben, ki-ki nyugodtan tért pihenőre még éjfél előtt, mert holnap korán kelnek, és talán az alispánt kivéve, senki se gondolt a Quendel apó károgasaira.

...Pedig Quendel apónak alkalmasint igaza volt, és talán ugyanabban az órában, abban a percben azt mondta Rozálihoz intézve szavait Fabriciusné: »Nem veszed észre, báránykám, hogy milyen titokzatos ez az Antal, valami nyomja, vagy terv, vagy bánat, vagy veszedelem... nem tetszik nekem ez a fiú.«

Amilyen boldognak látszott az új bíró két napig a választás után, öröm volt látni, az anyai szív repesett a fiú jó kedvén, mely bugyborékol, mint újonnan nyitott friss forrás, színes kavicsok között folydogáló, annyira feltűnt, hogy harmadnapra, ellenkezőleg Krisztus urunkkal, akinek a lelke felszállott a mennyégbe, bíró uramnak a lelke elveszté szárnyait. Komor lett, nyugtalan, elmélyedő, órákig bámult maga elé, minden neszre megrettent, éjszaka nem tudott aludni, egész reggelig hánykolódott ágyában, nappal egy szavát nem lehetett venni. Anyja faggatta, hogy mi lelte, kitérőleg felelt. »Közügy - mondá -, nagy dolog. Nem asszonyoknak való. Majd megtudja a mama, ha megtörténik.« A szenátorok, akik ki- s bejártak nála és zárt ajtók mögött tanácskoztak a lakásán, mintha nem eleget tanácskozhatnának a városházán is, szintén olyan titokzatosak voltak, mintha lepedővel volna a lelkük betakarva.

A negyedik estén, szerdán, fia tudtán kívül vendégeket hitt neki Fabriciusné, hadd szórakozzék egy kicsit. Kevesen voltak, de csupa kedves emberei. Blom Miklós, Greff Feri, Klöster Matild (ugyancsak nagy puccban jött), ott volt a csintalan Teökéné, Rozálit el is felejtettem, de hogy is ne lett volna Rozáli ott, Mauks Donátné a két hajadon lányával (ezek a Mauks-lányok talán sohase fogynak ki), meg a kamasz fiával.

A társaság jól mulatott, de a bíró szótalán volt és szórakozott, még Rozálival is alig váltott egy-két szót, s ami aztán szinte kínosan tűnt fel, hallván a Bierglocke kongását odakünn, egyszerre felugrott a vacsora mellől a harmadik tál ételnél, bocsánatot kért a kedves vendégektől, de neki, azt mondja, el kell menni, a város dolga szólítja, mégpedig rögtön. Az anyjának kezet csókolt, s kijelentette, hogy nem jön haza aludni, mert annyi dolga van még az éjjel és olyan korán kénytelen fölkelni, hogy nem érdemes hazajönni és levetkezni; majd csak ott a városházán dől le ruhástól, szemeiben fanatikus tűz világolt, s homlokán valami hősies borulat vonult el.

Fabriciusné rosszallón harapdálta ajkait.

- Te tudod fiam, mit csinálsz, de...

A bíró szigorún vonta össze szemöldjeit.

- Elhatározott dolog - mondá kurtán, ellentmondást nem tűrő hangon.

(- Ez oszt fog tudni parancsolni - súgta Blom Teökénének.)

Az öregasszony nem végezte be a mondatot. A bíró összevonódó szemöldöke elvágta, mint egy összevonódó olló.

Rozáli csodálkozva nézett rá. Sohase látta még olyan szépnek.

Rozáli mellett elmenve, áthajolt háta mögül a gót székek támláján át és azt súgta:

- Holnap látjuk egymást. Jó éjszakát, galambocskám, jó éjszakát.

Annyira közel volt hozzá, hogy egy pár elszabadult arany hajszál, mely a leheletétől repkedni kezdett, megcsiklandozta az ajkait... Olyan közel volt hozzá és mégis már olyan távol, mintha tengerek feküdnének közöttük.

Fabricius elment, de a társaság még azután is jól mulatott egész a záróra harangjáig, nem gondoltak semmi különösebbet, mint hogy új seprő jól seper. Egy kicsit mohón lát a dolgokhoz Fabricius, mindenki úgy van azzal eleinte - mert a hatalomnak is csak a legutolsó van mézből; majd megtalálja benne később, alább a keserűt is.

Fabriciusné sopánkodott, hogy fél egyedül éjszakára a nagy lakásban és elkérte kölcsön Rozálit, amibe Klöster kisasszony beleegyezett. A vendégek ezzel szétszéledtek. A Mauks-családot Greff Feri kísérte haza. Teőkénét Blom Miklós s mindeniket egy-egy lámpásvivő szolgáló.

Utálatos sötét téli éjszaka volt, teli köddel, mely szinte ragadott az emberre, mint a csiriz. Az egész város aludni látszott; oly csönd volt, hogy mikor a Gygles-ház előtti egyetlen hársfának egy-egy harasztja leesett, a szomszéd utcából is hallani lehetett a nesztét. Csak igen kevés helyütt világított, mint bagolyszem, egy-egy ablak, hanem a városházának minden ablaka fényben úszott. Azok még ébren vannak.

- Pocsékolják a gyertyát - mondta Blom.

- Ne féltse a várost - kacagott a szép özvegy -, az még győzi.

- Csak nem akar ez célzás lenni?

- Nem, nem, a világért sem.

Teőkéné elbúcsúzott a kapunál Blomtól, fölment, lefeküdt, és csakhamar hatalmába vette az álmot. Közel éjfél után azonban nagy kopácsolásra ébredt fel. Csodálatos hangzavar uralkodott lent a piacon. Lámpák derengős árnyékai futkostak szobája falain. Nehéz léptek zaja tömörödött össze, mintha egyetlen nagy láb lépne zubogó tompasággal: ezek katonák. De voltak még más hangok is. Az asszony elkezdte őket megkülönböztetni. Ez kalapács. Az a tüsszögéské: fűrész. Hát az a rettentő dübörgés, amelytől a föld megrázkódik, morog és a bútorok recsegni kezdenek, mi lehet? Jaj, az csak ágyú lehet.

Teőkéné eleinte csak félt s mélyebben bújott dűnyhái alá, melyeket vérmes teste szinte izzókká melegített, de innen a hangokat összefogdosva, különböző kombinációk rajzottak kis fejcskéjében - mely sok nagy fejet megzavart már.

Már nem félt. Hiszen ha csak félt volna! Ahelyett kíváncsi lett. S noha úgyszólván halálos ugrás lehet a meleg ágyból a hideg szobapadlóra lelépni (melyik asszony ne becsülné többre tudvágyát életénél?), mégis leugrott s szaporán szedegetve apró lábait, mint a fűrj, az ablaknál termett, feltárván annak tábláit a hideg éjszakába.

Fáklyák lobogásánál, dértől izzadt, alig pislogó lámpáknál látta (vagy csak a szeme káprázott) a nagy tarkaságot a piacon. Mintha vásár volna, annyi alak sürgött ott, inkább csak úgy voltak kivehetők, mint árnyékok. Balról egy csapra vert pálinkás-hordó feketedett, a pálinkaszag beopta magát a levegő egyéb nedveibe s az ő finom orráig fölszállott. Sok ember állta körül, nagy lármával. Örök nehéz ágyúszekereket vontattak a főkapu irányában, mellettük bivaly bőr köntösökbe öltözött férfiak szorgoskodnak. Valami borzongós, fantasztikus látvány az. A városház erkélyével szemben egy lámpafényövvel körülrajzolt négyszögben, valami lázas ács-

munka folyik, balták csattogásával, fűrészek hörgős nyiszogásával. Mindez összefolyt, elmosódott, jobbadán csak sejtelemmé vált, mintsem kidomborodó képpé. Csak a bivalybőrös kabátú marcona alakok voltak megtestesült valóságok; a Teőke-ház ablakai alatt is ment éppen kettő, báránybőr süvegekkel, nagy alabárdokkal.

Lehajolt hozzájuk; mindent mer a kíváncsi nő.

- Ugyan kérem, jó emberek, mi történik odalent?

A két alabárdos föltekintett; az egyik fiatal volt és izmos, csak valami fehéret látott (a hálófőkötőt s a réklit) és a friss hangból ismerte fel, hogy fiatal nőszemély. Megdőfte dárdájával a falat, aztán felfelelt neki az emeletre, emberséggel:

- Nem jó azt még megtudni, hát ne is bolygasd, kedves macskám!

*

Ennek a novembernek a harmincadik reggelén kedvetlenül ébredt fel a görögöi oligarcha. Az érkező kocsik zaja, az udvaron folyton gyülemlő kocsisok, lovászok beszélgetése, veszekedése - meg az egész kellemetlen helyzet nem hagyta aludni. Bosszankodott magára. Hát van nekem jó eszem, hogy olyan dolgokba engedem magamat tolatni a vármegye által, amelyekhez nincs kedvem, mikor úgy élhetnék, mint a hal a vízben - és nem parancsolna senki? Az csak egy öncsalás, hogy itt én parancsolok mindenkinek. Hiszen parancsolok az embereknek, de nekem meg a körülmények parancsolnak; a körülményeket pedig az emberek csinálják, tehát volta-képpen nekem is parancsolnak az emberek...

Ilyen savanyú filozófia mellett húzta fel sarkantyús csizmáját s szedegette magára a Preszton által előadott díszruhadarabokat. Már éppen készen volt, csak opálköves kardját akarta felkötni, mikor váratlanul fölszakította az ajtót valaki.

Haragosan fordult meg, ki merészel ilyet tenni; hát Görgey Gyuri volt.

- No, mit akarsz? - kérde mérgesen. - Nem várhattál volna, míg kimegyek?

(Ez ugyan gyenge fogadtatás volt olyan hosszú távollét után.)

- Mondanivalóm van, kedves Pál bátyám.

- Tudom már az esetedet, elmondta Quendel.

- De én valami olyat akarok mondani, amit még nem tud Pali bátyám.

- Hát nyögd ki.

- De négyszemközt szeretném megmondani - szólt a megszeppent Gyuri, most már félénken.

- Ugyan az isten szerelméért, ne csinálj már annyi teketóriát.

- Úgy látszik, rossz időpontot választottam - mondá a hadnagy elszomorodva -, talán máskorra hagyom - s ezzel az ajtó felé indult.

- No, hát csak ne menj. Eredj ki, Preszton! Egy kicsit bosszús vagyok. Lőcsére megyünk.

- Tudom. Én is bátyámékkal tartok.

- Jó lesz; de most már igazán beszélj.

Gyuri ünnepélyes, katonás állásba helyezkedett.

- Kedves nagybátyám, nagyságos konziliárius úr! Valamint a csermely a virágos rét felé siet...

A híres viceispán a lábával toppantott.

- Hát megvesztél?

- Én, én, dehogy... de talán, ámbár...

- Mondd szépen magyarul, mit akarsz. Hisz nem voltál te azelőtt ilyen mamlasz.

- Igazán kizavart a konceptusból Pál bátyám, azért hát ne vegye rossz néven, ha csak úgy egyszerűen mondom meg, hogy adja nekem ide a Rozálit.

- Rozálit? Minek?

- Hát feleségül.

A viceispán akaratlanul fölszisszent, arca kikelt formájából, szemei kidagadtak, mint a szitakötőé.

- Feleségül? Oh, szerencsétlen... hiszen...

A viceispán éppen azért volt olyan indulatos, mert amint a fiú okossággal vegyült kedves naivsága bontakozott ki előtte, az a gondolata támadt, hogy Rozáliával mennyire egyformák, mennyire testvérek. A fiú vallomása tehát úgy hatott rá, mint egy új csapás, mint egy bűn, egy természetellenesség, s mikor azt mondta »Oh, szerencsétlen«, ez voltaképpen azt jelentette: »Hát még ez is?« Annyira belegubózta magát ebbe a gondolatba, hogy nem is szabadult volna meg tőle, ha az ilyenkor szokásos kérdések közül, mintegy zavarában gépiesen ki nem húzza a szabadítót.

- Tudnak erről a szüleid?

- Természetesen.

- Hogyan? - tagolá rekedten, mohón, lázasan. - Azt mondod, tudnak róla? Igaz az?

Ez a kételkedés visszaadta a megfélemlített fiú bátorságát:

- Nem szoktam hazudni.

Fölemelte a fejét, kevélyen szemébe nézve az alispánnak, kire alig lehetett ráösmerni. Öröm ragyogott arcának minden porcikáján.

- És mit mondtak az öregeid?

- Anyám az áldását adta, apám a táborból levélben fejezte ki örömét.

Isteni béke szállt a Görgey Pál szívébe. Hess, homályos szárnyú rémek, akik eddig körülte repdestek. - Hogy elfújta őket egy szó! Láthatatlan kalapács összezúzott egy nagy követ, mely lelkén feküdt. A kő porrá vált és rózsaszín párákba vegyülve eloszlott a légben nyomtalanul. Olyan könnyű lett, mint a lepke, és vidám, aminő gyermekkorában volt.

Mindene lett egyszerre, ami előbb hiányzott, vidámsága, boldogsága, életkedve, frissége, még mehetnékje is Lőcsére. De mindene soha sincs az embernek. Szava nem volt. Csak a szája mozgott, voltaképpen semmit se mondott, némán ölelte meg Gyurit, megcsókolta, szinte őrzöngött, szinte megfojtotta, úgy csókolta. A visszatartott szeretet, a sok esztendők szeretete, mely e rideg szív mélyén felgyülemlett, most egyszerre nyílást talált és kiömlött. Szemeiből megeredtek a könnyek, a jószág forrásai, s csak nagysokára bírta szavakba rakni akaratát.

- Hadd legyen Rozáli a tied, te meg légy enyém. Lakjatok nálam mind a ketten.

Karonfogta, kivezette az ebédlőben reggeliző vendégekhez.

- Íme, a leendő vőm. Megkérte a leányomat és odaadtam.

Reggeli alatt vidám volt, nem bírt magával, tréfált, sziporkázott és mindenkivel kikötött, élvelődött.

- Nem szeretem, hogy olyan jó kedve van - súgta Máriássy Imre Abhortisnak -, ez nem jelenthet jót.

- Ej, csak azt jelenti - viszonzá Abhortis -, hogy bátor ember.

Reggeli alatt maga sürgette az elindulást:

- Siessetek csak, siessetek!

- Nem kerget a tatár, ráérünk - szólt közbe Andreánszky Jób, kinek nagyon ízlett a hideg fogoly.

- Ti meghiszem, mert tirátok Lőcsén csupán ovációk várnak. De engem még másvalaki vár ott.

Az egymás mellett ülő Kubiny Mihály (Hozelecről való) és Grodkovszky pillantást cseréltek egymással:

- Nem értjük - mondták halkán.

- Én értek - vigyorgott rájuk az átellenben falatozó Quendel, szája elé tartván az alispán felőli oldalon a szalvétáját.

Most aztán csakugyan az indulás következett. Az alispán szándékosan nagy pompát akart kifejteni e nevezetes napon, meg volt az már beszélve előlegesen a gazdatiszttal, aki mindent elrendezett.

Elöl egy hajdú, Bencsik Pali indult rézkürttel az oldalán, utána két lámpavivő következett, ha netalán éjjel találnának visszajönni. Maga a viceispán a fekete paripára ült, melyet Rákóczi fejedelem küldött ajándékba. (No, ha még a viceispánhoz mernének is, de ehhez a lóhoz nem mernek nyúlni a szászok.) És milyen délceg, szép alak volt most a viceispán. (Nem a ruha teszi az embert, de bizonyisten a ló.) És csupa mosoly volt, szétszélesedve, mint egy siheder, tréfából át akarta ugratni Presztonnét, mielőtt elindult. Hogy táncolt alatta az a gyönyörű jószág, s amint hánya-vetette a nyakát, hogy csörgött a nyergen meg a kékkövekkel rakott kantárján a sok karika, csat, arany-, ezüstlencse és fityegő!

Az alispán mellett a délceg Pemete Pista huszár poroszkált, a ruhája ezüstre volt és a dolmány posztóját emberi szem nem láthatta a sújtások sokaságától. (Csak az a kár, hogy nem megy az ember falu mellett, hadd bámulnák.) Utánok tíz közönségesebb huszár lépegetett, élesre kifestett karddal (tegnap egész délután köszörülték) élükön Presztonnal, aki immár kiöregedett a gálahuszárságból, de nem is volt soha az a növése, ami a Pemete Istváné.

Ezek után következének összevissza a megyei nemesek, de csak kevesen lóháton, a három Abhortis, mindenik szürke lovon, az öltözetjük is szakasztott egyforma. Ábrahámfalváról Namessanszky Imre egy göthös kancán, aki minden száz lépésre megállt köhögni. El is keresztelte a lovasát útközben a tréfálkozó alispán »kuc-kuc«-nak. (No, ez rajta is fog maradni.) Gyönyörű táncos lova volt Atzél Kristófnak Kisfalváról, csakhogy nem látott az egyik szemére, Král Gyuri Lefkowcéról egy öreg fehér csődörön lovagolt s mennyre-földre esküdözött, hogy ezen ült József, mikor Pozsonyban koronázták. Jó, szelíd lova volt Adusfalváról való Ludman Jakabnak, sokat adna érte valami jámbor kanonok. Szépen tartotta a fejét a Zalay Ferenc seregélyszínű kancája, Ribarszky Jakabénak pedig a járása bájolta el a szemet. Hja, hiába, meglátszik a szegénység, a jó nyerges lovak mind ott vannak a táborokban. Ám fényes fogatban nem volt hiány. Az Andreánszky Jób négy csődöre (istenem, istenem, de jó a nagyuraknak), s a Máriássy pej csikói, a Kyszel Mátyás két dromedár lova (ugyan hol

vette, hol csaklizta?), a Jekelfalussy riadós paripái, meg a többi és a többi, érdemes azt mind végignézni - egész Quendelig. Az jött a legvégén, két girhes macskán. Hát nem számár az? Mikor befoghatna akár egy ménest.

Így húzódott végig az úton, mint egy hosszú tábor, az alispán és kísérete. Amint a határra értek, ahol a Görgey földjét foglalta el Lőcse, az öreg Preszton kevély szíve megnyilallott:

- Hopp - mondá a pajtásainak, akiket vezetett -, ellenség földjére léptünk. Húzzátok ki a kardjaitokat!

Mintha fűrjek szárnya rebbenne, a tíz kard suhogva szállt ki a hüvelyéből. Villogtak volna is a napfényben, ha lett volna napfény. Azaz lett volna napfény, ha a napot áteresztí a köd, de biz azt nem eresztette át, azért aztán olyan semmilyen idő volt, se borús, se derűs, de mégis inkább borús és szomorú. A mezők már el voltak pusztulva, sehol semmi, csak a csupasz rögök és az otthagyt rothadó mákszáraz. Az erdők nem zúgtak, csak vetkőzödték. A Durst-patak nem csevegett, csak morgott. A levegőben varjak kóvályogtak és károgtak. Néhol egy egész nagy csapatot vert fel az elől lovagló Görgey, előre röptek, vagy a feje fölött, aztán megint leszálltak a földre. A városhoz közeledve, nagyon előre lévén Görgey, kissé visszatartotta a »Holló«-t. (Hollónak hívták az ajándék paripát.) Görgey Gyuri érte utol leghamarább.

- Most értem már - mondá az alispán vidáman -, a Rozáli levelét, melyet a múlt napokban írt, hogy valamit közölni szeretne velem, ami a jövődjére fontos. Hát ez az.

- Ilyen levelet írt Rozáli? - csodálkozott Görgey.

- Quendel hozta. Előbb nem értettem, most már világos.

Gyuri elkomolyodott.

- De most már én nem értem - mondá zavartan.

- Hogyhog?

- Mert eddig még én nem szóltam Rozálinak semmit.

- Micsoda? Hát nem vagytok megegyezve?

- Övele nem.

- De hisz őt akarod elvenni - kacagott Görgey jóízűen.

- Tudom, hogy szeret.

- No, ha te tudod, akkor ő bizonyosan még jobban tudja, hogy szereted, mert rátermettebb az esze.

És megint csak kacagott nagyokat a bohó ifjúság apró-cseprő bajain. Ezalatt többen utolérték, Zanathy Mihály, kinek pompás vágott farkú lova volt, anglius fajta. Atzél Kristóf, Zalay Ferenc. Fölfelé kapaszkodó emberek voltak, szerettek a viceispán kedvében járni.

- Jó kedved van, nagyságos uram - mondá az egyik.

- Boldog vagyok - felelte Görgey, s tele tüdővel szívta a különben miazmás, nedves levegőt. - Olyan szép a világ, gyerekek.

Minden olyan vidámnak látszott neki. Még a varjúk is milyen kedvesek és milyen szép feketék.

Atzél Kristóf is sietett kellemeztetni magát.

- Jó időben legyen mondva, olyan egészségesnek és fiatalnak látszol hála istennek, mintha nem is te adtál volna lányt, hanem mintha te kaptál volna.

Az alispán elmosolyodott.

- *Hiszen úgy is van az valahogy; csakhogy ti sohasem fogjátok megtudni.*

Ilyen beszélgetések között értek a város felső kapujához. A ködben alig lehetett látni, csak a kémények lefelé verődő füstjéből lehetett a város közelségét megszagolni. Az elől lovagló Bencsik azonban már a kaput is látta.

- A kapu be van zárva! - jelenté.

- Kürtölj! - parancsolá Görgey.

A kürtszóra megszólalt belülről egy reszelős hang.

- Ki az?

- Görgey Pál, Szepes vármegye alispánja és a megyei urak - felelte Bencsik.

- Mindjárt, mindjárt.

Türelmetlenül ficánkol, ágaskodik a Holló (fejedelem lova volt, nincs szokva a várashoz), megveregette Görgey a tomporát, simogatja a szőrét, ezalatt mintha biztatná: »Hiszen nyitják már lovacsám«.

Aminthogy igaz is. A szokott robajjal, csörömpöléssel ereszkedik le a felvonó-híd és csikorogva tárul fel a kapu.

Előre ugratott most Görgey s amint elléptetve a dobogón, átment a kapun is, annak a vastag bolthajtásából váratlan, hirtelen lezuhant a vasrostélyzat s elzárta a bejárást. A megrettent ló fölágaskodott, Görgey megingott nyergében, miközben fejéről lefordult a kócsagtollas kalpag, s amint utána kapva kissé hátrahajlott, akkor látta, mi történt. Egy szempillarebbenésig tartott az egész, nem tovább. Látta az eltorzult arcokat, fenyegető öklöket kívül. Hallotta a kiáltásokat, a tehetetlen düh ordításait: »Árulás, gazság.« Aztán azt is látta, miképp rohannak hozzá bivalybőrös polgári örök, hatan is megfogják a ló zabláját, egy bivalybőrös beleszúr lándzsájával a ló hasába, a ló fájdalmasan fölnyerít és újra fölágaskodik a halálos sebbel; Görgey nem veszi el lelkét, kirántja fringiját és egy bivalybőr kabátos alaknak, aki a lábához kap, hogy lerántsa, egy rettentő suhintással lenyisszantja a kezét. De most már húszan is rávetik magokat és lerángatják a lóról, nyers vadsággal, lihegő bosszúvággal. »Hát végre a kezünkbe kerültél, jómadár«.

...És ezt mind látják odakünn a hívei, rokonai, barátjai és nem tehetnek semmit.

- Egy ujjal sem szabad érinteni - mennydörgi egy parancsoló hang: Guttfinger Kristófé, a villikusé.

Nagy morgás, elégedetlenség támad erre.

- Hát mért kíméljük? Hiszen a mi bíránkat ölte meg, hát a mi pecsenyénk ő - kiáltja a vérszomjas mészáros, Hornbost Márton.

- Azért, mert az úr mindig úr marad - felelte a villikus s látván, hogy visszatetszést fakaszt a szava, pajkos szemhunyorítással hozzátette: - no, meg azért, hogy egy darabban kerülhessen a nemzeti tanács elé. Hozzátok a városházára, hamar, hamar!

Vigasztalan volt a helyzet. Az egész piac, amennyire a ködben ki lehetett venni (és ki lehetett, mert már oszladozni kezdett), tele volt bivalybőrösökkel és városi hajdúval. A beszögellő utcák torkolatánál, melyek az alsó kaputól ide vezethettek volna, ágyúk álltak (a híres Thököly-ágyúk) sürgő-forgó tűzmesterekkel. Szó sem lehet itt valami gyors megszabadulásról, ha még

annyi vidéki nemes gyűlik is össze. Megadta hát magát sorsának, egyenesen lépkedett és bátran, az őt kísérő hajdúk között.

Egy szót se szólt útközben az ügy érdemére (hiszen csak nem tárgyalhat hajdúkkal), mindössze a kalpagját tette szóvá.

- Keressétek meg a süvegemet - szólt félig megvetően, félig parancsolón -, inkább adok ötven forintot a boglár fejében, amiben így károsodnátok.

A villikus bólított a fejével.

- Eredj Pohánka - mondá az egyik hajdúnak -, kerítsd meg a tekintetes úr fővegét, ha a föld alul is.

Bent a városházán, mikor a teremőr széttárta az ajtókat és a villikus bevezette Görgeyt, templomi csönd támadt. Mindenki a belépő nagyurat nézte.

A tanács hosszú zöld asztalnál teljes számmal ült, csak Kripélyi hiányzott. (Az mindig hasfájást kap, valahányszor valami nagy dologban kell döntenie.) Az asztalfőn a fiatal bíró foglalt helyet, sápadtan, hullámos szőke haja kuszán omlott vállára (észrevenni, hogy nem látott ma fésűt), csak a szemében csillogott diadalérzet.

Előtte néhány teleírt papiros hevert a zöld posztón. Odább, majdnem a középén, az üvegszekrény állt, a Kramler Károly bebalzsamozott kezével. Az most itt a legelevenebb kéz. Az fog most mindjárt sújtani; annak a napja van ma.

A fiatal bíró most megszólalt, csengett a hangja, mint egy lélekharang.

- Kegyelmed-e nemes görgői és toporci Görgey Pál, Szepes vármegye vicecomes?

- Én vagyok - felelte Görgey tompán.

- Kegyelmed lőtte meg a löcsei bírót, nemzeti Kramler Károly uramat, kinek holt keze, mint korpusz delikti, itt vagyon?

Ezzel utánanyúlt a kis filigrán szekrénynek s üveges felületét kifelé fordítva, felmutatta a vádlott előtt.

- Én lőttem rá - felelte kurtán a vádlott, anélkül, hogy odanézne.

- Van-e, amit felhozhat védelmére?

- Van.

- Hát hozza fel.

Görgey haragosat rántott az előre csúszott mentéjén.

- Kegyelmetekhez semmi közöm. Kegyelmetek nekem semmire. Illetékes bírám előtt, ha lesznek, előadom majdan védelmemet.

- Az nem áll - szólt a bíró. - Lőcse város tanácsa illetékes bírása most kegyelmednek. Keresse csak ki Mauks Donát uram. A hatvanadik paragrafus.

Mauks Donát előtt egy vaskos könyv hevert, violaszín bőrbe kötve, zománcozott ezüst szögletekkel, minden szöglet közepén mogyoró nagyságú smaragddal. Ez volt a *Zipser Willkühr*, Lőcsének drága kincse. Ebbe voltak beírva a törvények és szász kiváltságok.

Mauks Donát ujjai idegesen forgatták a lapokat, de minthogy ki volt adva a rendelet, hogy mindent gyorsan kell csinálni, cito citissime, éppen a nagy igyekezet miatt ügyetlenkedett: »Kutya kutyárum, nem találom - dohogta a jó úr röstelkezve -, no, végre megvan«.

- Olvassa fel hangosan - parancsolá a bíró.

- Felálljak?

- Nem. Ülve is olvashatja.

Mauks uram tehát szippantott egy kis burnótot és felolvasta a hatvanadik cikkelyt:

- Ab unszer Lewthe einer wunth wurde von eynem Edlingen ader von seyner holden in eyner Stadt ader Margkte ader dorffe szo soll er sein sach suchenn mitt eynem Rechten in des eygens hatterth do es ym geschehen ist...

Görgey a soktüzű opálgyűrűjét forgatta az ujján, azzal játszott a felolvasás alatt.

Fabricius konyhanémetséggel ismételte az ószász nyelvjárásban írt paragrafust.

- *Ha embereink valamelyike megsebesíttetnék nemes úrtól vagy jobbágjától városban, mezővárosban vagy falun, keresse jogos igazságát azon határ uránál, ahol vele a baj történt.* Így szól a Zipser Willkühr. Annak a határnak, ahol Kramler bíró megöletett, Lőcse város az ura. Ez csak világos.

- Én protestálok ellene.

Vállat vont erre a bíró és odaintván a villikust, utasítá, kísérjék a vádlottat a szomszédos szobába. Majd értük küldenek, ha kell.

Mindössze egy negyedóraig tartott a tanácskozás, vagy tán addig se. A villikus, aki visszajött volt és jogot tartott jelen lenni a tanácskozásokon, most meg arra utasított, hogy vezettesse vissza a vádlottat.

Kinyitotta hát az ajtót és beszólt:

- Görgey Pál uram, tessék belépni.

A villikus hangja feltűnően reszketett.

- Lépjen közelebb - mondá a bíró átszellemült arccal, minő a holdkórosé.

Görgey előrement, majdnem egészen a zöld asztalhoz.

Eddig folyton ülve beszélt a bíró, most fölemelkedett, kezébe vette az egyik papirost s ünnepélyes hangon inkább mondta, mint olvasta.

- Istennek és a királyoknak nevében, kik Lőcse város privilégiumait szentesíték!

Megnyikorogtak a székek és megsuhogtak a szenátori rockok, mert most egyszerre felálltak mindnyájan - mikor az isten beszél és a régi magyar királyok.

- Lőcse város tanácsa - folytatá a bíró, mintegy megittasodva a saját szavaitól és a nevek mögött rejlő hatalmi érzésektől -, néhai istenben boldogult Kramler Károly lőcsei bíró ügyében a következőket ítélte: Nemes görgői és toporci Görgey Pál, Szepes vármegye alispánjának, ki nevezett bírót Lőcse város határában szándékosan meglőtte, feje vétessék. Hozatott pedig ezen ítélet nyolc szavazattal kettő ellen.

Görgey a fejéhez kapott. Ezt nem gondolta volna.

- Tudjátok-e, hogy ez gyilkosság? - kérdé szemeinek sötét villámlásával, mintha ő volna itt a vádoló.

- Szemet szemért - morogta Gosznovitzer.

- Egyszersmind rendeli a tanács - folytatá Fabricius, kiben egyre jobban nőtt a gyűlölet és az elégtétel pokoli szomja, minél közelebb érezte a kielégítést -, hogy ez az ítélet azonnal végrehajtsák. Be kell szólítani a hóhért!

Ez megtörte Görgeyt. A halálítélet még nem rettenté meg annyira, még reménylett, bejön délig a nemesség és csinál valamit, vagy talán Gyuri elnyargal Kohlbachig, ahol kuruc csapat táboroz s betör vele Lőcsére, de hogy mindjárt lenyakazzák, ez kétségbeejtő. Halálos izzadság verte ki a halántékát. Ajkai remegtek, mikor előadta a kérését, hogy legalább még ma hagyják élni, hogy a lányától elbúcsúzzék.

A szenátorok összenéztek. Az öreg Mostel megsajnálta, szót emelt érte.

- Talán lehetne, bíró uram.

- Nem - mondá ridegen. - Ami határozatot a tanács egyszer kimondott, azt többé vissza nem veheti.

A villikus tehát kiment a hóhéért, aki a folyosón lebzsel. Himlőhelyes, erős, zömök, gömbölyű fejű ember volt. Csendes jámborság rítt le az arcáról: inkább lehetett volna gondolni búcsúkon előénekesnek, mint hóhérnak.

- Lesz valami? - kérdé közömbösen a villikustól és ásított közbe, minthogy ma korán kelt.

Ugyancsak ott settenkedett már Pohánka is a megtalált kalpaggal.

- Hej, hej - vakarta a fejét a villikus mélabúsan, amint átvette -, mindjárt nem lesz már ezt mire tenni.

Ebből aztán értett a hóhér is, kit maga után intett a terembe.

- Fleck mester - szólt a bíró a belépőhöz -, vegye át kend a vádlottat és végezzen vele az ítélethez képest. Isten legyen lelkének irgalmas.

Ez utolsó szavak alatt oly gyorsan, hogy szinte észrevétlen füstölgött el a tanács szokás szerint más terembe, hogy az elhurcolási jelenet érzékeny részeitől megmeneküljön.

Onnan vonult ki aztán néhány perc múlva az erkélyre, éppen a kellő időben, hogy meglássa fejedelmi kegyetlenséggel, amint az éjjel titokban összeácsolt vérpadon a bivaly bőr kabátos burgerek vivát kiáltásától kísérve lenyesi villanó pallosával Fleck mester a Görgey Pál fejét, a legjobb fejet ebben a vármegyében.

Mikor a fej elvált törzsétől, Fleck mester lehajolt érte, felemelte magasra (azt mondja, oly súlyos volt, mintha vashal lenne), körülhordozta az emelvényen, miközben harsányan kiáltá, úgy, hogy még a közeli utcákban is meg lehetett hallani.

- Így járnak mindazok, akik Lőcsével szembeszállnak!

Erre megint éljeneztek a bivalyosok, aminthogy jobbadán csak azok voltak jelen, mert a piacot elzárták még éjjel a többi lakosságtól. Idegen is itt csak olyan fordult meg, aki még tegnap jött a gyűlésre vagy más okból s véletlenül a piaci házakban szállt meg. Az a kevés idegen megindulva nézte végig a szörnyű drámát. Az okosabbak mondogatták: »Vakmerő, istentelen dolog ez. Lesz még ebből sok sírás egyebütt is«. Csak egy jó vidéki alak volt teljesen megelégedve s váltig hadarta gyerekei közt állva, kik közül az egyik lányka igen csinos volt s egy kis fiú igen pajkos, mert folytonosan belefűjdögált egy kis falovacská farkába, amit egy síp helyettesített.

- Látod, Magdalenka, látod, amit én mindég mondok, hogy roppant szeret engem az isten. Most is micsoda dolgot látunk. Százakat fizetne más ember az ilyenért. Már maga egy nyakazás is valami. De hát még mikor egy viceispánt nyakaznak. Ilyet talán még a király se lát. Ne fűtyülj, te kis Gyurgyik, mondtam már, hogy ne fűtyülj, mert még azt hiszik, hogy én fűtyülök az éljenzők ellen, és engem vernek meg.

Az utcákat most már megnyitották. Az alsó kapuhoz került kíséret beérkezett, de már késő, mindennek vége, vége...

Az első Quendel volt, aki feldúlt arccal felrohant a városházára s felszakítva az ajtókat, berontott az erkélyre nyíló terembe, ahol a tanács időzött, s ami a világon mocsok csak van, azt tele szájjal szórta rájuk. Már éppen ki akarták dobni, mikor elkezdett hangosan sírni a legkedvesebb barátja elvesztén, ami megenyhíté őket. Különben is tele voltak dicsőséggel. Az erkély alatt a bivalyosok az »Erős vár nekünk az isten« zsoltárt kezdték énekelni s ahányszor a bíró arcát meglátták az ablaknál, lelkes ordításban törtek ki. Mit bánta hát a tanács, s kivált a bíró, hogy egy vénember ott pityereg. Hisz ők egy nagy dolgot írtak be ma a város történetébe.

A vén ember pedig csak pityergett:

- Gyilkosok vagytok, gonoszok vagytok, meg fog az isten büntetni. Keresztényeknek tartjátok magatokat, de nincs bennetek mákszemnyi könyörület. Azt hallom, csak arra kért az a szegény úr, hogy legalább a lánykájától hagyjátok elbúcsúzni, és még azt se tettétek meg, pogányok. Oh, istenem, istenem, mit fog most az a lányka csinálni? Pedig milyen szép. Csodaszép. És milyen jó. Hiszen te ismered, Fabricius.

- Nem ismerem - jegyezte meg a bíró hanyagul odavetve.

- Ej, dehogynem. Csakhogy álnevet visel. Otrókócsy Rozália.

A szenátorok ijedten ugráltak fel. Fabricius halotthalványan zuhant a földre.

- Mi baja, az istenért?

Mauks Donát uram az ajtóhoz rohant és kikiáltott a szolgáknak:

- Hamar, hamar vizet, bíró uram elájult.

.oOo.